

JBIM

วารสารพุทธนวัตกรรมและการจัดการ

ปีที่ 9 ฉบับที่ 1 มกราคม - กุมภาพันธ์ 2569 Vol. 9 No. 1 January - February 2026

JBIM

วารสาร

พุทธนวัตกรรม และการจัดการ

Journal of Buddhist Innovation and Management

ISSN 2774-0919 (Print) ISSN 2774-0897 (Online)

VOL. 9
NO. 1

JBIM

Journal of Buddhist Innovation and Management

Office:

The Office Journal of Buddhist Innovation and Management
Buddhist Management Foundation
79 Moo 1, Lam Sai, Wang Noi, Ayutthaya 13170

สำนักงานวารสารพุทธนวัตกรรมและการจัดการ
มูลนิธิการจัดการเชิงพุทธ เลขที่ 79 หมู่ 1 ตำบลลำไทร
อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 1313170
โทร. 093-6359515

วารสารพุทธนวัตกรรมและการจัดการ
มูลนิธิการจัดการเชิงพุทธ

ปีที่ 9 ฉบับที่ 1 มกราคม - กุมภาพันธ์ 2569
Vol. 9 No. 1 January - February 2026

วารสาร พุทธนวัตกรรม และการจัดการ

JBIM

Journal of Buddhist Innovation and Management

ปีที่ 9 ฉบับที่ 1 มกราคม – กุมภาพันธ์ 2569

จำนวนพิมพ์ : 20 เล่ม

เลขมาตรฐานสากล

ISSN 2774-0919 (Print)

ISSN 2774-0897 (Online)

วัตถุประสงค์และขอบเขตของวารสาร

เป็นวารสารด้านมนุษยศาสตร์ และสังคมศาสตร์ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมและสนับสนุนให้คณาจารย์ นักวิชาการ นิสิต นักศึกษาและผู้สนใจทั่วไปได้มีโอกาสเผยแพร่ผลงานทางวิชาการที่มุ่งเน้นนำเสนอองค์ความรู้ที่เป็นนวัตกรรมทางพระพุทธศาสนาบูรณาการกับศาสตร์ทางด้านสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ ได้แก่ สาขาวิชาพระพุทธศาสนา สาขาวิชาบริหารธุรกิจและการจัดการ สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ สาขาวิชารัฐศาสตร์ และสาขาวิชาการศึกษา โดยเปิดรับบทความทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ

ประเภทของผลงานที่ตีพิมพ์ในวารสาร

- 1) บทความวิชาการ (Academic Article)
- 2) บทความวิจัย (Research Article)
- 3) บทวิจารณ์หนังสือ (Book Review)

กำหนดการเผยแพร่ ปีละ 6 ฉบับ

- ฉบับที่ 1 มกราคม-กุมภาพันธ์
- ฉบับที่ 2 มีนาคม-เมษายน
- ฉบับที่ 3 พฤษภาคม-มิถุนายน
- ฉบับที่ 4 กรกฎาคม-สิงหาคม
- ฉบับที่ 5 กันยายน-ตุลาคม
- ฉบับที่ 6 พฤศจิกายน-ธันวาคม

การพิจารณาและคัดเลือบทบทความ

บทความแต่ละบทความจะได้รับพิจารณาจากคณะกรรมการกลั่นกรองบทความวารสาร (Peer Review) จำนวนไม่น้อยกว่า 3 ท่าน ที่มีความเชี่ยวชาญในสาขาวิชาที่เกี่ยวข้อง และได้รับความเห็นชอบจากกองบรรณาธิการก่อนตีพิมพ์ โดยการพิจารณาบทความจะมีรูปแบบที่ผู้พิจารณาบทความไม่ทราบชื่อหรือข้อมูลของผู้เขียนบทความ และผู้เขียนบทความไม่ทราบชื่อผู้พิจารณาบทความ (Double – Blind Peer Review)

บรรณาธิการ:

สุรพล สุขะพรหม

journal.bim@mcu.ac.th

คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ประเทศไทย

กองบรรณาธิการ:

พระเมธาวิเชียร

psbud@hotmail.com

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ประเทศไทย

ธีรโชติ เกิดแก้ว

tongin2000@gmail.com

คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ, ประเทศไทย

บุษกร วัฒนบุตร

busaaiey2516@gmail.com

คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยนอร์ทกรุงเทพ, ประเทศไทย

ปริมปรัชญ์ คณินพศุศย์

jpkhaninphasut@gmail.com

สาขาวิชาศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ประเทศไทย

วันทนา เนาว์วัน

wanthana_nt@hotmail.com

คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา, ประเทศไทย

สายชล ปัญญชิต

saicholpa@g.swu.ac.th

คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ประเทศไทย

อนันต์ อุปสอด

ananupsod9541@gmail.com

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง, ประเทศไทย

อัจฉรา หล่อตระกูล

nmpungnaka@hotmail.com

คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา, ประเทศไทย

วุฒินันท์ กันทะเตียน

wutthinant.kan@mahidol.ac.th

คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล, ประเทศไทย

นรพัชร เสารงทอง

norapat8357@gmail.com

คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลสุวรรณภูมิ, ประเทศไทย

สำเนียง เลื่อมใส

leurmsai_s@su.ac.th

คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, ประเทศไทย

อมรา ดอกไม้

ammara.d@aru.ac.th

คณะวิทยาการจัดการ, มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา, ประเทศไทย

สาธิต ทิพย์มณี

satit_tipmanee@yahoo.com

กองคลังแพทย์ กรมแพทยทหารบก, ประเทศไทย

ปัญญ์ณิสาร์ องค์กรปัญญากุล

pantip2ong@gmail.com

คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกริก, ประเทศไทย

กองจัดการวารสาร:**ฝ่ายเลขานุการ:**

พระมหาสมชาย ขนติสรโณ

พระมหาสมัคร อติภทโท

คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ประเทศไทย

คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ประเทศไทย

ฝ่ายศิลปกรรม:

พระพลวัฒน์ สพลโ

คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ประเทศไทย

ฝ่ายการเงิน:

กชพรรณ บุญเทียน

คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ประเทศไทย

ฝ่ายพิสูจน์อักษร:

พระมหาสุพัฒน์ นนทปญโญ

คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ประเทศไทย

กรกต ชำบัณชิต

คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ประเทศไทย

ฝ่ายกฎหมาย:

ธัชชนันท์ อิศรเดช

คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ประเทศไทย

สำนักงานวารสารพุทธนวัตกรรมและการจัดการ

สำนักงานมูลนิธิการจัดการเชิงพุทธ อาคารพระราชรัตนโมลี (นคร เขมปาลี) ชั้น 1 เลขที่ 79 หมู่ 1 ตำบลลำไทร
อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 13170

จัดพิมพ์โดย:

โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เลขที่ 79 หมู่ 1 ตำบลลำไทร อำเภอวังน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

13170 โทร. 035-248-000 ต่อ 8555-56 โทรสารต่อ 8545 www.chong0053@gmail.com

วารสาร พุทธนวัตกรรม และการจัดการ

JBIM

Journal of Buddhist Innovation and Management

Vol. 9 No. 1 January – February 2026

Number of prints: 20 copies

International Standard Serial Numbers (ISSN)

ISSN 2774-0919 (Print)

ISSN 2774-0897 (Online)

Objectives and Scope of the Journal

The journal focuses on humanities and social sciences with the aim of promoting and supporting scholars, researchers, students, and interested individuals to disseminate academic works focusing on innovative integration of Buddhist philosophy with social sciences and humanities. This includes disciplines such as Buddhist studies, business administration and management, political science, public administration, and education. Articles are accepted in both Thai and English languages.

Types of Works Published in the Journal

- 1) Academic Article
- 2) Research Article
- 3) Book Review

Publication Schedule: 6 issues per year

Issue 1 January – February

Issue 2 March – April

Issue 3 May – June

Issue 4 July – August

Issue 5 September – October

Issue 6 November – December

Article Evaluation and Selection Process

Each article undergoes peer review by a minimum of 3 reviewers who are experts in the relevant field. Articles must also receive approval from the editorial board before publication.

The review process follows a double-blind format, where both the authors and the reviewers remain anonymous to each other.

Editor-in-chief:

Surapon Suyaporm
journal.ssr@mcu.ac.th
Faculty of Social Sciences,
Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand

Editorial Board Members:

Phramedhavinaiyaros
psbud@hotmail.com
Graduate School, Mahamakut Buddhist University, Thailand

Teerachoot Kerdkaew
tongin2000@gmail.com
Faculty of Liberal Arts, Huachiew Chalermprakiet
University, Thailand

Busakorn Watthanabut
busaaiey2516@gmail.com
Faculty of Liberal Arts, North Bangkok University, Thailand

Purimpratch Khaninphasut
jpkhaninphasut@gmail.com
School of Educational Studies,
Sukhothai Thammathirat Open University, Thailand

Wanthana Nowwan
wanthana_nt@hotmail.com
Faculty of Management Science,
Phranakorn Si Ayutthaya Rajabhat University, Thailand

Saichol Panyachit
saicholpa@g.swu.ac.th
Faculty of Social Sciences, Srinakharinwirot University,
Thailand

Anan Upsod
ananupsod9541@gmail.com
Faculty of Humanities and Social Sciences,
Lampang Rajabhat University, Thailand

Achara Lortrakul
nmpungnaka@hotmail.com
Faculty of Management Science,
Phranakorn Si Ayutthaya Rajabhat University, Thailand

Wutthinant Kantatian
wutthinant.kan@mahidol.ac.th
Faculty of Social Sciences and Humanities, Mahidol
University, Thailand

Norapat Soathongtong
norapat8357@gmail.com
Faculty of Liberal Arts, Rajamangala University of
Technology Suvarnabhumi, Thailand

Samniang Leumsai
leurmsai_s@su.ac.th
Faculty of Archaeology, Silpakorn University, Thailand

Ammara Dokmai
ammara.d@aru.ac.th
Faculty of Management Science,
Phranakorn Si Ayutthaya Rajabhat University, Thailand

Satit Tipmanee
satit_tipmanee@yahoo.com
Medical Supply Division, Royal Thai Army Medical
Department, Thailand

Pannisa Ongprachayakul
pantip2ong@gmail.com
Faculty of Law, Krirk University, Thailand

Journal Manager Team:

Secretary:

Phramaha Somchai Khantisarano Faculty of Social Sciences,
Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand

Phramaha Samak Atibhaddho Faculty of Social Sciences,
Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand

Fine Arts Department:

Phra Phonlawat Sapalo Faculty of Social Sciences,
Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand

Finance Department:

Kotchaphan Bunthian Faculty of Social Sciences,
Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand

Proofreading Department:

Phramaha Supat Nantapanno Faculty of Social Sciences,
Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand

Korakoth Chabandit Faculty of Social Sciences,
Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand

Legal Team:

Tatchanan Isaradej Faculty of Social Sciences,
Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand

The Office Journal of Buddhist Innovation and Management.

Buddhist Management Foundation Phra Rajrattanamoli Building (Nakhon Khemapali), 1th Floor, 79 Moo 1, Lam Sai, Wang Noi, Ayutthaya 13170.

Published by:

Mahachulalongkornrajavidyalaya University Printing House 79 Moo 1, Lam Sai, Wang Noi, Ayutthaya. 13170. Call. 035-248 - 000, ext. 8555-56 Fax.8545 www.chong0053@gmail.com

บทบรรณาธิการ

วารสารพุทธนวัตกรรมการจัดการนี้เป็นปีที่ 9 ฉบับที่ 1 ประจำเดือนมกราคม - กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2569 คณะกองบรรณาธิการได้พิจารณาบทความโดยเสนอบทความต่อ คณะกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิกลั่นกรอง (Peer Review) พิจารณาตรวจแก้ไขเพื่อความสมบูรณ์ ของบทความก่อนการลงตีพิมพ์โดยคัดเลือกและกลั่นกรองบทความให้เกิดความสมบูรณ์และมี คุณภาพมากที่สุด ควบคู่กับการตีพิมพ์เผยแพร่ อีกทั้งเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดทางวิชาการ และเป็นการพัฒนาศักยภาพทางด้านการสร้างสรรค์ผลงานทางวิชาการ

คณะกองบรรณาธิการขอขอบคุณคณะกรรมการกลั่นกรองบทความทุกท่านที่ได้ใช้ ความเพียรพยายามชี้แนะให้มีการปรับปรุงแก้ไขงานของแต่ละท่านให้ออกมาได้อย่างถูกต้อง น่าอ่านเป็นประโยชน์ต่อแวดวงวิชาการ และท้ายสุดขอขอบคุณเจ้าของผลงานทางวิชาการ และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกท่านที่ได้ทำให้มีวารสารฉบับนี้มีคุณค่าทางวิชาการที่นำไปสู่การปฏิบัติ และเผยแพร่ในวงกว้างและโปรดติดตามฉบับต่อไป

ด้วยความปรารถนาดียิ่ง

(รศ.ดร.สุรพล สุยะพรหม)

บรรณาธิการวารสารพุทธนวัตกรรมการจัดการ

สารบัญ

กองบรรณาธิการ	(1)
บทบรรณาธิการ	(7)
สารบัญ	(8)
บทความวิจัย :	
การบริหารจัดการโรงเรียนวัดในเขตอำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี สู่ความเป็นเลิศด้านคุณธรรม	1-12
นิกร ศรีราช, พระมหาสมชาย มะลิซ้อน, พระครูสุธีกิตติบัณฑิต (กฤษฎา กิตติโสภโณ)	
การพัฒนาสุขภาวะองค์กรวิถีพุทธของนิสิตอาเซียนเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ ในสังคมอุดมสุข	13-27
พระมหาจีระวัฒน์ กนตวณโณ, สุรัตน์ คำโสภา	
พุทธวิธีส่งเสริมศักยภาพการปฏิบัติงานของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนจังหวัด พระนครศรีอยุธยา	28-42
ณัฐกาญจน์ ชมเชย, ธวัชชัย สมอเนื้อ, สุรียา รักษาเมือง พระครูโสภณวีรานุวัตร (นิคม ญาณฐโร)	
บทบาทของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน เพื่อการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม นักเรียนระดับมัธยมศึกษา ในอำเภอคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร	43-55
พระอธิการมงคลชัย จุกวโร (ดอนชะเอม), พระครูวชิรคุณพิพัฒน์(อเนก คุณวุฑโฒ) , นิกร ศรีราช	
การประยุกต์หลักพุทธธรรมาภิบาลเพื่อเพิ่มคุณภาพการให้บริการประชาชนของ เทศบาลตำบลเทพนคร อำเภอเมือง จังหวัดกำแพงเพชร	56-70
พระมหาพงศ์ศักดิ์ สกกวโส, พระครูอาทรวชิรกิจ (มานะ ฐานิสฺสโร), พระครูสุธีกิตติบัณฑิต (กฤษฎา กิตติโสภโณ)	

ประสิทธิผลการบริหารจัดการศาสนสมบัติกลางของสำนักงานพระพุทธศาสนา
จังหวัดกำแพงเพชร

ภาวิณี ไม้สว่างค์, พระพิทักษ์ कुमारโกโช,
พระครูอาทรวชิรกิจ (มานะ ฐานิสฺสโร)

71-83

ประสิทธิผลการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในตำบลบ้านโพ อำเภอบางปะอิน
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

พระมหาพัฒนวิสิฐ ฐิตญาโณ

84-95

การประยุกต์หลักภavana 4 เพื่อส่งเสริมสุขภาพของครุวมผู้สูงอายุของเทศบาล
ตำบลเทพนคร อำเภอเมือง จังหวัดกำแพงเพชร

ปริยากร โมเพื่อง, พระพิทักษ์ कुमारโกโช,
พระครูอาทรวชิรกิจ (มานะ ฐานิสฺสโร),

96-110

การพัฒนาการบริหารจัดการงานสาธารณูปการของพระสังฆาธิการ ในอำเภอ
คลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร

พระครูปรีชาวิริยสิทธิ์ (สิทธิชัย ปรีชาโน),
พระครูวชิรคุณพิพัฒน์ (อเนก คุณวุฒโธม), นิกธ ศรีราช

111-121

ประสิทธิภาพการบริหารจัดการงานเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์อำเภอ
คลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร

พระณภัทร สิริธมโม (ทองเพิ่ม), พระพิทักษ์ कुमारโกโช,
พระครูสังฆรักษ์โกศล มณิรัตนนา

122-134

การพัฒนาวัตกรรมการเรียนรู้โดยใช้การท่องเที่ยวอุทยานประวัติศาสตร์อยุธยา
เป็นฐานในการเสริมสร้างทักษะภาษาไทยสำหรับชาวต่างประเทศ

พระมหาภราดร ภูริสฺสโร (สุวรรณรัตน์),
พระครูสุธีกิตติบัณฑิต (กฤษณา กิตติโสภโณ),
เชน นคร, อุดลย์ คนแรง, เอกลักษณ์ เทพวิจิตร

135-149

วัดต้นแบบ: การพัฒนาระบบบริหารจัดการทรัพย์สินของวัดในจังหวัดอ่างทอง

พระครูธรรมธรรสฐาพร ปภัสสโร, พระครูปลัดอูตร ปริบุญโณ

150-164

- บทบาทของพระสงฆ์ที่มีต่อการส่งเสริมคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุในอำเภอบางปะอิน
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
พระพลวัฒน์ สพล (พวงปากกา) 165-177
- บทความวิชาการ :
บทเรียนจากสังคมไทย: การเมืองแห่งความกรุณากับการออกแบบนโยบาย
สาธารณะที่ไม่ทิ้งใครไว้ข้างหลัง
พระสมุห์กัมพล กิตติโก (บุญนิยม),
พระครูสังฆรักษ์อริวัฒน์ อธิวฑฺฒโน (วัดตะลิวช้อย),
พระครูสมุทรวชิรานูวัตร (ธัญชัย อริอุชโย) 178-192
- การไตร่ตรองก่อนเผยแพร่สารทางการเมืองในสื่อสังคมออนไลน์: การประยุกต์
หลักธรรมเพื่อการสื่อสารอย่างรับผิดชอบของพลเมือง
พระครูสมุทรวชิรานูวัตร (ธัญชัย อริอุชโย),
พระครูสังฆรักษ์อริวัฒน์ อธิวฑฺฒโน (วัดตะลิวช้อย),
พระสมุห์กัมพล กิตติโก (บุญนิยม) 193-206
- กระแสการเมืองกับการตัดสินใจของผู้มีสิทธิเลือกตั้งในมิติทางพระพุทธศาสนา
พระครูสังฆรักษ์อริวัฒน์ อธิวฑฺฒโน (วัดตะลิวช้อย),
พระครูสมุทรวชิรานูวัตร (ธัญชัย อริอุชโย),
พระสมุห์กัมพล กิตติโก (บุญนิยม) 207-221
- บทบาทของพระสงฆ์กับการพัฒนาสังคมตามแนวพุทธสังคมสงเคราะห์
พระครูธรรมธรรอภิชัย อภิชโย (คงเกษม), พระมหาวิรัตน์ พลทตฺโต 222-235
- การจัดการเสนาสนะในวัดเพื่อเป็นสาธารณประโยชน์ตามแนวทางพระไตรปิฎก
พระครูสมุห์โกศล พุทฺธสีโล 236-250
- พระคิลานุปัฏฐาก : พระสงฆ์ไทยกับการดูแลสุขภาพของคร่อม
พระครูธรรมธรรอภิชัย อภิชโย (คงเกษม) 251-265
- การบริหารภาครัฐเชิงจริยธรรม: กลไกป้องกันการทุจริตอย่างยั่งยืน
อุบลรัตน์ แสงวงผล, สุรพล จิตต์ดี, สมศักดิ์ พรพันธ์ 266-280

DATA-DRIVEN ITEM ANALYSIS: การประเมินคุณภาพข้อสอบแบบเลือกตอบ
ด้วยโปรแกรม CITAS

บุริมปรัชญ์ คณิณพศุศย์

281-295

บทความวิจารณ์หนังสือ :

พุทธภูมิกายาและล้านนาประเทศ: อ่านตำนานพระเจ้าเลียบโลก ผ่านระบบ
สารสนเทศภูมิศาสตร์

พระครูสุตคุดมอลงกรณ์ (ชาญณรงค์ กตคุโณ)

พระมหาประทีป อภิวิฑฒโน

296-306

ภาคผนวก

307

กระบวนการพิจารณาบทความ

308

คำแนะนำสำหรับผู้แต่ง

310

การบริหารจัดการโรงเรียนวัดในเขตอำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี
สู่ความเป็นเลิศด้านคุณธรรม*

MANAGEMENT OF TEMPLE SCHOOLS IN BANG KRUAJ DISTRICT
NONTHABURI PROVINCE TO EXCELLENCE IN VIRTUE

นิกร ศรีราช, พระมหาสมชาย มะลิซ้อน,
พระครูสุธีกิตติบัณฑิต (กฤษฎา กิตติโสภโณ)
Nigorn Sriraj, Phramaha Somchai Malison,
Phrakhrusuthikittitbundit (Krisada Kittisobhano)
คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
Faculty of Social Sciences, Mahachulalongkornrajavidyalaya University
Corresponding Author E-mail: srirajnigorn@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1. ศึกษาองค์ประกอบการบริหารจัดการกิจกรรมพัฒนานักเรียนสู่ความเป็นเลิศด้านคุณธรรม 2. พัฒนารูปแบบการบริหารจัดการกิจกรรมดังกล่าว และ 3. ประเมินผลกิจกรรมพัฒนานักเรียนสู่ความเป็นเลิศด้านคุณธรรม โดยดำเนินการวิจัยในโรงเรียนวัด อำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี ใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมวิธีหลายระยะ (Multiphase Mixed Methods) กลุ่มตัวอย่างเชิงปริมาณ ได้แก่ ผู้บริหาร ครู และผู้ปกครอง จำนวน 240 คน ได้จากการสุ่มแบบแบ่งชั้นตามโรงเรียน ส่วนข้อมูลเชิงคุณภาพได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึกและการสนทนากลุ่มกับคณะสงฆ์ ผู้นำชุมชน ผู้บริหาร ครู ตัวแทนผู้ปกครอง และผู้เชี่ยวชาญด้านพระพุทธศาสนา รวมทั้งสิ้น 18 รูปหรือคน

ผลการวิจัยพบว่า 1. องค์ประกอบการบริหารจัดการกิจกรรมพัฒนานักเรียนสู่ความเป็นเลิศด้านคุณธรรม ประกอบด้วย 8 องค์ประกอบ ได้แก่ การวางแผนปลูกฝังคุณธรรม การมีส่วนร่วมของครูและนักเรียน การส่งเสริมด้านคุณธรรม ผู้บริหารที่ศรัทธาในพระรัตนตรัย ผู้บริหารที่มีวิสัยทัศน์ การจัดการเรียนการสอนที่มีประสิทธิภาพ สภาพแวดล้อมที่ปลอดภัย และการประเมินคุณธรรมอย่างต่อเนื่อง 2. รูปแบบการบริหารจัดการกิจกรรมพัฒนานักเรียนสู่ความเป็นเลิศด้านคุณธรรมของโรงเรียนวัด ประกอบด้วย การบริหารจัดการด้วยวงจรคุณภาพ PDCA การบริหารแบบมีส่วนร่วม และการประเมินผล

กิจกรรม และ 3. ผลการประเมินกิจกรรมด้านคุณธรรมพบว่านักเรียนมีพัฒนาการที่ดีในด้านความซื่อสัตย์ ความมีวินัย ความเสียสละเพื่อส่วนรวม และความพอเพียง

คำสำคัญ: การบริหารจัดการ; โรงเรียนวัด; ความเป็นเลิศด้านคุณธรรม

Abstract

Objectives of this study were: 1. To study the components of activity management for fostering student moral excellence, 2. To develop a management model for such activities, and 3. To evaluate the outcomes of student activities that enhanced morality and ethics. The research was conducted in monastery schools in Bang Kruai District, Nonthaburi Province, using a multiphase mixed methods design. The quantitative data were collected from 240 school administrators, teachers, and parents, selected through stratified random sampling. The qualitative data were obtained from in-depth interviews and focus group discussions with monks, community leaders, school administrators, teachers, parent representatives, and Buddhist scholars, totaling 18 participants.

Findings were as follows: 1. Eight key components of activity management were identified, namely moral education planning, teacher and student participation, moral promotion, administrators' faith in the Triple Gem, visionary leadership, effective teaching and learning, safe learning environments, and continuous evaluation of morality; 2. The management model comprised quality management based on the PDCA cycle, participatory management, and moral activity evaluation; and 3. activity evaluation indicated that students demonstrated significant improvement in honesty, discipline, self-sacrifice, and sufficiency.

Keywords: Management; Temple School; Excellence in Morality

บทนำ

โรงเรียนวัดในเขตอำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรีนั้นมีโอกาสที่จะสร้างคุณธรรมจริยธรรมได้มากกว่าโรงเรียนทั่วไป เพราะมีความใกล้ชิดกับวัดและมีเจ้าคณะพระสังฆาธิการให้การสนับสนุนอย่างสม่ำเสมอ ในปัจจุบันสังคมไทยมีการเปลี่ยนแปลงหลายด้านทำให้

เปลี่ยนวิถีชีวิตของมนุษย์เดิมที่อยู่ด้วยกันแบบพึ่งพาอาศัย กลายเป็นสังคมที่ขาดคุณธรรม จริยธรรม เอาัดเอาเปรียบกัน ขาดน้ำใจ เอื้ออาทรต่อกัน ส่งผลให้เยาวชนไทยในปัจจุบัน มีพฤติกรรมที่แสดงออก ในทางที่ไม่เหมาะสม ไม่พึงประสงค์ ขาดคุณธรรมจริยธรรม จากผลจากการพัฒนาประเทศในระยะผ่านมาให้มีความสำคัญเฉพาะด้านเศรษฐกิจ ทำให้เกิดการขยายตัวทางเศรษฐกิจในอัตราสูง มีความก้าวหน้าทางวัตถุและเทคโนโลยีใหม่ ๆ อย่างรวดเร็ว (กรมการศาสนา, 2554) เข้ามามีอิทธิพลอย่างมากต่อความประพฤติ และการแสดงออกของเยาวชน กระแสสังคมเกี่ยวกับค่านิยมในการเลียนแบบในด้าน การแต่งตัว พฤติกรรม ไม่เว้นแม้แต่การใช้ภาษาพูด การเขียน ความนิยม ในชาวต่างชาติ มีมากขึ้นทำให้เยาวชนไทยในปัจจุบันมีพฤติกรรมเด็กก้าวร้าว ซึ่งโรงเรียนในเขตพื้นที่อำเภอ บางกรวยจังหวัดนนทบุรี มีโรงเรียนที่ชื่อว่า โรงเรียนวัด แต่อยู่ในสังกัดสำนักงาน คณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (สพฐ.) จำนวนไม่น้อยซึ่งจำเป็นต้องนำหลักธรรม ทางพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาด้านคุณธรรมจริยธรรม

ปัจจุบันมีปัญหาบางอย่างที่จำเป็นต้องแก้ไข ได้แก่ 1. นักเรียนในปัจจุบัน ขาดคุณธรรมจริยธรรมกันมาก 2. คุณธรรมที่พึงประสงค์ต้องการให้เด็กประพฤติมีระเบียบ วินัย มีความรับผิดชอบหน้าที่ เคารพบิดา มารดา ครูอาจารย์ ซื่อสัตย์ เสียสละ เป็นต้น จะมีการสร้างคุณธรรมแก่เด็กนักเรียน มีทฤษฎีทางจิตวิทยาอะไรบ้าง เช่น ทฤษฎีแรงจูงใจ การคิดบวก การมีส่วนร่วม กิจกรรมที่ส่งเสริมการพัฒนาคุณธรรมมีอย่างไรบ้าง เช่น กิจกรรมจิตอาสา กิจกรรมกินนัย 5 ห้อง กิจกรรมวิถีพุทธ การนำหลักการบริหารจัดการ แบบ PDCA จะช่วยทำให้เกิดการบริหารในกิจการต่างให้มีคุณภาพขึ้นได้ องค์ความรู้ ดังที่กล่าวมานี้สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการบริหารจัดการกิจกรรมเพื่อพัฒนาคุณธรรม ให้แก่นักเรียนได้ ผลที่ได้จากการวิจัยนี้ จะได้รับรูปแบบการบริหารจัดการกิจกรรมใน โรงเรียนเพื่อพัฒนานักเรียนให้มีความเป็นเลิศด้านคุณธรรม ซึ่งสามารถนำไปใช้เป็นต้นแบบ ให้โรงเรียนวัดที่อื่น ๆ นำไปใช้ได้

ดังนั้น ในเขตอำเภอบางกรวยมีโรงเรียนที่วัดที่มีการจัดการศึกษาแก่เด็ก และเยาวชน โดยมีการบริหารจัดการตามสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (สพฐ.) แต่จะทำอย่างไรจึงจะสามารถปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมแก่เด็กและเยาวชน เพราะการอยู่ร่วมกันของชุมชนซึ่งประกอบด้วยวัด บ้าน โรงเรียนจำเป็นต้องมี แนวทาง ในการบริหารจัดการ โรงเรียนวัดสู่การเป็นโรงเรียนคุณธรรม ได้ปลูกฝังกิจกรรมระหว่าง วัด บ้าน โรงเรียนแก่นักเรียนและปลูกฝังให้รับผิดชอบสังคมผ่านการจัดกิจกรรมร่วมกัน ระหว่างวัด บ้าน โรงเรียน

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาองค์ประกอบการบริหารจัดการกิจกรรมเพื่อพัฒนานักเรียนสู่ความเป็นเลิศด้านคุณธรรมของโรงเรียนวัดในเขตอำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี
2. เพื่อพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการกิจกรรมที่สร้างคุณธรรมจริยธรรมแก่นักเรียนโรงเรียนวัดในเขตอำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี
3. เพื่อประเมินกิจกรรมที่สร้างคุณธรรมจริยธรรมสู่ความเป็นเลิศแก่นักเรียนโรงเรียนวัดในเขตอำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี

วิธีดำเนินการวิจัย

1. รูปแบบของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงผสมวิธีแบบหลายระยะ (Multiphase Mixed Methods Research) ประกอบด้วยการวิจัยเชิงปริมาณและการวิจัยเชิงคุณภาพ จำนวน 3 ระยะ สัญลักษณ์แสดงระดับความสำคัญของการวิจัยแต่ละระยะ และลักษณะของการผสมวิธีคือ QUAN→QUAL1→QUAL2 โดยระยะที่ 1 (QUAN) การวิจัยเชิงปริมาณเพื่อสังเคราะห์องค์ประกอบการบริหารจัดการกิจกรรมพัฒนานักเรียนสู่ความเป็นเลิศด้านคุณธรรมของโรงเรียนวัดในอำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี ระยะที่ 2 (QUAL1) การวิจัยเชิงคุณภาพเพื่อพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการกิจกรรมพัฒนานักเรียนสู่ความเป็นเลิศด้านคุณธรรมของโรงเรียนวัดในอำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี และระยะที่ 3 (QUAL2) การวิจัยเชิงคุณภาพเพื่อประเมินกิจกรรมพัฒนานักเรียนสู่ความเป็นเลิศด้านคุณธรรมของโรงเรียนวัดในอำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี

2. ประชากร กลุ่มตัวอย่าง และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

- 2.1 ประชากร ได้แก่ ผู้บริหาร ครู ผู้ปกครอง จำนวน 600 คน
- 2.2 กลุ่มตัวอย่าง ผู้วิจัยกำหนดขนาดของกลุ่มตัวอย่าง (Sample Size) กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ และวิธีการสุ่มกลุ่มตัวอย่างตามสูตรทาร์โรว์ ยามาเน่ คือ ผู้บริหาร ครู ผู้ปกครองได้ซึ่งใช้ระดับความคลาดเคลื่อนที่ 0.05 ได้จำนวน 240 คน
- 2.3 ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้แก่ ผู้ให้ข้อให้สัมภาษณ์และผู้ทรงคุณวุฒิ สันทนาการกลุ่ม ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้แก่ เก็บข้อมูลเชิงคุณภาพจากการสัมภาษณ์เชิงลึก ผู้ให้ข้อมูลสำคัญจำนวน 20 รูปหรือคน เพื่อสนับสนุนข้อมูลเชิงปริมาณ และการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) กับผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 10 รูปหรือคน ได้แก่ คณะสงฆ์ ผู้นำชุมชน ผู้บริหารโรงเรียน ครู ตัวแทนผู้ปกครอง ผู้เชี่ยวชาญด้านพระพุทธศาสนา เพื่อยืนยันองค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัยเชิงปริมาณและการวิจัยเชิงคุณภาพ

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

3.1 การวิจัยเชิงปริมาณ คือ แบบสอบถาม (Questionnaire)

3.2 การวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้แบบสัมภาษณ์ (Interview) และแนวคำถามการสนทนากลุ่มเฉพาะ

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล

4.1 การวิจัยเชิงปริมาณ ดำเนินการโดยผู้วิจัยเป็นผู้แจกและรับคืนแบบสอบถามด้วยการลงพื้นที่จริง ได้รับการตอบกลับครบตามจำนวนที่กำหนด

4.2 การวิจัยเชิงคุณภาพ ดำเนินการสัมภาษณ์โดยผู้วิจัย และในส่วนของ การสนทนากลุ่มเฉพาะผู้วิจัยทำหน้าที่เป็นผู้ดำเนินรายการสนทนา

5. การวิเคราะห์ข้อมูล และสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

5.1 วิเคราะห์ข้อมูลส่วนบุคคลของกลุ่มตัวอย่าง และระดับความคิดเห็นต่อองค์ประกอบการบริหารจัดการกิจกรรมพัฒนานักเรียนสู่ความเป็นเลิศด้านคุณธรรมของโรงเรียนวัดในอำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี โดยใช้สถิติเชิงบรรยาย ได้แก่ ความถี่ ร้อยละ คะแนนเฉลี่ย (\bar{X}) และความเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.)

5.2 วิเคราะห์ข้อมูลผลการสัมภาษณ์เพื่อพัฒนารูปแบบการบริหารกิจกรรมพัฒนานักเรียนสู่ความเป็นเลิศด้านคุณธรรมของโรงเรียนวัดในอำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี โดยใช้การวิเคราะห์เนื้อหา

5.3 วิเคราะห์ข้อมูลผลการสนทนากลุ่มเฉพาะเพื่อประเมินกิจกรรมพัฒนานักเรียนสู่ความเป็นเลิศด้านคุณธรรมของโรงเรียนวัดในอำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี โดยใช้การวิเคราะห์เนื้อหา

ผลการวิจัย

1. องค์ประกอบการบริหารจัดการกิจกรรมเพื่อพัฒนานักเรียนสู่ความเป็นเลิศด้านคุณธรรมของโรงเรียนวัดในเขตอำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี พบว่า องค์ประกอบสนับสนุนการพัฒนานักเรียนสู่ความเป็นเลิศด้านคุณธรรมที่ครอบคลุมความซื่อตรง มีวินัย ความเสียสละ และพอเพียง ประกอบด้วย 8 องค์ประกอบ ได้แก่ โรงเรียนมีการวางแผนปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมแก่นักเรียน โดยมีการอบรมคุณธรรมจริยธรรมทุกปีครูและนักเรียนมีส่วนร่วมที่ดีในการอบรมคุณธรรมจริยธรรม ส่งเสริมด้านคุณธรรมจริยธรรม โดยมีพระสอนศีลธรรมมาสอนที่โรงเรียน สิ่งที่สำคัญคือผู้บริหารศรัทธาในพระรัตนตรัยสามารถทำงานร่วมกับวัดและโรงเรียนได้เป็นอย่างดีและผู้บริหารมีวิสัยทัศน์ในการนำนักเรียนทำกิจกรรมคุณธรรมสม่ำเสมอ โรงเรียนมีการเรียนการสอนที่ได้ประสิทธิภาพมีกิจกรรมส่งเสริมวิชาพื้นฐาน มีสถานที่ปลอดภัยทั้งร่างกายและจิตใจ

และมีการสำรวจและประเมินด้านคุณธรรมจริยธรรมเสมอ ทำให้เกิดการสร้างความเป็นเลิศด้านคุณธรรมแก่นักเรียน ประกอบด้วย ความซื่อตรง มีวินัย การเสียสละเพื่อส่วนรวม และพอเพียง

2. ผลการพัฒนารูปแบบการบริหารกิจกรรมที่สร้างคุณธรรมจริยธรรมแก่นักเรียน โรงเรียนวัดในเขตอำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี ตามตัวแปรคือ หลัก PDCA และ หลักการบริหารโรงเรียนวัดแบบมีส่วนร่วม 6 ประการ

2.1 การออกแบบกิจกรรมคุณธรรมจริยธรรม ด้านการวางแผน พบว่า นักเรียนโรงเรียนวัดจันทร (ผาดไสวประชาอุทิศ) มีวินัยที่ดี ครูให้การอบรม ชี้แนะอยู่อย่างสม่ำเสมอ การออกแบบกิจกรรมเน้น สาระอยู่ 4 เรื่อง ประกอบด้วย “ซื่อตรง มีวินัย เสียสละเพื่อส่วนรวม พอเพียง” ออกแบบกิจกรรมโดยมีการจัดประชุมวางแผนร่วมกันในกลุ่มโรงเรียนอำเภอบางกรวยเพื่อพัฒนาและกิจกรรมที่เสริมสร้างคุณธรรมให้นักเรียน และสถานศึกษา

2.2 การออกแบบกิจกรรมคุณธรรมจริยธรรม การปฏิบัติ (DO) พบว่า การออกแบบกิจกรรมการสร้างพื้นที่และวัฒนธรรมภายในองค์กรที่ส่งเสริมความซื่อสัตย์ ออกแบบกิจกรรมธรรมศึตะ ที่ให้นักเรียน ครู มีส่วนร่วมในกิจกรรม ทำให้เด็กเกิดสมาธิ สนใจในการอบรมคุณธรรมจริยธรรมมากขึ้น โดยโรงเรียนมีการออกแบบกิจกรรมที่สอดแทรกคุณธรรมจริยธรรมในการเรียนการสอนการจัดกิจกรรมหน้าเสาธง การจัดกิจกรรมเนื่องในวันสำคัญต่าง ๆ

2.3 การออกแบบกิจกรรมคุณธรรมจริยธรรม การตรวจสอบ (Check) พบว่า ประเมินพฤติกรรมผู้เรียนได้ผลกิจกรรมด้านคุณธรรมอย่างสม่ำเสมอทั้งในรูปแบบเอกสารและกิจกรรมและสรุปรายงานผลการส่งเสริมคุณธรรมแนวทางในการพัฒนา มีการออกแบบกิจกรรมร่วมกับโรงเรียน การออกแบบกิจกรรมเน้น สาระอยู่ 4 เรื่อง ประกอบด้วย “ซื่อตรง มีวินัย เสียสละเพื่อส่วนรวม พอเพียง”

2.4 การออกแบบกิจกรรมคุณธรรมจริยธรรม การดำเนินงานให้เหมาะสม (Action) พบว่า สรุปลักษณะที่ประชุมและสะท้อนการจัดกิจกรรมให้โรงเรียนอื่นทราบ ด้านการดำเนินงานให้เหมาะสมจัดระบบการบริหารกิจกรรมการจัดการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับบริบทของโรงเรียนเหมาะสมกับวัยความต้องการของผู้เรียนเพื่อให้ส่งเสริมคุณธรรมที่มีประสิทธิภาพ

2.4.1 การออกแบบกิจกรรมคุณธรรมจริยธรรม ความเป็นผู้นำของผู้บริหาร พบว่า ด้านความเป็นผู้นำของผู้บริหารเสนองานนำร่องและให้ครูโรงเรียน ร่วมกันปรึกษาหารือข้อคิดเห็นต่าง ๆ ผู้บริหารและครูมีเป้าหมายร่วมกันในการสร้างคุณธรรม

2.4.2 การออกแบบกิจกรรมคุณธรรมจริยธรรม การให้ความสำคัญกับทักษะพื้นฐาน พบว่า ด้านการให้ความสำคัญกับทักษะพื้นฐานมีความพยายามในการส่งเสริมทักษะพื้นฐานของผู้เรียนให้สอดคล้องกับคุณธรรมเช่นการฝึกวินัยความรับผิดชอบ การคิดแยกแยะถูกผิด เป็นต้น กิจกรรมหน้าเสาธง มีการสอดแทรกคุณธรรมและถ้าหากมองในมุมมองของผู้ปกครองมองว่า สร้างวัฒนธรรมองค์กรที่เน้นความซื่อสัตย์ มีน้ำใจ และรับผิดชอบ

2.4.3 การออกแบบกิจกรรมคุณธรรมจริยธรรม ความคาดหวังให้นักเรียนมีผลสัมฤทธิ์สูง พบว่า การออกแบบกิจกรรมส่งเสริมด้านคุณธรรม ให้ความสำคัญกับทักษะพื้นฐานมีความพยายามในการส่งเสริมทักษะพื้นฐานของผู้เรียนให้สอดคล้องกับคุณธรรม เช่น การฝึกวินัยความรับผิดชอบการคิดแยกแยะถูกผิด เป็นต้น เน้นสร้างโรงเรียนคุณธรรมต้นแบบที่นักเรียนมีทั้ง “ใจดี” และ “เรียนเก่ง” ควบคู่กัน

2.4.4 การออกแบบกิจกรรมคุณธรรมจริยธรรม ด้านบรรยากาศที่ปลอดภัย อบอุ่น พบว่า ด้านบรรยากาศที่ปลอดภัยมุ่งเน้นการสร้างบรรยากาศที่ปลอดภัย อบอุ่นผ่านความสัมพันธ์แบบครอบครัวมีแรงดูแลในการเรียนและพฤติกรรมในสังคม เป็นวัฒนธรรมในการปลูกฝังคุณธรรม

2.4.5 การออกแบบกิจกรรมคุณธรรมจริยธรรม การตรวจสอบความก้าวหน้าของนักเรียนอย่างสม่ำเสมอ พบว่า มีการตรวจสอบความก้าวหน้าของนักเรียนอย่างสม่ำเสมอใช้การสังเกตพฤติกรรมและให้นักเรียนประเมินตนเอง ออกแบบกิจกรรม “ดวงตาเห็น (ทำ) ธรรม” ใช้สมุดพฤติกรรมนักเรียน บันทึกพฤติกรรมดี-ไม่ดี”

2.4.6 การออกแบบกิจกรรมคุณธรรมจริยธรรม สภาพแวดล้อมที่เป็นระเบียบเรียบร้อย พบว่า ส่วนใหญ่มีการจัดระบบดูแลทำความสะอาดจัดโรงเรียนมีป้ายข้อคิดคุณธรรมมีกิจกรรมหน้าเสาธงและกิจกรรมจิตอาสาแนวทางการพัฒนาคือส่งเสริมให้นักเรียนมีส่วนร่วมมากขึ้นจัดกิจกรรม 1 ห้องเรียน 1 ความดี

3.การประเมินกิจกรรมที่สร้างคุณธรรมจริยธรรมสู่ความเป็นเลิศแก่นักเรียนโรงเรียนวัดในเขตอำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี

3.1 ด้านความซื่อสัตย์ของนักเรียน เป็นผลการประเมินโดยใช้แบบทดสอบนักเรียนด้านคุณธรรมจริยธรรม “ดวงตา เห็นธรรม” พบว่า นักเรียนส่วนใหญ่มีความประพฤติซื่อสัตย์ในตนเองและผู้อื่น ไม่เป็นภาระพ่อแม่ ครู และสังคม โดยผลจากการประเมินเป็นเอกสาร เป็นแบบทดสอบนักเรียนด้านคุณธรรมจริยธรรม “ดวงตา เห็นธรรม”

3.2 ด้านการมีวินัย เป็นการประเมินตามเกณฑ์โรงเรียนวิถีพุทธ พบว่า นักเรียนมีด้านพฤติกรรมที่ดี 5 ประการ ประกอบด้วย 1. รักษาศีล 2. ยิ้มง่าย ไหว้สวย

กราบงาม 3. พิจารณาอาหารก่อนรับประทาน รับประทานอาหารไม่ดั่ง ไม่หก ไม่เหลือ
4. มีความประหยัด ออม ถนอมใช้เงินและสิ่งของ และ 5. มีนิสัยใฝ่รู้ ผู้สั่งยาก

3.3 ด้านการเสียสละเพื่อส่วนรวม เป็นการประเมินจากการปฏิบัติกิจกรรม
เพื่อส่วนรวม พบว่า นักเรียนมีการปฏิบัติกิจกรรม

3.4 ความพอเพียง เป็นการประเมินจากการสังเกตและทำกิจกรรมร่วมกับ
ครู พบว่า นักเรียนแสดงพฤติกรรมที่สะท้อนถึงการรู้จักประหยัด อดออมและใช้ทรัพยากร
ที่มีอยู่อย่างมีคุณค่า

อภิปรายผลการวิจัย

1. องค์ประกอบการบริหารจัดการกิจกรรมพัฒนานักเรียนสู่ความเป็นเลิศด้าน
คุณธรรมของโรงเรียนวัดในอำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี ประกอบด้วย 8 องค์ประกอบ
ที่แสดงในผลการวิจัยข้อที่ 1 สอดคล้องกับงานวิจัยของธิตินัดดา สิงห์แก้ว (2562) ที่พบว่า
โรงเรียนพัฒนาระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนโดยใช้วงจร PDCA และงานวิจัยของ
กฤตเมธ อุโนโพธิ (2564) ที่พบว่า การบริหารจัดการโครงการโรงเรียนคุณธรรมมีการ
ส่งเสริมการพัฒนาคูณธรรม จริยธรรมของผู้บริหาร ครูและนักเรียนทั้งโรงเรียนโดยที่ทุก
ฝ่ายมีส่วนร่วม โดยนำหลักการบริหารจัดการ PDCA มาใช้ ทั้งนี้ยังสอดคล้องกับแนวคิดของ
Schuitema et al. (2008) ที่เสนอว่า โรงเรียนควรสร้าง “ชุมชนคุณธรรม” (Moral
Community) ที่เน้นแบบอย่างเชิงคุณธรรมของครูและวัฒนธรรมองค์กรที่ส่งเสริมคุณธรรม
เป็นตัวขับเคลื่อนหลักในการพัฒนาผู้เรียน

2. การพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการกิจกรรมพัฒนานักเรียนสู่ความเป็นเลิศ
ด้านคุณธรรมของโรงเรียนวัดในอำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี เป็นรูปแบบที่นำหลัก
PDCA และหลักการบริหารโรงเรียนวัดแบบมีส่วนร่วมมาประยุกต์ใช้ในการบริหารจัดการ
กิจกรรมพัฒนานักเรียนสู่ความเป็นเลิศด้านคุณธรรม และประเมินผลการบริหารจัดการ
กิจกรรมพัฒนานักเรียนสู่ความเป็นเลิศด้านคุณธรรมที่ใช้ 4 ตัวบ่งชี้ ได้แก่ ความซื่อสัตย์
ความมีวินัย ความเสียสละ และความพอเพียง โดยองค์ประกอบของรูปแบบแบ่งได้เป็น
3 องค์ประกอบ ได้แก่ การบริหารจัดการเพื่อขับเคลื่อนกิจกรรมโดยใช้วงจรคุณภาพ PDCA
การขับเคลื่อนกิจกรรมโดยใช้การบริหารแบบมีส่วนร่วม 6 ด้าน ได้แก่ ความเป็นผู้นำ
ของผู้บริหาร การให้ความสำคัญกับทักษะพื้นฐาน ความคาดหวังให้นักเรียนมีผลสัมฤทธิ์สูง
การสร้างบรรยากาศที่ปลอดภัยและอบอุ่น การตรวจสอบความก้าวหน้าของนักเรียนและ
การสร้างสภาพแวดล้อมที่เป็นระเบียบเรียบร้อย ซึ่งองค์ประกอบหลักทั้งสามมีความสัมพันธ์
เชิงสาเหตุต่อกันตามลำดับ สอดคล้องกับงานวิจัยของณัฐพร ส่งสร และสงวน อินทร์รักษ์
(2562) ที่พบว่า การบริหารจัดการโรงเรียนคุณธรรม ประกอบด้วย การวางแผนงาน

คุณธรรม การสร้างกลไก การลงมือปฏิบัติงาน การกำหนดการติดตามนิเทศงาน และการประเมินผลการปฏิบัติงาน อีกทั้งยังใกล้เคียงกับผลการศึกษาของ Fernández Espinosa & López González (2024) ที่ยืนยันว่าทัศนคติและความเข้าใจของผู้บริหารและครู มีบทบาทสำคัญต่อผลสำเร็จของการจัดกิจกรรมคุณธรรมในโรงเรียน

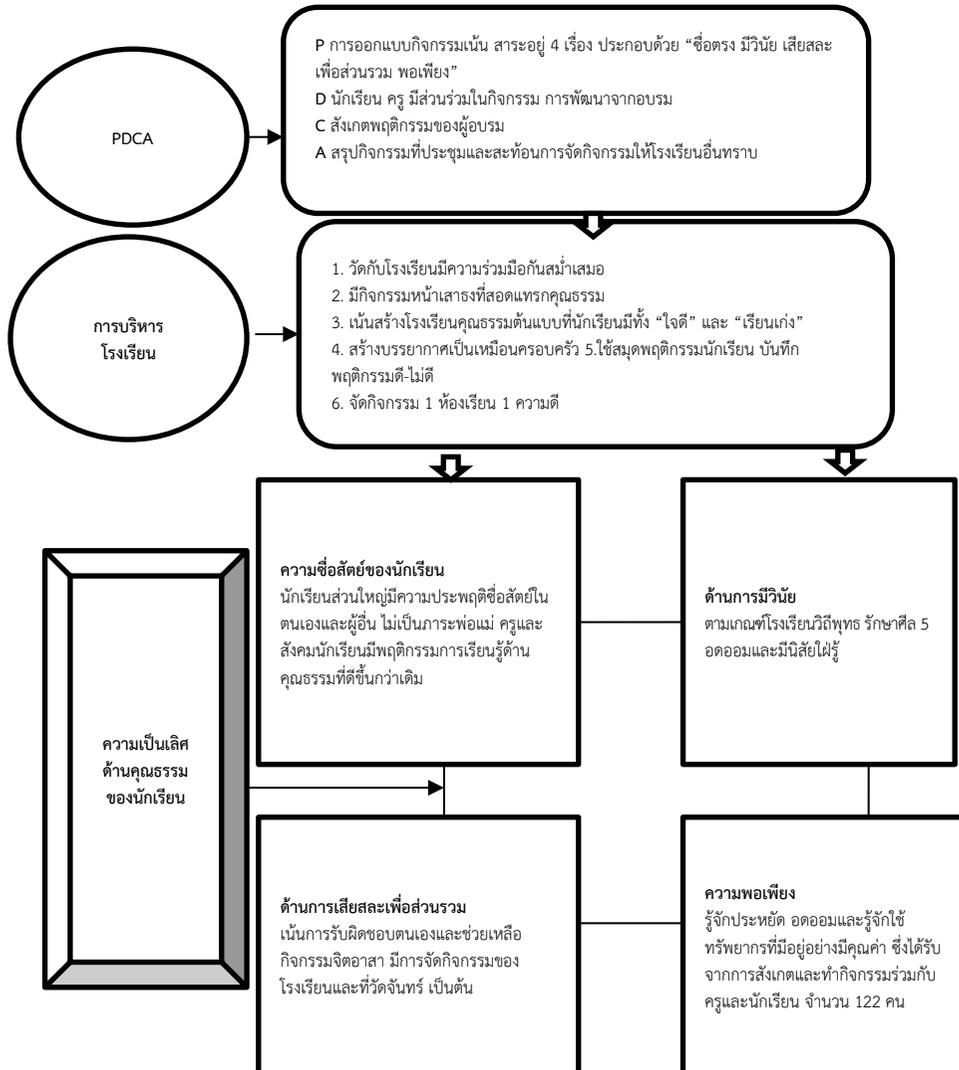
3. การประเมินกิจกรรมพัฒนานักเรียนสู่ความเป็นเลิศด้านคุณธรรมของโรงเรียน วัดในอำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี เป็นการประเมินผลด้วยตัวบ่งชี้ 4 ด้าน ได้แก่ ความซื่อสัตย์ ความมีวินัย ความเสียสละ และความพอเพียง สอดคล้องกับงานวิจัยของ ศรีรักษ์ เรืองรัตน์ และคณะ (2564) ที่พบว่า การดำเนินงานเพื่อสืบสานพระราชปณิธาน เดินตามรอยเบื้องพระยุคลบาทของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 เป็นการพัฒนาคุณธรรมทั้ง 4 ด้านได้อย่างมีประสิทธิภาพ และยังสอดคล้องกับการศึกษา ในต่างประเทศ เช่น งานวิจัยของ Zhu (2006) ในประเทศจีน ที่พบว่า การบูรณาการ การปลูกฝังคุณธรรมในหลักสูตรการเรียนการสอนช่วยยกระดับการใช้เหตุผลเชิงคุณธรรม (Moral Reasoning) และความพึงพอใจในชีวิตของนักเรียนอย่างมีนัยสำคัญ

ภาพที่ 1 กิจกรรมอบรมคุณธรรมจริยธรรมสู่ความเป็นเลิศด้านคุณธรรม 6 สิงหาคม 2568

องค์ความรู้จากการวิจัย

ภาพที่ 1 องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

จากภาพที่ 1 องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย ผู้วิจัยสามารถสรุปได้ว่า การประเมินกิจกรรมที่สร้างคุณธรรมจริยธรรมสู่ความเป็นเลิศแก่นักเรียนโรงเรียนวัดในเขตอำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี

1. ความซื่อสัตย์ของนักเรียน นักเรียนส่วนใหญ่มีความประพฤติซื่อสัตย์ในตนเองและผู้อื่น ไม่เป็นภาระพ่อแม่ ครูและสังคม โดยผลจากการประเมินเป็นเอกสาร เป็นแบบทดสอบนักเรียนด้านคุณธรรมจริยธรรม “ดวงตา เห็นธรรม” โดยได้บันทึกคุณธรรมของนักเรียนเพื่อเป็นการประเมินว่า นักเรียนมีพฤติกรรมการเรียนรู้ด้านคุณธรรมที่ดีขึ้นกว่าเดิม

2. ด้านการมีวินัย ตามเกณฑ์โรงเรียนวิถิพุทธ พบว่า ด้านพฤติกรรม ครูและผู้บริหารโรงเรียน และนักเรียน 5 ประการ คือ ครู ผู้บริหารโรงเรียนและนักเรียนร้อยละ 5

3. ด้านการเสียสละเพื่อส่วนรวม เน้นการรับผิดชอบตนเองและช่วยเหลือกิจกรรมจิตอาสา มีการจัดกิจกรรมของโรงเรียนและที่วัดจันทร์ เป็นต้น

4. ความพอเพียง รู้จักประหยัด อดออมและรู้จักใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างมีคุณค่า ซึ่งได้รับการสังเกตและทำกิจกรรมร่วมกับครูและนักเรียน จำนวน 122 คน

ในตัวชี้วัดโรงเรียนที่ได้ความเป็นเลิศด้านคุณธรรม คือ โรงเรียนที่ส่งเสริมให้นักเรียนมีคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่ดีงามเป็นพื้นฐานในการดำเนินชีวิต โรงเรียนจะปลูกฝังความซื่อสัตย์ รับผิดชอบ มีวินัย และรู้จักเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อผู้อื่น โดยในขั้นนี้ คือ โรงเรียนที่เป็นกลุ่มตัวอย่างที่ศึกษา คือ โรงเรียนวัดจันทร์ (ผาดไสวประชาอุทิศ) เน้นให้เยาวชนมีคุณธรรม 4 ข้อหลักคือ ซื่อตรง มีวินัย เสียสละเพื่อส่วนรวม และพอเพียง และได้เสนอเพื่อเป็นโรงเรียนวิถิพุทธชั้นนำจึงต่อบัณฑิตผู้ประสงค์ของการทำวิจัยได้

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (สพฐ.) กำหนดนโยบายสนับสนุนการใช้รูปแบบการบริหารจัดการกิจกรรมพัฒนานักเรียนสู่ความเป็นเลิศด้านคุณธรรม

ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

โรงเรียนนำรูปแบบการบริหารจัดการกิจกรรมพัฒนานักเรียนสู่ความเป็นเลิศด้านคุณธรรมไปใช้เป็นกรอบในการวางแผนพัฒนาความเป็นเลิศด้านคุณธรรมของนักเรียน

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

1. ศึกษาประสิทธิผลการใช้รูปแบบการบริหารจัดการกิจกรรมพัฒนานักเรียนสู่ความเป็นเลิศด้านคุณธรรม

2. ศึกษาการพัฒนาาระบบ Digital สนับสนุนการใช้รูปแบบการบริหารจัดการกิจกรรมพัฒนานักเรียนสู่ความเป็นเลิศด้านคุณธรรม

เอกสารอ้างอิง

- กรมการศาสนา. (2554). *การอบรมคุณธรรมตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา*. กรุงเทพฯ: กองทุนส่งเสริมการเผยแผ่พระพุทธศาสนา.
- กฤตเมธ อุโนโพธิ. (2564). *การพัฒนาการบริหารจัดการโครงการโรงเรียนคุณธรรมของโรงเรียนบ้านหนองเงือก อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน* (วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา). เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่.
- ณัฐพร ส่งสร และสงวน อินทร์รักษ์. (2562). การบริหารจัดการโรงเรียนคุณธรรมของโรงเรียนกลุ่มเครือข่ายบ้านโป่งที่ 3. *วารสารการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยศิลปากร*, 10(2), 712–724.
- ธิตินัดดา สิงห์แก้ว. (2562). *การพัฒนาระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนโดยใช้วงจร PDCA: กรณีศึกษาโรงเรียนวัดป่าตึงห้วยยาบ อำเภอบ้านธิ จังหวัดลำพูน* (วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา). เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่.
- ศรียักษ์ เรืองรัตน์ และคณะ. (2564). แนวทางการพัฒนาสถานศึกษาสู่มาตรฐานตามโครงการโรงเรียนคุณธรรม สพฐ. ของโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 12. *วารสารบัณฑิตศึกษามหาจุฬาลงกรณ์*, 8(2), 178-191.
- Fernández Espinosa, V. & López González, J. (2024). Virtues and values education in schools: a study in an international sample. *Journal of Beliefs & Values*, 45(1), 69–85.
- Schuitema, J. et al. (2008). Teaching strategies for moral education: a review. *Journal of Curriculum Studies*, 40(1), 69–89.
- Zhu, X. (2006). Moral education and values education in curriculum reform in China. *Frontiers of Education in China*, 1(2), 191–200.

การพัฒนาสุขภาวะองค์รวมวิถีพุทธของนิสิตอาเซียน
เพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติในสังคมอุดมสุข*
DEVELOPMENT OF BUDDHIST HOLISTIC WELL-BEING
OF ASEAN STUDENTS FOR PEACEFUL COEXISTENCE
IN THE SOCIETY OF HAPPINESS

พระมหาจิววัฒน์ กนต์วณโณ, สุรัตน์ คำโสภา

Phramaha Chirawat Kantavanno, Surat Khamsopha

คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Faculty of Buddhist Studies, Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Corresponding Author E-mail: chiravat.kan@mcu.ac.th

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1. ศึกษาสภาพสุขภาวะองค์รวมวิถีพุทธของนิสิตอาเซียน 2. พัฒนาระบบการสุขภาวะองค์รวมวิถีพุทธของนิสิตอาเซียน และ 3. เสนอกระบวนการสุขภาวะองค์รวมวิถีพุทธของนิสิตอาเซียน เพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติในสังคมอุดมสุข เป็นการวิจัยแบบผสมวิธี ในส่วนของการวิจัยเชิงปริมาณ ประชากรคือนิสิตอาเซียนจำนวน 1,776 รูปหรือคน กลุ่มตัวอย่างจำนวน 400 รูปหรือคน คำนวณตามสูตรของ Cochran ใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือในการเก็บข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูลด้วยโปรแกรมสำเร็จรูป ใช้สถิติพรรณนา ได้แก่ ร้อยละ ความถี่ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน รวมทั้งใช้สถิติเชิงอนุมาน คือ ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์เพียร์สัน ที่ระดับนัยสำคัญ .05 ในส่วนของการวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้เครื่องมือคือแนวคำถามสำหรับการศึกษาและการสัมภาษณ์เชิงลึกจากกลุ่มเป้าหมายจำนวน 15 รูปหรือคน

ผลการวิจัยพบว่า 1. สภาพสุขภาวะองค์รวมวิถีพุทธของนิสิตอาเซียน เพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติในสังคมอุดมสุข พบว่า โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ที่ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.65 2. การพัฒนาระบบการสุขภาวะองค์รวมวิถีพุทธของนิสิตอาเซียน พบว่า นิสิตอาเซียนพัฒนาสุขภาวะทั้ง 5 ด้านผ่านการประยุกต์ใช้หลักไตรสิกขาเป็นแนวทางดูแลสุขภาพ เน้นความเพียร ความมุ่งมั่น และการใช้สติปัญญาในการพิจารณาและปรับปรุงตน เพื่อสร้างสุขภาวะที่ยั่งยืนและเอื้อต่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติในสังคมอุดมสุข และ 3. กระบวนการสุขภาวะองค์รวมวิถีพุทธของนิสิตอาเซียน เพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติในสังคมอุดมสุข พบว่า กระบวนการนี้ผสมหลักไตรสิกขากับแนวทางสุขภาวะสมัยใหม่ในทุกด้าน ผ่านวัตถุประสงค์

*Received September 24, 2025; Revised November 13, 2025; Accepted November 19, 2025

โครงการ และขั้นตอนปฏิบัติ 3 ระดับ เพื่อสร้างสุขภาวะร่วมกันในระยะยาว โดยมีความสมดุลระหว่างสุขภาวะทั้ง 5 ด้าน และเน้นสุขภาวะทางปัญญาในวิถีพุทธ และครอบคลุมกว่าวิถีทางการแพทย์

คำสำคัญ: สุขภาวะองค์รวม; นิสิตอาเซียน; สังคมอุดมสุข

Abstract

Objectives of this research article were: 1. To study the Buddhist holistic well-being of ASEAN students, 2. To develop the process of Buddhist holistic well-being for ASEAN students, and 3. To propose a process for Buddhist holistic well-being to promote peaceful coexistence in a flourishing society, conducted by the mixed-methods. For the quantitative research, the population comprised 1,776 ASEAN students, with samples of 400 students calculated using Cochran's formula. A questionnaire was used to collect data, which were analyzed using statistical software. Descriptive statistics included frequency, percentage, mean, and standard deviation, while inferential statistics employed Pearson's correlation coefficient at a significance level of 0.05. For the qualitative research, the instruments included a set of guiding questions and in-depth interviews with 15 key informants from the target group.

Findings were as follows: 1. The overall Buddhist holistic well-being of ASEAN students for peaceful coexistence in a flourishing society was at a high level, with a mean score of 3.65. 2. In developing the Buddhist holistic well-being of ASEAN students, the students enhanced well-being across five dimensions by applying the principles of Ti-sikkhā (the Threefold Training) as a framework for self-care, emphasizing diligence, determination, and the use of wisdom for self-reflection and improvement, fostering sustainable well-being conducive to peaceful coexistence in a flourishing society. and 3. The process of Buddhist holistic well-being for ASEAN students integrates the Ti-sikkhā principles with modern well-being approaches across all dimensions, structured through objectives, programs, and three levels of implementation. This process promotes long-term shared well-being,

balancing all five dimensions while emphasizing intellectual well-being in the Buddhist framework and extending beyond purely medical approaches.

Keywords: Holistic Well-Being; ASEAN Students; The Society of Happiness

บทนำ

การเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่มุ่งสู่ความเจริญทางวัตถุมากขึ้น ส่งผลให้วิถีชีวิตของผู้คนปรับเปลี่ยนไปตามปัจจัยต่าง ๆ ทั้งด้านครอบครัว การทำงาน การศึกษาและอาชีพ การเปลี่ยนแปลงเหล่านี้สร้างผลกระทบต่อผู้คนในสังคมวัฒนธรรมทั่วโลก ความรู้ที่มนุษย์สั่งสม ถ่ายทอด และพัฒนามาอย่างต่อเนื่อง ก่อให้เกิดแบบแผน จารีตประเพณี และวิถีปฏิบัติที่แตกต่างกัน ส่งผลให้ระบบการดูแลสุขภาพ (Health Care System) ของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์มีลักษณะเฉพาะ สะท้อนวิถีคิดและความเข้าใจเกี่ยวกับความเจ็บป่วยที่สัมพันธ์กับประสบการณ์และบริบททางภูมิศาสตร์ เศรษฐกิจ สังคม และประวัติศาสตร์ ระบบการดูแลสุขภาพจึงถือเป็นภูมิปัญญาที่เกิดจากการสังเกต ทดลอง ปรับตัว และถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น และอาจกล่าวได้ว่า เป็นผลผลิตทางวัฒนธรรมเช่นเดียวกับระบบอื่น ๆ ในสังคมที่มีบทบาทสำคัญต่อความมั่นคงทางสังคมและการดำรงชีวิต (สามารถ ใจเตี้ย, 2561) การดำเนินการตามนโยบายของรัฐในการเปิดเสรีทางการศึกษาข้ามชาติส่งผลให้มีชาวต่างชาติจำนวนมากเข้ามาศึกษาในสถานศึกษาระดับอุดมศึกษา ในหลักสูตรนานาชาติมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นทุกปี นักศึกษาต่างชาตินั้นมีความหลากหลายทางด้านเชื้อชาติแต่ต้องเข้ามาสู่วัฒนธรรมใหม่ ๆ และเกิดปัญหาการปรับตัวทางด้านภาษา และวัฒนธรรม ส่งผลให้เกิดความวิตกกังวล ความเครียด ความเหงา ความไม่แน่ใจในการสื่อสารกับคนต่างวัฒนธรรม นิสิตนักศึกษาต้องพยายามเรียนรู้และปรับตัวกับเพื่อนใหม่เพื่อให้เข้ากับบรรทัดฐานและวิถีปฏิบัติของสังคม วัฒนธรรม ในสิ่งแวดล้อมใหม่ให้เกิดการยอมรับในกลุ่มคนอื่น ๆ เพื่อความอยู่รอดของตนเอง

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยจัดการเรียนการสอนระดับอุดมศึกษา และขยายโอกาสการเรียนรู้สู่กลุ่มเป้าหมายหลากหลาย โดยเปิดหลักสูตรภาษาอังกฤษ (English Program) เพื่อเพิ่มทางเลือกให้แก่นิสิต ส่งผลให้มีผู้สนใจเข้าศึกษา ทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะนิสิตจากประเทศเพื่อนบ้านในกลุ่มอาเซียน เช่น เมียนมา เวียดนาม และประเทศอื่น ๆ ในภูมิภาค ปัจจุบันมีนิสิตอาเซียนรวม 1,776 รูปหรือคน โดยในส่วนกลางปีการศึกษา 2566 มีจำนวน 1,141 รูปหรือคน (สำนักทะเบียนและวัดผล มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2566)

สุขภาพจิตที่สมบูรณ์ของนิสิตนักศึกษามีความสำคัญอย่างยิ่งต่อกระบวนการเรียนรู้ การช่วยเหลือนิสิตให้มีสภาพจิตใจที่ดีจำเป็นต้องอาศัยบทบาทของนักจิตวิทยาใน

สถาบันการศึกษา อย่างไรก็ตาม ในช่วงหลายปีที่ผ่านมา สภาพแวดล้อมทางสังคมก่อให้เกิดปัญหาสุขภาพจิตที่รุนแรงขึ้น ตัวอย่างเช่น การแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 ในปี 2563 ส่งผลให้มหาวิทยาลัยต้องดำเนินมาตรการป้องกัน เช่น ปิดมหาวิทยาลัยและปรับการเรียนการสอนเป็นระบบออนไลน์ รวมทั้งจัดการสนับสนุนอาหารสำหรับนิสิตในหอพัก สถานการณ์ดังกล่าวก่อให้เกิดความเครียดและความกดดันเพิ่มขึ้นในกลุ่มนิสิต บางส่วนประสบปัญหาสุขภาพจิตมากขึ้น ผลการวิจัยของสุพิชชา วงศ์จิระสวัสดิ์ (2543) เกี่ยวกับสุขภาพจิตของพระสงฆ์ในกรุงเทพมหานคร พบว่าพระภิกษุจำนวนหนึ่งมีปัญหาสุขภาพจิต โดยเฉพาะกลุ่มอาการด้านพฤติกรรมและความคิดที่บ่งชี้ถึงอาการโรคจิต รองลงมาคือความรู้สึกกลัวโดยไม่มีสาเหตุ และพบว่าพระภิกษุที่เรียนปริยัติธรรมแผนกธรรมและแผนกบาลีมีคะแนนอาการทางจิตสูงกว่ากลุ่มอื่น ๆ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ซึ่งปัญหาสุขภาพจิตเหล่านี้อาจนำไปสู่พฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ได้

นอกจากนี้ การศึกษาในมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยและสถาบันอุดมศึกษาอื่น ๆ ได้เปลี่ยนแปลงไปตามสภาพเศรษฐกิจและสังคมที่หลากหลาย ทำให้เกิดพฤติกรรมสุขภาพที่มีความเสี่ยง เช่น การสูบบุหรี่และการดื่มสุรา การกลั่นแกล้งในมหาวิทยาลัยที่กระทบต่อการเรียนและสภาพจิตใจ พฤติกรรมทางเพศที่ไม่เหมาะสม การใช้สารเสพติด พฤติกรรมด้านโภชนาการและการออกกำลังกาย ตลอดจนปัญหาสุขภาพจิต ซึ่งเป็นประเด็นที่ได้รับความสนใจในระดับประเทศ เนื่องจากนิสิตนักศึกษาที่มีแนวโน้มเผชิญภาวะซึมเศร้าและปัญหาสุขภาพจิตมากขึ้น อันอาจนำไปสู่พฤติกรรมทำร้ายตนเองหรือผู้อื่น

ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงให้ความสนใจศึกษาการประยุกต์ใช้กระบวนการสุขภาวะองค์รวมวิถีพุทธในชีวิตประจำวัน โดยเฉพาะในกลุ่มนิสิตต่างชาติที่เข้ามาศึกษาในประเทศไทย และมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย การสร้างกระบวนการดังกล่าวคาดว่าจะ成为ประโยชน์ต่อนิสิต และยังสามารถส่งผลเชิงบวกต่อการดำเนินชีวิตและการอยู่ร่วมกันอย่างสันติในสังคม

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพสุขภาวะองค์รวมวิถีพุทธของนิสิตอาเซียนเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติในสังคมอุดมสุข
2. เพื่อพัฒนากระบวนการสุขภาวะองค์รวมวิถีพุทธของนิสิตอาเซียนเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติในสังคมอุดมสุข
3. เพื่อเสนอกระบวนการสุขภาวะองค์รวมวิถีพุทธของนิสิตอาเซียนเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติในสังคมอุดมสุข

วิธีดำเนินการวิจัย

1. รูปแบบของการวิจัย

เป็นการวิจัยแบบผสมวิธี คือ การวิจัยเชิงปริมาณ โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงสำรวจ จากแบบสอบถาม และการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้การสัมภาษณ์กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant) เพื่อสนับสนุนข้อมูลเชิงปริมาณ

2. ประชากร กลุ่มตัวอย่าง และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

2.1 ประชากร ได้แก่ นิสิตอาเซียนที่เข้ามาศึกษาในมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จำนวน 1,776 รูปหรือคน (สำนักทะเบียนและวัดผล มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2566)

2.2 กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 400 รูปหรือคน จากการคำนวณหาจำนวนกลุ่มตัวอย่างโดยใช้สูตรของ Cochran (1977)

2.3 ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ประกอบด้วย การสัมภาษณ์เชิงลึก จำนวน 15 คน ได้แก่ ผู้บริหาร ผู้แทนนิตินิตต่างชาติ และบุคลากรมหาวิทยาลัย และการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 10 คน ได้แก่ ผู้ทรงคุณวุฒิในมหาวิทยาลัยและผู้ทรงคุณวุฒิภายนอก

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

3.1 การวิจัยเชิงปริมาณ ใช้แบบสอบถามที่พัฒนาจากการศึกษาทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และตรวจสอบความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหาด้วยค่า IOC ระหว่าง 0.80-1.00

3.2 การวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้การสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ทั้งการสัมภาษณ์เชิงลึกและการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล

4.1 ระยะที่ 1 ใช้แบบสอบถามเพื่อรวบรวมความคิดเห็นจากนิสิตอาเซียน จำนวน 400 ชุด โดยผู้วิจัยและผู้ช่วยผู้วิจัยเป็นผู้แจกและเก็บแบบสอบถามจนครบ

4.2 ระยะที่ 2 ใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interviews) กับผู้บริหารและบุคลากรที่เกี่ยวข้องกับการจัดการสุขภาวะองค์กรรวมวิถีพุทธของนิสิตอาเซียน จำนวน 10 รูปหรือคน หลังจากได้ผลสรุปจากระยะที่ 1 โดยผู้วิจัยเป็นผู้ดำเนินการสัมภาษณ์ทั้งหมด

5. การวิเคราะห์ข้อมูล และสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

5.1 ข้อมูลเชิงปริมาณ วิเคราะห์ด้วยโปรแกรมสำเร็จรูป โดยใช้สถิติพรรณนา ได้แก่ ร้อยละและความถี่สำหรับข้อมูลทั่วไป และค่าเฉลี่ยกับส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเพื่อวัดระดับปัจจัยที่มีผลต่อการจัดการสุขภาวะองค์กรรวมวิถีพุทธของนิสิตอาเซียน รวมทั้งใช้สถิติเชิงอนุมาน ได้แก่ สัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์เพียร์สัน (Pearson's Product

Moment Correlation Coefficient) ที่ระดับนัยสำคัญ .05 เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ของปัจจัยดังกล่าว

5.2 ข้อมูลเชิงคุณภาพ วิเคราะห์โดยการพรรณนาและอธิบายผลเชื่อมโยงกับผลเชิงปริมาณ เพื่อสังเคราะห์ข้อเสนอแนะและเพิ่มความน่าเชื่อถือให้กับผลวิจัย

ผลการวิจัย

1. สภาพสุขภาวะองค์รวมวิถีพุทธของนิสิตอาเซียนเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติในสังคมอุดมสุข

ตารางที่ 1 สภาพสุขภาวะองค์รวมวิถีพุทธของนิสิตอาเซียนเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติในสังคมอุดมสุข โดยภาพรวม ดังนี้

สุขภาวะองค์รวมวิถีพุทธของนิสิตอาเซียน โดยภาพรวม	\bar{X}	S.D.	แปลผล
1. ด้านสุขภาวะทางกายภาพ	3.64	0.99	มาก
2. ด้านสุขภาวะทางอารมณ์	3.63	0.95	มาก
3. ด้านสุขภาวะทางสังคม	3.75	0.97	มาก
4. ด้านสุขภาวะทางจิตวิญญาณ	3.60	0.97	มาก
5. ด้านสุขภาวะทางสติปัญญา	3.66	0.95	มาก
ภาพรวม	3.65	0.92	มาก

จากตารางที่ 1 พบว่า นิสิตอาเซียนมีความคิดเห็นต่อสุขภาวะองค์รวมวิถีพุทธของนิสิตอาเซียนเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.65$, S.D. = 0.919) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ทุกด้านมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมากเช่นกัน และเมื่อเรียงลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย ได้แก่ ด้านสุขภาวะทางสังคมมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.75 ด้านสุขภาวะทางสติปัญญามีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.66 ด้านสุขภาวะทางกายมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.64 ด้านสุขภาวะทางอารมณ์มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.63 และด้านสุขภาวะทางจิตวิญญาณ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.60 ตามลำดับ

2. การพัฒนากระบวนการสุขภาวะองค์รวมวิถีพุทธของนิสิตอาเซียน เพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติในสังคมอุดมสุข

2.1. ด้านสุขภาวะทางกาย คือ นิสิตอาเซียนประยุกต์ใช้สุขภาวะองค์รวมวิถีพุทธเพื่อการรักษาสุขภาวะทางกาย โดยมีการบริหารร่างกาย การเดิน การทำสมาธิด้วยการเดินจงกรม การฝึกอบรมกายกับสภาพแวดล้อมภายนอก การปรับตัวและปฏิบัติต่อสิ่งเหล่านั้นในทางที่เป็นคุณมิให้เกิดโทษ ส่งเสริมให้กุศลลงอกงาม อกุศลเสื่อมสูญ และพัฒนาความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางกาย

2.2 ด้านสุขภาวะทางอารมณ์ คือ นิสิตอาเซียนประยุกต์ใช้สุขภาวะองค์รวม วิถีพุทธเพื่อการรักษาสุขภาวะทางอารมณ์ โดยการทำสมาธิเพื่อให้ใจสงบ ไม่ฟุ้งซ่าน และทำให้จิตตั้งมั่นอยู่ในอารมณ์ใดอารมณ์หนึ่งอย่างต่อเนื่อง ซึ่งเกิดประโยชน์เกื้อกูลอย่างมาก และสามารถนำศักยภาพของสมาธิมาใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวันได้อย่างดี

2.3 ด้านสุขภาวะทางสังคม คือ นิสิตอาเซียนประยุกต์ใช้สุขภาวะองค์รวม วิถีพุทธเพื่อการรักษาสุขภาวะทางสังคม โดยสร้างความสัมพันธ์ที่เกื้อกูลกับสิ่งแวดล้อมทางสังคม แสดงพฤติกรรมดีงามในการอยู่ร่วมกับเพื่อนมนุษย์ ตั้งอยู่ในวินัย เคารพกฎระเบียบ ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน สร้างสรรค์สังคม มีจรรยาบรรณในแต่ละวิชาชีพ และให้เกียรติซึ่งกันและกัน อันสะท้อนถึงการอยู่ร่วมกับธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และสังคมอย่างกลมกลืน

2.4 ด้านสุขภาวะทางจิตวิญญาณ คือ นิสิตอาเซียนประยุกต์ใช้สุขภาวะองค์รวมวิถีพุทธเพื่อการรักษาสุขภาวะทางจิตวิญญาณ โดยพัฒนาจิตให้เจริญองงามตามหลัก “ละชั่ว ทำดี และทำจิตให้บริสุทธิ์” และฝึกให้จิตอยู่กับปัจจุบัน

2.5 ด้านสุขภาวะทางสติปัญญา คือ นิสิตอาเซียนประยุกต์ใช้สุขภาวะองค์รวมวิถีพุทธเพื่อการรักษาสุขภาวะทางสติปัญญา โดยพัฒนาปัญญาให้เกิดความรู้ ความคิด ความเข้าใจ และฝึกการใช้ปัญญาแก้ปัญหาอย่างมีเหตุผลและสร้างสรรค์

3. กระบวนการสุขภาวะองค์รวมวิถีพุทธของนิสิตอาเซียนเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติในสังคมอุดมสุข

3.1 ด้านสุขภาวะทางกาย ประกอบด้วย 1. โครงการอาหารเพื่อสุขภาพของนิสิตอาเซียน 2. วัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมอาหารสุขภาพของนิสิตอาเซียน และ 3. ขั้นตอนและวิธีดำเนินการ ประกอบด้วย 3.1 ทานอาหารครบหมู่ตามหลักโภชนาการ 3.2 ออกกำลังกายพอเหมาะ การเดิน การทำกิจกรรม 3.3 การพักผ่อนให้เพียงพอ 3.4 รักษาสุขอนามัย การตรวจสุขภาพประจำปี และ 3.5 ออกเดินผ่อนคลาย ทำกายสบาย ๆ 4. ผู้รับผิดชอบโครงการ หน่วยงาน องค์กร หรือบุคคลผู้นำไปปฏิบัติ และ 5. งบประมาณและระยะเวลาดำเนินการ

3.2. ด้านสุขภาวะทางอารมณ์ ประกอบด้วย 1. โครงการยกระดับสุขภาวะอารมณ์ดี ซีวีมีสุข 2. วัตถุประสงค์เพื่อสุขภาวะอารมณ์ดี ซีวีมีสุข และ 3. ขั้นตอนและวิธีดำเนินการ ดังนี้ 3.1 การรักษาอารมณ์ การควบคุมอารมณ์ของตน 3.2 มุ่งมั่นมีการปฏิบัติสมาธิและดำเนินชีวิตในสิ่งที่ดีงาม 3.3 ทำสมาธิ ทำจิตใจให้สงบ 3.4 หมั่นตรวจตราสุขภาพจิต และ 3.5 ทำจิตให้แจ่มใส มีใจปลอดโปร่ง 4. ผู้รับผิดชอบโครงการ หน่วยงาน องค์กร หรือบุคคลผู้นำไปปฏิบัติ และ 5. งบประมาณและระยะเวลาดำเนินการ

3.3 ด้านสุขภาวะทางสังคม ประกอบด้วย 1. โครงการสานสัมพันธ์นิสิตอาเซียน 2. วัตถุประสงค์เพื่อสานสัมพันธ์ที่ดีของนิสิตอาเซียน และ 3. ขั้นตอนและ

วิธีดำเนินการ ประกอบด้วย 3.1 สานสายใยความสัมพันธ์ที่ดีกับเพื่อนนิสิตอาเซียน 3.2 ปฏิบัติสัมพันธ์ กิจกรรมแสดงเคารพ ยอมรับวัฒนธรรมที่หลากหลาย 3.3 ร่วมกิจกรรมสามัคคีชุมชน องค์กร หรือกิจกรรมของมหาวิทยาลัย 3.4 ปรับตนเข้ากับสังคมที่ดี และ 3.5 คิดช่วยเหลือเพื่อนนิสิตอาเซียน 4. ผู้รับผิดชอบโครงการ หน่วยงาน องค์กร หรือบุคคลผู้นำไปปฏิบัติ และ 5. งบประมาณและระยะเวลาดำเนินการ

3.4 ด้านสุขภาวะทางจิต ประกอบด้วย 1. โครงการพัฒนาจิตนิสิตอาเซียน 2. วัตถุประสงค์เพื่อยกระดับสุขภาวะจิตของนิสิตอาเซียน และ 3. ขั้นตอนและวิธีดำเนินการ 3.1 มุ่งมั่นศรัทธาตามหลักธรรม 3.2 ฝึกอบรมเจริญสมาธิอย่างต่อเนื่อง 3.3 ตั้งจิตมุ่งสู่การสร้างความสุข 3.4 ตั้งจิต ฝึกจิต รักษาจิตให้เป็นสุขอยู่เสมอ และ 3.5 รักษาสุขภาวะทางจิตด้วยการประยุกต์ใช้หลักวิถีพุทธ 4. ผู้รับผิดชอบโครงการ หน่วยงาน องค์กร หรือบุคคลผู้นำไปปฏิบัติ และ 5. งบประมาณและระยะเวลาดำเนินการ

3.5. ด้านสุขภาวะทางสติปัญญา ประกอบด้วย 1. โครงการเจริญสมาธิ จงกรมผ่อนคลาย 2. วัตถุประสงค์เพื่อการเจริญสมาธิและการเดินจงกรมผ่อนคลาย และ 3. ขั้นตอนและวิธีดำเนินการ 3.1 เจริญสติ แสวงหาความรู้ นำปัญญากระทำความดี 3.2 ตระหนักสุขภาพจิตใจที่ดี 3.3 พัฒนาสุขภาวะวิถีพุทธ และ 3.4 สติดี คุณภาพชีวิตดี ทุกด้าน 3.5 ใช้สติปัญญาบูรณาการสุขภาวะกาย จิต อารมณ์ และสังคม 4. ผู้รับผิดชอบโครงการ หน่วยงาน องค์กร หรือบุคคลผู้นำไปปฏิบัติ และ 5. งบประมาณและระยะเวลาดำเนินการ

อภิปรายผลการวิจัย

1. สภาพสุขภาวะองค์กรรวมวิถีพุทธของนิสิตอาเซียนเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ ในสังคมอุดมสุข พบว่า ระดับความคิดเห็นของนิสิตอาเซียนต่อสุขภาวะองค์กรรวมวิถีพุทธ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.65 เมื่อพิจารณาแยกตามด้าน พบว่า ทุกด้านมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมากเช่นกัน ได้แก่ ด้านสุขภาวะทางสังคมที่มีค่าเฉลี่ย 3.75 ด้านสุขภาวะทางสติปัญญา 3.66 ด้านสุขภาวะทางกาย 3.64 ด้านสุขภาวะทางอารมณ์ 3.63 และด้านสุขภาวะทางจิตวิญญาณ 3.60 สอดคล้องกับงานวิจัยของพระครูวิรุฬสุวรรณดิษฐ์ กนตธมโม (2564) ที่อธิบายว่า การมองชีวิตและสุขภาพในแนวสุขภาพแบบองค์กรรวมมากกว่าการเน้น แค่ความเจ็บป่วยหรือการจัดการส่วนใดส่วนหนึ่งของร่างกาย โดยจะพิจารณาที่ตัวคนทั้งคน สุขภาพแบบองค์กรรวมพิจารณาเรื่องสุขภาพโดยเน้นความสัมพันธ์ที่มีคุณภาพของระบบสุขภาพที่ไม่มีการแยกขาดระหว่าง กาย จิต สังคม และนิเวศวิทยา นอกจากนี้ ผลการวิจัยเกี่ยวกับพฤติกรรมสุขภาพ 4 มิติของพระสงฆ์ในมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย 5 แห่ง ในเขตปกครองคณะสงฆ์ภาค 6 พบว่า พฤติกรรมด้านร่างกายโดยรวม

มีค่าเฉลี่ย 3.48 สอดคล้องกับธรรมนูญสุขภาพพระสงฆ์แห่งชาติ พุทธศักราช 2560 หมวด 2 ข้อ 7 (สำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ (สช.), 2560) ซึ่งระบุว่า พระสงฆ์พึงมีความรอบรู้ด้านสุขภาพและดูแลตนเองในเรื่องอาหาร การรักษาสุขภาพ กิจกรรมทางกาย สภาพแวดล้อม และการพักผ่อนอย่างเหมาะสม รวมถึงการฝึกพัฒนาจิตและปัญญา เพื่อเตรียมพร้อมทำหน้าที่สืบทอดและเผยแผ่พระพุทธศาสนาอย่างเต็มที่ อย่างไรก็ตาม ผลการศึกษานี้ไม่สอดคล้องกับหมวด 5 ข้อ 31 ของธรรมนูญสุขภาพพระสงฆ์แห่งชาติ พุทธศักราช 2560 ซึ่งระบุว่า การขับเคลื่อนธรรมนูญสู่การปฏิบัติ ต้องมองสุขภาพไม่ใช่เพียงการเยียวยารักษาโรคเท่านั้น เพราะระบบสุขภาพในสังคมโดยทั่วไปเป็นระบบตั้งรับที่เน้นการซ่อมแซมสุขภาพหลังเกิดโรค มากกว่าการสร้างสุขภาพ โดยมีแนวคิดหลักว่า “สุขภาพ คือ สุขภาวะ” ซึ่งหมายถึง ความสมบูรณ์และดุลยภาพทั้งทางกาย ใจ สังคมและจิตวิญญาณ สุขภาพจึงผูกพันกับวิถีชีวิตที่ดำรงอยู่บนพื้นฐานความถูกต้องและความพอดี โดยเฉพาะในบทบาทของพระสงฆ์ในสังคมที่พัฒนาอย่างสมดุล ผลการศึกษานี้ยังสอดคล้องกับงานวิจัยของประยูร สุยะใจ (2565) ที่ระบุว่า การเสริมสร้างสุขภาวะที่ดี จำเป็นต้องเริ่มจากการดูแลเอาใจใส่ตนเอง หมั่นตรวจตราความเปลี่ยนแปลงด้านสุขภาพ รวมถึงดูแลรักษาเมื่อเจ็บป่วย และการอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมหมู่สงฆ์อย่างสมานฉันท์ เพราะสุขภาพกายที่ดีมีที่มาจากสุขภาพจิตที่ดีเช่นกัน ผลการพัฒนากระบวนการชี้ให้เห็นว่า นิสิตสามารถประยุกต์ใช้หลักไตรสิกขาเพื่อดูแลตนเองและสร้างสุขภาวะ พร้อมทั้งส่งเสริมการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ กระบวนการนี้ผสมหลักไตรสิกขากับแนวทางสุขภาวะสมัยใหม่ ผ่านวัตถุประสงค์ โครงการ และขั้นตอนปฏิบัติ ทำให้เกิดความสมดุลในทุกมิติของสุขภาวะ และเน้นสุขภาวะทางปัญญาตามวิถีพุทธ ผลการศึกษาชี้ว่า การสร้างสุขภาวะองค์รวมต้องเริ่มจากการดูแลตนเอง พร้อมการพัฒนาจิตและปัญญา เพื่อเตรียมพร้อมสำหรับการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสมดุลและสันติ

2. กระบวนการสุขภาวะองค์รวมวิถีพุทธของนิสิตอาเซียนเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติในสังคมอุดมสุข พบว่า กระบวนการสุขภาวะองค์รวมวิถีพุทธของนิสิตอาเซียน เพื่อส่งเสริมการอยู่ร่วมกันอย่างสันติในสังคมอุดมสุข ประกอบด้วย 5 ด้านหลัก ได้แก่ 1. ด้านสุขภาวะทางกาย 2. ด้านสุขภาวะทางอารมณ์ 3. ด้านสุขภาวะทางสังคม 4. ด้านสุขภาวะทางจิตใจ และ 5. ด้านสุขภาวะทางสติปัญญา โดยในแต่ละด้าน ประกอบด้วย 5 ขั้นตอน มีวัตถุประสงค์ 5 โครงการ และ 3 ระดับการนำไปปฏิบัติ ผู้วิจัยได้นำข้อมูลมาอภิปรายผล ดังนี้

2.1 ด้านสุขภาวะทางกาย เน้นการรู้จักประมาณในการบริโภคอาหาร การป้องกันโรคและการรักษาสุขภาพร่างกาย การจัดระเบียบสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสมกับการดำรงชีวิต รวมถึงการออกกำลังกายและการพักผ่อนที่เพียงพอ การดูแลสุขภาพกายเป็น

องค์ประกอบสำคัญที่สัมพันธ์กับการบริโภคอาหารที่เหมาะสมและการบำรุงร่างกายให้แข็งแรง สอดคล้องกับรายงานวิจัยของประยูร สุยะใจ (2565) พบว่า สุขภาพกายที่ดีย่อมมาจากการมีสุขภาพจิตที่ดี ซึ่งหลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับการเสริมสร้างสุขภาวนั้น อาทิ หลักธรรมสัปปายะ หลักไตรสิกขา หลักอริยสัจ 4 หลักธรรมมรรคมีองค์ 8 พร้อมกับเชื่อมโยงกับหลักธรรมอื่น ๆ ได้แก่ หลักภาวนา 4 หลักพรหมวิหาร 4 หลักอิทธิบาท 4 เป็นต้น ซึ่งเป็นการนำเอาหลักธรรมเหล่านี้มาเป็นเครื่องมือในการดำเนินชีวิตอันจะเอื้อต่อการปฏิบัติเพื่อให้สุขภาพกาย สุขภาพใจของตนเองนั้นมีประสิทธิภาพ

2.2 ด้านสุขภาวะทางอารมณ์ เน้นการควบคุมและรักษาอารมณ์ด้วยการฝึกสมาธิและทำจิตใจให้สงบ มีความมุ่งมั่นในการดำเนินชีวิตอย่างดีงาม หมั่นตรวจตราสุขภาพจิต และทำจิตใจให้แจ่มใส ปลอดโปร่ง มีความสมดุลทางอารมณ์ สามารถระงับความโกรธ ความเศร้า และรักษาความสุขในใจได้อย่างเหมาะสม การฝึกอารมณ์ตามกรรมฐาน เช่น อาณาปานสติ พุธานุสติ มรณสติ ทำให้จิตมีความเรียบเป็นกลางหรืออุเบกขา รู้ทันอารมณ์และยอมรับธรรมชาติของชีวิตตามหลักอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา สอดคล้องกับแนวคิดของพระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตโต) (2548) ที่กล่าวว่า การมีสติกำหนดรู้ทันอารมณ์จะทำให้จิตสงบและใช้ปัญญาพิจารณาสิ่งต่าง ๆ ได้อย่างรอบคอบ นอกจากนี้ผลการวิจัยของรวีโรจน์ ศรีค้ำภา และคณะ (2561) ยังชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของการเสริมสร้างสุขภาวะทางอารมณ์ของพระสงฆ์โดยผสมผสานบทบาทของวัด ชุมชน และหน่วยงานภาครัฐ เพื่อให้เกิดคุณภาพชีวิตที่ดีตามหลักไตรสิกขาและระบบสาธารณสุข

2.3 ด้านสุขภาวะทางสังคม เน้นการสร้างปฏิสัมพันธ์ที่ดีระหว่างเพื่อนร่วมสังคม การยึดหลักอริยปทัชชา คือ การยึดโลก ยึดธรรม และการดำเนินชีวิตด้วยความถูกต้อง เพื่อให้เกิดความสมานฉันท์ ความสามัคคี และความเสมอภาคในสังคม การเคารพและยอมรับความหลากหลายทางวัฒนธรรม การมีส่วนร่วมในกิจกรรมชุมชน รวมทั้งการใช้หลักทานในการสงเคราะห์และเกื้อกูลกันตามหลักสังคหวัตถุและพุทธจริยา ซึ่งมุ่งประโยชน์ต่อครอบครัว ชุมชน และสังคมโดยรวม สอดคล้องกับรายงานวิจัยของสถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (2566) พบว่า ในการขับเคลื่อนการส่งเสริมพฤติกรรมการบริโภคและการออกกำลังกายที่เหมาะสม ควรเริ่มจากการสร้างสภาพแวดล้อมภายในมหาวิทยาลัยที่เอื้อต่อการดำเนินกิจกรรมหรือการออกกำลังกาย นำแนวคิด Healthy Diet เช่น “One Canteen, One Healthy Menu” มาปรับใช้ในมหาวิทยาลัย เพื่อส่งเสริมการบริโภคที่ถูกสุขลักษณะและปลอดภัยต่อสุขภาพในระยะยาวต่อไป ในรายงานวิจัยของประยูร สุยะใจ (2565) อธิบายว่า สังคมที่มีความสุขจะเกิดขึ้นบนพื้นฐานในวิถีการดำเนินชีวิตของคนในชุมชน สังคม ซึ่งเริ่มจากการสังคหครอบครัวเป็นสังคมาแรกที่มีการปลูกฝังให้มีคุณภาพชีวิตที่ดี ยิ่งขึ้น สามารถที่จะมีทักษะในการดำเนินชีวิตได้อย่างมั่นคง นอกจากนี้งานวิจัยของ

รวีโรจน์ ศรีคำภา และคณะ (2561) ยังเน้นการบูรณาการสุขภาวะพระสงฆ์กับระบบสาธารณสุขและบทบาทภาคีต่าง ๆ เพื่อคุณภาพชีวิตที่ดี

2.4 ด้านสุขภาวะทางจิต เน้นการปฏิบัติตามหลักกัมมัฏฐาน เช่น การฝึกสมาธิ วิปัสสนา และการใช้ปัญญาอย่างต่อเนื่อง เพื่อรักษาความสงบของจิตใจ มีจิตเมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา รวมถึงมีสัมมาทิฐิและศรัทธามุ่งมั่นตามหลักธรรม การฝึกจิตให้เข้มแข็งและไม่หวั่นไหวต่อโลกธรรมสอดคล้องกับผลการวิจัยของพินิจ ลาภธนานนท์ (2557) ที่พบว่า พระสงฆ์ส่วนใหญ่ปฏิบัติตามกัมมัฏฐานเป็นช่วงเวลา โดยเฉพาะในช่วงเข้าพรรษา รวมถึงแนวคิดของ Maprang (2023) ที่เน้นการดูแลสุขภาพแบบองค์รวมซึ่งครอบคลุมทั้งกาย จิตใจ สังคม และจิตวิญญาณ เพื่อให้เกิดความสมบูรณ์ของชีวิตตามหลักการดูแลสุขภาพองค์รวม และสอดคล้องกับงานวิจัยของอุ๋นเอื้อ สิ่งคำ ที่ชี้ว่า กระบวนการสร้างเสริมสุขภาวะองค์รวมวิถีพุทธส่งผลให้เกิดจิตใจที่ตื่นาม มีความเสียสละเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และพลังในการช่วยเหลือผู้อื่น สร้างสุขภาวะดีขึ้นทั้งระดับบุคคลและสังคม

2.5 ด้านสุขภาวะทางสติปัญญา เน้นการเจริญสติแสวงหาความรู้ ใช้ปัญญากระทำความดีอย่างต่อเนื่อง โดยยึดหลักสัปปุริสธรรม 7 ประการ เช่น รู้เหตุ รู้ผล รู้ตน รู้ประมาณ รู้กาลเวลา รู้ชุมชน รู้บุคคล และรู้สังคม การตระหนักถึงสุขภาพจิตใจที่ดีผ่านหลักปริยสนา และพัฒนาสุขภาพองค์รวมด้วยหลักอริยสัจที่เน้นรู้เหตุแห่งทุกข์และสร้างสุขด้วยมรรค การมีสติและปัญญาอย่างมีคุณภาพทำให้สามารถบูรณาการสุขภาวะทุกด้านได้อย่างเหมาะสม รวมทั้งการเข้าใจธรรมชาติของชีวิตตามหลักไตรลักษณ์และขั้น 5 ซึ่งช่วยให้ดำเนินชีวิตอย่างมีความสุขและสมดุล สอดคล้องกับงานวิจัยพระครูโพธิวรคุณ (ศุภเดช แสงพิทักษ์) (2568) เสนอแนวคิดเรื่องสุขภาพว่า ตามพระพุทธศาสนามีความสอดคล้องกับความหมายของสุขภาพในมิติองค์รวมที่ครอบคลุมทั้งกาย จิต สังคม และปัญญา โดยหลักการสำคัญในการดูแลสุขภาพพระสงฆ์ตามแนวพระพุทธศาสนา คือการพัฒนาตามหลักภาวนา 4 ประกอบด้วย กายภาวนา (การพัฒนากาย) ศีลภาวนา (การพัฒนาพฤติกรรม) จิตภาวนา (การพัฒนาจิตใจ) และปัญญาภาวนา (การพัฒนาปัญญา) ในภาพรวม ผู้ทรงคุณวุฒิให้ข้อเสนอแนะว่ากระบวนการสุขภาวะองค์รวมในทั้ง 5 ด้านนี้ มีความสอดคล้องและเหมาะสมที่จะนำไปใช้เป็นแนวทางส่งเสริมสุขภาวะที่ดีอย่างยั่งยืนของนิสิตอาเซียนในมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย รวมทั้งองค์กรอื่น ๆ ต่อไป

องค์ความรู้จากการวิจัย

จากกระบวนการพัฒนาสุขภาวะองค์รวมวิถีพุทธของนิสิตอาเซียนเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติในสังคมอุดมสุข ผู้วิจัยได้สังเคราะห์เป็นภาพองค์ความรู้สุขภาวะองค์รวมวิถีพุทธของนิสิตอาเซียน โดยประกอบด้วยดังนี้

ภาพที่ 1 องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

จากภาพที่ 1 แสดงองค์ความรู้เกี่ยวกับกระบวนการสุขภาวะองค์รวมวิถีพุทธของนิสิตอาเซียนเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติในสังคมอุดมสุข โดยสามารถอธิบายสาระสำคัญได้ดังนี้

1. ด้านสุขภาวะทางกาย การรู้จักประมาณในการบริโภค การป้องกันโรคทางกาย การจัดระเบียบสิ่งแวดล้อมที่เอื้อต่อการดำรงชีวิต การออกกำลังกาย และการดูแลสุขภาพอย่างสม่ำเสมอ ซึ่งครอบคลุมถึงการบำรุงรักษาร่างกายให้แข็งแรง ใส่ใจต่ออาหารเพื่อสุขภาพ และการดำเนินชีวิตอย่างมีวินัยทางกาย

2. ด้านสุขภาวะทางอารมณ์ การรู้จักควบคุมอารมณ์ของตน มีความมุ่งมั่นทำสิ่งที่ดี การทำสมาธิเพื่อสร้างความสงบในใจ การตรวจตราสุขภาพจิตอยู่เสมอ การทำจิตให้แจ่มใส ปลอดโปร่ง และการระงับอารมณ์ด้านลบ เช่น ความโกรธหรือความเศร้า เพื่อสร้างดุลยภาพทางอารมณ์อย่างยั่งยืน

3. ด้านสุขภาวะทางสังคม การมีปฏิสัมพันธ์ที่ดีกับผู้อื่นโดยยึดหลักอริยปิไตย 3 คือ ยึดโลก ยึดธรรม และความถูกต้อง การปรับตัวให้เข้ากับสังคม การเคารพความแตกต่างทางวัฒนธรรม การมีส่วนร่วมในกิจกรรมชุมชน และการใช้หลักสังคหัตถุในการสงเคราะห์ เกื้อกูลผู้อื่น รวมทั้งส่งเสริมความสามัคคีและสันติภาพในหมู่เพื่อนนิสิตตามหลักสาราณียธรรม

4. ด้านสุขภาวะทางจิต การปฏิบัติธรรมตามหลักกัมมัฏฐาน เพื่อพัฒนาความสงบของจิต การมีเมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา คู่กับปัญญา การฝึกฝนและคุ้มครองจิตให้มั่นคง ไม่หวั่นไหวต่อโลกธรรม การมีสัมมาทิฐิและศรัทธามั่นในพระธรรม รวมถึงการฝึกจิตให้มีสันโดษ สงบ และใช้ปัญญาในการพัฒนาจิตให้เข้มแข็ง

5. ด้านสุขภาวะทางสติปัญญา การใช้สติและปัญญาแสวงหาความรู้เพื่อกระทำ ความดีตามหลักสัปปุริสธรรม 7 การใช้หลักปริยสนาในการเรียนรู้ การประยุกต์หลักอริยสัจสี่ เพื่อเข้าใจเหตุแห่งทุกข์และสร้างสุขด้วยมรรค การมีสติรู้เท่าทันความไม่เที่ยงตามหลักไตรลักษณ์ และการบูรณาการสุขภาวะทั้งทางกาย อารมณ์ จิต สังคม และปัญญา ให้สมดุล

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. คณะสงฆ์ร่วมกับองค์กรภาคีเครือข่ายในระดับนโยบาย ควรผลักดันระบบการดูแลสุขภาวะองค์รวมของพระสงฆ์ พร้อมสร้างความเข้าใจเรื่องสิทธิการเข้าถึงบริการสุขภาพและสาธารณสุข

2. ควรจัดตั้งสถาบันหรือองค์กรกลางเพื่อพัฒนาและบูรณาการหลักสูตร รวมถึงสร้างองค์ความรู้ด้านสุขภาวะร่วมกันระหว่างสถาบันการศึกษาสงฆ์กับหน่วยงานด้านสุขภาพ โดยขยายผลสู่ระดับอาเซียน

3. ควรจัดตั้งกองทุนดูแลสุขภาวะพระสงฆ์ โดยมีรัฐร่วมสมทบงบประมาณเพื่อสร้างความมั่นคงด้านทรัพยากรสำหรับการดำเนินงาน

ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

1. ควรพัฒนาระบบบริการสุขภาพแบบไร้รอยสำหรับพระสงฆ์ เช่น การเข้ารับบริการโดยไม่ต้องใช้ใบส่งตัว การจัดช่องทางพิเศษ และการให้บริการเชิงรุกถึงวัด

2. ควรส่งเสริมบทบาทพระสงฆ์และนิสิตอาเซียนให้เป็นผู้นำด้านสุขภาวะ ควบคู่กับการจัดตั้งกองทุนสุขภาพพระสงฆ์ที่เชื่อมโยงกับกองทุนฟื้นฟูสมรรถภาพพระดับจังหวัด และกองทุนท้องถิ่น

3. ควรขยายการอบรมหลักสูตรพระคิลานุปัฏฐากแก่นิสิตทุกวิทยาเขตและวิทยาลัยสงฆ์ เพื่อนำองค์ความรู้ไปใช้ดูแลสุขภาพตนเอง พระอุปัชฌาย์ สหธรรมิก และชุมชนสงฆ์ พร้อมเสริมบทบาทผู้นำด้านสุขภาวะของสถาบันสงฆ์

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรศึกษาการรับรู้และการเข้าถึงบริการสุขภาพในแต่ละภาคการปกครองคณะสงฆ์ เพื่อกำหนดนโยบายและทิศทางการดูแลสุขภาพองค์รวมเชิงพุทธ

2. ควรศึกษาต้นแบบและบทเรียนการดูแลสุขภาพองค์รวมของพระสงฆ์และนิสิตอาเซียนในหน่วยงานอื่น เพื่อนำมาปรับใช้ให้เหมาะสมกับบริบทของคณะสงฆ์

3. ควรพัฒนานโยบายสาธารณะแบบมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในระบบสุขภาพ โดยบูรณาการกลไกกองทุนหลักประกันสุขภาพระดับท้องถิ่น และประยุกต์ใช้หลักธรรมเพื่อการดูแลรักษาที่สอดคล้องกับวิถีพุทธ

เอกสารอ้างอิง

- ประยูร สุขะใจ. (2565). การพัฒนาและทดลองรูปแบบการเสริมสร้างสุขภาวะองค์รวมของครอบครัวและสถาบันทางสังคมตามแนวพุทธจิตวิทยาบูรณาการ. *วารสารมหาจุฬาริชาการ*, 9(3), 42-58.
- พระครูโพธิวรคุณ (ศุภเดช แสงพิทักษ์). (2568). การดูแลสุขภาพพระสงฆ์ตามธรรมนูญสุขภาพพระสงฆ์แห่งชาติ. *วารสารพุทธนวัตกรรมการจัดการ*, 8(1), 309-323.
- พระครูวิรุฬสุวรรณดิษฐ์ กนตธมโม. (2564). *พระพุทธศาสนากับการพัฒนาสุขภาพแบบองค์รวม*. สืบค้น 30 มีนาคม 2567, จาก <https://shorturl.asia/pk0zf>
- พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตโต). (2548). *ธรรมนูญชีวิต* (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ: ธรรมสาร.
- พินิจ ลาภธนานนท์. (2557). *โภชนปฏิบัติเพื่อสุขภาพพระสงฆ์*. กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- รวีโรจน์ ศรีคำภา และคณะ. (2561). *สุขภาวะพระสงฆ์: การพัฒนารูปแบบสุขภาวะตามแนววิถีพุทธ โดยการบูรณาการสาธารณสุขเพื่อคุณภาพชีวิตที่ดีของจังหวัดพะเยา* (รายงานการวิจัย). พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. (2566). *รายงานสรุปผู้บริหาร: โครงการสำรวจพฤติกรรมสุขภาพของนิสิตนักศึกษาในมหาวิทยาลัย*. กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

- สามารถ ใจเตี้ย. (2561). วัฒนธรรมสุขภาพล้านนาเพื่อการดูแลสุขภาพ. *วารสาร ธรรมศาสตร์เวชศาสตร์*, 18(2), 240-248.
- สำนักทะเบียนและวัดผล มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2566). *สถิติ นิสิต ต่างประเทศประจำปี 2566*. พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ ราชวิทยาลัย.
- สุพัทธา วงศ์จิระสวัสดิ์. (2543). *สุขภาพจิตของพระภิกษุสงฆ์ในกรุงเทพมหานคร (วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาสุขภาพจิต)*. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย.
- Cochran, W. G. (1977). *Sampling Techniques* (3rd ed.). New York: John Wiley & Sons.
- Maprang. (2023). *What Is Holistic Health And What Are The Best Practices?*. Retrieved March 30, 2023, from <https://shorturl.asia/bCNTg>

พุทธวิธีส่งเสริมศักยภาพการปฏิบัติงานของพระสอนศีลธรรม
ในโรงเรียนจังหวัดพระนครศรีอยุธยา*

BUDDHIST METHOD FOR PROMOTING WORK PERFORMANCE
COMPETENCY OF SCHOOL MORALITY TEACHING MONKS
IN PHRA NAKORN SI AYUTHAYA PROVINCE

ณัฐกาญจน์ ชมเชย, ธวัชชัย สมอเนื้อ, สุรียา รักษาเมือง

Natthakarn Chomchoey, Thawatchai Samornuea, Suriya Raksamuang

คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Faculty of Social Sciences, Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Corresponding Author E-mail: ppuynattakan@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1. ศึกษาระดับศักยภาพการปฏิบัติงาน 2. ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างหลักพุทธวิธี 4 ส. กับศักยภาพการปฏิบัติงาน และ 3. นำเสนอพุทธวิธีส่งเสริมศักยภาพการปฏิบัติงาน การวิจัยดำเนินการแบบผสมวิธี คือ การวิจัยเชิงปริมาณ โดยเก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่าง 200 รูป ที่ได้จากการคำนวณสูตรของทาโรยามาเน่ ด้วยแบบสอบถามที่ครอบคลุมการวัดศักยภาพ 5 ด้าน และหลักพุทธวิธี 4 ส. ที่มีค่าความเชื่อมั่นทั้งฉบับอยู่ที่ 0.971 และนำผลมาวิเคราะห์ด้วยสถิติพรรณนาประกอบ การถดถอยพหุคูณ และวิจัยเชิงคุณภาพ โดยลงพื้นที่สัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญจำนวน 9 รูปหรือคน ที่ได้เลือกแบบเจาะจง และวิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เนื้อหาอย่างเป็นระบบ

ผลการวิจัยพบว่า 1. ระดับศักยภาพการปฏิบัติงานของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนจังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.79$) โดยเรียงลำดับจากมากไปน้อย ดังนี้ ด้านแรงจูงใจ/เจตคติ ด้านบุคลิกลักษณะประจำตัวของบุคคล ด้านความคิดเห็นเกี่ยวกับตนเอง ด้านความรู้ และด้านทักษะ 2. ความสัมพันธ์ระหว่างหลักพุทธวิธี 4 ส. กับศักยภาพการปฏิบัติงานของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนจังหวัดพระนครศรีอยุธยาโดยภาพรวมมีความสัมพันธ์เชิงบวกในระดับมาก ($R = 0.815^{**}$) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ทุกด้านมีความสัมพันธ์เชิงบวกในระดับปานกลาง โดยเรียงลำดับจากมากไปน้อย ดังนี้ ด้านสัมพันธสนา

*Received October 27, 2025; Revised November 9, 2025; Accepted November 28, 2025

ด้านสมุตตเตชนา ด้านสันตัสสนา และด้านสมาทปนา และ 3. ผู้วิจัยได้นำเสนอพุทธวิธี ส่งเสริมศักยภาพทั้ง 5 ด้าน โดยประยุกต์หลักพุทธวิธี 4 ส. เข้ากับการปฏิบัติงาน ส่งผลให้ พระสอนศีลธรรมมีองค์ความรู้และสามารถอธิบายหลักธรรมได้อย่างถูกต้องชัดเจน เหมาะสมกับผู้เรียน (สันตัสสนา) มีการพัฒนาทักษะการจัดการเรียนรู้ การวางแผน การใช้สื่อและการสร้างบรรยากาศ (สมาทปนา) ตระหนักในบทบาทหน้าที่และมีความมุ่งมั่น (สมุตตเตชนา) รวมถึงมีบุคลิกภาพภายนอกที่เรียบร้อย สාරวม เป็นแบบอย่างที่ดีแก่ผู้เรียน (สัมปหังสนา)

คำสำคัญ: พุทธวิธี; ศักยภาพ; การปฏิบัติงาน; พระสอนศีลธรรมในโรงเรียน

Abstract

Objectives of this research paper were: 1. To study the level of operational potentials. 2. To study the relationship between the 4 S's Buddhist methods and the operational potentials, and 3. To present Buddhist methods to promote the operational potential. The study employed a Mixed Methods. Quantitative research, data were collected from samples of 200 monks selected using Taro Yamane's formula, utilizing a questionnaire that measured potential across 5 aspects and the 4 S's Buddhist methods with a high reliability coefficient of 0.971 for the entire instrument, The quantitative data were analyzed using descriptive statistics and multiple regression. The qualitative research involved in-depth interviewing 9 key informants who were monks and laypersons purposefully selected. Data were analyzed by systematic contentdescriptive interpretation.

Findings were as follows: 1. The overall operational potential level of Buddhist morality-teaching monks in schools in Phra Nakhon Si Ayutthaya Province was at a high level ($\bar{X} = 3.79$), with the aspects ranked from highest to lowest being: Motivation/Attitude, Personal Characteristics, Self-Concept, Knowledge, and Skills. 2. The relationship between the 4 S's Buddhist methods and the operational potentials of In-School-Morality-Teaching-Monks in Phra Nakhon Si Ayutthaya Provincial Schools was found that the 4 S's Buddhist method, by overall, had a positive relationship at a very high level. ($R = 0.815^{**}$) which was statistically significant at the 0.01 level and each aspect, had a positive relationship value at moderate level in the descending

order: Sampahansanā, Samuttechanā, Santassanā, Samatapanā, respectively, and 3. The researcher proposed Buddhist approaches to promote all 5 aspects of potential by applying the 4 S's Buddhist method to their operational duties, resulting in the monks acquiring knowledge and being able to explain the Dhamma correctly, clearly, and appropriately for the learners (Santassanā), this application further led to the development of skills in instructional management, planning, media usage, and atmosphere creation (Samatapanā), It also fostered a realization of their roles and duties and increased their determination (Samuttechanā), Additionally, it improved their external personality-being neat, composed, and serving as a good role model for the students (Sampahansanā).

Keywords: Buddhist Method; Potential; Work Performance; Morality Teaching Monks in Schools

บทนำ

โครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนได้เริ่มดำเนินการมาตั้งแต่ปีงบประมาณ 2548 – 2550 โดยกรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม โดยมีจุดประสงค์เริ่มแรกเพื่อส่งเสริมให้พระภิกษุสงฆ์เข้าไปทำหน้าที่สอนศีลธรรมในสถานศึกษา และรัฐบาลได้จัดสรรงบประมาณนำร่องจำนวน 10,000,000 บาท เพื่อเป็นค่าใช้จ่ายถวายพระสอนธรรมที่เข้าไปสอนในสถานศึกษาระดับประถมศึกษา มัธยมศึกษา และอาชีวศึกษา ทั้งส่วนกลางและส่วนภูมิภาค ซึ่งครอบคลุมพระสอนศีลธรรมประมาณ 600 รูป ในช่วงเริ่มต้น ต่อมาจากการที่กระทรวงวัฒนธรรมได้ทำข้อตกลงความร่วมมือกับกระทรวงศึกษาธิการ และมีการประชุมร่วมกัน พบว่า กระทรวงศึกษาธิการมีความต้องการพระสอนธรรมไปสอนในโรงเรียน เฉพาะที่สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (สพฐ.) ไม่น้อยกว่า 48,073 รูป โดยเฉพาะอย่างยิ่งในโรงเรียนวิสุทธิ ซึ่งมียุ่จำนวนมากกว่า 10,000 แห่ง กรมการศาสนา จึงได้วิเคราะห์เหตุผลและความจำเป็น พร้อมทั้งบริบทที่เกี่ยวข้องทุกด้าน และมีแนวคิดที่จะขยายจำนวนพระสอนธรรมให้เข้าไปสอนในโรงเรียนเพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการของกระทรวงศึกษาธิการ โดยมีเป้าหมายครอบคลุมพื้นที่ทั่วประเทศในอัตราส่วน 1 ตำบล ต่อ 1 พระสอนฯ จึงได้มีการขยายเพิ่มขึ้นอีก 4,000 รูปเป็นการนำร่อง และมีการเสนอของบประมาณกลางจากรัฐบาลเพื่ออุดหนุนเป็นค่าใช้จ่ายของพระสอนธรรม จำนวน 4,000 รูป ในอัตรา 2,000 บาทต่อเดือน ต่อรูป พร้อมทั้งค่าดำเนินการจัดทำหนังสือ อุปกรณ์เกี่ยวกับการเรียนการสอน การติดตามประเมินผลโครงการ โดยมุ่งเน้นประโยชน์ที่ผู้เรียน ได้แก่

เด็ก เยาวชน นักเรียน นักศึกษา จะได้รับ และตั้งเป้าหมายเพิ่มจำนวนพระสอนธรรมให้มากขึ้นเป็น 20,000 รูป เพื่อให้ครอบคลุมพื้นที่ตามเป้าหมายที่วางไว้ (สำนักงานพระสอนศีลธรรม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2567)

ในปีพุทธศักราช 2548 – 2550 กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม ได้ดำเนินงานโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน โดยหวังจะสร้างคุณประโยชน์ต่อสังคมและประเทศชาติจากหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา ผ่านกระบวนการเรียนรู้โดยพระสอนศีลธรรม เพื่อพัฒนาคุณธรรมและศีลธรรมแก่นักเรียนในสถานศึกษาทุกระดับต่อมาในปี พ.ศ. 2551 เมื่อจำนวนพระสอนศีลธรรมมีมากถึง 20,000 รูป คณะรัฐมนตรีจึงมีมติให้โอนย้ายภาระงานและงบประมาณโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนไปตั้งไว้ที่กระทรวงศึกษาธิการ โดยมอบหมายให้ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย รับมาดำเนินการเพื่อให้สอดคล้องกับพันธกิจด้าน “การบริการวิชาการพระพุทธศาสนาแก่สังคมและชุมชน” โครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนนี้จึงเป็นโครงการที่ภาครัฐเห็นความสำคัญและให้การสนับสนุนมาอย่างต่อเนื่อง และถือเป็นส่วนสำคัญในการขับเคลื่อนนโยบายภาครัฐด้านการเสริมสร้างศักยภาพทุนมนุษย์ให้เป็นคน “เก่ง ดี มีคุณภาพ” เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ตามเจตนารมณ์แห่งการพัฒนาคนในชาติให้มีคุณธรรมที่พึงประสงค์ตามแผนแม่บทส่งเสริมคุณธรรมแห่งชาติ 4 ประการ ได้แก่ “พอเพียง วินัย สุจริต จิตอาสา” นอกจากนี้ยังช่วยสนับสนุนกิจการพระพุทธศาสนาด้านการเผยแผ่ และการศึกษาสงเคราะห์อีกด้วย ซึ่งในปี 2562-ปัจจุบัน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ปรับปรุงโครงสร้างการบริหารและส่วนงานของมหาวิทยาลัย และประกาศตั้ง “สำนักงานพระสอนศีลธรรม” สังกัด สำนักงานอธิการบดีขึ้นให้รับผิดชอบโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนโดยตรง (สำนักงานพระสอนศีลธรรม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2567)

ปัจจุบันโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนเป็นโครงการเชิงรุกที่สามารถนำกระบวนการสอนศาสนากับการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมสู่กลุ่มเยาวชนให้เกิดผลอย่างเป็นรูปธรรมได้อย่างชัดเจน โดยมีพระสอนศีลธรรมที่มีความรู้ความสามารถทั้งในด้านปริยัติและปฏิบัติเข้าไปมีส่วนร่วมในการอบรมสั่งสอนนักเรียนในสถานศึกษาทั่วประเทศ บทบาทหน้าที่หลักของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนมี 4 ประการ ได้แก่ 1. เป็นผู้ช่วยสอนพระพุทธศาสนาในกลุ่มสาระสังคมศึกษาศาสนาและวัฒนธรรม โดยสอนสาระการเรียนรู้วิชาพุทธศาสนาตามมาตรฐานหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานของ สพฐ. 2. อบรมศีลธรรมจรรยา คือ เป็นผู้นำนักเรียนเข้าสู่การฝึกสมาธิ บริหารจิต เจริญปัญญา และทำพิธีทางพระพุทธศาสนา 3. อบรมติวเข้มธรรมศึกษา สอนหรือทบทวนธรรมศึกษาให้แก่แก่นักเรียนและผู้สนใจทั่วไปเพื่อเข้าสอบธรรมศึกษาประจำปี และ 4. สนับสนุนพัฒนาโรงเรียนวิถิพุทธ

โดยการสอนวิชาพุทธศาสนาบูรณาการเข้าสู่วิถีชีวิตจริงให้แก่ นักเรียนชาวพุทธ คือ มีศีลสมาธิ ปัญญา ซึ่งเป็นการตอบสนองยุทธศาสตร์ของมหาวิทยาลัยด้านการส่งเสริมพระพุทธศาสนาและบริการวิชาการแก่สังคม (สำนักงานพระสอนศีลธรรม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2567)

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย มีพระสอนศีลธรรมในกำกับจำนวน 18,000 รูป ปฏิบัติหน้าที่สอนในสถานศึกษาต่าง ๆ ทั่วประเทศ 77 จังหวัด โดยจังหวัดพระนครศรีอยุธยา มีพระสอนศีลธรรมในกำกับ จำนวน 400 รูป ปฏิบัติหน้าที่สอนในสถานศึกษา จำนวน 331 โรงเรียน และแม้ว่าจะมีการกำหนดบทบาทหน้าที่ของพระสอนศีลธรรมออกเป็น 4 ประการ แต่ภารกิจหลักก็คือการทำหน้าที่เป็นครูผู้สอนและวิทยากร เพื่อให้ความรู้ด้านศีลธรรมที่ได้ผ่านการประพฤติปฏิบัติมาแล้วและนำมาเผยแพร่ให้กับเด็กเยาวชนในสถานศึกษา โดยเฉพาะในสถานการณ์ปัจจุบันที่กำลังเผชิญกับวัฒนธรรมใหม่ที่กำลังเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว พระสอนศีลธรรมจะต้องพัฒนาตนเองอยู่เสมอ และส่งเสริมศักยภาพการสอนให้สอดคล้องกับโลกปัจจุบันโดยให้นักเรียนมีส่วนร่วมในการเรียนรู้ หรือที่เรียกว่าการเรียนการสอนแบบ Active Learning และการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศอย่างเหมาะสม การศึกษาครั้งนี้จึงมุ่งหาแนวทางการส่งเสริมศักยภาพการปฏิบัติงานของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ด้วยการนำหลักพุทธวิธี 4 ส. มาประยุกต์ใช้เพื่อเสริมสร้างศักยภาพในการปฏิบัติงาน ให้การสอนวิชาพุทธศาสนามีประสิทธิภาพมากขึ้น โดยหลักธรรมที่สอดคล้องกับการนำมาปรับใช้นั้น ได้แก่ 1. สันตัสสนา คือ สอนได้แจ่มแจ้ง 2. สมာทปนา คือ สอนได้จูงใจ 3. สมุตเตชนา คือ สอนปลูกให้กล้า และ 4. สัมปหังสนา คือ สอนให้รำเริง (อง.ปญจก. (ไทย) 22/159/205) และศึกษาควบคู่กับศักยภาพการปฏิบัติงานตามแนวคิดของ McClelland (1973) ได้แก่ ด้านทักษะ ด้านความรู้ ด้านความคิดเห็นเกี่ยวกับตนเอง ด้านบุคลิกลักษณะประจำตัวของบุคคล และด้านแรงจูงใจ/เจตคติ ซึ่งผู้วิจัยสนใจศึกษาว่าพุทธวิธีตามหลัก 4 ส. นี้ จะช่วยส่งเสริมศักยภาพการปฏิบัติงานของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนจังหวัดพระนครศรีอยุธยา มากน้อยเพียงใด โดยผลจากการศึกษาวิจัยจะเป็นประโยชน์ต่อสำนักงานพระสอนศีลธรรมมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในด้านการส่งเสริมศักยภาพ และสนับสนุนให้พระสอนศีลธรรมเป็นพลังขับเคลื่อนศีลธรรมในโรงเรียนจังหวัดพระนครศรีอยุธยา และเป็นต้นแบบในการส่งเสริมศักยภาพสำหรับจังหวัดอื่นต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาระดับศักยภาพการปฏิบัติงานของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนจังหวัดพระนครศรีอยุธยา
2. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างหลักพุทธวิธี 4 ส. กับศักยภาพการปฏิบัติงานของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนจังหวัดพระนครศรีอยุธยา
3. เพื่อนำเสนอพุทธวิธีส่งเสริมศักยภาพการปฏิบัติงานของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

วิธีดำเนินการวิจัย

1. รูปแบบของการวิจัย

รูปแบบการวิจัยเป็นแบบผสมวิธี ประกอบด้วยการวิจัยเชิงปริมาณ โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงสำรวจด้วยแบบสอบถามจากประชากรกลุ่มตัวอย่าง และการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการสัมภาษณ์เชิงลึกแบบเจาะจงกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

2. ประชากร กลุ่มตัวอย่าง และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

2.1 ประชากรได้แก่ พระสอนศีลธรรมจังหวัดพระนครศรีอยุธยา จำนวน 400 รูป (สำนักงานพระสอนศีลธรรม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2567)

2.2 กลุ่มตัวอย่าง พระสอนศีลธรรมจังหวัดพระนครศรีอยุธยา จำนวน 200 รูป ซึ่งได้คำนวณจากสูตรของทาโร ยามาเน่ (Yamane, 1973) ที่ระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 95 และความคลาดเคลื่อนร้อยละ 0.05

2.3 ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ สำหรับการสัมภาษณ์เชิงลึก จำนวน 9 รูปหรือคนผู้วิจัยได้เลือกแบบเจาะจงโดยยึดวัตถุประสงค์การวิจัยเป็นหลัก ประกอบด้วย นักวิชาการหรือผู้ปฏิบัติงานด้านพระพุทธศาสนา จำนวน 2 รูป นักวิชาการหรือผู้ปฏิบัติงานด้านรัฐประศาสนศาสตร์ จำนวน 2 คน ผู้บริหารและผู้ปฏิบัติการโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน จำนวน 3 รูปหรือคน ผู้อำนวยการโรงเรียนหรือครูโรงเรียน จำนวน 2 คน

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

3.1 การวิจัยเชิงปริมาณ ใช้แบบสอบถาม (Questionnaire) มาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับมาใช้เป็นเครื่องมือหลัก ประกอบด้วยคำถามทั้งหมด 4 ตอน ดังนี้ ตอนที่ 1 ปัจจัยส่วนบุคคล (อายุ, พรรษา, วุฒิการศึกษาทางโลก/เปรียญธรรม, ตำแหน่งการปกครอง, ระยะเวลาปฏิบัติงาน) ตอนที่ 2 หลักพุทธวิธี 4 ส. (4 ด้าน 12 ข้อ) ตอนที่ 3 ศักยภาพการปฏิบัติงาน (5 ด้าน 15 ข้อ) ตอนที่ 4 แบบสอบถามปลายเปิด แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหาและอุปสรรค และข้อเสนอแนะ โดยผ่านการพิจารณาความตรงเชิงเนื้อหาโดยผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน 5 ท่าน และได้ทำการทดลองใช้กับกลุ่มตัวอย่างที่มีลักษณะ

ใกล้เคียงกับกลุ่มเป้าหมายจริง ผลการทดสอบพบว่า เครื่องมือมีความเชื่อมั่น (Cronbach's α) อยู่ที่ 0.971

3.2 การวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง โดยแบ่งออกเป็น 3 ตอน คือ ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับผู้ให้สัมภาษณ์ ตอนที่ 2 คำถามถามเกี่ยวกับศักยภาพการปฏิบัติงานของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน และตอนที่ 3 คำถามถามเกี่ยวกับหลักพุทธวิธี 4 ส. ซึ่งได้รับการตรวจสอบด้านเนื้อหาและความเหมาะสมโดยผู้เชี่ยวชาญ 5 ท่านเช่นกัน เพื่อรับรองคุณภาพของข้อมูลและความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์การวิจัย

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล

4.1 ข้อมูลเชิงปริมาณ ผู้วิจัยได้แจกแบบสอบถามแก่กลุ่มตัวอย่างซึ่งเป็นพระสอนศีลธรรมจังหวัดพระนครศรีอยุธยา จำนวน 200 รูป และสามารถรวบรวมแบบสอบถามกลับคืนได้ครบถ้วนทุกฉบับ คิดเป็นร้อยละ 100 ของจำนวนที่แจก

4.2 ข้อมูลเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยใช้แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างในการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 9 รูปหรือคน โดยดำเนินการสัมภาษณ์ด้วยตนเอง พร้อมทั้งจดบันทึกและบันทึกเสียงประกอบ ก่อนนำข้อมูลที่ได้ออกความ และสังเคราะห์สาระสำคัญตามประเด็นที่เกี่ยวข้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย

5. การวิเคราะห์ข้อมูล และสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

5.1 การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ ผู้วิจัยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปทางสถิติที่เหมาะสมกับงานวิจัยด้านสังคมศาสตร์ โดยนำสถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ ค่าเฉลี่ยและค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน มาใช้ประกอบกับการวิเคราะห์เชิงอนุมานผ่านเทคนิคการถดถอยพหุคูณ

5.2 การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยใช้วิธีวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis) โดยจัดหมวดหมู่ข้อมูลตามประเด็นสำคัญที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการศึกษา และตีความสาระสำคัญจากข้อมูลสัมภาษณ์อย่างเป็นระบบ

ผลการวิจัย

1. ระดับศักยภาพการปฏิบัติงานของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถามโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปเพื่อการวิจัยทางสังคมศาสตร์ โดยใช้สถิติพรรณนา ค่าเฉลี่ย ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน สรุปได้ดังตารางดังนี้

ตารางที่ 1 ค่าเฉลี่ย ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับศักยภาพการปฏิบัติงานของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนจังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยภาพรวม

ที่	ศักยภาพการปฏิบัติงานของพระสอนศีลธรรม ในโรงเรียนจังหวัดพระนครศรีอยุธยา	ระดับปฏิบัติ		
		\bar{X}	S.D.	แปลผล
1.	ด้านทักษะ	3.61	0.66	มาก
2.	ด้านความรู้	3.67	0.66	มาก
3.	ด้านความคิดเห็นเกี่ยวกับตนเอง	3.71	0.69	มาก
4.	ด้านบุคลิกลักษณะประจำตัวของบุคคล	3.93	0.66	มาก
5.	ด้านแรงจูงใจ/เจตคติ	4.03	0.69	มาก
ภาพรวม		3.79	0.58	มาก

จากตารางดังกล่าว พบว่า พระสอนศีลธรรมมีความเห็นต่อศักยภาพการปฏิบัติงานของพระสอนศีลธรรม โดยภาพรวม เฉลี่ยทุกด้านอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.79$, S.D. = 0.58) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านแรงจูงใจ/เจตคติ มีค่าเฉลี่ยสูงสุด อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.03$, S.D. = 0.69) รองลงมา ด้านบุคลิกลักษณะประจำตัวของบุคคล มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.93$, S.D. = 0.66) ด้านความคิดเห็นเกี่ยวกับตนเอง มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.71$, S.D. = 0.69) ด้านความรู้ มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.67$, S.D. = 0.66) และด้านทักษะ มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.61$ S.D. = 0.66) ตามลำดับ

2. ความสัมพันธ์ระหว่างหลักพุทธวิธี 4 ส. กับศักยภาพการปฏิบัติงานของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ผู้วิจัยได้เลือกใช้สถิติสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์แบบเพียร์สัน เพื่อทดสอบสมมติฐาน ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ สรุปได้ดังตารางดังนี้

ตารางที่ 2 ความสัมพันธ์ระหว่างหลักพุทธวิธี 4 ส. กับศักยภาพการปฏิบัติงานของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์	ศักยภาพการปฏิบัติงานของพระ สอนศีลธรรมในโรงเรียน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา	ตัวแปรตาม				
		1. ด้านทักษะ	2. ด้านความรู้	3. ด้านความคิดเห็น เกี่ยวกับตนเอง	4. ด้านบุคลิกลักษณะ ประจำตัวของบุคคล	5. ด้านแรงจูงใจ/เจตคติ
ตัวแปรอิสระ						
หลักพุทธวิธี 4 ส.						
1. สันถัสสนา คือสอนได้แจ่มแจ้ง	.722**	.815*	.703**	.717**	.727**	.712**
2. สมาทปนา คือสอนได้ตั้งใจ	.717**	.635**	.626**	.625**	.656**	.553**
		.574**	.567**	.672**	.659**	.600**

ตารางที่ 2 ความสัมพันธ์ระหว่างหลักพุทธวิธี 4 ส. กับศักยภาพการปฏิบัติงานของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนจังหวัดพระนครศรีอยุธยา (ต่อ)

คำสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์	ศักยภาพการปฏิบัติงานของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนจังหวัดพระนครศรีอยุธยา	ตัวแปรตาม				
		1. ด้านทักษะ	2. ด้านความรู้	3. ด้านความคิดเห็นเกี่ยวกับตนเอง	4. ด้านบุคลิกลักษณะประจำตัวของบุคคล	5. ด้านแรงจูงใจ/เจตคติ
ตัวแปรอิสระ						
3. สมุดตเตชนา คือสอนปลูกใจให้กล้า	.732**	.642**	.674**	.638**	.617**	.569**
4. สัมปหังสนา คือสอนให้ร่าเริง	.749**	.667**	.700**	.670**	.620**	.556**

จากตารางดังกล่าว พบว่า หลักพุทธวิธี 4 ส. โดยภาพรวม มีความสัมพันธ์เชิงบวกกับศักยภาพการปฏิบัติงานของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนจังหวัดพระนครศรีอยุธยาในระดับมาก ($R = .815^{**}$) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า ด้านสัมปหังสนา คือ สอนให้ร่าเริง มีค่าความสัมพันธ์เชิงบวกอยู่ในระดับปานกลาง ($R = .749^{**}$) รองลงมาคือ ด้านสมุดตเตชนา คือ สอนปลูกใจให้กล้า มีความสัมพันธ์เชิงบวกในระดับปานกลาง ($R = .732^{**}$) ด้านสันทิสสนา คือ สอนได้แจ่มแจ้ง มีความสัมพันธ์เชิงบวกในระดับปานกลาง ($R = .722^{**}$) และด้านสมาทปนา คือ สอนได้จูงใจ มีความสัมพันธ์ในเชิงบวกในระดับปานกลาง ($R = .717^{**}$) ตามลำดับ

3. พุทธวิธีเพื่อส่งเสริมศักยภาพการปฏิบัติงานของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนพระนครศรีอยุธยา ประกอบด้วย ศักยภาพการปฏิบัติงานของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนพระนครศรีอยุธยา ซึ่งเป็นผลจากการนำหลักพุทธวิธี 4 ส. ได้แก่ สันทิสสนา คือสอนได้แจ่มแจ้งสมาทปนา คือ สอนได้จูงใจ สมุดตเตชนา คือ สอนปลูกใจให้กล้า และสัมปหังสนา คือ สอนให้ร่าเริง เข้ามาประยุกต์กับการปฏิบัติงาน ส่งผลให้เกิดศักยภาพการปฏิบัติงาน โดยทำให้พระสอนศีลธรรมมีองค์ความรู้ทางพระพุทธศาสนาเป็นอย่างดี สามารถอธิบายหลักธรรม คำสอน และแนวทางปฏิบัติได้ถูกต้อง ชัดเจน และเหมาะสมกับความเข้าใจของผู้เรียน ทำให้การเรียนพระพุทธศาสนามีความหมายและเข้าถึงจิตใจของผู้เรียน โดยผ่านทักษะในการถ่ายทอดความรู้ด้านหลักธรรมและประสบการณ์ชีวิตอย่างเหมาะสม เข้าใจง่าย และเข้าถึงใจผู้เรียน พร้อมทั้งพัฒนาทักษะการจัดการเรียนรู้ เช่น การวางแผนการสอน การใช้สื่อการสอน และการสร้างบรรยากาศที่ส่งเสริมคุณธรรมในห้องเรียน ตระหนักในบทบาทพระสอนศีลธรรม ปลูกความศรัทธาและความมั่นใจในบทบาทหน้าที่ที่มีความมุ่งมั่นในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา พร้อมทั้งแสวงหาศึกษาค้นคว้าความรู้เพิ่มเติม เพื่อนำมาปรับประยุกต์ใช้ในการเรียนการสอนให้เกิดประสิทธิภาพและคุณภาพมากยิ่งขึ้น

พระสอนศีลธรรมจะต้องมีบุคลิกภาพภายนอกเรียบร้อยสงบ ส้ำรวม และเหมาะสมสมรูป เป็นแบบอย่างที่ดีแก่ผู้เรียน และพัฒนาปรับปรุงการสอนศีลธรรมอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้การถ่ายทอดความรู้ทางพระพุทธศาสนามีประสิทธิภาพและเข้าถึงผู้เรียนได้ดียิ่งขึ้น

อภิปรายผลการวิจัย

1. ระดับศักยภาพการปฏิบัติงานของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนจังหวัดพระนครศรีอยุธยา พบว่า โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก และอยู่ในระดับมากทุกข้อเมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ โดยมีด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ ด้านแรงจูงใจ/เจตคติ และด้านต่ำสุด คือ ด้านทักษะ ด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ ด้านแรงจูงใจ/เจตคติ ปลูกฝังความศรัทธาและความภาคภูมิใจในบทบาทการสอนศีลธรรม ส่งเสริมความมุ่งมั่นในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา และสร้างแรงจูงใจทั้งภายในและภายนอก เช่น การมอบโล่เกียรติคุณ ด้านรองลงมา คือ ด้านบุคลิกลักษณะประจำตัวของบุคคล ส่งเสริมให้มีบุคลิกภาพเรียบร้อย ส้ำรวมตามสมณสาธูป เป็นแบบอย่างที่ดี อันดับ 3 คือ ด้านความคิดเห็นเกี่ยวกับตนเอง สร้างความตระหนักรู้ในบทบาทหน้าที่ ความภาคภูมิใจ และความมั่นใจ รวมถึงการแสวงหาความรู้ และกลยุทธ์การสอนเพิ่มเติม อันดับ 4 คือ ด้านความรู้ ส่งเสริมให้มั่นทบทวนองค์ความรู้ทางพระพุทธศาสนา สามารถถ่ายทอดหลักธรรมได้อย่างถูกต้อง ชัดเจน และเหมาะสมกับผู้เรียน ด้านต่ำสุด คือ ด้านทักษะ ส่งเสริมทักษะการถ่ายทอดหลักธรรมและประสบการณ์ชีวิตที่เหมาะสม ชัดเจน เข้าใจง่าย เข้าถึงใจผู้เรียน และเชื่อมโยงกับชีวิตจริง รวมถึงทักษะด้านการจัดการเรียนรู้ เช่น การวางแผนการสอน การใช้สื่อหลากหลาย และการสร้างบรรยากาศในห้องเรียน โดยสะท้อนให้เห็นถึงความสำคัญของการส่งเสริมศักยภาพพระสอนศีลธรรมที่มีประสิทธิภาพ ต้องมีองค์ความรู้พระพุทธศาสนาอย่างลึกซึ้ง สามารถอธิบายหลักธรรมและแนวทางปฏิบัติได้ถูกต้อง ชัดเจน เหมาะสมกับผู้เรียน ถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์ชีวิตอย่างเข้าใจง่าย เชื่อมโยงกับชีวิตจริง พร้อมทั้งมีทักษะการจัดการเรียนรู้ การใช้สื่อ วางแผนการสอน และสร้างบรรยากาศที่ส่งเสริมคุณธรรม นอกจากนี้ ต้องตระหนักในบทบาทหน้าที่ มีความศรัทธาและมุ่งมั่นเผยแผ่พระพุทธศาสนา แสวงหาความรู้เพิ่มเติม และพัฒนาการสอนอย่างต่อเนื่อง โดยมีบุคลิกภาพสงบ ส้ำรวมเหมาะสมสมรูป เป็นแบบอย่างที่ดีแก่ผู้เรียน ประเด็นนี้สอดคล้องกับงานวิจัยของพระใบฎีกาพงษ์ศักดิ์ จันทูปโม และคณะ (2566) ที่ได้วิจัยเรื่อง การพัฒนาศักยภาพพระสังฆาธิการของคณะสงฆ์ อำเภอบางคล้า จังหวัดฉะเชิงเทรา พบว่า พบว่า ด้านบุคลิกภาพด้านเจตคติ ด้านความรู้ และด้านทักษะ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก การที่ผลการวิจัยมีความสอดคล้องกัน แสดงให้เห็นว่า การพัฒนาศักยภาพด้านต่าง ๆ เหล่านี้เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้คณะสงฆ์มีความเข้มแข็งและมีจริยวัตรที่ดี และสอดคล้องกับงานวิจัยของ

ธนาภรณ์ บุญทอง (2561) ที่วิจัยเรื่อง การพัฒนาศักยภาพในการทำงานของบุคลากร กรณีศึกษา กองสถานที่ ยานพาหนะ และรักษาความปลอดภัย สำนักเลขาธิการ นายกรัฐมนตรี พบว่า ด้านความรู้ ด้านทักษะ ด้านทัศนคติ ด้านบุคลิกลักษณะประจำตัว บุคคล และด้านแรงจูงใจ โดยรวมอยู่ในระดับมาก ซึ่งสนับสนุนว่าการพัฒนาสมรรถนะของ บุคลากรมีผลต่อศักยภาพในการปฏิบัติงานให้มีประสิทธิภาพตามเป้าหมายของหน่วยงาน

2. ความสัมพันธ์ระหว่างหลักพุทธวิธี 4 ส. กับศักยภาพการปฏิบัติงานของ พระสอนศีลธรรมในโรงเรียนจังหวัดพระนครศรีอยุธยา พบว่า มีความสัมพันธ์เชิงบวกใน ระดับมาก ($R = 0.815^{**}$) แสดงให้เห็นว่า ยิ่งพระสอนศีลธรรมประยุกต์ใช้หลัก 4 ส. ได้ดีเท่าไร ศักยภาพการทำงานก็จะยิ่งสูงขึ้นเท่านั้น นอกจากนี้ยังสามารถนำหลักพุทธวิธี 4 ส. สอดคล้องกับงานวิจัยของปนัดดา รักษาแก้ว และคณะ (2564) ที่ได้วิจัยเรื่อง พุทธนวัตกรรมการสื่อสารเพื่อการประชาสัมพันธ์เชิงรุกของสำนักงานตำรวจแห่งชาติ พบว่า องค์ประกอบ ในหลักพุทธวิธี 4 ส. เช่น สัมปหังสนา (การรับรู้และเห็นคุณประโยชน์ของการสื่อสาร) สมุตเตชชา (ความกล้าและกำลังใจในการสร้างเครือข่าย) และสันทัสสนา (การจัดการ ข้อมูลอย่างชัดเจน) สามารถทำนายการประชาสัมพันธ์เชิงรุกของสำนักงานตำรวจแห่งชาติ ได้ถึงร้อยละ 65.8 โดยด้านสัมปหังสนา มีค่าความสัมพันธ์สูงสุด ซึ่งแสดงให้เห็นถึงพลัง ของการสื่อสารตามหลักพุทธวิธีในการขับเคลื่อนงานให้เกิดประสิทธิภาพ และสอดคล้อง กับงานวิจัยของพระมหาสุพัฒน์ นนทปถิโย (ศรียอด) และคณะ (2563) ที่วิจัยเรื่อง การพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมของคณะสงฆ์ภาค 1 พบว่า หลักธรรมตัวแปร ไตรสิกขาได้รับอิทธิพลทางตรงจากการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์อย่างมีนัยสำคัญ ซึ่งการ พัฒนาศักยภาพด้านความรู้ ทักษะ และเจตคติ (ซึ่งเทียบเคียงได้กับหลักพุทธวิธี 4 ส.) เป็นปัจจัยสำคัญในการปฏิบัติงานอย่างมีคุณภาพ ตระหนักในบทบาทหน้าที่และมีความ มุ่งมั่น (สมุตเตชชา) รวมถึงมีบุคลิกภาพภายนอกที่เรียบร้อย สාරวม เป็นแบบอย่างที่ดี แก่ผู้เรียน (สัมปหังสนา)

3. การบูรณาการหลักพุทธธรรมเพื่อส่งเสริมศักยภาพการปฏิบัติงานของพระสอน ศีลธรรมในโรงเรียนจังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยการนำหลักพุทธวิธี 4 ส. มาประยุกต์ เข้ากับการปฏิบัติงานทั้ง 5 ด้านของศักยภาพ ดังนี้ 1. ด้านทักษะ ส่งเสริมให้พระสอนศีลธรรม มีการพัฒนาทักษะการจัดการเรียนรู้ การวางแผน การใช้สื่อ และการสร้างบรรยากาศ (สมาทปนา) 2. ด้านความรู้ เน้นให้พระสอนศีลธรรมมีองค์ความรู้และสามารถอธิบาย หลักธรรมได้อย่างถูกต้องชัดเจนเหมาะสมกับผู้เรียน (สันทัสสนา) 3. ด้านความคิดเห็น เกี่ยวกับตนเอง พระสอนศีลธรรมต้องศีลธรรม มีการพัฒนาทักษะการจัดการเรียนรู้ การวางแผน การใช้สื่อ และการสร้างบรรยากาศ (สมาทปนา) 4. ด้านบุคลิกลักษณะ ประจำตัวของบุคคล ส่งเสริมให้พระสอนศีลธรรมมีบุคลิกภาพภายนอกที่เรียบร้อย สාරวม

เป็นแบบอย่างที่ดีแก่ผู้เรียน (สัมปหังสนา) 5. ด้านแรงจูงใจ/เจตคติ ปลุกฝังศรัทธาและความภาคภูมิใจในบทบาทหน้าที่ สร้างความมุ่งมั่นในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา และเสริมแรงจูงใจจากทั้งภายในและภายนอก ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของพระเทพ ปิยสีโล (พืงทองคำ) (2565) ที่วิจัยเรื่อง การเผยแผ่พระพุทธศาสนาวัดวังม่วง ตำบลไม้งาม อำเภอมือง จังหวัดตาก พบว่า การเผยแผ่ธรรมะที่มีประสิทธิภาพมีอยู่ 2 วิธี คือ 1. ทางกายภาพ (ปฏิบัติให้ดู อยู่ให้เห็น เย็นให้พอ) และ 2. ทางวาจา (บรรยายธรรมด้วยหลักพุทธลีลา 4 ส.) ซึ่งยืนยันว่าหลัก 4 ส. เป็นเครื่องมือสำคัญในการถ่ายทอดหลักธรรมให้เข้าถึงผู้เรียน และสอดคล้องกับงานวิจัยของพระครูสังฆรักษ์ปรีชา จิตญาโณ และคณะ (2566) ที่วิจัยเรื่อง การพัฒนาศักยภาพด้านการจัดการเรียนการสอนของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน กรุงเทพมหานคร พบว่า การพัฒนาศักยภาพด้านความรู้ ทักษะ ความคิดเห็นเกี่ยวกับตนเอง บุคลิกลักษณะ และแรงจูงใจ ล้วนมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก

องค์ความรู้จากการวิจัย

ผู้วิจัยได้ดำเนินการสังเคราะห์องค์ความรู้จากผลการศึกษา เกี่ยวกับการประยุกต์หลักพุทธธรรมเพื่อส่งเสริมศักยภาพการปฏิบัติงานของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ได้ตั้งแผนภาพสังเคราะห์องค์ความรู้ดังต่อไปนี้

ภาพที่ 1 องค์ความรู้จากการวิจัย

จากภาพที่ 1 สามารถอธิบายองค์ความรู้ที่ได้สังเคราะห์จากการวิจัยมีองค์ประกอบที่สำคัญ 2 ประการคือ หลักพุทธวิธี 4 ส. และหลักการของศักยภาพการปฏิบัติงานซึ่งส่งผลทำให้เกิดศักยภาพการปฏิบัติงานของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนจังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยสามารถอธิบายรายละเอียดของภาพได้ดังต่อไปนี้

1. หลักพุทธวิธี 4 ส. คือ ด้านสันตสนา คือ สอนได้แจ่มแจ้ง มุ่งส่งเสริมให้พระสอนศีลธรรมมีการสอนอย่างแจ่มชัด เห็นภาพ เข้าใจง่าย เป็นรูปธรรม ด้านสมาทปนา คือ สอนได้จริง มุ่งส่งเสริมการสอนศีลธรรมเชิงจิตวิทยาที่เข้าถึงและจูงใจผู้เรียน และปลูกฝังค่านิยมที่ดีงามและเชื่อมั่นในหลักธรรม ด้านสมุตเตชนา คือ สอนปลูกใจให้กล้า มุ่งส่งเสริมการสอนให้มีความพยายาม เสริมความมั่นใจให้ผู้เรียนปฏิบัติตามหลักธรรม และด้านสัมปัทสนา คือ สอนให้รู้จริง มุ่งส่งเสริมการสร้างบรรยากาศที่ผ่อนคลาย สนุกสนาน ง่าย เพื่อกระตุ้นพลังและความสนใจ ซึ่งเป็นปัจจัยสนับสนุนให้เกิดศักยภาพการปฏิบัติงานของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนจังหวัดพระนครศรีอยุธยายิ่งขึ้น

2. ศักยภาพการปฏิบัติงานของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนจังหวัดพระนครศรีอยุธยา เมื่อได้รับการส่งเสริมดังกระบวนการข้างต้นแล้ว ส่งผลให้มีศักยภาพในด้านต่างๆ ดังนี้คือ ด้านทักษะ พระสอนศีลธรรมมีทักษะในการสอนศีลธรรม โดยสามารถถ่ายทอดหลักธรรมอย่างชัดเจน เข้าใจง่าย ใช้สื่อหลากหลาย ด้านความรู้ มีองค์ความรู้ทางพระพุทธศาสนาและหมั่นทบทวนอยู่เสมอ เพื่อถ่ายทอดหลักธรรม ให้เหมาะกับผู้เรียนใช้ได้จริง ด้านความคิดเห็นเกี่ยวกับตนเอง ตระหนักในบทบาทหน้าที่ของตนเอง ภาคภูมิใจ ปลูกศรัทธาและความมั่นใจในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา พร้อมแสวงหาความรู้ต่อเนื่อง ด้านบุคลิกลักษณะประจำตัวของบุคคล มีบุคลิกภาพเรียบร้อย ส่ารวม เป็นแบบอย่างที่ดีทั้งกาย วาจา ใจ และด้านแรงจูงใจ/เกิดความศรัทธาและความภาคภูมิใจในบทบาทหน้าที่ เสริมแรงจูงใจจากทั้งภายในและภายนอก

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. สำนักงานพระสอนศีลธรรม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ควรส่งเสริมให้พระสอนศีลธรรมปฏิบัติตาม หลักพุทธวิธี 4 ส. ด้านสันตสนา คือ สอนได้แจ่มแจ้ง เพื่อให้พระสอนศีลธรรมสามารถสอนได้อย่างแจ่มแจ้งเห็นภาพ หรือเข้าใจสิ่งที่เรียนรู้อย่างเป็นรูปธรรม และด้านสมุตเตชนา คือ สอนปลูกใจให้กล้า เพื่อสร้างทักษะและเทคนิคในการสอนที่สร้างความมั่นใจให้ผู้เรียนไม่หวั่นไหวต่ออุปสรรค

2. สำนักงานพระสอนศีลธรรม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ควรส่งเสริมให้พระสอนศีลธรรมส่งเสริมศักยภาพการปฏิบัติงานด้านทักษะ เพื่อให้พระสอนศีลธรรมมีทักษะในการจัดการองค์ความรู้ และวางแผนการสอนศีลธรรม ที่มีประสิทธิภาพ

3. สำนักงานพระสอนศีลธรรม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ควรส่งเสริมให้พระสอนศีลธรรม ส่งเสริมศักยภาพการปฏิบัติงานด้านความรู้ เพื่อให้เกิดการพัฒนาการเรียนรู้ และนำไปประยุกต์ใช้ความรู้ในการสอนศีลธรรมได้อย่างเหมาะสมและทันต่อสถานการณ์

ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

1. สำนักงานพระสอนศีลธรรม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ควรส่งเสริมศักยภาพการปฏิบัติงานด้านทักษะ โดยส่งเสริมพระสอนศีลธรรมให้มีทักษะในการจัดการองค์ความรู้ และวางแผนการสอนศีลธรรมอย่างเป็นระบบ

2. สำนักงานพระสอนศีลธรรม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ควรส่งเสริมศักยภาพการปฏิบัติงานด้านความรู้ และด้านแรงจูงใจ/เจตคติ โดยส่งเสริมพระสอนศีลธรรมให้มีการเรียนรู้และประยุกต์ใช้ความรู้ในการสอนศีลธรรมอย่างต่อเนื่อง รวมถึงสร้างแรงบันดาลใจ ให้เกิดการเรียนรู้และพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง

3. สำนักงานพระสอนศีลธรรม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ควรส่งเสริมศักยภาพการปฏิบัติงานด้านความคิดเห็นเกี่ยวกับตนเองและด้านบุคลิกลักษณะประจำตัวของบุคคล โดยส่งเสริมพระสอนศีลธรรมให้มีความรู้ ความสามารถและปฏิบัติงานตามบทบาทหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายอย่างเต็มความสามารถ พร้อมทั้งมีความเพียรพยายามในการสอนให้เป็นไปตามจุดมุ่งหมายและมีความสามารถในการ คิดวิเคราะห์ข้อมูล

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรศึกษาการส่งเสริมศักยภาพด้านทักษะของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

2. ควรศึกษาการนำเอาหลักธรรมอื่น ๆ เพื่อเป็นแนวทางการส่งเสริมศักยภาพการปฏิบัติงานของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

3. ควรศึกษาศักยภาพการปฏิบัติงานของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดอื่น ๆ หรือในภูมิภาคอื่น เพื่อกำหนดกลยุทธ์ในการสอนศีลธรรมที่เป็นให้เป็นรูปธรรมมากขึ้นต่อไป

เอกสารอ้างอิง

- ธนาภรณ์ บุญทอง. (2561). *การพัฒนาศักยภาพในการทำงานของบุคลากร กรณีศึกษา กองสถานที่ ยานพาหนะ และรักษาความปลอดภัย สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี (สารนิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์)*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- ปนัดดา รักษาแก้ว และคณะ. (2564). พุทธนวัตกรรมการสื่อสารเพื่อการประชาสัมพันธ์เชิงรุกของสำนักงานตำรวจแห่งชาติ. *วารสาร มจร สังคมศาสตร์ปริทรรศน์*, 10(3), 93–106.
- พระครูสังฆรักษ์ปรีชา ฐิตญาโณ และคณะ. (2566). การพัฒนาศักยภาพด้านการจัดการเรียนการสอนของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน กรุงเทพมหานคร. *วารสาร มจร สังคมศาสตร์ปริทรรศน์*, 12(5), 262–276.
- พระเทพ ปิยสีโล (พึงทองคำ). (2565). การเผยแผ่พระพุทธศาสนาวัดวังม่วง ตำบลไม้งาม อำเภอเมือง จังหวัดตาก. *Journal of Roi Kaensam Academi*, 7(2), 111–121.
- พระใบฎีกาพงษ์ศักดิ์ จนุบุโอม และคณะ. (2566). การพัฒนาศักยภาพพระสังฆาธิการของคณะสงฆ์ อำเภอบางคล้า จังหวัดฉะเชิงเทรา. *วารสารพุทธนวัตกรรมการจัดการ*, 6(6), 120–133.
- พระมหาสุพัฒน์ นนทปญโญ (ศรียอด) และคณะ. (2563). การพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมของคณะสงฆ์ภาค 1. *วารสารการบริหารนิติบุคคลและนวัตกรรมท้องถิ่น*, 6(2), 29–35.
- มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- สำนักงานพระสอนศีลธรรม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2567). *คู่มือประกอบการประเมิน แผนพัฒนาสำนักงานพระสอนศีลธรรม*. สืบค้น 25 สิงหาคม 2567, จาก <https://shorturl.asia/ErBlk>
- McClelland, D. C. (1973). Testing for competence rather than for intelligence. *American Psychologist*, 28(1), 1–14.
- Yamane, T. (1973). *Statistics: An Introductory Analysis* (3rd ed.). New York: Harper and Row.

บทบาทของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน เพื่อการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม
นักเรียนระดับมัธยมศึกษาในอำเภอคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร*
THE ROLE OF MONKS TEACHING MORALITY IN SCHOOLS FOR
THE DEVELOPMENT OF MORALITY AND ETHICS SECONDARY
SCHOOL STUDENTS AT KHLONG LAN DISTRICT
IN KAMPHAENG PHET PROVINCE

พระอธิการมงคลชัย จุกวโร (ดอนชะเอม),
พระครูวชิรคุณพิพัฒน์ (อเนก คุณวุฑฺโฒ), นิกธ สรียราช
Phra Adhikan Mongkolchai Jakkawaro (Don Chaaem),
Phrakhruwachirakhunhiphat (Anek Khunwuttho), Nigorn Sriraj
คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
Faculty of Social Sciences, Mahachulalongkornrajavidyalaya University
Corresponding Author E-mail: sodanonghill1970@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1. ศึกษาระดับบทบาทของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนเพื่อการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาในอำเภอคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร 2. เปรียบเทียบความคิดเห็นของนักเรียนที่มีต่อบทบาทของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนเพื่อการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาในอำเภอคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร โดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล และ 3. ศึกษาปัญหา อุปสรรคและเสนอแนะบทบาทของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนเพื่อการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาในอำเภอคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร เป็นการวิจัยแบบผสมวิธี การวิจัยเชิงปริมาณ กลุ่มตัวอย่าง นักเรียนจำนวน 205 คน วิเคราะห์ข้อมูล ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน การวิจัยเชิงคุณภาพเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 11 รูปหรือคน โดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหาเชิงพรรณนา

ผลการวิจัยพบว่า 1. บทบาทของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนเพื่อการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาในอำเภอคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร โดยภาพรวม พบว่า อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.60$) 2. การเปรียบเทียบความคิดเห็นของนักเรียนที่มีต่อบทบาทของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนเพื่อการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม

ของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาในอำเภอคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร โดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล โดยภาพรวม พบว่า นักเรียนที่มีเพศ อายุ ระดับชั้นเรียน และผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนต่างกัน มีความคิดเห็นต่อบทบาทของพระสอนศีลธรรมในการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม ในระดับมัธยมศึกษา ไม่แตกต่างกัน ซึ่งปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้ และ 3. ปัญหาอุปสรรคบทบาทของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนเพื่อการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนระดับมัธยมศึกษา พบว่า ปัญหาและอุปสรรคที่สำคัญ คือ พระสอนศีลธรรมมีจำนวนไม่เพียงพอ และขาดการพัฒนาทักษะการสอนที่ทันสมัย

คำสำคัญ: บทบาท; พระสอนศีลธรรม; คุณธรรมจริยธรรม

Abstract

Objectives of this research article were: 1. To study the level of the role of in-schools-morality-teaching-monks for the development of ethical and moral values among secondary school students at Khlong Lan District, Kamphaeng Phet Province. 2. To compare students' opinions regarding the role of in-schools-morality-teaching-monks Buddhist monks for the development of ethical and moral values among secondary school students at Khlong Lan District, Kamphaeng Phet Province, classified according to personal factors, and 3. To examine the problems, obstacles, and suggestions concerning the role of Buddhist monks in teaching morality in schools for the development of ethical and moral values among secondary school students at Khlong Lan District, Kamphaeng Phet Province. This study employed a mixed-methods approach. The quantitative research involved a sample of 205 students. Data were analyzed using frequency, percentage, mean, and standard deviation. The qualitative research collected data from 11 key informants (monks or relevant individuals) and analyzed the information using descriptive content analysis techniques.

Findings were as follows: 1. The role of Buddhist monks in teaching morality in schools for the development of ethical and moral values among secondary school students in Khlong Lan District, Kamphaeng Phet Province: Overall, the monks' role was found to be at a high level ($\bar{X} = 3.60$). 2. Comparison of students' perceptions of monks' roles based on personal

factors: Overall, students' perceptions of the monks' role in moral development did not differ significantly according to gender, age, grade level, or academic achievement, thereby rejecting the stated hypothesis, and 3. Problems and obstacles regarding the monks' role in moral education: The main challenges identified were the insufficient number of monks and the lack of training in modern teaching techniques.

Keywords: Role; Monk Teaching Moral Education; Moral and Ethical Values

บทนำ

ประเทศไทยมีความสัมพันธ์กับพระพุทธศาสนาอย่างแนบแน่นและยาวนาน พระพุทธศาสนาถือเป็นศาสนาประจำชาติที่มีอิทธิพลต่อการหล่อหลอมวิถีชีวิต คุณธรรม และจริยธรรมของสังคมไทยมาโดยตลอด พระสงฆ์ในฐานะผู้นำทางจิตวิญญาณจึงทำหน้าที่สำคัญในการเผยแผ่หลักธรรม รวมทั้งเป็นผู้ให้การศึกษาระดับอุดมศึกษาแก่ประชาชนในทุกช่วงวัย โดยเฉพาะกลุ่มเยาวชนซึ่งถือเป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาประเทศในอนาคต (พุทธรักษ์ ปราบนอก และคณะ, 2562) การจัดการเรียนการสอนด้านศีลธรรมโดยพระสงฆ์ ในสถานศึกษาเป็นวิถีปฏิบัติที่สืบทอดมาอย่างยาวนาน และยังคงมีบทบาทสำคัญในสังคมปัจจุบัน ทั้งนี้เพราะเป็นกลไกที่ช่วยให้นักเรียนสามารถพัฒนาทักษะในการแยกแยะสิ่งที่ถูกและสิ่งที่ผิด มีความตระหนักในคุณค่าของการทำความดี ตลอดจนปลูกฝังความรับผิดชอบ ต่อส่วนรวมและสังคมโดยรวม (พระราชมรรณี (ป. อ. ปยุตโต), 2529)

ในอดีต โรงเรียนไทยมักมีพระสงฆ์ทำหน้าที่ถ่ายทอดหลักศีลธรรมและจริยธรรมแก่นักเรียน แต่เมื่อสังคมพัฒนาสู่ความทันสมัย ประกอบกับการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม และการปรับระบบการศึกษา บทบาทของพระสงฆ์ในโรงเรียนจึงค่อย ๆ ลดน้อยลง ส่งผลให้การจัดการเรียนการสอนด้านศีลธรรมบางแห่งถูกลดความสำคัญหรือปรับรูปแบบไปตามยุคสมัย อย่างไรก็ตาม การปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมยังคงเป็นพันธกิจสำคัญที่พระสงฆ์ ศีลธรรมและมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยให้ความสำคัญ เพื่อสร้างพื้นฐาน การพัฒนาที่มั่นคงแก่เยาวชน และเสริมสร้างความเข้มแข็งทางคุณธรรมจริยธรรมเพื่อการ ดำรงชีวิตอย่างมีคุณค่าในสังคมร่วมสมัย (พุทธรักษ์ ปราบนอก และคณะ, 2562)

อำเภอคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร เป็นพื้นที่ที่ยังคงมีความสัมพันธ์แน่นแฟ้น กับพระพุทธศาสนาและยึดถือแนวทางศีลธรรมในการดำเนินชีวิตอย่างเข้มแข็ง การศึกษา บทบาทของพระสงฆ์ในโรงเรียนพื้นที่นี้จึงสะท้อนภาพรวมของการปฏิบัติที่ยังคง ดำรงอยู่ และสามารถเป็นกรณีตัวอย่างให้พื้นที่อื่น ๆ ตระหนักถึงความสำคัญของการ มีพระสงฆ์เป็นผู้ถ่ายทอดหลักศีลธรรมต่อเยาวชน นอกจากนี้ ชุมชนและโรงเรียนใน

พื้นที่ยังให้ความสนใจและสนับสนุนการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนอย่างชัดเจน (พุทธรักษ์ ปรานนอก และคณะ, 2562) การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบทบาทของพระสอนศีลธรรมในการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมแก่นักเรียนระดับมัธยมศึกษา การมีพระสงฆ์เป็นผู้ถ่ายทอดหลักศีลธรรมในโรงเรียนไม่เพียงแต่ช่วยให้นักเรียนได้รับความรู้เกี่ยวกับคุณธรรมเท่านั้น แต่ยังส่งเสริมให้เยาวชนเติบโตเป็นผู้มีคุณธรรม มีความรับผิดชอบต่อสังคม และสามารถประยุกต์ความรู้คุณธรรมไปใช้ในชีวิตประจำวันได้อย่างเหมาะสม นอกจากนี้ ผลการวิจัยยังมีคุณค่าในการพัฒนากลยุทธ์และแนวทางการสอนศีลธรรมในสถานศึกษาในอนาคต (พระราชมณี (ป. อ. ปยุตโต), 2529)

ผู้ศึกษาจึงให้ความสนใจในการศึกษาบทบาทของพระสอนศีลธรรมต่อการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาในอำเภอคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร การศึกษาเรื่องนี้คาดว่าจะสะท้อนถึงการส่งเสริมพฤติกรรมที่ดีและการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมแก่เยาวชน ซึ่งนอกจากการได้รับความรู้ทางวิชาการแล้ว นักเรียนยังควรได้รับการอบรมให้มีคุณธรรมควบคู่ไปกับความรู้ เพื่อเติบโตเป็นผู้ใหญ่ที่มีคุณภาพและเป็นพลเมืองที่รับผิดชอบต่อสังคมในอนาคต ผลการศึกษายังมีแนวโน้มที่จะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนางานวิจัยอื่น ๆ ในด้านการส่งเสริมคุณธรรมและจริยธรรมของเยาวชนต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาระดับบทบาทของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนเพื่อการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนระดับมัธยมศึกษา ในอำเภอคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร
2. เพื่อเปรียบเทียบความคิดเห็นของนักเรียนที่มีต่อบทบาทของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนเพื่อการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนระดับมัธยมศึกษา ในอำเภอคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร โดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล
3. เพื่อศึกษาปัญหา อุปสรรคและเสนอแนะบทบาทของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนเพื่อการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนระดับมัธยมศึกษา ในอำเภอคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร

วิธีดำเนินการวิจัย

1. รูปแบบของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ใช้ การวิจัยแบบผสมผสานวิธี (Mixed Methods) โดยประกอบด้วย การวิจัยเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ สำหรับการวิจัยเชิงปริมาณ ใช้วิธีการสำรวจ (Survey) โดยเก็บข้อมูลจากแบบสอบถาม ขณะที่การวิจัยเชิงคุณภาพดำเนินการโดยการสัมภาษณ์

เชิงลึก (In-Depth Interview) กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงลึกเกี่ยวกับบทบาทของพระสอนศีลธรรมในการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียน

2. ประชากร กลุ่มตัวอย่าง และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

2.1 ประชากร ได้แก่ นักเรียน ที่เรียนอยู่ในโรงเรียนคลองลานพัฒนาจินตาคัดดี อำเภอคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร จำนวน 422 คน (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (สพฐ.), 2568)

2.2 คำนวณหาจำนวนกลุ่มตัวอย่างโดยใช้สูตรของทาโร่ ยามาเน่ (Yamane, 1973) ได้กลุ่มตัวอย่าง เท่ากับ 205 คน

2.3 ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้แก่ ผู้ให้สัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) ซึ่งมีส่วนเกี่ยวข้องกับบทบาทของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนเพื่อการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนระดับมัธยมศึกษา ในอำเภอคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร 11 รูปหรือคน โดยแบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม ประกอบด้วย กลุ่มนักวิชาการหรือผู้ปฏิบัติงานด้านพระพุทธศาสนา กลุ่มพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน และกลุ่มผู้บริหารโรงเรียน

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

3.1 การวิจัยเชิงปริมาณ โดยใช้แบบสอบถาม แบ่งออกเป็น 3 ตอน ดังนี้ ตอนที่ 1 แบบสอบถามเกี่ยวกับปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม ตอนที่ 2 แบบสอบถามเกี่ยวกับ บทบาทของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนเพื่อการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนระดับมัธยมศึกษา ในอำเภอคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร ตอนที่ 3 แบบสอบถามปลายเปิด ให้ผู้ตอบ แบบสอบถามแสดงความคิดเห็นเพิ่มเติมเกี่ยวกับปัญหาอุปสรรค พร้อมทั้งข้อเสนอแนะ หาค่าดัชนีความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของแต่ละข้อ (Index of Item–Objective Congruence: IOC) ได้ค่า IOC เท่ากับ 0.80–1.0 ค่าความเชื่อมั่นแบบสอบถาม (Try Out) เท่ากับ 0.976

3.2 การวิจัยเชิงคุณภาพ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเชิงคุณภาพ ได้แก่ แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง ผู้วิจัยทำการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) เกี่ยวกับบทบาทของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนเพื่อการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนระดับมัธยมศึกษา ในอำเภอคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร จำนวน 11 รูปหรือคน โดยแบ่งเป็นกลุ่ม จำนวน 3 กลุ่ม ประกอบด้วย กลุ่มนักวิชาการหรือผู้ปฏิบัติงานด้านพระพุทธศาสนา กลุ่มพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน และกลุ่มผู้บริหารโรงเรียน ผู้วิจัยคัดเลือกโดยใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ลึกซึ้งและสะท้อนความคิดเห็นในหลากหลายมิติ การเลือกผู้ให้ข้อมูลจากหลากหลายกลุ่มทำให้ได้ข้อมูลที่ครอบคลุมทั้งมิติทางพระพุทธศาสนา การเรียนการสอน และการบริหารโรงเรียน ซึ่งจะช่วยให้ผลการวิจัยมีความลึกซึ้งและ

สามารถสะท้อนภาพรวมของบทบาทของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนเพื่อการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนระดับมัธยมศึกษา ในอำเภอคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร ได้อย่างชัดเจนและรอบด้าน

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล

4.1 การวิจัยเชิงปริมาณ แจกแบบสอบถามให้กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 205 ชุด และนำข้อมูลที่ได้ไปวิเคราะห์ด้วยโปรแกรมสำเร็จรูปเพื่อการวิจัยทางสังคมศาสตร์ต่อไป

4.2 ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ โดยอาศัยหนังสือขอความอนุเคราะห์จากผู้อำนวยการหลักสูตรรัฐศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช ถึงกลุ่มตัวแทน เพื่อให้ความร่วมมือในการตอบแบบสอบถามและให้ข้อมูลเชิงลึก การสัมภาษณ์มุ่งเน้นการสอบถามประเด็นเฉพาะตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย

5. การวิเคราะห์ข้อมูล และสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

5.1 การวิจัยเชิงปริมาณ สถิติพรรณนา ใช้ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน สถิติอนุมาน ใช้การทดสอบ t-test และ F-test (ANOVA) เพื่อทดสอบสมมติฐานเกี่ยวกับการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมนักเรียนระดับมัธยมศึกษา หากพบความแตกต่างจะใช้ LSD. เปรียบเทียบรายคู่ ระดับนัยสำคัญที่ 0.05 สำหรับข้อมูล คำถามปลายเปิด ใช้การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis Technique)

5.2 การวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้วิธีวิเคราะห์เนื้อหาเชิงพรรณนา โดยเริ่มจากการจัดทำรายชื่อคำหรือข้อความและแบ่งเป็นหมวดหมู่ เพื่อความสม่ำเสมอในการวิเคราะห์ และพิจารณาบริบทของข้อมูลโดยเชื่อมโยงกับกรอบแนวคิดการวิจัย เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ลึกซึ้ง และสามารถนำไปใช้ต่อได้อย่างเหมาะสม

ผลการวิจัย

1. ระดับบทบาทของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนเพื่อการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนระดับมัธยมศึกษา ในอำเภอคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร

ตารางที่ 1 ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ระดับความคิดเห็นของนักเรียนที่มีต่อบทบาทของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนโดยภาพรวม

	ระดับบทบาทของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน เพื่อการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม นักเรียนระดับมัธยมศึกษา	ระดับการปฏิบัติ		
		\bar{X}	S.D.	แปลผล
1	ด้านการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมการเรียนการสอนแก่นักเรียน	3.60	0.58	มาก
2	ด้านการจัดสิ่งแวดล้อมในโรงเรียนในการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม	3.60	0.62	มาก

ตารางที่ 1 ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ระดับความคิดเห็นของนักเรียนที่มีต่อบทบาทของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนโดยภาพรวม (ต่อ)

ระดับบทบาทของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน		ระดับการปฏิบัติ		
เพื่อการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม นักเรียนระดับมัธยมศึกษา		\bar{X}	S.D.	แปลผล
3	ด้านกิจกรรมในโรงเรียนที่จัดทำขึ้นในการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม	3.59	0.62	มาก
4	ด้านการประเมินผลทางคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียน	3.58	0.57	มาก
ภาพรวม		3.59	0.23	มาก

จากตารางที่ 1 พบว่า ระดับบทบาทของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนเพื่อการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม นักเรียนระดับมัธยมศึกษาในอำเภอคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก ค่าเฉลี่ย ($\bar{X} = 3.59$, S.D. = 0.23) และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า อยู่ในระดับมากทุกด้าน โดยเรียงตามลำดับจากมากไปหาน้อย ดังนี้ 1. ด้านการจัดสิ่งแวดล้อมในโรงเรียนในการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ย ($\bar{X} = 3.60$, S.D. = 0.62) 2. ด้านการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมการเรียนการสอนแก่นักเรียนอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ย ($\bar{X} = 3.60$, S.D. = 0.58) 3. ด้านกิจกรรมในโรงเรียนที่จัดทำขึ้นในการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ย ($\bar{X} = 3.59$, S.D. = 0.62) ด้านการประเมินผลทางคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียน อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ย ($\bar{X} = 3.58$, S.D. = 0.57) จากผลดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่าพระสอนศีลธรรมมีบทบาทสำคัญในทุกด้านของการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมแก่นักเรียน

2. การเปรียบเทียบความคิดเห็นของนักเรียนเกี่ยวกับบทบาทของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนต่อการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาในอำเภอคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร ได้ทำการวิเคราะห์โดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล

ตารางที่ 2 ผลทดสอบสมมติฐานการวิจัยเพื่อเปรียบเทียบความคิดเห็นของนักเรียนที่มีต่อบทบาทของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน เพื่อการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม นักเรียนระดับมัธยมศึกษา ในอำเภอคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร โดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล

สมมติฐานการวิจัยที่	ตัวแปรอิสระ	ตัวแปรตาม	t-test	F-test	Sig.	ผลการศึกษา	
						ยอมรับ	ปฏิเสธ
1	เพศ	บทบาทของ	0.273	-	0.615	-	✓
2	อายุ	พระสอน	-	0.191	0.826	-	✓
3	ระดับการศึกษา	ศีลธรรม	-	0.847	0.983	-	✓
4	ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน	ในโรงเรียน	-	0.996	0.062	-	✓

จากตารางที่ 2 พบว่า ผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นของนักเรียนต่อบทบาทของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนต่อการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาในอำเภอคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร เมื่อจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล

พบว่า ความคิดเห็นไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ดังนั้น จึงปฏิเสธสมมติฐานการวิจัย

3. ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะเกี่ยวกับบทบาทของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนเพื่อการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนระดับมัธยมศึกษา ในอำเภอคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร พบว่า 1. ด้านการเสริมสร้างคุณธรรมและจริยธรรมจำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือจากหลายฝ่าย ทั้งคณะสงฆ์ โรงเรียน ผู้ปกครอง และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐและเอกชน ควรมีการประชุมหารือร่วมกันและจัดตั้งคณะทำงานเพื่อกำหนดทิศทางและวางแผนอย่างเป็นระบบ โดยอาศัยการศึกษาข้อมูลผู้เรียนอย่างละเอียด วิเคราะห์ปัญหาและบริบทในพื้นที่ เพื่อร่วมกันออกแบบแนวทางและมาตรการในการแก้ไข พร้อมส่งเสริมการปลูกฝังทัศนคติด้านการเรียนรู้และการพัฒนาตนเองของเยาวชนอย่างต่อเนื่อง 2. ด้านการจัดสภาพแวดล้อมทางการศึกษา พระสอนศีลธรรมยังคงมีบทบาทสำคัญในการถ่ายทอดหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เพื่อนำไปสอดแทรกคุณธรรมและจริยธรรมให้นักเรียนเกิดความเข้าใจและสามารถประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมที่รวดเร็ว การปฏิบัติภารกิจของพระสอนศีลธรรมจึงควรดำเนินการอย่างเคร่งครัด จัดการเรียนการสอนให้สอดคล้องกับหลักสูตรแกนกลาง และนำสื่อเทคโนโลยีหรือนวัตกรรมที่เหมาะสมมาใช้ให้สอดคล้องกับวัยผู้เรียน พร้อมส่งเสริมการมีส่วนร่วมของนักเรียน เปิดโอกาสให้แสดงความคิดเห็นต่อประเด็นศีลธรรมที่เกิดขึ้นในสังคม ซึ่งเป็นกระบวนการสำคัญที่ช่วยพัฒนาเจตคติและการปฏิบัติด้านคุณธรรมอย่างเป็นรูปธรรม 3. ด้านการจัดกิจกรรมในโรงเรียน ควรมุ่งเน้นกระบวนการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงกับทุกกลุ่มสาระและกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน เพื่อให้คุณลักษณะที่พึงประสงค์ตามหลักสูตรเกิดขึ้นจริงผ่านการปฏิบัติและการทำงานร่วมกัน การเรียนการสอนจึงไม่ควรจำกัดเพียงเนื้อหาวิชาการ แต่ต้องผสมผสานการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมให้เหมาะสมกับบริบทของผู้เรียน เพื่อสร้างเยาวชนที่มีทั้งความรู้และคุณธรรม สามารถดำเนินชีวิตอย่างมีความสุขและเป็นแบบอย่างที่ดีต่อสังคม 4. ด้านการประเมินผลทางคุณธรรมจริยธรรม พระสอนศีลธรรมมีหน้าที่ในการอบรมเยาวชนให้เป็นผู้มีศีลธรรมตามหลักพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะการปลูกฝังเบญจศีลและเบญจธรรม การสอนในเชิงปริยัติ ปฏิบัติ และปฏิเวธ จึงเป็นหัวใจสำคัญ คือ การให้ความรู้ทางทฤษฎี (ปริยัติ) การสาธิตเป็นตัวอย่าง (ปฏิบัติ) และการดำรงตนให้เป็นแบบอย่างที่ดีที่จับต้องได้ (ปฏิเวธ) การจัดการเรียนรู้ควรคำนึงถึงความสนใจ ความถนัด และศักยภาพของผู้เรียนแต่ละคน เชื่อว่าทุกคนสามารถพัฒนาตนเองได้เต็มศักยภาพทั้งด้านร่างกาย สติปัญญา อารมณ์ และสังคม บทบาทของครูและพระสอนศีลธรรมจึงไม่เพียงถ่ายทอดความรู้เท่านั้น แต่ยังต้องเป็นกัลยาณมิตร 6 ประการ ได้แก่ ผู้ที่ศิษย์ไว้วางใจ เคารพนับถือ มีความรู้รอบ

ด้านให้คำปรึกษาที่ถูกต้อง รับฟังอย่างเข้าใจ และเป็นต้นแบบแห่งการประพฤติปฏิบัติที่เหมาะสม

อภิปรายผลการวิจัย

1. ระดับบทบาทของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนเพื่อการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมนักเรียนระดับมัธยมศึกษา ในอำเภอคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร พบว่า อยู่ในระดับมากมีค่าเฉลี่ย ($\bar{X} = 3.60$, S.D. = 0.46) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า อยู่ในระดับมากทุกด้าน ดังนั้น จึงเห็นได้ว่าการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมการเรียนการสอนแก่นักเรียน มีการพัฒนาไปในทางที่ดี อาจารย์ผู้สอนมีการใส่ใจ ในการสอนให้นักเรียนประพฤติดี ทำดี และมีคุณธรรมจริยธรรม และ อาจารย์ผู้สอนมีความรู้จริง รู้ลึก สอดคล้องกับงานวิจัยของพระศุภชาติ สุภชาติ (อ่อนเย็น) (2563) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การพัฒนาบทบาทพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน อำเภอเมือง จังหวัดสุราษฎร์ธานี ผลการวิจัยพบว่าการพัฒนาบทบาทของพระสอนศีลธรรมทั้ง 4 ด้าน โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก (ค่าเฉลี่ย = 3.83) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่าทุกด้านอยู่ในระดับมากเช่นกัน โดยด้านการสอนวิชาพุทธศาสนา มีค่าเฉลี่ยสูงสุดเท่ากับ 3.88 ส่วนด้านที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุดคือ ด้านการสอนวิชาพระพุทธศาสนาแบบบูรณาการเข้าสู่วิถีชีวิต อยู่ในระดับมาก ค่าเฉลี่ย 3.77

2. การเปรียบเทียบความคิดเห็นของนักเรียนที่มีต่อบทบาทของพระสอนศีลธรรมในการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาในอำเภอคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร เมื่อจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล พบว่า นักเรียนที่มีเพศต่างกันมีความคิดเห็นโดยรวมไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ดังนั้นจึงปฏิเสธสมมติฐานการวิจัย ผลการศึกษานี้สอดคล้องกับงานวิจัยของจิราพัชร วงศาโรจน์ และคณะ (2567) ได้วิจัยเรื่องบทบาทของพระสงฆ์ที่มีต่อการพัฒนาเยาวชนในอำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี ซึ่งพบว่าปัจจัยส่วนบุคคล เช่น อายุ พรรษา วุฒิการศึกษา และตำแหน่ง โดยภาพรวม ไม่แตกต่างกันและจึงปฏิเสธสมมติฐานการวิจัยเช่นเดียวกัน

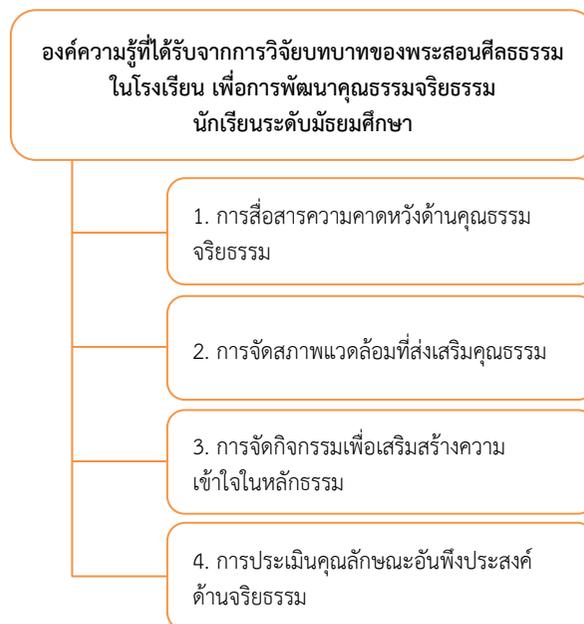
3. ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะ ผลการวิจัยพบว่า ปัญหาและอุปสรรคที่เกี่ยวกับบทบาทของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนเพื่อการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาในอำเภอคลองลาน ได้แก่ จำนวนพระสอนศีลธรรมไม่เพียงพอ ขาดการพัฒนาทักษะการสอนและการใช้สื่อการเรียนรู้ที่ทันสมัย ความร่วมมือระหว่างวัด โรงเรียน และผู้ปกครองยังไม่เข้มแข็ง ดังนั้น ข้อเสนอแนะคือควรเพิ่มจำนวนและพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรม พร้อมสนับสนุนสื่อและนวัตกรรมการเรียนรู้ที่ทันสมัย ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของพระครูสมุห์ประมวล ปภัสโร (นาคะเวช) (2562) เรื่อง การพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน อำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม

ที่พบว่า พระสอนศีลธรรมควรสอนตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานอย่างเป็นระบบ โดยเน้นการเรียนรู้แบบบูรณาการ ตั้งแต่ระดับง่ายไปจนถึงระดับสูง เพื่อพัฒนาทักษะและคุณธรรมของนักเรียนอย่างเป็นรูปธรรม

องค์ความรู้จากการวิจัย

จากผลการวิจัยเรื่อง บทบาทของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนเพื่อการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาในอำเภอคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร ผู้วิจัยได้สังเคราะห์องค์ความรู้ใหม่ที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้จริง ซึ่งสรุปเป็นภาพที่ 1 ดังต่อไปนี้

ภาพที่ 1 องค์ความรู้จากการวิจัย

จากภาพที่ 1 ผู้วิจัยได้สังเคราะห์องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัยเป็นองค์ความรู้ใหม่ที่สามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้จริง ดังนี้

1. การสื่อสารความคาดหวังด้านคุณธรรมจริยธรรม พระสอนศีลธรรมและครูผู้สอนมีการสื่อสารความคาดหวังเกี่ยวกับคุณธรรมจริยธรรมที่ต้องการให้นักเรียนมีอย่างชัดเจนและต่อเนื่อง การสะท้อนความคาดหวังนี้ช่วยให้นักเรียนเห็นทิศทางในการพัฒนา

ตนเอง ตระหนักถึงเป้าหมายในการดำเนินชีวิตที่ติงาม และเกิดแรงบันดาลใจในการปฏิบัติ ตามแบบแผนที่เหมาะสม ส่งผลโดยตรงต่อทัศนคติและพฤติกรรมของนักเรียน พร้อมสร้าง บรรยากาศการเรียนรู้ที่มีคุณธรรมเป็นรากฐานสำคัญ

2. การจัดสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อคุณธรรม อาคารสถานที่ สิ่งปลูกสร้าง และ บริเวณโรงเรียนถูกจัดวางอย่างเป็นระเบียบ สะอาด และเหมาะสมกับการเรียนรู้ สิ่งแวดล้อม ทางกายภาพที่เป็นระบบระเบียบช่วยปลูกฝังให้นักเรียนมีความรับผิดชอบ รักษา ความสะอาด และมีระเบียบวินัยในชีวิตประจำวัน การที่พระสอนศีลธรรมและครู ให้ความสำคัญต่อสภาพแวดล้อมเหล่านี้ช่วยให้นักเรียนตระหนักถึงการอยู่ร่วมกัน อย่างสงบสุข และเป็นพื้นฐานสำคัญของการสร้างคุณธรรมจริยธรรมที่มั่นคง

3. การจัดกิจกรรมเสริมสร้างความเข้าใจในหลักธรรม โรงเรียนและพระสอน ศีลธรรมจัดกิจกรรมที่ช่วยให้นักเรียนพัฒนาความรู้และความเข้าใจในหลักธรรม ทางพระพุทธศาสนา เช่น การบรรยายธรรม การเข้าค่ายคุณธรรม หรือกิจกรรมเชิงปฏิบัติ กิจกรรมเหล่านี้ช่วยให้นักเรียนไม่เพียงเรียนรู้เชิงทฤษฎี แต่สามารถนำหลักธรรมไปใช้ ในชีวิตจริง พัฒนาทักษะการแก้ปัญหาอย่างมีสติ รู้จักการอยู่ร่วมกับผู้อื่น และสร้าง สัมพันธภาพที่ดีในสังคม จึงเป็นกระบวนการสำคัญในการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมอย่าง ยั่งยืนและเป็นรูปธรรม

4. การประเมินคุณลักษณะอันพึงประสงค์ด้านจริยธรรม โรงเรียนนำกรอบการ ประเมินที่เน้นความรู้เชิงจริยธรรม (Moral Knowledge) มาใช้วัดผลคุณลักษณะอันพึง ประสงค์ของนักเรียน การประเมินนี้ช่วยให้นักเรียนตระหนักถึงความสำคัญของคุณธรรม และสามารถพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง นอกจากนี้ยังช่วยให้ครูและพระสอนศีลธรรม เห็นจุดแข็งและจุดที่ควรพัฒนาในการเสริมสร้างคุณธรรม ทำให้คุณธรรมไม่เป็นเพียง นามธรรม แต่สามารถวัดและติดตามความก้าวหน้าได้จริง ถือเป็นกลไกสำคัญในการพัฒนา นักเรียนทั้งด้านวิชาการและคุณธรรม

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. ด้านวิธีการถ่ายทอด/นำเสนอของครูผู้สอน ผู้บริหารโรงเรียน ควรมึนโยบาย สนับสนุนการพัฒนาทักษะของครูผู้สอนและพระสอนศีลธรรม ผ่านการอบรมเชิงปฏิบัติการ และการใช้สื่อดิจิทัล เพื่อให้การถ่ายทอดความรู้ด้านคุณธรรมจริยธรรมมีความทันสมัยและมีประสิทธิภาพ

2. ด้านการจัดนิทรรศการและกิจกรรมในวันสำคัญ ภาครัฐ ควรกำหนดนโยบาย สนับสนุนด้านงบประมาณและแนวทางปฏิบัติ เพื่อให้โรงเรียนจัดกิจกรรมและนิทรรศการ ในวันสำคัญอย่างเป็นระบบ และสร้างบรรยากาศการเรียนรู้ที่เน้นคุณธรรม

3. ด้านการจัดพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา ภาครัฐและสำนักงานพระพุทธศาสนา แห่งชาติ ควรกำหนดนโยบายให้โรงเรียนทุกแห่งให้ความสำคัญกับการจัดพิธีกรรม ทางพระพุทธศาสนาในวันสำคัญ เช่น มาฆบูชา วิสาขบูชา และอาสาฬหบูชา เพื่อสร้าง ความศรัทธา ความเข้าใจ และการมีส่วนร่วมของนักเรียนในการสืบสานวัฒนธรรมประเพณี และหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาอย่างถูกต้อง

4. ด้านการติดตามและประเมินผลคุณธรรมจริยธรรม สำนักงานคณะกรรมการ การศึกษาขั้นพื้นฐาน (สพฐ.) ควรมีนโยบายที่ชัดเจนในการติดตามและประเมินผล การส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนอย่างเป็นระบบ พร้อมทั้งกำหนดให้มีการ รายงานผลการประเมินแก่ครูทุกคน เพื่อนำข้อมูลไปใช้ในการวางแผน ปรับปรุง และพัฒนา กิจกรรมการเรียนการสอนด้านคุณธรรมให้เหมาะสมและมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

1. ด้านวิธีการถ่ายทอด/นำเสนอของครูผู้สอน ผู้บริหารโรงเรียน ควรจัดอบรมครู และพระสอนศีลธรรมเพื่อพัฒนาทักษะการสอนเชิงปฏิบัติ และใช้สื่อการเรียนการสอน ที่หลากหลาย เช่น วิดีโอ กิจกรรมกลุ่ม และเกมการศึกษา

2. ด้านการจัดนิทรรศการและกิจกรรมในวันสำคัญ ครูฝ่ายกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน ควรแต่งตั้งคณะทำงานจัดนิทรรศการและกิจกรรมในวันสำคัญ เช่น วันพ่อ วันแม่ วันครู และวันสำคัญทางศาสนา โดยให้นักเรียนมีส่วนร่วมในการจัดทำสื่อและผลงานเพื่อสะท้อน คุณธรรม

3. ด้านการจัดพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา พระสอนศีลธรรม ควรจัดกิจกรรม และพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา เช่น การเวียนเทียน การสวดมนต์ และการฟังธรรม โดย เชิญพระสอนศีลธรรมหรือพระสงฆ์ในชุมชนเป็นผู้นำ

4. ด้านการติดตามและประเมินผลคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียน ผู้บริหารโรงเรียน ควรจัดทำระบบติดตามและประเมินผลคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียน พร้อมรายงานผล ให้ครูทุกคนทราบ เพื่อใช้เป็นข้อมูลปรับปรุงกิจกรรมและแนวทางการสอนด้านคุณธรรม อย่างต่อเนื่อง

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรทำการวิจัยในกลุ่มโรงเรียนหลายแห่ง ครอบคลุมทั้งขนาดใหญ่และขนาดเล็ก รวมถึงโรงเรียนในชุมชนต่าง ๆ ของอำเภอคลองลาน เพื่อเปรียบเทียบบทบาทของพระสอน ศีลธรรมในบริบทที่แตกต่างกันและสร้างความเป็นทั่วไปของผลการศึกษา

2. การวิจัยครั้งต่อไปอาจใช้รูปแบบเชิงปฏิบัติการร่วมกับครูและพระสอนศีลธรรม เพื่อทดลองวิธีการสอนหรือกิจกรรมใหม่ ๆ ในการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม และประเมินผล ความเปลี่ยนแปลงของนักเรียนแบบเป็นขั้นตอน

3. ควรศึกษาเพิ่มเติมเกี่ยวกับมิติอื่นของคุณธรรม เช่น ความเมตตา การมีวินัย การอยู่ร่วมกับผู้อื่น และความรับผิดชอบต่อสังคม เพื่อตรวจสอบว่ากิจกรรมและบทบาท ของพระสอนศีลธรรมส่งผลต่อด้านใดมากที่สุด

เอกสารอ้างอิง

จิราพัชร วงศาโรจน์ และคณะ. (2567). บทบาทของพระสงฆ์ที่มีต่อการพัฒนาเยาวชน ในอำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี. *วารสารบวรสหการศึกษาและมนุษยสังคมศาสตร์*, 5(1), 233–243.

พระครูสมุห์ประมวล ปกสสโร (นาคะเวช). (2562). *การพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรม ในโรงเรียน อำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม* (สารนิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ). พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระราชมรรณี (ป. อ. ปยุตโต). (2529). *พุทธธรรมสำหรับเยาวชน : การศึกษาสงเคราะห์*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระศุภชาติ สุภชาติ (อ่อนเย็น). (2563). *การพัฒนาบทบาทพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน อำเภอเมือง จังหวัดสุราษฎร์ธานี* (สารนิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ). พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พุทธรักษ์ ปราบนอก และคณะ. (2562). บทบาทของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนตาม หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานของประเทศไทย. *วารสารวิชาการแสงอีสาน*, 16(2), 651–666.

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (สพฐ.). (2568). *สถิติข้อมูลทางการศึกษา ปีการศึกษา 2567/1*. สืบค้น 6 มกราคม 2568, จาก <https://shorturl.asia/Qir1P>

Yamane, T. (1973). *Statistics: An introductory analysis* (3rd ed.). New York: Harper and Row.

การประยุกต์หลักพุทธธรรมมาภิบาลเพื่อเพิ่มคุณภาพการให้บริการประชาชน
ของเทศบาลตำบลเทพนคร อำเภอเมือง จังหวัดกำแพงเพชร^{*}
APPLYING THE PRINCIPLES OF BUDDHIST TEACHINGS TO ENHANCE
THE QUALITY OF PUBLIC SERVICES PROVIDED BY THE TAMBON
THEPNAKORN MUNICIPALITY AT MUEANG KAMPHAENG PHET
DISTRICT IN KAMPHAENG PHET PROVINCE

พระมหาพงศ์ศักดิ์ สกกวีโส, พระครูอาทรวชิรกิจ (มานะ ฐานิสฺสโร),
พระครูสุธีกิตติบัณฑิต (กฤษฏา กิตติโสภโณ)

Phramaha Pongsak Sakkawanso, Phrakhuathornvachirakit (Mana Thanissaro),
Phrakhrusuthikittibundit (Krisada Kittisobhano)

คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Faculty of Social Sciences, Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Corresponding Author E-mail: piyayopap1976@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1. ศึกษาระดับคุณภาพการให้บริการประชาชนของเทศบาล 2. เปรียบเทียบความคิดเห็นเกี่ยวกับคุณภาพการให้บริการประชาชนจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล และ 3. นำเสนอรูปแบบการประยุกต์หลักพุทธธรรมมาภิบาลเพื่อเพิ่มคุณภาพการให้บริการเทศบาลตำบลเทพนคร อำเภอเมือง จังหวัดกำแพงเพชร เป็นแบบผสมวิธี การวิจัยเชิงปริมาณ กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 392 คน วิเคราะห์ข้อมูล ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน การวิจัยเชิงคุณภาพเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 12 รูปหรือคน โดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหาเชิงพรรณนา

ผลการวิจัยพบว่า 1. ระดับคุณภาพการให้บริการโดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.89$, S.D. = 0.16) โดยด้านอัตถจริยามีค่าเฉลี่ยสูงสุด รองลงมาคือ ด้านปิยวาจา สมานัตตตาและทาน ตามลำดับ 2. การเปรียบเทียบความคิดเห็นโดยจำแนกตามเพศ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพ และรายได้ ไม่พบความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ จึงปฏิเสธสมมติฐานการวิจัย และ 3. การประยุกต์หลักพุทธธรรมมาภิบาลโดยใช้สังคหัตถุธรรม 4 ประการ ได้แก่ ทาน ปิยวาจา อัตถจริยา และสมานัตตตา ทำหน้าที่เป็นฐานคุณค่าทางจริยธรรมในการเสริมสร้างความไว้วางใจ ความเอื้ออาทร และความสัมพันธ์อันดีระหว่างเจ้าหน้าที่กับประชาชน ส่งผลให้การให้บริการมีความอบอุ่น เป็นมิตร และเกิดบรรยากาศ

^{*}Received August 28, 2025; Revised September 17, 2025; Accepted September 28, 2025

แห่งความเสมอภาค ควบคู่กับการดำเนินงานตามกรอบทฤษฎีการให้บริการสาธารณะของ มิลเลท ซึ่งเน้นความเสมอภาค ความทันต่อเวลา ความเพียงพอ ความต่อเนื่อง และ ความก้าวหน้า ทำให้การให้บริการของเทศบาลมีความเป็นระบบและตอบสนองต่อความต้องการของประชาชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ รูปแบบดังกล่าวสะท้อนการบูรณาการ ระหว่างคุณธรรมเชิงพุทธกับหลักการบริหารงานบริการสาธารณะ ส่งผลให้การบริการของ เทศบาลตำบลเทพนครบรรลุทั้งมิติคุณค่าเชิงจิตใจและมีตีความเป็นมืออาชีพอย่างสมดุล

คำสำคัญ: พุทธธรรมาภิบาล; สังคหัตถุ; การให้บริการประชาชน

Abstract

Objectives of this research article were: 1. To examine the level of quality of public service delivery of the municipality, 2. To compare opinions on the quality of public service delivery classified by personal factors, and 3. To propose a model for applying the principles of Buddhist governance to enhance the quality of public services of Thep Nakhon Sub-District Municipality, Mueang District, Kamphaeng Phet Province, conducted by mixed-methods. For the quantitative research, the samples consisted of 392 respondents. The data were analyzed using frequency, percentage, mean, and standard deviation. For the qualitative research, data were collected from 12 key informants through in-depth interviews and analyzed using descriptive content interpretation.

Findings were as follows: 1. The overall level of service quality was at a high level ($\bar{X} = 3.89$, S.D. = 0.16). Among the dimensions, Atthacariya showed the highest mean score, followed by Piyavaca, Samanattata, and Dana, respectively. 2. A comparison of opinions classified by gender, age, educational level, occupation, and income revealed no statistically significant differences. Therefore, the research hypotheses were rejected, and 3. The application of Buddhist good governance based on the Four Sangahavatttu principles generosity, kind speech, beneficial conduct, and impartiality serves as an ethical foundation that enhances trust, compassion, and positive relationships between officials and citizens. These values contribute to creating a warm, friendly, and equitable service environment. At the same time, administrative practices are guided by Millet's public service theory,

which emphasizes service standards, equality, timeliness, adequacy, continuity, and development. This framework ensures systematic service delivery and responsiveness to public needs. Consequently, the integrated model reflects a balanced combination of Buddhist moral principles and public service management concepts. This integration enhances the quality of municipal services by promoting both spiritual values and professional standards. As a result, the service system of Thepnakhon Subdistrict Municipality achieves effectiveness in meeting citizens' expectations while maintaining ethical integrity and administrative excellence.

Keywords: Buddhist Governance; Sangahavatthu; Public Service

บทนำ

การปกครองส่วนท้องถิ่นนี้เป็นกลไกสำคัญในการเสริมสร้างประชาธิปไตยรากฐาน และการพัฒนาสังคมอย่างยั่งยืนเนื่องจากเปิดโอกาสให้ประชาชนสามารถมีส่วนร่วมในการตัดสินใจและกำหนดทิศทางการพัฒนาชุมชนของตนเองได้โดยตรง การกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่นไม่เพียงช่วยลดภาระของรัฐบาลกลาง แต่ยังเพิ่มประสิทธิภาพการใช้งบประมาณ การใช้ทรัพยากรบุคคลในชุมชน และการแก้ไขปัญหาของประชาชนได้อย่างตรงจุดและรวดเร็ว ทำให้การปกครองท้องถิ่นมีบทบาทสำคัญในการสร้างความสมดุล ความไว้วางใจ และความเข้มแข็งระหว่างภาครัฐกับประชาชน อันจะนำไปสู่สังคมที่มีความมั่นคงและเจริญรุ่งเรืองในระยะยาว

อย่างไรก็ตาม การบริหารงานภาครัฐโดยเฉพาะองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นยังคงเผชิญปัญหาหลากหลาย เช่น ความล่าช้าในการให้บริการการขาดความโปร่งใส และการทุจริต ซึ่งส่งผลกระทบต่อความเชื่อมั่นของประชาชน (บุญเกียรติ การะเวกพันธ์ุ และคณะ, ม.ป.ป.) งานศึกษาหลายชิ้นสะท้อนว่าคุณภาพการให้บริการประชาชนในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นยังไม่ตอบสนองต่อความต้องการที่แท้จริง โดยเฉพาะด้านความเสมอภาค ความสะดวก รวดเร็ว และความโปร่งใส (Millet, 1964; สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ (ก.พ.ร.), 2562) ในกรณีของเทศบาลตำบลเทพนคร จังหวัดกำแพงเพชร พบว่าประชาชนยังประสบปัญหาด้านการเข้าถึงบริการความไม่ทั่วถึง และการสื่อสารที่ไม่ชัดเจนจึงเป็นประเด็นที่ต้องการการแก้ไขอย่างจริงจัง

ในด้านทฤษฎี แนวคิดธรรมาภิบาล (Good Governance) ได้รับการยอมรับว่าเป็นหลักการสำคัญของการบริหารราชการแผ่นดิน โดยเน้นความโปร่งใส ความรับผิดชอบ ความมีส่วนร่วม และความคุ้มค่า (World Bank, 1992; สำนักงานคณะกรรมการพัฒนา

ระบบราชการ (ก.พ.ร.), 2552) สำหรับประเทศไทย แนวคิดนี้ได้ถูกบรรจุไว้ในระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี พ.ศ. 2542 เพื่อยกระดับมาตรฐานการบริหารงานภาครัฐ ทั้งนี้ เมื่อเชื่อมโยงกับมิติทางพระพุทธศาสนา พุทธธรรมมาภิบาล อันอิงหลักสังคหวัตถุ 4 ได้แก่ ทาน (การให้) ปิยวาจา (วาจาที่เป็นที่รัก) อตถจริยา (การประพฤติประโยชน์) และสมานัตตตา (การวางตนสม่ำเสมอ) (อง.จตุกก. (ไทย) 21/9/350-392) ถือเป็นแนวทางที่สามารถเสริมสร้างคุณภาพการให้บริการประชาชนได้อย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน (พระมหาปริชา เขมมนุโธ (เหล่าทวีคุณ), 2561)

ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงเห็นความสำคัญในการศึกษาการประยุกต์หลักพุทธธรรมมาภิบาล เพื่อเพิ่มคุณภาพการให้บริการประชาชนของเทศบาลตำบลเทพนคร อำเภอเมือง จังหวัดกำแพงเพชร ให้มีระบบการบริหารจัดการที่ยึดหลักพุทธธรรมควบคู่ไปกับหลักธรรมาภิบาลสมัยใหม่ เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชน สร้างความไว้วางใจต่อองค์กร และนำไปสู่การปกครองท้องถิ่นเชิงพุทธที่มั่นคงและยั่งยืน

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาระดับคุณภาพการให้บริการประชาชนของเทศบาลตำบลเทพนคร อำเภอเมือง จังหวัดกำแพงเพชร
2. เพื่อเปรียบเทียบความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อคุณภาพการให้บริการประชาชนของเทศบาลตำบลเทพนคร อำเภอเมือง จังหวัดกำแพงเพชร
3. เพื่อนำเสนอรูปแบบการประยุกต์หลักพุทธธรรมมาภิบาลเพื่อเพิ่มคุณภาพการให้บริการประชาชนของเทศบาลตำบลเทพนคร อำเภอเมือง จังหวัดกำแพงเพชร

วิธีดำเนินการวิจัย

1. รูปแบบของการวิจัย

เป็นการวิจัยแบบผสมวิธี (Mixed Methods Research) การวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) โดยใช้แบบสอบถาม (Questionnaire) เป็นเครื่องมือและการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ใช้แบบสัมภาษณ์ (In-Depth Interview) เป็นเครื่องมือในการเก็บข้อมูล

2. ประชากร กลุ่มตัวอย่าง และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

2.1 ประชากร ได้แก่ ประชากรในพื้นที่เทศบาลตำบลเทพนคร อำเภอเมือง จังหวัดกำแพงเพชร มีจำนวนรวมทั้งสิ้นประมาณ 20,032 คน (เทศบาลตำบลเทพนคร, 2567)

2.2 กลุ่มตัวอย่าง (Sample) ในการดำเนินการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้วางแผน และกำหนดขนาดของกลุ่มตัวอย่าง (Sample Size) อย่างเหมาะสม โดยใช้หลักเกณฑ์ ที่เป็นที่ยอมรับในงานวิจัย และเลือกใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างที่สอดคล้องกับลักษณะ ของประชากรเป้าหมาย เพื่อให้ได้กลุ่มตัวอย่างที่สามารถสะท้อนข้อมูลได้อย่างมีนัยสำคัญ และครอบคลุมประเด็นที่ศึกษา โดยใช้สูตรของ Yamane (1973) เพื่อคำนวณหาระดับ ความคลาดเคลื่อนที่ 0.05

2.3 ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 12 รูปหรือคน ในเขตปกครองเทศบาลตำบล เทพนคร อำเภอเมืองจังหวัดกำแพงเพชร โดยการเลือกแบบเจาะจง

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

3.1 การวิจัยเชิงปริมาณ เป็นแบบสอบถาม (Questionnaires) ได้แก่ แบบสอบถามแบ่งออกเป็น 4 ตอน ได้แก่ ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบ แบบสอบถามเกี่ยวกับ หลักสังคหวัตถุ แบบสอบถามเกี่ยวกับการให้บริการประชาชนและคำถามปลายเปิด เกี่ยวกับข้อเสนอแนะ โดยตอนที่ 2 และ 3 ใช้มาตรวัดแบบ Likert 5 ระดับ (Likert, 1967) เครื่องมือผ่านการตรวจสอบความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหาโดยผู้เชี่ยวชาญ 5 ท่าน ได้ค่า IOC ระหว่าง 0.60–1.00 และทดลองใช้กับกลุ่มตัวอย่างใกล้เคียง 30 คน ได้ค่าความเชื่อมั่น เฉลี่ยรวม 0.979 แสดงถึงความเชื่อมั่นในระดับดีมาก ก่อนนำไปใช้จริงในการเก็บข้อมูล

3.2 การวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยทำการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) คัดเลือกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) เกี่ยวกับการประยุกต์หลักพุทธธรรมมาภิบาล เพื่อเพิ่มคุณภาพการให้บริการประชาชนของเทศบาลตำบลเทพนคร อำเภอเมือง จังหวัด กำแพงเพชร จำนวน 12 รูปหรือคน โดยแบ่งเป็นกลุ่ม จำนวน 4 กลุ่ม ดังนี้ กลุ่มที่ 1 นักวิชาการด้านพระพุทธศาสนา กลุ่มที่ 2 นักการเมืองท้องถิ่น กลุ่มที่ 3 ข้าราชการท้องถิ่น และกลุ่มที่ 4 ผู้นำชุมชน

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล

4.1 การวิจัยเชิงปริมาณ 1. ดำเนินการขอหนังสืออนุญาตจากผู้อำนวยการ หลักสูตรพุทธศาสนามหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เพื่อเป็นหลักฐานรับรองสำหรับการเก็บข้อมูล 2. นำหนังสือขอความ อนุเคราะห์ดังกล่าวไปยื่นต่อบุคลากรที่เกี่ยวข้องในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเทศบาล ตำบลเทพนคร เพื่อขอความร่วมมือในการเก็บข้อมูลสำหรับการวิจัย 3. ขอความอนุเคราะห์ ในการตอบแบบสอบถามจากกลุ่มเป้าหมาย และ 4. นำข้อมูลที่ได้ไปวิเคราะห์และ ประมวลผลโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปเพื่อการวิจัยทางสังคมศาสตร์

4.2 การวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยขอหนังสือจากผู้อำนวยการหลักสูตรถึงผู้ให้ข้อมูลสำคัญเพื่อขอสัมภาษณ์ จากนั้นนัดหมายวัน เวลา และสถานที่เพื่อดำเนินการสัมภาษณ์ โดยขออนุญาตบันทึกเสียง และถ่ายภาพ แล้วรวบรวมข้อมูลดิบเพื่อนำไปวิเคราะห์

5. การวิเคราะห์ข้อมูล และสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

5.1 สถิติพรรณนา (Descriptive Statistics) สำหรับอธิบายลักษณะทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง และพรรณนาสถิติที่ใช้ คือ ค่าความถี่ (Frequency) ค่าร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Mean) และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation)

5.2 สถิติอนุมาน (Inferential Statistics) ใช้สำหรับทดสอบสมมติฐาน โดยสถิติที่ใช้ คือ การทดสอบค่าที (t-test) ในกรณีที่ตัวแปรต้นมีสองกลุ่ม และการทดสอบค่าเอฟ (F-Test) ด้วยวิธีการวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One Way ANOVA) ในกรณีที่ตัวแปรต้นมีตั้งแต่สามกลุ่มขึ้นไป เมื่อพบว่ามีความแตกต่าง จะทำการเปรียบเทียบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยเป็นรายคู่ด้วยวิธีผลต่างที่มีนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference: LSD.)

ผลการวิจัย

1. การวิเคราะห์ระดับคุณภาพของประชาชนการที่มีต่อการให้บริการประชาชนของเทศบาลตำบลเทพนคร อำเภอเมือง จังหวัดกำแพงเพชร

ตารางที่ 1 ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับคุณภาพของประชาชนที่มีต่อการให้บริการประชาชนของเทศบาลตำบลเทพนคร อำเภอเมือง จังหวัดกำแพงเพชร ตามหลักสังคหวัตถุธรรม ในภาพรวม

การให้บริการประชาชนตามหลักสังคหวัตถุธรรม	ระดับการปฏิบัติ		
	\bar{X}	S.D.	แปลผล
1. ด้านทาน (การให้)	3.88	0.26	มาก
2. ด้านปิยวาจา (วาจาที่เป็นที่รัก)	3.89	0.29	มาก
3. ด้านอัทธจริยา (ประพฤติประโยชน์)	3.90	0.28	มาก
4. ด้านสมานัตตตา (การวางตนสม่ำเสมอ)	3.89	0.28	มาก
รวม	3.89	0.16	มาก

จากตารางที่ 1 พบว่า ระดับคุณภาพของประชาชนที่มีต่อการให้บริการประชาชนของเทศบาลตำบลเทพนคร อำเภอเมือง จังหวัดกำแพงเพชร โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.89, S.D. = 0.16$) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า อยู่ในระดับมากทุกด้าน โดยเรียงตามลำดับจากมากไปหาน้อย ดังนี้ 1. ด้านอัทธจริยา (ประพฤติประโยชน์) อยู่ใน

ระดับมาก ($\bar{X} = 3.90$, S.D. = 0.28) 2. ด้านสมานัตตตา (การวางตนสม่ำเสมอ) อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.89$, S.D. = 0.28) 3. ด้านปิยวาจา (วาจาที่เป็นที่รัก) อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.89$, S.D. = 0.29) 4. ด้านทาน (การให้) อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.88$, S.D. = 0.26)

ตารางที่ 2 ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับคุณภาพของประชาชนที่มีต่อการให้บริการประชาชนของเทศบาลตำบลเทพนคร อำเภอเมือง จังหวัดกำแพงเพชร ในภาพรวม

การให้บริการประชาชนของเทศบาลตำบลเทพนคร อำเภอเมือง จังหวัดกำแพงเพชร	ระดับการปฏิบัติ		
	\bar{X}	S.D.	แปลผล
1. ด้านการให้บริการอย่างเสมอภาค	3.83	0.40	มาก
2. ด้านการให้บริการอย่างทันต่อเวลา	3.94	0.42	มาก
3. ด้านการให้บริการอย่างเพียงพอ	3.94	0.33	มาก
4. ด้านการให้บริการอย่างต่อเนื่อง	3.92	0.41	มาก
5. ด้านการให้บริการอย่างก้าวหน้า	3.95	0.41	มาก
รวม	3.92	0.29	มาก

จากตารางที่ 2 พบว่า ระดับคุณภาพของประชาชนที่มีต่อการให้บริการประชาชนของเทศบาลตำบลเทพนคร อำเภอเมือง จังหวัดกำแพงเพชร โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.92$, S.D. = 0.29) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า 1. ด้านการให้บริการอย่างก้าวหน้า อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.95$, S.D. = 0.41) 2. ด้านการให้บริการอย่างเพียงพอ อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.94$, S.D. = 0.33) 3. ด้านการให้บริการอย่างทันต่อเวลา อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.94$, S.D. = 0.42) 4. ด้านการให้บริการอย่างต่อเนื่อง มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ($\bar{X} = 3.92$, S.D. = 0.41) 5. ด้านการให้บริการอย่างเสมอภาค อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.83$, S.D. = 0.40)

2. การเปรียบเทียบความคิดเห็นต่อการประยุกต์หลักพุทธธรรมมาภิบาลเพื่อเพิ่มคุณภาพการให้บริการประชาชนของเทศบาลตำบลเทพนคร อำเภอเมือง จังหวัดกำแพงเพชร โดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล

ตารางที่ 3 การเปรียบเทียบความคิดเห็นโดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคลตาม สมมติฐาน

สมมติฐาน	ตัวแปรอิสระ	ตัวแปรตาม	t-test	F-test	Sig.	ผลการศึกษา		
						ยอมรับ	ปฏิเสธ	
1	เพศ	การให้บริการประชาชนของเทศบาลตำบลเทพนคร	0.506		0.693	-	✓	
2	อายุ			0.216	0.956	-	✓	
3	ระดับการศึกษา				0.184	0.907	-	✓
4	อาชีพ				0.516	0.671	-	✓
5	รายได้				0.260	0.854	-	✓

จากตารางที่ 3 พบว่า ผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อคุณภาพการให้บริการประชาชนของเทศบาลตำบลเทพนคร อำเภอเมืองกำแพงเพชร จังหวัดกำแพงเพชรประชาชนที่มีเพศ มีอายุ มีระดับการศึกษา มีอาชีพ และมีรายได้ โดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล ไม่แตกต่างกัน จึงปฏิเสธสมมติฐานการวิจัย

3. การประยุกต์หลักพุทธธรรมาภิบาลโดยใช้สังคหัตถุธรรม 4 ประการ ได้แก่ ทาน ปิยวาจา อตถจริยา และสมานัตตตา ทำหน้าที่เป็น คุณค่าทางจริยธรรมที่ช่วยเสริมสร้างความไว้วางใจ ความเอื้ออาทร และความสัมพันธ์อันดีระหว่างเจ้าหน้าที่กับประชาชน ส่งผลให้กระบวนการให้บริการมีความอบอุ่น เป็นมิตร และเกิดบรรยากาศแห่งความเสมอภาคขณะเดียวกัน การดำเนินงานยังยึดตามกรอบของ ทฤษฎีการให้บริการสาธารณะของมิลเลท ซึ่งมุ่งเน้นการให้บริการที่มีมาตรฐาน ครอบคลุมทั้งความเสมอภาค ความทันต่อเวลา ความเพียงพอ ความต่อเนื่อง และความก้าวหน้า ทำให้บริการของเทศบาลมีความเป็นระบบและสามารถตอบสนองความต้องการของประชาชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ ดังนั้น รูปแบบการประยุกต์จึงสะท้อนการผสมผสานระหว่างคุณธรรมเชิงพุทธ และ หลักการบริหารงานบริการสาธารณะ อันนำไปสู่การยกระดับคุณภาพการให้บริการประชาชนของเทศบาลตำบลเทพนครให้บรรลุทั้ง มิติคุณค่าเชิงจิตใจและ มิติความเป็นมืออาชีพ ควบคู่กันอย่างสมดุล

อภิปรายผลการวิจัย

1. ระดับคุณภาพการให้บริการประชาชนของเทศบาลตำบลเทพนคร อำเภอเมือง จังหวัดกำแพงเพชร โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.89$, S.D. = 0.16) โดยเรียงลำดับจากมากไปหาน้อย ดังนี้ ด้านอตถจริยา (ประพฤติประโยชน์) อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.90$, S.D. = 0.28) ด้านสมานัตตตา (การวางตนสม่ำเสมอ) อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.89$, S.D. = 0.28) ด้านปิยวาจา (วาจาที่เป็นที่รัก) อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.89$, S.D. = 0.29) ด้านทาน (การให้) อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.88$, S.D. = 0.26) ซึ่งแสดงให้เห็นว่า คุณภาพในการให้บริการประชาชนของเทศบาลตำบลเทพนคร มีการบริหารจัดการที่ดี ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัย พระสุนทร ธมมวโร (บุญคง) (2560) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การประยุกต์ใช้หลักสังคหัตถุ 4 ในชุมชนวัดหนองสนม จังหวัดระยอง ผลการวิจัยพบว่า การประยุกต์ใช้หลักสังคหัตถุ 4 ในชุมชนวัด หนองสนม จังหวัดระยอง มีการประยุกต์ใช้หลักสังคหัตถุ 4 โดยรวมอยู่ในระดับมาก แสดงให้เห็นว่า ชุมชนวัดหนองสนมมีการนำหลักสังคหัตถุ 4 มาใช้ในชุมชนวัดหนองสนมเป็นอย่างดีเมื่อแยกเป็นราย ด้าน ด้านทานผลการวิจัยพบว่า อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.68 แสดงให้เห็นว่า ประชาชนในชุมชนวัดหนองสนมให้ความช่วยเหลือ

ซึ่งกันและกันได้เป็นอย่างดี ด้านปิยวาจา พบว่า โดยรวมอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.72 แสดงให้เห็นว่า ประชาชนในชุมชนหนองสนมพูดจาด้วยถ้อยคำ ไพเราะเสมอ พูดให้กำลังใจเพื่อนบ้าน ไม่ตำหนิ ด้านอรรถจริยา พบว่า โดยรวม อยู่ในระดับปานกลาง มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.41 ประชาชนในชุมชนเป็นจิตอาสา สามารถช่วยเหลือชุมชนอื่น ๆ ได้ตลอดเวลา ความอนุเคราะห์แก่ผู้ยากไร้ ผู้ด้อยโอกาส เด็ก สตรี ผู้สูงอายุ และผู้พิการแบ่งปันความรู้ ให้แก่เยาวชนในชุมชน คอยช่วยเหลือผู้อื่นยามเขาเดือดร้อน และด้านสมานัตตตา พบว่า โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.80 แสดงให้เห็นว่าประชาชนในชุมชน วัดหนองสนม จังหวัดระยอง มีการประยุกต์ใช้หลักสังคหวัดฤกษ์อย่างสม่ำเสมอต่อเนื่อง มีความประพฤติเสมอต้นเสมอปลาย ประชาชน ยึดถือความถูกต้องเป็นธรรมในการอยู่ร่วมกันในชุมชน ปฏิบัติกับทุกคนในชุมชนอย่างเท่าเทียมกัน

2. การเปรียบเทียบความคิดเห็นต่อการประยุกต์หลักพุทธธรรมมาภิบาลเพื่อเพิ่มคุณภาพการให้บริการประชาชนของเทศบาลตำบลเทพนคร อำเภอเมือง จังหวัดกำแพงเพชร โดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล พบว่า โดยภาพรวมไม่แตกต่างกัน จึงปฏิเสธสมมติฐานการวิจัย ทั้งนี้สอดคล้องกับผลการศึกษาของพระวรญาณ วรพลโย (รอดประจง) และคณะ (2567) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การพัฒนาชุมชนตามหลักสังคหวัดฤกษ์ธรรมของ วัดลั่นช้าง อำเภอนองหญ้าปล้อง จังหวัดเพชรบุรี พบว่า ปัจจัยส่วนบุคคล โดยภาพรวมไม่แตกต่างกัน จึงปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้

3. การประยุกต์หลักพุทธธรรมมาภิบาลเพื่อเพิ่มคุณภาพการให้บริการประชาชนของเทศบาลตำบลเทพนคร อำเภอเมือง จังหวัดกำแพงเพชร ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยขนานันท์ สมิทธิร์ และคณะ (2568) พบว่า คุณภาพการให้บริการ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด แนวทางการบูรณาการมี 4 แนวทาง ได้แก่ ด้านทาน การให้ คือ จัดเจ้าหน้าที่บริการประชาชน ประจำจุดบริการอย่างเพียงพอ ด้านปิยวาจา พูดจาไพเราะ คือ ทักทายด้วยรอยยิ้ม ใช้คำพูดที่สุภาพ ด้านอรรถจริยา สงเคราะห์ประโยชน์เพื่อผู้อื่น คือ ไม่เลือกปฏิบัติต่อประชาชนทุกคนอย่างเท่าเทียม ด้านสมานัตตตา ความเสมอภาค คือ แต่งกายตามระเบียบ ให้บริการด้วยอาการยิ้มแย้มแจ่มใส มีอัธยาศัยดีและไม่เลือกปฏิบัติ

องค์ความรู้จากการวิจัย

ผู้วิจัยได้สังเคราะห์องค์ความรู้ที่เกิดขึ้นจากการศึกษา โดยพบว่า การนำหลักพุทธธรรมในกลุ่ม สังคหวัดฤกษ์ 4 ได้แก่ 1. ทาน (การให้) 2. ปิยวาจา (วาจาที่เป็นที่รัก) 3. อรรถจริยา (การประพฤติประโยชน์) 4. สมานัตตตา (การวางตนสม่ำเสมอ) เพื่อเพิ่มคุณภาพการให้บริการประชาชนของเทศบาลตำบลเทพนคร อำเภอเมือง จังหวัดกำแพงเพชรได้อย่างเหมาะสม โดยครอบคลุม 5 ด้านของการให้บริการ ได้แก่ 1. การ

ให้บริการอย่างเสมอภาค 2. การให้บริการอย่างทันต่อเวลา 3. การให้บริการอย่างเพียงพอ 4. การให้บริการอย่างต่อเนื่อง 5. การให้บริการอย่างก้าวหน้า (Millet, 1964) ซึ่งสามารถสรุปองค์ความรู้จากการวิจัยได้ดังนี้

ภาพที่ 1 องค์ความรู้จากการวิจัย

จากภาพที่ 1 องค์ความรู้จากการวิจัยเรื่อง การประยุกต์หลักพุทธธรรมาภิบาลเพื่อเพิ่มคุณภาพการให้บริการประชาชนของเทศบาลตำบลเทพนคร อำเภอเมือง จังหวัดกำแพงเพชร สามารถสรุปได้ดังนี้

วงกลมชั้นนอก

1. การให้บริการอย่างเสมอภาค องค์ความรู้ที่ได้รับ การให้บริการของเจ้าหน้าที่ที่มีความใส่ใจและเป็นกันเอง โดยประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมาภิบาล (สังคหวัตถุ 4) จนนำไปสู่ความพึงพอใจ ความเชื่อมั่น และความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างประชาชนกับหน่วยงาน

2. การให้บริการอย่างรวดเร็ว องค์กรความรู้ที่ได้รับจากการวิจัย จุดหรือช่องทางการให้บริการมีความเหมาะสม เข้าถึงได้ง่าย และอำนวยความสะดวกแก่ประชาชนในการติดต่อเพื่อขอรับบริการ ส่งผลให้ประชาชนสามารถเข้าถึงบริการสาธารณะได้อย่างทั่วถึง รวดเร็ว และลดอุปสรรคในการใช้บริการของหน่วยงานภาครัฐ

3. การให้บริการอย่างเพียงพอ องค์กรความรู้ที่ได้รับจากการวิจัย หน่วยงานมีการจัดสถานที่และสิ่งอำนวยความสะดวกสำหรับผู้มารับบริการระหว่างนั่งรออย่างเพียงพอและเหมาะสม ช่วยลดความแออัด สร้างความสะดวกสบาย และส่งเสริมบรรยากาศที่ดีในการใช้บริการของประชาชน

4. การให้บริการอย่างต่อเนื่อง องค์กรความรู้ที่ได้รับจากการวิจัย การจัดสถานที่และสิ่งอำนวยความสะดวกสำหรับผู้มารับบริการระหว่างนั่งรออย่างเพียงพอและเหมาะสม ช่วยให้ประชาชนรู้สึกผ่อนคลาย ลดความตึงเครียด และสร้างประสบการณ์ที่ดีต่อการใช้บริการของหน่วยงาน

5. การให้บริการอย่างก้าวหน้า องค์กรความรู้ที่ได้รับจากการวิจัย หน่วยงานจัดให้มีระบบการให้บริการสืบค้นข้อมูลและข่าวสารที่ทันสมัย เอื้อต่อการเข้าถึงข้อมูลได้อย่างรวดเร็ว ถูกต้อง และโปร่งใส ส่งผลให้ประชาชนเกิดความมั่นใจและความเชื่อถือในกระบวนการทำงานของหน่วยงาน

วงกลมชั้นใน

1. ทาน (การให้) องค์กรความรู้ที่ได้รับจากการวิจัย หน่วยงานจัดให้มีป้าย แผ่นพับ และใบปลิวเพื่อประชาสัมพันธ์ขั้นตอนและระยะเวลาการให้บริการอย่างชัดเจน ช่วยลดความสับสนของผู้มารับบริการ เพิ่มความเข้าใจที่ถูกต้อง และส่งเสริมให้การติดต่อราชการมีความสะดวก รวดเร็ว และโปร่งใสมากยิ่งขึ้น

2. ปิยวาจา (วาจาที่เป็นที่รัก) องค์กรความรู้ที่ได้รับจากการวิจัย เจ้าหน้าที่มีการสื่อสารที่ชัดเจน เข้าใจง่าย และเป็นประโยชน์ต่อผู้มารับบริการ ช่วยลดความสับสน เพิ่มความรวดเร็วในการติดต่อราชการ และทำให้ประชาชนเกิดความมั่นใจและพึงพอใจต่อคุณภาพการให้บริการ

3. อัตถจริยา (การประพฤติประโยชน์) องค์กรความรู้ที่ได้รับจากการวิจัยเจ้าหน้าที่มีจำนวนเพียงพอ และพร้อมให้คำอธิบายขั้นตอนการให้บริการได้อย่างครบถ้วน ช่วยลดความล่าช้าในการติดต่อราชการ เพิ่มความเข้าใจที่ถูกต้องของผู้มารับบริการ และเสริมสร้างความเชื่อมั่นต่อคุณภาพการบริการของหน่วยงาน

4. สมานัตตตา (การวางตนสม่ำเสมอ) องค์กรความรู้ที่ได้รับจากการวิจัย เจ้าหน้าที่สามารถแก้ไขปัญหาและข้อขัดข้องต่าง ๆ ได้ด้วยความยืดหยุ่นและผ่อนปรน ช่วยลดความ

ตั้งเครือข่ายของผู้มารับบริการ แก่ไขสถานการณ์ได้อย่างเหมาะสม และสร้างความพึงพอใจต่อคุณภาพการให้บริการของหน่วยงาน

สรุปได้ว่า หลักสังคหัตถุธรรม 4 เป็นแนวทางสำคัญที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการบริหารจัดการองค์กรและการให้บริการสาธารณะ โดยมุ่งเน้นการมีน้ำใจ ความสุภาพ ความรับผิดชอบ และความเสมอภาค ซึ่งจะนำไปสู่การเสริมสร้างคุณภาพชีวิตของประชาชนและความมั่นคงของสังคมโดยรวมอย่างยั่งยืนซึ่งสอดคล้องกับการให้บริการที่มีคุณภาพใน 5 ด้าน หลักธรรมทั้ง 4 จึงเป็นรากฐานที่ส่งเสริมให้การให้บริการของภาครัฐมีคุณภาพ และนำไปสู่การพัฒนาสังคมอย่างยั่งยืน

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. เทศบาลตำบลเทพนคร อำเภอเมือง จังหวัดกำแพงเพชร ควรกำหนดนโยบายด้านคุณธรรมและจริยธรรมอย่างเป็นรูปธรรม เพื่อปลูกฝังจิตสำนึกแห่งการบริการสาธารณะโดยยึดหลักเมตตาธรรม กรุณา และไมตรีจิต โดยเฉพาะการบูรณาการหลักทาน (การให้) และอัตถจริยา (การประพฤติประโยชน์) สู่การปฏิบัติงานประจำวัน ทั้งนี้ ควรสนับสนุนการจัดกิจกรรมอบรมคุณธรรม จริยธรรม และการดำเนินกิจกรรมจิตอาสาอย่างต่อเนื่อง เพื่อสร้างความไว้วางใจและความศรัทธาของประชาชนต่อองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

2. เทศบาลตำบลเทพนคร อำเภอเมือง จังหวัดกำแพงเพชร ควรกำหนดเป็นนโยบายจัดการอบรมเชิงปฏิบัติการ (Workshop) ให้แก่เจ้าหน้าที่ทุกฝ่ายอย่างสม่ำเสมอ โดยเน้นการใช้วาจาสุภาพ อ่อนโยน และมีน้ำใจ สอดคล้องกับหลักธรรมปิยวาจาเพื่อส่งเสริมการสื่อสารเชิงบวกและสร้างสัมพันธภาพที่ดีระหว่างเจ้าหน้าที่กับประชาชน ทั้งนี้ ควรกำหนดให้มีการอบรมอย่างน้อยปีละ 1 ครั้ง เพื่อให้เป็นมาตรฐานและวัฒนธรรมองค์กร

3. เทศบาลตำบลเทพนคร อำเภอเมือง จังหวัดกำแพงเพชร ควรน้อมนำหลักพุทธธรรมสมานัตตตา (การวางตนเสมอต้นเสมอปลาย) เป็นแนวทางการกำกับการบริการ เพื่อให้ประชาชนได้รับการบริการอย่างเสมอภาค ปราศจากการเลือกปฏิบัติ ควบคู่กับการพัฒนาระบบการให้บริการให้มีความรวดเร็ว คล่องตัว และทันสมัย โดยเน้นการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ เช่น ระบบบริการออนไลน์ แอปพลิเคชันราชการ และศูนย์บริการแบบ One Stop Service พร้อมทั้งกำหนดให้มีระบบรับฟังความคิดเห็นของประชาชนอย่างต่อเนื่อง ทั้งในรูปแบบกล่องรับฟังความคิดเห็น เวทีสาธารณะ และระบบออนไลน์ เพื่อเป็นฐานข้อมูลสำหรับการปรับปรุงและยกระดับคุณภาพการบริการอย่างยั่งยืน

ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

1. บุคลากรของเทศบาลตำบลเทพนคร อำเภอเมือง จังหวัดกำแพงเพชร ควรจัดกิจกรรมอบรมจิตอาสาและธรรมะเพื่อเสริมสร้างเมตตาธรรมแก่เจ้าหน้าที่ควรดำเนินการจัดอบรมภายในหน่วยงานเป็นประจำทุกปี โดยบูรณาการหลักธรรมะกับกิจกรรมจิตอาสาเพื่อปลูกฝังแนวคิดแห่งความกรุณาและเมตตริจิต โดยรณรงค์แนวคิดผู้รับบริการ คือญาติของเรา ผ่านสื่อประชาสัมพันธ์ เช่น ป้ายคำขวัญ แผ่นพับ หรือสื่ออิเล็กทรอนิกส์ภายในหน่วยงาน อีกทั้งควรมีระบบการประเมินด้านคุณธรรมและจริยธรรมในการให้บริการควบคู่กับการประเมินประสิทธิภาพงานบริการประจำปี เพื่อสร้างความสมดุลระหว่างคุณภาพเชิงจริยธรรมกับเชิงวิชาการ

2. บุคลากรของเทศบาลตำบลเทพนคร อำเภอเมือง จังหวัดกำแพงเพชร ควรจัดหลักสูตรฝึกอบรมการสื่อสารเชิงบวกและปฏิสัมพันธ์ที่เหมาะสมควรออกแบบหลักสูตรการอบรมที่มุ่งเน้นการใช้ถ้อยคำสุภาพ อ่อนโยน การควบคุมอารมณ์ และการสื่อสารเชิงบวกในบริบทการบริการประชาชน โดยควรมีระบบติดตามและประเมินผลพฤติกรรมการสื่อสารของเจ้าหน้าที่ผ่านแบบสอบถามความพึงพอใจของผู้รับบริการอย่างสม่ำเสมอ รวมถึงการจัดทำคู่มือการสื่อสารและการปฏิสัมพันธ์ที่ชัดเจนสำหรับเจ้าหน้าที่แต่ละฝ่าย เพื่อใช้เป็นมาตรฐานกลางในการปฏิบัติงาน

3. บุคลากรของเทศบาลตำบลเทพนคร อำเภอเมือง จังหวัดกำแพงเพชร ควรปรับปรุงขั้นตอนและระบบการให้บริการให้มีความทันสมัยและคล่องตัวควรปรับปรุงกระบวนการให้บริการให้มีความกระชับ ลดขั้นตอนที่ซ้ำซ้อน โดยยึดหลัก One Stop Service เพื่ออำนวยความสะดวกแก่ประชาชน นอกจากนี้ควรนำเทคโนโลยีสารสนเทศเข้ามาใช้ในการจองคิว การแจ้งผลบริการ และระบบรับฟังความคิดเห็นผ่านช่องทางออนไลน์ ตลอดจนกำหนดการประเมินผลการให้บริการในเชิงปริมาณและคุณภาพเป็นรายเดือน พร้อมจัดการประชุมทบทวนผลการดำเนินงานเป็นประจำ เพื่อปรับปรุงกระบวนการอย่างต่อเนื่อง

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรขยายขอบเขตการวิจัยไปยังหลายพื้นที่หรือหลายประเภทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเนื่องจากการวิจัยครั้งนี้จำกัดอยู่เพียงเทศบาลตำบลเทพนครเพียงแห่งเดียว ดังนั้น ในอนาคตควรมีการศึกษาที่ครอบคลุมพื้นที่อื่น ๆ เช่น เทศบาลเมืองเทศบาลนคร หรือองค์การบริหารส่วนตำบล เพื่อเปรียบเทียบแนวทางการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมมาภิบาลในบริบทที่แตกต่างกัน อันจะช่วยเพิ่มความน่าเชื่อถือและความสามารถในการสรุปอ้างอิงเชิงนโยบายได้อย่างกว้างขวางยิ่งขึ้น

2. ควรพัฒนาวิธีการวิจัยให้เป็นแบบผสมผสาน (Mixed Methods) อย่างเข้มข้น โดยเฉพาะในส่วนของ การวิจัยเชิงคุณภาพ ซึ่งควรเพิ่มเติมวิธีการเก็บข้อมูลที่หลากหลาย เช่น การสนทนากลุ่ม หรือการสังเกตพฤติกรรมของเจ้าหน้าที่และผู้รับบริการ เพื่อให้สามารถเข้าใจมิติทางวัฒนธรรม การปฏิสัมพันธ์ และคุณค่าทางจริยธรรมที่สะท้อนจากการให้บริการได้อย่างลึกซึ้งและครอบคลุมยิ่งขึ้น

3. ควรศึกษาตัวแปรด้านผลลัพธ์ของผู้รับบริการเพิ่มเติมควรให้ความสำคัญกับ มิติของความไว้วางใจ ความพึงพอใจในเชิงจริยธรรม และการรับรู้ภาพลักษณ์ของหน่วยงาน ภาครัฐ ภายหลังจากการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมาภิบาล การศึกษาดังกล่าวจะช่วยให้สามารถประเมินผลสัมฤทธิ์ของการบริหารเชิงพุทธธรรมาภิบาลในเชิงลึก ทั้งในระดับ ความรู้สึก ทัศนคติ และพฤติกรรมของประชาชนอย่างรอบด้าน

เอกสารอ้างอิง

- ชนานันท์ สมิติธีร์ และคณะ. (2568). การบูรณาการหลักพุทธธรรมเพื่อพัฒนาคุณภาพ การให้บริการประชาชนของสำนักงานเขตดอนเมือง กรุงเทพมหานคร. *วารสาร พุทธนวัตกรรมและการจัดการ*, 8(4), 127–139.
- เทศบาลตำบลเทพนคร. (2567). *สถิติประชากรจากทะเบียนบ้านท้องถิ่น เทศบาลตำบล เทพนคร อำเภอเมือง จังหวัดกำแพงเพชร พ.ศ. 2567*. กำแพงเพชร: เทศบาล ตำบลเทพนคร.
- บุญเกียรติ การะเวกพันธ์ุ์ และคณะ. (ม.ป.ป.). *การบริหารงานภาครัฐแนวใหม่*. สืบค้น 2 มกราคม 2568, จาก <https://shorturl.asia/c6lt0>
- พระมหาปรีชา เขมนนโท (เหล่าทวีคุณ). (2561). *การประยุกต์หลักอิทธิบาทธรรมเพื่อ การบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา* (ดุष्ฎิณิพนธ์ พุทธศาสตร์ดุष्ฎิณิบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ). พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระวรัญญู วรปลโย (รอดประจง) และคณะ. (2567). การพัฒนาชุมชนตามหลัก สังคหวัตถุธรรมของวัดลิ้นช้าง อำเภอหนองหญ้าปล้อง จังหวัดเพชรบุรี. *วารสาร บวรสหการศึกษาศาสตร์และมนุษยสังคมศาสตร์*, 5(3), 194–208.
- พระสุนทร ธมมาโร (บุญคง). (2560). *การประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ 4 ในชุมชนวัดหนองสนม จังหวัดระยอง* (วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา). พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณ ราชวิทยาลัย*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ (ก.พ.ร.). (2552). *คู่มือการจัดระดับการกำกับดูแลองค์การภาครัฐตามหลักธรรมาภิบาลของการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี*. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ (ก.พ.ร.).
- _____. (2562). *เกณฑ์คุณภาพการบริหารจัดการภาครัฐ พ.ศ. 2562*. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ (ก.พ.ร.).
- Likert, R. (1967). *The method of constructing an attitude scale*. New York: Wiley & Son.
- Millet, J. D. (1964). *Management in the public service: The quest for effective performance*. New York: McGraw-Hill Book Company.
- World Bank. (1992). *Governance and development*. Washington, D.C.: World Bank.
- Yamane, T. (1973). *Statistics: An introductory analysis* (3rd ed.). New York: Harper and Row.

ประสิทธิผลการบริหารจัดการศาสนสมบัติกลางของสำนักงาน
พระพุทธศาสนาจังหวัดกำแพงเพชร*

EFFECTIVENESS IN THE MANAGEMENT OF CENTRAL RELIGIOUS PROPERTIES
OF THE OFFICE OF BUDDHISM KAMPHAENG PHET PROVINCE

ภาวิณี ไม้สว่างค์, พระพิทักษ์ कुमारโก, พระครูอาทรวชิรกิจ (มานะ ฐานิสโร)

Pawinee Maisuwong, Phra Pitak Kunarukko, Phrakhuathornvachirakit (Mana Thanissaro)

คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Faculty of Social Sciences, Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Corresponding Author E-mail: kondeetenarak@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1. ศึกษาระดับประสิทธิผลในการบริหารจัดการศาสนสมบัติกลางของสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดกำแพงเพชร 2. เปรียบเทียบความคิดเห็นของพระสังฆาธิการต่อประสิทธิผลในการบริหารจัดการศาสนสมบัติกลางของสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดกำแพงเพชร โดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล และ 3. ศึกษาปัญหา อุปสรรค และเสนอแนะประสิทธิผลในการบริหารจัดการศาสนสมบัติกลางของสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดกำแพงเพชร เป็นแบบผสมวิธี การวิจัยเชิงปริมาณ กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ พระสังฆาธิการ จำนวน 238 รูป วิเคราะห์ข้อมูลด้วย ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการวิจัยเชิงคุณภาพ เก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญจำนวน 9 รูปหรือคน โดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหาเชิงพรรณนา

ผลการวิจัยพบว่า 1. ประสิทธิผลในการบริหารจัดการศาสนสมบัติกลางของสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดกำแพงเพชร พบว่า ประสิทธิผลในการบริหารจัดการศาสนสมบัติกลางของสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดกำแพงเพชร โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ค่าเฉลี่ย 2. ผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นของพระสังฆาธิการที่มีต่อประสิทธิผลในการบริหารจัดการศาสนสมบัติกลางของสำนักงานพระพุทธศาสนา จังหวัดกำแพงเพชร โดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล โดยภาพรวม พบว่า พระสังฆาธิการที่มีอายุ พรรษา วุฒิการศึกษาสามัญ วุฒิการศึกษานักธรรม และวุฒิการศึกษาเปรียญธรรม ไม่แตกต่างกัน จึงปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้ และ 3. ปัญหา อุปสรรคและข้อเสนอแนะต่อประสิทธิผลในการบริหารจัดการศาสนสมบัติกลางของสำนักงานพระพุทธศาสนา จังหวัดกำแพงเพชร พบว่า ปัญหา ขาดระบบการบริหารที่มีความโปร่งใสและทันสมัยเพียงพอ

*Received September 1, 2025; Revised September 18, 2025; Accepted October 2, 2025

กระบวนการดำเนินงานบางส่วนยังมีความซ้ำซ้อน ล่าช้า และไม่เป็นเอกภาพ ข้อเสนอแนะ เพื่อแก้ไขและยกระดับประสิทธิผลในการบริหารจัดการ ควรพัฒนาระบบการจัดการศาสนสมบัติกลางให้มีความโปร่งใสและตรวจสอบได้ โดยนำเทคโนโลยีดิจิทัลมาประยุกต์ใช้ในการ จัดเก็บและเผยแพร่ข้อมูล

คำสำคัญ: ประสิทธิภาพ; การบริหารจัดการ; ศาสนสมบัติกลาง

Abstract

Objectives of this research article were: 1. Examine the level of effectiveness in the management of central ecclesiastical properties by the Office of Buddhism in Kamphaeng Phet Province, 2. Compare students' opinions on the effectiveness of central ecclesiastical property management by the Office of Buddhism in Kamphaeng Phet Province, classified by personal factors, and 3. Investigate problems, obstacles, and provide recommendations regarding the effectiveness of central ecclesiastical property management by the Office of Buddhism in Kamphaeng Phet Province. The study employed a mixed-methods approach. For the quantitative research, the sample consisted of 238 ecclesiastical administrators, and the data were analyzed using descriptive statistics, including frequency, percentage, mean, and standard deviation. For the qualitative research, data were collected from nine key informants through in-depth interviews and analyzed using descriptive content analysis techniques.

Findings were as follows: 1. The effectiveness of the management of central religious property by the Office of National Buddhism, Kamphaeng Phet Province, was found to be at the highest level overall. 2. A comparison of the opinions of ecclesiastical administrators regarding the effectiveness of the management of central religious property by the Office of National Buddhism, Kamphaeng Phet Province, classified by personal factors, revealed no overall differences. Specifically, differences in age, monastic seniority (vassa), general educational level, Nak Tham qualifications, and Pali studies qualifications were not statistically significant. Therefore, the research hypotheses were rejected. and 3. The Problems, obstacles, and Recommendations concerning the effectiveness of the management of central religious property by

the Office of National Buddhism, Kamphaeng Phet Province, indicated that the major problems included the lack of a sufficiently transparent and modern management system, as well as certain operational processes that remained redundant, delayed, and lacking unity. The recommendations for improving and enhancing management effectiveness included developing a transparent and verifiable management system for central religious property by applying digital technology to the collection, management, and dissemination of information.

Keywords: Effectiveness; Management; Central Ecclesiastical Property

บทนำ

ศาสนสมบัติกลางในประเทศไทยเป็นทรัพย์สินที่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อพระพุทธศาสนาและสังคมไทย โดยเฉพาะในด้านการอนุรักษ์และการใช้ประโยชน์ในกิจกรรมทางศาสนาและสังคม การบริหารจัดการศาสนสมบัติกลางนั้นมีความสำคัญต่อการรักษาความเป็นธรรม การปกป้องทรัพย์สินจากการถูกใช้ผิดวัตถุประสงค์ และการจัดการเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่ชุมชนและสังคมภารกิจของสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ มีภารกิจเกี่ยวกับการดำเนินงานสนองงานคณะสงฆ์และรัฐโดยการทำนุบำรุงส่งเสริมกิจการพระพุทธศาสนา ให้การอุปถัมภ์คุ้มครอง และส่งเสริมพัฒนางานพระพุทธศาสนา ดูแลรักษา จัดการศาสนสมบัติ พัฒนาพุทธมณฑลให้เป็นศูนย์กลางทางพระพุทธศาสนา (พระครูพิพิธพัฒนการ (ผอม จันทโภาโส), 2566)

การดำเนินการของสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดกำแพงเพชร เป็นองค์กรหนึ่งที่มีความสำคัญต่อการบริหารจัดการให้ความอุปถัมภ์พระพุทธศาสนา ดูแลรักษา และจัดการวัดร้าง และศาสนสมบัติกลาง ในเขตจังหวัดกำแพงเพชร โดยมีผู้บริหารงานคอยควบคุมดูแล ให้การจัดการบริหารงาน ให้เป็นไปอย่างมีคุณภาพ และการปฏิบัติงานของผู้ได้บังคับบัญชาเป็นไปด้วยความเรียบร้อยตามเป้าหมาย ที่วางไว้อย่างมีประสิทธิภาพ และประสิทธิผล ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาในระดับจังหวัด ซึ่งเป็นหัวหน้างานเป็นผู้มีบทบาทสำคัญอย่างยิ่ง ในการพัฒนางานคณะสงฆ์ และการสร้างความมีประสิทธิภาพของหน่วยงาน ภาวะผู้นำเป็นเครื่องชี้ให้เห็น ว่าผู้นำนั้น ๆ มีคุณสมบัติความสามารถ และภาวะผู้นำที่เหมาะสมกับตำแหน่งเพียงใด และผู้บริหารในฐานะผู้นำของหน่วยงานจะได้รับความร่วมมือด้วยดีได้นั้น ในการบริหารจำเป็นต้องแสดงบทบาทภาวะผู้นำที่เหมาะสมต่อผู้ร่วมงาน (พระครูสิทธิวิจิตรโสภิต (ประสิทธิ์ สมมาปญโญ) และคณะ, 2562)

นอกจากนี้ สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดกำแพงเพชร เป็นหน่วยงานที่มีหน้าที่หลักในการดูแลและบริหารจัดการศาสนสมบัติกลางในจังหวัดกำแพงเพชร การบริหารจัดการศาสนสมบัตินั้นต้องเผชิญกับความท้าทายหลายประการ เช่น การตรวจสอบและควบคุมการใช้ทรัพย์สิน การป้องกันการทุจริต และการจัดสรรทรัพยากรให้เหมาะสมกับความต้องการของสังคมและศาสนา การบริหารจัดการที่ไม่เหมาะสมหรือไม่มีประสิทธิภาพ อาจนำไปสู่การสูญเสียทรัพยากรและการใช้ประโยชน์ที่ไม่เต็มที่ (พระครูสิทธิวิจิตรโสภิต (ประสิทธิ์ สมมาปัญญา) และคณะ, 2562) ปัญหาการบริหารจัดการศาสนสมบัติกลางของสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดกำแพงเพชรที่มักพบ ได้แก่ การจัดทำทะเบียนศาสนสมบัติกลางยังไม่เป็นระบบ ขาดฐานข้อมูลที่ถูกต้องและเป็นปัจจุบัน ทำให้การติดตามการใช้ประโยชน์เป็นไปได้ยาก (กลุ่มยุทธศาสตร์และแผนงาน สำนักงานเลขาธิการกรม, 2565) บุคลากรมีจำนวนจำกัด เมื่อเทียบกับภาระงานที่เพิ่มขึ้น ทำให้การตรวจสอบและควบคุมสัญญาเช่าศาสนสมบัติไม่ครอบคลุมทุกพื้นที่ ข้อจำกัดด้านงบประมาณ ส่งผลให้การบำรุงรักษาทรัพย์สินและพื้นที่ของศาสนสมบัติกลางไม่ต่อเนื่อง ปัญหาสัญญาเช่าและข้อพิพาทกับผู้เช่า เช่น การผิดสัญญา ไม่ชำระค่าเช่า หรือการใช้ประโยชน์ผิดวัตถุประสงค์ ระเบียบกฎหมายที่ซับซ้อน ทำให้กระบวนการอนุมัติ/ดำเนินการล่าช้า ไม่สอดคล้องกับบริบทในพื้นที่ (สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, 2566) การมีส่วนร่วมของชุมชนตำบลพุทธศาสนิกชนยังไม่สามารถเข้าถึงข้อมูลหรือร่วมตรวจสอบการบริหารจัดการศาสนสมบัติได้อย่างเพียงพอ

จากที่กล่าวมาข้างต้นผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาประสิทธิผลในการบริหารจัดการศาสนสมบัติกลางของสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดกำแพงเพชร จึงเป็นสิ่งที่มีความสำคัญอย่างยิ่ง เพื่อทำความเข้าใจปัญหาและอุปสรรคที่เกิดขึ้น รวมถึงการเสนอแนะแนวทางในการปรับปรุงการบริหารจัดการให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น การวิจัยในครั้งนี้จะช่วยเสริมสร้างความเข้าใจและพัฒนานโยบายในการบริหารจัดการศาสนสมบัติกลาง เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่ชุมชน และสังคม

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาระดับประสิทธิผลในการบริหารจัดการศาสนสมบัติกลางของสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดกำแพงเพชร
2. เพื่อเปรียบเทียบความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อประสิทธิผลในการบริหารจัดการศาสนสมบัติกลางของสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดกำแพงเพชร โดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล

3. เพื่อศึกษาปัญหา อุปสรรคและเสนอแนะประสิทธิผลในการบริหารจัดการศาสนสมบัติกลางของสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดกำแพงเพชร

วิธีดำเนินการวิจัย

1. รูปแบบของการวิจัย

เป็นการวิจัยแบบผสมวิธี (Mixed Methods Research) มีทั้งการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) และการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research)

2. ประชากร กลุ่มตัวอย่าง และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

2.1 ประชากร ได้แก่ พระสังฆาธิการในเขตจังหวัดกำแพงเพชร ในเขตพื้นที่ที่ตั้งของสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดกำแพงเพชร ทั้งหมด 11 อำเภอ จำนวน 629 รูป (สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดกำแพงเพชร, 2564)

2.2 กลุ่มตัวอย่าง พระสังฆาธิการในเขตจังหวัดกำแพงเพชร ในเขตพื้นที่ตั้งของสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดกำแพงเพชร จำนวน 238 รูป จากการคำนวณหาจำนวนกลุ่มตัวอย่างโดยใช้สูตรของทาโร ยามาเน่ (Yamane, 1973)

2.3 ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้แก่ ผู้ให้สัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) ซึ่งมีส่วนเกี่ยวข้องกับประสิทธิผลในการบริหารจัดการศาสนสมบัติกลางของสำนักงานพระพุทธศาสนา จังหวัดกำแพงเพชร จำนวน 9 รูปหรือคน โดยแบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม ดังนี้

1. นักวิชาการหรือผู้ปฏิบัติงานด้านพระพุทธศาสนา
2. พระสังฆาธิการระดับเจ้าคณะ และ
3. พระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาส

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

3.1 การวิจัยเชิงปริมาณ โดยใช้แบบสอบถาม แบ่งออกเป็น 3 ตอน ดังนี้ ตอนที่ 1 แบบสอบถามเกี่ยวกับปัจจัยส่วนบุคคล ตอนที่ 2 แบบสอบถามเกี่ยวกับประสิทธิผลในการบริหารจัดการศาสนสมบัติกลางของสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดกำแพงเพชร และตอนที่ 3 แบบสอบถามปลายเปิด ให้ผู้ตอบ แบบสอบถามแสดงความคิดเห็นเพิ่มเติมเกี่ยวกับปัญหา อุปสรรค พร้อมทั้งข้อเสนอแนะ หาค่าดัชนีความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของแต่ละข้อ (Index of Item - Objective Congruence: IOC) ได้ค่า IOC เท่ากับ 0.80 ถึง 1.0 ค่าความเชื่อมั่นแบบสอบถาม (Try Out) เท่ากับ 0.850

3.2 การวิจัยเชิงคุณภาพ ได้แก่ แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง ผู้วิจัยทำการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) ผู้ให้ ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) เกี่ยวกับประสิทธิผลในการบริหารจัดการศาสนสมบัติกลางของสำนักงานพระพุทธศาสนา จังหวัดกำแพงเพชร จำนวน 9 รูปหรือคน โดยแบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม ดังนี้ 1. นักวิชาการหรือ

ผู้ปฏิบัติงานด้านพระพุทธศาสนา 2. พระสังฆาธิการระดับเจ้าคณะ และ 3. พระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาส

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล

4.1 การวิจัยเชิงปริมาณ นำแบบสอบถามฉบับสมบูรณ์ไปเก็บข้อมูลกับประชาชนในพื้นที่ที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 238 ชุด ได้รับแบบสอบถามกลับ 238 ชุด คิดเป็นร้อยละ 100

4.2 การวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยทำการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) เกี่ยวกับประสิทธิผลในการบริหารจัดการศาสนสมบัติกลางของสำนักงานพระพุทธศาสนา จังหวัดกำแพงเพชร จำนวน 9 รูปหรือคน

5. การวิเคราะห์ข้อมูล และสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

5.1 การวิจัยเชิงปริมาณ ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถามโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปเพื่อการวิจัยทางสังคม สถิติที่ใช้ คือ ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ทดสอบสมมติฐาน เพื่อเปรียบเทียบประสิทธิผลในการบริหารจัดการศาสนสมบัติกลางของสำนักงานพระพุทธศาสนา จังหวัดกำแพงเพชร โดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล สถิติที่ใช้ คือ การทดสอบค่าเอฟ (F-Test) ด้วยวิธีการวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One Way ANOVA)

5.2 การวิจัยเชิงคุณภาพ วิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) โดยการสังเคราะห์ข้อมูลตามประเด็นที่เกี่ยวข้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย

ผลการวิจัย

1. ระดับประสิทธิผลในการบริหารจัดการศาสนสมบัติกลางของสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดกำแพงเพชร

ตารางที่ 1 ค่าเฉลี่ย (\bar{X}) และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ระดับประสิทธิผลในการบริหารจัดการศาสนสมบัติกลางของสำนักงานพระพุทธศาสนา จังหวัดกำแพงเพชร โดยภาพรวม

	ประสิทธิผลในการบริหารจัดการศาสนสมบัติ	ระดับการปฏิบัติ		
		(\bar{X})	S.D.	แปลผล
1	ด้านความโปร่งใสในการบริหารจัดการ	4.50	0.14	มาก
2	ด้านประสิทธิภาพของกระบวนการบริหารจัดการ	4.47	0.20	มาก
3	ด้านความคุ้มค่าในการใช้ทรัพยากรศาสนสมบัติกลาง	4.48	0.20	มาก
4	ด้านการมีส่วนร่วมของพระสังฆาธิการในการบริหารจัดการ	4.60	0.25	มากที่สุด

ตารางที่ 1 ค่าเฉลี่ย (\bar{X}) และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ระดับประสิทธิผลในการบริหารจัดการศาสนาสมบัตติกกลางของสำนักงานพระพุทธศาสนา จังหวัดกำแพงเพชร โดยภาพรวม (ต่อ)

ประสิทธิผลในการบริหารจัดการศาสนาสมบัติ	ระดับการปฏิบัติ		
	(\bar{X})	S.D.	แปลผล
5 ด้านความเหมาะสมของนโยบายและแนวทางการบริหารจัดการ	4.74	0.17	มากที่สุด
6 ด้านการเข้าถึงข้อมูลเกี่ยวกับศาสนาสมบัตติกกลาง	4.52	0.17	มากที่สุด
โดยภาพรวม	4.55	0.06	มากที่สุด

จากตารางที่ 1 พบว่า ระดับประสิทธิผลในการบริหารจัดการศาสนาสมบัตติกกลางของสำนักงานพระพุทธศาสนา จังหวัดกำแพงเพชร โดยภาพรวม อยู่ในระดับมากที่สุด และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า อยู่ในระดับมากที่สุด 3 ด้าน และอยู่ในระดับมาก 3 ด้าน โดยเรียงตามลำดับจากมากไปหาน้อย ดังนี้ ด้านความเหมาะสมของนโยบายและแนวทางการบริหารจัดการอยู่ในระดับมากที่สุด ด้านการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการบริหารจัดการ อยู่ในระดับมากที่สุด ด้านการเข้าถึงข้อมูลเกี่ยวกับศาสนาสมบัตติกกลาง อยู่ในระดับมากที่สุด ด้านความโปร่งใสในการบริหารจัดการ อยู่ในระดับมาก ด้านความคุ้มค่าในการใช้ทรัพยากรศาสนาสมบัตติกกลาง อยู่ในระดับมาก ด้านประสิทธิภาพของกระบวนการบริหารจัดการ อยู่ในระดับมาก

2. การเปรียบเทียบความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อประสิทธิผลในการบริหารจัดการ ศาสนสมบัตติกกลางของสำนักงานพระพุทธศาสนา จังหวัดกำแพงเพชร โดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล

ตารางที่ 2 ผลทดสอบสมมติฐานการวิจัยเพื่อเปรียบเทียบความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อประสิทธิผลในการบริหารจัดการ ศาสนสมบัตติกกลางของสำนักงานพระพุทธศาสนา จังหวัดกำแพงเพชร โดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล

สมมติฐาน	ตัวแปรทดสอบ	t/F	Sig.	ผลการศึกษา	
				ยอมรับ	ปฏิเสธ
1	อายุ	0.122	0.974	-	✓
2	พรรษา	0.100	0.960	-	✓
3	วุฒิการศึกษาสามัญ	0.800	0.451	-	✓
4	วุฒิการศึกษานักธรรม	0.103	0.902	-	✓
5	วุฒิการศึกษาเปรียญธรรม	0.243	0.867	-	✓

จากตารางที่ 2 พบว่า ผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อประสิทธิผลในการบริหารจัดการ ศาสนสมบัตติกกลางของสำนักงานพระพุทธศาสนา จังหวัดกำแพงเพชร จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล ไม่แตกต่างกัน จึงปฏิเสธสมมติฐานการวิจัย

3. ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะประสิทธิผลในการบริหารจัดการศาสนสมบัติกลางของสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดกำแพงเพชร ด้านความโปร่งใสในการบริหารจัดการ พบว่า ปัญหา และอุปสรรคการบริหารจัดการศาสนสมบัติกลางของสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดกำแพงเพชร ยังขาดความโปร่งใสในหลายมิติ โดยเฉพาะระบบการเปิดเผยข้อมูลที่ไม่ชัดเจนและไม่ทั่วถึง การประชาสัมพันธ์เกี่ยวกับรายได้ รายจ่าย การใช้ประโยชน์จากศาสนสมบัติกลางยังมีข้อจำกัด ส่งผลให้ประชาชน พระสงฆ์ และผู้เกี่ยวข้องไม่สามารถตรวจสอบหรือติดตามได้อย่างต่อเนื่อง ด้านประสิทธิภาพของกระบวนการบริหารจัดการ พบว่า ปัญหา อุปสรรคกระบวนการบริหารจัดการศาสนสมบัติกลางของสำนักงานพระพุทธศาสนา จังหวัดกำแพงเพชร ยังมีความล่าช้าและซ้ำซ้อน เนื่องจากขั้นตอนการดำเนินงานจำนวนมากยังคงพึ่งพาเอกสารและการอนุมัติแบบเป็นลำดับขั้น ทำให้ใช้เวลานานและสิ้นเปลืองทรัพยากร อีกทั้งเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานยังมีจำนวนจำกัด ส่งผลให้การตรวจสอบ การติดตามผล และการบำรุงรักษาทรัพย์สินไม่เป็นไปตามกำหนดเวลา นอกจากนี้ ยังพบว่า การประสานงานระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้องยังขาดความคล่องตัว ด้านความคุ้มค่าในการใช้ทรัพยากรศาสนสมบัติกลาง พบว่า ปัญหา และอุปสรรคการใช้ทรัพยากรศาสนสมบัติกลางในจังหวัดกำแพงเพชรยังไม่เกิดความคุ้มค่าเท่าที่ควร เนื่องจากมีการใช้ประโยชน์ในเชิงเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมไม่เต็มศักยภาพ บางพื้นที่ถูกปล่อยทิ้งร้าง ขาดการดูแลรักษา ทำให้เกิดความเสื่อมโทรมและสูญเสียมูลค่า ขณะเดียวกัน การให้เช่าหรือการใช้ประโยชน์ทรัพย์สินยังขาดระบบบริหารที่โปร่งใสและชัดเจน ส่งผลให้การจัดเก็บรายได้ไม่ตรงตามศักยภาพที่แท้จริง อีกทั้งยังมีข้อจำกัดด้านงบประมาณและบุคลากร ทำให้การจัดสรรทรัพยากรเพื่อการพัฒนาศาสนสมบัติกลางขาดประสิทธิภาพและไม่ตอบสนองต่อความต้องการของชุมชนในระยะยาว ด้านการมีส่วนร่วมของพระสังฆาธิการในการบริหารจัดการ พบว่า ปัญหา และอุปสรรคการบริหารจัดการศาสนสมบัติกลางในจังหวัดกำแพงเพชรยังมีข้อจำกัดในด้านการมีส่วนร่วมของพระสังฆาธิการอย่างชัดเจน พระสังฆาธิการหลายระดับยังไม่ถูกเชิญชวนให้เข้ามามีบทบาทในการวางแผน กำหนดนโยบาย หรือติดตามการใช้ประโยชน์ศาสนสมบัติกลางอย่างเต็มที่ ส่วนใหญ่มีบทบาทเพียงในฐานะผู้รับรู้ผลการดำเนินงานมากกว่าการมีส่วนร่วมในเชิงตัดสินใจ ขณะเดียวกัน ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับระเบียบ กฎหมาย และแนวทางการจัดการทรัพย์สินยังเป็นอุปสรรคที่ทำให้พระสังฆาธิการบางรูปไม่สามารถเสนอแนวทางเชิงวิชาการหรือกฎหมายที่สอดคล้องกับหลักการบริหารได้ ด้านความเหมาะสมของนโยบายและแนวทางการบริหารจัดการ พบว่า ปัญหา และอุปสรรคนโยบายและแนวทางการบริหารจัดการศาสนสมบัติกลางในจังหวัดกำแพงเพชรยังมีลักษณะที่ไม่สอดคล้องกับบริบทความเป็นจริงของพื้นที่และความต้องการของวัดหรือชุมชน โดยส่วนใหญ่เป็นนโยบายที่กำหนด

จากส่วนกลางและมุ่งเน้นการควบคุมมากกว่าการส่งเสริม ทำให้วัดและพระสังฆาธิการในท้องถิ่นบางแห่งรู้สึกว่าการจัดการศาสนสมบัติกลางตามสภาพจริงและด้านการเข้าถึงข้อมูลเกี่ยวกับศาสนสมบัติกลาง พบว่า ปัญหา และอุปสรรคการเข้าถึงข้อมูลเกี่ยวกับศาสนสมบัติกลางยังคงมีข้อจำกัดด้านความโปร่งใสและความสะดวกในการใช้ประโยชน์ โดยข้อมูลส่วนใหญ่กระจายอยู่ในเอกสารหรือระบบภายในของสำนักงานพระพุทธศาสนา ซึ่งไม่ได้จัดทำให้อยู่ในรูปแบบที่ประชาชน วัด หรือผู้มีส่วนเกี่ยวข้องสามารถเข้าถึงได้ง่าย ข้อมูลสำคัญ เช่น ขอบเขตที่ดิน รายได้จากการจัดการทรัพย์สิน หรือการใช้ประโยชน์ในปัจจุบัน มักไม่ถูกนำเสนออย่างเป็นระบบ ทำให้เกิดความไม่ชัดเจนและอาจนำไปสู่ข้อสงสัยในความโปร่งใส

อภิปรายผลการวิจัย

1. ระดับประสิทธิผลในการบริหารจัดการศาสนสมบัติกลางของสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดกำแพงเพชร พบว่า อยู่ในระดับมาก และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า อยู่ในระดับมากที่สุด 3 ด้าน และอยู่ในระดับมาก 3 ด้าน โดยเรียงตามลำดับจากมากไปหาน้อย ดังนี้ ด้านที่ 1 ความเหมาะสมของนโยบายและแนวทางการบริหารจัดการ อยู่ในระดับมากที่สุด ด้านที่ 2 การมีส่วนร่วมของพระสังฆาธิการในการบริหารจัดการ อยู่ในระดับมากที่สุด และด้าน 3 การเข้าถึงข้อมูลเกี่ยวกับศาสนสมบัติกลาง อยู่ในระดับมากที่สุด ด้านความโปร่งใสในการบริหารจัดการ อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ย ทั้งนี้ อาจจะเนื่องจากว่าพระสังฆาธิการมีการบริหารจัดการศาสนสมบัติกลางระดับมากที่สุด ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของพระธีระยุทธ อนุจาโร (เอมเปย) (2561) ที่ได้วิจัยเรื่องการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัด อำเภอหนองแค จังหวัดสระบุรี ผลการวิจัยพบว่าการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัด อำเภอหนองแค จังหวัดสระบุรี โดยภาพรวม มีการบริหารจัดการอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า มีการบริหารจัดการอยู่ในระดับมากทุกด้าน

2. ผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นของพระสังฆาธิการที่มีต่อประสิทธิผลในการบริหารจัดการศาสนสมบัติกลางของสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดกำแพงเพชร โดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล พบว่า พระสังฆาธิการที่มีอายุต่างกัน มีความคิดเห็นต่อประสิทธิผลการบริหารจัดการศาสนสมบัติกลางของสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดกำแพงเพชร โดยภาพรวมไม่แตกต่างกัน ทั้งนี้ อาจจะเป็นเนื่องจากว่า มีการปฏิเสธสมมติฐานการวิจัย ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของพระครูใบฎีกามนตรี อธิปญโญ (สมาธิ) (2560) ที่ได้วิจัยเรื่อง ประสิทธิภาพการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน อำเภอเมืองสมุทรสงคราม จังหวัดสมุทรสงคราม ผลการวิจัยพบว่า ผลการเปรียบเทียบ

ความคิดเห็นที่มีต่อประสิทธิผลการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนอำเภอเมืองสมุทรสงคราม โดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล พบว่า ปัจจัยส่วนบุคคล ได้แก่ สถานภาพ เพศ อายุ และการศึกษา มีผลให้ความคิดเห็นของผู้บริหาร ครูพี่เลี้ยง และพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน ที่มีต่อประสิทธิผลการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนอำเภอเมืองสมุทรสงคราม จังหวัดสมุทรสงคราม โดยภาพรวมไม่แตกต่างกัน จึงปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้

3. ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะประสิทธิผลการบริหารจัดการศาสนสมบัติกลางของสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดกำแพงเพชร พบว่า การบริหารจัดการศาสนสมบัติกลางยังประสบปัญหาด้านความโปร่งใส ทั้งนี้ อาจจะเนื่องจากว่า ขาดระบบตรวจสอบและการเปิดเผยข้อมูลที่เป็นมาตรฐาน ด้านประสิทธิภาพกระบวนการยังซับซ้อน และขาดบุคลากรที่มีความเชี่ยวชาญ ขณะที่การใช้ทรัพยากรยังไม่ก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดในหลายกรณี นอกจากนี้ พระสงฆ์บางส่วนมีส่วนร่วมจำกัดในเชิงนโยบายและการตัดสินใจ ทำให้นโยบายและแนวทางการบริหารจัดการบางส่วนไม่สอดคล้องกับสภาพปัจจุบัน อีกทั้ง ข้อมูลเกี่ยวกับศาสนสมบัติกลางยังเข้าถึงได้ยากและไม่ถูกรวบรวมอย่างเป็นระบบ ดังนั้น จึงควรพัฒนาระบบฐานข้อมูลและการสื่อสารที่โปร่งใส ปรับปรุงกระบวนการทำงานให้ กระชับและทันสมัย ส่งเสริมการใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่า เปิดโอกาสให้พระสงฆ์ทุกระดับมีส่วนร่วมอย่างจริงจัง และทบทวนนโยบายให้เหมาะสมกับบริบทสังคม เศรษฐกิจ และความคาดหวังของประชาชนในปัจจุบัน สอดคล้องกับผลการวิจัยของพระธีระยุทธิ อุษจาโร (เอมเป็ย) (2561) ที่ได้วิจัยเรื่อง การบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดอำเภอหนองแค จังหวัดสระบุรี ผลการวิจัยพบว่า การบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดอำเภอหนองแค จังหวัดสระบุรี พบว่า พระสงฆ์ที่เป็นผู้บริหารในอำเภอหนองแคส่วนใหญ่มีอายุ และพรรษามาก ไม่รู้การจัดทำบัญชีศาสนสมบัติ และบัญชีต่าง ๆ ยังขาดบุคลากรที่มีความสามารถในการจัดทำบัญชีต่าง ๆ ข้อเสนอแนะพบว่า คณะสงฆ์ต้องเตรียมการเพื่อเสียภาษีเงินได้ของวัดในอนาคต เนื่องจากหลายพื้นที่ในจังหวัดสระบุรีวัดเป็นแหล่งท่องเที่ยว มีพุทธศาสนิกชนมาเยี่ยมชมและมีการทำบุญบริจาคปัจจัยเป็นจำนวนพอสมควร หากในอนาคตภาครัฐมีนโยบายเกี่ยวกับการจัดเก็บภาษีวัดก็ควรมีการเตรียมความพร้อม

องค์ความรู้จากการวิจัย

องค์ความรู้จากการวิจัยเรื่อง ประสิทธิภาพในการบริหารจัดการศาสนสมบัติกลางของสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดกำแพงเพชร เป็นผลจากการสังเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการวิจัยเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ โดยนำผลการวิเคราะห์จากแบบสอบถามและการสัมภาษณ์เชิงลึกมาประมวลร่วมกัน เพื่อสะท้อนภาพรวมของสภาพการดำเนินงาน

ปัญหา อุปสรรค และแนวทางในการพัฒนา ผู้วิจัยจึงได้นำข้อมูลดังกล่าวมาจัดระบบเป็นกรอบองค์ความรู้จากการวิจัย เพื่อแสดงความเชื่อมโยงขององค์ประกอบต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการศาสนสมบัติกลาง ซึ่งสามารถนำไปใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาการดำเนินงานในระดับพื้นที่ได้ต่อไป

ภาพที่ 1 องค์ความรู้จากการวิจัย

จากภาพที่ 1 องค์ความรู้จากการวิจัย ผู้วิจัยได้สังเคราะห์องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัยได้เป็นองค์ความรู้ใหม่และสามารถนำไปใช้ได้จริง ดังนี้

1. ด้านนโยบายและกฎหมาย การบริหารศาสนสมบัติกลางยังต้องอาศัยกรอบกฎหมายที่ชัดเจน เช่น พระราชบัญญัติลักษณะสงฆ์ และกฎระเบียบของสำนักงานพระพุทธศาสนา แต่การปฏิบัติจริงยังมีความซับซ้อน และบางครั้งขาดแนวทางปฏิบัติที่เป็น

มาตรฐานเดียวกันทุกพื้นที่ พบข้อจำกัดในการตีความและการบังคับใช้กฎหมาย ทำให้การจัดการทรัพย์สินไม่คล่องตัว

2. ด้านการบริหารจัดการ กระบวนการบริหารจัดการศาสนสมบัติกลางในจังหวัดกำแพงเพชร มีการดำเนินงานตามระเบียบ แต่ยังคงขาดเครื่องมือหรือนวัตกรรมที่ช่วยเพิ่มประสิทธิภาพการเก็บข้อมูลที่ดิน ทรัพย์สิน และการจัดทำทะเบียนยังไม่สมบูรณ์ ส่งผลต่อการวางแผนและการตรวจสอบ

3. ด้านประสิทธิผล การบริหารจัดการมีความคืบหน้าในแง่การจัดเก็บรายได้ การให้เช่าที่ดิน และการใช้ประโยชน์ แต่ยังไม่เต็มศักยภาพ มีปัญหาจากการบุกรุกที่ดิน หรือการใช้ประโยชน์โดยไม่ได้รับอนุญาต ซึ่งเป็นอุปสรรคต่อการเพิ่มรายได้และการรักษาทรัพย์สิน

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ควรที่จะต้องพัฒนาฐานข้อมูลและเผยแพร่ข้อมูลอย่างต่อเนื่อง
2. พระสังฆาธิการผู้ดูแลพื้นที่ควรที่จะต้องจัดทำแผนยุทธศาสตร์การใช้ทรัพยากรอย่างยั่งยืนและเกิดประโยชน์สูงสุด
3. ภาคประชาชนและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องควรที่จะต้องนำข้อเสนอแนะมาทบทวนและปรับปรุงนโยบายให้สอดคล้องกับบริบทสังคม เศรษฐกิจ และความคาดหวังของประชาชน

ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

1. ควรที่จะต้องมีการจัดทำฐานข้อมูลออนไลน์ที่เปิดเผยและตรวจสอบได้ เช่น ข้อมูลรายได้ ค่าใช้จ่าย สัญญาเช่า การใช้ทรัพย์สิน
2. ควรที่จะต้องมีการจัดตั้งคณะกรรมการตรวจสอบภายในที่มีความเป็นอิสระ
3. ควรที่จะต้องเปิดโอกาสให้พระสังฆาธิการทุกระดับมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายและตรวจสอบ

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรที่จะต้องศึกษาเปรียบเทียบประสิทธิผลในการบริหารจัดการศาสนสมบัติกลางระหว่างจังหวัดกำแพงเพชรกับจังหวัดอื่น ๆ เพื่อหาจุดแข็ง-จุดอ่อน และแนวปฏิบัติที่ดี (Best Practice)

2. ควรที่จะต้องศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิผล เช่น ความรู้และทักษะของบุคลากร ระบบเทคโนโลยีสารสนเทศ การมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ฆาธิการ และการกำกับติดตาม เพื่อหาความสัมพันธ์ที่ชัดเจน

3. ควรที่จะต้องทดลองพัฒนารูปแบบหรือแนวทางการบริหารจัดการใหม่ ๆ เช่น ระบบฐานข้อมูลดิจิทัล การติดตามประเมินผลแบบมีส่วนร่วม แล้ววัดผลว่ามีประสิทธิผลเพิ่มขึ้นหรือไม่

4. ควรที่จะต้องศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ฆาธิการ ภาคประชาชน และหน่วยงานท้องถิ่นต่อการบริหารจัดการศาสนสมบัติกลางในจังหวัดกำแพงเพชร เพื่อพัฒนาการบริหารแบบมีส่วนร่วม

เอกสารอ้างอิง

กลุ่มยุทธศาสตร์และแผนงาน สำนักงานเลขาธิการกรม. (2565). *รายงานผลการดำเนินงาน สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2565*. นครปฐม: สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ.

พระครูใบฎีกามนตรี อธิปัญญา (สมาธิ). (2560). *ประสิทธิผลการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนอำเภอเมืองสมุทรสงคราม จังหวัดสมุทรสงคราม* (สารนิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ). พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระครูพิพิธพัฒนาการ (ผอม จนนโสภาโส). (2566). การสร้างวัดและการจัดการศาสนสมบัติของวัดในประเทศไทย. *วารสารพุทธนวัตกรรมและการจัดการ*, 6(5), 185–194.

พระครูสิทธิวิจิตรโสภิต (ประสิทธิ์ สมมาปัญญา) และคณะ. (2562). การพัฒนาบทบาทของพระสงฆ์ฆาธิการในการอนุรักษ์พุทธสถาน ในจังหวัดกำแพงเพชร. *วารสาร มจร สังคมศาสตร์ปริทรรศน์*, 8(4), 61–72.

พระธีระยุทธ์ อุชุงาโร (เอมเปียม). (2561). *การบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัด อำเภอหนองแค จังหวัดสระบุรี* (สารนิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ). พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดกำแพงเพชร. (2564). *ข้อมูลวัด จังหวัดกำแพงเพชร*. กำแพงเพชร: สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดกำแพงเพชร.

สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ. (2566). *รายงานผลการปฏิบัติราชการประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2566*. นครปฐม: สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ.

Yamane, T. (1973). *Statistics: An introductory analysis* (3rd ed.). New York: Harper and Row.

ประสิทธิผลการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในตำบลบ้านโพ
อำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา*
EFFECTIVENESS OF BUDDHISM DISSEMINATION OF MONKS
AT BAN BHO SUB-DISTRICT, BANG PA-IN DISTRICT
IN PHRA NAKHON SI AYUTTHAYA PROVINCE

พระมหาพัฒนวิสิฐ ฐิตญาโณ

Phramaha Pattanawisit Thitayano

วัดบ้านพาสน์ พระนครศรีอยุธยา

Wat Ban Phasn, Phra Nakhon Si Ayutthaya

Corresponding Author E-mail: wattachai.1993@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1. ระดับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ตำบลบ้านโพ อำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 2. ปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิผลการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ตำบลบ้านโพ อำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา และ 3. นำเสนอประสิทธิผลการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ตำบลบ้านโพ อำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา รูปแบบการวิจัยผลสนวิธีการวิจัยเชิงปริมาณ ได้กลุ่มตัวอย่างจำนวน 275 คน เก็บข้อมูลแบบสอบถาม วิเคราะห์ข้อมูลใช้โปรแกรมสำเร็จรูปทางสถิติ การวิจัยเชิงคุณภาพเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญจำนวน 10 รูปหรือคน ใช้การวิเคราะห์เนื้อหาเชิงพรรณนา สรุปเป็นความเรียง

ผลการวิจัยพบว่า 1. ระดับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ตำบลบ้านโพ อำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา พบว่า ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ด้านพุทธวิธีการสอน และด้านประสิทธิผลการเผยแผ่พระพุทธศาสนา โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลางทุกด้าน ตามลำดับ 2. ปัจจัยการเผยแผ่พระพุทธศาสนา และปัจจัยพุทธวิธีการสอนมีอิทธิพลร่วมกันต่อประสิทธิผลการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ตำบลบ้านโพ อำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ระดับนัยสำคัญทางสถิติ 0.01 โดยองค์ประกอบทั้งหมดของปัจจัยการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ร่วมกันอธิบายความผันแปรของประสิทธิผลการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ตำบลบ้านโพ อำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ได้ร้อยละ 41.40 ปัจจัยพุทธวิธีการสอน ร่วมกันอธิบายความผันแปร

*Received November 11, 2025; Revised December 29, 2025; Accepted January 5, 2026

ของประสิทธิผลการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ตำบลบ้านโพ อำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ได้ร้อยละ 34.40 จึงยอมรับสมมติฐานที่ตั้งไว้ และ

3. ประสิทธิผลการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ตำบลบ้านโพ อำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา พบว่า ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา พระสงฆ์ส่วนใหญ่ มีความรู้ความเข้าใจในพระไตรปิฎกและหลักพระธรรมวินัย ด้านด้านพุทธวิธีการสอน พระสงฆ์ อธิบายหลักธรรมให้เข้าใจง่ายและเห็นภาพชัดเจน มีพุทธวิธีการสอนปลูกศรัทธา กระตุ้นแรงจูงใจที่จะปฏิบัติธรรมด้วยตนเอง ด้านประสิทธิผลการเผยแผ่พระพุทธศาสนา แสดงให้เห็นถึงประโยชน์สูงสุด ทั้งต่อบุคคล ครอบครัว ชุมชน และสังคม

คำสำคัญ: ประสิทธิภาพ; การเผยแผ่พระพุทธศาสนา; พระสงฆ์

Abstract

Objectives of this research article were: 1. examine the level of Buddhist propagation by monks in Ban Pho Subdistrict, Bang Pa-in District, Phra Nakhon Si Ayutthaya Province; 2. investigate the factors affecting the effectiveness of Buddhist propagation by monks in Ban Pho Subdistrict, Bang Pa-in District, Phra Nakhon Si Ayutthaya Province; and 3. propose guidelines for enhancing the effectiveness of Buddhist propagation in the study area. This study employed a mixed-methods research design. The quantitative research involved a sample of 275 respondents, and data were collected through questionnaires and analyzed using statistical software. The qualitative research was conducted through in-depth interviews with 10 key informants and analyzed using descriptive content analysis, with the findings presented in narrative form.

Findings were as follows: 1. the overall level of Buddhist propagation, Buddhist teaching methods, and effectiveness of Buddhist propagation among monks in Ban Pho Subdistrict, Bang Pa-in District, Phra Nakhon Si Ayutthaya Province was at a moderate level in all dimensions; 2. factors related to Buddhist propagation and Buddhist teaching methods jointly influenced the effectiveness of Buddhist propagation at the statistical significance level of 0.01. All components of Buddhist propagation factors jointly explained 41.40% of the variance in effectiveness, while factors related to Buddhist teaching methods explained 34.40% of the variance. Therefore, the research

hypotheses were accepted; and 3. regarding the effectiveness of Buddhist propagation, most monks demonstrated strong knowledge and understanding of the Tripitaka and the principles of the Buddhist disciplinary code. In terms of teaching methods, monks were able to explain Buddhist doctrines clearly and concretely, employing teaching approaches that fostered faith and motivated individuals to practice the Dhamma independently. Regarding overall effectiveness, Buddhist propagation contributed maximally to individuals, families, communities, and society.

Keywords: Effectiveness; Propagation of Buddhism; Monks

บทนำ

ปัจจุบันนี้ความเจริญทางด้านต่าง ๆ มีอิทธิพลมากมายต่อการดำรงชีวิตของคนในปัจจุบันเป็นอย่างมากโดยเฉพาะทางด้านทางเทคโนโลยีการสื่อสารที่ไร้พรมแดนและนวัตกรรมใหม่ ๆ เจริญเติบโตแบบก้าวกระโดดข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ ทั้งโลกมีบทบาทและส่งผลกระทบต่อและการเปลี่ยนแปลงในการดำเนินชีวิตของมวลมนุษยชาติทั้งโลกก็ว่าได้ ซึ่งความเจริญเติบโตและความก้าวหน้าทันสมัยต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นนี้ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง การสื่อสารขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรม เกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว ซึ่งเมื่อมีเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่สำคัญ ๆ เกิดขึ้นไม่ว่าที่ใดในโลกหรือในทุกประเทศนั้นเราก็สามารถสื่อสารและรับทราบข่าวสารต่าง ๆ เหล่านั้นได้ในเวลาเดียวกันหรือพร้อม ๆ กันก็ว่าได้ (พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมมจิตโต), 2539) ดังนั้น ความเจริญต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นนี้จะมีผลและอิทธิพลมากต่อมวลมนุษยชาติที่ถูกครอบงำให้ตกอยู่ในอำนาจของวัตถุ (พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตโต), 2540)

การเผยแผ่พระพุทธศาสนานอกจากอาศัยหลักธรรมแล้ว ยังต้องใช้เทคนิคการสอนภาษา และวิธีการนำเสนอที่ช่วยให้ผู้ฟังเข้าใจ เห็นคุณค่า เกิดศรัทธา และน้อมนำไปปฏิบัติ ซึ่งเป็นผลสำเร็จที่สำคัญและทำได้ยากกว่าการทำให้เข้าใจเพียงอย่างเดียว รวมถึงการใช้ภาษาและวิธีการนำเสนอหรือการนำเสนอโดยการเชื่อมโยงเหตุการณ์ต่าง ๆ ในปัจจุบันเข้าสู่หัวข้อธรรมะที่นำเสนอหรือการนำพุทธธรรมมาประยุกต์ให้เข้ากับยุคสมัยใหม่ โดยยังคงซึ่งสาระและคุณค่าของพุทธธรรมที่มีอยู่เดิมในพระไตรปิฎกวิธีการสอนและอุบายกลวิธีต่าง ๆ จึงเป็นสิ่งจำเป็นในการเผยแผ่ธรรมะ เพราะช่วยเป็นสื่อ เพราะเป็นอุปกรณ์ในการเผยแผ่และเสริมการเรียนรู้ไปอย่างรวดเร็ว การที่ได้ชี้ให้เห็นถึงปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในสังคม (เสฐียรพงษ์ วรณปก, 2540) ในส่วนของผู้วิจัยก็มีความสนใจในเรื่องของเทคนิครวมทั้งศิลปะวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในรูปแบบต่าง ๆ ที่เป็นของพระนักเทศน์ที่มี

ชื่อเสียงและองค์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาจึงเป็นจุดกำเนิดให้เกิดการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ เพื่อนำเอาองค์ความรู้ที่ได้รับมาพัฒนาให้เหมาะสมและเกิดประโยชน์สูงสุดกับคณะสงฆ์ ในตำบลบ้านโพ อำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

จากสภาพปัญหาดังกล่าว ทำให้ผู้วิจัยสนใจเกี่ยวกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ของพระสงฆ์ ในตำบลบ้านโพ อำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยาที่แสดงให้เห็นถึง ปัญหา อุปสรรคขั้นตอนและก็นำเอาปัญหาของแต่ละวัดในเขตพื้นที่มาเก็บรวบรวมข้อมูลไว้ ดังนั้น ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาการดำเนินงานด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ของพระสงฆ์ ในตำบลบ้านโพ อำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เพื่อนำเสนอ ปัญหาข้อมูลรูปแบบอุปสรรคของพระสงฆ์เพื่อนำไปเป็นแนวทางในการพัฒนาการเผยแผ่ สืบไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาระดับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ตำบลบ้านโพ อำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
2. เพื่อศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิผลการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ ตำบลบ้านโพ อำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
3. เพื่อนำเสนอประสิทธิผลการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ตำบลบ้านโพ อำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

วิธีดำเนินการวิจัย

1. รูปแบบของการวิจัย

เป็นการวิจัยแบบผสมผสานวิธี ได้ศึกษาการวิจัยเชิงปริมาณ และการวิจัยเชิงคุณภาพ

2. ประชากร กลุ่มตัวอย่าง และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

2.1 ประชากร ได้แก่ ประชากรจากทะเบียนบ้าน ตรวจสอบข้อมูลระดับ ตำบล ประชากรเขตพื้นที่ตำบลบ้านโพทั้งหมด 2,980 คน

2.2 กลุ่มตัวอย่าง ได้กำหนดขนาดตัวอย่างโดยสุ่มจากจำนวนประชาชน ที่เข้าวัดมาทำบุญในเขตพื้นที่ตำบลบ้านโพ อำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จำนวน 275 คน โดยใช้สูตรของทาโร ยามาเน่ (Yamane, 1973)

2.3 ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ โดยคัดเลือกแบบเจาะจง จำนวน 10 รูปหรือคน โดยแบ่งออกเป็น 5 กลุ่ม ได้แก่กลุ่มที่ 1 กลุ่มพระสังฆาธิการจำนวน 2 รูป กลุ่มที่ 2 กลุ่ม ข้าราชการ ที่มีความรู้ด้านพุทธศาสนา จำนวน 2 คน กลุ่มที่ 3 กลุ่มผู้นำท้องถิ่น จำนวน 2 คน

กลุ่มที่ 4 กลุ่มประชาชน (อุบาสก) ผู้รับการเผยแพร่ จำนวน 2 คน กลุ่มที่ 5 กลุ่มประชาชน (อุบาสิกา) ผู้รับการเผยแพร่ จำนวน 2 คน

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

3.1 การวิจัยเชิงปริมาณ เป็นแบบสอบถาม (Questionnaire) ผู้วิจัยได้สร้างขึ้นจากกรอบแนวคิดการวิจัย ซึ่งสังเคราะห์มาจากการศึกษาเอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

3.2 การวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยใช้แบบสัมภาษณ์เชิงลึก จากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 10 รูปหรือคน

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล

4.1 การวิจัยเชิงปริมาณ ผู้วิจัยใช้แบบสอบถามในการเก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างประชากร จำนวน 275 คน

4.2 การวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยใช้แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 10 รูปหรือคน

5. การวิเคราะห์ข้อมูล และสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

5.1 การวิจัยเชิงปริมาณ ประมวลผลข้อมูลโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปทางสังคมศาสตร์เพื่อทำการคำนวณค่าสถิติต่าง ๆ ที่ใช้ในการวิเคราะห์การนำเสนอและสรุปผลการวิจัย

5.2 การวิจัยเชิงคุณภาพ วิเคราะห์ ใช้เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหา ประกอบบริบท สังเคราะห์ข้อมูลตามวัตถุประสงค์การวิจัยและนำเสนอต่อไป

ผลการวิจัย

1. ระดับการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ตำบลบ้านโพ อำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ตารางที่ 1 ระดับการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ตำบลบ้านโพ อำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ที่	ด้านการเผยแพร่พระพุทธศาสนา	ระดับการปฏิบัติ		
		\bar{X}	S.D.	แปลผล
1.	ด้านการเผยแพร่พระพุทธศาสนา โดยภาพรวม	3.05	0.86	ปานกลาง
2.	ด้านพุทธวิธีการสอน โดยภาพรวม	3.20	0.84	ปานกลาง
3.	ด้านประสิทธิผลการเผยแพร่พระพุทธศาสนา	3.19	0.92	ปานกลาง
โดยภาพรวม		3.20	0.84	ปานกลาง

จากตารางที่ 1 ระดับการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ตำบลบ้านโพ อำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ด้านการเผยแพร่พระพุทธศาสนา โดยภาพรวมเฉลี่ยทุกด้านอยู่ในระดับปานกลาง การเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ตำบลบ้านโพ อำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ด้านพุทธวิธีการสอน โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = 3.20$, S.D. = 0.84) การเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ตำบลบ้านโพ อำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ด้านประสิทธิผลการเผยแพร่พระพุทธศาสนา โดยภาพรวม อยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = 3.19$, S.D. = 0.92)

2. ปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิผลการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ตำบลบ้านโพ อำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ตารางที่ 2 ผลการวิเคราะห์การถดถอยพหุคูณ (Multiple Linear Regression) สำหรับการทดสอบสมมติฐานที่ 1

Model	Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
	B	Std. Error	Beta		
1 (Constant)	1.096	0.159		6.907	.000
X11	0.085	0.320	0.081	0.267	0.790
X12	0.546	0.482	0.514	1.134	0.258
X13	0.116	0.602	0.108	0.193	0.847
X14	0.341	0.389	0.322	0.877	0.381

a. Dependent Variable: Y

F-test = 47.706, p-value (sig.) = 0.000, และ R-square = 0.414 (41.40%)

จากตารางที่ 2 พบว่า สมมติฐานที่ 1 ปัจจัยด้านการเผยแพร่พระพุทธศาสนาซึ่งมีองค์ประกอบ คือ ผู้ส่งสาร (พระนักเทศน์) สาร (หนังสือธรรมะ กัณฑ์เทศน์ วิทยุธรรมะ) ช่องสาร (ฟังธรรม เว็บไซต์ วิทยุ โทรทัศน์) ผู้รับสาร (ชาวพุทธ) มีอิทธิพลร่วมกันต่อประสิทธิผลการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ตำบลบ้านโพ อำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ระดับนัยสำคัญทางสถิติ 0.01 โดยองค์ประกอบทั้งหมดของปัจจัยด้านการเผยแพร่พระพุทธศาสนา ร่วมกันอธิบายความผันแปรของประสิทธิผลการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ตำบลบ้านโพ อำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ได้ร้อยละ 41.40 จึงยอมรับสมมติฐานที่ตั้งไว้

ตารางที่ 3 ผลการวิเคราะห์การถดถอยพหุคูณ (Multiple Linear Regression) สำหรับการทดสอบสมมติฐานที่ 2

Model		Unstandardized Coefficients		Standardized	t	Sig.
		B	Std. Error	Coefficients Beta		
1	(Constant)	2.006	.207		9.681	.000
	X21	.009	.108	.010	.088	.000
	X22	.543	.304	.500	1.783	.000
	X23	.763	.297	.695	-2.569	.000
	X24	.602	.282	.545	2.132	.000

F-test = 37.994, p-value (sig.) = 0.000, และ R-square = 0.344 (34.40%)

จากตารางที่ 2 พบว่า สมมติฐานที่ 2 ปัจจัยด้านพุทธวิธีการสอน ซึ่งมีองค์ประกอบคือ 1. สันติศาสนา 2. สมาทปนา 3. สมุตเตชนา และ 4. สัมปหังสนา มีอิทธิพลร่วมต่อประสิทธิผลการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ตำบลบ้านโพ อำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา (Y) ซึ่งเป็นตัวแปรตาม ระดับนัยสำคัญทางสถิติ 0.01 โดยองค์ประกอบทั้งหมดของปัจจัยด้านพุทธวิธีการสอน ร่วมกันอธิบายความผันแปรของประสิทธิผลการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ตำบลบ้านโพ อำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ได้ร้อยละ 34.40 จึงยอมรับสมมติฐานที่ตั้งไว้

3. ประสิทธิผลการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ตำบลบ้านโพ อำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา พบว่า ปัจจัยการเผยแผ่พระพุทธศาสนา พระสงฆ์ส่วนใหญ่มีความรู้ความเข้าใจในพระไตรปิฎกและหลักพระธรรมวินัยและพระที่ได้รับความไว้วางใจในการเผยแผ่มีคุณภาพ พระสงฆ์มุ่งเน้นการเผยแผ่ให้ ผู้รับสารที่มีศรัทธา สนใจใฝ่รู้ มีพื้นฐานความรู้เหมาะสม และมีสติปัญญา มีช่องทางที่หลากหลายและเหมาะสมช่วยให้ธรรมะเข้าถึงผู้คนได้อย่างทั่วถึง ปัจจัยด้านพุทธวิธีการสอน พระสงฆ์ผู้เผยแผ่ธรรมะ สามารถอธิบายหลักธรรมให้เข้าใจง่ายและเห็นภาพชัดเจน มีพุทธวิธีการสอนที่มุ่งเน้นการปลูกศรัทธาและกระตุ้นแรงจูงใจ เพื่อให้ผู้ฟังเกิดความกล้าหาญและความมุ่งมั่นที่จะปฏิบัติธรรม และประสิทธิผลการเผยแผ่พระพุทธศาสนา แสดงให้เห็นถึงประโยชน์และความสำเร็จที่เป็นรูปธรรมทั้งต่อบุคคล ครอบครัว ชุมชน และสังคม มีความสามารถในการใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่า และสร้างผลประโยชน์ทั้งในระดับบุคคล ชุมชน และสังคมอย่างแท้จริง

อภิปรายผลการวิจัย

1. ระดับการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ตำบลบ้านโพ อำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ระดับการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในตำบลบ้านโพ อำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา อยู่ในระดับปานกลาง และยังคงเป็นรากฐานสำคัญทางจิตใจของชุมชน แต่การจะยกระดับให้สูงขึ้นควรเน้นการปรับตัวให้สอดคล้องกับสังคมสมัยใหม่ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของพระมหาสุริยา อภิวัตตโน (2564) ได้วิจัยเรื่อง ประสิทธิภาพการบริหารจัดการเผยแพร่พระพุทธศาสนาในเขตปกครองคณะสงฆ์ภาค 11 พบว่า โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.74 โดยแยกเป็นรายด้าน คือ ด้านการพัฒนาความรู้ของประชาชน มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.87 ด้านการมีความสุขของประชาชน มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.83 ด้านการเข้าถึงประชาชน มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.69 และ ด้านการมีส่วนร่วมของประชาชน มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.57 ตามลำดับ

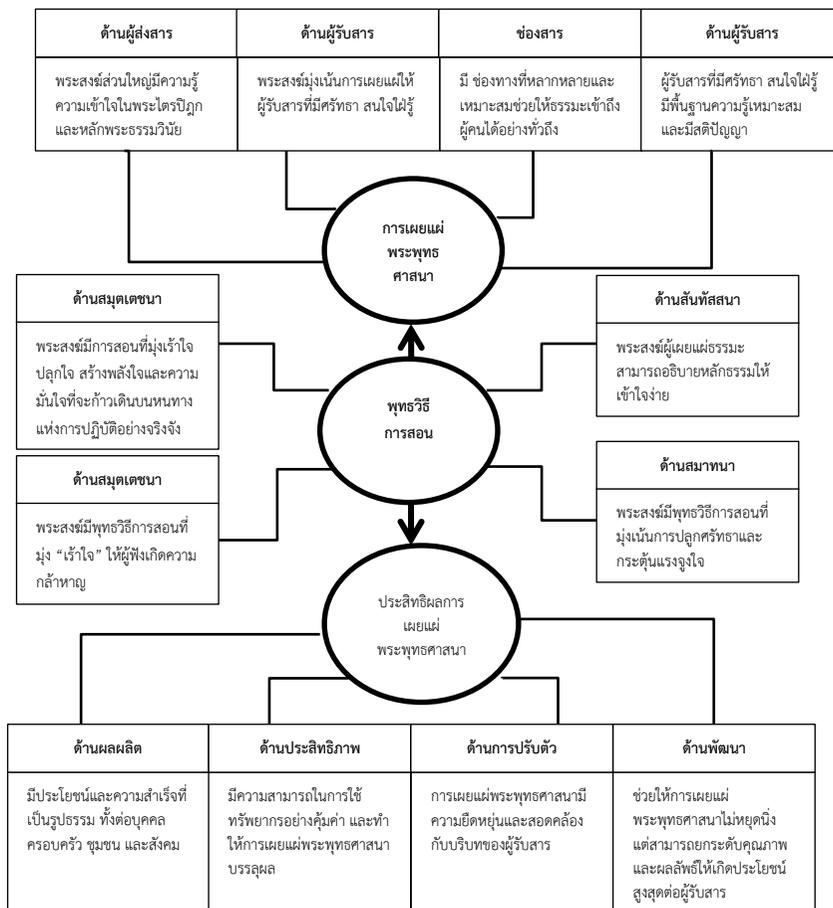
2. ปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ตำบลบ้านโพ อำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา พบว่า ปัจจัยทั้งสองด้าน มีคุณภาพของผู้ส่งสาร ความเหมาะสมของเนื้อหา ช่องทางการเผยแพร่ การตอบสนองของผู้รับสาร และบริบททางสังคมวัฒนธรรมของชุมชน และปรับเนื้อหาให้สอดคล้องกับความต้องการของผู้ฟังในแต่ละกลุ่มสอดคล้องกับงานวิจัยของพระมหาณิกร ฐานุตโตโร และคณะ (2562) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง ประสิทธิภาพการพัฒนาการจัดการศึกษาของโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี ในเขตปกครองคณะสงฆ์ภาค 15 ผลการวิจัยพบว่า โดยภาพรวมความสัมพันธ์ระหว่างโดยการหาค่าสหสัมพันธ์ Pearson พบว่า ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ (r) มีค่า 0.895 ซึ่งแสดงว่า ปัจจัยที่ส่งผล คือ หลักการบริหารจัดการ POSDC กับประสิทธิผลการพัฒนาการจัดการศึกษาของโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี ในเขตปกครองคณะสงฆ์ภาค 15 มีความสัมพันธ์กัน และมีความสัมพันธ์กันในระดับมาก ปัจจัยที่ส่งผล คือ หลักธรรม คือ อิทธิบาทธรรม 4 กับประสิทธิผลการพัฒนาการจัดการศึกษาของโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี ในเขตปกครองคณะสงฆ์ภาค 15 มีความสัมพันธ์กันและมีความสัมพันธ์กันในระดับมาก

3. ประสิทธิภาพการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ตำบลบ้านโพ อำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา พระสงฆ์มีความมุ่งมั่นตั้งใจและเป็นที่เคารพนับถือของชุมชน การเผยแพร่ยังคงมีพลังในกลุ่มผู้สูงอายุและผู้ศรัทธา แต่ยังคงต้องพัฒนาการปรับตัวให้สอดคล้องกับสภาพสังคมยุคใหม่ โดยเฉพาะการใช้สื่อเทคโนโลยี การปรับเนื้อหาให้เชื่อมโยงกับปัญหาสังคม ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของพระมหาฉัตรชัย สุนตตชโย (2566) ได้วิจัยเรื่อง การเผยแพร่พระพุทธศาสนา ผ่านวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนา ฉบับมูขปาฐะ พบว่า การพัฒนารูปแบบการเผยแพร่พระพุทธศาสนา มีรูปแบบการท่องจำ

ด้วยวาจาและการสาธยาย การเผยแผ่โดยการพิมพ์ การใช้สื่อวิทยุโทรทัศน์ การสื่อสาร โดยโทรคมนาคมและดิจิทัล และรูปแบบการเผยแผ่ผ่านทางอินเทอร์เน็ตการเผยแผ่ปรับปรุงให้เหมาะสมกับสภาพสังคมปัจจุบัน และสอดคล้องกับงานวิจัยของพระสมุห์คมกฤษ เผ่ากัณฑ์ และสุรเชษฐ์ ชีระมณี (2562) วิจัยเรื่อง กลยุทธ์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ของพระนักเทศน์ในเขตอำเภอเมืองพะเยา จังหวัดพะเยา พบว่า เทคนิคและวิธีการเผยแผ่ของพระนักเทศน์ คือ ให้ความสำคัญกับผู้ฟัง จัดเตรียมเนื้อหาที่สอดคล้องกับผู้ฟัง และปัญหาและอุปสรรคของการเผยแผ่ ได้แก่ พระนักเทศน์เป็นผู้สูงอายุไม่มีความถนัดในการใช้สื่อที่ทันสมัยและมีภาระงาน งานบริหารและงานในวัด

องค์ความรู้จากการวิจัย

ภาพที่ 1 องค์ความรู้จากการวิจัย

จากภาพที่ 1 สามารถอธิบายได้ว่า ประสิทธิผลการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ของพระสงฆ์ในตำบลบ้านโพ อำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ปัจจัยการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ด้านผู้ส่งสาร พระสงฆ์ส่วนใหญ่มีความรู้ความเข้าใจในพระไตรปิฎกและหลักพระธรรมวินัยและพระที่ได้รับความไว้วางใจในการเผยแผ่มีคุณภาพ และเป็นไปตามหลักพระธรรมวินัย ด้านผู้รับสาร พระสงฆ์มุ่งเน้นการเผยแผ่ให้ ผู้รับสารที่มีศรัทธา สนใจใฝ่รู้ มีพื้นฐานความรู้เหมาะสม และมีสติปัญญา ช่องสาร มีช่องทางที่หลากหลายและเหมาะสมช่วยให้ธรรมะเข้าถึงผู้คนได้อย่างทั่วถึงและตรงตามความต้องการ ด้านผู้รับสาร ผู้รับสารที่มีศรัทธา สนใจใฝ่รู้ มีพื้นฐานความรู้เหมาะสม และมีสติปัญญา ย่อมสามารถซึมซับพระธรรมคำสอนไปประยุกต์ใช้ได้จริง

ปัจจัยด้านพุทธวิธีการสอน ด้านสันตัสสนา ชี้แจงให้เห็นชัด พระสงฆ์ผู้เผยแผ่ธรรมะ สามารถอธิบายหลักธรรมให้เข้าใจง่ายและเห็นภาพชัดเจนและพระสงฆ์สร้างความมั่นใจให้ผู้ฟังว่า สิ่งที่สอนนั้นเป็นจริงและสามารถนำไปปฏิบัติได้ ด้านสมาทนาชวนให้อยากรับเอาไปปฏิบัติ พระสงฆ์มีพุทธวิธีการสอนที่มุ่งเน้นการปลุกศรัทธาและกระตุ้นแรงจูงใจ เพื่อให้ผู้ฟังเกิดความปรารถนาและความตั้งใจที่จะปฏิบัติธรรมด้วยตนเองด้านสมุตเตชนา เราใจให้อาจอหาญแกล้วกล้า พระสงฆ์มีการสอนที่มุ่งเราใจ ปลุกใจสร้างพลังใจและความมั่นใจที่จะก้าวเดินบนหนทางแห่งการปฏิบัติอย่างจริงจัง ด้านสมุตเตชนา เราใจให้อาจอหาญแกล้วกล้า พระสงฆ์มีพุทธวิธีการสอนที่มุ่งเราใจให้ผู้ฟังเกิดความกล้าหาญและความมุ่งมั่นที่จะปฏิบัติธรรม

ประสิทธิผลการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ด้านผลผลิต ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา จึงเป็นตัวชี้วัดที่สำคัญ เพราะแสดงให้เห็นถึงประโยชน์และความสำเร็จที่เป็นรูปธรรม ทั้งต่อบุคคล ครอบครัว ชุมชน และสังคม ด้านประสิทธิภาพ พระสงฆ์มีความสามารถในการใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่า และทำให้การเผยแผ่พระพุทธศาสนาบรรลุผลสูงสุดทั้งต่อผู้รับสาร ชุมชน และสังคมโดยรวม ด้านการปรับตัว ทำให้การเผยแผ่พระพุทธศาสนา มีความยืดหยุ่นและสอดคล้องกับบริบทของผู้รับสาร ทำให้พระธรรมคำสอนสามารถเข้าถึงผู้คนได้อย่างกว้างขวาง และสร้างผลประโยชน์ทั้งในระดับบุคคล ชุมชน และสังคมอย่างแท้จริง ด้านพัฒนา ช่วยให้การเผยแผ่พระพุทธศาสนาไม่หยุดนิ่ง แต่สามารถยกระดับคุณภาพและผลลัพธ์ให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อผู้รับสาร ชุมชน และสังคมโดยรวมอย่างยั่งยืน

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. คณะสงฆ์ ควรกำหนดนโยบายสนับสนุนการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้สอดคล้องกับสังคมปัจจุบัน จัดหลักสูตรอบรมคณะสงฆ์ให้มีความรู้ทางโลกและทางธรรม

2. ภาครัฐ โดยเฉพาะสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ควรมีนโยบายสนับสนุนงบประมาณ อุปกรณ์ และบุคลากร เพื่อพัฒนาการเผยแผ่เชิงรุก

3. คณะสงฆ์ควรมีนโยบายส่งเสริมให้วัดเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้และปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรม โดยบรรจุกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาไว้ในแผนพัฒนาท้องถิ่น

ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

1. พระสงฆ์ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาควรได้รับการฝึกอบรมทักษะการสื่อสารและการใช้สื่อดิจิทัลเพื่อการเผยแผ่ธรรมะ

2. พระสงฆ์ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ควรส่งเสริมพระสงฆ์ผู้เผยแผ่พระพุทธศาสนาในการเรียนรู้ทั้งพระธรรมวินัยและความรู้รอบด้าน เพื่อให้การสอนธรรมะสอดคล้องกับปัญหาสังคมและวิถีชีวิตของประชาชน

3. พระสงฆ์ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ควรสนับสนุนการมีส่วนร่วมของประชาชนให้เข้ามามีส่วนร่วมวางแผนและจัดกิจกรรมทางพระพุทธศาสนากับวัด

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรศึกษาประสิทธิผลการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในจังหวัดอื่น ๆ เพื่อจะได้เปรียบเทียบความแตกต่าง ของการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

2. ควรศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพล้วน ๆ เพื่อให้ทราบแนวคิดใหม่ หรือวิธีใหม่ในการพัฒนาการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

3. ควรมีการศึกษาประสิทธิผลการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ โดยการศึกษาบทบาทของสื่อดิจิทัล เทคโนโลยีสารสนเทศ และเครือข่ายออนไลน์ต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสังคมยุคปัจจุบัน เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

เอกสารอ้างอิง

พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต). (2540). *ไอที : ภายใต้วัฒนธรรมแห่งปัญญา (ศาสนากับยุคโลกาภิวัตน์)* (พิมพ์ครั้งที่ 7). กรุงเทพฯ: มูลนิธิพุทธธรรม.

พระมหาฉัตรชัย สุนฺดตฺตโย. (2566). การเผยแผ่พระพุทธศาสนา ผ่านวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนา ฉบับมฺุขปาฐะ. *วารสารพุทธจิตวิทยา*, 8(3), 462–469.

พระมหานิกุล ฐานุตฺโตโร และคณะ. (2562). ประสิทธิผลการพัฒนาการจัดการศึกษาของโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี ในเขตปกครองคณะสงฆ์ภาค 15. *วารสารมจร สังคมศาสตร์ปริทรรศน์*, 8(3), 73–85.

พระมหาสุริยา อภิวิฑฺฒโน. (2564). ประสิทธิผลการบริหารจัดการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในเขตปกครองคณะสงฆ์ภาค 11. *วารสาร มจร การพัฒนาสังคม*, 6(3), 251–263.

- พระเมธีธรรมภรณ์ (ประยูร ธรรมจิตโต). (2539). *พระพุทธศาสนาในยุคโลกาภิวัตน์* (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: มูลนิธิพุทธธรรม.
- พระสมุห์คมกฤษ เผ่ากั้นทะ และสุรเชษฐ์ ชีระมณี. (2562). กลยุทธ์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระนักเทศน์ในเขตอำเภอเมืองพะเยา จังหวัดพะเยา. *วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี*, 9(3), 140–147.
- เสฐียรพงษ์ วรรณปก. (2540). *พุทธวิธีสอนจากพระไตรปิฎก*. กรุงเทพฯ: บริษัท เพชรรุ่ง การพิมพ์ จำกัด.
- Yamane, T. (1973). *Statistics: An introductory analysis* (3rd ed.). New York: Harper and Row.

**การประยุกต์หลักภาวนา 4 เพื่อส่งเสริมสุขภาพของอัครวมผู้สูงอายุ
ของเทศบาลตำบลเทพนคร อำเภอเมือง จังหวัดกำแพงเพชร***
APPLICATION OF PRAYER 4 TO PROMOTE HOLISTIC HEALTH THE ELDERLY
OF THEP NAKHON SUBDISTRICT MUNICIPALITY AT MUEANG DISTRICT
IN KAMPHAENGPHEP PROVINCE

ปรียากร โมเฟื่อง, พระพิทักษ์ คุณารกโข, พระครูอาทรวชิรภิกข (มานะ ฐานิสฺสโร)
Piyakorn Mofueng, Phra Pitak Kunarukko, Phrakhuathornvachirakit (Mana Thanissaro)
คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
Faculty of Social Sciences, Mahachulalongkornrajavidyalaya University
Corresponding Author E-mail: tiawkpp@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1. ศึกษาระดับการประยุกต์หลักภาวนา 4 เพื่อส่งเสริมสุขภาพของอัครวมของผู้สูงอายุ 2. เปรียบเทียบความคิดเห็นของประชาชนต่อการประยุกต์หลักภาวนา 4 โดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล และ 3. นำเสนอรูปแบบการประยุกต์หลักภาวนา 4 ที่เหมาะสมในการส่งเสริมสุขภาพของอัครวมผู้สูงอายุในเขตเทศบาลตำบลเทพนคร อำเภอเมือง จังหวัดกำแพงเพชร กลุ่มตัวอย่าง คือ ผู้สูงอายุ จำนวน 333 คน เครื่องมือวิจัย ได้แก่ แบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์ วิเคราะห์ข้อมูลด้วยโปรแกรมสถิติสำเร็จรูป และแปลผลตามเกณฑ์ค่าเฉลี่ย

ผลการวิจัยพบว่า 1. ระดับสุขภาพโดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.89$, S.D. = 0.18) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่าทุกด้านอยู่ในระดับมาก โดยเรียงจากสูงไปต่ำ ได้แก่ ปัญญาภาวนา ($\bar{X} = 3.90$, S.D. = 0.25) ศีลภาวนา ($\bar{X} = 3.89$, S.D. = 0.27) จิตตภาวนา ($\bar{X} = 3.89$, S.D. = 0.27) และกายภาวนา ($\bar{X} = 3.87$, S.D. = 0.25) 2. ผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นของประชาชนต่อการประยุกต์หลักภาวนา 4 ตามปัจจัยส่วนบุคคล ได้แก่ เพศ อายุ ระดับการศึกษา และอาชีพ โดยภาพรวมไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ อันเป็นการปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้ และ 3. นำเสนอรูปแบบการส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุจากการประยุกต์หลักภาวนา 4 โดยมีข้อเสนอแนะสำคัญ 4 ด้าน คือ 1. กายภาวนา ควรส่งเสริมความรู้ด้านโภชนาการ การออกกำลังกาย และการปรับพฤติกรรมสุขภาพ 2. ศีลภาวนา ควรจัดตั้งชมรมหรือเครือข่ายผู้สูงอายุเพื่อกิจกรรม

*Received September 1, 2025; Revised September 17, 2025; Accepted October 2, 2025

ทางศีลธรรม ปลุกฝังความสำรวมในกาย วาจา ใจ และสร้างสามัคคีในชุมชน
3. จิตตภาวนา ควรจัดกิจกรรมสมาธิ ฝึกสติ การให้คำปรึกษาด้านจิตใจ และสนับสนุน
การเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนาอย่างต่อเนื่อง และ 4. ปัญญาภาวนา ควรส่งเสริม
ให้ผู้สูงอายุศึกษาหลักธรรมสำคัญ เช่น โลกธรรม 8 และไตรลักษณ์ เพื่อใช้ปัญญาแก้ไข
ปัญหาชีวิต เข้าใจความจริงของโลกและดำเนินชีวิตอย่างมีความสุข

คำสำคัญ: หลักภาวนา 4; สุขภาวะองค์รวม; ผู้สูงอายุ; เทศบาลตำบลเทพนคร

Abstract

Objectives of this research article were: 1. To examine level of Bhavana 4 application for promoting the elderly's holistic well-being; 2. To compare perceptions of the application of the Four Bhavana across different personal factors; and 3. To propose an appropriate model for applying Bhavana 4 to enhance the holistic well-being of older adults at Thep Nakhon Sub-District Municipality, Mueang District, Kamphaeng Phet Province. The sample comprised 333 older adults. Research instruments included a structured questionnaire and an interview script. Data were analyzed using a statistical software package, with interpretations made based on mean scores.

Findings were as follows: 1. The overall level of well-being was high ($\bar{X} = 3.89$, S.D. = 0.18). When considered by dimensions, all aspects were at a high level, ranked from highest to lowest as follows: Wisdom Development Panna-bhavana ($\bar{X} = 3.90$, S.D. = 0.25), Moral Development Sila-bhavana; ($\bar{X} = 3.89$, S.D. = 0.27), Mental Development Citta-bhavana; ($\bar{X} = 3.89$, S.D. = 0.27), and Physical Development Kaya-bhavana; ($\bar{X} = 3.87$, S.D. = 0.25); 2. The comparison of public opinions toward the application of the Bhavana 4 across personal factors; gender, age, educational level, and occupation showed no statistically significant differences, thereby rejecting the proposed hypotheses; and 3. The model for promoting the well-being of older adults through the application of Bhavana 4 consisted of four key recommendations: 1. Kaya-bhavana, physical Development: promoting knowledge of nutrition, exercise, and healthy behavioral modifications; 2. Sila-bhavana, moral development: establishing senior clubs or networks for moral activities, cultivating restraint

in body, speech, and mind, and fostering community solidarity; 3. Citta-bhavana, mental development, organizing meditation and mindfulness practices, providing psychological counseling, and supporting continuous participation in religious activities; and 4. Panna-bhavana, wisdom development, encouraging older adults to study key Buddhist teachings such as Lokadhamma, the eight worldly conditions and Tilakkhana, three characteristics, to apply wisdom in solving life problems, understanding the reality of existence, and living happily.

Keywords: Four Bhavanas; Holistic Well-Being; Older Adults; Thepnakhon Subdistrict Municipality

บทนำ

ประเทศไทยกับการก้าวเข้าสู่สังคมสูงวัยและความสำคัญของการส่งเสริมสุขภาพของคร่อมผู้สูงอายุประเทศไทยได้เข้าสู่สังคมสูงวัยตั้งแต่ปี พ.ศ. 2548 เนื่องจากโครงสร้างประชากรเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วจากภาวะเจริญพันธุ์ที่ลดลงและอายุขัยที่ยืนยาวขึ้น (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2566) ส่งผลให้สัดส่วนประชากรวัยเด็กและวัยแรงงานลดลง ขณะที่สัดส่วนผู้สูงอายุเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง ข้อมูลเชิงประชากรชี้ว่าเด็กอายุต่ำกว่า 15 ปี ลดลงจากร้อยละ 23 เหลือเพียงร้อยละ 14 ภายในสามทศวรรษ ขณะที่ประชากรสูงอายุเพิ่มจากร้อยละ 10 ในปี 2548 เป็นร้อยละ 25 ภายในปี 2578 (World Bank, 2024) ปรากฏการณ์ดังกล่าวสะท้อนถึงภาระและความท้าทายทางสังคมที่รัฐและชุมชนต้องเผชิญ ดัชนีการสูงวัย (Aging Index) ยังเป็นอีกตัวบ่งชี้ที่ชัดเจนว่า ประเทศไทยเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุอย่างสมบูรณ์ โดยจำนวนผู้สูงอายุมีมากกว่าจำนวนเด็ก และในปี 2564 ประเทศไทยถูกจัดให้อยู่ในสังคมสูงวัยสมบูรณ์ (Complete Aged Society) (United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Population Division, 2020) ปัญหาของผู้สูงอายุแบ่งออกเป็น 3 มิติหลัก ได้แก่ 1. ปัญหาด้านเศรษฐกิจ เนื่องจากรายได้ลดลงหลังเกษียณ 2. ปัญหาด้านสังคม บทบาทและความสำคัญในครอบครัวและชุมชนลดน้อยลง และ 3. ปัญหาด้านสุขภาพที่เสื่อมโทรมทั้งทางกายและทางจิตใจ (World Health Organization, 2021)

ดังนั้น การส่งเสริมสุขภาพของคร่อมจึงมีความจำเป็น โดยแนวคิดสุขภาพะเชิงพุทธประกอบด้วย กาย จิต สังคม และปัญญา ซึ่งมุ่งเน้นการพัฒนาชีวิตที่สมบูรณ์ ครอบคลุมทั้งการป้องกันโรค การดูแลรักษา และการฟื้นฟู (พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตโต), 2538) นอกจากนี้ รัฐบาลได้กำหนดยุทธศาสตร์การเตรียมความพร้อมเข้าสู่สังคมสูงวัยไว้ใน

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 และแผนผู้สูงอายุแห่งชาติ ฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2545–2565) เพื่อให้เกิดการพัฒนาาระบบสวัสดิการที่ยั่งยืนและทั่วถึง (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2560) ในมิติการพัฒนาจิตใจ แนวทางการประยุกต์ หลักท้าวานา 4 ได้แก่ กายท้าวานา คีลท้าวานา จิตท้าวานา และปัญญาท้าวานา สามารถใช้เป็นเครื่องมือในการส่งเสริมสุขภาวะองค์รวมของผู้สูงอายุได้อย่างเหมาะสม โดยมุ่งสร้างความสมดุลทั้งด้านร่างกาย อารมณ์ ความสัมพันธ์ทางสังคม และปัญญา (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต), 2552)

จากเหตุผลดังกล่าวผู้วิจัยจึงสนใจศึกษา การเข้าสู่สังคมสูงวัยของประเทศไทย มิใช่เพียงการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างประชากร แต่เป็นความท้าทายที่ส่งผลต่อเศรษฐกิจ สังคม และระบบสุขภาพโดยรวม การจัดการที่เหมาะสมจึงจำเป็นต้องบูรณาการทั้ง แนวคิดสมัยใหม่ด้านสวัสดิการและสาธารณสุข เข้ากับองค์ความรู้เชิงพุทธศาสตร์ เพื่อให้ผู้สูงอายุสามารถดำรงชีวิตได้อย่างมีศักดิ์ศรี มีความหมาย และมีคุณภาพชีวิตที่ดีอย่างยั่งยืน ในบริบทของเทศบาลตำบลเทพนคร อำเภอเมืองกำแพงเพชร จังหวัดกำแพงเพชร

การประยุกต์ หลักท้าวานา 4 ได้แก่ กายท้าวานา คีลท้าวานา จิตท้าวานา และปัญญาท้าวานา ได้รับการพัฒนาเป็นพุทธนวัตกรรม ที่สามารถส่งเสริมสุขภาวะองค์รวมผู้สูงอายุได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยเน้นการสร้างสมดุลใน 4 มิติ คือ สุขภาวะทางกาย จิตใจ สังคม และปัญญา ผ่านการดูแลสุขภาพกายอย่างเหมาะสม การมีศีลธรรมและคุณธรรม ในชีวิตประจำวัน การเสริมสร้างกำลังใจและพลังจิต และการใช้ภูมิปัญญามาสร้างคุณค่า แก่ชุมชน ดังนั้น แนวทางดังกล่าวไม่เพียงช่วยให้ผู้สูงอายุในเทศบาลตำบลเทพนคร มีสุขภาวะที่ดีขึ้น แต่ยังสามารถเป็นต้นแบบในการพัฒนาเชิงนโยบายและเชิงปฏิบัติให้กับ องค์การปกครองส่วนท้องถิ่นอื่น ๆ ทั่วประเทศ เพื่อรองรับสังคมสูงวัยอย่างยั่งยืนและมีคุณภาพในอนาคต

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาระดับการประยุกต์หลักท้าวานา 4 เพื่อส่งเสริมสุขภาวะองค์รวมผู้สูงอายุของเทศบาลตำบลเทพนคร อำเภอเมือง จังหวัดกำแพงเพชร
2. เพื่อเปรียบเทียบความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อการประยุกต์หลักท้าวานา 4 เพื่อส่งเสริมสุขภาวะองค์รวมผู้สูงอายุของเทศบาลตำบลเทพนคร อำเภอเมือง จังหวัดกำแพงเพชร โดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล
3. เพื่อนำเสนอการประยุกต์หลักท้าวานา 4 เพื่อส่งเสริมสุขภาวะองค์รวมของผู้สูงอายุของเทศบาลตำบลเทพนคร อำเภอเมือง จังหวัดกำแพงเพชร

วิธีดำเนินการวิจัย

1. รูปแบบของการวิจัย

เป็นการวิจัยแบบผสมวิธี (Mixed Methods Research) การวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) โดยใช้แบบสอบถาม (Questionnaire) เป็นเครื่องมือและการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ใช้แบบสัมภาษณ์ (In-Depth Interview) เป็นเครื่องมือในการเก็บข้อมูล

2. ประชากร กลุ่มตัวอย่าง และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

2.1 ประชากร ได้แก่ ประชาชนที่อาศัยอยู่ในเขตเทศบาลตำบลเทพนคร อำเภอเมือง จังหวัดกำแพงเพชร จำนวน 1,971 คน (สำนักงานสถิติจังหวัดกำแพงเพชร, 2568)

2.2 กลุ่มตัวอย่าง ในการดำเนินการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้วางแผนและกำหนดขนาดของกลุ่มตัวอย่าง (Sample Size) อย่างเหมาะสม โดยใช้หลักเกณฑ์ที่เป็นที่ยอมรับในงานวิจัย และเลือกใช้วิธีการสุ่มตัวอย่าง ที่สอดคล้องกับลักษณะของประชากรเป้าหมาย เพื่อให้ได้กลุ่มตัวอย่างที่สามารถสะท้อนข้อมูลได้อย่างมีนัยสำคัญและครอบคลุมประเด็นที่ศึกษา โดยใช้สูตรของ (Yamane, 1973) เพื่อคำนวณหาระดับความคลาดเคลื่อนที่ 0.05 จากประชากรทั้งหมด ทำให้ได้จำนวนกลุ่มตัวอย่างที่เหมาะสม จำนวน 333 คน

2.3 ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 10 รูปหรือคน ในเขตปกครองเทศบาลตำบลเทพนคร อำเภอเมือง จังหวัดกำแพงเพชร โดยการเลือกแบบเจาะจง

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

3.1 การวิจัยเชิงปริมาณ เป็นแบบสอบถาม (Questionnaires) การวิจัยเชิงปริมาณใช้แบบสอบถาม (Questionnaire) เป็นเครื่องมือหลัก โดยแบ่งออกเป็น 4 ตอน ได้แก่ ตอนที่ 1. ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม ตอนที่ 2. แบบสอบถามเกี่ยวกับการประยุกต์หลักภวณา 4 ตอนที่ 3. แบบสอบถามเกี่ยวกับสุขภาวะองค์กรของผู้สูงอายุของเทศบาลตำบลเทพนคร ตอนที่ 4. คำถามปลายเปิดเกี่ยวกับข้อเสนอแนะเพิ่มเติม ตอนที่ 2 และ 3 ใช้มาตราวัดแบบ Likert 5 ระดับ (Likert, 1967) ตั้งแต่น้อยที่สุดถึงมากที่สุด เพื่อประกันคุณภาพของเครื่องมือ ได้มีการตรวจสอบดังนี้ ความตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) แบบสอบถามได้รับการตรวจสอบโดยผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน 5 ท่าน โดยคำนวณค่าดัชนีความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามกับวัตถุประสงค์การวิจัย (Index of Item-Objective Congruence: IOC) พบว่ามีค่า IOC อยู่ระหว่าง 0.60–1.00 ซึ่งถือว่าอยู่ในเกณฑ์ที่ยอมรับได้ ความเชื่อมั่น (Reliability) ทำการทดสอบกับกลุ่มตัวอย่างที่มีลักษณะใกล้เคียง จำนวน 30 คน แล้วนำข้อมูลไปคำนวณค่าความเชื่อมั่นด้วยวิธีหาค่า

สัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค (Cronbach's Alpha Coefficient) ได้ค่าความเชื่อมั่นรวมเท่ากับ 0.849 ซึ่งจัดอยู่ในระดับดีมาก

3.2 การวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยทำการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) คัดเลือกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) เกี่ยวกับการประยุกต์หลักภavana 4 เพื่อส่งเสริมสุขภาวะองค์รวมผู้สูงอายุของเทศบาลตำบลเทพนคร อำเภอเมืองจังหวัดกำแพงเพชร จำนวน 10 รูปหรือคน โดยแบ่งเป็นกลุ่ม จำนวน 5 กลุ่ม ดังนี้ กลุ่มที่ 1 นักวิชาการด้านพระพุทธศาสนา กลุ่มที่ 2 กลุ่มผู้บริหารเทศบาล กลุ่มที่ 3 กลุ่มเจ้าหน้าที่ รพ.สต.กลุ่มที่ 4 ผู้นำชุมชน และกลุ่มที่ 5 ตัวแทน อสม.

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล

4.1 การวิจัยเชิงปริมาณ 1. สร้างแบบสอบถาม และขอหนังสือขออนุญาต เก็บรวบรวมข้อมูลจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย 2. นำแบบสอบถามฉบับสมบูรณ์ไปเก็บข้อมูลกับแบบสอบถามที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 333 ชุด โดยเก็บแบบสอบถามคืนด้วยตนเอง แล้วนำมาตรวจสอบความถูกต้อง 3. นำข้อมูลที่ได้ไปวิเคราะห์และประมวลผลโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปมาวิเคราะห์

4.2 การวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยได้ใช้การสัมภาษณ์แบบเชิงลึก (In-Depth Interview) สำหรับเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ (Key Informants) จากพระสังฆาธิการ ตัวแทน อสม. ตัวแทนผู้นำชุมชน กลุ่มผู้บริหารเทศบาล และกลุ่มเจ้าหน้าที่ รพ.สต. ระดับการแปลผลระดับการปฏิบัติ

5. การวิเคราะห์ข้อมูล และสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

5.1 การวิจัยเชิงปริมาณ 1. สถิติพรรณนา (Descriptive Statistics) สำหรับอธิบายลักษณะทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง และพรรณนาสถิติที่ใช้คือ ค่าความถี่ (Frequency), ค่าร้อยละ (Percentage), ค่าเฉลี่ย (Mean) และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) และ 2. สถิติอนุมาน (Inferential Statistics) ใช้สำหรับทดสอบสมมติฐาน สถิติที่ใช้ คือ การทดสอบค่าที (t-test) ในกรณีตัวแปรต้นสองกลุ่ม และการทดสอบค่าเอฟ (F-Test) ด้วยวิธีการวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One-Way ANOVA) ในกรณีตัวแปรต้นตั้งแต่สามกลุ่มขึ้นไป เมื่อพบว่า มีความแตกต่างทำการ เปรียบเทียบความแตกต่างค่าเฉลี่ยเป็นรายคู่ด้วยวิธีผลต่างเป็นสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference: LSD.)

5.2 การวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหาประกอบบริบทสังเคราะห์ข้อมูลตามวัตถุประสงค์การวิจัย

ผลการวิจัย

1. ผลการวิเคราะห์ระดับสุขภาวะการประยุกต์หลักภavana 4 เพื่อส่งเสริมสุขภาวะองค์กรรวมผู้สูงอายุของเทศบาลตำบลเทพนคร อำเภอเมือง จังหวัดกำแพงเพชร

ตารางที่ 1 ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเกี่ยวกับการประยุกต์หลักภavana 4 เพื่อส่งเสริมสุขภาวะองค์กรรวมผู้สูงอายุของเทศบาลตำบลเทพนคร โดยภาพรวม

การประยุกต์หลักภavana 4 เพื่อส่งเสริมสุขภาวะองค์กรรวมผู้สูงอายุของเทศบาลตำบลเทพนคร	ระดับการปฏิบัติ		
	\bar{X}	S.D.	แปลผล
1. หลักภavana 4 ประการ	3.89	0.18	มาก
2. หลักสุขภาวะองค์กรรวม 4 ประการ	3.91	0.15	มาก
รวม	3.90	0.13	มาก

จากตารางที่ 1 พบว่า ระดับสุขภาวะการประยุกต์หลักภavana 4 เพื่อส่งเสริมสุขภาวะองค์กรรวมผู้สูงอายุของเทศบาลตำบลเทพนคร อำเภอเมือง จังหวัดกำแพงเพชร โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.90$, S.D. = 0.13) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่าอยู่ในระดับมากทั้งสองด้าน พบว่าอยู่ในระดับมากทุกด้าน โดยเรียงตามลำดับจากมากไปหาน้อย ดังนี้ 1. หลักสุขภาวะองค์กรรวม 4 ประการ อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.91$, S.D. = 0.15) และ 2. หลักภavana 4 ประการ อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.89$, S.D. = 0.18)

ตารางที่ 2 ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเกี่ยวกับการประยุกต์หลักภavana 4 เพื่อส่งเสริมสุขภาวะองค์กรรวมผู้สูงอายุของเทศบาลตำบลเทพนคร โดยภาพรวม

การประยุกต์หลักภavana 4 เพื่อส่งเสริมสุขภาวะองค์กรรวมผู้สูงอายุของเทศบาลตำบลเทพนคร	ระดับการปฏิบัติ		
	\bar{X}	S.D.	แปลผล
1. ด้านกายภavana (การพัฒนากาย)	3.87	0.25	มาก
2. ด้านศีลภavana (การพัฒนาศีล)	3.89	0.27	มาก
3. ด้านจิตตภavana (พัฒนาจิต)	3.89	0.27	มาก
4. ด้านปัญญาภavana (พัฒนาปัญญา)	3.90	0.25	มาก
รวม	3.89	0.18	มาก

จากตารางที่ 2 พบว่า ระดับสุขภาวะการประยุกต์หลักภavana 4 เพื่อส่งเสริมสุขภาวะองค์กรรวมผู้สูงอายุของเทศบาลตำบลเทพนคร อำเภอเมือง จังหวัดกำแพงเพชร โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.89$, S.D. = 0.18) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่าอยู่ในระดับมากทุกข้อ โดยเรียงตามลำดับจากมากไปหาน้อย ดังนี้ 1. ด้านปัญญาภavana (การพัฒนาปัญญา) อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.90$, S.D. = 0.25) 2. ด้านศีลภavana (การพัฒนาศีล) อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.89$, S.D. = 0.27) 3. ด้านจิตตภavana (พัฒนาจิต)

อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.89, S.D. = 0.27$) 4. ด้านกายภาวนา (การพัฒนากาย) อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.87, S.D. = 0.25$)

2. การเปรียบเทียบความคิดเห็นของผู้สูงอายุกับการประยุกต์หลักภาวนา 4 เพื่อส่งเสริมสุขภาวะองค์รวมผู้สูงอายุของเทศบาลตำบลเทพนคร อำเภอเมืองจังหวัดกำแพงเพชร โดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล

ตารางที่ 3 ผลสรุปโดยรวมการเปรียบเทียบความคิดเห็นที่มีต่อการประยุกต์หลักภาวนา 4 เพื่อส่งเสริมสุขภาวะองค์รวมผู้สูงอายุของเทศบาลตำบลเทพนคร อำเภอเมืองจังหวัดกำแพงเพชร โดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคลตามสมมติฐาน

สมมติฐาน	ตัวแปรอิสระ	ตัวแปรตาม	t-test	F-test	Sig.	ผลการศึกษา	
						ยอมรับ	ปฏิเสธ
1	เพศ	สุขภาวะองค์รวม	0.495		0.688	-	✓
2	อายุ	ผู้สูงอายุของเทศบาล		0.234	0.918	-	✓
3	ระดับการศึกษา	ตำบลเทพนคร		0.864	0.486	-	✓
4	อาชีพ			0.655	0.658	-	✓
5	รายได้			0.495	0.688	-	✓

จากตารางที่ 3 พบว่า ผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อการประยุกต์หลักภาวนา 4 เพื่อส่งเสริมสุขภาวะองค์รวมผู้สูงอายุของเทศบาลตำบลเทพนคร ตำบลเทพนคร อำเภอเมืองกำแพงเพชร จังหวัดกำแพงเพชร ประชาชนที่มีเพศมีอายุ มีระดับการศึกษา มีอาชีพ และมีรายได้ โดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล ไม่แตกต่างกัน จึงปฏิเสธสมมติฐานการวิจัย

3. นำเสนอการประยุกต์หลักภาวนา 4 เพื่อส่งเสริมสุขภาวะองค์รวมของผู้สูงอายุของเทศบาลตำบลเทพนคร อำเภอเมือง จังหวัดกำแพงเพชร สรุปการประยุกต์หลักภาวนา 4 เพื่อส่งเสริมสุขภาวะองค์รวมผู้สูงอายุของเทศบาลตำบลเทพนคร เป็นการพัฒนาตามแนวทางพุทธนวัตกรรมที่เน้นการบูรณาการหลักธรรมกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตกายภาวนา ช่วยเสริมสุขภาวะทางกายผ่านการออกกำลังกาย โภชนาการ และการดูแลสุขภาพ ทำให้ผู้สูงอายุแข็งแรงและมีพลังในการดำเนินชีวิตศีลภาวนา ส่งเสริมสุขภาวะทางสังคมด้วยการรักษาวินัยและคุณธรรม เกิดความสัมพันธ์ที่ดีในครอบครัวและชุมชน นำไปสู่ความสงบเรียบร้อยจิตตภาวนา สนับสนุนสุขภาวะทางจิตด้วยการเจริญสติและสมาธิ ทำให้ผู้สูงอายุผ่อนคลาย ลดความเครียด และมีความสุขในชีวิตประจำวันปัญญาภาวนา พัฒนาสุขภาวะทางปัญญาผ่านการเรียนรู้ สันทนาการ และการถ่ายทอดภูมิปัญญา ทำให้ผู้สูงอายุคิดอย่างมีเหตุผลและปรับตัวได้การบูรณาการภาวนา 4 จึงไม่ใช่เพียงการปฏิบัติส่วนบุคคล แต่เป็นพุทธนวัตกรรมที่ประยุกต์หลักธรรมมาใช้ในงานสังคมและสุขภาพ

ของผู้สูงอายุได้รับการพัฒนาทั้งกาย จิต สังคม และปัญญาอย่างสมดุล ส่งผลให้คุณภาพชีวิตดีขึ้นและมีความสุขยั่งยืนนอกจากนี้ยังสร้างพลังเชิงบวกให้ครอบครัวและชุมชน ด้วยการมีส่วนร่วมและการเป็นต้นแบบแห่งคุณธรรม ดังนั้น พุทธนวัตกรรมการประยุกต์ภavana 4 ถือเป็นแนวทางที่เหมาะสมต่อการส่งเสริมสุขภาพของคร่อมผู้สูงอายุทั้งในระดับบุคคลและสังคม

อภิปรายผลการวิจัย

1. เพื่อศึกษาระดับสุขภาพของผู้สูงอายุจากการประยุกต์หลักภavana 4 ในเขตเทศบาลตำบลเทพนคร อำเภอเมือง จังหวัดกำแพงเพชรโดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.89$, S.D. = 0.18) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า อยู่ในระดับมากทุกข้อ โดยเรียงตามลำดับจากมากไปหาน้อย ด้านปัญญาภavana (การพัฒนาปัญญา) มีค่าเฉลี่ย ($\bar{X} = 3.90$, S.D. = 0.25) ด้านศีลภavana (การพัฒนาศีล) มีค่าเฉลี่ย ($\bar{X} = 3.89$, S.D. = 0.27) ด้านจิตตภavana (การพัฒนาจิต) มีค่าเฉลี่ย ($\bar{X} = 3.89$, S.D. = 0.27) ด้านกายภavana (พัฒนากาย) มีค่าเฉลี่ย ($\bar{X} = 3.87$, S.D. = 0.25) ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของโรชินี อูปรา และทักษิภา ชัชรรัตน์ (2559) ได้วิจัยเรื่อง โรคเรื้อรัง: ผลกระทบต่อสุขภาพพระสงฆ์ และแนวทางการส่งเสริมสุขภาพ ผลการวิจัยพบว่า ประมาณร้อยละ 71 ของการเสียชีวิตทั้งหมดเกิดจากโรคไม่ติดต่อเรื้อรัง และประมาณ ร้อยละ 29 ของการเสียชีวิตจากโรคไม่ติดต่อเรื้อรังเกิดในผู้ป่วยอายุน้อยกว่า 60 ปี โดยสัดส่วนการเสียชีวิตจากโรคหลอดเลือดหัวใจ ร้อยละ 27 โรคมะเร็งร้อยละ 12 โรคระบบทางเดินหายใจ ร้อยละ 7 และโรคเบาหวาน ร้อยละ 6 ซึ่งจำนวนผู้เสียชีวิตจากโรคดังกล่าวมีแนวโน้มเพิ่มสูงขึ้น และส่งผลกระทบต่อภาระค่าใช้จ่ายในการดูแลรักษาทั้งในระดับบุคคล ครอบครัว และระดับประเทศ นอกจากนี้ประชาชนแล้วพระสงฆ์คือกลุ่มหนึ่งที่ต้องได้รับการดูแลเนื่องจากพบว่าพระสงฆ์ที่อาพาธด้วยโรคไม่ติดต่อเรื้อรังมีแนวโน้มเพิ่มมากขึ้น ซึ่งภาวะดังกล่าวมีผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตของพระสงฆ์สถิติความเจ็บป่วยของพระสงฆ์ไม่ได้แสดงถึงผลกระทบทางด้านการพัฒนาสุขภาพของคนไทยเท่านั้น แต่ยังส่งผลโดยรวมต่อเศรษฐกิจของประเทศ ดังนั้น รูปแบบที่เหมาะสมในการส่งเสริมสุขภาพแก่พระสงฆ์ จึงต้องการเกิดจากการมีส่วนร่วมของทุกฝ่าย และสอดคล้องกับ ศรัทธาความเชื่อและวิถีชีวิตของชุมชน นอกจากนี้รูปแบบการส่งเสริมสุขภาพแก่พระสงฆ์ที่เหมาะสมสอดคล้องกับพระธรรมวินัย และเป็นที่ยอมรับขององค์กรสงฆ์เพื่อ เอื้อให้พระสงฆ์เกิดพฤติกรรมสุขภาพที่เหมาะสมและมีสุขภาพที่ดีในที่สุด ก็นวางแผนกิจกรรมเพื่อส่งเสริมสุขภาพในพระสงฆ์ต่อไป

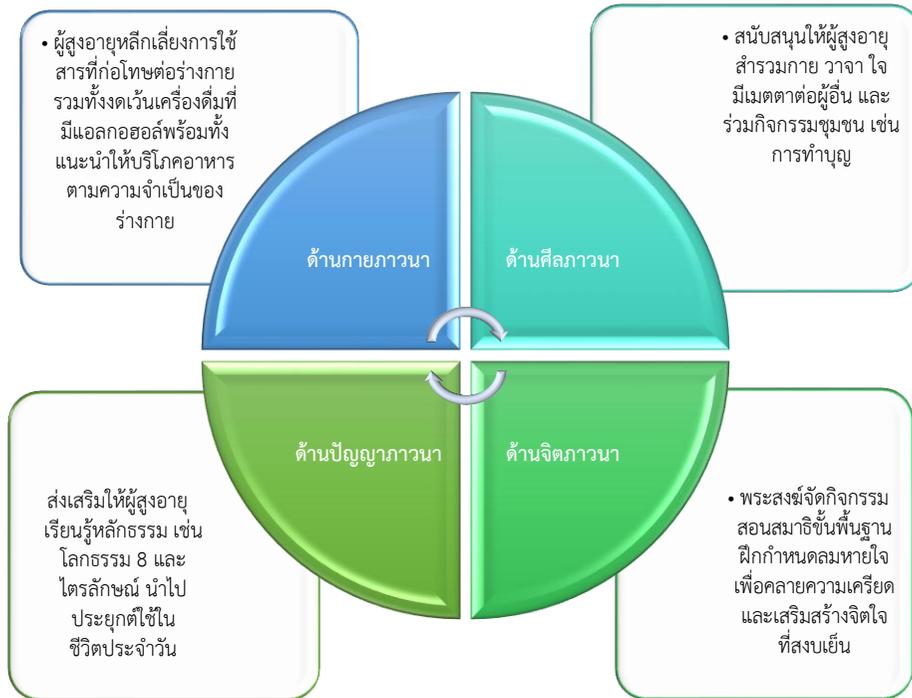
2. การเปรียบเทียบความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อการประยุกต์หลักภavana 4 เพื่อส่งเสริมสุขภาพองค์รวมผู้สูงอายุของเทศบาลตำบลเทพนคร อำเภอเมืองกำแพงเพชร จังหวัดกำแพงเพชร โดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระราชสิทธิเวที (วิรัช วิโรจโน) และคณะ (2562) ได้วิจัยเรื่อง การวิเคราะห์สถานการณ์สุขภาพตามหลักภavana 4 ของพระสงฆ์ในจังหวัดพิจิตร ผลการวิจัยพบว่าสำหรับสุขภาพทางกาย ร้อยละ 43.49 มีภาวะอ้วน ร้อยละ 39.21 มีภาวะอ้วนลงพุง ร้อยละ 14.33 สำหรับภาวะไขมันผิดปกติในเลือด ร้อยละของพระสงฆ์ที่พบความผิดปกติของคอเลสเตอรอลรวม เอชดีแอล-คอเลสเตอรอล แอลดีแอล-คอเลสเตอรอล และไตรกลีเซอไรด์ผิดปกติ คิดเป็น ร้อยละ 32.01, 14.33, 30.28, และ 22.56 ตามลำดับ จากผลการตรวจร่างกายพบว่า ร้อยละ 42.09 มีโรคความดันโลหิตสูง ร้อยละ 11.96 มีระดับน้ำตาลในเลือดสูงกว่าปกติ ร้อยละ 12.58 มีโรคเบาหวาน ร้อยละ 6.71 มีค่าการทำงานของไตผิดปกติสำหรับจิตภavana พบว่าร้อยละ 10.66 มีการเปลี่ยนแปลงของสุขภาพทางจิตในส่วนของสีกภavanaและปัญญาภavana พบว่า อยู่ในระดับปานกลาง ผลการวิจัยพบว่า พระสงฆ์มีการเปลี่ยนแปลงของสุขภาพทางกายโดยพบความชุกของปัจจัยเสี่ยงต่อการเจ็บป่วยด้วยโรคไม่ติดต่อเรื้อรังได้สูงกว่าที่พบในประชากรชายไทย การส่งเสริมสุขภาพในพระสงฆ์จึงเป็นสิ่งสำคัญและเร่งด่วนและเป็นประเด็นที่ท้าทายสำหรับผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในทุกภาคส่วน

3. การประยุกต์หลักภavana 4 ที่เหมาะสมในการส่งเสริมสุขภาพองค์รวมผู้สูงอายุของเทศบาลตำบลเทพนคร อำเภอเมือง จังหวัดกำแพงเพชร ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของฉวีวรรณ สุวรรณภา และคณะ (2561) ได้วิจัยเรื่อง สุขภาพพระสงฆ์: การพัฒนารูปแบบสุขภาพตามแนววิถีพุทธโดยการบูรณาการสาธารณสุขเพื่อคุณภาพชีวิตที่ดีของจังหวัดเชียงราย ผลการวิจัยพบว่า 1. ปัญหาของการเสริมสร้างสุขภาพของพระสงฆ์ตามแนววิถีพุทธในการบูรณาการ สาธารณสุขชุมชนเพื่อคุณภาพชีวิตที่ดีของจังหวัดเชียงราย คือ ปัญหาสุขภาพของพระสงฆ์ไม่เป็นไปตามเกณฑ์มาตรฐานกระทรวงสาธารณสุข ปัญหาด้านพฤติกรรมกรรมการบริโภคอาหารที่มีไขมันสูง ปัญหาขาดการออกกำลังกาย ปัญหาการดูแลสุขภาพด้วยตนเองอย่างสม่ำเสมอ และปัญหาด้านการจัดการสิ่งแวดล้อมที่เอื้อต่อการดูแลสุขภาพของพระสงฆ์ 2. รูปแบบการเสริมสร้างสุขภาพของพระสงฆ์ตามแนววิถีพุทธในการบูรณาการ สาธารณสุขชุมชนเพื่อคุณภาพชีวิตที่ดีของพระสงฆ์จังหวัดเชียงราย มีรูปแบบในการเสริมสร้างสุขภาพตามแนวพุทธ ได้แก่ หลักการ 4 คือ 1. ส่งเสริม 2. ป้องกัน 3. รักษา 4. ฟื้นฟู และวิธีการ 6 คือ หลักการปฏิบัติตาม 6 อ. ได้แก่ อาหาร อารมณ์ อากาศ อนามัย อโรคยา และออกจากอบายมุข

องค์ความรู้จากการวิจัย

การประยุกต์หลักภavana 4 เพื่อส่งเสริมสุขภาวะองค์รวมผู้สูงอายุของเทศบาลตำบลเทพนคร อำเภอเมืองจังหวัดกำแพงเพชร ผู้วิจัยสามารถสรุปองค์ความรู้ได้ดังนี้

ภาพที่ 1 องค์ความรู้จากการวิจัย

จากภาพที่ 1 องค์ความรู้ที่ได้รับจากการวิจัย เรื่อง การประยุกต์หลักภavana 4 เพื่อส่งเสริมสุขภาวะองค์รวมผู้สูงอายุของเทศบาลตำบลเทพนคร อำเภอเมือง จังหวัดกำแพงเพชร สามารถสรุปได้ดังนี้

การประยุกต์หลักภavana 4 เพื่อส่งเสริมสุขภาวะองค์รวมผู้สูงอายุของเทศบาลตำบลเทพนคร อำเภอเมือง จังหวัดกำแพงเพชรการประยุกต์หลักภavana 4 ถือเป็นแนวทางสำคัญในการส่งเสริมสุขภาวะองค์รวมของผู้สูงอายุ โดยมุ่งสนับสนุนให้ผู้สูงอายุมีการปฏิบัติและยกระดับสุขภาพ ควบคู่กับการจัดการสิ่งแวดล้อมและปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อสุขภาพ เพื่อบรรลุเป้าหมายการมีสุขภาวะที่ดีทั้งด้านร่างกาย จิตใจ สังคม และปัญญา อันจะช่วยให้ผู้สูงอายุสามารถดำรงชีวิตในสังคมได้อย่างมีความสุขหลักภavana 4 ตามแนวทางพระพุทธศาสนา เป็นหลักธรรมที่มุ่งเน้นการฝึกฝนและพัฒนาตนเองอย่างรอบด้าน

ครอบคลุมทั้งกายภาวนา (การพัฒนาทางด้านร่างกาย) คีลภาวนา (การพัฒนาพฤติกรรมและความสัมพันธ์ทางสังคม) จิตตภาวนา (การพัฒนาด้านจิตใจ) และปัญญาภาวนา (การพัฒนาด้านปัญญาและการใช้เหตุผล) ซึ่งทั้งหมดนี้เป็นรากฐานในการเสริมสร้างคุณภาพชีวิตและความสุขที่ยั่งยืนของผู้สูงอายุในชุมชนเทศบาลตำบลเทพนคร

1. กายภาวนา การประยุกต์หลักภาวนา 4 เพื่อส่งเสริมสุขภาพขององค์กรรวมผู้สูงอายุของเทศบาลตำบลเทพนคร ในมิติของกายภาวนา คือ การพัฒนาสุขภาพร่างกายให้แข็งแรง สมวัย ควบคู่กับการสร้างความสัมพันธ์ที่เหมาะสมกับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ การพัฒนาภายในความหมายที่แท้จริง คือ การพัฒนาอินทรีย์ ได้แก่ ตา หู จมูก ลิ้น และกาย อันเป็นประสาทสัมผัสที่ทำให้มนุษย์สัมพันธ์กับโลกภายนอก การพัฒนา คือ การใช้อินทรีย์เหล่านี้ อย่างมีสติ ดูอย่างพินิจ ฟังอย่างเข้าใจ บริโภคปัจจัย 4 อย่างพอเหมาะ และใช้สิ่งของหรือเทคโนโลยีอย่างชาญฉลาด เพื่อให้เกิดความเกื้อกูลและคุณภาพชีวิตที่ดี

2. คีลภาวนา การพัฒนาด้านคีลภาวนา คือการฝึกอบรมพฤติกรรม กาย วาจา และใจของผู้สูงอายุให้อยู่ในกรอบแห่งศีลธรรม ส่งเสริมการสำรวมระวังไม่ประพฤติดิตทั้งต่อกายและวาจา รวมถึงปลูกฝังความเมตตา เอื้อเฟื้อเกื้อกูล และการอยู่ร่วมกันอย่างปรองดอง ผู้สูงอายุควรได้รับการสนับสนุนให้เข้าร่วมกิจกรรมทางสังคม เช่น ชมรมผู้สูงอายุ การทำบุญ ฟังเทศน์ หรือกิจกรรมที่สร้างความสามัคคีในชุมชน การพัฒนาดังกล่าวช่วยให้ผู้สูงอายุมีพฤติกรรมที่เหมาะสม อยู่ร่วมกับสังคมได้อย่างสงบสุขและเป็นแบบอย่างที่ดีแก่คนรุ่นหลัง

3. จิตตภาวนา การพัฒนาด้านจิตตภาวนา คือการฝึกอบรมจิตใจของผู้สูงอายุให้สงบ เย็น และมั่นคง โดยเน้นการฝึกสมาธิขั้นพื้นฐาน เช่น การกำหนดลมหายใจ เข้า-ออก เพื่อคลายความเครียดและเสริมสร้างสมาธิ พระสงฆ์และวัดควรจัดกิจกรรมปฏิบัติธรรมและสมาธิในวันสำคัญทางศาสนา พร้อมทั้งจัดให้มีวิทยากรผู้เชี่ยวชาญมาสอนวิธีปฏิบัติที่ถูกต้อง นอกจากนี้ยังควรเปิดโอกาสให้ผู้สูงอายุเข้าร่วมกิจกรรมทำบุญ ฟังธรรม และการปฏิบัติร่วมกับวัดหรือชุมชน เพื่อสร้างความสดชื่นทางใจ ความมั่นคงทางอารมณ์ และการอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข

4. ปัญญาภาวนา การพัฒนาด้านปัญญาภาวนา คือการเสริมสร้างความรู้และปัญญาให้แก่ผู้สูงอายุ เพื่อใช้ในการดำเนินชีวิตอย่างถูกต้อง ผู้สูงอายุควรได้รับการส่งเสริมให้เข้าใจหลักธรรม เช่น โลกธรรม 8 และไตรลักษณ์ เพื่อนำไปใช้แก้ไขปัญหาและคลายความทุกข์ได้อย่างมีเหตุผล รวมถึงการเรียนรู้ความจริงของชีวิต เช่น การเกิด แก่ เจ็บ ตาย อันเป็นสังขารที่ทุกคนต้องเผชิญ การพัฒนาปัญญาภาวนายังมุ่งเน้นการใช้เหตุผลแทนความมมง่าย การคิดเชิงบวก และการปรับตัวให้อยู่ร่วมกับสังคมได้อย่างมีคุณค่า ซึ่งทั้งหมดนี้ช่วยให้ผู้สูงอายุเข้าใจโลกและชีวิตตามความเป็นจริง สามารถแก้ปัญหาด้วยปัญญา และดำเนินชีวิตด้วยความสุขที่ยั่งยืน

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. เทศบาลตำบลเทพนคร อำเภอเมือง จังหวัดกำแพงเพชร ควรส่งเสริมให้ผู้สูงอายุได้รับความรู้เกี่ยวกับการดูแลสุขภาพกาย เช่น ความสำคัญของการนอนหลับ การพักผ่อน การรับประทานอาหารครบ 5 หมู่ และการออกกำลังกายที่เหมาะสมกับวัย เพื่อเสริมสร้างร่างกายให้แข็งแรงและลดความเสี่ยงต่อการเกิดโรค

2. เทศบาลตำบลเทพนคร อำเภอเมือง จังหวัดกำแพงเพชร ควรสนับสนุนให้ผู้สูงอายุปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและครอบครัว รวมทั้งจัดกิจกรรมสร้างความสัมพันธ์ในชุมชน ส่งเสริมการช่วยเหลือเกื้อกูล และสร้างเครือข่ายผู้สูงอายุเพื่อเพิ่มพูนคุณภาพชีวิต

3. เทศบาลตำบลเทพนคร อำเภอเมือง จังหวัดกำแพงเพชร ควรส่งเสริมให้ผู้สูงอายุมีโอกาสเข้าร่วมกิจกรรมทางวัฒนธรรม ศาสนา และประเพณีท้องถิ่นอย่างต่อเนื่อง โดยเพิ่มการประชาสัมพันธ์ จัดระบบการเดินทาง และอำนวยความสะดวกเพื่อให้ผู้สูงอายุสามารถเข้าถึงกิจกรรมได้มากขึ้น

4. เทศบาลตำบลเทพนคร อำเภอเมือง จังหวัดกำแพงเพชร ควรส่งเสริมให้ผู้สูงอายุได้รับความรู้ด้านจิตใจและสติปัญญา โดยจัดอบรมเกี่ยวกับการทำสมาธิ การเจริญสติ และการเรียนรู้หลักธรรมสำคัญ เช่น โลกธรรม 8 และไตรลักษณ์ เพื่อให้ผู้สูงอายุสามารถเข้าใจความจริงของชีวิต มีความสุขทางใจ และอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างสมดุล

ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

1. เทศบาลตำบลเทพนคร อำเภอเมือง จังหวัดกำแพงเพชร ควรมีการจัดโครงการตรวจสุขภาพประจำปีและการคัดกรองโรคเรื้อรังสำหรับผู้สูงอายุ โดยประสานความร่วมมือระหว่างเทศบาลกับหน่วยงานสาธารณสุขในพื้นที่ รวมทั้งจัดอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับโภชนาการ การรับประทานอาหารครบ 5 หมู่ที่เหมาะสมกับวัย และการปรับพฤติกรรมการดำเนินชีวิตอย่างถูกต้อง นอกจากนี้ควรจัดกิจกรรมออกกำลังกายที่เหมาะสมกับผู้สูงอายุ เช่น การรำไม้พลอง โยคะเบื้องต้น หรือการเดินเพื่อสุขภาพ โดยมีวิทยากรหรือผู้นำชุมชนเป็นผู้ดำเนินการ ตลอดจนจัดทำสมุดสุขภาพผู้สูงอายุสำหรับบันทึกข้อมูลการตรวจสุขภาพและกิจกรรมการดูแลตนเอง เพื่อให้มีการติดตามผลอย่างต่อเนื่อง

2. เทศบาลตำบลเทพนคร อำเภอเมือง จังหวัดกำแพงเพชร ควรจัดตั้งชมรมผู้สูงอายุประจำชุมชนเพื่อเป็นเวทีในการทำกิจกรรมร่วมกัน เช่น งานบุญ งานประเพณี และกิจกรรมจิตอาสา พร้อมทั้งส่งเสริมให้มีกิจกรรมนันทนาการ กีฬาเบา ๆ และการทำงานอดิเรกร่วมกันเพื่อสร้างความสัมพันธ์อันดีและความสามัคคีภายในชุมชน นอกจากนี้ควรประสานงานกับวัดและสถาบันการศึกษาเพื่อจัดอบรมด้านศีลธรรมและคุณธรรมทางพระพุทธศาสนา รวมถึงการดำเนินชีวิตอย่างพอเพียง อีกทั้งยังควรจัดโครงการทัศนศึกษา

และท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อเปิดโอกาสให้ผู้สูงอายุได้เรียนรู้และเสริมสร้างประสบการณ์ชีวิตใหม่ ๆ

3. เทศบาลตำบลเทพนคร อำเภอเมือง จังหวัดกำแพงเพชร ควรมีการจัดอบรม การฝึกสมาธิและการเจริญสติสำหรับผู้สูงอายุ โดยเชิญพระสงฆ์หรือวิทยากรผู้เชี่ยวชาญ มาให้ความรู้และแนะนำวิธีปฏิบัติที่เหมาะสม ควบคู่ไปกับการจัดกิจกรรมวัฒนธรรมและ ประเพณี เช่น การรำ การร้องเพลง และการทำสวน เพื่อช่วยให้ผู้สูงอายุมีอารมณ์สดชื่น และจิตใจสงบ ควรเปิดศูนย์ให้คำปรึกษาหรือมุมพูดคุยเพื่อเป็นที่พึ่งทางใจและช่วยลด ความเครียด รวมทั้งส่งเสริมให้ผู้สูงอายุมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางศาสนาอย่างสม่ำเสมอ ทั้งการทำบุญ ฟังเทศน์ สวดมนต์ และการปฏิบัติธรรม โดยควรประสานงานกับวัดและ ชุมชนเพื่อจัดกิจกรรมด้านจิตใจอย่างต่อเนื่องและเป็นระบบ

4. เทศบาลตำบลเทพนคร อำเภอเมือง จังหวัดกำแพงเพชร ควรมีการจัดตั้ง ห้องสมุดชุมชนหรือมุมหนังสือสำหรับผู้สูงอายุ โดยเน้นหนังสือธรรมะ สุขภาพ และสาระน่า รู้เพื่อส่งเสริมการอ่านและการเรียนรู้ตลอดชีวิต พร้อมทั้งจัดกิจกรรมการเรียนรู้ เช่น การ บรรยายธรรมะ การแลกเปลี่ยนประสบการณ์ชีวิต และการเขียนบันทึกหรือเรื่องเล่า เพื่อ เปิดโอกาสให้ผู้สูงอายุได้ใช้ความรู้และทักษะที่ตนมีอยู่ ควรส่งเสริมการเจริญสติใน ชีวิตประจำวันผ่านการฝึกปฏิบัติ เช่น การเดินจงกรม การกำหนดลมหายใจ และการรู้ เท่าทันอริยาบถต่าง ๆ รวมทั้งจัดโครงการพัฒนาภูมิปัญญาผู้สูงอายุ โดยบูรณาการหลักธรรม ทางพระพุทธศาสนากับความรู้ด้านวิทยาศาสตร์สุขภาพ เพื่อช่วยให้ผู้สูงอายุเข้าใจโลกและ ชีวิตตามความเป็นจริง และสามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างมีความสุข

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

1. ในการวิจัยต่อไป ควรศึกษารูปแบบและแนวทางการส่งเสริมสุขภาวะจากการ ประยุกต์หลักภavana 4 หรือหลักธรรมอื่น ๆ ที่เหมาะสมกับผู้สูงอายุในเขตเทศบาลตำบล เทพนคร และพื้นที่อื่น ๆ เพื่อเปรียบเทียบผลการดำเนินงานในบริษัทที่ต่างกัน

2. ในการวิจัยต่อไป ควรศึกษาเกี่ยวกับปัจจัยด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ที่มีผลต่อการส่งเสริมสุขภาวะของผู้สูงอายุ เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครอบคลุมและสามารถนำไป กำหนดนโยบายหรือแผนงานได้ตรงกับความต้องการจริงของพื้นที่

3. ในการวิจัยต่อไป ควรศึกษาแนวทางการเพิ่มศักยภาพของเจ้าหน้าที่ องค์กร ปกครองส่วนท้องถิ่น และเครือข่ายชุมชนที่ทำหน้าที่ส่งเสริมสุขภาวะแก่ผู้สูงอายุ โดยบูรณาการ กับเทคโนโลยีและสื่อออนไลน์ เพื่อให้การส่งเสริมสุขภาวะมีความต่อเนื่องและสอดคล้อง กับวิถีชีวิตยุคปัจจุบัน

เอกสารอ้างอิง

- ฉวีวรรณ สุวรรณภา และคณะ. (2561). *สุขภาวะพระสงฆ์: การพัฒนารูปแบบสุขภาวะตามแนววิถีพุทธโดยการบูรณาการสาธารณสุขเพื่อคุณภาพชีวิตที่ดีของจังหวัดเชียงราย* (รายงานการวิจัย). พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต). (2538). *พุทธธรรม*. กรุงเทพฯ:ธรรมสภา.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต). (2552). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม*. กรุงเทพฯ:ธรรมสภา.
- พระราชสิทธิเวที (วิรัช วิโรจโน) และคณะ. (2562). การวิเคราะห์สถานการณ์สุขภาวะตามหลักภavana 4 ของพระสงฆ์ในจังหวัดพิจิตร. *วารสาร มจร สังคมศาสตร์ปริทรรศน์*, 8(3), 15–27.
- โรชินี อุปรา และทักษิภา ชัชรรัตน์. (2559). โรคเรื้อรัง: ผลกระทบต่อสุขภาพพระสงฆ์ และแนวทางการส่งเสริมสุขภาพ. *วารสารวิจัยการพยาบาลและสุขภาพ*, 17(3), 17–23.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2560). *แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560–2564)*. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.
- สำนักงานสถิติจังหวัดกำแพงเพชร. (2568). *รายงานสถิติจังหวัดกำแพงเพชร พ.ศ. 2568*. กำแพงเพชร: สำนักงานสถิติจังหวัดกำแพงเพชร.
- สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2566). *สรุปผลที่สำคัญการทำงานของผู้สูงอายุในประเทศไทย พ.ศ. 2566*. กรุงเทพฯ: สำนักงานสถิติแห่งชาติ.
- Likert, R. (1967). The Method of Constructing and Attitude Scale. In Reading in Fishbein, M. (Ed.), *Attitude Theory and Measurement*. (pp. 90-95), New York: Wiley & Son.
- United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Population Division. (2020). *World Population Ageing 2020: Highlights: Living arrangements of older persons* (ST/ESA/SER.A/451). New York: United Nations.
- World Bank. (2024). *Thailand Systematic Country Diagnostic Update 2024*. Washington, D.C.: World Bank.
- World Health Organization. (2021). *Decade of healthy ageing 2021–2030*. Geneva: World Health Organization.
- Yamane, T. (1973). *Statistics: An introductory analysis* (3rd ed.). New York: Harper and Row.

การพัฒนาการบริหารจัดการงานสาธารณูปการของพระสังฆาธิการ
ในอำเภอคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร*

DEVELOPMENT OF PUBLIC UTILITY MANAGEMENT OF THE MONKS
AT KHLONG LAN DISTRICT IN KAMPHAENG PHET PROVINCE

พระครูปริชาตวิจิตร (สิทธิชัย ปรีชาโน),
พระครูวิชิตคุณพิพัฒน์ (อเนก คุณวุฒโต), นิกอร์ ศรีราช
Phrakhrupreechawachirasit (Sitthichai Parichano),
Phrakhruwachirakhunphiphat (Anek Khunwuttho), Nigorn Sriraj
คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
Faculty of Social Sciences, Mahachulalongkornrajavidyalaya University
Corresponding Author E-mail: preecha8856@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1. ศึกษาระดับการพัฒนาการบริหารจัดการงานสาธารณูปการของพระสังฆาธิการในอำเภอคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร 2. เปรียบเทียบความคิดเห็นของพระสงฆ์ต่อการพัฒนาการบริหารจัดการงานสาธารณูปการของพระสังฆาธิการในอำเภอคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร โดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล และ 3. ศึกษาปัญหา อุปสรรคและเสนอแนะการพัฒนาการบริหารจัดการงานสาธารณูปการของพระสังฆาธิการในอำเภอคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร วิเคราะห์ข้อมูลด้วย ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการวิจัยเชิงคุณภาพเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญจำนวน 9 รูปหรือคน โดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหาเชิงพรรณนา

ผลการวิจัยพบว่า 1. ระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์การพัฒนาการบริหารจัดการงานสาธารณูปการของพระสังฆาธิการในอำเภอคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร พบว่าการพัฒนาการบริหารจัดการงานสาธารณูปการของพระสังฆาธิการ อำเภอคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.83$, S.D. = 0.17) 2. ผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการพัฒนาการบริหารจัดการงานสาธารณูปการของพระสังฆาธิการ อำเภอคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร โดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคลพบว่า พระสงฆ์ที่มีอายุ พรรษา และวุฒิการศึกษาสามัญ ต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการพัฒนาการบริหารจัดการงานสาธารณูปการของพระสังฆาธิการ ไม่แตกต่างกัน จึงปฏิเสธสมมติฐานการวิจัย ส่วนพระสงฆ์ที่มีวุฒิการศึกษานักธรรม มีความคิดเห็น แตกต่างกัน

จึงยอมรับสมมติฐานการวิจัย และ 3. ผลการศึกษาปัญหา อุปสรรคและข้อเสนอแนะ การพัฒนาการบริหารจัดการงานสาธารณูปการของพระสังฆาธิการในอำเภอคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร พบว่า ด้านการก่อสร้างและบูรณ ปฏิสังขรณ์เสนาสนะ คือ ขาดงบประมาณ และแหล่งทุนที่แน่นอน การดำเนินงานต้องพึ่งพาศรัทธาญาติโยม ทำให้ขาดความต่อเนื่อง

คำสำคัญ: การบริหารจัดการ; งานสาธารณูปการ; พระสังฆาธิการ

Abstract

Objectives of this research article were: 1. To examine the level of Sangha public facility management of Sangha administrators at Khlong Lan District, Kamphaeng Phet Province; 2. To compare the opinions of Buddhist monks toward the development of Sangha public facilities management by Sangha administrators in Khlong Lan District, Kamphaeng Phet Province, classified according to personal factors; and 3. To investigate the problems, obstacles, and provide recommendations for the development of Sangha public facility management by Sangha administrators at Khlong Lan District, Kamphaeng Phet Province. Data were analyzed using frequency, percentage, mean, and standard deviation. In addition, qualitative research was conducted by collecting data from nine key informants who were monks or related individuals and analyzed by descriptive content interpretation.

Findings were as follows: 1. The overall opinion level of Buddhist monks regarding the development of Sangha public facilities management by Sangha administrators at Khlong Lan District, Kamphaeng Phet Province, was found to be at a high level ($\bar{X} = 3.83$, S.D. = 0.17). 2. The results of comparing monks' opinions on the development of Sangha public facilities management by Sangha administrators at Khlong Lan District, Kamphaeng Phet Province, classified by personal factors, revealed that monks with different ages, years of ordination, and levels of general education did not differ significantly in their opinions. Thus, the research hypothesis was rejected. However, monks with different levels of Dhamma studies, Nak Dham education, showed statistically significant differences in their opinions, leading to the acceptance of the research hypothesis; and 3. The study of problems, obstacles, and

suggestions concerning the development of Sangha public facilities management by Sangha administrators at Khlong Lan District, Kamphaeng Phet Province, were found that, in terms of construction and renovation of monastic buildings, there was a lack of sufficient budget and reliable funding sources. The operations mainly depended on laypeople's donations resulted in discontinuity and inconsistency in the implementation.

Keywords: Management; Public Utility Work; Monastic Leader

บทนำ

ในภาวะการณปัจจุบันที่กำลังเข้าสู่ศตวรรษที่ 21 กระแสโลกาภิวัตน์ทำให้โลกเกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว เป็นโลกที่ไร้พรมแดน ด้วยความก้าวหน้าของเทคโนโลยี การสื่อสารของประเทศไทยก็ได้รับผลกระทบจากกระแสโลกาภิวัตน์จึงทำให้มีความเติบโตทางด้าน วัตถุอย่างต่อเนืองและรวดเร็ว ทั้งสังคมเมืองและสังคมชนบทท้องถิ่น มีการแข่งขันกันสูงทุก ระดับอาชีพ เนื่องจากการพัฒนาทางด้านวัตถุ เทคโนโลยี ข้อมูลข่าวสาร ทำให้เกิดการ เปลี่ยนแปลงอย่างมากทางด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม วิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี และการเมืองการปกครอง โดยเฉพาะสถาบันศาสนานั้น มีความสำคัญอย่างยิ่ง ความสำคัญอย่างยิ่ง (พระอภิการวสันต์ ติสฺสโร, 2565)

ในสมัยพุทธกาล เมื่อพระพุทธเจ้าตรัสรู้แล้วได้เสด็จไปยังเมืองราชคฤห์ เพื่อโปรดพระเจ้าพิมพิสารตามที่ได้ทรงสัญญาไว้ เมื่อคราวที่ทรงเสด็จออกผนวชใหม่ เมื่อพระเจ้าพิมพิสารพร้อม ด้วยข้าราชการบริพารได้ทรงเข้าไปเฝ้า หลังจากทรงสดับธรรมแล้ว ทรงเลื่อมใสและได้ทรงดำริว่า พระราชาอุทยานเวฬุวันของเรานี้แลไม่ไกลไม่ไกลจากบ้านนัก สะดวกด้วยการคมนาคมควรเป็นที่ ประชาชนผู้ประสงค์จะฟังเข้าเฝ้าได้ กลางวันไม่ พลุกพล่านกลางคืนเงียบสงัดจากเสียง ไม่กึกก้อง ควรเป็นที่ ประกอบกิจของผู้ต้องการ ที่สงัด และควรเป็นที่ หลีกเร้นอยู่ตามสมณวิสัย พระเจ้าพิมพิสารจึงได้ถวายพระราชอุทยาน แห่งนี้ เป็นวัดในพระพุทธศาสนาแห่งแรกหลังจากได้สดับพระธรรมเทศนา (พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตโต, 2554)

จากที่กล่าวข้างต้น ดังนั้น ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษา การพัฒนาการบริหารจัดการ งานสาธารณูปการของพระสังฆาธิการในอำเภอคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร ซึ่งเป็นงาน หนึ่งของเจ้าอาวาส ในงาน 6 ด้าน ดำเนินการวิจัยอยู่ก็จะทำให้ทางคณะสงฆ์ได้ดำเนินการ พัฒนาให้มีความเจริญยิ่ง ๆ ขึ้นต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาระดับการพัฒนาการบริหารจัดการงานสาธารณูปการของพระสังฆาธิการในอำเภอคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร
2. เพื่อเปรียบเทียบความคิดเห็นของพระสงฆ์ต่อการพัฒนาการบริหารจัดการงานสาธารณูปการของพระสังฆาธิการในอำเภอคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร โดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล
3. เพื่อศึกษาปัญหา อุปสรรคและเสนอแนะการพัฒนา การบริหารจัดการงานสาธารณูปการของพระสังฆาธิการในอำเภอคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร

วิธีดำเนินการวิจัย

1. รูปแบบของการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยแบบผสมวิธี (Mixed Methods Research) มีทั้งการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) และการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research)

2. ประชากร กลุ่มตัวอย่าง และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

2.1 ประชากร ได้แก่ พระสงฆ์ที่อยู่ในเขตการปกครองคณะสงฆ์อำเภอคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร ซึ่งมีจำนวนทั้งหมด 285 รูป (สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดกำแพงเพชร, 2564)

2.2 กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ พระสงฆ์ที่อยู่ในเขตการปกครองคณะสงฆ์อำเภอคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร จำนวน 167 รูป จากการคำนวณหาจำนวนกลุ่มตัวอย่างโดยใช้สูตรของทาโร่ ยามาเน่ (Yamane, 1973)

2.3 ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ผู้วิจัยใช้การเลือกแบบเจาะจง เพื่อสัมภาษณ์เชิงลึกจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ โดยแบ่งเป็นกลุ่ม จำนวน 3 กลุ่ม ดังนี้ 1. นักวิชาการหรือผู้ปฏิบัติงานด้านพระพุทธศาสนา 2. พระสังฆาธิการระดับเจ้าคณะตำบล และ 3. พระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาส

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

- 3.1 การวิจัยเชิงปริมาณ เป็นแบบสอบถาม (Questionnaires)
- 3.2 การวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้แบบสัมภาษณ์เชิงลึกแบบมีโครงสร้าง

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล

4.1 การวิจัยเชิงปริมาณ 1. ผู้วิจัยขอหนังสือจากผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาร

ลงกรณราชวิทยาลัย ถึงเจ้าคณะอำเภอคลองลาน เพื่อขอความอนุเคราะห์ในการตอบแบบสอบถามจากผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในพื้นที่ 2. นำแบบสอบถามฉบับสมบูรณ์ไปเก็บข้อมูลกับพระสงฆ์ในพื้นที่ที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 167 ชุด และ 3. นำข้อมูลดิบที่ได้ไปวิเคราะห์ด้วยโปรแกรมวิจัยทางสังคมศาสตร์ต่อไป

4.2 การวิจัยเชิงคุณภาพ เก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

5. การวิเคราะห์ข้อมูล และสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

5.1 การวิจัยเชิงปริมาณ ผู้วิจัยใช้โปรแกรมวิจัยทางสังคมศาสตร์ในการวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถาม โดยใช้สถิติพรรณนา เพื่ออธิบายปัจจัยส่วนบุคคล โดยใช้ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน และสถิติอนุมาน เป็นสถิติที่ใช้วิเคราะห์การถดถอยพหุคูณ ด้วยวิธีแบบ Stepwise เพื่อพยากรณ์ตัวแปรตามหนึ่งตัวซึ่งส่งผล มาจากตัวแปรอิสระตั้งแต่สองตัวขึ้นไป ที่ส่งผลต่อการพัฒนาการบริหารจัดการงานสาธารณูปการของพระสังฆาธิการ ในอำเภอคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร

5.2 การวิจัยเชิงคุณภาพ วิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) โดยการสังเคราะห์ข้อมูลตามประเด็นที่เกี่ยวข้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย

ผลการวิจัย

1.ระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการพัฒนาการบริหารจัดการงานสาธารณูปการของพระสังฆาธิการ ในอำเภอคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร

ตารางที่ 1 ค่าเฉลี่ยและค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการพัฒนาการบริหารจัดการงานสาธารณูปการของพระสังฆาธิการในอำเภอคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร โดยภาพรวม

การบริหารจัดการงานสาธารณูปการของพระสังฆาธิการ อำเภอคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร	ระดับการปฏิบัติ		
	(\bar{X})	S.D.	แปลผล
1 ด้านการก่อสร้างและบูรณปฏิสังขรณ์เสนาสนะ	3.85	0.25	มาก
2 ด้านการพัฒนาวัด	3.83	0.28	มาก
3 ด้านการดูแลรักษาและจัดการศาสนสมบัติของวัด	3.82	0.41	มาก
ภาพรวม	3.83	0.17	มาก

จากตารางที่ 1 พบว่า ระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการพัฒนาการบริหารจัดการงานสาธารณูปการของพระสังฆาธิการในอำเภอคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก ค่าเฉลี่ย ($\bar{X} = 3.83$, S.D. = 0.17) และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า อยู่ในระดับมากทุกด้าน โดยเรียงตามลำดับจากมากไปหาน้อย ดังนี้ ด้านการก่อสร้างและบูรณปฏิสังขรณ์เสนาสนะ อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.85$, S.D. = 0.25) ด้านการ

พัฒนาวัด อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.83$, S.D. = 0.28) ด้านการดูแลรักษาและจัดการศาสนสมบัติของวัด อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.82$, S.D. = 0.17)

2. ผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการพัฒนาการบริหารจัดการงานสาธารณูปการของพระสังฆาธิการในอำเภอคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร โดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล

ตารางที่ 2 ผลทดสอบสมมติฐานการวิจัยเพื่อเปรียบเทียบความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการพัฒนาการบริหารจัดการงานสาธารณูปการของพระสังฆาธิการในอำเภอคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร โดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล

สมมติฐาน	ตัวแปรทดสอบ	t/ F	Sig.	ผลการศึกษา	
				ยอมรับ	ปฏิเสธ
1	อายุ	0.361	0.698		✓
2	พรรษา	0.550	0.649		✓
3	วุฒิการศึกษาสามัญ	1.090	0.338		✓
4	วุฒิการศึกษานักธรรม	4.688	0.004**	✓	

จากตารางที่ 2 พบว่า การพัฒนาการบริหารจัดการงานสาธารณูปการของพระสังฆาธิการในอำเภอคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคลพบว่าพระสงฆ์ที่มีอายุ มีพรรษา มีวุฒิการศึกษาสายสามัญต่างกัน มีความคิดเห็นไม่แตกต่างกัน ส่วนพระสงฆ์ที่มีวุฒิการศึกษาแผนกธรรมต่างกัน มีความคิดเห็นแตกต่างกัน จึงยอมรับสมมติฐานการวิจัย

3. ปัญหา อุปสรรคและเสนอแนะการพัฒนาการบริหารจัดการงานสาธารณูปการของพระสังฆาธิการในอำเภอคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร 1. ด้านการก่อสร้างและบูรณปฏิสังขรณ์เสนาสนะ ปัญหา อุปสรรค คือ ขาดงบประมาณและผู้เชี่ยวชาญในการบูรณปฏิสังขรณ์ ทำให้การก่อสร้างและบูรณะไม่เป็นไปตามแผนและล่าช้า ข้อเสนอแนะ คือ ควรจัดทำแผนแม่บทการก่อสร้าง-บูรณะ พร้อมสร้างความร่วมมือกับชุมชน หน่วยงานรัฐ และเอกชน เพื่อระดมงบประมาณและแรงสนับสนุน 2. ด้านการพัฒนาวัด ปัญหาและอุปสรรค คือ การพัฒนาวัดขาดการบริหารจัดการที่เป็นระบบและการมีส่วนร่วมของชุมชน ทำให้การพัฒนาไม่ต่อเนื่องและไม่ตอบสนองความต้องการของสังคม ข้อเสนอแนะ คือ ควรส่งเสริมการบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วม และพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชน ทั้งด้านศีลธรรม ประเพณี และภูมิปัญญาท้องถิ่น และ 3. ด้านการดูแลรักษาและจัดการศาสนสมบัติของวัด ปัญหาและอุปสรรค คือ ขาดระบบข้อมูลและทะเบียนศาสนสมบัติที่ทันสมัย โปร่งใส และเป็นมาตรฐาน ทำให้เสี่ยงต่อการสูญหายหรือใช้ทรัพย์สิน

ไม่คุ้มค่าข้อเสนอแนะ คือ ควรจัดทำฐานข้อมูลและทะเบียนศาสนสมบัติกลาง พร้อมอบรมพระสังฆาธิการด้านกฎหมายและการจัดการทรัพย์สิน เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพและความโปร่งใส

อภิปรายผลการวิจัย

1. ระดับการพัฒนาการบริหารจัดการงานสาธารณูปการของพระสังฆาธิการในอำเภอคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร โดยภาพรวม พบว่า อยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า อยู่ในระดับมากทุกด้าน ทั้งนี้ อาจจะเป็นเพราะว่า พระสงฆ์จะมีช่วงอายุที่แตกต่างกัน ก็ไม่ได้ส่งผลต่อความคิดเห็นในการพัฒนาการบริหารจัดการงานสาธารณูปการของพระสังฆาธิการ ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของพระครูประทีปวัชรภรณ์ (วิเชียร ปญญาทีโป) และคณะ (2565) ที่ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง กลไกการบริหารจัดการอิทธิภรณ์ของคณะสงฆ์อำเภอบางไทร จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ผลการวิจัยพบว่า นักเรียนที่มีเพศมีระดับการศึกษาต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการงานศึกษาสงเคราะห์ของพระสังฆาธิการในอำเภอเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดสระบุรี โดยภาพรวมไม่แตกต่างกัน จึงปฏิเสธสมมติฐานการวิจัย ส่วนผู้ปกครองนักเรียนที่มีอายุต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการงานศึกษาสงเคราะห์ของพระสังฆาธิการในอำเภอเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดสระบุรี โดยภาพรวมแตกต่างกัน จึงเป็นไปตามสมมติฐานการวิจัย

2. ผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีอายุต่างกัน พบว่า มีระดับความคิดเห็นต่อการพัฒนาการบริหารจัดการงานสาธารณูปการของพระสังฆาธิการอำเภอคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร ไม่แตกต่างกัน ทั้งนี้ อาจจะเป็นเพราะว่า ความพึงพอใจของประชาชนที่มีต่อการจัดการงานสาธารณูปการของวัดชาวเหนือ อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี โดยจำแนกตามเพศ อายุ และอาชีพ พบว่าไม่แตกต่างกัน ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของพระอุกฤษ อุทาโน (เกตุแก้ว) และคณะ (2567) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง ความพึงพอใจของประชาชนที่มีต่อการจัดการงานสาธารณูปการของวัดชาวเหนือ อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี ผลการวิจัยพบว่า ความพึงพอใจของประชาชนที่มีต่อการจัดการงานสาธารณูปการของวัดชาวเหนือ อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี โดยจำแนกตามเพศ อายุ และอาชีพ พบว่าไม่แตกต่างกันทุกด้านซึ่งปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้

3. ปัญหา อุปสรรคและเสนอแนะการพัฒนาการบริหารจัดการงานสาธารณูปการของพระสังฆาธิการ ในอำเภอคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร พบว่า การบริหารจัดการงานสาธารณูปการของพระสังฆาธิการ ขาดงบประมาณและระบบการจัดการที่มีมาตรฐาน ทำให้การก่อสร้าง บูรณปฏิสังขรณ์ การพัฒนาวัด และการดูแลศาสนสมบัติไม่ต่อเนื่องและไม่ทั่วถึง ส่วนข้อเสนอแนะ ทั้งนี้ อาจจะเป็นเพราะว่า วัดขาดการวางแผนล่วงหน้าในการพัฒนาวัด ขาดการประชาสัมพันธ์ และขาดความร่วมมือกับหน่วยงาน องค์กร ชุมชนในการ

พัฒนาวัด ดังนั้น วัดจึงควรจัดทำแผนการบริหารจัดการเชิงระบบโดยมีส่วนร่วมจากชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง พร้อมทั้งพัฒนาศักยภาพพระสังฆาธิการด้านการบริหารและการจัดการทรัพยากร เพื่อให้เกิดความโปร่งใสและยั่งยืน ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของพระดำรงค์ สุปญโญ (ธฺระวงค์) และคณะ (2567) ที่ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การจัดการงานสาธารณูปการของคณะสงฆ์ ตำบลนางแก้ว อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี ผลการวิจัยพบว่า การจัดการงานสาธารณูปการของคณะสงฆ์ ตำบลนางแก้ว อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี พบว่า วัดขาดการวางแผนผังของวัด การสร้างถาวรวัตถุที่เหมาะสม ขาดบุคลากรที่มีความรู้ในการจัดทำบัญชีการเงินของวัด ขาดการวางแผนล่วงหน้าในการพัฒนาวัด ขาดการประชาสัมพันธ์ และขาดความร่วมมือกับหน่วยงาน องค์กร ชุมชน ในการพัฒนาวัดในด้านต่าง ๆ และข้อเสนอแนะ ได้แก่ วัดควรมีการวางแผนผังของวัด ในการสร้างถาวรวัตถุที่เหมาะสม วัดควรมีการขอความร่วมมือกับองค์กร หรือหน่วยงานที่สามารถช่วยเหลือให้ความรู้ความเข้าใจกับพระภิกษุ หรือบุคลากรที่ทำหน้าที่ในการจัดทำบัญชีการเงินของวัด ควรมีการวางแผนล่วงหน้าในการพัฒนาวัด มีการประชาสัมพันธ์ และหาความร่วมมือกับหน่วยงาน องค์กร ชุมชน ในการพัฒนาวัด และควรมีการพัฒนาพระภิกษุในวัดให้มีความรู้ในด้านต่าง ๆ

องค์ความรู้จากการวิจัย

จากองค์ความรู้จากการวิจัยเรื่อง การพัฒนาการบริหารจัดการงานสาธารณูปการของพระสังฆาธิการ ในอำเภอคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร ผู้วิจัยได้สังเคราะห์เป็นองค์ความรู้ใหม่ที่สามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้จริง ตามภาพที่ 1 ดังนี้

ภาพที่ 1 องค์ความรู้จากการวิจัย

จากภาพที่ 1 องค์กรความรู้จากการวิจัย ผู้วิจัยได้สังเคราะห์องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัยได้เป็นองค์ความรู้ใหม่และสามารถนำไปใช้ได้จริง ดังนี้

1. ด้านการก่อสร้างและบูรณปฏิสังขรณ์เสนาสนะ

1.1 ได้องค์ความรู้ว่า การก่อสร้างและบูรณะต้องอาศัยทั้งงบประมาณ ความเชี่ยวชาญ และการมีส่วนร่วมของชุมชน

1.2 การมีแผนแม่บทและเครือข่ายความร่วมมือจะช่วยให้การพัฒนางานก่อสร้าง-บูรณะเป็นระบบและยั่งยืน

2. ด้านการพัฒนาวัด

2.1 วัดเป็นศูนย์กลางการพัฒนาทั้งกายภาพ จิตใจ และสังคม แต่ต้องการการบริหารจัดการที่มีส่วนร่วมเพื่อให้ตอบสนองความต้องการของประชาชน

2.2 การดึงเยาวชนและชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม จะช่วยให้วัดพัฒนาต่อเนื่อง และกลายเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของท้องถิ่น

3. ด้านการดูแลรักษาและจัดการศาสนสมบัติของวัด

3.1 การจัดการศาสนสมบัติต้องใช้ระบบข้อมูลที่ชัดเจนและทันสมัย เพื่อป้องกันการสูญหายและสร้างความโปร่งใส

3.2 การเสริมสร้างความรู้ด้านกฎหมายและการบริหารทรัพย์สินให้แก่พระสังฆาธิการ จะช่วยยกระดับมาตรฐานการจัดการวัด

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. สำนักงานพระพุทธศาสนา ร่วมกับคณะสงฆ์และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ควรจัดทำแผนแม่บทการพัฒนาวัด ครอบคลุมการก่อสร้าง การบูรณปฏิสังขรณ์ การพัฒนาวัด และการจัดการศาสนสมบัติ

2. สำนักงานพระพุทธศาสนา ควรกำหนดนโยบายให้วัด ชุมชน ภาครัฐ และเอกชน ร่วมกันสนับสนุนงบประมาณ บุคลากร และองค์ความรู้ เพื่อยกระดับการพัฒนาวัดอย่างยั่งยืน

3. พระสังฆาธิการควรจัดอบรมและพัฒนาพระสังฆาธิการด้านการบริหารจัดการ การเงิน กฎหมาย การอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม และการใช้เทคโนโลยีดิจิทัล

4. สำนักงานพระพุทธศาสนา ควรสร้างระบบฐานข้อมูลศาสนสมบัติและงานสาธารณูปการที่เป็นมาตรฐาน และผลักดันนโยบายการจัดทำทะเบียนศาสนสมบัติกลางแบบดิจิทัล เพื่อความถูกต้อง โปร่งใส และตรวจสอบได้ ยกย่องบทบาทวัดเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้และพัฒนาชุมชน

5. สำนักงานพระพุทธศาสนา ควรส่งเสริมให้วัดเป็นพื้นที่บูรณาการกิจกรรมด้าน ศิลธรรม การศึกษา วัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน

ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

1. ด้านการก่อสร้างและบูรณปฏิสังขรณ์เสนาสนะ พระสังฆาธิการควรร่วมกับ คณะกรรมการวัดและชุมชน จัดทำแผนการก่อสร้าง บูรณะเป็นลำดับขั้น พร้อมกำหนด งบประมาณ แหล่งเงินทุน และระยะเวลาให้ชัดเจน

2. ด้านการพัฒนาวัด พระสังฆาธิการควรจัดกิจกรรมที่ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของ ประชาชน เช่น โครงการวัดเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ จัดอาสาพัฒนาวัด และกิจกรรม เยียวชนสัมพันธ์ เพื่อให้วัดมีบทบาททั้งทางศาสนาและสังคม

3. ด้านการดูแลรักษาและจัดการศาสนสมบัติของวัด พระสังฆาธิการควรจัดทำ ทะเบียนศาสนสมบัติประจำวัด อย่างเป็นระบบ และใช้เทคโนโลยีดิจิทัลในการบันทึก เพื่อติดตาม ตรวจสอบ และรายงานผลต่อคณะกรรมการวัดและชุมชนอย่างโปร่งใส

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรทำการวิจัยเกี่ยวกับบทบาทพระสังฆาธิการในการบริหารงานด้านอื่น ๆ เฉพาะด้านไป เช่น ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ด้านการสาธารณสุขสงเคราะห์ เป็นต้น

2. ควรนำผลการวิจัยที่ได้ไปพัฒนาและประยุกต์ใช้จริงกับพระสังฆาธิการในการ บริหารงานสาธารณูปการทุกระดับ เพื่อความมั่นคง ยั่งยืนของพระพุทธศาสนาสืบไป

3. ควรนำผลการวิจัยที่ได้ไปปรับปรุงพัฒนางานด้านสาธารณูปการให้สมบูรณ์ ถูกต้อง

เอกสารอ้างอิง

- พระครูประทีปวัชรารมณ์ (วิเชียร ปลูกญาทีโป) และคณะ. (2565). กลไกการบริหารจัดการ อธิกรณ์ของคณะสงฆ์อำเภอบางไทร จังหวัดพระนครศรีอยุธยา. *วารสาร มจร สังคมศาสตร์ปริทรรศน์*, 11(2), 194–208.
- พระดำรงค์ สุบุญญ (ธนะวงศ์) และคณะ. (2567). การจัดการงานสาธารณูปการของคณะสงฆ์ ตำบลนางแก้ว อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี. *วารสารบวรสหการศึกษาและ มนุษยสังคมศาสตร์*, 5(2), 188–202.
- พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต). (2554). *การศึกษา: เครื่องมือพัฒนาที่ยังต้องพัฒนา* (พิมพ์ครั้งที่ 9). กรุงเทพฯ: สหธรรมิก.
- พระอธิการวสันต์ ติสฺสโร. (2565). การบริหารจัดการวัดตามหลักธรรมาภิบาล ของเจ้าอาวาสในอำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์. *วารสารสหวิทยาการ นวัตกรรมปริทรรศน์*, 5(2), R11-R23.

- พระอุกฤษ อุทาโน (เกตุแก้ว) และคณะ. (2567). ความพึงพอใจของประชาชนที่มีต่อการจัดการงานสาธารณูปการของวัดชาวเหนือ อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี. *วารสารบรรณการศึกษามนุษยสังคมศาสตร์*, 5(3), 442–453.
- สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดกำแพงเพชร. (2564). *ข้อมูลวัด จังหวัดกำแพงเพชร*. กำแพงเพชร: สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดกำแพงเพชร.
- Yamane, T. (1973). *Statistics: An introductory analysis* (3rd ed.). New York: Harper and Row.

ประสิทธิภาพการบริหารจัดการงานเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์
อำเภอคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร*

EFFICIENCY IN THE MANAGEMENT OF BUDDHISM PROPAGATION
WORK OF THE SANGHA AT KHLONG LAN DISTRICT
IN KAMPHAENG PHET PROVINCE

พระณภัทร สิริธมโม (ทองเพิ่ม), พระพิทักษ์ कुमारโกโซ,
พระครูสังฆรักษ์โกศล มณिरตนา

Phra Naphat Siritummo (Thongpoem), Phra Pitak Kanarukko,
Phrakhrusangkharak Kosal Maniratana

คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Faculty of Social Sciences, Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Corresponding Author E-mail: sunjula00@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1. ศึกษาระดับประสิทธิภาพการบริหารจัดการงานเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์อำเภอคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร 2. เปรียบเทียบประสิทธิภาพการบริหารงานเผยแผ่ตามปัจจัยส่วนบุคคล และ 3. ศึกษาปัญหา อุปสรรคและข้อเสนอแนะต่องานเผยแผ่พระพุทธศาสนา เป็นการศึกษาแบบผสมวิธี โดยการเก็บข้อมูลเชิงปริมาณจากพระสงฆ์ จำนวน 167 รูป วิเคราะห์ข้อมูลด้วยสถิติเชิงพรรณนา ค่าความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานและการวิเคราะห์การถดถอยพหุคูณ ส่วนการวิจัยเชิงคุณภาพใช้การสัมภาษณ์เชิงลึกจากพระสงฆ์ จำนวน 9 รูป และวิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เนื้อหาเชิงพรรณนา

ผลการวิจัยพบว่า 1. ระดับประสิทธิภาพการบริหารจัดการงานเผยแผ่พระพุทธศาสนา โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.57$, S.D. = 0.615) 2. ผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นต่อประสิทธิภาพการบริหารจัดการงานเผยแผ่พระพุทธศาสนา พบว่า อายุ ตำแหน่งทางคณะสงฆ์ วุฒิการศึกษาแผนกนักธรรมและวุฒิการศึกษาแผนกเปรียญธรรมต่างกัน มีความคิดเห็น โดยภาพรวมไม่แตกต่างกัน จึงปฏิเสธสมมติฐานการวิจัย ส่วนพระสงฆ์ที่มีพรรษาและวุฒิการศึกษาแผนกสามัญศึกษาต่างกัน มีความคิดเห็นโดยภาพรวม แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 จึงยอมรับสมมติฐานการวิจัย และ 3. ปัญหาอุปสรรคต่อประสิทธิภาพการบริหารจัดการงานเผยแผ่พระพุทธศาสนา พบว่า ด้านผู้ส่งสาร

มีความเข้าใจในประเด็นไม่ชัดเจน ผู้เทศน์ไม่ได้เตรียมการล่วงหน้า ด้านสาร อธิบาย เนื้อหาขาดตกบกพร่องไม่ครบถ้วน ด้านช่องทาง ปรับตัวตามไม่ทันเทคโนโลยี ด้านผู้รับสาร ผู้ฟังมีความเอินเอียงต่อการเทศน์ ทำให้ไม่เปิดใจรับฟังและไม่ได้รับประโยชน์ จากการเทศน์

คำสำคัญ: ประสิทธิภาพ; การบริหารจัดการ; งานเผยแผ่พระพุทธศาสนา; พระสงฆ์

Abstract

Objectives of this research article were: 1. To study the efficiency level of Buddhism dissemination management by administrative monks of Khlong Lan District, Kamphaeng Phet Province 2. To compare the efficiency of dissemination work based on personal factors, and 3. To study the problems, obstacles, and suggestions for Buddhist disseminating work, conducted by the mixed research methods, by collecting quantitative data from 167 monks, analyzing data using descriptive statistics, frequency values, percentages, averages, standard deviations, and multiple regression analysis, The qualitative research, data were collected using in-depth interviewing 9 monks, and analyzing data using descriptive content interpretation.

Findings were as follows: 1. The overall efficiency level of management for the dissemination of Buddhism was high ($\bar{X} = 3.57$, S.D. = 0.615). 2. The comparison of opinions on the efficiency of management for the dissemination of Buddhism was found that the age, position in the Sangha, academic qualifications in the Dhamma department and academic qualifications in the Pali department were different, and the overall opinions were not different, thus rejecting the research hypothesis. As for monks with different years of ordination and general education qualifications, they had different opinions, by overall, with statistically significant different level at the 0.05, accepting the research hypothesis; and 3. Problems and obstacles to the efficiency of managing the dissemination of Buddhism was found that the message senders had an unclear understanding of the issue. The preacher did not prepare in advance. The message explained lacked of completeness. The message channel was unable to keep up with technology. The receiver had

a bias towards the sermon, which made them not open to listening and did not gain benefit from the sermon.

Keywords: Efficiency; Management; Buddhism Propagation Work; Sangha

บทนำ

งานเผยแผ่พระพุทธศาสนาเป็นภารกิจสำคัญที่คณะสงฆ์ได้ดำเนินการเพื่อส่งเสริมการปฏิบัติธรรมและเผยแพร่คำสอนของพระพุทธเจ้าไปสู่ประชาชนในวงกว้าง อย่างไรก็ตามการบริหารจัดการงานเผยแผ่พระพุทธศาสนาในพื้นที่อำเภอคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชรยังเผชิญกับปัญหาและอุปสรรคหลายประการ ทั้งในด้านการวางแผน การประสานงานและการใช้สื่อที่เหมาะสม เพื่อให้การเผยแผ่พระพุทธศาสนาเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและเกิดประโยชน์สูงสุดแก่ชุมชน จึงจำเป็นต้องมีการศึกษาและวิเคราะห์ปัญหาเหล่านี้อย่างละเอียด เพื่อหาแนวทางแก้ไขและพัฒนาการบริหารจัดการงานเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้มีประสิทธิผลยิ่งขึ้นพระพุทธศาสนาจึงมีบทบาทและความสำคัญต่อการดำเนินวิถีชีวิตเป็นอย่างมาก ซึ่งถือว่าเป็นสิ่งสำคัญและมีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตเป็นความเชื่อจุดแสงเทียนส่องทางในการดำเนินชีวิต เพราะมีหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาเป็นแนวทางในการประพฤติปฏิบัติ เพื่อให้เกิดประโยชน์อย่างมีคุณค่าและมีความสุข ความเจริญต่อตนเองและครอบครัว (พระอริการสูรศักดิ์ สุขุมมาโล (คงเมือง) และพระมหาสุนันท์ สุนันโท, 2561) ชุมชนในอำเภอชาติคีลธรรมอันดิงตามแบบชาวพุทธ มีความเป็นอยู่โดยปราศจากหลักพื้นฐานคือหลักศีล 5 เช่น ปัญหาการติดสุรา การพูดโกหก อันทำให้เกิดความเดือดร้อนในครอบครัว ชุมชนและสังคมเป็นส่วนใหญ่ (พระครูวิสิฐสรภาน (กฤษณชัย สุขชาติ), 2560) เห็นจาก ปัญหาในการเผยแผ่ธรรมะในพระพุทธศาสนานั้นมีพื้นฐานปัญหามาจากเรื่องเดียวกัน คือ ขาดพระสงฆ์ที่มีความรู้ความสามารถและทักษะที่เพียงพอในการเผยแผ่ ขาดวิธีการหรือกลวิธีที่ดึงดูดใจ (พระครูปลัดเฉลิมพร อภิวิโร, 2563)

จากที่กล่าวมาข้างต้นผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาประสิทธิภาพการบริหารจัดการงานเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์อำเภอคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร เพื่อหาระดับความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์อำเภอคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร เพื่อการบริหารจัดการงานเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์อำเภอคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชรมีประสิทธิภาพมากขึ้น

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาระดับประสิทธิภาพการบริหารจัดการงานเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์อำเภอคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร
2. เพื่อเปรียบเทียบประสิทธิภาพการบริหารของพระสงฆ์ที่มีต้องงานเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร โดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล
3. เพื่อศึกษาปัญหา อุปสรรคและข้อเสนอแนะต่อประสิทธิภาพการบริหารจัดการงานเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์อำเภอคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร

วิธีดำเนินการวิจัย

1. รูปแบบของการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยแบบผสมวิธี (Mixed Methods Research) มีทั้งการวิจัยเชิงปริมาณ และการวิจัยเชิงคุณภาพ

2. ประชากร กลุ่มตัวอย่าง และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

2.1 ประชากร ได้แก่ พระสงฆ์อำเภอคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร จำนวน 285 รูป (สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดกำแพงเพชร, 2564)

2.2 กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ พระสงฆ์อำเภอคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร จำนวน 167 รูป จากการคำนวณหาจำนวนกลุ่มตัวอย่างโดยใช้สูตรของทาโร่ ยามาเน่ (Yamane, 1973)

2.3 ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ผู้วิจัยใช้การเลือกแบบเจาะจง เพื่อสัมภาษณ์เชิงลึกจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ โดยแบ่งเป็นกลุ่ม จำนวน 3 กลุ่ม กลุ่มละ 3 รูป ดังนี้ 1. พระสังฆาธิการระดับอำเภอ 2. พระสังฆาธิการ ระดับตำบล 3. ประธานหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล รวมจำนวน 9 รูป

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

3.1 การวิจัยเชิงปริมาณ เป็นแบบสอบถาม ทั้ง 4 ด้าน คือ ด้านผู้ส่งสาร ด้านสาร ด้านช่องทางและผู้รับสาร ด้านละ 6 ข้อ จำนวน 24 ข้อ

3.2 การวิจัยเชิงคุณภาพ แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล

4.1 การวิจัยเชิงปริมาณ 1. จัดเตรียมเครื่องมือตามจำนวนกลุ่มตัวอย่าง โดยใช้แบบสอบถาม ตรงตามจำนวนกลุ่มตัวอย่างที่ต้องการแจกแบบสอบถาม 2. ขอนหนังสือจากผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์กำแพงเพชร เพื่อขอความอนุเคราะห์และ

ขอความร่วมมือจากอำเภอกลุ่มตัวอย่างเพื่อเข้าไปแจกแบบสอบถาม 3. นำแบบสอบถามฉบับสมบูรณ์ไปเก็บข้อมูลกับพระสงฆ์ในพื้นที่ปกครองคณะสงฆ์อำเภอคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร ที่เป็นกลุ่มตัวอย่างจำนวน 167 ชุด 4. นำไปวิเคราะห์ข้อมูลตามวิธีการทางสังคมศาสตร์

4.2 การวิจัยเชิงคุณภาพ เก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญจากพระสงฆ์ในเขตอำเภอคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร

5. การวิเคราะห์ข้อมูล และสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

5.1 การวิจัยเชิงปริมาณ ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถามโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปเพื่อการวิจัยทางสังคมศาสตร์ ในการวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถามสำหรับอธิบายลักษณะทั่วไปของกลุ่มตัวอย่างและพรรณนาประสิทธิภาพการบริหารจัดการงานเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์อำเภอคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร สถิติที่ใช้ คือ ค่าความถี่ (Frequency) ค่าร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Mean) และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) และสถิติอนุมาณ ใช้สำหรับทดสอบสมมติฐานเพื่อเปรียบเทียบประสิทธิภาพการบริหารจัดการงานเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์อำเภอคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร โดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล สถิติที่ใช้ คือ การทดสอบค่าที (t-test) ในกรณีตัวแปรต้นสองกลุ่ม และการทดสอบค่าเอฟ (F-Test) ด้วยวิธีการวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One Way ANOVA) ในกรณีตัวแปรต้นตั้งแต่สามกลุ่มขึ้นไป เมื่อพบว่ามีความต่างจะทำการเปรียบเทียบความต่างค่าเฉลี่ยเป็นรายคู่ด้วยวิธีผลต่างเป็นสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference: LSD.)

5.2 การวิจัยเชิงคุณภาพ วิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึกโดยใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) และนำเสนอข้อมูลด้วยวิธีการพรรณนา

ผลการวิจัย

1. ระดับประสิทธิภาพการบริหารจัดการงานเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์อำเภอคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร

ตารางที่ 1 ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานและระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์เกี่ยวกับประสิทธิภาพการบริหารจัดการงานเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์ ในภาพรวม

ประสิทธิภาพการบริหารจัดการงานเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์ อำเภอคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร	ระดับการปฏิบัติ		
	\bar{X}	S.D.	แปลผล
1. ด้านผู้ส่งสาร (ผู้บรรยาย)	3.69	0.615	มาก
2. ด้านสาร (หนังสือธรรมะ, กัณฑ์เทศน์, วิดีโอ)	3.59	0.679	มาก

ตารางที่ 1 ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานและระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์เกี่ยวกับประสิทธิภาพการบริหารจัดการงานเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์ ในภาพรวม (ต่อ)

ประสิทธิภาพการบริหารจัดการงานเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์ อำเภอคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร	ระดับการปฏิบัติ		
	\bar{X}	S.D.	แปลผล
2. ด้านสาร (หนังสือธรรมะ, กัมภ์เทศน์, วิทยุ)	3.59	0.679	มาก
3. ด้านช่องสาร (ฟังธรรม, เว็บไซต์, วิทยุ, โทรทัศน์)	3.37	0.825	ปานกลาง
4. ด้านผู้รับสาร (ชาวพุทธ)	3.62	0.620	มาก
รวม	3.57	0.619	มาก

จากตารางที่ 1 พบว่า ประสิทธิภาพการบริหารจัดการงานเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์อำเภอคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.57$, S.D. = 0.619) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน โดยเรียงตามลำดับจากมากไปหาน้อย ดังนี้ ด้านผู้ส่งสาร (ผู้บรรยาย) อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.69$, S.D. = 0.615) ด้านผู้รับสาร (ชาวพุทธ) อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.62$, S.D. = 0.620) ด้านสาร (หนังสือธรรมะ, กัมภ์เทศน์, วิทยุ) อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.59$, S.D. = 0.679) ด้านช่องสาร (ฟังธรรม, เว็บไซต์, วิทยุ, โทรทัศน์) อยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = 3.37$, S.D. = 0.852)

2. ผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นของนักเรียนต่อบทบาทของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน เพื่อการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมของนักเรียน ระดับมัธยมศึกษา อำเภอคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร โดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล

ตารางที่ 2 ผลทดสอบสมมติฐานการวิจัยเพื่อเปรียบเทียบความคิดเห็นต่อประสิทธิภาพการบริหารของพระสงฆ์ที่มีต่องานเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร โดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล

สมมติฐาน	ตัวแปรอิสระ	ตัวแปรตาม	ค่าT/F	Sig	ผลการศึกษา	
					ยอมรับ	ปฏิเสธ
1	อายุ	การบริหารจัดการงานเผยแผ่	1.901	0.132	-	✓
2	พรรษา		3.209	0.053	✓	-
3	ตำแหน่งทางคณะสงฆ์		-0.266	0.831	-	✓
4	วุฒิสามัญศึกษา		6.574	0.002	✓	-
5	วุฒินักธรรม		0.303	0.823	-	✓
6	วุฒิเปรียญธรรม		2.966	0.087	-	✓

จากตารางที่ 2 พบว่า ผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นต่อประสิทธิภาพการบริหารจัดการงานเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์อำเภอคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร พบว่า อายุ ตำแหน่งทางคณะสงฆ์ วุฒิกการศึกษาแผนกนักธรรม และวุฒิกการศึกษาแผนกเปรียญธรรมต่างกัน มีความคิดเห็นโดยภาพรวมไม่แตกต่างกัน จึงปฏิเสธสมมติฐานการวิจัย

ส่วนพระสงฆ์ที่มีพรรษา และวุฒิการศึกษาแผนกสามัญศึกษาต่างกัน มีความคิดเห็นโดยภาพรวมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 จึงยอมรับสมมติฐานการวิจัย

3. ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะต่อประสิทธิภาพการบริหารจัดการงานเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์อำเภอคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร 1. ด้านผู้ส่งสาร มีความเข้าใจในประเด็นหลักธรรมไม่ชัดเจน ผู้เทศน์ไม่ได้เตรียมการล่วงหน้า ข้อเสนอแนะ เรียนรู้ พัฒนาศักยภาพและทำความเข้าใจ หาความรู้เพิ่มเติม 2. ด้านสาร อธิบายเนื้อหาขาดตกบกพร่องไปบ้าง ไม่ครบถ้วนตามความเดิม ข้อเสนอแนะ อัปเดตข้อมูลให้เป็นปัจจุบันและอุปมาเปรียบเทียบกับเข้าใจง่ายกับหลักธรรม 3. ด้านช่องทาง ปรับตัวตามไม่ทันเทคโนโลยี ข้อเสนอแนะ การใช้เทคโนโลยีมีลตีมี่เดียให้เป็นที่สื่อในการดึงดูดความสนใจ และ 4. ด้านผู้รับสาร ผู้ฟังอาจมีอคติต่อการเทศน์ ทำให้ไม่เปิดใจรับฟังและไม่ได้รับประโยชน์จากการเทศน์ เกิดความเบื่อหน่ายและไม่ได้รับประโยชน์จากการฟังเทศน์ขาดความสนใจในเนื้อหา หรือรู้สึกว่าการเทศน์ไม่เกี่ยวข้องกับชีวิตของตนเอง ทำให้ไม่เกิดความตั้งใจในการฟัง ข้อเสนอแนะเลือกกลุ่มเป้าหมายให้เหมาะสม และข้อเสนอแนะต่อประสิทธิภาพการบริหารจัดการงานเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์อำเภอคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร ประกอบด้วย ควรพัฒนาศักยภาพและทำความเข้าใจ หาความรู้เพิ่มเติมในหลักธรรมให้ชัดเจน ควรมีการอัปเดตข้อมูลให้เป็นปัจจุบันและอุปมาเปรียบเทียบกับเข้าใจง่ายกับหลักธรรม ควรส่งเสริมการใช้เทคโนโลยีมีลตีมี่เดียให้เป็นที่สื่อในการดึงดูดความสนใจและ ควรเลือกกลุ่มเป้าหมายให้เหมาะสม

อภิปรายผลการวิจัย

1. ประสิทธิภาพการบริหารจัดการงานเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์อำเภอคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.57$, S.D. = 0.619) ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของพระเอกกวี ญาณวโร (แก่นวงษ์คำ) (2564) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง รูปแบบการบริหารจัดการด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามแบบธุดงค์วัตรของวัดพุทธโฆสาวนา ตำบลบางคูรัด อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี ผลการวิจัยพบว่า พระสงฆ์และประชาชนมีความคิดเห็นเกี่ยวกับรูปแบบการบริหารจัดการด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามแบบธุดงค์วัตรของวัดพุทธโฆสาวนา ตำบลบางคูรัด อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.33$, S.D. = 0.350)

2. การเปรียบเทียบความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อประสิทธิภาพการบริหารจัดการงานเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์อำเภอคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร โดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล พบว่า 1. พระสงฆ์ที่มีอายุต่างกัน มีความคิดเห็นต่อประสิทธิภาพ

การบริหารจัดการงานเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์อำเภอคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร แตกต่างกัน โดยภาพรวมไม่แตกต่างกัน จึงปฏิเสธสมมติฐานการวิจัยที่ตั้งไว้ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของพระครูประทีปวัชรารัตน์ (วิเชียร ปณญาทีโป) และคณะ (2565) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง กลไกการบริหารจัดการอริกรรมของคณะสงฆ์อำเภอบางไทร จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ผลการวิจัยพบว่า พระภิกษุสงฆ์ที่มีอายุต่างกัน มีความคิดเห็นต่อหลักการบริหารจัดการอริกรรมของคณะสงฆ์อำเภอบางไทร จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ไม่แตกต่างกัน 2. พระสงฆ์ที่มีพรรษาต่างกัน มีความคิดเห็นต่อประสิทธิภาพการบริหารจัดการงานเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์อำเภอคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร แตกต่างกัน โดยภาพรวมแตกต่างกัน จึงยอมรับสมมติฐานการวิจัยที่ตั้งไว้ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของพระครูสุธรรมธีรานุกุต (ธีรศักดิ์ ธมมธีโร) (2564) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง ประสิทธิภาพการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ อำเภอปากช่อง จังหวัดนครราชสีมา ผลการวิจัยพบว่า พระสงฆ์มีพรรษาต่างกัน มีความคิดเห็นต่อประสิทธิผลการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ใน อำเภอปากช่อง จังหวัดนครราชสีมา โดยภาพรวมแตกต่างกัน 3. พระสงฆ์ที่มีตำแหน่งทางคณะสงฆ์ต่างกัน มีความคิดเห็นต่อประสิทธิภาพการบริหารจัดการงานเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์อำเภอคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร แตกต่างกัน โดยภาพรวมไม่แตกต่างกัน จึงปฏิเสธสมมติฐานการวิจัย ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของพระภุชฌนพล คุณงกโร (กลีนพยอม) (2561) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง แนวทางการบริหารจัดการอริกรรมของคณะสงฆ์ อำเภอเมือง จังหวัดอ่างทอง ผลการวิจัยพบว่า พระภิกษุสงฆ์ที่มีตำแหน่งหน้าที่ต่างกัน มีความคิดเห็นต่อแนวทางการบริหารจัดการอริกรรมของคณะสงฆ์ อำเภอเมือง จังหวัดอ่างทอง ไม่แตกต่างกัน 4. พระสงฆ์ที่มีวุฒิการศึกษาแผนกสามัญศึกษาต่างกัน มีความคิดเห็นต่อประสิทธิภาพการบริหารจัดการงานเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์อำเภอคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร แตกต่างกัน โดยภาพรวมแตกต่างกัน จึงยอมรับสมมติฐานการวิจัยที่ตั้งไว้ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของพระมหาพงษ์ศักดิ์ รตนญาโณ (ทองละมุล) (2561) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การบริหารจัดการโครงการหมู่บ้านรักษาศีล 5 ของคณะสงฆ์อำเภอ บางปลาม้า จังหวัดสุพรรณบุรี ผลการวิจัยพบว่า พระสงฆ์ที่มีวุฒิการศึกษาแผนกสามัญศึกษาต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการโครงการหมู่บ้านรักษาศีล 5 ของคณะสงฆ์อำเภอบางปลาม้า จังหวัดสุพรรณบุรี แตกต่างกัน 5. พระสงฆ์ที่มีวุฒิการศึกษาแผนกนักธรรมต่างกัน มีความคิดเห็นต่อประสิทธิภาพการบริหารจัดการงานเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์อำเภอคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร แตกต่างกันโดยภาพรวมไม่แตกต่างกัน จึงปฏิเสธสมมติฐานการวิจัย ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของพระปลัดสุขสันต์ ยสินธโร (เนตรนพ) (2560) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง ประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการในอำเภอบ้านตาก จังหวัดตาก

ผลการวิจัยพบว่า พระสงฆ์ที่มีวุฒิการศึกษาแผนกนักธรรมต่างกัน มีความคิดเห็นของที่มีต่อประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการในอำเภอบ้านตาก จังหวัดตาก ไม่แตกต่างกัน และ 6. พระสงฆ์ที่มีวุฒิการศึกษาแผนกเปรียญธรรมต่างกัน มีความคิดเห็นต่อประสิทธิภาพการบริหารจัดการงานเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์อำเภอคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร แตกต่างกัน โดยภาพรวมไม่แตกต่างกัน จึงปฏิเสธสมมติฐานการวิจัยที่ตั้งไว้ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของพระอธิการสมชาย อินทโชโต (จันทร์เกตุ) (2562) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การพัฒนาการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในอำเภอบ้านหม้อ จังหวัดสระบุรี ผลการวิจัยพบว่า พระสงฆ์ที่มีวุฒิการศึกษาเปรียญธรรมต่างกัน มีความคิดเห็นไม่แตกต่างกัน

3. ปัญหา อุปสรรคและข้อเสนอแนะต่อประสิทธิภาพการบริหารจัดการงานเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์อำเภอคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร พบว่า ด้านผู้ส่งสาร มีความเข้าใจในประเด็นหลักธรรมไม่ชัดเจน ผู้เทศน์ไม่ได้เตรียมการล่วงหน้า ข้อเสนอแนะ เรียนรู้ พัฒนาศักยภาพและทำความเข้าใจหาความรู้เพิ่มเติม ด้านสาร อธิบายเนื้อหาขาดตกบกพร่องไปบ้าง ไม่ครบถ้วนตามความเดิม ข้อเสนอแนะ อัปเดตข้อมูลให้เป็นปัจจุบัน และอุปมาเปรียบเทียบให้เข้าใจง่ายกับหลักธรรม ด้านช่องสาร ปรับตัวตามไม่ทันเทคโนโลยี ข้อเสนอแนะ การใช้เทคโนโลยีมีลติมีเดียให้เป็นสื่อในการดึงดูดความสนใจ ด้านผู้รับสาร ผู้ฟังอาจมีอคติต่อการเทศน์ ทำให้ไม่เปิดใจรับฟังและไม่ได้รับประโยชน์จากการเทศน์ เกิดความเบื่อหน่ายและไม่ได้รับประโยชน์จากการฟังเทศน์ ข้อเสนอแนะเลือกกลุ่มเป้าหมายให้เหมาะสม ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของพระครูวิสิฐสรภาน (กฤษณชัย สุขชาติ) (2560) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสถานีวิฑูญชุมชนวัดเนินมะคึกวนาราม ตำบลน้ำรั่ม อำเภอเมือง จังหวัดตาก ผลการวิจัยพบว่า ผู้ส่งสารไม่เข้าใจศัพท์ทางพระพุทธศาสนาในการเผยแผ่ในชุมชน ผู้ส่งสาร ขาดการหาข้อธรรมที่จะนำมาประยุกต์ใช้ให้เข้ากับสถานการณ์สังคมปัจจุบัน ขาดผู้จัดรายการที่หลากหลายแนว ขาดความต่อเนื่องของเนื้อหาในการให้ข้อมูลข่าวสาร ขาดเนื้อหาที่ทันสมัยและเข้ากับสังคมปัจจุบัน ขาดช่องทางการส่งสารยังไม่ ทันสมัยไม่ครอบคลุม การส่งสัญญาณขาด ๆ หาย ๆ ข้อเสนอแนะ ได้แก่ ควรเปิดโอกาสหรือให้มีเวลาได้สอบถามในช่วงท้ายรายการเพื่อให้เกิดความเข้าใจ ควรให้ผู้จัดรายการหาข้อมูลสังคมปัจจุบันและนำธรรมะที่เหมาะสมมาสอนควบคู่จะได้นำไปใช้เป็นแนวทางปฏิบัติในชีวิตประจำวัน ควรหาผู้จัดรายการเพิ่มจะได้ฟังหลากหลายแบบและให้เหมาะแก่ผู้ฟังแต่ละวัย

องค์ความรู้จากการวิจัย

จากองค์ความรู้จากการวิจัยเรื่อง ประสิทธิภาพการบริหารจัดการงานเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์อำเภอคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร ผู้วิจัยได้สังเคราะห์เป็นองค์ความรู้ใหม่ที่สามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้จริง ตามภาพที่ 1 ดังนี้

ภาพที่ 1 องค์ความรู้จากการวิจัย

จากภาพที่ 1 องค์ความรู้จากการวิจัย ผู้วิจัยได้สังเคราะห์องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัยได้เป็นองค์ความรู้ใหม่และสามารถนำไปใช้ได้จริงดังนี้

ด้านผู้ส่งสาร (ผู้บรรยาย) ผู้เผยแผ่พระพุทธศาสนามีหลายปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพในการทำงาน เช่น ความรู้ความเข้าใจในหลักธรรมคำสอน ทักษะในการสื่อสาร บุคลิกภาพที่น่าเลื่อมใสศรัทธาและจริยธรรมที่ดี สิ่งสำคัญคือผู้เผยแผ่ต้องมีความศรัทธาในสิ่งที่ตนเองเผยแผ่ การพัฒนาศักยภาพของพระสงฆ์และบุคลากรทางการเผยแผ่

เป็นสิ่งสำคัญ ควรส่งเสริมการศึกษาพระธรรมวินัยควบคู่ไปกับทักษะการสื่อสารที่ทันสมัย ผู้ส่งสารควรมีความรู้ความเข้าใจในหลักธรรมคำสอนอย่างลึกซึ้ง สามารถอธิบายให้เข้าใจง่ายและมีทักษะในการสื่อสารที่ดี พระสงฆ์ควรมีเมตตาและเข้าอกเข้าใจผู้ฟัง สามารถปรับวิธีการสอนให้เข้ากับพื้นฐานและความสนใจของผู้ฟังได้ การเผยแผ่พระพุทธศาสนาก็จะเข้าถึงพุทธศาสนิกชนได้อย่างกว้างขวางและมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น การเผยแผ่ที่มีประสิทธิภาพนั้น ไม่ใช่แค่การนำเสนอหลักธรรมเท่านั้น แต่ต้องพิจารณาถึงเนื้อหาที่เหมาะสมกับแต่ละกลุ่มเป้าหมาย มีความถูกต้องและนำเสนออย่างสร้างสรรค์ในรูปแบบที่น่าสนใจ การเลือกใช้และผสมผสานช่องทางที่เหมาะสมกับทั้งผู้ส่งสาร เนื้อหาและกลุ่มเป้าหมายจะช่วยให้การเผยแผ่พระพุทธศาสนามีพลัง การเผยแผ่ที่มีประสิทธิภาพนั้นจึงไม่ใช่แค่การให้ แต่เป็นการเข้าใจผู้ฟังอย่างถ่องแท้และเปิดโอกาสให้พวกเขามีส่วนร่วมในกระบวนการเรียนรู้ด้วย

สรุปได้ว่า การพัฒนาศักยภาพของพระสงฆ์และบุคลากรด้านการเผยแผ่ควรเน้นทั้งความรู้ด้านพระธรรมวินัยและทักษะการสื่อสารสมัยใหม่ ผู้ส่งสารควรสามารถอธิบายธรรมะให้เข้าใจง่าย ปรับเนื้อหาให้เหมาะกับผู้ฟังแต่ละกลุ่ม และมีเมตตา เข้าใจผู้ฟังอย่างลึกซึ้ง การเผยแผ่ที่มีประสิทธิภาพจึงต้องไม่เพียงแค่อำนาจของธรรมะ แต่ต้องเข้าใจผู้ฟังและเปิดโอกาสให้มีส่วนร่วมในกระบวนการเรียนรู้ โดยการเลือกเนื้อหา วิธีการนำเสนอ และช่องทางการสื่อสารที่เหมาะสมกับบริบทและกลุ่มเป้าหมาย จะช่วยให้การเผยแผ่เข้าถึงผู้คนได้อย่างลึกซึ้งและยั่งยืนยิ่งขึ้น

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. คณะสงฆ์อำเภอคลองลาน ควรสร้างแรงจูงใจให้พระสงฆ์เกิดความยินดีต่อการปฏิบัติงาน
2. คณะสงฆ์อำเภอคลองลาน ควรจัดฝึกอบรมคัดเลือกคนที่มีความรู้เหมาะสมกับตำแหน่งงานที่รับผิดชอบ
3. คณะสงฆ์อำเภอคลองลาน ควรจัดการประเมินผลการปฏิบัติงานของบุคลากร
4. คณะสงฆ์อำเภอคลองลาน ควรนำเทคโนโลยีสมัยใหม่มาใช้ในการติดต่อประสานงาน

ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

1. คณะสงฆ์อำเภอคลองลาน ควรมีการฝึกอบรมการเผยแผ่พระพุทธศาสนา เพื่อเพิ่มพูนประสบการณ์แก่พระสงฆ์ ก่อนออกไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาจริง

2. คณะสงฆ์อำเภอคลองลาน ควรศึกษาและวิจัยเทคนิคการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ให้เหมาะสมกับการปรับใช้ในชีวิตประจำวันและให้เกิดแรงจูงใจในการประพฤติปฏิบัติ

3. คณะสงฆ์อำเภอคลองลาน ควรติดตามสถานการณ์ปัจจุบันของสังคมแล้ว นำธรรมะมาแทรกสอดจะได้นำไปใช้ในชีวิตประจำวัน

4. คณะสงฆ์อำเภอคลองลาน ควรจัดหาอุปกรณ์ที่มีส่วนในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา แก่บุคลากร

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อการบริหารจัดการบุคลากรภายในเขตอำเภอหรือ ปัจจัยที่มีต่อการ เพิ่มประสิทธิภาพการพัฒนาพระสงฆ์ในเขตปกครองอื่น ๆ มาประยุกต์ใช้ เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพการบริหารงานของพระสงฆ์มากยิ่งขึ้น

2. ควรศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเนื้อหาในการเผยแผ่ เพื่อนำมาใช้ในการคิดเนื้อหา ที่ทำให้เกิดกระบวนการเรียนรู้และตระหนักเกี่ยวกับการบริหารกิจการคณะสงฆ์ให้มากยิ่งขึ้นไป

3. ควรศึกษาเกี่ยวกับปัจจัยความสัมพันธ์ของการทำงานเป็นทีมเพื่อเป็นการ เพิ่มพูนความรู้เกี่ยวกับ การศึกษาวิจัยขั้นสูง เพื่อนำองค์ความรู้ที่ได้รับไปสร้างเป็นนวัตกรรม อย่างเป็นรูปธรรมในการบริหาร จัดการให้มีประสิทธิภาพเพิ่มมากขึ้น

4. ควรศึกษาการสร้างเครือข่ายการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในรูปแบบที่หลากหลาย ผ่านสื่อเทคโนโลยี

เอกสารอ้างอิง

พระกฤษณพล คุณงกโร (กลิ่นพยอม). (2561). *แนวทางการบริหารจัดการอริกรณ์ของคณะสงฆ์ อำเภอเมือง จังหวัดอ่างทอง* (สารนิพนธ์พุทธศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ). พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระครูประทีปวัชรารมณ์ (วิเชียร ปญญาทีโป) และคณะ. (2565). *กลไกการบริหารจัดการ อริกรณ์ของคณะสงฆ์อำเภอบางไทร จังหวัดพระนครศรีอยุธยา*. *วารสาร มจร สังคมศาสตร์ปริทรรศน์*, 11(2), 194–208.

พระครูปลัดเฉลิมพร อภิวิโร. (2563). *ประสิทธิภาพการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ของคณะสงฆ์ วัดประยุรวงศาवासวรวิหาร กรุงเทพมหานคร*. *วารสารพุทธ นวัตกรรมและการจัดการ*, 3(1), 20–33.

- พระครูวิสิษฐสรภาน (กฤษณชัย สุชาโต). (2560). *การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสถานีวิฑูรย์ชุมชนวัดเนินมะคึกวนาราม ตำบลน้ำรีม อำเภอเมือง จังหวัดตาก* (สารนิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ). พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระครูสุธรรมธีรานุกต (ธีรศักดิ์ ธมมธีโร). (2564). *ประสิทธิผลการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ อำเภอปากช่อง จังหวัดนครราชสีมา* (สารนิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ). พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระปลัดสุขสันต์ ยลสินธโร (เนตรนพ). (2560). *ประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการในอำเภอบ้านตาก จังหวัดตาก* (สารนิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ). พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระมหาพงษ์ศักดิ์ รตนญาโณ (ทองละมุล). (2561). *การบริหารจัดการโครงการหมู่บ้านรักษาศีล 5 ของคณะสงฆ์อำเภอ บางปลาหมอ จังหวัดสุพรรณบุรี* (สารนิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ). พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระอธิการสมชาย อินทโชโต (จันทร์เกตุ). (2562). *การพัฒนาการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในอำเภอบ้านหม้อ จังหวัดสระบุรี* (สารนิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ). พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระอธิการสุรศักดิ์ สุขุมมาโล (คงเมือง) และพระมหาสุนันท์ สุนนโท. (2561). *เทศนาวิธีเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในอำเภอแก่งคอย จังหวัดสระบุรี. วารสาร มจร สังคมศาสตร์ปริทรรศน์, 7(2-2), 195–207.*
- พระเอกภวิ ญาณวโร (แก่นวงษ์คำ). (2564). *รูปแบบการบริหารจัดการด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามแบบ ธุดงค์วัตรของวัดพุทธโธภาวนา ตำบลบางคูรัด อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี* (สารนิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ). พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดกำแพงเพชร. (2564). *ข้อมูลวัด จังหวัดกำแพงเพชร. กำแพงเพชร: สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดกำแพงเพชร.*
- Yamane, T. (1973). *Statistics: An introductory analysis* (3rd ed.). New York: Harper and Row.

การพัฒนานวัตกรรมการเรียนรู้โดยใช้การท่องเที่ยวอุทยานประวัติศาสตร์
อยุธยาเป็นฐานในการเสริมสร้างทักษะภาษาไทยสำหรับชาวต่างประเทศ*
THE DEVELOPMENT OF INNOVATION LEARNING BY TOURISM AYUTTHAYA
HISTORICAL PARK BASE TO ENHANCE THAI LANGUAGE SKILLS
FOR FOREIGNERS

พระมหากษัตริย์ ภูริสโร (สุวรรณรัตน์)¹,

พระครูสุธีภักดีบัณฑิต (กฤษฎา กิตติโสภณ)²,

เชน นคร¹, อุดลย์ คนแรง¹, เอกลักษณ์ เทพวิจิตร¹

Phramaha Pharadon Bhurissaro (Suwannarat)¹,

Phrakhrusuthikittibundit (Krisada Kittisobhano)²,

Chen Nakorn¹, Adul Khonraeng¹, Akekalak Tepwijitr¹

¹คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

¹Faculty of Humanities, Mahachulalongkornrajavidyalaya University

²คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

²Faculty of Social Sciences, Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Corresponding Author E-mail: pharadon.suw@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1. ศึกษาสภาพการเรียนรู้ภาษาไทยและความต้องการในการพัฒนาทักษะภาษาไทยของชาวต่างประเทศในบริบทการท่องเที่ยวอุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา 2. พัฒนานวัตกรรมการเรียนรู้โดยใช้การท่องเที่ยวเชิงมรดกวัฒนธรรมเป็นฐานเพื่อเสริมสร้างทักษะภาษาไทย และ 3. ประเมินประสิทธิผลของนวัตกรรมการเรียนรู้ดังกล่าวในด้านทักษะการฟัง การพูด การอ่าน และการเขียน การวิจัยใช้ระเบียบวิธีวิจัยและพัฒนา โดยประยุกต์ใช้การวิจัยแบบผสมวิธีดำเนินการเป็น 3 ระยะ ได้แก่ การศึกษาความต้องการจำเป็น การพัฒนานวัตกรรม และการประเมินประสิทธิผลด้วยรูปแบบการทดลองแบบกลุ่มเดียววัดก่อนและหลังการทดลอง

ผลการวิจัยพบว่า 1. ชาวต่างประเทศมีทักษะการฟังและการพูดในระดับสูงกว่าทักษะการอ่านและการเขียน และมีความต้องการพัฒนาทักษะภาษาไทยแบบองค์รวมในระดับมาก 2. นวัตกรรมการเรียนรู้ที่พัฒนาขึ้น ประกอบด้วย 8 โมดูลการเรียนรู้แบบบูรณาการ โดยยึดหลักการเรียนรู้แบบใช้บริบทเป็นฐานและการเรียนรู้เชิงประสบการณ์

จัดลำดับกระบวนการตั้งแต่การเตรียมความพร้อมทางภาษาและวัฒนธรรม การฝึกปฏิบัติการใช้ภาษาในพื้นที่จริงของอุทยานประวัติศาสตร์ ผลการประเมินคุณภาพนวัตกรรม โดยผู้เชี่ยวชาญพบว่า มีความเหมาะสมและความสอดคล้องอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 4.57$) ผลการประเมินประสิทธิผลของนวัตกรรมการเรียนรู้ พบว่า ผู้เรียนชาวต่างประเทศ มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนภาษาไทยหลังการใช้นวัตกรรมสูงกว่าก่อนการใช้นวัตกรรมอย่าง มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ในทุกทักษะ และ 3. ผลการประเมินเชิงคุณภาพยังแสดงให้เห็นว่า ผู้เรียนมีความมั่นใจในการสื่อสารเพิ่มขึ้น มีความสามารถในการใช้ภาษาไทย ได้อย่างเหมาะสม และมีความตระหนักรู้ด้านวัฒนธรรมไทยมากยิ่งขึ้น งานวิจัยนี้สะท้อนให้เห็นว่า นวัตกรรมการเรียนรู้ภาษาไทยโดยใช้การท่องเที่ยวเชิงมรดกวัฒนธรรมเป็นฐาน สามารถบูรณาการการพัฒนาทักษะภาษาเข้ากับการเสริมสร้างความรอบรู้ทางวัฒนธรรม ได้อย่างมีประสิทธิภาพ และมีศักยภาพในการพัฒนาการจัดการเรียนรู้ภาษาไทยสำหรับ ชาวต่างประเทศอย่างยั่งยืน

คำสำคัญ: การเรียนรู้แบบใช้บริบทเป็นฐาน; การเรียนรู้เชิงประสบการณ์; การท่องเที่ยวเชิงมรดกวัฒนธรรม; ภาษาไทยในฐานะภาษาต่างประเทศ; การสื่อสารระหว่างวัฒนธรรม

Abstract

Objectives of this research were: 1. To examine the current state of Thai language learning and the developmental needs of foreign learners within the tourism context of Ayutthaya Historical Park; 2. To develop a context-based experiential learning innovation using heritage tourism as a foundation for enhancing Thai language skills; and 3. To evaluate the effectiveness of the developed learning innovation in improving listening, speaking, reading, and writing skills. A research and development (R & D) approach employing mixed methods was adopted across three phases: needs analysis, innovation development, and effectiveness evaluation through a one-group pretest–posttest design.

Findings were as follows: 1. Foreigners have a higher level of listening and speaking skills than reading and writing skills, and there was a high level of need to improve their Thai language skills holistically. 2. The innovative learning developed consisted of 8 integrated learning modules, based on the principles of context-based learning and experiential learning, prioritizing the

process from language and cultural preparation by practicing language in the historical park. The expert evaluation indicated that the developed learning innovation was highly appropriate and consistent at the highest level ($\bar{X} = 4.57$). The results of the evaluation of the effectiveness of the learning innovation showed that foreign learners achieved a statistically significant higher achievement in learning Thai after the use of the innovation than before the use of the innovation at the level of .05 in all skills and 3. The qualitative evaluation results further indicated that learners have increased confidence in communication, were able to use the Thai language appropriately, and have a greater awareness of Thai culture. This research reflected that Thai language learning innovation based on cultural heritage tourism can effectively integrate the development of language skills with the enhancement of cultural literacy and has the potential to sustainably develop the management of Thai language learning for foreigners.

Keywords: Context-Based Learning; Experiential Learning; Heritage Tourism; Thai as a Foreign Language; Intercultural Communication

บทนำ

อุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยาเป็นศูนย์กลางแห่งอารยธรรมไทยที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ ศิลปกรรม และวัฒนธรรมอย่างลึกซึ้ง เป็นเมืองเก่าที่เคยรุ่งเรืองยาวนานกว่า 4 ศตวรรษ และได้รับการยกย่องให้เป็นมรดกโลกทางวัฒนธรรมโดยองค์การยูเนสโกเมื่อปี พุทธศักราช 2534 พื้นที่อุทยานแห่งนี้ไม่เพียงเป็นหลักฐานทางโบราณคดีที่สะท้อนภูมิปัญญาและความสามารถของบรรพชนไทย หากยังเป็นเวทีแห่งการเรียนรู้ทางสังคม วัฒนธรรม และศาสนา ที่เปิดโอกาสให้ผู้มาเยือนได้สัมผัสประสบการณ์ตรงจากสถาปัตยกรรมโบราณสถานและวิถีชีวิตของชุมชนท้องถิ่น การศึกษาของสุขุม คงดิษฐ์ และธนรัตน์ รัตน์พงศ์ธระ (2558) พบว่า ภาพลักษณ์ของนครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยาในสายตานักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศสะท้อนถึงอารยธรรมตะวันออกที่เปี่ยมด้วยความงดงามทางจิตวิญญาณ โดยนักท่องเที่ยวต่างชาติรับรู้คุณค่าทั้งด้านสถาปัตยกรรม ศิลปกรรม และวัฒนธรรมประเพณี ซึ่งเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของไทย การท่องเที่ยวในพื้นที่ดังกล่าวจึงมิได้เป็นเพียงกิจกรรมเพื่อความบันเทิงหรือการพักผ่อน แต่เป็นกระบวนการเรียนรู้ทางวัฒนธรรมที่มีพลังในการสื่อสารและส่งต่อองค์ความรู้เกี่ยวกับความเป็นไทยในหลากหลายมิติ ทั้งศาสนา ภาษา และค่านิยมทางสังคม ในมิติทางการศึกษา อุทยาน

ประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา มีศักยภาพอย่างยิ่งในการพัฒนาเป็นแหล่งเรียนรู้ภาษาไทยสำหรับชาวต่างประเทศ เนื่องจากพื้นที่แห่งนี้มีลักษณะเป็นห้องเรียนกลางแจ้ง ที่อุดมไปด้วยสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ภาษาโดยธรรมชาติ การเรียนรู้ที่เกิดขึ้นจากการสังเกต การซักถาม และการมีส่วนร่วมในกิจกรรมท้องถิ่น เช่น การบูชาพระ การไหว้เจดีย์ การชมสถาปัตยกรรม หรือการสนทนากับคนไทยในชุมชน ล้วนเป็นการสร้างประสบการณ์ทางภาษาที่ช่วยให้ผู้เรียนต่างชาติสามารถเข้าใจบริบทและการใช้ภาษาไทยได้อย่างลึกซึ้งยิ่งกว่าการเรียนรู้ในห้องเรียนทั่วไป นอกจากนี้ พื้นที่อยุธยายังเป็นศูนย์รวมของวัฒนธรรม ศาสนา และจารีตประเพณีที่หล่อรวมความเชื่อ คำพูด และพฤติกรรมทางสังคม ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการเรียนรู้ภาษาในบริบทจริงที่มุ่งให้ผู้เรียนเกิดความเข้าใจในความหมายของภาษาและคุณค่าทางวัฒนธรรมควบคู่กันไป อันเป็นแนวทางที่สอดคล้องกับกระบวนการเรียนรู้เชิงประสบการณ์ที่จะกล่าวต่อไปในส่วนของ การพัฒนานวัตกรรมการ

จังหวัดพระนครศรีอยุธยา มีศักยภาพสูงในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงมรดก วัฒนธรรม เนื่องจากมีความพร้อมทั้งในด้านทรัพยากรทางประวัติศาสตร์ โบราณสถาน และความเข้มแข็งของชุมชนท้องถิ่น งานวิจัยดังกล่าวระบุว่า การท่องเที่ยวเชิงมรดก วัฒนธรรมมิได้เป็นเพียงกิจกรรมที่มุ่งเน้นการอนุรักษ์โบราณวัตถุหรือสร้างรายได้ทางเศรษฐกิจเท่านั้น แต่ยังเป็นกระบวนการเรียนรู้ทางสังคมที่เปิดโอกาสให้ผู้มาเยือนได้เข้าถึงคุณค่าของอัตลักษณ์ความเป็นไทยในระดับลึก โดยเฉพาะในพื้นที่อุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา ซึ่งเป็นแหล่งเรียนรู้สำคัญที่สะท้อนความสัมพันธ์ระหว่างประวัติศาสตร์ กับวิถีชีวิตของผู้คนในชุมชนอย่างเป็นรูปธรรม การท่องเที่ยวในพื้นที่ดังกล่าวจึงมีบทบาทสำคัญในการสร้างการเรียนรู้เชิงวัฒนธรรมให้แก่ชาวต่างประเทศ และสามารถต่อยอดสู่การเรียนรู้ภาษาไทยผ่านประสบการณ์จริงได้อย่างเหมาะสม การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงมรดก วัฒนธรรมควรมุ่งเน้นความสมดุลระหว่างการอนุรักษ์กับการใช้ประโยชน์ทางการศึกษา โดยเฉพาะการพัฒนาแหล่งโบราณสถานและศาสนสถานให้เป็นพื้นที่เรียนรู้เชิงภาษา และวัฒนธรรม เช่น การใช้ป้ายคำอธิบายสองภาษา การจัดกิจกรรมสนทนาเชิงวัฒนธรรม การใช้เรื่องเล่าเชิงประวัติศาสตร์เป็นสื่อการเรียนรู้ภาษา และการสร้างประสบการณ์ตรงผ่านการสื่อสารกับชุมชน ซึ่งกิจกรรมเหล่านี้จะช่วยให้ผู้เรียนต่างชาติได้ฝึกภาษาไทยในบริบทจริง และเข้าใจโครงสร้าง ความหมาย และคุณค่าทางวัฒนธรรมของภาษาไทย ได้ลึกซึ้งยิ่งขึ้น แนวทางดังกล่าวสะท้อนให้เห็นศักยภาพของอุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยาในการเป็นฐานของการเรียนรู้ภาษาไทยเชิงนวัตกรรม (ธนรัตน์ รัตนพงศ์ธระ และคณะ, 2559)

การเรียนรู้ภาษาไทยของชาวต่างประเทศในปัจจุบันยังคงประสบข้อจำกัดในด้านบริบทและวิธีการจัดการเรียนรู้ แม้จะมีสถาบันการศึกษาหลายแห่งเปิดหลักสูตรภาษาไทยสำหรับชาวต่างชาติ แต่การเรียนรู้ส่วนใหญ่ยังคงเน้นทักษะเชิงโครงสร้างภาษา เช่น ไวยากรณ์ คำศัพท์ และการแปล มากกว่าการใช้ภาษาในสถานการณ์จริง ทำให้ผู้เรียนไม่สามารถสื่อสารได้อย่างเป็นธรรมชาติและไม่เข้าใจความหมายทางวัฒนธรรมที่ซ่อนอยู่ในภาษา สมพงษ์ วิหยาศ์คัตพันธ์ (2548) เสนอว่า การสอนภาษาไทยในฐานะภาษาต่างประเทศจำเป็นต้องบูรณาการมิติทางวัฒนธรรมควบคู่กับการสอนทักษะภาษา เพื่อให้ผู้เรียนเข้าใจทั้งรูปแบบและเนื้อหาทางสังคมของภาษาไทยอย่างลึกซึ้ง

ด้วยเหตุนี้ ความจำเป็นในการพัฒนานวัตกรรมการเรียนรู้ภาษาไทยโดยใช้การท่องเทียวอุทยานประวัติศาสตร์อยุธยาเป็นฐาน เป็นแนวทางสำคัญที่ตอบสนองต่อการเรียนรู้ภาษาในศตวรรษที่ 21 ที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลางและให้ความสำคัญกับประสบการณ์ตรงในการสร้างความเข้าใจทางภาษาและวัฒนธรรม งานวิจัยของธนรัตน์ รัตนพงศ์ธระ และคณะ (2559) ระบุว่า การท่องเที่ยวเชิงมรดกวัฒนธรรมในจังหวัดพระนครศรีอยุธยามีศักยภาพสูงในการพัฒนาเป็นแหล่งเรียนรู้เชิงภาษา ขณะที่ จตุพร ดวงศรี (2564) ชี้ให้เห็นว่า การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่ผสมผสานความร่วมมือและประสบการณ์ตรงช่วยเพิ่มแรงจูงใจและความเข้าใจในเนื้อหาวิชาอย่างมีนัยสำคัญ ดังนั้น การบูรณาการการเรียนรู้ภาษาไทยกับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในบริบทของอุทยานประวัติศาสตร์อยุธยาจึงเป็นแนวทางที่มีคุณค่า ทั้งในด้านการพัฒนาทักษะการสื่อสารของชาวต่างประเทศและการส่งเสริมภาพลักษณ์ของวัฒนธรรมไทยในเวทีนานาชาติ นำไปสู่การสร้างองค์ความรู้ใหม่ทางภาษาศาสตร์ประยุกต์ที่สอดคล้องกับทิศทางการศึกษายุคใหม่

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพการเรียนรู้ภาษาไทยของชาวต่างประเทศและความต้องการในการพัฒนาทักษะภาษาไทยในบริบทการท่องเที่ยวอุทยานประวัติศาสตร์อยุธยา
2. เพื่อพัฒนานวัตกรรมการเรียนรู้โดยใช้การท่องเที่ยวอุทยานประวัติศาสตร์อยุธยาเป็นฐาน สำหรับเสริมสร้างทักษะภาษาไทยของชาวต่างประเทศ
3. เพื่อประเมินนวัตกรรมการเรียนรู้โดยใช้การท่องเที่ยวอุทยานประวัติศาสตร์อยุธยาเป็นฐาน สำหรับเสริมสร้างทักษะภาษาไทยของชาวต่างประเทศทั้งด้านการฟัง การพูด การอ่าน และการเขียน

วิธีดำเนินการวิจัย

1. รูปแบบของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยและพัฒนา โดยประยุกต์ใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมผสานวิธีที่นำแนวทางเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพมาใช้ร่วมกัน เพื่อให้ได้ข้อมูลที่สะท้อนความเป็นจริงของการเรียนรู้ภาษาไทยในบริบทอุทยานประวัติศาสตร์อยุธยา

2. ประชากร กลุ่มตัวอย่าง และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

2.1 ประชากร ประกอบด้วย 3 กลุ่มหลัก คือ 1. ชาวต่างประเทศในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาที่มีประสบการณ์เรียนภาษาไทย 2. ครูผู้สอนภาษาไทย และ 3. ผู้ประกอบการท่องเที่ยวที่มีปฏิสัมพันธ์กับชาวต่างชาติ

2.2 กลุ่มตัวอย่าง ใช้วิธีการสุ่มแบบเจาะจง (Purposive Sampling) รวมทั้งสิ้น 140 คน ประกอบด้วย ชาวต่างประเทศ จำนวน 100 คน ครูผู้สอน จำนวน 20 คน และผู้ประกอบการท่องเที่ยว จำนวน 20 คน

2.3 ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ชาวต่างประเทศที่อาศัยอยู่ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา หรือผู้เรียนในศูนย์ภาษาใกล้เคียง โดยมีคุณสมบัติคือ มีพื้นฐานภาษาไทยเบื้องต้น มีความสนใจเรียนรู้เพื่อการท่องเที่ยว และสามารถเข้าร่วมกิจกรรมภาคสนามได้ครบตามกำหนด

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

3.1 เครื่องมือสำหรับการวิจัยเชิงปริมาณ ประกอบด้วย 1. แบบสอบถาม (Questionnaire) ใช้ในระยะที่ 1 แบ่งเป็น 3 ตอน ได้แก่ ข้อมูลทั่วไป สภาพการเรียนรู้ภาษาไทย 5 ด้าน และความต้องการจำเป็นในการพัฒนาทักษะ โดยเป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ 2. แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ใช้ในระยะที่ 3 ครอบคลุมทักษะการฟัง พูด อ่าน และเขียน เพื่อเปรียบเทียบก่อนและหลังเรียน และ 3. แบบสอบถามความพึงพอใจ ใช้ประเมินเจตคติของผู้เรียนหลังการใช้นวัตกรรม

3.2 เครื่องมือสำหรับการวิจัยเชิงคุณภาพ ประกอบด้วย 1. ชุดนวัตกรรมการเรียนรู้ ประกอบด้วยชุดกิจกรรมภาคสนาม สื่อการเรียนรู้ และแบบประเมินผลการเรียนรู้ 2. แบบสังเกตพฤติกรรม ใช้บันทึกการโต้ตอบและการมีส่วนร่วมของผู้เรียนระหว่างกิจกรรมภาคสนาม และ 3. แบบสัมภาษณ์ ใช้เก็บข้อมูลเชิงลึกเกี่ยวกับประสบการณ์การเรียนรู้

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล

การดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลแบ่งเป็นขั้นตอน ดังนี้ 1. ผู้วิจัยดำเนินการเก็บข้อมูลแบบสอบถามเป็นเวลา 3 เดือน จากสถานที่ต่าง ๆ เช่น สถาบันสอนภาษา ศูนย์บริการนักท่องเที่ยว และแหล่งท่องเที่ยวในอุทยานประวัติศาสตร์อยุธยา โดยตรวจสอบความครบถ้วนสมบูรณ์ของแบบสอบถามก่อนนำไปวิเคราะห์ 2. นำข้อมูลมาวิเคราะห์เพื่อออกแบบนวัตกรรม และนำเสนอร่างนวัตกรรมให้ผู้ทรงคุณวุฒิ 3 ท่าน ตรวจสอบและ

ปรับปรุงแก้ไขเพื่อสร้างเป็นต้นแบบ และ 3. ดำเนินการทดลองแบบกลุ่มเดี่ยววัดก่อนและหลังเรียน เป็นระยะเวลา 4 สัปดาห์ (8 กิจกรรม)

5. การวิเคราะห์ข้อมูล และสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

5.1 การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ สถิติพื้นฐาน ใช้ค่าความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ในการวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถามสำรวจความต้องการและแบบสอบถามความพึงพอใจ สถิติทดสอบสมมติฐาน ใช้การทดสอบค่าที่แบบกลุ่มสัมพันธ์ เพื่อเปรียบเทียบคะแนนเฉลี่ยก่อนเรียนและหลังเรียน โดยกำหนดระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ .05

5.2 การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ ใช้การวิเคราะห์เนื้อหา จากข้อมูลการสังเกตพฤติกรรมและการสัมภาษณ์ เพื่อสังเคราะห์ข้อค้นพบเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมทางภาษา ความเข้าใจวัฒนธรรม และทัศนคติของผู้เรียน

ผลการวิจัย

1. สภาพการเรียนรู้ภาษาไทยของชาวต่างประเทศและความต้องการในการพัฒนาทักษะภาษาไทยในบริบทการท่องเที่ยวอุทยานประวัติศาสตร์อยุธยา พบว่า สภาพการเรียนรู้ปัจจุบันของผู้เรียนชาวต่างประเทศยังไม่สมดุลระหว่างทักษะการสื่อสารด้วยวาจา (ฟัง-พูด) กับทักษะการรู้หนังสือ (อ่าน-เขียน) โดยทักษะการอ่านและการเขียนยังเป็นจุดที่ต้องได้รับการพัฒนาเพิ่มเติม ในขณะเดียวกัน ความต้องการของผู้เรียนสะท้อนให้เห็นถึงความกระตือรือร้นที่จะพัฒนาทักษะภาษาไทยแบบองค์รวม โดยเน้นการนำไปใช้จริงในบริบทการท่องเที่ยวและการทำความเข้าใจวัฒนธรรมไทยอย่างลึกซึ้ง ข้อมูลเหล่านี้ยืนยันถึงความจำเป็นในการพัฒนานวัตกรรมการเรียนรู้ที่สามารถตอบสนองความต้องการดังกล่าว โดยใช้อุทยานประวัติศาสตร์อยุธยาเป็นฐานในการเรียนรู้เพื่อเชื่อมโยงภาษาเข้ากับสถานการณ์จริง

2. นวัตกรรมการเรียนรู้โดยใช้การท่องเที่ยวอุทยานประวัติศาสตร์อยุธยาเป็นฐานสำหรับเสริมสร้างทักษะภาษาไทยของชาวต่างประเทศ พบว่า โครงสร้างของนวัตกรรมประกอบด้วยกระบวนการเรียนรู้ที่จัดลำดับขั้นตอนอย่างเป็นระบบจากง่ายไปยาก (Scaffolding) แบ่งออกเป็น 8 โมดูลการเรียนรู้ ซึ่งมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันในลักษณะวงจรการเรียนรู้ที่สมบูรณ์ ดังนี้ ประการแรก ส่วนของการเตรียมความพร้อมและปูพื้นฐานประกอบด้วย โมดูลที่ 1 การเตรียมพื้นฐานภาษาและวัฒนธรรมไทย และโมดูลที่ 2 การเรียนรู้คำศัพท์จากพื้นที่จริง ผลการพัฒนาในส่วนนี้มุ่งเน้นการลดอุปสรรคทางภาษาและวัฒนธรรมของผู้เรียน โดยใช้กิจกรรมปฐมนิเทศและการแนะนำคำศัพท์พื้นฐานผ่านสื่อสัญลักษณ์ในพื้นที่จริง เช่น ป้ายบอกทาง ป้ายชื่อวัด หรือวัตถุจัดแสดง เพื่อให้ผู้เรียนเกิดความคุ้นเคย

และสร้างคลังคำศัพท์ในความทรงจำระยะยาวผ่านการมองเห็นภาพจริงควบคู่กับคำศัพท์ ซึ่งแตกต่างจากการเรียนท่องจำในห้องเรียนแบบเดิม ประการที่สอง ส่วนของการปฏิบัติการทางภาษาในสถานการณ์จริง ซึ่งถือเป็นหัวใจสำคัญของนวัตกรรมชุดนี้ ประกอบด้วย โมดูลที่ 3 การพัฒนาทักษะการฟังจากบริบทการท่องเที่ยว โมดูลที่ 4 การสื่อสารและบทสนทนาในสถานการณ์จริง และโมดูลที่ 5 การเรียนรู้ภาษาไทยผ่านปฏิสัมพันธ์กับชุมชน ผลการวิจัยในส่วนนี้แสดงให้เห็นถึงการออกแบบกิจกรรมที่ผลักดันให้ผู้เรียนออกจากพื้นที่ปลอดภัย (Comfort Zone) ไปสู่พื้นที่การใช้ภาษาจริง โดยกำหนดสถานการณ์จำลองและสถานการณ์จริงให้ผู้เรียนได้ฝึกฝนทักษะการฟังจับใจความจากมัลติมีเดียและการเจรจาสื่อสารกับคนในชุมชนท้องถิ่น การออกแบบกิจกรรมในลักษณะนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาความคล่องแคล่วในการสื่อสารและสร้างความมั่นใจในการใช้ภาษาไทยท่ามกลางสภาพแวดล้อมที่เป็นธรรมชาติ ประการที่สาม ส่วนของการบูรณาการและการสะท้อนผลการเรียนรู้ ประกอบด้วย โมดูลที่ 6 การอ่านเชิงความหมายและการตีความวัฒนธรรม โมดูลที่ 7 การเขียนสะท้อนประสบการณ์การเรียนรู้ และโมดูลที่ 8 การประเมินและสะท้อนผลการเรียนรู้ องค์ประกอบส่วนนี้มุ่งเน้นการยกระดับทักษะการคิดวิเคราะห์และการสังเคราะห์ความรู้ โดยเชื่อมโยงทักษะการอ่านข้อมูลทางประวัติศาสตร์ที่ซับซ้อนเข้ากับทักษะการเขียนเพื่อถ่ายทอดความรู้สึกและประสบการณ์ ซึ่งเป็นการเติมเต็มช่องว่างทางทักษะการอ่านและการเขียนที่พบว่าเป็นจุดอ่อนของกลุ่มเป้าหมายจากการสำรวจในระยะแรก นอกจากนี้ กระบวนการสะท้อนผลในโมดูลสุดท้ายยังเป็นกลไกสำคัญที่ช่วยให้ผู้เรียนได้ทบทวนพัฒนาการของตนเองและสร้างความตระหนักรู้ในคุณค่าของวัฒนธรรมไทย สำหรับการตรวจสอบคุณภาพของนวัตกรรม ผลการประเมินจากผู้เชี่ยวชาญด้านการสอนภาษาไทยและเทคโนโลยีการศึกษา พบว่านวัตกรรมที่พัฒนาขึ้นมีความเหมาะสมและสอดคล้องกับหลักการทฤษฎีในระดับมากที่สุด โดยมีค่าเฉลี่ยรวมเท่ากับ 4.57 เมื่อพิจารณาารายด้านพบว่า ด้านที่มีความเหมาะสมสูงสุด คือ ความสอดคล้องของนวัตกรรมกับวัตถุประสงค์ การวิจัย และความเหมาะสมของเนื้อหาและกิจกรรมการเรียนรู้ รองลงมา คือ ความเหมาะสมของรูปแบบสื่อและเครื่องมือ ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าโครงสร้างของนวัตกรรมมีความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา และมีการออกแบบกระบวนการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับบริบทของผู้เรียนและพื้นที่เป้าหมาย นอกจากนี้ ผลการวิจัยยังชี้ให้เห็นจุดเด่นของนวัตกรรมในด้านความเป็นไปได้ในการนำไปใช้จริง โดยผู้เชี่ยวชาญมีความเห็นสอดคล้องกันว่า รูปแบบกิจกรรมที่เน้นการลงมือปฏิบัติและการมีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม เอื้อต่อการส่งเสริมทักษะภาษาไทยแบบองค์รวม ทั้งทักษะการรับสาร ได้แก่ การฟังและการอ่าน และทักษะการส่งสาร ได้แก่ การพูดและการเขียน อีกทั้งยังสามารถยืดหยุ่นปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมกับระดับความสามารถทางภาษาของผู้เรียนที่แตกต่างกันได้

3. ประเมินนวัตกรรมการเรียนรู้โดยใช้การท่องเทียวอุทยานประวัติศาสตร์อยุธยา เป็นฐาน สำหรับเสริมสร้างทักษะภาษาไทยของชาวต่างประเทศทั้งด้านการฟัง การพูด การอ่าน และการเขียน พบว่า ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนจากการทดสอบวัดระดับทางภาษา ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ พบว่า คะแนนเฉลี่ยรวมของผู้เรียนหลังการใช้นวัตกรรม การเรียนรู้สูงกว่าก่อนการใช้นวัตกรรมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ซึ่งแสดงให้เห็นว่ากระบวนการเรียนรู้ผ่านฐานการท่องเที่ยวในอุทยานประวัติศาสตร์อยุธยามีส่วนช่วยยกระดับความสามารถทางภาษาไทยของผู้เรียนได้อย่างเป็นรูปธรรม เมื่อพิจารณาจำแนกรายทักษะ พบว่า ผู้เรียนมีพัฒนาการเพิ่มขึ้นในทุกด้าน โดยทักษะที่มีค่าเฉลี่ยของคะแนนพัฒนาการสูงสุดคือทักษะการพูด รองลงมาคือ ทักษะการฟัง ทักษะการเขียน และทักษะการอ่าน ตามลำดับ ข้อมูลดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า รูปแบบกิจกรรมที่เน้นการปฏิสัมพันธ์ และการสื่อสารในพื้นที่จริง ส่งผลโดยตรงต่อการพัฒนาทักษะการรับสารและส่งสาร ด้วยวาจา ซึ่งเป็นทักษะพื้นฐานที่จำเป็นสำหรับการท่องเที่ยวและการใช้ชีวิต ในขณะเดียวกัน ทักษะการอ่านและการเขียนซึ่งเดิมเป็นจุดอ่อนของผู้เรียน ก็ได้รับการพัฒนาขึ้นอย่างมีนัยสำคัญผ่านกิจกรรมการอ่านป้ายข้อมูลทางประวัติศาสตร์และการเขียนบันทึกประสบการณ์ ซึ่งชี้ให้เห็นว่า นวัตกรรมนี้สามารถช่วยลดช่องว่างทางทักษะและสร้างความสมดุลในการเรียนรู้ภาษาไทยทั้ง 4 ด้าน พัฒนาการของสมรรถนะการใช้ภาษาในสถานการณ์จริง นอกเหนือจากผลคะแนนสอบ ผลการวิจัยจากการประเมินเชิงปฏิบัติและการสังเกตพฤติกรรมผู้เรียนในระหว่างการทำกิจกรรมภาคสนาม พบการเปลี่ยนแปลงเชิงคุณภาพที่ชัดเจน โดยผู้เรียนแสดงออกถึงสมรรถนะการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพมากขึ้น ในบริบทจริง ทั้งในด้านความคล่องแคล่วในการใช้ภาษา ความถูกต้องในการเลือกใช้คำศัพท์ และความเหมาะสมของกาลเทศะทางวัฒนธรรม ผลการประเมินระบุว่า ภายหลังการเข้าร่วมกิจกรรม ผู้เรียนมีความมั่นใจในการสื่อสารกับคนไทยเพิ่มขึ้นอย่างเห็นได้ชัด สามารถเริ่มบทสนทนา ถามข้อมูล และตอบโต้ได้อย่างเป็นธรรมชาติ ลดความกังวลในการพูดผิด และมีความพยายามในการแก้ไขข้อผิดพลาดด้วยตนเอง นอกจากนี้ ยังพบว่า ผู้เรียนมีความเข้าใจและสามารถปฏิบัติตามมารยาททางสังคมไทยควบคู่ไปกับการใช้ภาษาได้ดีขึ้น เช่น การใช้คำลงท้ายสุภาพ การไหว้ และการแสดงความเคารพต่อสถานที่ ซึ่งเป็นผลมาจากการเรียนรู้ผ่านการสัมผัสประสบการณ์ตรงในแหล่งวัฒนธรรม

อภิปรายผลการวิจัย

1. สภาพการเรียนรู้ภาษาไทยของชาวต่างประเทศและความต้องการในการพัฒนาทักษะภาษาไทยในบริบทการท่องเที่ยวอุทยานประวัติศาสตร์อยุธยา ผลการวิจัยพบว่า สภาพการเรียนรู้ภาษาไทยของชาวต่างประเทศโดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก โดยผู้เรียน

มีทักษะด้านการฟังและการพูดที่เข้มแข็งกว่าทักษะด้านการอ่านและการเขียน อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาถึงความต้องการจำเป็นในการพัฒนา พบว่าผู้เรียนมีความต้องการพัฒนาทักษะภาษาไทยในบริบทการท่องเที่ยวอุทยานประวัติศาสตร์อยู่ในระดับมากทุกด้าน โดยเฉพาะอย่างยิ่งความต้องการด้านวัฒนธรรมและทัศนคติ และความต้องการฝึกทักษะการพูดเพื่อการสื่อสารในสถานการณ์ท่องเที่ยวจริง ที่เป็นเช่นนี้เพราะ บริบทของอุทยานประวัติศาสตร์อยุธยาเป็นพื้นที่ที่มีความเฉพาะตัวและมีความเข้มข้นทางวัฒนธรรมสูง การสื่อสารในพื้นที่ดังกล่าวไม่ได้อาศัยเพียงความถูกต้องทางไวยากรณ์ แต่จำเป็นต้องอาศัยความเข้าใจในบริบททางสังคม (Social Context) และมารยาททางวัฒนธรรม เช่น การใช้คำสุภาพ การแสดงความเคารพสถานที่ และการเข้าใจความหมายแฝงของภาษา ผู้เรียนชาวต่างประเทศจึงตระหนักว่าทักษะภาษาไทยที่ตนมีอยู่ยังไม่เพียงพอต่อการเข้าถึงสุนทรียภาพทางประวัติศาสตร์และการปฏิสัมพันธ์กับคนในพื้นที่ได้อย่างลึกซึ้ง จึงเกิดความต้องการที่จะเรียนรู้ภาษาควบคู่ไปกับวัฒนธรรมในสถานที่จริง เพื่อให้สามารถสื่อสารได้อย่างมั่นใจและเหมาะสมกับกาลเทศะ สอดคล้องกับงานวิจัยของพิชานันท์ เฟ็งลี (2553) เรื่อง แบบเรียนสนทนาภาษาไทยสำหรับเด็กชาวต่างชาติระดับประถมศึกษา ที่พบว่า การพัฒนาทักษะภาษาไทยสำหรับชาวต่างชาติจำเป็นต้องเน้นบทสนทนาที่สอดคล้องกับสถานการณ์ในชีวิตจริง เช่น การเดินทาง และการเยี่ยมชมสถานที่สำคัญ ซึ่งช่วยลดช่องว่างทางภาษาและวัฒนธรรม ทำให้ผู้เรียนมีความมั่นใจในการสื่อสารและเข้าใจรูปแบบการใช้ภาษาในบริบทต่าง ๆ ได้ดียิ่งขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการสอนภาษาเพื่อการสื่อสาร (Communicative Language Teaching: CLT) ที่มุ่งเน้นการใช้ภาษาเพื่อการสื่อสารที่มีความหมายมากกว่าความถูกต้องทางโครงสร้างภาษาเพียงอย่างเดียว (Richards, 2006; Richards & Rodgers, 2014) โดยเฉพาะในบริบทการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมซึ่งผู้เรียนต้องสื่อสารกับเจ้าของภาษาในสถานการณ์จริง ภาษาไทยจึงทำหน้าที่เป็นเครื่องมือทางสังคมและวัฒนธรรมมากกว่าการเป็นเพียงรายวิชาทางวิชาการ

2. นวัตกรรมการเรียนรู้โดยใช้การท่องเที่ยวอุทยานประวัติศาสตร์อยุธยาเป็นฐานสำหรับเสริมสร้างทักษะภาษาไทยของชาวต่างประเทศ ผลการวิจัยพบว่า นวัตกรรมการเรียนรู้ที่พัฒนาขึ้น ซึ่งประกอบด้วย 8 โมดูลการเรียนรู้ มีคุณภาพและความเหมาะสมอยู่ในระดับมากที่สุด โดยได้รับการยอมรับจากผู้เชี่ยวชาญว่าเป็นรูปแบบการเรียนรู้ที่สามารถบูรณาการทักษะทางภาษาเข้ากับบริบททางวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ได้อย่างกลมกลืน อีกทั้งยังมีกระบวนการที่ยืดหยุ่น เอื้อต่อการนำไปปฏิบัติจริงในพื้นที่เพื่อส่งเสริมทักษะภาษาไทยของชาวต่างประเทศ ที่เป็นเช่นนี้เพราะ นวัตกรรมดังกล่าวได้รับการออกแบบโดยยึดหลักการเรียนรู้เชิงประสบการณ์และการใช้บริบทเป็นฐาน ซึ่งให้ความสำคัญกับการที่ผู้เรียนได้ลงมือปฏิบัติและมีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมจริง การใช้อุทยาน

ประวัติศาสตร์อยุธยาเป็นแหล่งเรียนรู้ช่วยเปลี่ยนสถานะของภาษาไทยจากที่เป็นเพียงวิชาเรียนในตำรา ให้กลายเป็นเครื่องมือสื่อสารที่มีชีวิตชีวาและมีความหมาย ผู้เรียนจึงเกิดแรงจูงใจในการเรียนรู้ ลดความวิตกกังวล และสามารถเชื่อมโยงคำศัพท์หรือโครงสร้างประโยคเข้ากับภาพจำของสถานที่จริงได้ ส่งผลให้กระบวนการเรียนรู้มีประสิทธิภาพและมีความคงทนในการจดจำมากยิ่งขึ้น สอดคล้องกับงานวิจัยของรัชดา ลาภใหญ่ (2563) เรื่อง การศึกษากระบวนการสื่อสารต่างวัฒนธรรมเพื่อแก้ไขและปรับปรุงการเรียนการสอนนักศึกษาจีนโครงการแลกเปลี่ยน ภาควิชาภาษาไทย ที่พบว่า การจัดการเรียนรู้ที่บูรณาการบริบทวัฒนธรรมไทยเข้ากับสื่อการเรียนรู้ ช่วยให้ผู้เรียนชาวต่างประเทศเข้าใจการใช้ภาษาที่เหมาะสมกับบริบททางสังคม และสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในสถานการณ์จริง เช่น การสื่อสารในวัดหรือตลาด ได้อย่างมั่นใจ ซึ่งยืนยันว่าบริบททางวัฒนธรรมเป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยเสริมสร้างสมรรถนะทางภาษา การที่นวัตกรรมการเรียนรู้ที่พัฒนาขึ้นสามารถส่งผลให้ผู้เรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนภาษาไทยสูงขึ้นอย่างมีนัยสำคัญในทุกทักษะ อธิบายได้ด้วยแนวคิดการเรียนรู้เชิงประสบการณ์ (Experiential Learning Theory) ซึ่งเสนอว่าการเรียนรู้ที่มีคุณภาพเกิดจากกระบวนการเรียนรู้แบบเป็นวงจร ได้แก่ การได้รับประสบการณ์ตรง การสะท้อนคิด การสรุปเป็นแนวคิด และการนำไปประยุกต์ใช้ (Kolb, 1984) นวัตกรรมการเรียนรู้ในงานวิจัยนี้ได้ออกแบบกิจกรรมทั้ง 8 โมดูลให้ผู้เรียนได้มีปฏิสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมจริงในอุทยานประวัติศาสตร์ ผ่านการฟัง การพูด การอ่าน และการเขียนในบริบทจริง ส่งผลให้ผู้เรียนสามารถเชื่อมโยงภาษาเข้ากับประสบการณ์และความหมายทางวัฒนธรรมได้อย่างลึกซึ้ง ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการเรียนรู้แบบตั้งอยู่ในบริบท (Situating Learning) ที่เน้นว่าความรู้จะเกิดขึ้นได้ดีที่สุดเมื่อผู้เรียนมีส่วนร่วมในชุมชนการปฏิบัติจริง (Lave & Wenger, 1991) นอกจากนี้ ผลการวิจัยที่พบว่า ผู้เรียนมีความมั่นใจในการใช้ภาษาไทยเพิ่มขึ้นและแสดงออกถึงความกล้าในการสื่อสารมากขึ้น สามารถอธิบายได้ด้วยแนวคิดด้านอารมณ์และแรงจูงใจในการเรียนรู้ภาษา โดยเฉพาะสมมติฐานตัวกรองทางอารมณ์ (Affective Filter Hypothesis) ซึ่งอธิบายว่า ความวิตกกังวล ความกลัวการใช้ภาษาผิด และแรงกดดันทางการเรียนเป็นปัจจัยที่ขัดขวางการรับข้อมูลทางภาษา หากสามารถลดตัวกรองเหล่านี้ได้ ผู้เรียนจะเปิดรับการเรียนรู้ได้ดียิ่งขึ้น การจัดการเรียนรู้ในบริบทแหล่งท่องเที่ยวซึ่งมีบรรยากาศผ่อนคลายและไม่เป็นทางการ ช่วยลดความตึงเครียดและส่งเสริมให้ผู้เรียนกล้าใช้ภาษาไทยในการสื่อสารจริง

3. ผลการประเมินนวัตกรรมการเรียนรู้โดยใช้การท่องเที่ยวอุทยานประวัติศาสตร์อยุธยาเป็นฐาน พบว่า ภายหลังจากใช้นวัตกรรม ผู้เรียนชาวต่างประเทศมีคะแนนผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนทักษะภาษาไทยทั้ง 4 ด้าน ได้แก่ การฟัง การพูด การอ่าน และการเขียน สูงกว่าก่อนการใช้นวัตกรรมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 นอกจากนี้

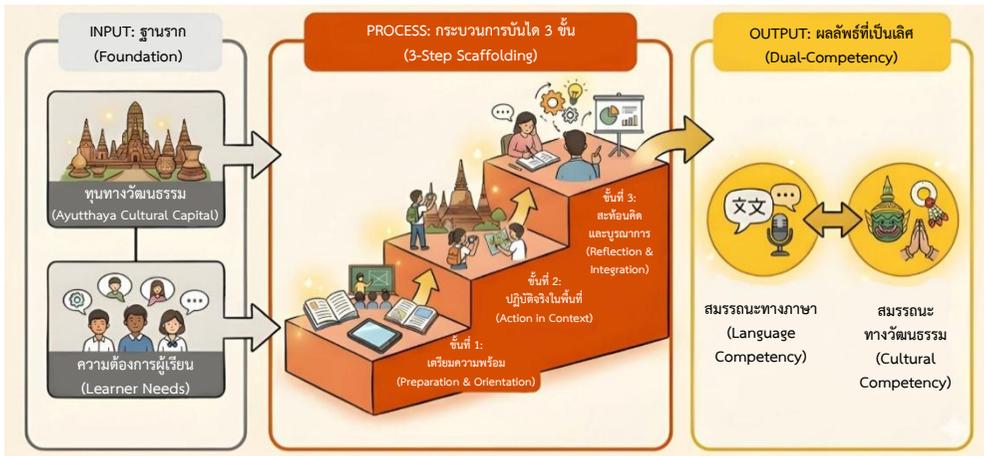

ผลการประเมินเชิงปฏิบัติยังสะท้อนให้เห็นว่าผู้เรียนมีสมรรถนะการสื่อสารในสถานการณ์จริงดีขึ้น มีความคล่องแคล่วและความมั่นใจในการสนทนากับคนไทยมากขึ้น และสามารถใช้ภาษาได้สอดคล้องกับมารยาทและบริบททางวัฒนธรรมไทย ผลดังกล่าวเกิดจากการที่นวัตกรรมการเรียนรู้ได้ปรับรูปแบบการเรียนรู้จากการเน้นทฤษฎีในห้องเรียนไปสู่การเรียนรู้เชิงปฏิบัติการในพื้นที่จริง (Authentic Learning) เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้รับประสบการณ์ตรง (Direct Experience) จากการฟังสำเนียงจริง การอ่านป้ายข้อความจริง และการสื่อสารกับผู้คนในชุมชน บรรยากาศการเรียนรู้ในแหล่งท่องเที่ยวช่วยลดความวิตกกังวลในการใช้ภาษา (Language Anxiety) ส่งเสริมให้ผู้เรียนกล้าใช้ภาษาและเปิดรับการเรียนรู้มากขึ้น อีกทั้งการบูรณาการภาษาเข้ากับวัฒนธรรมยังช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจทั้งรูปแบบภาษาและวิถีคิดของคนไทย ส่งผลให้ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและสมรรถนะการสื่อสารพัฒนาขึ้นอย่างชัดเจน ผลการวิจัยนี้สอดคล้องกับงานของพิชานัน เพ็งลี (2553) ที่พบว่าการใช้กิจกรรมสนทนาเชิงสถานการณ์และการฝึกปฏิบัติในบริบทใกล้เคียงชีวิตจริงช่วยพัฒนาทักษะการฟังและการพูดของผู้เรียนชาวต่างชาติและเพิ่มความมั่นใจในการสื่อสาร

นอกจากนี้ ผลการประเมินเชิงคุณภาพยังพบว่า ผู้เรียนมีพัฒนาการด้านความเข้าใจวัฒนธรรมและสามารถใช้ภาษาไทยได้เหมาะสมกับบริบททางสังคมมากขึ้น ทั้งการใช้คำสุภาพ การแสดงความเคารพ และการปฏิบัติตามมารยาทไทย ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดสมรรถนะการสื่อสารระหว่างวัฒนธรรม (Intercultural Communicative Competence) ที่เน้นการบูรณาการความรู้ทางภาษา ทักษะการสื่อสาร เจตคติ และความตระหนักรู้ทางวัฒนธรรม (Byram, 1997) ตลอดจนสอดคล้องกับแนวคิดของ Krasmich (1993) ที่มองว่าภาษาและวัฒนธรรมไม่สามารถแยกออกจากกันได้

องค์ความรู้จากการวิจัย

จากการศึกษาวิจัยเรื่องนี้ ผู้วิจัยได้สังเคราะห์ผลการวิจัยทั้งในส่วนของการสำรวจสภาพปัญหา การพัฒนานวัตกรรม และการประเมินผล นำไปสู่การสรุปเป็นองค์ความรู้ใหม่ในรูปแบบของโมเดลการเรียนรู้ภาษาไทยเชิงประสบการณ์บนฐานบริบททางประวัติศาสตร์ (Historical Context-Based Experiential Learning Model) ซึ่งเป็นกระบวนการที่เชื่อมโยงแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมเข้ากับการพัฒนาทักษะทางภาษาอย่างเป็นระบบ โดยมีรายละเอียดองค์ประกอบขององค์ความรู้ ดังนี้

ภาพที่ 1 องค์ความรู้จากการวิจัย

จากภาพที่ 1 พบว่า โมเดลการเรียนรู้ภาษาไทยเชิงประสบการณ์บนฐานบริบททางประวัติศาสตร์ ซึ่งใช้อุทยานประวัติศาสตร์อยุธยาเป็นห้องเรียนเสมือนจริง ประกอบด้วย 3 องค์ประกอบสำคัญ ได้แก่ ปัจจัยนำเข้า ที่วิเคราะห์ทุนทางวัฒนธรรมควบคู่กับความ ต้องการสื่อสารจริงของผู้เรียน กระบวนการเรียนรู้ แบบบันได 3 ขั้น (8 โมดูล) เริ่มจากการปูพื้นฐานคำศัพท์เชื่อมโยงกับสถานที่ สู่การปฏิบัติจริงเพื่อสร้างความมั่นใจ และจบด้วยการสะท้อนคิดเพื่อตกผลึกความเข้าใจ นำไปสู่ ผลลัพธ์ แบบสมรรถนะสองมิติ คือผู้เรียนมีทักษะทางภาษาที่ดีขึ้นอย่างมีนัยสำคัญพร้อมกับความเข้าใจลึกซึ้งซึ่งทางวัฒนธรรม สะท้อนว่าความสำเร็จของการสอนภาษาไทยไม่ได้อยู่ที่ตำรา แต่อยู่ที่การนำภาษาสู่บริบทการใช้งานจริง ซึ่งเป็นแนวทางสำคัญในการสร้าง Soft Power ของชาติต่อไป

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. หน่วยงานภาครัฐ โดยเฉพาะกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา และกระทรวงวัฒนธรรม ควรกำหนดนโยบายส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงการเรียนรู้ภาษา (Language Edutourism) โดยใช้อุทยานประวัติศาสตร์ทั่วประเทศเป็นพื้นที่นำร่อง เพื่อยกระดับแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ให้เป็นแหล่งเรียนรู้ที่มีชีวิต และเป็นการสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับอุตสาหกรรมท่องเที่ยวไทยผ่านการถ่ายทอดภาษาและวัฒนธรรม

2. สถาบันการศึกษาและศูนย์สอนภาษาไทยสำหรับชาวต่างประเทศ ควรพิจารณาปรับปรุงหลักสูตรให้มีการบูรณาการการเรียนรู้นอกห้องเรียนเข้าสู่ระบบการเรียนการสอน

ปกติ โดยกำหนดให้แหล่งเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์เป็นห้องเรียนภาคสนาม เพื่อให้ผู้เรียนได้สัมผัสกับบริบทการใช้ภาษาจริง

3. กรมศิลปากรและหน่วยงานที่ดูแลอุทยานประวัติศาสตร์ ควรสนับสนุนการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกที่เอื้อต่อการเรียนรู้ภาษา

ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

1. ครูผู้สอนภาษาไทยควรปรับเปลี่ยนบทบาทจากผู้บรรยายความรู้มาเป็นผู้อำนวยความสะดวกในการเรียนรู้ โดยเน้นการออกแบบกิจกรรมที่ท้าทายให้ผู้เรียนได้ลงมือปฏิบัติจริงในพื้นที่ และควรมีการเตรียมความพร้อมด้านคำศัพท์และมารยาททางสังคมให้แก่ผู้เรียนก่อนลงพื้นที่ภาคสนาม เพื่อสร้างความมั่นใจและความปลอดภัยในการสื่อสาร

2. ภาครัฐและบุคลากรในพื้นที่อุทยานประวัติศาสตร์ ควรได้รับการฝึกอบรมเทคนิคการสื่อสารเพื่อการเรียนรู้ภาษา

3. ควรมีการส่งเสริมให้ชุมชนรอบอุทยานประวัติศาสตร์เข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการจัดการเรียนรู้ โดยเตรียมความพร้อมให้ร้านค้าหรือปราสาทชุมชนเข้าใจวิธีการสื่อสารกับผู้เรียนต่างชาติ

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรมีการขยายขอบเขตพื้นที่การวิจัยไปยังอุทยานประวัติศาสตร์แห่งอื่น ๆ ในประเทศไทย เช่น อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย หรืออุทยานประวัติศาสตร์กำแพงเพชร เพื่อเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและบริบททางวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน ซึ่งจะนำไปสู่การสร้างองค์ความรู้ที่เป็นมาตรฐานกลางในการสอนภาษาไทยผ่านแหล่งท่องเที่ยว

2. ควรมีการพัฒนาวัตกรรมการเรียนรู้โดยใช้เทคโนโลยีเข้ามามีส่วนร่วมมากขึ้น เช่น การใช้เทคโนโลยีความจริงเสริม (AR) หรือเทคโนโลยีความเป็นจริงเสมือน (VR) เพื่อจำลองสถานการณ์ทางประวัติศาสตร์และการใช้ภาษาไทย ซึ่งจะช่วยแก้ปัญหาข้อจำกัดในกรณีที่ไม่สามารถลงพื้นที่จริงได้

3. ควรทำการศึกษาวิจัยเชิงติดตามผลระยะยาว เพื่อศึกษาความคงทนของความรู้และทักษะภาษาไทยของผู้เรียนหลังจากการเข้าร่วมกิจกรรมผ่านไปแล้วระยะหนึ่งว่าผู้เรียนยังสามารถนำทักษะที่ได้ไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันหรือการทำงานได้มากน้อยเพียงใด

เอกสารอ้างอิง

จตุพร ดวงศรี. (2564). การพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้แบบร่วมมือประกอบแผนผังความคิด เรื่อง อยุธยาและธนบุรี ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 (วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาสังคมศึกษา). มหาสารคาม: มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม.

- ธนรัตน์ รัตนพงศ์ธระ และคณะ. (2559). แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงมรดกวัฒนธรรมในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา. *วารสารวิชาการนวัตกรรมการสื่อสารสังคม*, 4(2), 34–45.
- พิชานันท์ เพ็งสี. (2553). *แบบเรียนสนทนาภาษาไทยสำหรับเด็กชาวต่างชาติระดับประถมศึกษา* (สารนิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการสอนภาษาไทย ในฐานะภาษาต่างประเทศ). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- รัชดา ลาภใหญ่. (2563). *การศึกษากระบวนการสื่อสารต่างวัฒนธรรมเพื่อแก้ไขและปรับปรุงการเรียนการสอนนักศึกษาจีนโครงการแลกเปลี่ยน ภาควิชาภาษาไทย* (รายงานการวิจัย). ปทุมธานี: มหาวิทยาลัยรังสิต.
- สมพงศ์ วิทย์ศักดิ์พันธุ์. (2548). *การสอนภาษาไทยในฐานะภาษาต่างประเทศ*. วรรณวิทัศน์, 5, 215–261.
- สุขุม คงดิษฐ์ และธนรัตน์ รัตนพงศ์ธระ. (2558). *การศึกษาภาพลักษณ์ด้านการท่องเที่ยวของมรดกโลก นครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา ในสายตานักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ* (รายงานการวิจัย). พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลสุวรรณภูมิ.
- Byram, M. (1997). *Teaching and assessing intercultural communicative competence*. Clevedon, England: Multilingual Matters.
- Kolb, D. A. (1984). *Experiential learning: Experience as the source of learning and development*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall.
- Kramsch, C. (1993). *Context and culture in language teaching*. Oxford University Press.
- Lave, J. & Wenger, E. (1991). *Situated learning: Legitimate peripheral participation*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Richards, J. C. & Rodgers, T. S. (2014). *Approaches and methods in language teaching* (3rd ed.). Cambridge: Cambridge University Press.
- Richards, J. C. (2006). *Communicative language teaching today*. Cambridge: Cambridge University Press.

วัดต้นแบบ: การพัฒนาระบบบริหารจัดการทรัพย์สินของวัด ในจังหวัดอ่างทอง*

PROTOTYPE TEMPLES: DEVELOPMENT OF A BUDDHIST-BASED PROPERTY GOVERNANCE SYSTEM IN ANG THONG PROVINCE

พระครูธรรมธรรฐาพร ปภสฺสโร, พระครูปลัดอดุล ปริบุญโญ

Phrakhruthammathorn Sathaphorn Pabhassaro, Phrakhrupalat Udon Paripunno

คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Faculty of Social Sciences, Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Corresponding Author E-mail: 6401104008@mcu.ac.th

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1. ทดลองใช้ระบบสภาสาธารณูปการสงฆ์เพื่อ
การจัดการทรัพย์สินของวัดกับวัดต้นแบบ 2. ประเมินผลการจัดอบรมเชิงปฏิบัติการแก่
พระสงฆ์ในการจัดการทรัพย์สินของวัดในจังหวัดอ่างทอง และ 3. ประเมินผลการนำ
นวัตกรรมเชิงพุทธไปทดลองใช้ในการจัดการทรัพย์สินของวัดต้นแบบ การวิจัยใช้ระเบียบวิธี
วิจัยแบบผสมวิธี โดยบูรณาการการวิจัยเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ กลุ่มเป้าหมาย
ประกอบด้วยวัดต้นแบบในจังหวัดอ่างทอง พระสงฆ์ ผู้เชี่ยวชาญ และผู้มีส่วน
เกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพย์สินของวัด เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสอบถาม
แบบสัมภาษณ์เชิงลึก และการสังเกตแบบมีส่วนร่วม วิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณด้วยสถิติ
พื้นฐาน และวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา

ผลการวิจัยพบว่า 1. การทดลองใช้ระบบสภาสาธารณูปการสงฆ์ช่วยยกระดับ
โครงสร้างการบริหารจัดการทรัพย์สินของวัดให้มีความเป็นระบบ ชัดเจน โปร่งใส และ
ตรวจสอบได้ โดยเอื้อต่อการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ คณะกรรมการวัด และชุมชน
2. พระสงฆ์ที่เข้ารับการอบรมมีระดับความรู้ ความเข้าใจ และทัศนคติด้านการ
จัดการทรัพย์สินของวัดอยู่ในระดับมาก และสามารถนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ในการ
ปฏิบัติงานจริงได้ และ 3. นวัตกรรมเชิงพุทธสามารถบูรณาการหลักพุทธธรรมกับหลักการ
บริหารจัดการสมัยใหม่ได้อย่างเหมาะสม ส่งเสริมความโปร่งใส การมีส่วนร่วม และความ
ยั่งยืนในการจัดการทรัพย์สินของวัดในบริบทจังหวัดอ่างทอง

คำสำคัญ: วัดต้นแบบ; การจัดการทรัพย์สินของวัด; สภาสาธารณูปการสงฆ์

Abstract

Objectives of this research article were: 1. To pilot the Sangha Public Facilities Council system for monastery property management in selected prototype monasteries; 2. To evaluate the outcomes of practical training workshops for Sangha Administrators on monasteries property management in Ang Thong Province; and 3. To assess the implementation of Buddhist-based innovations in the property management of prototype monasteries. A mixed-methods research design was employed, integrating quantitative and qualitative approaches. The target groups comprised prototype monasteries in Ang Thong Province, Sangha administrators, experts, and stakeholders involved in monasteries property management. Data were collected through questionnaires, in-depth interviews, and participant observation. Quantitative data were analyzed using descriptive statistics, while qualitative data were analyzed by content descriptive analysis.

Findings were as follows: 1. The pilot implementation of the Sangha Public Facilities Council system strengthened the structural framework of monastery property management, enhancing systematic operation, transparency, accountability, and participatory engagement among Sangha administrators, monastery committees, and the community; 2. Sangha administrators who participated in the training demonstrated high levels of knowledge, understanding, and positive attitudes toward monasteries property management, and were able to apply the acquired knowledge effectively in practice; and 3. Buddhist-based innovations successfully integrated Buddhist principles with modern management concepts, thereby promoting transparency, participation, and sustainability in monastery property management within the context of Ang Thong Province. The study contributed theoretically by extending discussions on faith-based property administration through a Buddhist-grounded administrative mechanism, and contributed practically by proposing an implementable prototype system that enhanced transparency, accountability, and stakeholder engagement in monastery property management.

Keywords: Prototype Temples; Temple Property Management; Sangha Public Utilities Council

บทนำ

พระพุทธศาสนาเป็นรากฐานทางปัญญาและคุณธรรมที่ดำรงอยู่คู่สังคมไทยมาอย่างยาวนาน โดยวัดเป็นศูนย์กลางสำคัญในการเผยแผ่หลักธรรมคำสอน และเป็นสถานที่ประกอบศาสนกิจของพุทธศาสนิกชน นอกจากนี้ วัดยังมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาสังคมและชุมชนในหลากหลายมิติ ทั้งด้านการศึกษา สาธารณสุข สังคมสงเคราะห์ และการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม อย่างไรก็ตาม ในปัจจุบัน วัดกำลังเผชิญกับความท้าทายในการบริหารจัดการทรัพย์สินและกิจกรรมภายในวัดให้มีประสิทธิภาพและสอดคล้องกับบริบทสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านการบริหารจัดการทรัพย์สิน การก่อสร้าง และการบูรณปฏิสังขรณ์ ซึ่งเป็นงานสำคัญในการดูแลรักษาและพัฒนาศาสนสถานให้คงอยู่และเจริญรุ่งเรืองสืบไป (พระครูสังฆรักษ์เอกลักษณ์ อชิโต และพระอุดมสิทธินายก (กำพล คุณงกโร), 2568) จังหวัดอ่างทองเป็นจังหวัดหนึ่งในภาคกลางของประเทศไทยที่มีประวัติศาสตร์อันยาวนานและมีวัดวาอารามที่สำคัญหลายแห่ง ซึ่งเป็นมรดกทางวัฒนธรรมและแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญของจังหวัด การพัฒนาระบบบริหารจัดการทรัพย์สินของวัดในจังหวัดอ่างทองจึงมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการอนุรักษ์และพัฒนาศาสนสถานให้คงคุณค่าและความสำคัญทั้งในเชิงจิตวิญญาณและเศรษฐกิจ แนวคิด “วัดต้นแบบ” จึงเกิดขึ้นเพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาระบบบริหารจัดการทรัพย์สินของวัดให้มีประสิทธิภาพ โปร่งใส และยั่งยืน โดยนำนวัตกรรมเชิงพุทธมาประยุกต์ใช้ ซึ่งประกอบด้วยพัฒนานโยบายและกลยุทธ์ในการจัดการทรัพย์สินของวัด การจัดตั้งระบบสภาสาธารณูปการสงฆ์ และการพัฒนาระบบปฏิบัติการในการจัดการทรัพย์สินของวัด โดยมุ่งหวังให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในเชิงบวกต่อการบริหารจัดการวัดในจังหวัดอ่างทอง และเป็นต้นแบบสำหรับการพัฒนาระบบบริหารจัดการทรัพย์สินของวัดในพื้นที่อื่น ๆ ต่อไป

ปัญหาการบริหารจัดการทรัพย์สินของวัดเป็นประเด็นที่มีความสำคัญและซับซ้อน เนื่องจากเกี่ยวข้องกับหลายมิติทั้งด้านศาสนา กฎหมาย การเงิน และการบริหารจัดการ ในปัจจุบัน คณะสงฆ์กำลังเผชิญกับความท้าทายหลายประการในการบริหารจัดการทรัพย์สินของวัดอย่างมีประสิทธิภาพ ปัญหาสำคัญประการหนึ่งคือการขาดเครื่องมือและระบบในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ที่มีประสิทธิภาพ ทำให้การดำเนินงานขาดความเป็นระบบและมาตรฐาน นอกจากนี้ ยังพบปัญหาการขาดเอกภาพในการบริหารจัดการ ซึ่งนำไปสู่ความขัดแย้งและความไม่เข้าใจระหว่างเจ้าอาวาส ไวยาวัจกร และญาติโยม (พระมหาภุชญา กิตติโสภโณ และคณะ, 2566) ดังที่ปรากฏในงานวิจัยของพระครูสุธีกิตติบัณฑิต (ภุชญา กิตติโสภโณ) และคณะ (2568) ที่พบว่า การสาธารณูปการมักประสบปัญหาความขัดแย้งระหว่างบุคคลที่เกี่ยวข้อง ซึ่งต้องอาศัยคนกลางในการไกล่เกลี่ยให้เกิดความเข้าใจต่อกัน ปัญหาเหล่านี้ส่งผลกระทบโดยตรงต่อการบริหารจัดการทรัพย์สินของวัด การก่อสร้าง

และการบูรณปฏิสังขรณ์ ซึ่งเป็นภารกิจสำคัญในการดูแลรักษาและพัฒนาศาสนสถานด้วยเหตุนี้ การพัฒนาระบบบริหารจัดการทรัพย์สินของวัดในจังหวัดอ่างทองจึงมีความสำคัญอย่างยิ่ง เพื่อแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นและยกระดับการบริหารจัดการวัดให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น แนวคิด “วัดต้นแบบ” ที่นำเสนอในการศึกษานี้ มุ่งเน้นการพัฒนาวัตรกรรมเชิงพุทธในการบริหารจัดการทรัพย์สินของวัด ซึ่งประกอบด้วยการพัฒนา นโยบายและกลยุทธ์ การจัดตั้งระบบสภาสาธารณูปการสงฆ์ และการพัฒนาระบบปฏิบัติการในการจัดการทรัพย์สินของวัด การนำแนวคิดนี้มาปรับใช้จะช่วยสร้างมาตรฐานในการบริหารจัดการ เพิ่มความโปร่งใส และพัฒนาประสิทธิภาพในการดำเนินงาน นอกจากนี้ ยังเป็นการเสริมสร้างความรู้และทักษะให้แก่พระสงฆ์และบุคลากรที่เกี่ยวข้องในการบริหารจัดการทรัพย์สินของวัดอย่างถูกต้องตามหลักธรรมาภิบาลและกฎหมายที่เกี่ยวข้อง ซึ่งจะส่งผลให้การบริหารจัดการวัดในจังหวัดอ่างทองมีความเข้มแข็ง มีประสิทธิภาพ และสามารถตอบสนองต่อความต้องการของชุมชนและสังคมได้อย่างยั่งยืน อันจะนำไปสู่การพัฒนาพุทธศาสนาและสังคมไทยโดยรวมต่อไป

วัดต้นแบบ คือ รูปแบบการนำวัตรกรรมเชิงพุทธซึ่งประกอบด้วย 1. นโยบายและกลยุทธ์ในการจัดการทรัพย์สินของวัด 2. ระบบสภาสาธารณูปการสงฆ์ และ 3. ระบบปฏิบัติการในการจัดการทรัพย์สินของวัด ไปทดลองใช้กับการจัดการทรัพย์สินของวัดต้นแบบ เนื่องจากในปัจจุบันคณะสงฆ์ยังขาดเครื่องมือในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ที่มีประสิทธิภาพ ขาดเอกภาพในการบริหารจัดการซึ่งส่งผลทำให้เกิดปัญหาต่าง ๆ มากมาย ตามมา ดังปรากฏในงานวิจัยของพระครูสมุห์ณัฐเสฏฐ์ อธิญาโณ และคณะ (2559) พบว่าการสาธารณูปการเรื่องของคนมีปัญหามาก เจ้าอาวาสหรือไวยาวัจกรมีปัญหากันบ่อย ๆ ระหว่างพระกับญาติโยม ต้องมีคนกลางเข้ามาไกล่เกลี่ยให้เกิดความเข้าใจต่อกัน ด้วยก่อสร้างนวัตรกรรมใหม่ ๆ และการบูรณปฏิสังขรณ์สิ่งที่ทรุดโทรม แต่ถ้าบุคลากรไม่ดีการทำงานทั้งปวงก็จะเสียหายด้วยการประมาท การไม่สำนึกในกรณีการก่อสร้างและการบูรณปฏิสังขรณ์ เป็นต้น และยังปรากฏสภาพปัญหาตามงานวิจัยของพระปลัดอุดร ปริบุญโญ (มะลิพวง) (2559) พบว่า พระสงฆ์ยังขาดความรู้ความเข้าใจในการก่อสร้างและการบูรณปฏิสังขรณ์เป็นอย่างดี เช่น ไม่เข้าใจในตัวบทกฎหมายที่เกี่ยวข้อง หรือการดำเนินงานจะต้องขออนุญาตจากหน่วยงานใดบ้าง ทำให้ประสบปัญหาต่าง ๆ ตามมา เช่น มีปัญหากับกรมศิลปากรในเรื่องการดูแลรักษาและการบูรณปฏิสังขรณ์ โบราณสถานโบราณวัตถุทำให้มีการฟ้องร้องกันในภายหลังตามมา เพื่อเป็นการป้องกันและแก้ไขปัญหาในการบริหารจัดการงานคณะสงฆ์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งงานด้านสาธารณูปการ คณะสงฆ์จำเป็นต้องนำวัตรกรรมใหม่ ๆ มาใช้ในการบริหารจัดการ โดยการนำ 1. นโยบายและกลยุทธ์ในการจัดการทรัพย์สินของวัด 2. ระบบสภาสาธารณูปการสงฆ์ และ

3. ระบบปฏิบัติการจัดการทรัพย์สินของวัด มาใช้โดยเริ่มจากสำนักงานเจ้าคณะจังหวัด สำนักงานเจ้าคณะอำเภอทั้ง 7 อำเภอ มีการพัฒนาอย่างต่อเนื่องจนเกิดผลเป็นรูปธรรม ก็จะส่งผลให้งานสาธารณูปการของคณะสงฆ์มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลเพิ่มมากขึ้น

ในเชิงสากล ศาสนสถานและองค์กรศาสนามักถูกอธิบายในฐานะองค์กรศรัทธา หรือ Faith-Based Organizations ซึ่งดำรงอยู่ได้ด้วยความไว้วางใจของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย และการสนับสนุนของสาธารณชน ภายใต้บริบทดังกล่าว การจัดการทรัพย์สินของศาสนสถานจึงมิใช่เพียงภารกิจเชิงเทคนิค หากเกี่ยวข้องโดยตรงกับธรรมาภิบาลขององค์กร ได้แก่ ความโปร่งใส ความรับผิดชอบต่อสาธารณะ และความเชื่อมั่นของผู้ศรัทธา งานศึกษาด้านองค์กรไม่แสวงกำไรและองค์กรศาสนาชี้ว่าหากขาดกลไกกำกับดูแลที่ตรวจสอบได้ ย่อมกระทบต่อความไว้วางใจและความร่วมมือของภาคส่วนต่าง ๆ ดังนั้น การศึกษาวัดไทยในครั้งนี้นี้จึงมีนัยเชิงทฤษฎีร่วมกับการอภิปรายระดับสากลว่าด้วยการจัดการองค์กรศรัทธาและการกำกับดูแลทรัพย์สินสาธารณะด้วย

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อทดลองใช้ระบบสภาสาธารณูปการสงฆ์เพื่อการจัดการทรัพย์สินของวัดกับวัดต้นแบบ
2. เพื่อประเมินผลการจัดอบรมเชิงปฏิบัติการแก่พระสังฆาธิการในการจัดการทรัพย์สินของวัดในจังหวัดอ่างทอง
3. เพื่อประเมินผลการนำนวัตกรรมเชิงพุทธไปทดลองใช้ในการจัดการทรัพย์สินของวัดต้นแบบ

วิธีดำเนินการวิจัย

1. รูปแบบของการวิจัย

ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมวิธีเชิงหลายระยะ (Multiphase Mixed Methods) กล่าวคือ ระยะที่ 1 ใช้วิจัยเชิงปริมาณเพื่อประเมินผลการทดลองใช้ระบบสภาสาธารณูปการสงฆ์และการยอมรับต่อระบบในวัดต้นแบบ ระยะที่ 2 ใช้วิจัยเชิงคุณภาพเพื่อประเมินผลการอบรมเชิงปฏิบัติการแก่พระสังฆาธิการ และอธิบายปัจจัยเอื้ออุปสรรคในการนำไปใช้ ระยะที่ 3 ใช้วิจัยเชิงคุณภาพในลักษณะเชิงปฏิบัติการเพื่อประเมินผลการนำนวัตกรรมเชิงพุทธไปทดลองใช้จริงและถอดบทเรียนเชิงระบบ การจัดลำดับดังกล่าวทำให้ได้ทั้งผลลัพธ์เชิงปริมาณและคำอธิบายเชิงลึกของกระบวนการในบริบทจริง ส่วนการวิจัยเชิงปริมาณมุ่งวัดระดับความคิดเห็นหรือผลลัพธ์ของการดำเนินงานด้วยข้อมูลเชิงตัวเลข ทำให้สามารถสรุป

ภาพรวมและเปรียบเทียบระดับการรับรู้ของกลุ่มตัวอย่างได้อย่างเป็นระบบ ขณะที่การวิจัยเชิงคุณภาพมุ่งทำความเข้าใจความหมาย ประสบการณ์ และกลไกการทำงานที่เกิดขึ้นจริงในพื้นที่ ทำให้สามารถอธิบายเหตุผลของผลลัพธ์และปัจจัยเชิงบริบทที่ตัวเลขเพียงอย่างเดียวไม่สามารถสะท้อนได้

2. ประชากร กลุ่มตัวอย่าง และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

2.1 ประชากรในการวิจัยเชิงปริมาณ ได้แก่ พระสงฆ์ในจังหวัดอ่างทอง จำนวน 5,172 รูป กลุ่มตัวอย่างคัดเลือกโดยใช้สูตรของทาโร ยามาเน่ ได้จำนวน 400 รูป (Yamane, 1973) และใช้การสุ่มแบบแบ่งชั้นภูมิ

2.2 การวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญประกอบด้วยพระสังฆาธิการตัวแทนหน่วยงานภาครัฐ ปราชญ์ท้องถิ่น ชาวบ้าน และนักวิชาการ รวมทั้งสิ้น 18 รูปหรือคน การคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลสำคัญใช้การสุ่มแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Sampling) โดยกำหนดเกณฑ์คัดเลือก คือ เป็นผู้มีความรู้หรือประสบการณ์ตรงต่อการจัดการทรัพย์สินของวัดในพื้นที่ มีส่วนเกี่ยวข้องกับกระบวนการตัดสินใจหรือการปฏิบัติ และสามารถให้ข้อมูลเชิงลึกต่อกลไกการทำงานของระบบได้ ทั้งนี้เพื่อให้ได้ข้อมูลจากผู้ที่ได้รับผลและร่วมขับเคลื่อนระบบโดยตรง และลดข้อสงสัยเรื่องการเลือกตัวอย่างเพื่อสนับสนุนคำตอบที่ตั้งไว้ล่วงหน้า

2.3 การวิจัยเชิงปฏิบัติการ มีผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้แก่ พระสังฆาธิการจังหวัดอ่างทอง 20 รูป และเจ้าหน้าที่สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดอ่างทอง 10 คน

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ประกอบด้วย แบบสอบถามสำหรับพระสงฆ์จังหวัดอ่างทอง แบบสัมภาษณ์เชิงลึกสำหรับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ และชุดปฏิบัติการวิจัยเพื่อขับเคลื่อนระบบสภาสาธารณูปการสงฆ์และระบบปฏิบัติการในการจัดการทรัพย์สินของวัด เครื่องมือทุกชนิดผ่านการตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหาโดยผู้เชี่ยวชาญ และปรับปรุงตามเกณฑ์ความสอดคล้องของข้อคำถามกับวัตถุประสงค์การวิจัย

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลดำเนินการเป็น 8 ระยะ ตั้งแต่การประชุมทีมวิจัย การลงพื้นที่สำรวจภาคสนาม การจัดอบรมเชิงปฏิบัติการแก่พระสังฆาธิการและภาคีเครือข่าย การรายงานความก้าวหน้า การสรุปองค์ความรู้ การจัดทำสื่อเผยแพร่ การจัดทำรายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ และการจัดทำบทความวิจัยเพื่อเผยแพร่ในระดับชาติและนานาชาติ โดยใช้ทั้งแบบสอบถาม แบบสัมภาษณ์ และกิจกรรมเชิงปฏิบัติการในพื้นที่จริง

5. การวิเคราะห์ข้อมูล และสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลแบ่งออกเป็นสองส่วน คือ การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณโดยใช้สถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ ความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐาน

ด้วยโปรแกรมสำเร็จรูป และการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา โดยสังเคราะห์ข้อมูลจากเอกสาร การสัมภาษณ์ และการปฏิบัติการในพื้นที่ พร้อมทั้งตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูลโดยผู้ให้ข้อมูลสำคัญและผู้เกี่ยวข้อง เพื่อให้ผลการวิจัยสะท้อนสภาพจริงและสามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้อย่างเป็นรูปธรรม

ผลการวิจัย

1. ระบบสภาสาธารณูปการสงฆ์เพื่อการจัดการทรัพย์สินของวัดในงานวิจัยนี้ หมายถึง กลไกคณะกรรมการร่วมที่ทำหน้าที่กำกับทิศทางการจัดการทรัพย์สินของวัด ประกอบด้วย ฝ่ายสงฆ์และฝ่ายฆราวาสที่เกี่ยวข้อง มีการกำหนดบทบาทหน้าที่ การประชุม พิจารณา การจัดทำมติ และการติดตามรายงานผลอย่างเป็นระบบ แตกต่างจากรูปแบบเดิม ที่การตัดสินใจมักกระจุกอยู่ที่เจ้าอาวาสหรือคณะกรรมการบางส่วน โดยระบบสภาฯ มุ่งให้การตัดสินใจตั้งอยู่บนข้อมูล ความโปร่งใส และความรับผิดชอบร่วมกัน ผลการวิจัยจากการทดลองใช้แนวคิดระบบสภาสาธารณูปการสงฆ์ในลักษณะการจำลองระบบกับวัดต้นแบบใน จังหวัดอ่างทอง พบว่า การบริหารจัดการทรัพย์สินของวัดมีความเป็นระบบและมีทิศทางที่ชัดเจนมากขึ้น จากเดิมที่อาศัยประสบการณ์หรือดุลยพินิจของผู้รับผิดชอบเป็นหลัก การนำระบบสภาฯ มาประยุกต์ใช้ช่วยให้เกิดโครงสร้างการทำงานที่ชัดเจน มีการแต่งตั้ง คณะกรรมการที่ประกอบด้วยพระสงฆ์และฝ่ายฆราวาส การแบ่งบทบาทหน้าที่อย่างเหมาะสม และการกำหนดกระบวนการทำงานด้านทรัพย์สินเป็นขั้นตอน ตั้งแต่การวางแผน การดำเนินการ ไปจนถึงการติดตามและรายงานผลอย่างต่อเนื่อง การจัดให้มีเวทีประชุม ร่วมกันอย่างสม่ำเสมอเปิดโอกาสให้ผู้เกี่ยวข้องแลกเปลี่ยนข้อมูล มุมมอง และข้อเสนอแนะ ส่งผลให้การตัดสินใจมีความรอบคอบ ลดความเสี่ยงจากการตัดสินใจแบบเฉพาะหน้า และช่วยกระจายความรับผิดชอบจากบุคคลใดบุคคลหนึ่งไปสู่ความรับผิดชอบร่วมกัน ของคณะสงฆ์ ทำให้การจัดการทรัพย์สินของวัดมีความโปร่งใสและตรวจสอบได้มากขึ้น นอกจากนี้ ระบบดังกล่าวยังเอื้อต่อการประสานงานระหว่างพระสังฆาธิการ เจ้าอาวาส คณะกรรมการวัด และชุมชน ลดความซ้ำซ้อนของบทบาทหน้าที่ และช่วยเชื่อมโยงการจัดการทรัพย์สินของวัดเข้ากับภารกิจด้านศาสนา สังคม และการพัฒนาชุมชนอย่างเหมาะสม แม้ระบบสภาสาธารณูปการสงฆ์จะอยู่ในระยะทดลองใช้ แต่ผลการวิจัยสะท้อนให้เห็นถึงความเป็นไปได้และศักยภาพในการพัฒนาเป็นกลไกเชิงระบบที่สามารถยกระดับ การจัดการทรัพย์สินของวัดให้มีความเป็นระเบียบ โปร่งใส และสอดคล้องกับบริบทการ ทำงานของคณะสงฆ์ในปัจจุบัน ซึ่งสามารถนำไปต่อยอดและขยายผลในระดับที่กว้างขึ้นได้ ในอนาคต

2. ผลการจัตอบรมเชิงปฏิบัติการแก่พระสังฆาธิการในการจัดการทรัพย์สินของวัดในจังหวัดอ่างทอง พบว่า การอบรมมีส่วนสำคัญในการยกระดับความรู้ ความเข้าใจ และทัศนคติของพระสังฆาธิการต่อการบริหารจัดการทรัพย์สินของวัดในลักษณะเชิงระบบอย่างชัดเจน ผลการประเมินเชิงปริมาณสะท้อนให้เห็นว่า พระสังฆาธิการที่เข้ารับการอบรมมีความคิดเห็นต่อการอบรมโดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก โดยเฉพาะด้านความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดการทรัพย์สินของวัด ความตระหนักถึงความโปร่งใสและการตรวจสอบและประโยชน์โดยรวมที่ได้รับจากการอบรม ซึ่งแสดงให้เห็นว่า กระบวนการอบรมสามารถตอบสนองต่อความต้องการและบริบทการทำงานจริงของพระสังฆาธิการได้อย่างเหมาะสมในเชิงคุณภาพ ผลจากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญชี้ให้เห็นว่า การอบรมช่วยเปลี่ยนมุมมองของพระสังฆาธิการจากการมองการจัดการทรัพย์สินเป็นเพียงภารกิจเชิงปฏิบัติ ไปสู่การมองในฐานะกระบวนการบริหารจัดการทรัพย์สินของวัดที่ต้องอาศัยการวางแผน การกำกับดูแล และการติดตามประเมินผลอย่างต่อเนื่อง นอกจากนี้ การอบรมยังช่วยให้พระสังฆาธิการเข้าใจบทบาทหน้าที่เชิงกำกับของตนเองชัดเจนยิ่งขึ้น ทั้งด้านการกำหนดนโยบาย การกำกับทิศทาง และการประสานความร่วมมือกับคณะกรรมการวัดและฝ่ายฆราวาส กิจกรรมการอบรมในลักษณะเชิงปฏิบัติการเปิดโอกาสให้เกิดการแลกเปลี่ยนประสบการณ์จากวัดในบริบทที่หลากหลาย ช่วยเชื่อมโยงองค์ความรู้เชิงทฤษฎีกับสถานการณ์จริงของวัดอย่างเป็นรูปธรรม อีกทั้งยังส่งเสริมการทำงานแบบมีส่วนร่วมลดช่องว่างระหว่างพระสงฆ์และฆราวาส และเสริมสร้างเครือข่ายความร่วมมือด้านการจัดการทรัพย์สินของวัดในระดับพื้นที่ การบูรณาการแนวคิดการบริหารจัดการสมัยใหม่ให้สอดคล้องกับหลักพระธรรมวินัยและวัฒนธรรมการทำงานของวัด ยังช่วยเสริมสร้างความมั่นใจให้พระสังฆาธิการในการนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ในทางปฏิบัติ ซึ่งเป็นฐานสำคัญในการพัฒนาระบบการจัดการทรัพย์สินของวัดให้มีความเป็นระบบ โปร่งใส และยั่งยืนมากยิ่งขึ้น

3. ผลการประเมินการนำนวัตกรรมเชิงพุทธไปทดลองใช้ในการจัดการทรัพย์สินของวัดต้นแบบในจังหวัดอ่างทอง พบว่า นวัตกรรมดังกล่าวก่อให้เกิดผลเชิงบวกต่อการบริหารจัดการทรัพย์สินของวัดอย่างชัดเจน ทั้งในมิติเชิงโครงสร้าง กระบวนการและทัศนคติของผู้เกี่ยวข้อง ผลการประเมินเชิงปริมาณจากการทดลองแบบหนึ่งต่อหนึ่ง การประเมินโดยผู้เชี่ยวชาญ และแบบสอบถามความพึงพอใจของพระสงฆ์สะท้อนให้เห็นว่า นวัตกรรมมีความเหมาะสมและมีความเป็นไปได้ในการนำไปใช้จริง โดยเฉพาะในด้านความสอดคล้องกับหลักพุทธธรรม ความเหมาะสมกับบทบาทหน้าที่ของพระสงฆ์และคณะกรรมการวัด และศักยภาพในการส่งเสริมความโปร่งใสและการตรวจสอบในการจัดการทรัพย์สินของวัด ผลการประเมินโดยผู้เชี่ยวชาญชี้ให้เห็นว่า นวัตกรรมเชิงพุทธ

สามารถทำหน้าที่เป็นกรอบคิดเชิงระบบที่ช่วยสนับสนุนการตัดสินใจด้านการจัดการทรัพย์สินของวัดได้อย่างเหมาะสม และมีศักยภาพในการพัฒนาต่อยอดในระยะยาว ขณะที่ผลการประเมินความพึงพอใจของพระสงฆ์สะท้อนถึงการยอมรับนวัตกรรมในระดับสูง โดยเห็นว่านวัตกรรมช่วยให้การจัดการทรัพย์สินของวัดมีความเป็นระบบมากขึ้น สอดคล้องกับหลักพระธรรมวินัย และสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในทางปฏิบัติได้จริง ในเชิงคุณภาพ ผลจากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญพบว่า นวัตกรรมเชิงพุทธช่วยเปลี่ยนกรอบความคิดของผู้เกี่ยวข้องจากการมองการจัดการทรัพย์สินเป็นกิจกรรมเชิงเทคนิค ไปสู่การมองในฐานะกระบวนการบริหารจัดการทรัพย์สินของวัดที่ตั้งอยู่บนหลักธรรม ความรับผิดชอบ ต่อสาธารณะ และความสัมพันธ์กับชุมชน อีกทั้งยังช่วยเชื่อมโยงหลักพุทธธรรมเข้ากับเครื่องมือการบริหารจัดการสมัยใหม่ เช่น การวางแผน การจัดทำข้อมูลทรัพย์สิน การรายงาน และการประเมินผล ทำให้การจัดการทรัพย์สินของวัดมีความชัดเจน ตรวจสอบได้ และสามารถอธิบายต่อสาธารณะได้มากขึ้น นอกจากนี้ การทดลองใช้ยังสะท้อนให้เห็นถึงความยืดหยุ่นของนวัตกรรมในการปรับใช้กับวัดที่มีบริบทแตกต่างกันโดยไม่กระทบต่ออัตลักษณ์ และคุณค่าทางศาสนา โดยภาพรวม นวัตกรรมเชิงพุทธจึงทำหน้าที่เป็นกลไกสำคัญในการเชื่อมโยงโครงสร้างการบริหารจัดการ ศักยภาพของพระสังฆาธิการ และหลักพุทธธรรมเข้าด้วยกัน ส่งผลให้การจัดการทรัพย์สินของวัดต้นแบบมีทิศทางที่เป็นระบบ โปร่งใส และเอื้อต่อความยั่งยืนในระยะยาว

อภิปรายผลการวิจัย

1. ระบบสภาสาธารณูปการสงฆ์เพื่อการจัดการทรัพย์สินของวัดกับวัดต้นแบบ ผลการวิจัยพบว่า การนำระบบสภาสาธารณูปการสงฆ์ไปทดลองใช้กับวัดต้นแบบในจังหวัดอ่างทองช่วยยกระดับการจัดการทรัพย์สินของวัดจากการบริหารที่อาศัยตัวบุคคลและประสบการณ์เฉพาะตัว ไปสู่การบริหารจัดการเชิงระบบที่มีโครงสร้าง กระบวนการและการมีส่วนร่วมเป็นฐานสำคัญ โดยเฉพาะการกำหนดบทบาทหน้าที่ของผู้เกี่ยวข้อง การจัดทำมีเวทีประชุมร่วม การตัดสินใจแบบมีเหตุผล และการติดตามผลอย่างเป็นขั้นตอน ส่งผลให้การบริหารทรัพย์สินของวัดมีความเป็นระบบ โปร่งใส และตรวจสอบได้มากขึ้น ผลที่ปรากฏเช่นนี้เกิดจากลักษณะของระบบสภาที่ทำหน้าที่เป็นกลไกกลางในการเชื่อมโยงอำนาจหน้าที่ของพระสงฆ์ คณะกรรมการวัด และฆราวาสเข้าด้วยกันในเชิงโครงสร้าง การตัดสินใจด้านทรัพย์สินจึงไม่กระจุกอยู่ที่บุคคลใดบุคคลหนึ่ง แต่เป็นผลจากการพิจารณาร่วมกันบนฐานข้อมูลและเหตุผล ซึ่งช่วยลดความคลุมเครือ ความเสี่ยง และความขัดแย้งที่มักเกิดจากการบริหารแบบไม่เป็นระบบ นอกจากนี้ การมีระบบประชุมและการบันทึกมติยังช่วยสร้างความต่อเนื่องในการทำงาน แม้มีการเปลี่ยนแปลงผู้รับผิดชอบในบางช่วง ผลการวิจัยดังกล่าว

สอดคล้องกับงานของฉนดา จันท์สม (2557) ที่พบว่า วัดไทยโดยส่วนใหญ่ยังขาดโครงสร้างการบริหารการเงินและทรัพย์สินที่เป็นระบบ การจัดทำบัญชีและการตรวจสอบยังไม่เป็นไปตามมาตรฐาน ซึ่งนำไปสู่ความไม่โปร่งใสและยากต่อการกำกับดูแล งานวิจัยนี้จึงยืนยันว่าการมีโครงสร้างเชิงระบบและกลไกร่วมตัดสินใจเป็นปัจจัยสำคัญในการยกระดับธรรมาภิบาลของวัด

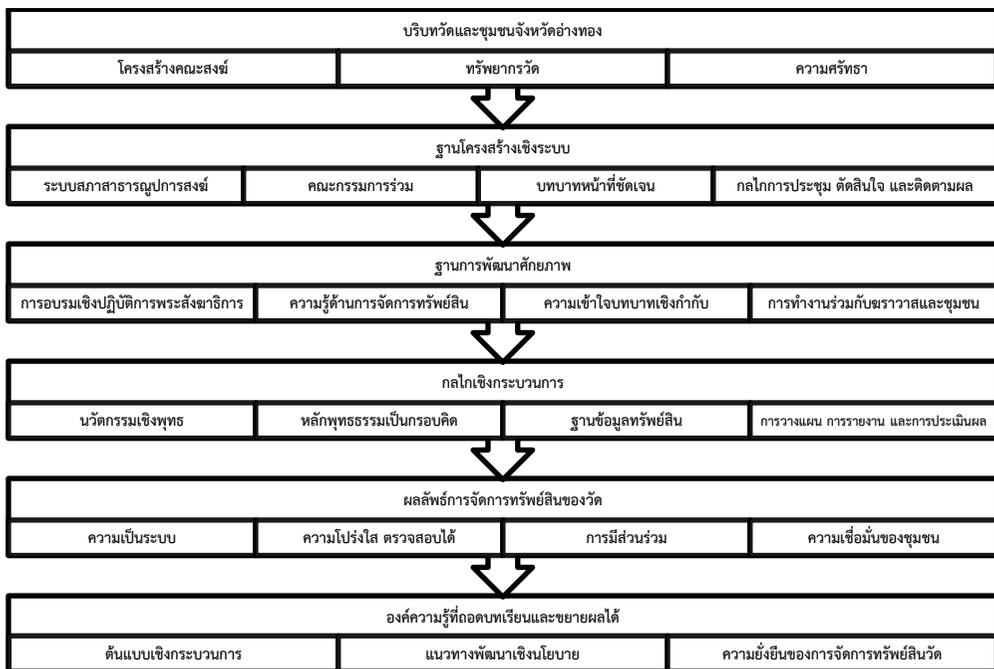
2. ผลการจัตอบรมเชิงปฏิบัติการแก่พระสังฆาธิการในการจัดการทรัพย์สินของวัดในจังหวัดอ่างทอง ผลการวิจัยพบว่า การจัตอบรมเชิงปฏิบัติการแก่พระสังฆาธิการช่วยยกระดับความรู้ ความเข้าใจ และทัศนคติด้านการจัดการทรัพย์สินของวัดในเชิงระบบอย่างชัดเจน พระสังฆาธิการมีความเข้าใจบทบาทเชิงกำกับมากขึ้น เห็นความสำคัญของการทำงานร่วมกับคณะกรรมการวัดและฆราวาส และตระหนักถึงความจำเป็นของความโปร่งใส การตรวจสอบ และความรับผิดชอบต่อสาธารณะ ผลที่เกิดขึ้นเช่นนี้เนื่องจากรูปแบบการอบรมเชิงปฏิบัติการเปิดพื้นที่ให้ผู้เข้าร่วมได้เรียนรู้จากสถานการณ์จริงของวัด แลกเปลี่ยนประสบการณ์ และเชื่อมโยงหลักการบริหารจัดการกับบริบทคณะสงฆ์โดยตรง การเรียนรู้ไม่ได้จำกัดอยู่ที่เนื้อหาทางทฤษฎี แต่เน้นการนำไปใช้ได้จริงในภารกิจของพระสังฆาธิการทำให้เกิดความเข้าใจเชิงลึกและลดช่องว่างระหว่างบทบาทเชิงนโยบายกับการปฏิบัติในระดับวัด ผลการวิจัยนี้สอดคล้องกับงานของพระมหาธฤติ วิโรจโน (2557) ที่เสนอว่าการพัฒนาพระสังฆาธิการให้มีประสิทธิภาพจำเป็นต้องบูรณาการการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามแนวสมัยใหม่ควบคู่กับหลักพุทธธรรม โดยเฉพาะในด้านสาธารณูปการที่ควรเชื่อมโยงกับอทิติบาท 4 เพื่อให้การทำงานบรรลุผลอย่างยั่งยืน นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับงานของพระอานวย หมอกเมฆ และคณะ (2556) ที่พบว่า แม่เจ้าอาวาสจะมีความซื่อสัตย์และโปร่งใส แต่ยังขาดการทำงานเป็นทีมและการวางแผนอย่างเป็นระบบ การอบรมเชิงปฏิบัติการจึงช่วยเติมเต็มจุดอ่อนดังกล่าวผ่านการเสริมสร้างทักษะการทำงานร่วมกัน และยังสอดคล้องกับงานของกนก แสสนประเสริฐ และคณะ (2545) ที่ชี้ให้เห็นว่า วัดในสังคมบริโภคนิยมจำเป็นต้องมีระบบการจัดการทรัพย์สินที่สอดคล้องกับโครงสร้างองค์กรและบริบททางสังคม การพัฒนาศักยภาพพระสังฆาธิการจึงเป็นเงื่อนไขสำคัญของการปรับตัวดังกล่าว

3. ประเมินผลการนำนวัตกรรมเชิงพุทธไปทดลองใช้ในการจัดการทรัพย์สินของวัดต้นแบบ ผลการวิจัยพบว่า การนำนวัตกรรมเชิงพุทธไปทดลองใช้ช่วยให้การจัดการทรัพย์สินของวัดมีความเป็นระบบมากขึ้น ทั้งในด้านการวางแผน การตัดสินใจ การรายงานและการประเมินผล โดยการใช้หลักพุทธธรรมเป็นกรอบคิดช่วยให้การบริหารทรัพย์สินตั้งอยู่บนความพอประมาณ ความสุจริต และประโยชน์ต่อส่วนรวม ส่งผลให้เกิดความเชื่อมั่นจากชุมชนและผู้มีศรัทธา ผลที่เกิดขึ้นเช่นนี้เนื่องจากนวัตกรรมเชิงพุทธทำหน้าที่เชื่อมโลกของการบริหารจัดการกับโลกของศาสนาเข้าด้วยกันอย่างสมดุล การตัดสินใจด้านทรัพย์สิน

จึงไม่ถูกมองว่าเป็นเรื่องทางโลกที่แยกขาดจากพระธรรมวินัย แต่เป็นส่วนหนึ่งของการอ้างพระศาสนาและการดูแลศรัทธาของชุมชน การมีฐานข้อมูลทรัพย์สินและกระบวนการติดตามผลยังช่วยลดความคลุมเครือและเพิ่มความต่อเนื่องของการบริหารงานสาธารณูปการ สอดคล้องกับงานของพระมหาสุชนันท์ สุมนฺโท (รุจิเวทย์) (2557) ที่พบว่า การจัดการศาสนสมบัติวัดที่มีประสิทธิภาพต้องอาศัยการทําบัญชี การควบคุมตรวจสอบ และการมีส่วนร่วมของผู้เกี่ยวข้องหลายฝ่าย และยังสอดคล้องกับงานของพล อาริยะชาติกุล (2554) ที่ชี้ให้เห็นว่า การบริหารจัดการพื้นที่และทรัพย์สินวัดที่ดีต้องคำนึงถึงบริบทพื้นที่และความร่วมมือกับชุมชนเป็นสำคัญ ซึ่งนวัตกรรมการเชิงพุทธในงานวิจัยนี้ช่วยจัดวางกรอบการทำงานดังกล่าวให้เป็นระบบและตรวจสอบได้ เมื่อพิจารณาในกรอบสากล ผลการวิจัยสะท้อนแนวคิด Participatory Governance

องค์ความรู้จากการวิจัย

ภาพที่ 1 องค์ความรู้จากการวิจัย

จากภาพที่ 1 เริ่มต้นจาก บริบทวัดและชุมชนในจังหวัดอ่างทอง ซึ่งทำหน้าที่เป็นฐานรากของการพัฒนาระบบบริหารจัดการทรัพย์สินของวัด บริบทดังกล่าวประกอบด้วย

โครงสร้างคณะสงฆ์ที่มีลำดับชั้นและบทบาทหน้าที่ชัดเจนตามพระธรรมวินัย ทรัพยากรวัดที่มีความหลากหลายทั้งด้านที่ดิน อาคาร สาธารณูปโภค และทรัพย์สินเพื่อกิจกรรมสาธารณประโยชน์ ตลอดจนระดับความศรัทธาของชุมชนที่มีต่อวัดในฐานะศูนย์กลางทางศาสนาและสังคม ความศรัทธาดังกล่าวมิได้เป็นเพียงมิติทางจิตใจ หากแต่ส่งผลโดยตรงต่อการสนับสนุนทรัพยากร การมีส่วนร่วม และความคาดหวังต่อความโปร่งใสในการบริหารจัดการทรัพย์สินของวัด บริบทนี้จึงทำหน้าที่ทั้งในฐานะปัจจัยเอื้อและเงื่อนไขกำกับทิศทางของการพัฒนาระบบบริหารจัดการทรัพย์สินของวัด หากการออกแบบระบบขาดความเข้าใจต่อบริบทวัดและชุมชนอย่างรอบด้าน การนำไปใช้ในทางปฏิบัติย่อมไม่สอดคล้องกับสภาพจริง และยากต่อการสร้างความยั่งยืนในระยะยาว บนฐานของบริบทดังกล่าว งานวิจัยได้พัฒนา ฐานโครงสร้างเชิงระบบ ผ่านแนวคิดระบบสภาสาธารณูปการสงฆ์ ซึ่งทำหน้าที่เป็นกลไกกลางในการจัดระเบียบการบริหารจัดการทรัพย์สินของวัด โครงสร้างนี้ประกอบด้วย คณะกรรมการร่วมที่มีทั้งพระสงฆ์และฆราวาสผู้เกี่ยวข้อง ทำหน้าที่ภายใต้บทบาทและความรับผิดชอบที่กำหนดไว้อย่างชัดเจน กลไกสำคัญของระบบคือการประชุม การตัดสินใจร่วมกัน และการติดตามผลอย่างเป็นระบบ ซึ่งช่วยเปลี่ยนการบริหารจัดการทรัพย์สินจากการอาศัยดุลยพินิจส่วนบุคคลไปสู่การตัดสินใจเชิงคณะกรรมการที่ตั้งอยู่บนเหตุผลและข้อมูล โครงสร้างเชิงระบบนี้มีส่วนช่วยลดความคลุมเครือในการทำงาน เสริมสร้างกลไกการตรวจสอบ และสร้างความรับผิดชอบร่วมกันภายในวัด อันเป็นรากฐานสำคัญของความโปร่งใสและความน่าเชื่อถือในการจัดการทรัพย์สินของวัดในสายตาของชุมชน

การขับเคลื่อนโครงสร้างเชิงระบบดังกล่าวจำเป็นต้องอาศัย ฐานการพัฒนาศักยภาพของผู้ปฏิบัติ งานวิจัยจึงให้ความสำคัญกับการจัดอบรมเชิงปฏิบัติการแก่พระสังฆาธิการ เพื่อเสริมสร้างความรู้ด้านการจัดการทรัพย์สิน ความเข้าใจในบทบาทเชิงกำกับ และทักษะการทำงานร่วมกับฆราวาสและชุมชน การอบรมช่วยจัดระเบียบความคิดของพระสังฆาธิการให้เห็นการจัดการทรัพย์สินในฐานะกระบวนการเชิงระบบ ตั้งแต่การวางแผน การดำเนินงาน ไปจนถึงการประเมินผล อีกทั้งยังช่วยลดช่องว่างด้านความเข้าใจระหว่างพระสงฆ์กับคณะกรรมการวัด ทำให้การทำงานร่วมกันมีทิศทางที่สอดคล้องกันมากขึ้น ฐานการพัฒนาศักยภาพจึงทำหน้าที่เป็นตัวเชื่อมสำคัญระหว่างโครงสร้างเชิงระบบกับการปฏิบัติจริงในระดับวัด ถัดมาคือ กลไกเชิงกระบวนการ ซึ่งเป็นหัวใจของการนำระบบไปใช้ในทางปฏิบัติ โดยใช้นวัตกรรมเชิงพุทธเป็นเครื่องมือสำคัญ นวัตกรรมดังกล่าวนำหลักพุทธธรรมมาใช้เป็นกรอบคิดในการบริหารจัดการทรัพย์สิน เช่น ความพอประมาณ ความมีเหตุผล ความรับผิดชอบ และการคำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวม ควบคู่กับการจัดทำฐานข้อมูลทรัพย์สิน การวางแผน การรายงาน และการประเมินผลอย่างเป็นระบบ กลไกเชิงกระบวนการนี้ช่วยให้หลักความโปร่งใสและการตรวจสอบถูกแปลงเป็นการปฏิบัติที่เป็นรูปธรรม สามารถติดตาม

ตรวจสอบ และอธิบายการใช้ทรัพย์สินของวัดได้อย่างชัดเจน ส่งผลให้การบริหารจัดการทรัพย์สินมีความรัดกุมและลดความเสี่ยงจากความผิดพลาดในระยะยาว เมื่อฐานทั้งสี่ด้านทำงานเชื่อมโยงกัน จึงนำไปสู่ ผลลัพธ์การจัดการทรัพย์สินของวัด ที่มีความเป็นระบบ โปร่งใส ตรวจสอบได้ และเปิดโอกาสให้เกิดการมีส่วนร่วมของผู้เกี่ยวข้องหลายภาคส่วน ผลลัพธ์ดังกล่าวช่วยเสริมสร้างความเชื่อมั่นของชุมชนต่อการบริหารจัดการวัด เนื่องจากสามารถอธิบายการใช้ทรัพย์สินได้อย่างมีเหตุผลและมีหลักฐานรองรับ ความเชื่อมั่นนี้นับเป็นทุนทางสังคมที่สำคัญต่อความยั่งยืนของวัด ทั้งในด้านการสนับสนุนทรัพยากร การมีส่วนร่วมในกิจกรรม และการลดความขัดแย้งที่อาจเกิดจากความไม่ชัดเจนด้านการจัดการทรัพย์สิน ท้ายที่สุด งานวิจัยได้สังเคราะห์ องค์ความรู้ที่ถอดบทเรียนและสามารถขยายผลได้ ในรูปของต้นแบบเชิงกระบวนการแนวทางพัฒนาเชิงนโยบาย และแนวคิดเพื่อความยั่งยืนของการจัดการทรัพย์สินวัด องค์ความรู้ดังกล่าวมิได้จำกัดอยู่เพียงผลการทดลองในพื้นที่จังหวัดอ่างทอง แต่สามารถนำไปใช้เป็นกรอบอ้างอิงในการพัฒนาการบริหารจัดการทรัพย์สินของวัดในพื้นที่อื่น โดยยึดหลักการและขั้นตอนเป็นแกนกลาง และเปิดโอกาสให้ปรับประยุกต์ตามบริบทและศักยภาพของแต่ละวัด กล่าวโดยสรุป แผนภาพองค์ความรู้จากการวิจัยนี้สะท้อนความเชื่อมโยงอย่างเป็นระบบ ระหว่างบริบทพื้นที่ โครงสร้างเชิงระบบ การพัฒนาศักยภาพ กลไกเชิงกระบวนการ ผลลัพธ์ และองค์ความรู้ที่สามารถขยายผลได้ ทั้งหกด้านทำงานเกี่ยวพันกันเป็นวงจรการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง องค์ความรู้ดังกล่าวสามารถนำไปใช้ประโยชน์ทั้งในเชิงวิชาการเชิงนโยบายและเชิงปฏิบัติ เพื่อยกระดับการบริหารจัดการทรัพย์สินของวัดให้มีความเป็นระบบ โปร่งใสและยั่งยืนในบริบทสังคมไทยร่วมสมัย

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. เสนอให้จัดทำกรอบนโยบายระบบสภาสาธารณูปการสงฆ์ระดับวัดเป็นแนวปฏิบัติกลางของจังหวัด โดยกำหนดองค์ประกอบคณะกรรมการร่วม บทบาทหน้าที่ อำนาจในการให้ความเห็นชอบ การจัดทำมติ และการติดตามผลให้ชัดเจน เพื่อยกระดับการจัดการทรัพย์สินจากการพึ่งพาดุลยพินิจส่วนบุคคลไปสู่ระบบที่ตรวจสอบได้และมีความต่อเนื่อง
2. เสนอให้กำหนดมาตรฐานขั้นต่ำด้านข้อมูลและบัญชีทรัพย์สินวัดระดับจังหวัด ครอบคลุมทะเบียนทรัพย์สิน การจำแนกประเภททรัพย์สิน สภาพการใช้งาน ผู้รับผิดชอบ เอกสารประกอบสิทธิ และการปรับปรุงข้อมูลเป็นรอบเวลาเดียวกัน เพื่อให้ทุกวัดมีฐานข้อมูลที่เทียบเคียงได้ รองรับการวางแผนสาธารณูปการ การจัดลำดับความสำคัญ และการกำกับติดตามเชิงระบบ

3. เสนอให้จัดตั้งระบบพัฒนาศักยภาพพระสังฆาธิการและผู้ปฏิบัติงานด้านทรัพย์สินของวัดแบบต่อเนื่อง โดยใช้การอบรมเชิงปฏิบัติการเป็นแกนหลัก เชื่อมกับการให้คำปรึกษาจากผู้เชี่ยวชาญด้านกฎหมาย การเงิน บัญชี และการจัดการทรัพย์สิน พร้อมกำหนดสมรรถนะที่คาดหวังด้านบทบาทเชิงกำกับ การทำงานร่วมกับฆราวาส และการสื่อสารสาธารณะ เพื่อให้การใช้ระบบสภาเกิดผลจริงในระดับวัด

ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

1. วัดควรเริ่มจัดตั้งคณะทำงานด้านทรัพย์สินในรูปแบบคณะกรรมการร่วมภายใต้แนวคิดระบบสภาสาธารณูปการสงฆ์ โดยกำหนดบทบาทหน้าที่ของพระสังฆาธิการ เจ้าอาวาส ไวยาวัจกร และผู้แทนฆราวาสให้ชัดเจน ตั้งแต่การรวบรวมข้อมูล การวางแผน การตัดสินใจ ไปจนถึงการติดตามผล เพื่อให้การดำเนินงานด้านทรัพย์สินเป็นงานของทีม ไม่กระจุกอยู่ที่บุคคลใดบุคคลหนึ่ง

2. วัดควรจัดทำทะเบียนและฐานข้อมูลทรัพย์สินของวัดอย่างเป็นระบบ เริ่มจากทรัพย์สินที่สำคัญและใช้ประโยชน์บ่อย เช่น อาคาร ที่ดิน ระบบสาธารณูปโภค และทรัพย์สินเพื่อสาธารณประโยชน์ โดยระบุประเภท สภาพการใช้งาน ผู้ดูแล และเอกสารที่เกี่ยวข้อง พร้อมปรับปรุงข้อมูลเป็นระยะ เพื่อใช้เป็นฐานในการวางแผน ซ่อมบำรุง และตัดสินใจด้านสาธารณูปการอย่างมีเหตุผล

3. วัดควรกำหนดรอบการประชุมด้านการจัดการทรัพย์สินอย่างสม่ำเสมอ เช่น รายไตรมาส หรือรายครึ่งปี และใช้การประชุมเป็นเวทีติดตามความก้าวหน้า ปัญหา และการใช้ทรัพย์สินตามแผนที่กำหนดร่วมกัน ควบคู่กับการบันทึกมติและข้อสรุปอย่างเป็นระบบ เพื่อให้สามารถตรวจสอบย้อนหลังและถอดบทเรียนจากการปฏิบัติจริงได้

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรมีการศึกษาติดตามผลในระยะยาวเกี่ยวกับการนำระบบสภาสาธารณูปการสงฆ์และนวัตกรรมเชิงพุทธไปใช้ในการจัดการทรัพย์สินของวัด เพื่อประเมินความต่อเนื่องของระบบ การเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้าง และผลกระทบต่อวัฒนธรรมการบริหารจัดการของวัดในระยะกลางและระยะยาว

2. ควรขยายขอบเขตการวิจัยไปยังวัดในจังหวัดหรือภูมิภาคอื่นที่มีบริบทแตกต่างกัน ทั้งด้านขนาดวัด สภาพเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมชุมชน เพื่อเปรียบเทียบผลการดำเนินงาน และสังเคราะห์รูปแบบการจัดการทรัพย์สินของวัดที่มีความยืดหยุ่นและเหมาะสมกับบริบทที่หลากหลายมากขึ้น

เอกสารอ้างอิง

- กนก แสนประเสริฐ, และคณะ. (2545). *การจัดการดูแลทรัพย์สินและศาสนสมบัติของวัด* (รายงานการวิจัย). กรุงเทพฯ: สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- ณดา จันทร์สม. (2557). การบริหารการเงินของวัดในประเทศไทย: ความสอดคล้องตามหลักธรรมาภิบาล. *NIDA Development Journal*, 54(1), 107–142.
- พระครูสมุห์ณัฐเสกฐ์ อธิญาโณ และคณะ. (2559). การพัฒนาการบริหารจัดการ การสาธารณูปการของพระสังฆาธิการ ในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค 11. *วารสาร มจร สังคมศาสตร์ปริทรรศน์*, 5(2), 1–14.
- พระครูสังฆรักษ์เอกลักษณ์ อชิโต และพระอุดมสิทธินายก (กำพล คุณงกโร). (2568). การพัฒนาระบบปฏิบัติการฐานข้อมูลด้านการจัดการทรัพย์สินของวัดในประเทศไทย. *วารสารพุทธนวัตกรรมการจัดการ*, 8(4), 45–56.
- พระครูสุธีกิตติบัณฑิต (กฤษณา กิตติโสภโณ) และคณะ. (2568). แนวทางการจัดตั้งสำนักจัดการทรัพย์สินพระพุทธศาสนาในประเทศไทย. *วารสาร มจร สังคมศาสตร์ปริทรรศน์*, 14(1), 136–154.
- พระปลัดอุดร ปรีบุญโณ (มะลิพวง). (2559). *การพัฒนารูปแบบการจัดการสาธารณูปการของวัดในจังหวัดอ่างทอง* (ดุขนิพนธ์พุทธศาสตร์ดุขนิพนธ์บัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ). พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระมหากฤษณา กิตติโสภโณ และคณะ. (2566). การพัฒนาระบบปฏิบัติการเชิงกฎหมาย และพระธรรมวินัยเพื่อการปกครองคณะสงฆ์ที่เข้มแข็งในสังคมไทย. *วารสาร มจร สังคมศาสตร์ปริทรรศน์*, 12(1), R296–R306.
- พระมหาธฤติ วิโรจโน. (2557). รูปแบบการพัฒนาพระสังฆาธิการเพื่อประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์. *วารสารบัณฑิตศึกษา มนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์*, 3(1), 65–88.
- พระมหาสุนันท์ สุนนโท (รุจิเวทย์). (2557). *การพัฒนารูปแบบการจัดการศาสนสมบัติของวัดในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา* (วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์ดุขนิพนธ์บัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ). พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระอำนวยการ หมอกเมฆ และคณะ. (2556). กลยุทธ์การบริหารวัดในพระพุทธศาสนาสำหรับเจ้าอาวาสวัดราษฎร์ในเขตหนเหนือ ภาค 4. *วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร*, 19(1), 73–90.
- พล อาริยะชาติกุล. (2554). *การบริหารจัดการพื้นที่วัดเพื่อปล่อยเช่า* (วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชานวัตกรรมการพัฒนาอสังหาริมทรัพย์). ปทุมธานี: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- Yamane, T. (1973). *Statistics: An Introductory Analysis* (3rd ed.). New York: Harper and Row.

บทบาทของพระสงฆ์ที่มีต่อการส่งเสริมคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ
ในอำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา*

MONKS' ROLES IN PROMOTING ELDERY'S QUALITY OF LIFE
AT BANG PA-IN DISTRICT, PHRA NAKORN SI AYUTTHAYA PROVINCE

พระพลวัฒน์ สฟโล (พวงปากกา)

Phra Phonrawat Shaphalo (Phuangpakka)

วัดท่าการ้อง พระนครศรีอยุธยา

Wat Tha Ka Rong, Phra Nakhon Si Ayutthaya

Corresponding Author E-mail: momic915@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1. ศึกษาระดับการส่งเสริมคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ 2. ศึกษาปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อส่งเสริมคุณภาพชีวิต และ 3. นำเสนอบทบาทของพระสงฆ์ที่มีต่อการส่งเสริมคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุในอำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เป็นการวิจัยแบบผสมวิธี การวิจัยเชิงปริมาณโดยใช้สถิติพรรณนา ค่าความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และสถิติอนุมาน วิเคราะห์การถดถอยของพหุคูณ การวิจัยเชิงคุณภาพโดยเก็บข้อมูลจากผู้สูงอายุในอำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จำนวน 379 คน ผ่านแบบสอบถาม และสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 10 รูปหรือคน

ผลการวิจัยพบว่า 1. ระดับการส่งเสริมคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุในอำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา พบว่า โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.94$, S.D. = 0.59) 2. หลักภาวนา 4 และการส่งเสริมคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุสามารถร่วมกันพยากรณ์บทบาทของพระสงฆ์ ได้อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 โดยสามารถอธิบายความแปรปรวนของตัวแปรตามได้ร้อยละ 83.2 ส่วนอีกร้อยละ 16.8 เป็นความแปรปรวนที่เกิดจากปัจจัยอื่น เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า หลักภาวนา 4 ไม่มีอิทธิพลต่อตัวแปรตาม ขณะที่ปัจจัยการส่งเสริมคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุเป็นตัวแปรหลักเพียงปัจจัยเดียวที่ส่งผลเชิงบวกอย่างมีนัยสำคัญ และ 3. บทบาทของพระสงฆ์ที่มีต่อการส่งเสริมคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุในอำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ครอบคลุมด้านกาย จิต สังคม และปัญญา โดยบูรณาการหลักภาวนา 4 ส่งเสริมสุขภาพกาย จิตใจ วินัย คุณค่า และสติปัญญา พร้อมปลูกฝังคุณธรรม พัฒนาทักษะและการมีส่วนร่วมทางสังคม สร้างเครือข่ายชุมชน

และเผยแพร่องค์ความรู้ ผ่านกิจกรรมธรรมะ สุขภาพ และแลกเปลี่ยนประสบการณ์
ทำให้ผู้สูงอายุมีสุขภาพดี จิตใจมั่นคง และคุณภาพชีวิตที่สมบูรณ์
คำสำคัญ: บทบาท; คุณภาพชีวิต; ผู้สูงอายุ

Abstract

Objectives of this research article were: 1. examine the level of quality of life promotion for older adults, 2. investigate the factors influencing such promotion, and 3. present the roles of monks in enhancing the quality of life of older adults in Bang Pa-in District, Phra Nakhon Si Ayutthaya Province. A mixed-methods approach was employed, combining quantitative and qualitative research. Descriptive statistics, including frequencies, percentages, means, and standard deviations, as well as inferential statistics through multiple regression analysis, were used. Data were collected from 379 older adults via questionnaires and 10 key informants through interviews.

Findings were as follows: 1. The overall level of quality of life promotion among older persons in Bang Pa-in District, Phra Nakhon Si Ayutthaya Province, was high ($\bar{X} = 3.94$, S.D. = 0.59); 2. The Four Foundations of Meditation (Bhāvanā 4) and quality of life promotion jointly and significantly predicted the roles of Buddhist monks at the 0.01 level of statistical significance, accounting for 83.2% of the variance in the dependent variable, while the remaining 16.8% was explained by other factors. The Four Foundations of Meditation showed no significant influence, whereas quality of life promotion was the only predictor with a statistically significant positive effect, and 3. The roles of Buddhist monks in promoting the quality of life of older persons were holistic in nature, encompassing physical, mental, social, and intellectual dimensions. These roles were implemented through the integration of meditation principles, moral cultivation, health promotion activities, social participation, and community networking. Such practices contributed to improved physical health, emotional stability, social connectedness, and an overall enhanced quality of life among older persons.

Keywords: Role; Quality of Life; Eldery's

บทนำ

วัดเป็นแหล่งเกื้อกูลชุมชนไทย โดยเฉพาะผู้สูงอายุในชนบทที่อาศัยวัดเป็นที่พึ่งทางจิตใจ เข้าวัดทำบุญ ฟังเทศน์ และปฏิบัติธรรม แต่ปัจจุบันหน่วยงานรัฐ เช่น องค์การบริหารส่วนตำบล เริ่มเข้ามาช่วยเหลือผู้สูงอายุแทนบทบาทบางส่วนของวัด พระสงฆ์ยังคงมีบทบาทสำคัญในการให้ความรู้ แนะนำแนวทางปฏิบัติ และส่งเสริมการใช้หลักพุทธธรรมในชีวิตประจำวัน เพื่อพัฒนาตนเองและสังคมอย่างดีงาม หลักธรรมประกอบด้วย 4 ประการ คือ ศรัทธาสัมปทา จาคะสัมปทา ศีลสัมปทา และปัญญาสัมปทา เพื่อสร้างสังคมที่เจริญและสงบสุข พระสงฆ์แบ่งเป็น 2 ประเภท คือ พระอริยสงฆ์ ผู้บรรลุคุณวิเศษ และสมมติสงฆ์ ผู้ปฏิบัติตามพระธรรมวินัยอย่างเคร่งครัด พระสงฆ์มีบทบาทในการพัฒนาสังคมทั้งด้านจิตใจและคุณธรรม ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ทำหน้าที่ปฏิบัติปฏิบัติชอบและสอนให้ผู้อื่นดำรงตนในทางที่ดี

พระสงฆ์มีบทบาทสำคัญในการพัฒนาสังคมตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ไม่เพียงสั่งสอนศีลธรรมและปฏิบัติธรรม แต่ยังช่วยเหลือประชาชนด้านวัตถุและจิตใจ ถ่ายทอดความรู้และหลักธรรมเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิต ส่งเสริมการศึกษา สังคมสงเคราะห์ และการพัฒนาชุมชน ใช้วัดเป็นศูนย์กลางบริการสังคมและอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น (พระมหาโยธิน โยธโก, 2560) ปัจจุบัน บทบาทของพระสงฆ์ในการส่งเสริมคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุและชุมชนมีการปรับตัวตามการเปลี่ยนแปลงของสังคม จากเดิมที่พระสงฆ์เป็นผู้นำให้ความรู้ ปฏิบัติธรรม และระดมทุนโดยตรง

ในปัจจุบันมีหน่วยงานภาครัฐและเอกชน เช่น โรงเรียน องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น และเจ้าหน้าที่พัฒนาชุมชน เข้ามาร่วมส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนในชุมชนควบคู่ไปด้วย พระสงฆ์ในเขตอำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา มีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมความสุขทั้งทางกายและจิตใจของประชาชน พร้อมสร้างความสงบสุขและความสามัคคีในชุมชน โดยเน้นการปลูกฝังความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ การช่วยเหลือเกื้อกูล และการร่วมมือแก้ไขปัญหา ประชาชนสามารถนำหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน เช่น การคบคนดี การปฏิบัติตนเป็นคนดี และการดำเนินชีวิตตามศีลธรรม เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตและพัฒนาชุมชนให้เจริญรุ่งเรือง (อง.อภุฎก. 23/54/342) ซึ่งหลักภาวนา 4 เป็นแนวทางการฝึกอบรมเพื่อพัฒนามนุษย์อย่างครบวงจร ตลอดช่วงชีวิต ครอบคลุมทุกด้านและทุกขั้นตอน โดยมุ่งพัฒนากายให้แข็งแรง ศีลให้มั่นคง จิตใจให้สงบและเข้มแข็ง และปัญญาให้สามารถคิด พิจารณาและตัดสินใจอย่างรอบคอบ (อง.จตุก. 21/79/69)

ผู้วิจัยสนใจศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ในการส่งเสริมคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในอำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยมุ่งเน้นว่า พระสงฆ์นำหลักธรรม

ทางพระพุทธศาสนามาประยุกต์อย่างไรเพื่อดูแลและส่งเสริมชีวิตผู้สูงอายุ ผลการศึกษาจะช่วยพัฒนาแนวทางใหม่ ๆ ในการดำเนินบทบาทของพระสงฆ์ เพื่อให้ผู้สูงอายุมีชีวิตที่ดีขึ้น สุขภาพกายและจิตแข็งแรง และสามารถดำเนินชีวิตในวัยชราอย่างมีความสุข

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาระดับการส่งเสริมคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุในอำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
2. เพื่อศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อการส่งเสริมคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุในอำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
3. เพื่อนำเสนอบทบาทของพระสงฆ์ที่มีต่อการส่งเสริมคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุในอำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

วิธีดำเนินการวิจัย

1. รูปแบบของการวิจัย

เป็นการวิจัยแบบผสมวิธี (Mixed Methods Research) ทั้งที่เป็นการวิจัยเชิงปริมาณและการวิจัยเชิงคุณภาพ

2. ประชากร กลุ่มตัวอย่าง และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

2.1 ประชากร ได้แก่ ผู้สูงอายุที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไป ในเขตอำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จำนวน 6,956 คน (กรมการปกครอง, 2567)

2.2 กลุ่มตัวอย่างในการวิจัย โดยอาศัยการกำหนดจำนวนตามตารางสำเร็จของ Yamane (1973) จำนวน 379 คน

2.3 ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 10 รูปหรือคน ได้มาด้วยวิธีการเลือกแบบเจาะจง โดยแบ่งออกเป็น 4 กลุ่ม ซึ่งคัดเลือกจากผู้ที่สามารถให้ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับบริบทดังกล่าว ดังนี้ 1. เจ้าคณะผู้ปกครอง จำนวน 2 รูป 2. ผู้นำชุมชน จำนวน 3 คน 3. ผู้สูงอายุ จำนวน 3 คน และ 4. นักวิชาการด้านการจัดการเชิงพุทธ จำนวน 2 รูปหรือคนรวมทั้งสิ้น 10 รูปหรือคน

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

3.1 การวิจัยเชิงปริมาณครั้งนี้ ใช้แบบสอบถาม (Questionnaire) แบบมีโครงสร้าง ซึ่งจัดทำขึ้นให้ครอบคลุมประเด็นตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย และตรวจสอบหาค่าความเที่ยงตรงของแบบสอบถามด้วยวิธี IOC จากนั้น นำแบบสอบถามไปทดลองใช้

จำนวน 30 ชุด เพื่อหาคุณภาพของแบบสอบถาม ก่อนนำไปใช้เก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างอย่างเป็นระบบ และสามารถนำข้อมูลไปวิเคราะห์เชิงสถิติได้

3.2 การวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้แบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) เพื่อศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ในการส่งเสริมคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุในอำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล

4.1 การเก็บข้อมูลเชิงปริมาณ ผู้วิจัยดำเนินการโดยขอหนังสือจากทางหลักสูตรถึงเจ้าคณะอำเภอบางปะอิน เพื่อขอความอนุเคราะห์ในการแจกแบบสอบถามแก่บุคลากรในพื้นที่ จากนั้นจึงเก็บรวบรวมแบบสอบถาม จำนวน 379 ชุด โดยวิเคราะห์ด้วยโปรแกรมสำเร็จรูปทางสังคมศาสตร์

4.2 การเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยขอหนังสือจากทางหลักสูตรถึงผู้ให้ข้อมูลสำคัญเพื่อสัมภาษณ์ โดยนัดหมายวัน เวลา และสถานที่ พร้อมขออนุญาตในการจดบันทึก บันทึกเสียง และถ่ายภาพ จากนั้นจึงนำข้อมูลดิบที่ได้ไปถอดความและวิเคราะห์ต่อไป

5. การวิเคราะห์ข้อมูล และสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

5.1 การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ ผู้วิจัยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปทางสังคมศาสตร์ในการวิเคราะห์ข้อมูล ใช้สถิติพรรณนา ค่าความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน รวมทั้งใช้สถิติอนุมาน วิเคราะห์การถดถอยพหุคูณ เพื่อพยากรณ์ตัวแปรตามจากตัวแปรอิสระ

5.2 การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยถอดเสียงการสัมภาษณ์เป็นข้อความ และจัดหมวดหมู่ตามประเด็นความสอดคล้องตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย โดยใช้การวิเคราะห์เนื้อหา จากนั้นสังเคราะห์ข้อมูลเพื่อนำเสนอผลการวิจัยในรูปแบบความเรียงและตารางสรุปประเด็นสำคัญ

ผลการวิจัย

1. ระดับการส่งเสริมคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุในอำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ตารางที่ 1 ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับการส่งเสริมคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุในอำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยภาพรวม

ข้อที่	การส่งเสริมคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุในอำเภอ บางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา	ระดับการปฏิบัติ		
		\bar{X}	S.D.	แปลค่า
1	การเตรียมความพร้อมของประชากรเพื่อวัยผู้สูงอายุ	4.01	0.66	มาก
2	การส่งเสริมการพัฒนาผู้สูงอายุ	3.89	0.69	มาก
3	การคุ้มครองทางสังคมสำหรับผู้สูงอายุ	3.91	0.75	มาก

ตารางที่ 1 ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับการส่งเสริมคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุในอำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยภาพรวม (ต่อ)

ข้อที่	การส่งเสริมคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุในอำเภอ บางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา	ระดับการปฏิบัติ		
		\bar{X}	S.D.	แปลค่า
4	การบริหารจัดการเพื่อพัฒนางานด้านผู้สูงอายุและ การพัฒนาบุคลากรด้านผู้สูงอายุ	3.95	0.72	มาก
5	การพัฒนาและเผยแพร่องค์ความรู้ด้านผู้สูงอายุ	3.95	0.74	มาก
โดยรวม		3.94	0.59	มาก

จากตารางที่ 1 พบว่า ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับการส่งเสริมคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุในอำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ทุกด้านอยู่ในระดับมาก โดยเรียงจากมากไปหาน้อย ดังนี้ การเตรียมความพร้อมของประชากรเพื่อวัยผู้สูงอายุ การบริหารจัดการเพื่อพัฒนางานด้านผู้สูงอายุและบุคลากร การพัฒนาและเผยแพร่องค์ความรู้ด้านผู้สูงอายุ การคุ้มครองทางสังคมสำหรับผู้สูงอายุ และการส่งเสริมการพัฒนาผู้สูงอายุ ตามลำดับ

2. ปัจจัยที่ส่งผลต่อการส่งเสริมคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุในอำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ตารางที่ 2 ปัจจัยที่ส่งผลต่อการส่งเสริมคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุในอำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

Model	Coefficients					
	Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients			
	B	Std. Error	Beta	t	Sig.	
1						
	(Constant)	3.647	0.214		17.054	0.000
	X ₁	-0.133	0.053	-0.125	2.493	0.013
	X ₂	0.229	0.026	0.435	8.707	0.000

Multiple R = 0.410^a R Square = 0.168 Adjusted R Square = 0.164 Std. Error = 0.284

จากตารางที่ 2 ผลการวิเคราะห์ในส่วนนี้แสดงค่าสัมประสิทธิ์การถดถอยของแต่ละตัวแปรอิสระ ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญในการจัดสร้างสมการพยากรณ์ ถือเป็นเป้าหมายหลักของการวิเคราะห์การถดถอย โดยสมการที่ได้จะปรากฏทั้งในรูปแบบของค่าสัมประสิทธิ์คะแนนดิบ (Unstandardized Coefficients) และค่าสัมประสิทธิ์คะแนนมาตรฐาน (Standardized Coefficients) จากตัวอย่างได้สมการจากรูปแบบทั้งหมดได้ 2 รูปแบบ จากค่าที่โปรแกรมคำนวณมาให้ ดังนี้

สมการรูปลูกะแนนดิบ (Unstandardized Coefficients) หรือ ค่าความจริง คือ

$$Y = \text{ค่าคงที่} + B_1 (X_1) + B_2 (X_2)$$

$$Y = 3.647 + -0.133 (X_1) + 0.229 (X_2)$$

สมการรูปลูกะแนนมาตรฐาน (Standardized Coefficients) คือ

$$Z_Y = B_1 (Z_1) + B_2 (Z_2)$$

$$Z_Y = -0.125_{X_1} + 0.435_{X_2}$$

เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ปัจจัยหลักภาวนา 4 ไม่ส่งผลต่อตัวแปรตาม โดยมีค่าสัมประสิทธิ์ถดถอยเป็นลบ และไม่สอดคล้องกับค่าสหสัมพันธ์ที่มีนัยสำคัญทางสถิติ ขณะที่ปัจจัยการส่งเสริมคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ (X_2) เป็นปัจจัยเดียวที่มีอิทธิพลอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 ทั้งนี้ ตัวแปรอิสระทั้งสองสามารถร่วมกันพยากรณ์ บทบาทของพระสงฆ์ในการส่งเสริมคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุได้ร้อยละ 16.8 โดยมีเพียงปัจจัยการส่งเสริมคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ (X_2) เป็นตัวแปรหลักที่ส่งผลต่อบทบาทดังกล่าวอย่างมีนัยสำคัญ

3. บทบาทของพระสงฆ์ที่มีต่อการส่งเสริมคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุในอำเภอ บางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา พบว่า 1. คุณภาพชีวิตด้านสุขภาพกาย พระสงฆ์ สนับสนุนและส่งเสริมด้วยกิจกรรมและคำแนะนำ ประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อดูแลผู้สูงอายุครบวงจร และดูแลทั้งกายและใจควบคู่กับการพัฒนาคุณภาพชีวิต 2. คุณภาพชีวิตด้านจิตใจ พระสงฆ์ส่งเสริมการฝึกสมาธิและธรรมะเพื่อลดความวิตกกังวล จัดกิจกรรมทำบุญและปฏิบัติธรรมเพื่อสร้างพลังใจและความผูกพันในชุมชน และให้คำปรึกษาใจช่วยให้ผู้สูงอายุสงบ มั่นคง และปรับตัวได้ดี 3. คุณภาพชีวิตด้านพัฒนาทางอารมณ์ พระสงฆ์ สอนการควบคุมอารมณ์ด้วยเมตตา กิจกรรมสมาธิช่วยสร้างสติและอารมณ์มั่นคง พร้อมให้กำลังใจและคำปรึกษาเพื่อความสงบใจของผู้สูงอายุ 4. คุณภาพชีวิตด้านสัมพันธภาพทางสังคม พระสงฆ์สร้างปฏิสัมพันธ์กับผู้สูงอายุในชุมชน ส่งเสริมการรวมกลุ่มภายในวัด และประสานงานสนับสนุนทั้งด้านวัตถุและจิตใจ และ 5. คุณภาพชีวิตด้านพัฒนาทางด้านสติปัญญา พระสงฆ์ถ่ายทอดธรรมะเสริมสติปัญญาและความเข้าใจชีวิต จัดกิจกรรมอบรม และแลกเปลี่ยนความรู้เพื่อกระตุ้นการพัฒนาปัญญา และสนับสนุนการฝึกสติและเจริญปัญญา ช่วยผู้สูงอายุจัดการความเครียดและมีจิตใจมั่นคง ดังนั้น บทบาทของพระสงฆ์ในการส่งเสริมคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุในอำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ครอบคลุมหลายมิติ การส่งเสริมสุขภาพกาย-ใจผ่านกิจกรรมและคำแนะนำ พร้อมประสานงานดูแลครบวงจร การฝึกสมาธิและธรรมะช่วยให้จิตใจสงบ มีกำลังใจและควบคุมอารมณ์ได้ดี การสนับสนุนความสัมพันธ์ทางสังคมและการรวมกลุ่ม การถ่ายทอดธรรมะ ฝึกสติและพัฒนาปัญญาช่วยให้ผู้สูงอายุมีชีวิตมั่นคง สุขภาพดี และคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นอย่างรอบด้าน

อภิปรายผลการวิจัย

1. ระดับการส่งเสริมคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุในอำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ผลการวิจัย พบว่า ในภาพรวมอยู่ในระดับมากทุกด้าน ทั้งนี้ อาจเป็นเพราะว่า มีการเตรียมความพร้อมเพื่อประชากรที่มีวัยเป็นผู้สูงอายุ ดังนั้น ด้านการเตรียมความพร้อมจึงมีคะแนนเฉลี่ยสูงสุด สอดคล้องกับผลการวิจัยของพระครูปลัดสิทธิชัย วิสุทโธ (หวานผล) และคณะ (2565) ที่ได้วิจัยเรื่อง การบูรณาการหลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดจันทบุรี ผลการวิจัย พบว่า การบูรณาการหลักพุทธธรรมสามารถส่งเสริมคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุได้ในระดับมากทุกด้าน ทั้งด้านพฤติกรรม จิตใจ และปัญญา ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาครั้งนี้ที่พบว่า พระสงฆ์มีบทบาทในการส่งเสริมคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุในภาพรวมระดับมาก เนื่องจากการนำหลักธรรมมาใช้ในการพัฒนา และยังสอดคล้องกับผลการวิจัยของสุพล ศิริ และคณะ (2567) ที่ได้วิจัยเรื่อง ประสิทธิผลการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดเพชรบูรณ์ ผลการวิจัยพบว่า หน่วยงานที่เกี่ยวข้องมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุให้อยู่ในระดับมาก โดยมีการจัดกิจกรรมส่งเสริมสุขภาพ และพัฒนาสภาพแวดล้อมที่เหมาะสม เช่นเดียวกับอำเภอบางปะอินที่มีการส่งเสริมในภาพรวมระดับมาก แต่อาจมีบางด้านอยู่ในระดับปานกลาง เนื่องจากความแตกต่างด้านบริบทพื้นที่และทรัพยากรสนับสนุน

2. ปัจจัยที่ส่งผลต่อการส่งเสริมคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุในอำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ผลการวิเคราะห์สมการถดถอย พบว่า ปัจจัยที่ศึกษาสามารถร่วมกันอธิบายการแปรผันของบทบาทของพระสงฆ์ฯ ได้ร้อยละ 83.2 ส่วนอีกร้อยละ 16.8 เป็นอิทธิพลจากปัจจัยอื่น ๆ ทั้งนี้ อาจเป็นเพราะว่า เมื่อพิจารณาอิทธิพลรายปัจจัย พบว่า ปัจจัยหลักกว่า 4 ไม่มีอิทธิพลต่อตัวแปรตาม เนื่องจากค่าสัมประสิทธิ์ถดถอยมีทิศทางติดลบและไม่มีนัยสำคัญเชิงบวก ในขณะที่ปัจจัยการส่งเสริมคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุเป็นปัจจัยหลักที่มีอิทธิพลเชิงบวก อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 ซึ่งไม่สอดคล้องกับผลการวิจัยของถนอมขวัญ อยู่สุข และคณะ (2565) ที่ได้วิจัยเรื่อง การพัฒนาคุณภาพชีวิตเชิงพุทธของผู้เกษียณอายุการปฏิบัติงานจากกรมชลประทาน พบว่า หลักกว่า 4 มีอิทธิพลสำคัญต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตเชิงพุทธ

2.1 ปัจจัยหลักกว่า 4 ไม่มีอิทธิพลต่อบทบาทของพระสงฆ์ต่อการส่งเสริมคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุในอำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ จึงปฏิเสธสมมติฐาน ซึ่งไม่สอดคล้องกับงานวิจัยของถนอมขวัญ อยู่สุข และคณะ (2565) ที่ได้วิจัยเรื่อง การพัฒนาคุณภาพชีวิตเชิงพุทธของผู้เกษียณอายุการปฏิบัติงานจากกรมชลประทาน ผลการวิจัยพบว่า หลักกว่า 4 มีอิทธิพลสำคัญต่อ

การพัฒนาคุณภาพชีวิตเชิงพุทธ อธิบายความแปรผันได้ร้อยละ 39.10 โดยการบูรณาการหลักพุทธธรรมกับการพัฒนาสังคม ช่วยส่งเสริมร่างกาย จิตใจ และสติปัญญาของผู้เกษียณ เพราะบทบาทของพระสงฆ์ซึ่งเป็นปัจจัยทางอ้อม และผู้สูงอายุอาจมีข้อจำกัดในการนำไปปฏิบัติ จึงทำให้ไม่พบอิทธิพลอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ และยังไม่สอดคล้องกับงานวิจัยของรัตนา ตฤณารังสี (2565) ที่ได้วิจัยเรื่อง การส่งเสริมคุณภาพชีวิตตามแนวพุทธธรรมาภิบาลของแรงงานไทย สภาก่อการนายจ้าง เอส.เอ็ม.อี แห่งประเทศไทย ผลการวิจัยพบว่า ปัจจัยหลักภาวนา 4 ได้แก่ กายภาวนา ศีลภาวนา จิตภาวนา และปัญญาภาวนา มีผลต่อการส่งเสริมคุณภาพชีวิตในทุกด้านอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 และสามารถร่วมกันอธิบายความแปรปรวนของการส่งเสริมคุณภาพชีวิตได้ร้อยละ 83.3 ทั้งนี้ อาจเนื่องมาจากบริบทของพื้นที่และกลุ่มตัวอย่างที่มุ่งเน้นความสำคัญไปที่อิทธิพลของปัจจัยการส่งเสริมคุณภาพชีวิตในมิติอื่นเป็นหลัก

2.2 ปัจจัยการส่งเสริมคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ พบว่า มีอิทธิพลต่อบทบาทของพระสงฆ์ต่อการส่งเสริมคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุในอำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ทั้งนี้ อาจเป็นเพราะว่า การดูแลแบบใกล้ชิดและเป็นกันเองตามหลักภาวนา 4 ช่วยพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุทั้งกาย ใจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ซึ่งสอดคล้องกับผลงานวิจัยของพระครูศรีเมธาภรณ์ (ประภาส ฐิตธมโม) และคณะ (2565) ที่ได้วิจัยเรื่อง การพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักพุทธบูรณาการสำหรับผู้สูงอายุ ของพระสงฆ์ในจังหวัดพิจิตร ผลการวิจัยพบว่า การดูแลแบบใกล้ชิดและเป็นกันเองตามหลักภาวนา 4 ช่วยพัฒนาคุณภาพชีวิตทั้งกาย ใจ สังคม และสิ่งแวดล้อม แม้จะมีข้อจำกัดด้านการวางแผนและงบประมาณ

3. บทบาทของพระสงฆ์ที่มีต่อการส่งเสริมคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุในอำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา พบว่า ด้านสุขภาพกาย พระสงฆ์สนับสนุนการดูแลร่างกายผู้สูงอายุผ่านกิจกรรมและคำแนะนำ ประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อการดูแลครบวงจร และส่งเสริมการดูแลกายควบคู่กับใจเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต ด้านจิตใจ ส่งเสริมสมาธิและธรรมะเพื่อลดความวิตกกังวล จัดกิจกรรมทำบุญและปฏิบัติธรรมเพื่อสร้างพลังใจและความผูกพันในชุมชน และเป็นທີ່ปรึกษาทางใจให้ผู้สูงอายุสงบ มั่นคง และปรับตัวได้ดี ด้านพัฒนาทางอารมณ์ สอนการควบคุมอารมณ์ด้วยเมตตาเพื่อลดความเครียด จัดกิจกรรมสมาธิสร้างสติและความมั่นคงทางอารมณ์ พร้อมให้กำลังใจและคำปรึกษาเพื่อความสงบใจ ด้านสัมพันธ์ทางสังคม มีปฏิสัมพันธ์กับผู้สูงอายุในชุมชน ส่งเสริมการรวมกลุ่มภายในวัด และประสานการสนับสนุนทั้งด้านวัตถุและจิตใจ และด้านพัฒนาทางสติปัญญา ถ่ายทอดธรรมะเพื่อเสริมปัญญาและความเข้าใจชีวิต จัดอบรมธรรมะและแลกเปลี่ยนความรู้เพื่อกระตุ้นการพัฒนาปัญญา พร้อมสนับสนุนการฝึกสติและ

เจริญปัญญาเพื่อลดความเครียดและสร้างจิตใจที่มั่นคง ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของ ระพีพัฒน์ กิตติภิรมย์สันต์ (2566) ที่ได้วิจัยเรื่อง การประยุกต์หลักพุทธธรรมเพื่อ การพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ ขององค์การบริหารส่วนตำบลทุ่งช้าง อำเภอทุ่งช้าง จังหวัดน่าน ผลการวิจัยพบว่า พระสงฆ์ควรพัฒนาผู้สูงอายุทั้งด้านกาย จิตใจ อารมณ์ สังคม และปัญญา และสอดคล้องกับกรอบกายภาวนา ศีลภาวนา จิตตภาวนา และปัญญาภาวนา บทบาทเชิงลึกในการเป็นที่พึ่งทางใจและการให้คำปรึกษาอย่างใกล้ชิดแก่ผู้สูงอายุและ สอดคล้องกับผลการวิจัยของพระศุภชัย ปญญาวชิโร (เปลื้องกระโทก) (2562) ที่ได้วิจัย เรื่อง บทบาทของพระสงฆ์ที่มีต่อการส่งเสริมคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุอำเภอโชคชัย จังหวัด นครราชสีมา พบว่า พระสงฆ์มีบทบาทด้านสุขภาพกาย จิตใจ อารมณ์ สังคม และปัญญา เน้นการควบคุมอาหาร การออกกำลังกาย และการพัฒนาชุมชน ความแตกต่าง คือ การวิจัยนี้เน้นบทบาทพระสงฆ์ในฐานะที่ปรึกษาทางใจและผู้ประสานการดูแลแบบครบ วงจร ซึ่งสะท้อนมิติใหม่ในการทำงานร่วมกับหน่วยงานภายนอก

องค์ความรู้จากการวิจัย

ภาพที่ 1 องค์ความรู้จากการวิจัย

จากภาพที่ 1 แสดงให้เห็นแนวทางการบูรณาการหลักภavana 4 กับบทบาทของพระสงฆ์ในการส่งเสริมคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ เพื่อเป็นกรอบให้พระสงฆ์นำไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาอย่างองค์รวม โดยกายภavanaส่งเสริมสุขภาพกาย ศีลภavanaและจิตภavanaพัฒนาด้านจิตใจและอารมณ์ ปัญญาภavanaส่งเสริมสติปัญญา และกิจกรรมทางศาสนาช่วยเสริมสร้างสัมพันธ์ภาพทางสังคม สะท้อนว่า หลักภavana 4 เป็นกลไกสำคัญในการสนับสนุนบทบาทของพระสงฆ์ในการส่งเสริมคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. คณะสงฆ์อำเภอบางปะอิน ควรที่จะต้องจัดกิจกรรมอบรมและปฏิบัติธรรม เน้นการรักษาศีล ฝึกวินัย และเจริญจิตใจ เพื่อเสริมสร้างความสงบและความมั่นคงทางอารมณ์
2. คณะสงฆ์อำเภอบางปะอิน ควรที่จะต้องสร้างหลักสูตรหรือกิจกรรมที่ช่วยให้ผู้สูงอายุเข้าใจหลักธรรม สามารถนำไปแก้ไขปัญหาในชีวิตประจำวัน พัฒนาทักษะการจัดการอารมณ์ และสร้างความสมดุลทางอารมณ์
3. คณะสงฆ์อำเภอบางปะอิน ควรที่จะต้องจัดโครงการและมาตรการที่ครอบคลุมด้านสุขภาพ เศรษฐกิจ สังคม รวมถึงกิจกรรมธรรมะและจิตอาสา เพื่อพัฒนาศักยภาพลดความเหงา และเสริมสร้างความสุขให้ผู้สูงอายุ

ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

1. พระสงฆ์อำเภอบางปะอิน ควรที่จะต้องส่งเสริมการอบรมและกิจกรรมทางธรรม เพื่อให้ผู้สูงอายุมีศีลธรรม เข้าใจหลักธรรม และนำไปใช้ในการดำเนินชีวิตอย่างมีคุณค่าและวิจารณ์ญาณ
2. พระสงฆ์อำเภอบางปะอิน ควรที่จะต้องจัดให้มีคำปรึกษา แนะนำการปรับตัว และส่งเสริมการเรียนรู้ด้านสุขภาพ เทคโนโลยี และกิจกรรมสร้างสรรค์ เพื่อเพิ่มพูนคุณภาพชีวิตและทักษะชีวิตอย่างรอบด้าน
3. พระสงฆ์อำเภอบางปะอิน ควรที่จะต้องจัดกิจกรรมที่เสริมสร้างความสัมพันธ์ในชุมชน ทั้งกิจกรรมทางศาสนา การบำเพ็ญสาธารณประโยชน์ และการสร้างเครือข่ายสังคม เพื่อพัฒนาความสุขทางอารมณ์และความผูกพันระหว่างผู้สูงอายุในชุมชน

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรที่จะต้องศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ในการส่งเสริมสุขภาพกายของผู้สูงอายุอย่างเป็นระบบ โดยมุ่งเน้นการวิเคราะห์วิธีการดำเนินงาน กิจกรรมที่ใช้ และผลลัพธ์ที่เกิดขึ้น

2. ควรที่จะต้องศึกษาผลของกิจกรรมด้านจิตใจและอารมณ์ต่อคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ เพื่อให้เข้าใจโลกที่ส่งผลต่อความผาสุกและสุขภาวะทางอารมณ์อย่างชัดเจน
3. ควรที่จะต้องศึกษาเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างการมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางศาสนากับการสร้างความสัมพันธ์ทางสังคมของผู้สูงอายุ

เอกสารอ้างอิง

- กรมการปกครอง. (2567). *สถิติจำนวนประชากรและบ้าน*. สืบค้น 27 กันยายน 2567, จาก <https://shorturl.asia/z9oiq>
- ถนอมขวัญ อยู่สุข และคณะ. (2565). การพัฒนาคุณภาพชีวิตเชิงพุทธของผู้เกษียณอายุ การปฏิบัติงานจากกรมชลประทาน. *วารสาร มจร สังคมศาสตร์ปริทรรศน์*, 11(4), R40–R54.
- พระครูปลัดสิทธิชัย วิสุโท (หวานผล) และคณะ. (2565). การบูรณาการหลักพุทธธรรม เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดจันทบุรี. *วารสารพุทธสังคมวิทยาปริทรรศน์*, 7(2), 194–208.
- พระครูศรีเมธาภรณ์ (ประภาส ฐิตธมโม) และคณะ. (2565). การพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักพุทธบูรณาการสำหรับผู้สูงอายุ ของพระสงฆ์ในจังหวัดพิจิตร. *วารสาร มจร สังคมศาสตร์ปริทรรศน์*, 11(3), 252–266.
- พระมหาโยธิน โยธโก. (2560). บทบาทพระสงฆ์ไทยในการส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. *วารสารวิชาการธรรมทรรศน์*, 17(3), 25–36.
- พระศุภชัย ปญญาวิโร (เปลื้องกระโทก). (2562). *บทบาทของพระสงฆ์ที่มีต่อการส่งเสริมคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุอำเภอโชคชัย จังหวัดนครราชสีมา* (สารนิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ). พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ระพีพัฒน์ กิตติภิรมย์สันต์. (2566). *การประยุกต์หลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุขององค์การบริหารส่วนตำบลทุ่งช้าง อำเภอทุ่งช้าง จังหวัดน่าน* (สารนิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์). พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

- รัตนา ตฤณารังสี. (2565). *การส่งเสริมคุณภาพชีวิตตามแนวพุทธธรรมมาภิบาลของแรงงานไทย สภาองค์การนายจ้างเอส.เอ็ม.อี.แห่งประเทศไทย* (สารนิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์). พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- สุพล ศิริ และคณะ. (2567). ประสิทธิภาพการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดเพชรบูรณ์. *วารสารสหวิทยาการนวัตกรรมปริทรรศน์*, 7(2), 70–82.
- Yamane, T. (1973). *Statistics: An Introductory Analysis* (3rd ed.). New York: Harper and Row.

บทเรียนจากสังคมไทย: การเมืองแห่งความกรุณากับการออกแบบนโยบาย สาธารณะที่ไม่ทิ้งใครไว้ข้างหลัง*

LESSONS FROM THAI SOCIETY: THE POLITICS OF COMPASSION AND INCLUSIVE PUBLIC POLICY DESIGN

พระสมุห์กัมพล กิตติโก (บุญนิยม)¹,
พระครูสังฆรักษ์อริวัฒน์ อธิวพัฒน์ (วัดตะสิริชัย)²,
พระครูสมุทรวชิรานุวัตร (ธัญชัย อธิมชโย)³
Phrasamu Kampol Kittiko (Bunniyom)¹,
Phrakhrusangkharak Atiwat Atiwattano (Wattasirichai)²,
Phrakhrusamutwachiranuwat (Thanancha Arinjayo)³
¹วัดอินทาราม สมุทรสงคราม,
²วัดตะโหนดทราย สมุทรสงคราม,
³วัดเพชรสมุทรวรวิหาร สมุทรสงคราม
¹Wat Intharam, Samut Songkhram,
²Wat Tanoodray, Samut Songkhram,
³Wat Phet Samut Worawihan, Samut Songkhram
Corresponding Author E-mail: atiwat9953@hotmail.com

บทคัดย่อ

บทความนี้ ศึกษาแนวคิดการเมืองแห่งความกรุณาและการออกแบบนโยบายสาธารณะที่ไม่ทิ้งใครไว้ข้างหลัง โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์ข้อจำกัดของนโยบายสาธารณะแบบดั้งเดิมในสังคมไทยที่มักเน้นความถ่วงหน้าและความเสมอภาคเชิงรูปแบบ แต่กลับไม่สามารถตอบสนองต่อความแตกต่างของชีวิตจริงและความเปราะบางของประชาชนได้อย่างแท้จริง บทความใช้การสังเคราะห์แนวคิดทางรัฐศาสตร์ นโยบายสาธารณะ และงานศึกษาที่เกี่ยวข้องกับสถานการณ์ความเหลื่อมล้ำในสังคมไทย โดยเฉพาะบทเรียนจากวิกฤตโควิด-19 ซึ่งสะท้อนให้เห็นชัดเจนถึงช่องว่างเชิงโครงสร้างด้านการเข้าถึงสวัสดิการ บริการรัฐ และระบบดิจิทัลของกลุ่มเปราะบาง อันเป็นผลจากการออกแบบนโยบายที่ขาดมิติความเข้าใจเชิงมนุษย์และการมีส่วนร่วมของประชาชน สิ่งที่พบจากการศึกษา คือ การเมืองแห่งความกรุณาสามารถทำหน้าที่เป็นกรอบคุณธรรมสาธารณะที่ช่วยขยายขอบเขตการออกแบบนโยบายให้ยึดโยงกับศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ความแตกต่าง และความเป็นธรรมเชิงผลลัพธ์

*Received January 7, 2026; Revised January 29, 2026; Accepted February 5, 2026

มากขึ้น เมื่อผสานหลักสติ ความกรุณา และความรับผิดชอบเข้ากับวงจรมโนบายสาธารณะ ตั้งแต่การกำหนดปัญหา การออกแบบ การดำเนินงาน ไปจนถึงการประเมินผล จะช่วยลดช่องว่างระหว่างเจตนาโมบายกับผลลัพธ์ในทางปฏิบัติ และเสริมสร้างความไว้วางใจรวมถึงความชอบธรรมของรัฐในระยะยาว บทความสรุปว่า การเมืองแห่งความกรุณาไม่ได้เข้ามาแทนที่หลักความยุติธรรม สิทธิมนุษยชน หรือโครงสร้างทางการเมืองเดิม แต่ทำหน้าที่เติมเต็มให้หลักการเหล่านั้นสามารถตอบสนองต่อความเป็นจริงของสังคมไทย และเป็นฐานสำคัญของการพัฒนามโนบายสาธารณะที่ไม่ทิ้งใครไว้ข้างหลังอย่างยั่งยืน

คำสำคัญ: การออกแบบนโยบายสาธารณะ; นโยบายที่ครอบคลุม; ความชอบธรรมทางสังคม; การไม่ทิ้งใครไว้ข้างหลัง

Abstract

This article studies the concept of the politics of compassion and the design of public policies that leave no one behind. The objective is to analyze the limitations of conventional public policy approaches in Thailand, which often emphasize universality and formal equality but fail to adequately respond to the diverse lived realities and vulnerabilities of citizens. The article synthesizes political science theories, public policy frameworks, and empirical reflections on social inequality in the Thai context, particularly lessons drawn from the COVID-19 crisis. The crisis clearly exposed structural gaps in access to welfare, public services, and digital systems among vulnerable groups, resulting from policy designs that lack human-centered understanding and meaningful public participation. The findings indicate that the politics of compassion can function as a public moral framework that broadens policy design toward greater attention to human dignity, diversity, and outcome-based justice. Integrating mindfulness, compassion, and responsibility throughout the public policy cycle from problem definition and policy design to implementation and evaluation can reduce the gap between policy intentions and real-world outcomes, while strengthening public trust and state legitimacy in the long term. The article concludes that the politics of compassion does not replace principles of justice, human rights, or existing political structures, but rather complements and deepens them, enabling public policies to respond more effectively to the realities of Thai

society and to support sustainable development that truly leaves no one behind.

Keywords: Public Policy Design; Inclusive Policy; Social Legitimacy; Leaving No One Behind

บทนำ

ในช่วงทศวรรษที่ผ่านมา สังคมไทยเผชิญกับความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองที่มีความซับซ้อนและทวีความรุนแรงมากขึ้น ความเหลื่อมล้ำด้านรายได้ การเข้าถึงการศึกษา สวัสดิการ และการกระจายทรัพยากรของรัฐยังคงดำรงอยู่ในระดับสูง แม้รัฐจะพยายามออกแบบนโยบายสาธารณะในลักษณะถ้วนหน้าและยึดหลักความเสมอภาค เป็นสำคัญ แต่ผลลัพธ์ในทางปฏิบัติมักไม่สามารถตอบสนองต่อความแตกต่างของบริบท ชีวิตจริงของประชาชนได้อย่างเพียงพอ โดยเฉพาะกลุ่มชนชั้นแรงงาน ชุมชนชนบท และประชาชนชายขอบซึ่งยังคงเผชิญข้อจำกัดเชิงโครงสร้างด้านอำนาจ การมีส่วนร่วมทางการเมือง และการเข้าถึงบริการพื้นฐานของรัฐ ความไม่เสมอภาคเชิงสถาบันดังกล่าว สะท้อนปัญหาของการกำหนดนโยบายแบบรวมศูนย์และการออกแบบจากบนลงล่าง ซึ่งลดทอนบทบาทของประชาชนในฐานะผู้มีประสบการณ์ชีวิตและผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย โดยตรง (ภุริวิจันท์ ปุณยวุฒิปรีดา, 2563) เมื่อพิจารณาในเชิงบริบท วิกฤตการแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 ระหว่างปี พ.ศ. 2563–2565 ได้เปิดเผยช่องว่างเชิงโครงสร้างของนโยบายสาธารณะไทยอย่างชัดเจน มาตรการช่วยเหลือและเยียวยาของรัฐจำนวนมาก ไม่สามารถเข้าถึงกลุ่มเปราะบางได้อย่างทั่วถึง ทั้งผู้สูงอายุ ผู้พิการ และแรงงานนอกระบบ โดยเฉพาะในกรณีที่นโยบายพึ่งพาระบบดิจิทัลเป็นหลัก ส่งผลให้ประชาชนจำนวนหนึ่งถูกกันออกจากกระบวนการช่วยเหลือโดยปริยาย ปรากฏการณ์ดังกล่าวสะท้อนว่า นโยบายที่ถูกออกแบบในนามของความถ้วนหน้า มิได้หมายความว่า จะก่อให้เกิดความเป็นธรรมเชิงผลลัพธ์เสมอไป หากขาดความเข้าใจในเงื่อนไขชีวิตจริงและความเปราะบางที่แตกต่างกันของผู้คนในสังคม (เพ็ญพิชญ์ โปธารมภ์, 2564)

ในขณะเดียวกัน ประสบการณ์จากภาคประชาสังคมและเครือข่ายชุมชนในช่วงวิกฤตกลับชี้ให้เห็นถึงศักยภาพของความร่วมมือและความเอื้ออาทรในระดับฐานราก การจัดตั้งครัวกลาง การดูแลผู้ป่วยติดบ้าน และการระดมทรัพยากรเพื่อช่วยเหลือครอบครัวที่มีความเสี่ยงสูง ล้วนสะท้อนว่าความกรุณาและทุนทางสังคมยังคงเป็นกลไกสำคัญในการประคับประคองชีวิตผู้คนเมื่อกลไกรัฐไม่สามารถตอบสนองได้อย่างทันทั่วถึงที่ ปรากฏการณ์ดังกล่าวนำไปสู่คำถามเชิงวิชาการที่สำคัญว่า เหตุใดนโยบายสาธารณะไทยจำนวนมาก จึงยังไม่สามารถสะท้อนประสบการณ์ชีวิตจริงของประชาชน และเหตุใดแนวคิดเรื่องการพัฒนา

ที่ไม่ทิ้งใครไว้ข้างหลังจึงยังไม่ปรากฏอย่างเป็นรูปธรรมในกระบวนการนโยบายของรัฐ (ฉัฐวิวัฒน์ ชัชวณัฐภักดิ์, 2567)

ภายใต้บริบทดังกล่าว แนวคิดนโยบายที่ไม่ทิ้งใครไว้ข้างหลัง ได้รับการหยิบยกขึ้นมาในฐานะกรอบคิดสำคัญของการพัฒนาพร้อมสมัย โดยเน้นการออกแบบนโยบายที่ตระหนักถึงความแตกต่าง ความเปราะบาง และศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของประชาชนทุกกลุ่ม แนวคิดนี้ไม่ได้มุ่งเพียงการขยายความครอบคลุมของบริการรัฐในเชิงปริมาณ หากแต่ให้ความสำคัญกับความเปราะบางเชิงผลลัพธ์และการเข้าถึงที่แท้จริง (เดชตมจล สาลี, 2568) อย่างไรก็ตาม ในบริบทสังคมไทย การศึกษานโยบายที่ไม่ทิ้งใครไว้ข้างหลังยังคงเน้นการวิเคราะห์เชิงโครงสร้างหรือเชิงเทคนิคเป็นหลัก ขณะที่มิติด้านคุณธรรม ความเข้าใจเชิงมนุษย์ และประสบการณ์ชีวิตของกลุ่มเปราะบางยังถูกกล่าวถึงอย่างจำกัด (สัณทฤชณ์ บุญช่วย, 2567)

จากช่องว่างดังกล่าว ผู้เขียนจึงมุ่งเสนอการเมืองแห่งความกรุณาในฐานะกรอบแนวคิดเชิงคุณธรรมที่สามารถเติมเต็มข้อจำกัดของการออกแบบนโยบายสาธารณะแบบเดิม โดยเน้นการผสมผสานความเข้าใจเชิงมนุษย์ ความเห็นอกเห็นใจ และความรับผิดชอบเข้าสู่กระบวนการนโยบาย ตั้งแต่การกำหนดปัญหาไปจนถึงการประเมินผล บทความนี้มีได้มุ่งเสนอกรอบเชิงอุดมคติ หากแต่ต้องการขยายขอบเขตการวิเคราะห์นโยบายที่ไม่ทิ้งใครไว้ข้างหลังให้เชื่อมโยงกับบริบทสังคมไทยอย่างเป็นรูปธรรม และชี้ให้เห็นว่า การเมืองแห่งความกรุณาสามารถเป็นฐานสำคัญในการเสริมสร้างความเป็นธรรมเชิงผลลัพธ์และความชอบธรรมของรัฐในระยะยาวได้

กรอบแนวคิดการเมืองแห่งความกรุณา

ความกรุณา ในบริบททางสังคมและการเมือง หมายถึง ความรู้สึกเห็นอกเห็นใจต่อความทุกข์ของผู้อื่น พร้อมความปรารถนาให้เขาพ้นจากความทุกข์นั้น และลงมือช่วยเหลืออย่างแท้จริง ไม่ใช่เพียงรู้สึกสงสารผ่าน ๆ บนฐานของมนุษยธรรม ซึ่งเมื่อนำมาเป็นกรอบคุณธรรมสาธารณะ จะเปลี่ยนนิยามของคำว่าพลเมือง จากผู้มีสิทธิและหน้าที่ตามรัฐธรรมนูญเป็นผู้มีศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ที่ควรได้รับความใส่ใจ เข้าใจ และโอกาสที่เท่าเทียม แนวคิดดังกล่าวได้รับการสะท้อนในบริบทไทยผ่านงานที่เชื่อมโยงปรัชญาในทางพระพุทธศาสนากับการออกแบบสวัสดิการและนโยบายสาธารณะ โดยนักวิชาการได้เสนอว่า คุณค่าทางพระพุทธศาสนาอย่างความมีเมตตา ความมีสติ และการพึ่งพากัน ควรเป็นฐานของนโยบายสวัสดิการที่เอื้อให้กลุ่มเปราะบางได้รับการดูแลอย่างเป็นองค์รวม ไม่เพียงแต่เรื่องเศรษฐกิจเท่านั้น แต่รวมถึงสุขภาวะทางกาย ทางใจ และคุณภาพชีวิตโดยรวม (Niltakan, 2025) อีกทั้งยังมีนักวิชาการที่เห็นต่าง โดยชี้ว่า แม้ความเมตตาจะถูกมองว่า เป็นเข็มทิศ

ทางคุณธรรม ที่ดูไม่ขัดแย้งกับสังคมเสรีนิยมสมัยใหม่ แต่ก็มีข้อจำกัดและข้อท้าทาย โดยเฉพาะเมื่อความเมตตาถูกนำมาใช้งานในระบบสาธารณสุขอย่างไม่ระมัดระวัง อาจกลายเป็นเครื่องมือของอคติ หรือกลุ่มเปราะบางยังถูกวางในฐานะผู้รับสงสาร มากกว่าคนที่มีศักดิ์ศรีเท่าเทียม (Käpylä & Kennedy, 2014) ดังนั้น การนิยามคำว่า ความเมตตา ในทางการเมืองแห่งความกรุณาจึงไม่ควรมองแค่ความสงสาร หรือความเมตตาแบบเก่า แต่ต้องรวมความยึดมั่นในความเป็นมนุษย์ และโอกาสที่เท่าเทียมเข้าไปด้วย

เมื่อเปรียบเทียบกับแนวคิดทางการเมืองกระแสหลัก ความยุติธรรม การกระจายอำนาจ และสิทธิมนุษยชน โดยแนวคิดแบบดั้งเดิมในรัฐศาสตร์หรือการเมืองมักอิงกับหลัก ความยุติธรรม สิทธิมนุษยชน และการกระจายอำนาจหรือทรัพยากร ซึ่งเน้นโครงสร้าง นโยบาย กฎหมาย และสถาบันเป็นหลัก เพื่อให้เกิดความเสมอภาคและโอกาสที่เท่าเทียม ดังนั้น กรอบความกรุณาจึงเปรียบเสมือนการเติมมิติทางจิตวิญญาณและคุณธรรมให้แก่ โครงสร้างเหล่านั้น โดยไม่ได้แทนที่แต่เสริมให้มีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะเมื่อรัฐ หรือสถาบันไม่สามารถตอบสนองความต้องการของประชากรที่เปราะบางได้อย่างลึกซึ้ง ตัวอย่างในบริบทไทย คือ แนวทางธรรมาภิบาลที่เสนอให้ผู้ปกครองมีทั้งความยุติธรรม ต่อประชาชน และความเมตตากรุณาต่อปัจเจกบุคคล กล่าวคือ รัฐควรดูแลทั้งสังคม โดยรวม และให้เกียรติความเป็นมนุษย์ของคนแต่ละคน (ภัทรพร สิริกาญจน, 2562) และเพื่อให้เห็นภาพของการเปรียบเทียบชัดเจนมากยิ่งขึ้น จึงได้สังเคราะห์เป็นตาราง เปรียบเทียบ เพื่อให้เห็นถึงแนวคิดแบบดั้งเดิม และการเมืองแห่งความกรุณา ดังนี้

ตารางที่ 1 แนวคิดแบบดั้งเดิม และการเมืองแห่งความกรุณา

แนวคิดแบบดั้งเดิม	การเมืองแห่งความกรุณา
เน้นโครงสร้าง กฎหมาย นโยบาย และการกระจายทรัพยากร	เน้นคุณธรรม การเห็นอกเห็นใจ ความรับผิดชอบ ความ เป็นมนุษย์
มองประชาชนเป็นหน่วยนับ/ฐานข้อมูล/ผู้มีสิทธิ	มองประชาชนเป็นคนที่มีชีวิต ประสบการณ์ และความ เปราะบางจริง ๆ
มุ่งความเสมอภาคเชิงโอกาส	มุ่งความเป็นธรรมเชิงผลลัพธ์
มักลดความซับซ้อนของประสบการณ์ส่วนบุคคล	รับฟังเสียงจริง ง่ายต่อการออกแบบนโยบายที่ตอบโจทย์ เชิงบริบทและมนุษย์

จากตารางที่ 1 สามารถเห็นความแตกต่างเชิงกรอบคิดระหว่างแนวคิดแบบดั้งเดิม และการเมืองแห่งความกรุณาได้อย่างชัดเจน โดยแนวคิดดั้งเดิมมักเน้นไปที่โครงสร้างทาง การเมือง กฎหมาย นโยบาย และกลไกสถาบันเป็นแกนกลาง โดยมองประชาชนในฐานะ ผู้มีสิทธิหรือหน่วยข้อมูลที่อยู่ภายใต้การจัดสรรของรัฐ จึงให้ความสำคัญกับหลักความเสมอ ภาคเชิงโอกาสและความเป็นทางการของกระบวนการ แต่กรอบคิดเช่นนี้มีกีดทอนความ

ซับซ้อนของประสบการณ์ชีวิตของแต่ละบุคคล ทำให้ผู้กำหนดนโยบายไม่สามารถมองเห็นความเปราะบางเฉพาะพื้นที่หรือเฉพาะกลุ่มได้อย่างลึกซึ้งเพียงพอ ในทางกลับกันการเมืองแห่งความกรุณา เสนอให้รัฐและผู้ออกแบบนโยบายมองประชาชนผ่านสายตาที่เห็นความเป็นมนุษย์อย่างเต็มมิติ โดยตระหนักถึงชีวิต ความต้องการ ความทุกข์ และเงื่อนไขทางสังคมที่แตกต่างกันของแต่ละคน มากกว่าจะมองผ่านตัวเลขหรือสถิติในเชิงนามธรรม กรอบคิดนี้จึงให้ความสำคัญกับคุณธรรม เช่น ความเห็นอกเห็นใจ ความรับผิดชอบต่อส่วนรวม และความเข้าใจเชิงประสบการณ์ พร้อมทั้งเน้นการรับฟังเสียงของผู้ได้รับผลกระทบจริง เพื่อให้เกิดนโยบายที่ตอบสนองต่อความเป็นจริงในชีวิตประจำวันได้มากขึ้น

จากความแตกต่างดังกล่าว การเมืองแห่งความกรุณาจึงทำให้การออกแบบนโยบายมีความละเอียดอ่อนต่อมนุษย์มากกว่า ส่งเสริมความยุติธรรมเชิงผลลัพธ์มากกว่าความเสมอภาคเชิงรูปแบบ และเปิดพื้นที่ให้ประชาชนมีบทบาทร่วมในการกำหนดนโยบายด้วยมุมมองที่ยืดหยุ่นกับความเปราะบางและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ แนวคิดนี้จึงเป็นการขยับการเมืองออกจากกรอบเทคนิคแบบแข็งทื่อ ไปสู่รูปแบบที่เข้าใจความซับซ้อนของสังคมร่วมสมัย และช่วยให้รัฐสามารถตอบสนองปัญหาได้อย่างลึกซึ้ง เข้าถึง และยั่งยืนมากยิ่งขึ้น อีกทั้งเมื่อผสมผสานระหว่างสติ (Mindfulness) + กรุณา (Compassion) + ความรับผิดชอบ (Responsibility) เข้าด้วยกัน กรอบนี้สามารถกลายเป็นแก่นของประชาธิปไตยที่มีคุณธรรมได้ เช่น สติ ทำให้สังเกตและเข้าใจความทุกข์ เจ็บใจ และความต้องการที่แท้จริงของประชาชน ไม่ใช่ตัดสินจากภาพรวมหรือข้อมูลเชิงสถิติอย่างเดียว กรุณา เป็นแรงขับให้รัฐหรือผู้กำหนดนโยบายลงมือด้วยความห่วงใย เข้าใจมนุษย์และความเปราะบางในสังคม และความรับผิดชอบ ทำให้การออกแบบ/ตัดสินใจเชิงนโยบายมีจริยธรรม มุ่งผลดีต่อประชาชน ไม่ใช่ผลประโยชน์ทางการเมืองหรือเศรษฐกิจเท่านั้น การคิดแบบนี้สั้นคลอน นิยามประชาธิปไตยแบบเดิมที่อาจเน้นแค่กลไกเลือกตั้ง สิทธิ เสรีภาพ และการกระจายอำนาจ แต่ละเลยความเป็นมนุษย์ที่อยู่เบื้องหลัง สิ่งนี้จึงคล้ายคลึงการศึกษาเรื่องของจิตสาธาณณะของนักวิชาการ ที่ชี้ว่า ประชาธิปไตยต้องมีฐานคุณธรรม และต้องสร้างพลเมืองที่ตระหนักในความเป็นส่วนรวมและการรับผิดชอบต่อสังคม (อานันท์ กาญจนพันธ์, 2564) ดังนั้น สติ ความกรุณา และความรับผิดชอบต่อสังคม จึงไม่ใช่เพียงแค่หลักธรรมชาติเท่านั้น แต่สามารถเป็นแกนกลางของการเมืองสมัยใหม่ที่ผสมผสานคุณธรรมกับประชาธิปไตยให้เข้ากันได้

ดังนั้น เมื่อรัฐหรือสังคมใช้กรอบการเมืองแห่งความเห็นอกเห็นใจ หรือ Politics of Compassion จะช่วยลดอคติและเปิดช่องให้มองคนจากความเป็นมนุษย์ก่อนมองจากตัวเลข ฐานะ เชื้อชาติ เชื้อสาย อีกทั้งยังช่วยเบลอขอบเขต เรา เขา และลดการตีตราต่อกลุ่มเปราะบาง ด้วยการเพิ่มความเข้าใจ โดยรัฐหรือผู้กำหนดนโยบายรับฟังเสียงจริงของผู้ได้รับผลกระทบ เข้าใจปัญหาในเชิงประสบการณ์ ไม่ใช่แค่ผ่านดัชนีทางสถิติ พร้อมทั้ง

สร้างความร่วมมือ โดยให้ประชาชนเป็นหุ้นส่วนในการออกแบบนโยบาย ส่งเสริมความเป็นพลเมือง และเพิ่มความชอบธรรมของรัฐ ด้วยการกำกับดูแลที่ยืนอยู่บนบรรทัดฐานที่ยังรากด้วยความเห็นอกเห็นใจ จะนำไปสู่ระบบสวัสดิการที่ยั่งยืนและครอบคลุม โดยเฉพาะในสังคมที่มีความเปราะบางสูง (Niltakan, 2025) ในขณะเดียวกัน ถ้าใช้โดยไม่ระมัดระวังความเห็นอกเห็นใจอาจกลายเป็นเพียงเครื่องมือแห่งความสงสารที่เสริมความเหลื่อมล้ำแทนที่จะสร้างความเท่าเทียมจริง ๆ ดังนั้น กุญแจ คือ การบูรณาการความเห็นอกเห็นใจกับความยุติธรรม สิทธิ และโครงสร้างที่รองรับ เพื่อให้สังคมได้เข้าใจถึงการเมืองแห่งความกรุณาอย่างแท้จริง

สรุปได้ว่า กรอบแนวคิดการเมืองแห่งความกรุณาพยายามที่จะเลื่อนจุดสนใจของการเมืองออกจากกรอบการจับจ้องแต่โครงสร้าง กฎหมาย และตัวเลขทางเทคนิคเพียงอย่างเดียว ไปสู่การเห็นถึงความเป็นมนุษย์ของประชาชนในมิติที่กว้างขึ้น ความกรุณาในฐานะคุณธรรมสาธารณะไม่ได้มาแทนที่หลักความยุติธรรม สิทธิมนุษยชน หรือการกระจายอำนาจ แต่เข้ามาเติมเต็มให้หลักการเหล่านั้นมีความหมายในเชิงปฏิบัติมากขึ้น โดยเฉพาะเมื่อต้องเผชิญกับบริบทของสังคมที่มีความเหลื่อมล้ำและความเปราะบางสูง เมื่อผลสสารระหว่างสติในการตระหนักรู้ ความกรุณาในการเข้าใจผู้อื่น และความรับผิดชอบต่อผลกระทบของนโยบาย กรอบคิดนี้ก็สามารถวางรากฐานให้ประชาธิปไตยที่มีคุณธรรมได้ ทั้งช่วยลดอคติ เปิดพื้นที่ให้เกิดความร่วมมือ และเสริมความชอบธรรมของรัฐในระยะยาว อย่างไรก็ตาม การเมืองแห่งความกรุณาจะเกิดผลได้จริงก็ต่อเมื่อถูกบูรณาการเข้ากับมิติของโครงสร้าง ความยุติธรรม และสิทธิอย่างรอบคอบเท่านั้น มิฉะนั้น ความกรุณาอาจถูกลดทอนให้เหลือแค่ความสงสารในแบบอุปถัมภ์ ซึ่งทำยที่สุดแล้วไม่สามารถนำไปสู่ความเป็นธรรมทางสังคมได้อย่างแท้จริง

แนวคิดการออกแบบนโยบายแบบครอบคลุม

แนวคิดนี้เกิดขึ้นจากการวิพากษ์ข้อจำกัดของนโยบายสาธารณะแบบเดิม ๆ ที่มีที่ตั้งอยู่บนสมมติฐานว่า ประชาชนทุกคนสามารถเข้าถึงบริการและทรัพยากรของรัฐได้อย่างเท่าเทียมกัน แต่เมื่อพิจารณาให้ดี จะเห็นได้ว่าสมมติฐานนี้ไม่ตรงกับความเป็นจริง โดยเฉพาะเมื่อเกิดวิกฤตต่าง ๆ ปรากฏการณ์ความเหลื่อมล้ำและการถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนก็จะยิ่งชัดเจนขึ้น กรณีของการระบาดของโควิด-19 เป็นตัวอย่างที่เห็นได้ชัดว่าความไม่เท่าเทียมนี้ส่งผลกระทบต่อกลุ่มเปราะบางอย่างรุนแรงเพียงใด ในช่วงที่ไทยรับมือกับโรคโควิด-19 รัฐได้นำมาตรการฉุกเฉินมาใช้เพื่อควบคุมสาธารณสุขและจำกัดเสรีภาพในหลายด้าน แต่กลับไม่มีการออกแบบนโยบายพิเศษที่จะช่วยคุ้มครองกลุ่มคนที่มีความเสี่ยงมากกว่า ไม่ว่าจะเป็นผู้สูงอายุ ผู้พิการ หรือคนที่เข้าถึงข้อมูลและบริการสาธารณสุขได้ไม่เพียงพอ สิ่งนี้สะท้อนให้เห็นถึงช่องว่างของนโยบายที่ไม่ได้ตอบโจทย์ความต้องการ

ของประชาชนทุกกลุ่มอย่างแท้จริง และทำให้กลุ่มคนเหล่านี้ตกอยู่ในสถานะชายขอบของกระบวนการนโยบายสาธารณะอย่างชัดเจน (Amnesty International Thailand, 2020)

ในสังคมไทย ปัญหาเหล่านี้ปรากฏให้เห็นชัดเจนในหลายกรณี โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงที่โรคโควิด-19 แพร่ระบาด รัฐจำเป็นต้องปรับระบบบริการและการจัดการงานสาธารณะให้เข้าสู่รูปแบบดิจิทัลอย่างเร่งด่วน แต่การเปลี่ยนผ่านครั้งนี้กลับเปิดเผยปัญหาความเหลื่อมล้ำเชิงโครงสร้างด้านการเข้าถึงเทคโนโลยีให้เห็นอย่างชัดเจน และจากงานวิเคราะห์ของสถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย พบว่า เด็กและเยาวชนจำนวนมาก โดยเฉพาะในครัวเรือนที่มีรายได้น้อยและอาศัยอยู่ในพื้นที่ชนบท ไม่สามารถเข้าถึงการเรียนออนไลน์ได้อย่างมีคุณภาพ สาเหตุหลักมาจากการขาดอุปกรณ์ การไม่มีอินเทอร์เน็ตที่เสถียร และสภาพแวดล้อมที่ไม่เอื้อต่อการเรียนรู้ ผลที่ตามมา คือ มาตรการการศึกษาทางไกลซึ่งถูกออกแบบมาให้เป็นนโยบายที่ครอบคลุมทุกคน กลับสร้างผลลัพธ์ที่ไม่เท่าเทียมกันในทางปฏิบัติ และยิ่งตอกย้ำความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาให้รุนแรงขึ้นไปอีก สถานการณ์ดังกล่าวสะท้อนให้เห็นอย่างชัดว่า นโยบายที่อาศัยเทคโนโลยีเป็นหลักโดยไม่คำนึงถึงเงื่อนไขชีวิตที่แตกต่างกันของประชาชน ย่อมทำให้กลุ่มที่ขาดทรัพยากรและทักษะดิจิทัลถูกกันออกจากโอกาสโดยปริยาย และกลายเป็นผู้ที่ถูกมองข้ามในกระบวนการนโยบายสาธารณะ (เสาวรัจ รัตนคำฟู, 2563)

นอกจากนี้ งานวิเคราะห์จาก Policy Watch ยังชี้ให้เห็นว่า ไทยกำลังเผชิญกับความเหลื่อมล้ำเรื้อรัง ที่กีดกร่อนระบบสวัสดิการสังคม เนื่องจากงบประมาณด้านสวัสดิการเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง ขณะที่รายรับของรัฐไม่เพียงพอ ที่สำคัญคือกลุ่มคนจนและผู้มีรายได้น้อยจำนวนมากยังไม่สามารถเข้าถึงสิทธิและบริการพื้นฐานของรัฐได้อย่างเท่าเทียมกัน โดยเฉพาะเมื่อระบบดิจิทัลซึ่งตั้งใจจะนำมาใช้เพื่ออำนวยความสะดวก กลับกลายเป็นอุปสรรคสำหรับผู้ที่ไม่มีฐานข้อมูลดิจิทัลครบถ้วนหรือขาดทักษะด้านดิจิทัล ทำให้ช่องว่างทางสังคมและการเข้าถึงบริการยิ่งกว้างขึ้น และเป็นภาระต่อระบบสวัสดิการโดยรวม (ธีรวัฒน์ หวังธิตธีรกุล, 2568) สถานการณ์เหล่านี้ชี้ให้เห็นอย่างชัดเจนว่า การออกแบบนโยบายแบบเดิม ๆ ที่เน้นเพียงการดำเนินการจากศูนย์กลางและใช้เทคโนโลยีเป็นหลัก หากไม่คำนึงถึงความแตกต่างของบริบทและชีวิตจริงของผู้คน จะทำให้บางกลุ่มถูกทิ้งไว้ข้างหลังและไม่ได้รับบริการตามที่นโยบายตั้งใจไว้อย่างแท้จริง

สรุปได้ว่า แนวคิดการออกแบบนโยบายแบบครอบคลุมสะท้อนความจำเป็นที่รัฐจะต้องปรับวิธีคิด จากการมองนโยบายเป็นเพียงเครื่องมือเชิงเทคนิค ไปสู่การมองนโยบายในฐานะกระบวนการทางสังคมที่ต้องคำนึงถึงศักดิ์ศรี ความแตกต่าง และเงื่อนไขชีวิตจริงของประชาชนอย่างรอบด้าน บทเรียนจากวิกฤตโควิด-19 ชี้ให้เห็นชัดเจนว่า นโยบายที่ไม่ตระหนักถึงความเหลื่อมล้ำเชิงโครงสร้าง โดยเฉพาะด้านดิจิทัลและการเข้าถึงบริการ

ยอมทำให้กลุ่มเปราะบางถูกมองข้ามและถูกทิ้งไว้ข้างหลัง ดังนั้น การออกแบบนโยบายแบบครอบคลุมจึงไม่ใช่เพียงการขยายความครอบคลุมของบริการรัฐให้กว้างขึ้น แต่คือการสร้างกระบวนการนโยบายที่เปิดพื้นที่ให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมอย่างแท้จริง ลดอุปสรรคในการเข้าถึง และมุ่งสู่ผลลัพธ์ที่เป็นธรรม ซึ่งนี่คือฐานรากสำคัญของการเมืองแห่งความกรุณาในสังคมไทยร่วมสมัย

การเมืองเชิงกรุณาและผลต่อความชอบธรรมของรัฐ

ความชอบธรรมของรัฐในสังคมประชาธิปไตยร่วมสมัยไม่ได้เกิดจากการมีอำนาจตามกฎหมายเพียงอย่างเดียว หากแต่ขึ้นอยู่กับการยอมรับของประชาชนต่อการใช้อำนาจนั้นว่าเป็นไปเพื่อประโยชน์สาธารณะ เคารพศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ และไม่สร้างภาระที่ไม่เป็นธรรมต่อกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง การเมืองเชิงกรุณาในความหมายนี้จึงหมายถึงการใช้อำนาจรัฐโดยคำนึงถึงความเปราะบาง ความแตกต่าง และเงื่อนไขชีวิตจริงของประชาชน ซึ่งมีความสัมพันธ์โดยตรงกับการสร้างความไว้วางใจและความยินยอมทางสังคมต่อรัฐ โดยเฉพาะในสถานการณ์วิกฤตที่รัฐจำเป็นต้องใช้อำนาจอย่างเข้มข้น

กรณีการบริหารจัดการสถานการณ์โควิด-19 ในประเทศไทยสะท้อนความสัมพันธ์ดังกล่าวอย่างชัดเจน เพราะมีมาตรการรับมือโรคระบาดของรัฐไทยจำนวนหนึ่งถูกออกแบบภายใต้กรอบความมั่นคงและการควบคุมสาธารณสุข แต่ขาดการคำนึงถึงผลกระทบด้านสิทธิมนุษยชนและความเปราะบางของกลุ่มเฉพาะ เช่น ผู้สูงอายุ ผู้พิการ แรงงานนอกระบบ และผู้ที่เข้าถึงข้อมูลด้านสาธารณสุขได้อย่างจำกัด ส่งผลให้ประชาชนบางกลุ่มรู้สึกว่าการตนเองถูกมองข้ามและไม่ได้รับการคุ้มครองอย่างเท่าเทียม (Amnesty International Thailand, 2020) สถานการณ์นี้ทำให้การใช้อำนาจของรัฐ แม้จะชอบด้วยกฎหมายกลับถูกตั้งคำถามในเชิงความถูกต้องและความเป็นธรรม ซึ่งทำให้เกิดการสั่นคลอนของความชอบธรรมในสายตาประชาชน

นอกจากนี้ ความชอบธรรมของรัฐยังถูกท้าทายผ่านมิติความเหลื่อมล้ำเชิงโครงสร้าง โดยเฉพาะเมื่อรัฐนำเทคโนโลยีดิจิทัลมาเป็นกลไกหลักของการให้บริการและการเยียวยา งานวิเคราะห์ของสถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทยระบุว่า ช่องว่างทางดิจิทัลทำให้ประชาชนจำนวนมาก โดยเฉพาะเด็ก เยาวชน และครัวเรือนรายได้น้อย ไม่สามารถเข้าถึงนโยบายด้านการศึกษาและสวัสดิการได้อย่างเท่าเทียม ส่งผลให้นโยบายที่ถูกออกแบบในฐานะถ่วงน้ำหนักกลับสร้างผลลัพธ์ที่ไม่เป็นธรรมในทางปฏิบัติ (เสาวจรรัตน์คำฟู, 2563) ดังนั้น รัฐบาลจะต้องเข้าใจว่า สุขภาพมีค่าดังความร่ำรวยซึ่งนักการเมืองต้องลงทุนทรัพยากรให้กับระบบสาธารณสุขมากกว่านี้และทำให้ประชากรทุกคนสามารถเข้าถึงได้อย่างเท่าเทียมกัน พร้อมทั้งทำให้สังคมมีความมั่นคง และการจะทำแบบนั้นได้

จำเป็นต้องแก้ไขความเหลื่อมล้ำทางโครงสร้างระหว่างประเทศเพื่อให้ประเทศกำลังพัฒนาได้รับใช้ประชาชนของตนเองไม่ใช่รัฐเจ้าหนี้ เมื่อรัฐไม่สามารถรับมือกับข้อจำกัดเชิงโครงสร้างเหล่านี้ได้ ความไว้วางใจต่อรัฐจึงลดลง และความชอบธรรมของนโยบายถูกตั้งคำถามอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

บทบาทของสื่อและการสื่อสารทางการเมืองจึงมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการฟื้นฟูความชอบธรรมของรัฐในบริบทดังกล่าวให้เห็นว่า ความเหลื่อมล้ำเรื้อรังและการเข้าถึงสวัสดิการที่ไม่เท่าเทียมได้กัดกร่อนระบบสวัสดิการสังคมไทย และทำให้ประชาชนจำนวนมากรู้สึกได้ว่า รัฐไม่สามารถปกป้องชีวิตความเป็นอยู่ของตนได้อย่างแท้จริง (ธีรวัฒน์ หวังจิตติธรรมา, 2568) แต่ในขณะเดียวกันนั้น สื่อมวลชนและพื้นที่สาธารณะออนไลน์ทำหน้าที่เป็นกลไกกำกับตรวจสอบ ทำให้เสียงของกลุ่มเปราะบางและผู้ได้รับผลกระทบจากนโยบายปรากฏต่อสาธารณะ ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่บังคับให้รัฐต้องปรับท่าทีและนโยบายให้มีความละเอียดอ่อนและเห็นอกเห็นใจมากขึ้น

กล่าวโดยสรุป การเมืองเชิงบูรณาการมีศักยภาพในการเสริมสร้างความชอบธรรมของรัฐผ่านการใช้อำนาจที่ตระหนักถึงความเป็นมนุษย์ ลดการกีดกันเชิงโครงสร้าง และเปิดพื้นที่ให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการตรวจสอบและกำหนดทิศทางนโยบาย เมื่อรัฐสามารถแสดงให้เห็นว่าการใช้อำนาจตั้งอยู่บนความห่วงใย ความเป็นธรรม และความรับผิดชอบต่อผลกระทบที่เกิดขึ้นจริง ความไว้วางใจของประชาชนย่อมเพิ่มขึ้น และความชอบธรรมของรัฐจะไม่ได้ตั้งอยู่บนกฎหมายเพียงอย่างเดียว หากแต่หยั่งรากอยู่บนการยอมรับของสังคมอย่างแท้จริง

ข้อเสนอเชิงนโยบายสำหรับสังคมที่ไม่ทิ้งใครไว้ข้างหลัง

การขับเคลื่อนสังคมที่ไม่ทิ้งใครไว้ข้างหลังต้องเริ่มจากการบูรณาการความกรุณาเข้าสู่ทุกขั้นตอนของวงจรรายนโยบายสาธารณะ ตั้งแต่กำหนดปัญหา ออกแบบ นำไปปฏิบัติ จนถึงติดตามผล เพื่อให้การเมืองไทยตอบโจทย์ชีวิตจริงของประชาชน โดยเฉพาะกลุ่มเปราะบางอย่างผู้สูงอายุ เพื่อให้ปัญหาที่ถูกหยิบยกขึ้นมาสะท้อนความทุกข์ ความไม่มั่นคง และข้อจำกัดเชิงโครงสร้างที่ผู้คนเผชิญอยู่จริง เมื่อเข้าสู่ขั้นการออกแบบนโยบาย ความกรุณาควรถูกแปลงเป็นหลักการเชิงปฏิบัติ เช่น การออกแบบนโยบายที่ยืดหยุ่นตามบริบทพื้นที่ การลดเงื่อนไขที่เป็นอุปสรรคต่อการเข้าถึง และการคำนึงถึงผลกระทบที่แตกต่างกันต่อกลุ่มประชาชนหลากหลาย ไม่ใช่เพียงการประกาศนโยบายถ้อยคำในเชิงรูปแบบเท่านั้น แต่ควรเปลี่ยนจากการพึ่งพาสถิติหรือค่าเฉลี่ย ไปสู่การรับฟังเรื่องราวชีวิตของประชาชน เช่น การสัมภาษณ์ชุมชนผู้สูงอายุในชนบทเพื่อเปิดเผยช่องว่างบริการสุขภาพ พร้อมทั้งมุ่งเน้นไป

ที่ความเมตตากรุณาที่จะช่วยให้ปัญหาสะท้อนความทุกข์และข้อจำกัดโครงสร้างจริง แนวทางนี้ลดความคลาดเคลื่อนและเพิ่มความชอบธรรมนโยบาย (เดชสมงคล สาโล, 2568)

ควบคู่กันนั้น การสร้างสังคมที่ไม่ทิ้งใครไว้ข้างหลังจำเป็นต้องอาศัยการพัฒนา วัฒนธรรมทางการเมืองที่เน้นการรับฟังและการเคารพความแตกต่าง รัฐและสถาบันทางการเมืองควรส่งเสริมการสื่อสารที่ลดการตีตราและการแบ่งขั้ว โดยเปิดพื้นที่ให้เสียงของกลุ่มที่มักถูกทำให้เงียบหรือถูกมองว่าเป็นภาระได้ปรากฏในพื้นที่สาธารณะอย่างมีศักดิ์ศรี วัฒนธรรมทางการเมืองเช่นนี้ช่วยให้ความขัดแย้งถูกจัดการผ่านการสนทนาและเหตุผล มากกว่าการใช้อำนาจเชิงบังคับ และทำให้ประชาชนรับรู้ว่ามีรัฐไม่ได้เป็นเพียงผู้สั่งการ แต่เป็นผู้ร่วมรับผิดชอบต่อความทุกข์และความหวังของสังคมโดยรวม ดังนั้น ความกรุณา ต้องเป็นหลักปฏิบัติ เช่น สร้างนโยบายปรับตามบริบทท้องถิ่น ลดเงื่อนไขเข้าถึง และคำนึงถึงผลกระทบต่างกันต่อกลุ่มหลากหลาย เช่น นโยบาย Policy Co-Creation Lab หรือ ห้องสร้างนโยบายร่วม ที่เป็นเวทีออกแบบนโยบายเชิงปฏิบัติที่เปิดพื้นที่ให้ทุกภาคส่วน ร่วมคิด ร่วมออกแบบ และร่วมผลักดันแนวทางสู่การเปลี่ยนแปลงจริง (กลุ่มงานสื่อสารสังคม, 2568) ตัวอย่างที่เห็นได้ชัด คือ โครงการ Participatory Budgeting ในกรุงเทพฯ ที่ชุมชนตัดสินใจบงเอง การเมืองแห่งความกรุณาจึงทำหน้าที่ลดระยะห่างเชิงอำนาจ และสร้างความไว้วางใจซึ่งเป็นฐานสำคัญของความชอบธรรมทางการเมือง นอกจากนี้ การออกแบบเครื่องมือเชิงนโยบายควรเปิดโอกาสให้กลุ่มเปราะบางมีบทบาทเป็นผู้กำหนด นโยบายร่วม มากกว่าจะเป็นเพียงผู้รับผลของนโยบายในภายหลัง แนวคิดการร่วมสร้าง นโยบาย (Co-Creation) ช่วยให้รัฐเข้าใจปัญหาในเชิงประสบการณ์ ลดความคลาดเคลื่อน ระหว่างเจตนา นโยบายกับผลลัพธ์ในทางปฏิบัติ และเพิ่มความเป็นเจ้าของของประชาชน ต่อนโยบายสาธารณะ เครื่องมื่อดังกล่าวอาจอยู่ในรูปแบบของเวทีปรึกษาหารือเชิงพื้นที่ กลไกผู้แทนกลุ่มเปราะบางในกระบวนการออกแบบนโยบาย หรือการทดลองนโยบายในระดับท้องถิ่นก่อนขยายผลในระดับประเทศ การเปิดพื้นที่ให้ผู้ได้รับผลกระทบได้ร่วมตัดสินใจ ไม่เพียงช่วยให้ตอบโจทย์ชีวิตจริงมากขึ้น แต่ยังสะท้อนการเคารพศักดิ์ศรีและความสามารถของประชาชนในฐานะพลเมืองอย่างแท้จริง (สุปรียา หวังพัชรพล, 2563)

ท้ายที่สุด การวางสถาบันและกลไกรองรับเป็นเงื่อนไขสำคัญที่จะทำให้การเมืองแห่งความกรุณาไม่กลายเป็นเพียงวาทกรรมเชิงศีลธรรม รัฐควรพัฒนาพื้นที่สนทนาเชิง สาธารณะที่ปลอดภัยและเปิดกว้าง เพื่อให้ประชาชนสามารถแสดงความคิดเห็น วิพากษ์ นโยบาย และตรวจสอบการใช้อำนาจได้อย่างสร้างสรรค์ ควบคู่กับการเสริมสร้างกลไก ความรับผิดชอบที่ยึดหลักคุณธรรม เช่น ระบบร้องเรียนที่เข้าถึงง่าย การประเมินนโยบาย โดยคำนึงถึงผลกระทบต่อกลุ่มเปราะบาง และการเปิดเผยข้อมูลอย่างโปร่งใส เมื่อสถาบันทางการเมืองสามารถรองรับการใช้อำนาจอย่างมีความกรุณา ความรับผิดชอบ และ

การมีส่วนร่วมของประชาชนได้อย่างเป็นระบบ สังคมย่อมมีศักยภาพในการก้าวไปสู่การพัฒนาที่ไม่ทิ้งใครไว้ข้างหลังอย่างยั่งยืน

หากกรอบการเมืองแห่งความกรุณาถูกนำไปบูรณาการอย่างเป็นระบบในกระบวนการกำหนดนโยบายสาธารณะ อนาคตของการเมืองและการบริหารภาครัฐไทยย่อมมีแนวโน้มเปลี่ยนผ่านจากรูปแบบที่เน้นการควบคุมและการจัดสรรทรัพยากรจากศูนย์กลาง ไปสู่การเมืองที่ให้ความสำคัญกับความไว้วางใจ การมีส่วนร่วม และความเป็นธรรมเชิงผลลัพธ์มากขึ้น นโยบายสาธารณะจะไม่ถูกประเมินจากความครบถ้วนของขั้นตอนหรือความถ่วงน้ำหนักในเชิงรูปแบบเพียงอย่างเดียว แต่จะถูกพิจารณาจากความสามารถในการตอบสนองต่อความเปราะบางและเงื่อนไขชีวิตจริงของประชาชนแต่ละกลุ่ม อนาคตภาพดังกล่าวชี้ให้เห็นว่าความชอบธรรมของรัฐจะไม่ได้ตั้งอยู่บนอำนาจตามกฎหมายเป็นหลัก หากแต่หยั่งรากอยู่บนการยอมรับของสังคมว่าการใช้อำนาจรัฐตั้งอยู่บนความห่วงใย ความรับผิดชอบ และการเคารพศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์อย่างแท้จริง ซึ่งสอดคล้องกับข้อเสนอที่ชี้ว่า การเมืองที่มีฐานคุณธรรมและจิตสาธารณะเป็นเงื่อนไขสำคัญของประชาธิปไตยที่ยั่งยืน (อานันท์ กาญจนพันธ์, 2564)

ในเชิงการนำไปใช้ประโยชน์ กรอบการเมืองแห่งความกรุณาสามารถเป็นฐานคิดสำคัญในการพัฒนานโยบายสวัสดิการ การบริหารราชการ และการพัฒนาประชาธิปไตยในระดับต่าง ๆ โดยเฉพาะในบริบทที่สังคมไทยเผชิญความเหลื่อมล้ำเรื้อรังและข้อจำกัดในการเข้าถึงบริการของรัฐ การออกแบบนโยบายที่เปิดพื้นที่ให้ประชาชนและกลุ่มเปราะบางมีบทบาทร่วมในการกำหนดทิศทาง จะช่วยลดช่องว่างระหว่างเจตนานโยบายกับผลลัพธ์ในทางปฏิบัติ และเพิ่มประสิทธิภาพของการใช้งบประมาณและทรัพยากรสาธารณะในระยะยาว นอกจากนี้ การบูรณาการความกรุณาเข้ากับกลไกนโยบายยังช่วยเสริมสร้างความยืดหยุ่นของรัฐในการรับมือกับวิกฤตในอนาคต และลดการกีดกันความไว้วางใจที่เกิดจากนโยบายที่ไม่สอดคล้องกับชีวิตจริงของประชาชน ดังที่งานศึกษาหลายชิ้นชี้ให้เห็นว่า การพัฒนาที่ไม่ทิ้งใครไว้ข้างหลังจำเป็นต้องอาศัยทั้งการปรับโครงสร้างนโยบายและการเปลี่ยนกรอบคิดทางการเมืองให้เห็นประชาชนเป็นผู้ร่วมสร้างสังคม ไม่ใช่เพียงผู้รับการสงเคราะห์จากรัฐ (เดชสมงคล สาโล, 2568)

สรุปได้ว่า ข้อเสนอเชิงนโยบายสำหรับสังคมที่ไม่ทิ้งใครไว้ข้างหลังจำเป็นต้องตั้งอยู่บนการบูรณาการความกรุณาเข้ากับวงจรรณโยบายสาธารณะอย่างเป็นรูปธรรมทั้งในระดับกระบวนการ วัฒนธรรมทางการเมือง เครื่องมือเชิงนโยบาย และสถาบันรองรับการออกแบบนโยบายที่รับฟังประสบการณ์ชีวิตจริง เปิดพื้นที่ให้กลุ่มเปราะบางมีส่วนร่วมและยึดหลักความเป็นธรรมเชิงผลลัพธ์ จะช่วยลดความคลาดเคลื่อนระหว่างเจตนานโยบายกับผลลัพธ์ในทางปฏิบัติ พร้อมทั้งเสริมสร้างความไว้วางใจและความชอบธรรมของรัฐใน

ระยะยาว ภายใต้กรอบการเมืองแห่งความกรุณา นโยบายสาธารณะจึงไม่ใช่เพียงเครื่องมือบริหารจัดการ หากแต่เป็นกระบวนการทางสังคมที่เคารพศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์และเปิดโอกาสให้ประชาชนทุกกลุ่มร่วมกำหนดอนาคตของสังคมอย่างแท้จริง

องค์ความรู้ใหม่

องค์ความรู้ที่ได้จากการศึกษานี้สะท้อนให้เห็นถึงข้อจำกัดเชิงโครงสร้างของนโยบายสาธารณะแบบดั้งเดิมที่ครอบงำการเมืองไทยมาอย่างยาวนาน โดยนโยบายจำนวนมากถูกออกแบบภายใต้กรอบมาตรฐานเดียว มุ่งเน้นความเป็นถ่วงหน้าและความเสมอภาคเชิงรูปแบบ ขณะเดียวกันกลับมองประชาชนในฐานะผู้รับบริการหรือหน่วยข้อมูลทางสถิติมากกว่าจะมองเป็นมนุษย์ที่มีชีวิต ประสบการณ์ และเงื่อนไขชีวิตที่แตกต่างกัน กรอบคิดเช่นนี้ทำให้กลุ่มเปราะบางจำนวนมากถูกมองไม่เห็นในกระบวนการนโยบาย และนำไปสู่ผลลัพธ์ที่ตอกย้ำความเหลื่อมล้ำเชิงผลลัพธ์ แม้นโยบายจะดูเป็นธรรมก็ตาม

ภาพที่ 1 องค์ความรู้ใหม่

จากภาพที่ 1 องค์ความรู้ใหม่ คือ การเมืองแห่งความกรุณาในฐานะกรอบคุณธรรมสาธารณะที่ช่วยปรับมุมมองของการเมืองและนโยบายสาธารณะให้ยึดโยงกับความเป็นมนุษย์อย่างเต็มมิติ การเมืองแห่งความกรุณาเน้นการมองประชาชนเป็นมนุษย์ที่มีศักดิ์ศรีเห็นความเปราะบางและความแตกต่างของชีวิต และให้ความสำคัญกับความเป็นธรรมเชิงผลลัพธ์มากกว่าความเสมอภาคเชิงนามธรรม แก่นสำคัญของกรอบคิดนี้ คือ การเข้าใจชีวิตจริงของผู้คนก่อนการออกแบบนโยบาย มิใช่การเริ่มต้นจากแบบแผนหรือกรอบเทคนิค

เพียงอย่างเดียว ภายใต้กรอบการเมืองแห่งความกรุณา เครื่องมือเชิงนโยบายจึงต้องเปลี่ยนตามไปด้วย เช่น การร่วมสร้างนโยบาย การรับฟังประสบการณ์ชีวิตจริงของประชาชน และการเปิดพื้นที่ให้กลุ่มเปราะบางมีส่วนร่วมในกระบวนการออกแบบนโยบายที่เป็นกลไกสำคัญที่ช่วยลดช่องว่างระหว่างเจตนา นโยบายกับผลลัพธ์ในทางปฏิบัติ การออกแบบนโยบายที่ยืดหยุ่นตามบริบทพื้นที่ และการเปลี่ยนบทบาทของประชาชนจากผู้รับเป็นผู้กำหนดนโยบายร่วม ไม่เพียงทำให้นโยบายตอบโจทย์ชีวิตจริงมากขึ้น แต่ยังสร้างความรู้สึกเป็นเจ้าของและความผูกพันของประชาชนต่อรัฐ ดังนั้น นโยบายที่ดีจึงไม่ได้วัดจากความเป็นทางการของแบบแผนหรือความสวยงามของกระบวนการ แต่ต้องวัดจากความสามารถในการไม่ทิ้งใครไว้ข้างหลังในชีวิตจริงของประชาชน

สรุป

การเมืองแห่งความกรุณาและการออกแบบนโยบายที่ไม่ทิ้งใครไว้ข้างหลังเป็นแนวคิดที่เสนอว่า การใช้อำนาจและการกำหนดนโยบายของรัฐควรตั้งอยู่บนพื้นฐานของการเคารพในศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ การเข้าใจความเปราะบางและความแตกต่างของผู้คน และความรับผิดชอบต่อรัฐที่มีต่อผลกระทบที่เกิดขึ้นจริงในชีวิตของประชาชน โดยเน้นย้ำว่าประชาชนไม่ใช่แค่ผู้รับบริการหรือตัวเลขทางสถิติ แต่เป็นมนุษย์ที่มีชีวิต มีเรื่องราว มีข้อจำกัด และมีบริบทที่แตกต่างกัน ดังนั้น รัฐและผู้กำหนดนโยบายจึงต้องรับฟังและคำนึงถึงสิ่งเหล่านี้อย่างจริงจังในทุกขั้นตอนของการทำนโยบายสาธารณะ รวมถึงการเปิดให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม และความยืดหยุ่นที่สามารถปรับให้เหมาะสมกับบริบทของแต่ละพื้นที่และสังคม แต่ทั้งนี้ไม่ได้หมายความว่า จะละทิ้งหลักความยุติธรรม สิทธิมนุษยชน หรือโครงสร้างทางการเมืองที่มีอยู่เดิม แต่เป็นการเติมเต็มให้หลักการเหล่านั้นสามารถตอบโจทย์ความเป็นจริงของสังคมได้ดีขึ้นและลึกซึ้งมากขึ้น การเมืองแห่งความกรุณาจึงเป็นกรอบความคิดที่สำคัญในการพัฒนาการเมืองและนโยบายสาธารณะ เพื่อสร้างความไว้วางใจระหว่างรัฐกับประชาชน เสริมสร้างความชอบธรรมของรัฐ และผลักดันให้เกิดการพัฒนาสังคมที่ไม่ทิ้งใครไว้ข้างหลังอย่างแท้จริงและยั่งยืน

เอกสารอ้างอิง

- กลุ่มงานสื่อสารสังคม. (2568). *Policy Co-Creation Lab – ห้องสร้างนโยบายร่วม*. สืบค้น 7 มกราคม 2568, จาก <https://www.nationalhealth.or.th/associate/th/162>
- ฉัฐวัฒน์ ชัชวาลย์. (2567). ความเหลื่อมล้ำในสังคมไทย ความท้าทายและการปรับตัวสู่ความเท่าเทียม. *วารสารสังคมศึกษาปริทรรศน์*, 1(1), 99-114.

- เดชสมงคล สาโล. (2568). *ว่าด้วยความเมตตากรุณากับการเมือง (On compassion and Politics)*. สืบค้น 30 พฤศจิกายน 2568, จาก <https://shorturl.asia/d8BfS>
- ธีรวัฒน์ หวังฉัตรจิรกุล. (2568). *ความเหลื่อมล้ำเรื้อรัง กัดกร่อนระบบสวัสดิการสังคม*. สืบค้น 23 ธันวาคม 2568, จาก <https://shorturl.asia/tUVxm>
- เพ็ญพิชญ โปธารมภ์. (2564). *การช่วยเหลือกลุ่มเปราะบางที่ได้รับผลกระทบจากสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019: กรณีศึกษาการช่วยเหลือกลุ่มเปราะบางของกรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการในจังหวัดสระบุรี (สารนิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์)*. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ภัทรพร สิริกาญจน. (2562). *ธรรมาภิบาลในศาสตร์พระราชา: การทำหน้าที่กับความเมตตากรุณา*. สืบค้น 30 พฤศจิกายน 2568, จาก <https://shorturl.asia/frx6G>
- ภูริวัจน์ ปุณยวุฒิปรีดา. (2563). ความเหลื่อมล้ำ : แนวคิด สถานการณ์ในประเทศไทย และแนวทางแก้ไข. *วารสารวิชาการรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์*, 2(1), 12–23.
- สันทกฤษณ์ บุญช่วย. (2567). การคาดการณ์ผลลัพธ์ที่เกิดจากการนำนโยบายการสร้าง ความเข้มแข็งให้กับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเพื่อลดปัญหาความเหลื่อมล้ำในสังคมไทยไปสู่การปฏิบัติ. *วารสารสังคมศาสตร์วิจัย*, 15(2), 145-164.
- สุปรียา หวังพัชรพล. (2563). *Co-Creation: กระบวนการร่วมสร้างสรรค์สถาปัตยกรรม*. สืบค้น 7 มกราคม 2568, จาก <https://asajournal.asa.or.th/feature19/>
- เสาวรัจ รัตนคำฟู. (2563). *วิกฤตโควิด-19 รัฐต้องเร่งลดช่องว่างดิจิทัล เพื่อความเท่าเทียมในห้องเรียนออนไลน์*. สืบค้น 25 ธันวาคม 2568, จาก <https://shorturl.asia/GoOwc>
- อานันท์ กาญจนพันธ์. (2564). *จิตสาธารณะของพลเมืองในพื้นที่ของความเคลื่อนไหวทางสังคม*. สืบค้น 30 พฤศจิกายน 2568, จาก <https://shorturl.asia/OBG8Q>
- Amnesty International Thailand. (2020). *Inequality and Austerity: Our Weak Links in Countering COVID-19*. Retrieved December 23, 2025, from <https://www.amnesty.or.th/en/blog/2020/05/inequality-and-austerity-our-weak-links-in-countering-covid-19/>
- Käpylä, J. & Kennedy, D. (2014). Cruel to care? Investigating the governance of compassion in the humanitarian imaginary. *International Theory*, 6(02), 255-292.
- Niltakan, K. (2025). Exploring the Intersection of Public Policy and Buddhist Philosophy in Thailand's Social Welfare System. *Journal of Exploration in Interdisciplinary Methodologies (JEIM)*, 2(2), 1-10.

การไตร่ตรองก่อนเผยแพร่สารทางการเมืองในสื่อสังคมออนไลน์:
การประยุกต์หลักธรรมเพื่อการสื่อสารอย่างรับผิดชอบของพลเมือง*
REFLECTION BEFORE PUBLISHING POLITICAL MESSAGES ON SOCIAL MEDIA:
APPLYING PRINCIPLES FOR RESPONSIBLE CITIZEN COMMUNICATION

พระครูสมุทรวิชานันท์ (ธัญชัย อรินชัย)¹,
พระครูสังฆรักษ์อริวัฒน์ อธิวัฒน์ (วัดตะสิริชัย)²,
พระสมุห์กัมพล กิตติโก (บุญนิยม)³

Phrakhrusamutwachiranuwat (Thananchai Arinjayo)¹,
Phrakhrusangkharak Atiwat Atiwattano (Wattasirichai)²,
Phrasamu Kampol Kittiko (Boonniyom)³

¹วัดเพชรสมุทรวรวิหาร สมุทรสงคราม,

²วัดตะโหนดราย สมุทรสงคราม,

³วัดอินทาราม สมุทรสงคราม

¹Wat Phet Samut Worawihan, Samut Songkhram,

²Wat Tanoodray, Samut Songkhram,

³Wat Intharam, Samut Songkhram,

Corresponding Author E-mail: atiwat9953@hotmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่ออธิบายและวิเคราะห์กระบวนการไตร่ตรองก่อนการเผยแพร่สารทางการเมืองของพลเมืองในสื่อสังคมออนไลน์ โดยบูรณาการแนวคิดทางรัฐศาสตร์ร่วมกับหลักธรรมในพระพุทธศาสนา เพื่อเสนอกรอบการสื่อสารทางการเมืองอย่างมีความรับผิดชอบต่อบริบทสังคมประชาธิปไตยร่วมสมัย โดยมีวัตถุประสงค์เพื่ออธิบายบทบาทของโซเชียลมีเดียในฐานะพื้นที่ทางการเมืองที่ส่งผลต่อพฤติกรรมการรับรู้ การตัดสินใจ และการแสดงออกทางการเมืองของพลเมือง รวมถึงวิเคราะห์ปัญหาการสื่อสารทางการเมืองที่เกิดขึ้นจากข่าวลวง ข้อมูลบิดเบือน การสื่อสารที่ขับเคลื่อนด้วยอารมณ์ และวาทกรรมสร้างความขัดแย้ง โดยใช้การวิเคราะห์และการสังเคราะห์แนวคิดทางรัฐศาสตร์ร่วมกับหลักธรรมในพระพุทธศาสนา เพื่อเสนอกรอบคิดในการกำกับการสื่อสารทางการเมืองในพื้นที่สาธารณะดิจิทัล ผลการศึกษาพบว่า การเมืองบนโซเชียลมีเดียเปิดโอกาสให้พลเมืองมีส่วนร่วมทางการเมืองมากขึ้น แต่ในขณะเดียวกันก็สร้างเงื่อนไขที่เอื้อต่อการบิดเบือนการรับรู้และการขยายอารมณ์ทางการเมือง บทความเสนอให้นำหลักสติ สัมปชัญญะ และสัมมาวาจา มาบูรณาการ

*Received January 7, 2026; Revised January 29, 2026; Accepted February 5, 2026

เป็นกรอบคิดเชิงจริยธรรมและเชิงปฏิบัติในการไตร่ตรองก่อนการเผยแพร่สารทางการเมืองของพลเมือง โดยสติช่วยให้รู้เท่าทันอารมณ์และอิทธิพลของสาร สัมผัสญาณช่วยให้ตระหนักถึงผลกระทบของการสื่อสารต่อผู้อื่นและสังคม และสัมมาวาจาช่วยกำกับรูปแบบการแสดงออกให้เป็นไปอย่างสร้างสรรค์และเคารพความเห็นต่าง ทั้งนี้ได้ชี้ให้เห็นว่า การไตร่ตรองก่อนการเผยแพร่สารทางการเมืองไม่ใช่เพียงความรับผิดชอบเชิงปัจเจก หากแต่เป็นกระบวนการฝึกฝนภายใต้ข้อจำกัดของโครงสร้างแพลตฟอร์มดิจิทัล ซึ่งมีความสำคัญต่อการยกระดับคุณภาพของการสื่อสารทางการเมืองและการธำรงไว้ซึ่งระบอบประชาธิปไตยในยุคดิจิทัล

คำสำคัญ: การเมืองบนโซเชียลมีเดีย; การไตร่ตรองก่อนการเผยแพร่สารทางการเมือง; การสื่อสารทางการเมือง; พลเมืองดิจิทัล; หลักพุทธธรรม

Abstract

This academic article aims to explain and analyze the process of citizens' deliberation prior to the dissemination of political messages on social media by integrating political science perspectives with Buddhist principles. The objective is to propose a framework for responsible political communication within the context of contemporary democratic society. The article examines the role of social media as a political space that shapes citizens' perceptions, decision-making, and political expression, and analyzes key problems of political communication arising from fake news, misinformation, emotionally driven communication, and conflict-generating discourses. The study employs conceptual analysis and synthesis, combining political theory with Buddhist teachings in order to develop a normative framework for regulating political communication in the digital public sphere. The findings indicate that while politics on social media expands opportunities for political participation, it simultaneously creates conditions that facilitate distorted perceptions and the amplification of political emotions. The article proposes the integration of mindfulness (*sati*), clear awareness (*sampajañña*), and right speech (*sammā-vācā*) as an ethical and practical framework for citizens' deliberation before disseminating political messages. Mindfulness enables individuals to recognize emotional impulses and the persuasive power of political content; clear awareness fosters consideration of the social

consequences of communication; and right speech guides modes of political expression toward constructive dialogue and respect for differences. The article further argues that deliberation prior to disseminating political messages should not be viewed merely as an individual moral responsibility, but as an ongoing process of cultivation operating under the structural constraints of digital platforms. Such a process is essential for enhancing the quality of political communication and sustaining democratic values in the digital age.

Keywords: Social Media Politics; Deliberation Before Disseminating Political Messages; Political Communication; Digital Citizenship; Buddhist Principles

บทนำ

ในสังคมประชาธิปไตยร่วมสมัย การสื่อสารทางการเมืองใน สื่อสังคมออนไลน์ ได้กลายเป็นพื้นที่สาธารณะที่มีบทบาทสำคัญต่อกระบวนการรับรู้ การตัดสินใจ และการแสดงออกทางการเมืองของพลเมือง โดยพลเมืองมีได้อยู่ในสถานะผู้รับสารเพียงฝ่ายเดียว หากแต่มีบทบาทเป็นทั้งผู้ผลิต ผู้เผยแพร่ และผู้ขยายความหมายของสารทางการเมือง การเผยแพร่เนื้อหา การแสดงความคิดเห็น และการใช้ถ้อยคำในพื้นที่ดังกล่าวจึงเป็นการกระทำที่มีนัยทางการเมือง และส่งผลกระทบต่อบรรยากาศของพื้นที่สาธารณะโดยรวม ปัจจุบัน สื่อสังคมออนไลน์ได้กลายเป็นองค์ประกอบสำคัญของโครงสร้างทางการเมือง โดยทำหน้าที่เป็นพื้นที่สาธารณะรูปแบบใหม่ที่เอื้อให้ประชาชนสามารถเข้าถึงข้อมูล แสดงความคิดเห็น และมีส่วนร่วมทางการเมืองได้อย่างกว้างขวางมากขึ้น การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวทำให้การเมืองมิได้จำกัดอยู่เพียงในสถาบันหรือพื้นที่ทางกายภาพอีกต่อไป หากแต่ขยายตัวเข้าสู่บริบทดิจิทัลที่มีความรวดเร็ว เชื่อมโยงผู้คนจำนวนมาก และมีศักยภาพในการกำหนดวาระและความหมายทางการเมืองอย่างเข้มข้น (พระครูสังฆรักษ์ศวีร์ ปมุตโต, 2568)

การสื่อสารทางการเมืองผ่านสื่อสังคมออนไลน์มิได้ก่อให้เกิดผลเชิงบวกเพียงด้านการส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนเท่านั้น หากแต่นำมาซึ่งปัญหาเชิงโครงสร้างของการสื่อสารในหลายมิติ โดยเฉพาะการแพร่กระจายของข่าวลวง ข้อมูลบิดเบือน และการนำเสนอเนื้อหาที่ขับเคลื่อนด้วยอารมณ์มากกว่าการอธิบายข้อเท็จจริง ปรากฏการณ์ดังกล่าวส่งผลให้การรับรู้ทางการเมืองของประชาชนมีแนวโน้มคลาดเคลื่อน และการตัดสินใจทางการเมืองมักตั้งอยู่บนพื้นฐานของอารมณ์ ความกลัว หรือความฝักฝายมากกว่าการพิจารณาเชิงเหตุผลอย่างรอบด้าน สถานการณ์เช่นนี้สะท้อนให้เห็นว่าสื่อสังคมออนไลน์มิได้เป็นเพียงช่องทางสื่อสาร หากแต่เป็นพื้นที่ที่อารมณ์ทางการเมืองถูกผลิต

ขยาย และส่งต่ออย่างรวดเร็ว ซึ่งอาจนำไปสู่การแบ่งขั้วทางความคิดและความตึงเครียดในสังคมประชาธิปไตย (ธารงเกียรติ อุทัยสา และคณะ, 2566) ในเงื่อนไขแบบนี้ โซเชียลมีเดียจึงไม่ใช่แค่เครื่องมือสื่อสารธรรมดา แต่เป็นพื้นที่ที่ท่าารมณืทางการเมืองถูกผลิตถูกขยาย และถูกส่งต่อไปอย่างรวดเร็ว การแสดงออกของพลเมืองในโลกออนไลน์มักจะเชื่อมโยงกับอัตลักษณ์ทางการเมืองและความรู้สึกว่าเป็นพวกเดียวกันหรือเป็นฝ่ายตรงข้าม ซึ่งอาจนำไปสู่การแบ่งขั้วทางความคิดและความตึงเครียดในสังคม การสื่อสารทางการเมืองที่ขาดการไตร่ตรองและความรับผิดชอบจึงมีศักยภาพที่จะบั่นทอนบรรยากาศของการอยู่ร่วมกันภายใต้ความเห็นต่างในระบบประชาธิปไตย

ในบริบทดังกล่าว พลเมืองในยุคดิจิทัลจึงต้องเผชิญกับความท้าทายในการใช้เสรีภาพในการสื่อสารควบคู่กับความรับผิดชอบต่อพื้นที่สาธารณะ การเผยแพร่สารทางการเมืองโดยปราศจากการไตร่ตรองอย่างรอบคอบอาจนำไปสู่การขยายความขัดแย้ง การลดทอนความไว้วางใจ และการบ่อนทำลายบรรยากาศของการอยู่ร่วมกันภายใต้ความเห็นต่าง ในขณะที่การสื่อสารที่ตั้งอยู่บนการพิจารณาอย่างมีวิจารณญาณย่อมเอื้อต่อการพัฒนาวัฒนธรรมทางการเมืองที่สร้างสรรค์และเคารพศักดิ์ศรีของผู้อื่น (พระปิฎกกาพงษ์ศักดิ์ ขนติพิโล, 2568) ประเด็นดังกล่าวได้รับการนำเสนออย่างแพร่หลายในลักษณะบทความออนไลน์หรือข้อคิดเห็นเชิงสังคมมาอย่างต่อเนื่อง แต่อย่างไรก็ตามงานเขียนจำนวนมากยังขาดกรอบการอธิบายเชิงทฤษฎีที่เชื่อมโยงการสื่อสารทางการเมืองเข้ากับมิติด้านจริยธรรมและความรับผิดชอบต่อพลเมืองในเชิงระบบ

จากบริบทและปัญหาที่กล่าวมา การไตร่ตรองก่อนการเผยแพร่สารทางการเมืองมิใช่เพียงทักษะด้านการรู้เท่าทันสื่อ หากแต่เป็นกระบวนการทางจริยธรรมและการเมืองที่เกี่ยวข้องกับการกำกับอารมณ์ การตัดสินใจ และความรับผิดชอบต่อพื้นที่สาธารณะ โดยบูรณาการแนวคิดทางรัฐศาสตร์เข้ากับหลักธรรมในพระพุทธศาสนา บทความนี้มีส่วนช่วยเติมเต็มองค์ความรู้ทางวิชาการด้วยการนำเสนอกรอบคิดเชิงบูรณาการที่อธิบายการสื่อสารทางการเมืองของพลเมืองในสื่อสังคมออนไลน์ในฐานะกระบวนการที่เชื่อมโยงเสรีภาพ ความรับผิดชอบต่อ และคุณภาพของระบบประชาธิปไตยร่วมสมัย

การเมืองบนโซเชียลมีเดียกับพฤติกรรมการรับรู้ของพลเมือง

ในบริบทของสังคมร่วมสมัย โซเชียลมีเดียได้เข้ามามีบทบาทอย่างลึกซึ้งต่อกระบวนการรับรู้ทางการเมืองของพลเมือง โดยทำหน้าที่เป็นทั้งแหล่งข้อมูลสาธารณะใหม่ที่เปิดโอกาสให้ประชาชนสามารถแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ตรวจสอบอำนาจรัฐ ระดมทรัพยากรเพื่อจัดตั้งการเคลื่อนไหว และสร้างวัฒนธรรมพลเมืองดิจิทัลที่เข้มแข็ง (พระครูสังฆรักษ์ศวีร์ ปมุตโต, 2568) ภายใต้บริบทดังกล่าว การรับรู้ทางการเมือง

ของประชาชนในปัจจุบันจึงมิได้เกิดจากการรับข่าวสารผ่านสื่อมวลชนแบบดั้งเดิมเพียงด้านเดียว หากแต่เป็นผลจากการเสพข้อมูลที่มีความหลากหลาย รวดเร็วและเปิดโอกาสให้ผู้รับสารมีส่วนร่วมในการผลิตและเผยแพร่ข้อมูลด้วยตนเอง

การสื่อสารทางการเมืองผ่านโซเชียลมีเดียส่งผลโดยตรงต่อความรู้ ความเข้าใจ และทัศนคติของประชาชนต่อระบบการเมืองและนโยบายสาธารณะ เนื่องจากเป็นช่องทางที่เข้าถึงง่าย มีความรวดเร็ว และสามารถกระตุ้นการมีส่วนร่วมของประชาชนได้ในวงกว้าง การรับรู้ทางการเมืองในลักษณะดังกล่าวจึงมีความเชื่อมโยงกับการตัดสินใจทางการเมือง การแสดงออกเชิงสัญลักษณ์ และการมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางการเมืองในรูปแบบต่าง ๆ ทั้งนี้ การสื่อสารทางการเมืองที่มีประสิทธิภาพผ่านโซเชียลมีเดียสามารถช่วยสร้างความเข้าใจและความไว้วางใจต่อระบบการเมืองได้ ขณะเดียวกัน หากขาดการกำกับหรือขาดความรับผิดชอบ ย่อมก่อให้เกิดผลกระทบเชิงลบต่อบรรยากาศทางการเมืองโดยรวม (ปาริชาติ ชุมพงศ์ และธีรยุทธ ชะนิล, 2568) ในอีกด้านหนึ่ง พื้นที่โซเชียลมีเดียยังเปิดช่องให้ข้อมูลทางการเมืองถูกนำเสนอในลักษณะที่ตัดทอนบริบท หรือนั่นการกระตุ้นอารมณ์มากกว่าการให้ข้อมูลอย่างรอบด้าน เช่น การเผยแพร่คลิปหรือข้อความสั้นที่ขาดคำอธิบายครบถ้วน ซึ่งอาจนำไปสู่ความเข้าใจคลาดเคลื่อน และส่งผลต่อท่าทีทางการเมืองของประชาชนโดยไม่รู้ตัว ภายใต้เงื่อนไขเช่นนี้ พลเมืองในยุคดิจิทัลจึงมิได้อยู่ในสถานะผู้รับสารเพียงฝ่ายเดียว แต่มีบทบาทร่วมในการสร้างและขยายความหมายของประเด็นทางการเมืองในพื้นที่สาธารณะ การแชร์ข้อมูลโดยขาดการพิจารณาอย่างรอบคอบอาจทำให้การถกเถียงทางการเมืองเบี่ยงเบนไปจากข้อเท็จจริง ขณะเดียวกัน การใช้โซเชียลมีเดียอย่างมีวิจารณญาณ การตั้งคำถามต่อแหล่งที่มา และการเปิดพื้นที่สนทนาที่เคารพความแตกต่าง ย่อมเอื้อต่อการพัฒนาวัฒนธรรมประชาธิปไตยและความรับผิดชอบร่วมกันของสังคม

การเผยแพร่ข่าวสารและคลิปเหตุการณ์ทางการเมืองผ่านโซเชียลมีเดีย มักถูกตัดตอนจากบริบทเดิมและถูกส่งต่ออย่างรวดเร็ว ส่งผลให้การรับรู้ของประชาชนมุ่งเน้นไปที่อารมณ์และความรู้สึกมากกว่าการพิจารณาข้อเท็จจริงโดยรอบ และทำให้พลเมืองจำนวนไม่น้อยรับรู้ข้อมูลโดยอาศัยความรู้สึก ความเชื่อเดิม หรือกระแสสังคม มากกว่าการพิจารณาข้อเท็จจริงอย่างรอบด้าน ลักษณะการรับรู้เช่นนี้ทำให้การรับรู้ทางการเมืองมีแนวโน้มคลาดเคลื่อน และเพิ่มความเสี่ยงต่อการเชื่อและส่งต่อข้อมูลที่ขาดความถูกต้อง ปัญหาการรับรู้ข้อมูลของประชาชนในบริบทดังกล่าว มิได้เกิดจากการขาดแหล่งข้อมูล หากแต่เกิดจากการขาดกระบวนการพิจารณาและกลั่นกรองข้อมูลอย่างเป็นระบบ โดยเฉพาะการรับข้อมูลจากการบอกต่อ การเล่าลือ หรือการอ้างอิงแหล่งข้อมูลที่มีอิทธิพลทางสังคม โดยปราศจากการตรวจสอบความน่าเชื่อถือของเนื้อหาอย่างรอบคอบ สภาพดังกล่าวส่งผลให้ผู้รับสื่อมีแนวโน้มเชื่อข้อมูลตามกระแสหรือความรู้สึกส่วนตัว และตัดสินใจ

เผยแพร่ข้อมูลต่อไปโดยไม่ได้คำนึงถึงผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นต่อสังคมและระบบการเมือง (อ้างเกียรติ อุทัยสา และคณะ, 2566)

เมื่อโซเชียลมีเดียกลายเป็นพื้นที่หลักของการรับรู้ทางการเมือง พฤติกรรมการรับรู้ของพลเมืองจึงมีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับคุณภาพของการสื่อสารทางการเมืองในสังคม และมีส่วนสำคัญต่อการก่อรูปพลังทางการเมืองและการเปลี่ยนแปลงทางสังคม หากการรับรู้ตั้งอยู่บนข้อมูลที่บิดเบือนหรือการตัดสินใจที่ขาดการไตร่ตรอง ย่อมนำไปสู่การขยายตัวของความขัดแย้ง การใช้วาทกรรมรุนแรง และการลดทอนความไว้วางใจระหว่างกลุ่มทางการเมือง ในทางตรงกันข้าม หากพลเมืองสามารถพัฒนาการรับรู้ที่ตั้งอยู่บนการพิจารณาข้อมูลอย่างรอบคอบและมีวิจารณญาณ เช่น การให้ความรู้และการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นทางการเมืองกับบุคคลในครอบครัว ตลอดจนการซึมซับวัฒนธรรมทางการเมืองที่เปิดรับความแตกต่าง การสื่อสารทางการเมืองบนโซเชียลมีเดียย่อมสามารถทำหน้าที่เป็นพื้นที่แห่งการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นอย่างสร้างสรรค์ได้ (สุรศักดิ์ ศรีธรรมกุล และนฤมล อนุสนธิ์พัฒน์, 2567)

สรุปได้ว่า การเมืองบนโซเชียลมีเดียได้กลายเป็นปัจจัยสำคัญที่หล่อหลอมพฤติกรรมรับรู้ทางการเมืองของพลเมืองในสังคมร่วมสมัย ทั้งในมิติของการเข้าถึงข้อมูล การตีความข่าวสาร และการแสดงออกทางการเมือง พื้นที่ดังกล่าวเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการสื่อสารและตรวจสอบอำนาจรัฐมากขึ้น ขณะเดียวกันก็เพิ่มความเสี่ยงต่อการรับรู้ข้อมูลที่คลาดเคลื่อนจากการนำเสนอเนื้อหาที่ตัดทอนบริบทหรือกระตุ้นอารมณ์มากกว่าการให้เหตุผล ดังนั้น คุณภาพของการรับรู้ทางการเมืองจึงมีได้ขึ้นอยู่กับปริมาณของข้อมูล หากแต่ขึ้นอยู่กับความสามารถของพลเมืองในการพิจารณา กลั่นกรอง และใช้โซเชียลมีเดียอย่างมีวิจารณญาณ ซึ่งจะเป็นเงื่อนไขสำคัญต่อการพัฒนาวัฒนธรรมประชาธิปไตยและความรับผิดชอบร่วมกันของสังคมในระยะยาว

ปัญหาการสื่อสารทางการเมืองบนโซเชียลมีเดียในสังคมปัจจุบัน

แม้โซเชียลมีเดียจะเป็นสื่อกลางเชื่อมต่อการปฏิสัมพันธ์ของมนุษย์ และเป็นองค์ประกอบทุกกิจกรรมในชีวิตประจำวันซึ่งส่งผลสะท้อนต่อทุกองคาพยพ รวมไปถึงในระบบการเมืองที่โซเชียลมีเดียกลายเป็นจุดเชื่อมต่อระหว่างพื้นที่ออนไลน์ พื้นที่ทางกายภาพ และพื้นที่การเมืองเข้าด้วยกัน (บงกช ดารารัตน์, 2566) แต่ในขณะเดียวกัน พื้นที่ดังกล่าวก็ก่อให้เกิดปัญหาการสื่อสารทางการเมืองในหลายมิติ ซึ่งส่งผลกระทบต่อคุณภาพของการรับรู้ การตัดสินใจ และบรรยากาศทางการเมืองโดยรวมของสังคม ปัญหาเหล่านี้ไม่ได้จำกัดอยู่เพียงประเด็นทางเทคโนโลยี หากแต่สะท้อนถึงโครงสร้างการสื่อสารและพฤติกรรมของผู้ใช้สื่อในฐานะพลเมืองของระบอบประชาธิปไตย โดยเฉพาะการใช้โซเชียลมีเดีย

ของนักการเมืองและผู้มีบทบาทสาธารณะ ซึ่งทำให้พื้นที่ออนไลน์กลายเป็นพื้นที่ทางการเมืองที่สะท้อนการแสดงออกของประชาชนอย่างเป็นรูปธรรม

หนึ่งในปัญหาสำคัญของการสื่อสารทางการเมืองบนโซเชียลมีเดีย คือ การแพร่กระจายของข่าวลวงและข้อมูลจริง ข้อมูลที่บิดเบือน ข้อมูลที่ผิด ข้อเท็จจริงทางเลือก และข่าวปลอม ซึ่งมักถูกนำเสนอในลักษณะที่กระตุ้นอารมณ์ สร้างความตื่นตระหนกหรือย้ำความเชื่อเดิมของผู้รับสาร เนื้อหาประเภทนี้มีแนวโน้มถูกแชร์ต่ออย่างรวดเร็วโดยขาดกระบวนการตรวจสอบความถูกต้อง ส่งผลให้การรับรู้ทางการเมืองของประชาชนคลาดเคลื่อน และเกิดความเข้าใจผิดในประเด็นสาธารณะที่มีความซับซ้อน ปรากฏการณ์ดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่าการสื่อสารทางการเมืองในยุคโซเชียลมีเดียไม่ได้ให้ความสำคัญกับความถูกต้องของข้อมูลเป็นลำดับแรกเสมอไป หากแต่ให้ความสำคัญกับความเร็วและอิทธิพลทางอารมณ์ของเนื้อหาเป็นหลัก (ฉำรงเกียรติ อุทัยสูง และคณะ, 2566) นอกจากนี้ปัญหาด้านข้อมูลแล้ว วาทกรรมทางการเมืองบนโซเชียลมีเดียยังมีแนวโน้มก่อให้เกิดการแบ่งขั้วและความขัดแย้งในสังคม ผ่านการใช้ถ้อยคำรุนแรง การลดทอนคุณค่าของฝ่ายที่มีความคิดเห็นแตกต่าง และการสร้างภาพแทนทางการเมืองที่มองฝ่ายตรงข้ามในฐานะศัตรูมากกว่าผู้เห็นต่าง การสื่อสารในลักษณะดังกล่าว ได้เปลี่ยนพลวัตของพื้นที่สาธารณะทางการเมืองอย่างมีนัยสำคัญ โดยเปิดโอกาสให้เกิดการสร้างและเผยแพร่ วาทกรรมทางการเมืองที่หลากหลายและทำให้พื้นที่โซเชียลมีเดียกลายเป็นพื้นที่ของการเผชิญหน้ามากกว่าการแลกเปลี่ยนเหตุผลอย่างสร้างสรรค์ และส่งผลให้การสื่อสารทางการเมืองขาดความเอื้อต่อการสร้างความเข้าใจร่วมกันในสังคมประชาธิปไตย (พระครูพิสุทธธรรมาภรณ์ (วิสุทธิ วิสุทธาจาโร), 2568) ปัญหาดังกล่าวยังสะท้อนถึงพฤติกรรมการสื่อสารของพลเมืองที่ขาดความตระหนักถึงผลกระทบของการแสดงความคิดเห็นและการแชร์ข้อมูลต่อผู้อื่น ในหลายกรณี การสื่อสารทางการเมืองบนโซเชียลมีเดียถูกใช้เป็นพื้นที่ระบายนอารมณ์หรือแสดงอัตลักษณ์ทางการเมือง มากกว่าการสื่อสารเพื่อสร้างความเข้าใจหรือแสวงหาทางออกเชิงสาธารณะ การกระทำเช่นนี้ไม่เพียงส่งผลต่อความรู้สึกของบุคคลหรือกลุ่มอื่นในสังคม แต่ยังบ่อนทำลายบรรยากาศของการอยู่ร่วมกันภายใต้ความเห็นต่าง

การสื่อสารทางการเมืองบนโซเชียลมีเดียจึงยังต้องเผชิญกับข้อจำกัดจากรูปแบบแพลตฟอร์มที่เอื้อต่อการนำเสนอเนื้อหาแบบสั้น กระชับ และเน้นการสร้างปฏิสัมพันธ์อย่างรวดเร็ว โครงสร้างดังกล่าวส่งเสริมให้การสื่อสารเน้นความเร้าอารมณ์มากกว่าการอธิบายเชิงลึก ส่งผลให้ประเด็นทางการเมืองที่มีความซับซ้อนถูกลดทอนให้เหลือเพียงถ้อยคำหรือภาพแทนที่ง่ายต่อการแชร์ แต่ขาดบริบทที่จำเป็นต่อความเข้าใจอย่างรอบด้าน สถานการณ์เช่นนี้ทำให้พลเมืองจำนวนมากรับรู้การเมืองผ่านกรอบที่จำกัด การสื่อสารทางการเมืองบนสื่อสังคมออนไลน์จึงกลายเป็นเครื่องมือสำคัญในการใช้ประโยชน์และสร้าง

ความแตกแยกทางการเมือง จึงทำให้ประชาชนตัดสินใจประเด็นสาธารณะจากข้อมูลเพียงบางส่วนได้ (พระครูวิรุฬห์ปัญญาสาร (ปัญญา ปญญาวโร) และพระมหานันท เจริญศิริพัชร, 2568) แต่ถึงอย่างนั้นปัญหาการสื่อสารทางการเมืองบนโซเชียลมีเดียไม่อาจอธิบายได้ว่าเป็นผลจากเทคโนโลยีเพียงอย่างเดียว หากแต่เกี่ยวข้องโดยตรงกับวัฒนธรรมการสื่อสารและความรับผิดชอบของพลเมืองในสังคมประชาธิปไตย การขาดทักษะในการรับรู้และประเมินข้อมูล การไม่คำนึงถึงผลกระทบของการสื่อสารต่อผู้อื่น และการใช้เสรีภาพในการแสดงออกโดยปราศจากความรับผิดชอบ ล้วนเป็นปัจจัยที่ทำให้การสื่อสารทางการเมืองบนโซเชียลมีเดียกลายเป็นปัญหาเชิงโครงสร้างของสังคม ดังนั้น การแก้ไขปัญหาการสื่อสารทางการเมืองบนโซเชียลมีเดียจึงมิใช่เพียงการจัดการด้านเทคโนโลยีหรือการควบคุมเนื้อหาเท่านั้น หากแต่ต้องเริ่มจากการตระหนักถึงบทบาทของพลเมืองในฐานะผู้สื่อสารทางการเมือง การพัฒนาวัฒนธรรมการสื่อสารที่เคารพความเห็นต่างและการส่งเสริมความรับผิดชอบในการใช้เสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น ซึ่งจะเป็พื้นฐานสำคัญในการยกระดับคุณภาพของการสื่อสารทางการเมืองในสังคมประชาธิปไตย

สรุปได้ว่า ปัญหาการสื่อสารทางการเมืองบนโซเชียลมีเดียในสังคมปัจจุบันมิได้เกิดจากเทคโนโลยีเพียงอย่างเดียว หากแต่เป็นผลจากโครงสร้างการสื่อสารที่เน้นความรวดเร็วและอารมณ์ ประกอบกับพฤติกรรมสื่อสารของพลเมืองที่ยังขาดความตระหนักถึงผลกระทบต่อผู้อื่น การแพร่กระจายของข่าวลวง วาทกรรมสร้างความเกลียดชัง และการใช้ถ้อยคำรุนแรงสะท้อนถึงปัญหาเชิงวัฒนธรรมการสื่อสารที่ส่งผลกระทบต่อคุณภาพของการรับรู้และบรรยากาศทางการเมืองโดยรวม ดังนั้น การแก้ไขปัญหาดังกล่าวจึงจำเป็นต้องพิจารณาควบคู่กันทั้งในมิติของโครงสร้างแพลตฟอร์มและความรับผิดชอบของพลเมืองซึ่งนำไปสู่คำถามสำคัญเกี่ยวกับกรอบคิดในการสื่อสารทางการเมืองบนโซเชียลมีเดียอย่างมีสติและสร้างสรรค์ในสังคมประชาธิปไตย

การไตร่ตรองก่อนการเผยแพร่สารทางการเมืองของพลเมืองกับการประยุกต์หลักธรรมในการสื่อสารทางการเมือง

การไตร่ตรองก่อนการเผยแพร่สารทางการเมืองของพลเมืองในบริบทการเมืองบนโซเชียลมีเดียสามารถอธิบายได้ผ่านการประยุกต์ใช้หลักธรรมในพระพุทธศาสนา ซึ่งทำหน้าที่เป็นกรอบคิดเชิงจริยธรรมและเชิงปฏิบัติสำหรับการสื่อสารในพื้นที่สาธารณะ มิได้มุ่งหมายให้เป็นข้อบังคับทางศีลธรรม หากแต่เป็นแนวทางในการกำกับกรับรู้ การตัดสินใจและการแสดงออกทางการเมืองอย่างมีความรับผิดชอบ โดยเฉพาะการกำกับอารมณ์ทางการเมืองของผู้ใช้สื่อออนไลน์ ผ่านการบูรณาการกรอบแนวคิดทางรัฐศาสตร์เข้ากับหลัก

พุทธศาสนา ซึ่งสามารถอธิบายให้เห็นเป็นรูปธรรมผ่านกรณีการสื่อสารเกี่ยวกับความขัดแย้งไทย-กัมพูชาบนสื่อออนไลน์ ที่การใช้ถ้อยคำ การแชร์ข้อมูล และการแสดงออกเชิงอารมณ์มีผลต่อการขยายหรือคลี่คลายความตึงเครียดทางการเมืองและสังคม ทั้งนี้ การใช้สติและปัญญาในการกลั่นกรองข้อมูลก่อนเชื่อ ก่อนแชร์ และก่อนแสดงออกทางอารมณ์ จึงเป็นกลไกสำคัญในการรักษาคุณภาพของการสื่อสารสาธารณะในสังคมประชาธิปไตย (เบญจวรรณ ธิวิไลพร และคณะ, 2568)

หลักธรรมที่มีความสำคัญอย่างยิ่ง คือ สติ และสัมปชัญญะ (ที.สี. (ไทย) 9/214/73) สติ หมายถึง ความระลึกได้ต่อสิ่งที่กำลังรับรู้และกระทำอยู่ ในบริบทของโซเชียลมีเดีย สติทำหน้าที่เป็นกลไกในการชะลอการตอบสนองต่อข้อมูลทางการเมืองที่กระตุ้นอารมณ์ เช่น ความโกรธ ความกลัว หรือความรู้สึกฝักฝ่าย การมีสติช่วยให้พลเมืองตระหนักว่า เนื้อหาที่พบเห็นอาจถูกออกแบบมาเพื่อโน้มน้าวหรือปลุกเร้าอารมณ์ และเปิดโอกาสให้เกิดการไตร่ตรองก่อนตัดสินใจแชร์หรือแสดงความคิดเห็น ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดว่าการสื่อสารทางการเมืองควรตั้งอยู่บนฐานของการรู้เท่าทันอารมณ์และอิทธิพลของสาร และควบคู่กับสติ ก็คือ สัมปชัญญะ ซึ่งหมายถึงความรู้ตัวทั่วพร้อมและการตระหนักถึงผลของการกระทำ สัมปชัญญะช่วยให้พลเมืองพิจารณาว่า การแชร์ข้อมูลหรือการใช้ถ้อยคำทางการเมืองนั้นส่งผลกระทบต่อผู้อื่นและสังคมอย่างไร การมีสัมปชัญญะจึงทำให้การสื่อสารไม่หยุดอยู่เพียงการแสดงออกของตนเอง แต่เชื่อมโยงไปถึงความรับผิดชอบต่อนักที่สาธารณะและบรรยากาศทางการเมืองโดยรวม การขาดสัมปชัญญะในการสื่อสารมักนำไปสู่การเผยแพร่ข้อมูลโดยไม่คำนึงถึงผลกระทบ ซึ่งเป็นหนึ่งในปัญหาสำคัญของการสื่อสารทางการเมืองบนโซเชียลมีเดีย (พระใบฎีกาพงษ์ศักดิ์ ขนดีพิโล, 2568) นอกจากนี้ สัมมาวาจา การพูดจาชอบ (ที.ม. (ไทย) 10/299/348) ซึ่งเป็นองค์ประกอบหนึ่งของมรรคมืองค์แปด ยังสามารถนำมาประยุกต์ใช้เป็นกรอบจริยธรรมในการสื่อสารทางการเมือง โดยเน้นการงดเว้นจากการพูดเท็จ การใช้ถ้อยคำส่อเสียด การใช้คำหยาบ และการสื่อสารที่ไร้สาระ ในบริบทของโซเชียลมีเดีย สัมมาวาจามีได้หมายถึงการหลีกเลี่ยงความเห็นต่างทางการเมือง หากแต่หมายถึงการแสดงความคิดเห็นโดยไม่ลดทอนศักดิ์ศรีของผู้อื่น และไม่สร้างความรุนแรงเชิงวาทกรรม การสื่อสารที่ตั้งอยู่บนสัมมาวาจาจึงเอื้อต่อการถกเถียงเชิงเหตุผลและการอยู่ร่วมกันภายใต้ความแตกต่าง

เมื่อพิจารณาโดยรวม การไตร่ตรองก่อนการเผยแพร่สารทางการเมืองของพลเมืองสามารถมองได้ว่าเป็นกระบวนการบูรณาการสติ สัมปชัญญะ และสัมมาวาจา เข้าด้วยกัน สติช่วยให้รู้เท่าทันอารมณ์ สัมปชัญญะช่วยให้ตระหนักถึงผลกระทบของการสื่อสาร และสัมมาวาจาช่วยกำกับรูปแบบการแสดงออกให้เป็นไปอย่างสร้างสรรค์ หลักธรรมเหล่านี้ จึงทำหน้าที่เป็นกรอบคิดที่ช่วยยกระดับคุณภาพของการสื่อสารทางการเมืองบนโซเชียล

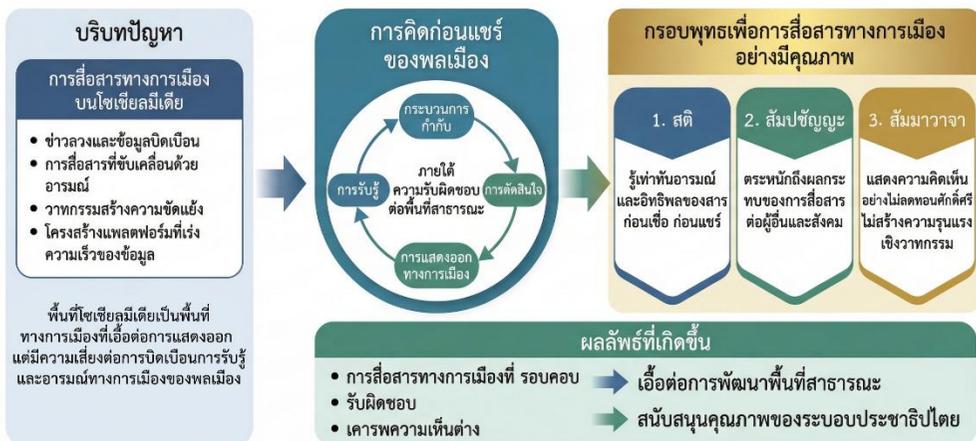
มีเดีย และสนับสนุนการพัฒนาพื้นที่สาธารณะทางการเมืองที่สอดคล้องกับหลักการของสังคมประชาธิปไตย จะส่งผลให้การรักษาไว้และการพัฒนาให้ดียิ่งขึ้นไปสำหรับระบอบประชาธิปไตยจะเป็นเรื่องที่ย่างค้ำและสะดวกสบายมากขึ้น (ณัฐนันท์ ศิริเจริญ, 2555) แต่ถึงอย่างนั้น การประยุกต์ใช้หลักสติ สัมปชัญญะ และสัมมาวาจาในการสื่อสารทางการเมืองบนโซเชียลมีเดีย ก็ไม่อาจพิจารณาในฐานะความรับผิดชอบเชิงปัจเจกของพลเมืองเพียงลำพัง หากแต่ต้องทำความเข้าใจควบคู่กับโครงสร้างของแพลตฟอร์มดิจิทัลที่เอื้อต่อการกระตุ้นอารมณ์ ความรวดเร็ว และการขยายเนื้อหาที่สร้างปฏิสัมพันธ์สูง โครงสร้างดังกล่าวมีส่วนในการเร่งเร้าอารมณ์ทางการเมืองและลดทอนพื้นที่ของการไตร่ตรองเชิงเหตุผล ส่งผลให้การกำกับอารมณ์ของผู้ใช้สื่อเป็นความท้าทายเชิงโครงสร้างมากกว่าปัญหาด้านศีลธรรมส่วนบุคคลเพียงอย่างเดียว ในแง่นี้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาจึงมีได้ทำหน้าที่เป็นสูตรสำเร็จในการแก้ไขปัญหาการสื่อสารทางการเมือง หากแต่เป็นกรอบคิดเชิงจริยธรรมที่ช่วยพยุงคุณภาพของพื้นที่สาธารณะในระบอบประชาธิปไตย โดยสนับสนุนให้การใช้เสรีภาพในการแสดงออกตั้งอยู่บนการรู้เท่าทันอารมณ์ การตระหนักถึงผลกระทบต่อผู้อื่น และการเคารพความเห็นต่าง (พัชรีญา พองจินตา และคณะ, 2567) ทั้งนี้ การไตร่ตรองก่อนการเผยแพร่สารทางการเมืองจึงควรถูกมองว่าเป็นกระบวนการฝึกฝนอย่างต่อเนื่องภายใต้ข้อจำกัดของบริบททางการเมืองและโครงสร้างการสื่อสารร่วมสมัย ซึ่งนำไปสู่การสังเคราะห์เป็นองค์ความรู้ใหม่เกี่ยวกับการสื่อสารทางการเมืองอย่างมีสติและรับผิดชอบต่อหัวข้อต่อไป

สรุปได้ว่า การไตร่ตรองก่อนการเผยแพร่สารทางการเมืองของพลเมืองในบริบทการเมืองบนโซเชียลมีเดียมิใช่เพียงพฤติกรรมส่วนบุคคลในการใช้สื่ออย่างระมัดระวัง หากแต่เป็นกระบวนการทางจริยธรรมและการเมืองที่เชื่อมโยงการรับรู้ การตัดสินใจ และการแสดงออกเข้ากับความรับผิดชอบต่อพื้นที่สาธารณะในระบอบประชาธิปไตย การบูรณาการหลักสติ สัมปชัญญะ และสัมมาวาจา จึงทำหน้าที่เป็นกรอบคิดที่ช่วยกำกับอารมณ์ทางการเมือง ลดการสื่อสารที่ขับเคลื่อนด้วยอคติหรือความรุนแรงเชิงวาทกรรม และส่งเสริมการใช้เสรีภาพในการแสดงออกอย่างมีเหตุผลและเคารพความเห็นต่าง ดังนั้น การประยุกต์ใช้หลักธรรมดังกล่าวช่วยอ้อมเผชิญข้อจำกัดจากโครงสร้างของแพลตฟอร์มดิจิทัลที่เอื้อต่อความรวดเร็วและการกระตุ้นอารมณ์ จึงจำเป็นต้องมองการไตร่ตรองก่อนการเผยแพร่สารทางการเมืองในฐานะกระบวนการฝึกฝนอย่างต่อเนื่องภายใต้บริบททางสังคมและการเมืองร่วมสมัย ซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญในการสังเคราะห์องค์ความรู้ใหม่เกี่ยวกับการสื่อสารทางการเมืองบนโซเชียลมีเดียอย่างมีสติและรับผิดชอบต่อลำดับถัดไป

องค์ความรู้ใหม่

จากการสังเคราะห์แนวคิดและการวิเคราะห์เนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับการเมืองบนโซเชียลมีเดีย พฤติกรรมการรับรู้ของพลเมือง ปัญหาการสื่อสารทางการเมือง และการประยุกต์ใช้หลักธรรมในพระพุทธศาสนา ผู้เขียนสามารถสังเคราะห์เป็นองค์ความรู้ใหม่ว่าด้วยการไตร่ตรองก่อนการเผยแพร่สารทางการเมืองของพลเมืองในฐานะกระบวนการกำกับการสื่อสารทางการเมืองในพื้นที่สาธารณะร่วมสมัย องค์ความรู้ดังกล่าวมิได้มองการไตร่ตรองก่อนการเผยแพร่สารทางการเมืองเป็นเพียงทักษะด้านการใช้สื่อ หากแต่เป็นกระบวนการทางจริยธรรมและการเมืองที่เชื่อมโยงการรับรู้ การตัดสินใจ และการแสดงออกของพลเมืองเข้ากับคุณภาพของระบอบประชาธิปไตย

องค์ความรู้ใหม่นี้ตั้งอยู่บนการบูรณาการหลักธรรมสำคัญสามประการ ได้แก่ สติ สัมปชัญญะ และสัมมาวาจา โดยทำหน้าที่เป็นกรอบคิดในการกำกับอารมณทางการเมืองและพฤติกรรมการสื่อสารของพลเมืองบนโซเชียลมีเดีย สติทำหน้าที่เป็นฐานของการรู้เท่าทันอารมณ์และอิทธิพลของสารทางการเมือง ช่วยชะลอการตอบสนองต่อข้อมูลที่กระตุ้นความโกรธ ความกลัว หรือความฝักฝาย สัมปชัญญะทำหน้าที่เชื่อมโยงการสื่อสารเข้ากับ ความรับผิดชอบต่อผลกระทบที่เกิดขึ้นในพื้นที่สาธารณะ โดยทำให้พลเมืองตระหนักว่าการแชร์ข้อมูลและการใช้ถ้อยคำมีผลต่อผู้อื่นและบรรยากาศทางการเมืองโดยรวม ขณะที่สัมมาวาจาทำหน้าที่กำกับรูปแบบการแสดงออกให้เป็นไปอย่างสร้างสรรค์ เคารพศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ และไม่สร้างความรุนแรงเชิงวาทกรรม

ภาพที่ 1 องค์ความรู้ใหม่

ภาพที่ 1 องค์กรความรู้ใหม่ที่บทความนี้นำเสนอ คือ กรอบแนวคิดการไตร่ตรองก่อนการเผยแพร่สารทางการเมืองของพลเมืองในสื่อสังคมออนไลน์ ซึ่งแตกต่างจากแนวทางที่มีอยู่เดิม เช่น การรู้เท่าทันสื่อ (Media Literacy) หรือการคิดเชิงวิพากษ์ (Critical Thinking) ที่มีมุมมองเน้นการประเมินความถูกต้องของข้อมูลและการใช้เหตุผลเชิงปัญญาเป็นหลัก กรอบแนวคิดที่นำเสนอในบทความนี้ขยายขอบเขตการอธิบายไปสู่มิติด้านจริยธรรมและการกำกับอารมณ์ทางการเมือง โดยบูรณาการหลักสติ สัมปชัญญะ และสัมมาวาจาเพื่ออธิบายกระบวนการสื่อสารทางการเมืองในฐานะการกระทำที่เชื่อมโยงการรับรู้ การตัดสินใจ และความรับผิดชอบต่อนพื้นที่สาธารณะในระบบประชาธิปไตย ความใหม่ของกรอบแนวคิดนี้อยู่ที่การมองการสื่อสารทางการเมืองมิใช่เพียงกระบวนการทางความคิดหรือทักษะเชิงเทคนิค หากแต่เป็นกระบวนการทางจริยธรรมและการเมืองที่ต้องอาศัยการรู้เท่าทันอารมณ์ การตระหนักถึงผลกระทบของการสื่อสารต่อผู้อื่น และการกำกับรูปแบบการแสดงออกอย่างสร้างสรรค์ กรอบแนวคิดดังกล่าวสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในทางปฏิบัติได้ เช่น การออกแบบหลักสูตรพลเมืองดิจิทัลที่เน้นการฝึกสติและความรับผิดชอบในการสื่อสาร การพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้ด้านการสื่อสารทางการเมืองในสถานศึกษา หรือการใช้เป็นกรอบประกอบการกำหนดนโยบายสาธารณะด้านการส่งเสริมวัฒนธรรมการสื่อสารในสื่อสังคมออนไลน์ องค์กรความรู้นี้จึงมีคุณค่าเพิ่มในการเชื่อมโยงการสื่อสารทางการเมืองกับคุณภาพของพื้นที่สาธารณะและการธำรงไว้ซึ่งประชาธิปไตยในบริบทสังคมดิจิทัลร่วมสมัย

สรุป

การเมืองบนโซเชียลมีเดียได้กลายเป็นองค์ประกอบสำคัญของโครงสร้างการเมืองร่วมสมัย ซึ่งมีอิทธิพลโดยตรงต่อการรับรู้ การตัดสินใจ และการแสดงออกทางการเมืองของพลเมือง พื้นที่ดังกล่าวเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมทางการเมืองอย่างกว้างขวางมากขึ้น แต่ในขณะเดียวกันก็เอื้อต่อการแพร่กระจายของข้อมูลบิดเบือน การสื่อสารที่ขับเคลื่อนด้วยอารมณ์ และวาทกรรมที่ซ้ำเติมความขัดแย้งในสังคม การเมืองบนโซเชียลมีเดียจึงมิได้เป็นเพียงพื้นที่แห่งเสรีภาพในการแสดงออก หากแต่เป็นพื้นที่ที่อำนาจ ความหมาย และอารมณ์ทางการเมืองถูกผลิตและขยายตัวอย่างเข้มข้น ส่งผลต่อคุณภาพของพื้นที่สาธารณะและกระบวนการประชาธิปไตยโดยรวม

ภายใต้บริบทดังกล่าว การไตร่ตรองก่อนการเผยแพร่สารทางการเมืองของพลเมืองจึงเป็นกลไกสำคัญในการเชื่อมโยงเสรีภาพในการสื่อสารเข้ากับความรับผิดชอบต่อนพื้นที่สาธารณะ บทความนี้เสนอให้บูรณาการหลักสติ สัมปชัญญะ และสัมมาวาจาในพระพุทธศาสนาเป็นกรอบคิดเชิงจริยธรรมและเชิงปฏิบัติ เพื่อกำกับอารมณ์ การพิจารณา

ข้อมูล และรูปแบบการแสดงออกทางการเมืองอย่างมีเหตุผลและเคารพความเห็นต่าง
อย่างไรก็ตาม การประยุกต์ใช้กรอบคิดดังกล่าวจำเป็นต้องพิจารณาควบคู่กับข้อจำกัดของ
โครงสร้างแพลตฟอร์มดิจิทัลที่เอื้อต่อความรวดเร็วและการกระตุ้นอารมณ์ ดังนั้น การ
พัฒนาคุณภาพของการสื่อสารทางการเมืองบนโซเชียลมีเดียจึงต้องอาศัยทั้งการเสริมสร้าง
จิตสำนึกของพลเมืองและการเรียนรู้ร่วมกันของสังคม อันเป็นรากฐานสำคัญในการธำรง
และพัฒนาระบบประชาธิปไตยในยุคดิจิทัลให้ดำรงอยู่ได้อย่างมีคุณภาพ

เอกสารอ้างอิง

- ณัฐนันท์ ศิริเจริญ. (2555). การใช้สื่อบูรณาการเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองกับอนาคต
ประชาธิปไตยไทย. *Veridian E-Journal, Silpakorn University*, 5(1), 148–167.
- ธำรงเกียรติ อุทัยสา และคณะ. (2566). การบริหารข้อมูลข่าวสารในยุคโซเชียลมีเดียโดย
บูรณาการหลักกาลามสูตรของกระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม. *วารสาร
พุทธนวัตกรรมและการจัดการ*, 6(2), 29–43.
- บงกช ดารารัตน์. (2566). *ว่าด้วยพื้นที่ทางการเมือง: นักการเมืองและโซเชียลมีเดีย*. สืบค้น
7 มกราคม 2569, จาก <https://themomentum.co/ruleoflaw-polician-with-newmedia/>
- เบญจวรรณ ถวิลไพโร และคณะ. (2568). สื่อออนไลน์กับการกำกับอาชญากรรมทางการเมือง:
กรณีศึกษาความขัดแย้งไทย-กัมพูชา. *วารสาร มจร ยศสุนทรปริทรรศน์*, 2(3),
33–49.
- ปาริชาติ ชุมพงศ์ และธีรยุทธ ชะนิล. (2568). บทบาทของการสื่อสารทางการเมืองในการสร้าง
ความเข้าใจและกระตุ้นการมีส่วนร่วมของประชาชนในระบบประชาธิปไตย. *วารสาร
พุทธนวัตกรรมและการจัดการ*, 8(1), 209–221.
- พระครูพิสุทธิธรรมาภรณ์ (วิสุทธิ วิสุทธาจาโร). (2568). สื่อสังคมออนไลน์กับการสร้างวาท
กรรมทางการเมือง: ผลกระทบต่อการรับรู้ความจริงของพลเมือง. *วารสารวิชาการ
จินตาสีล*, 3(2), 72–80.
- พระครูวิรุฬห์ปัญญาสาร (ปัญญา ปญญาโวโร) และพระมหาอนันต์ เจริญศิริพัชร. (2568).
นักการเมืองกับการสื่อสารในยุคดิจิทัล ผลกระทบต่อความน่าเชื่อถือและความ
ไว้วางใจของประชาชน. *วารสารสิทธิทรรศน์*, 3(2), 84–95.
- พระครูสังฆรักษ์ชัยศวีร์ ปมุตโต. (2568). บทบาทของเครือข่ายสังคมออนไลน์ต่อการ
ขับเคลื่อนประชาธิปไตยยุคดิจิทัล. *วารสารกวีานพะเยา*, 2(4), 17–28.
- พระใบฎีกาพงษ์ศักดิ์ ขนติโปล. (2568). การเมืองกับสติปัญญาแห่งการสื่อสาร. *วารสาร
พุทธนวัตกรรมและการจัดการ*, 8(4), 319–332.

- พัชรียา พองจันทา และคณะ. (2567). พุทธวิธีสื่อสารเพื่อสร้างความนิยมทางการเมือง
ให้แก่ประชาชนของนักการเมืองท้องถิ่นในจังหวัดลำปาง. *วารสารวิชาการ
รัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์*, 6(3), 187-201.
- สุรศักดิ์ ศรีธรรมกุล และนฤมล อนุสนธิ์พัฒนา. (2567). พลังโซเซียมมีเดียกับการ
เปลี่ยนแปลงทางการเมืองในปัจจุบัน. *วารสารปัญญา*, 31(1), 117-129.

กระแสการเมืองกับการตัดสินใจของผู้มีสิทธิเลือกตั้ง
ในมิติทางพระพุทธศาสนา*

POLITICAL TRENDS AND VOTER DECISIONS
FROM A BUDDHIST PERSPECTIVE

พระครูสังฆรักษ์อริวัฒน์ อริววัฒนโน (วัดตะลิวชัย)¹,

พระครูสมุทรวชิรานูวัต (ธัญชัย อริณชัย)²,

พระสมุห์กัมพล กิตติโก (บุญนิยม)³

Phrakhrusangkharak Atiwat Atiwattano (Wattasirichai)¹,

Phrakhrusamutwachiranuwat (Thananchai Arinjayo)²,

Phrasamu Kampol Kittiko (Bunniyom)³

¹วัดตะโหนดราย สมุทรสงคราม,

²วัดเพชรสมุทรวรวิหาร สมุทรสงคราม,

³วัดอินทาราม สมุทรสงคราม

¹Wat Tanoodray, Samut Songkhram,

²Wat Phet Samut Worawihan, Samut Songkhram,

³Wat Intharam, Samut Songkhram

Corresponding Author E-mail: atiwat9953@hotmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างกระแสการเมืองกับกระบวนการตัดสินใจของผู้มีสิทธิเลือกตั้งในสังคมประชาธิปไตยร่วมสมัย โดยมุ่งอธิบายบทบาทของการสื่อสารทางการเมืองผ่านสื่อมวลชนและสื่อดิจิทัล ซึ่งมีอิทธิพลต่อการรับรู้อารมณ์ และกรอบความคิดทางการเมืองของประชาชนอย่างเข้มข้น การศึกษานี้ใช้การวิเคราะห์เอกสารและการสังเคราะห์แนวคิดทางรัฐศาสตร์ควบคู่กับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เพื่ออธิบายว่าการตัดสินใจเลือกตั้งมิได้ตั้งอยู่บนเหตุผลเชิงนโยบายเพียงอย่างเดียว หากแต่เป็นผลลัพธ์ของปฏิสัมพันธ์ระหว่างกระแสทางการเมือง อารมณ์สาธารณะ และโครงสร้างการสื่อสารในยุคดิจิทัล จากการศึกษาพบว่า กระแสการเมืองสามารถทำหน้าที่เป็นทั้งปัจจัยส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางการเมือง และในขณะเดียวกันก็ลดทอนกระบวนการไตร่ตรองเชิงเหตุผลของผู้มีสิทธิเลือกตั้ง โดยเฉพาะเมื่อการสื่อสารทางการเมืองเน้นการสร้างภาพลักษณ์ วาทกรรม และการปลุกเร้าอารมณ์มากกว่าการนำเสนอข้อมูลอย่างรอบด้าน ในมิติทางพระพุทธศาสนา หลักโยนิโสมนสิการ สติ สัมปชัญญะ และสัมมาทิฐิ สามารถนำมา

ประยุกต์ใช้เป็นกรอบคิดเชิงปัญญาและจริยธรรม เพื่อช่วยให้ผู้มีสิทธิเลือกตั้งรู้เท่าทันกระแส แยกแยะสารออกจากอารมณ์ และตระหนักถึงผลกระทบของการตัดสินใจเลือกตั้งต่อ ประโยชน์ส่วนรวม บทความเสนอว่า การบูรณาการกรอบคิดทางพระพุทธศาสนาเข้ากับการวิเคราะห์การเมืองร่วมสมัย ช่วยยกระดับคุณภาพของการตัดสินใจเลือกตั้ง และสนับสนุน การดำรงไว้ซึ่งระบอบประชาธิปไตยที่มีคุณภาพภายใต้สังคมที่ขับเคลื่อนด้วยสื่อและอารมณ์ ในยุคดิจิทัล

คำสำคัญ: กระแสการเมือง; การตัดสินใจเลือกตั้ง; พระพุทธศาสนา

Abstract

The purpose of this academic article is to analyze the relationship between political trends and voters' decision-making processes in contemporary democratic societies. It focuses on examining the role of political communication through mass media and digital media, which significantly shapes public perception, emotions, and political frameworks. The study employs documentary analysis and conceptual synthesis by integrating political science perspectives with Buddhist principles to explain that voting decisions are not based solely on rational policy considerations, but rather emerge from the interaction between political trends, public emotions, and the structure of communication in the digital era. The findings indicate that political trend's function both as mechanisms that encourage political participation and as factors that undermine reflective and rational deliberation among voters, particularly when political communication prioritizes image-building, narratives, and emotional mobilization over substantive policy discussion. From a Buddhist perspective, the principles of *yoniso-manasikāra* (wise reflection), *sati* (mindfulness), *sampajañña* (clear comprehension), and *sammā-ditṭhi* (right view) can be applied as ethical and cognitive frameworks to enhance voters' awareness of political trends, enabling them to distinguish between substantive information and emotional appeals, and to recognize the broader social consequences of electoral decisions. The article argues that integrating Buddhist perspectives with the analysis of contemporary politics contributes to improving the quality of

electoral decision-making and supports the sustainability of a democratic system in a media-driven and emotionally charged digital society.

Keywords: Political Trends; Electoral Decision-Making; Buddhism

บทนำ

ในสังคมประชาธิปไตยร่วมสมัย การตัดสินใจของผู้มีสิทธิเลือกตั้งมิได้เป็นเพียงกระบวนการเชิงเหตุผลที่อาศัยการเปรียบเทียบนโยบายหรือคุณสมบัติของผู้สมัครรับเลือกตั้งเท่านั้น หากแต่เป็นผลลัพธ์ของปฏิสัมพันธ์ที่ซับซ้อนระหว่างโครงสร้างการสื่อสารบรรยากาศทางการเมือง กับกระบวนการรับรู้ของประชาชน กระแสการเมืองซึ่งก่อรูปผ่านสื่อมวลชน สื่อสังคมออนไลน์ และการสื่อสารของพรรคการเมือง จึงกลายเป็นปัจจัยสำคัญที่เข้ามากำกับความคิด ความรู้สึก และพฤติกรรมการตัดสินใจเลือกตั้งของผู้มีสิทธิเลือกตั้งอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ (ชัยพงษ์ สำเนียง, 2564)

ในบริบทดังกล่าว การสื่อสารทางการเมืองมิได้ทำหน้าที่เพียงถ่ายทอดข้อมูล หากแต่มีบทบาทในการสร้างการรับรู้ร่วม การจัดวางกรอบความหมาย และการกระตุ้นอารมณ์สาธารณะอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะในยุคที่สื่อดิจิทัลเอื้อให้เนื้อหาทางการเมืองถูกผลิตซ้ำ ส่งต่อ และขยายผลได้อย่างรวดเร็ว กระแสการเมืองจึงสามารถก่อรูปเป็นความนิยม ความเชื่อมั่น หรือความไม่พอใจทางการเมืองในช่วงเวลาสั้น ๆ และส่งผลต่อการตัดสินใจเลือกตั้งของประชาชนในวงกว้าง ปรากฏการณ์นี้ทำให้การเลือกตั้งในสังคมร่วมสมัยมีลักษณะผันผวน และเปิดพื้นที่ให้การตัดสินใจถูกขับเคลื่อนด้วยอารมณ์ ความหวัง หรือความกลัว มากกว่าการไตร่ตรองเชิงนโยบายอย่างรอบด้าน (อภิรัตน์ ศิรินาวิน, 2567)

เมื่อกระแสการเมืองมีความเข้มข้นสูง ประเด็นสาธารณะที่มีความซับซ้อนมักถูกลดทอนให้อยู่ในรูปของภาพลักษณ์ วาทกรรม หรือเรื่องเล่าทางการเมืองที่เข้าใจง่ายและเข้าถึงอารมณ์ ส่งผลให้ผู้มีสิทธิเลือกตั้งจำนวนหนึ่งตัดสินใจเลือกตั้งภายใต้แรงกดดันของบรรยากาศทางสังคมและความนิยม มากกว่าการประเมินผลกระทบของนโยบายในระยะยาว ปัญหาดังกล่าวจึงมิได้เป็นเพียงประเด็นด้านเทคนิคการสื่อสาร หากแต่เกี่ยวข้องกับคุณภาพของกระบวนการตัดสินใจในระบอบประชาธิปไตย (พระชลญาณมุนี (สมโภช ธมฺมโกชโย), 2562) ภายใต้เงื่อนไขเช่นนี้ ความท้าทายสำคัญของสังคมประชาธิปไตยร่วมสมัยจึงมิใช่การลดบทบาทของกระแสการเมือง หากแต่เป็นการเสริมสร้างกรอบคิดที่ช่วยให้ผู้มีสิทธิเลือกตั้งสามารถรับมือกับกระแสทางการเมืองได้อย่างมีสติและวิจรรณญาณ การตัดสินใจเลือกตั้งที่มีคุณภาพจำเป็นต้องอาศัยกระบวนการคิดที่สามารถแยกแยะสาระออกจากอารมณ์ มองเห็นเหตุและผลของนโยบาย และตระหนักถึง

ผลกระทบของการตัดสินใจต่อสังคมโดยรวม มากกว่าการตอบสนองต่อกระแสหรือความนิยมในช่วงเวลาใดเวลาหนึ่ง

จากโจทย์ดังกล่าว บทความนี้มุ่งศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างกระแสการเมืองกับการตัดสินใจของผู้มีสิทธิเลือกตั้ง โดยเสนอการอธิบายผ่านกรอบคิดทางพระพุทธศาสนา ซึ่งเน้นการพัฒนาปัญญา การรู้เท่าทันอารมณ์ และการไตร่ตรองอย่างรอบคอบ หลักธรรมสำคัญ เช่น โยนิโสมนสิการ สติ สัมปชัญญะ และสัมมาทิฐิ ถูกนำมาใช้เป็นกรอบวิเคราะห์เพื่ออธิบายกระบวนการตัดสินใจเลือกตั้งในฐานะกระบวนการทางจิตใจและจริยธรรมมิใช่เพียงพฤติกรรมทางการเมืองในเชิงเทคนิค ทั้งนี้ บทความนี้ได้มุ่งหมายให้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเข้ามาทดแทนหลักการประชาธิปไตย หากแต่เสนอให้เป็นการอบคิดเสริมที่ช่วยพยุงคุณภาพของการตัดสินใจของพลเมือง ภายใต้บริบทการเมืองที่ขับเคลื่อนด้วยกระแสและอารมณ์ในยุคดิจิทัล

กระแสการเมืองกับพฤติกรรมการตัดสินใจของผู้มีสิทธิเลือกตั้ง

ในสังคมประชาธิปไตยร่วมสมัย กระแสการเมืองได้กลายเป็นปัจจัยสำคัญที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมการตัดสินใจของผู้มีสิทธิเลือกตั้งอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ โดยเฉพาะในบริบทที่การสื่อสารทางการเมืองถูกขับเคลื่อนผ่านสื่อมวลชนและสื่อดิจิทัล ซึ่งสามารถสร้างการรับรู้ร่วม กระตุ้นอารมณ์ และกำหนดกรอบการตีความทางการเมืองของสังคมได้อย่างรวดเร็ว ส่งผลให้วิถีการรับรู้และการดำเนินชีวิตของผู้คนเปลี่ยนแปลงไปในหลายมิติ (ชัยพงษ์ สำเนียง, 2564) กระแสการเมืองในลักษณะดังกล่าวจึงไม่ได้เป็นเพียงผลสะท้อนของความคิดเห็นสาธารณะเท่านั้น หากแต่ยังทำหน้าที่เป็นกลไกสำคัญในการกำหนดทิศทางการเมือง ความชอบธรรม และความน่าเชื่อถือของพรรคการเมือง ผู้สมัครรับเลือกตั้ง และนโยบายสาธารณะในสายตาของประชาชน ทั้งนี้ เนื่องจากนโยบายสาธารณะที่มีเนื้อหาสาระและสามารถตอบสนองต่อความคาดหวังของสังคมได้ ย่อมกลายเป็นปัจจัยเงื่อนไขแห่งความสำเร็จที่เอื้อต่อโอกาสในการพัฒนาและการยอมรับทางการเมืองในระยะยาว (สัญญา เคนาภูมิ, 2564)

การตัดสินใจเลือกตั้งของผู้มีสิทธิเลือกตั้งในโลกความเป็นจริงไม่ได้ตั้งอยู่บนฐานของข้อมูลเชิงเหตุผลหรือนโยบายเพียงอย่างเดียว หากแต่เกี่ยวข้องกับมิติด้านอารมณ์ความรู้สึกเป็นพวกเดียวกัน อัตลักษณ์ทางการเมือง รวมถึงแรงกดดันจากบรรยากาศทางการเมืองในช่วงเวลานั้นด้วย ผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นจึงมิใช่การแข่งขันเชิงนโยบายเพื่อสร้างความแตกต่างอย่างแท้จริง หากแต่กลายเป็นแรงจูงใจให้พรรคการเมืองจำนวนไม่น้อยค่อย ๆ ปรับตัวจนมีลักษณะใกล้เคียงกัน เพื่อหลีกเลี่ยงความเสี่ยงในการสูญเสียคะแนนเสียงจากผู้ลงคะแนนเสียงส่วนใหญ่ซึ่งมักถูกมองว่า ยืนอยู่ในจุดกึ่งกลางทางการเมือง เพราะโลกความ

เป็นจริงมีความซับซ้อนมากกว่าสมมติฐานเชิงทฤษฎีในตำรา เนื่องจากระบบพรรคการเมืองไม่ได้จำกัดอยู่เพียงสองฝ่าย และความคิด ความเชื่อของผู้ลงคะแนนเสียงก็ไม่ได้กระจุกตัวอยู่ที่ศูนย์กลางเสมอไป ภายใต้บริบทดังกล่าว กระแสการเมืองจึงสามารถทำหน้าที่เป็นตัวเร่งให้เกิดการตัดสินใจทางการเมืองอย่างรวดเร็ว โดยลดทอนกระบวนการไตร่ตรองเชิงลึกของผู้มีสิทธิเลือกตั้ง และเปิดพื้นที่ให้การตัดสินใจถูกกำกับด้วยความนิยม ความเชื่อ และการรับรู้ที่ถูกสร้างขึ้นผ่านกระบวนการสื่อสารทางการเมือง มากกว่าการพิจารณาสาระเชิงนโยบายอย่างรอบด้าน (อภิรัต ศิรินาวิน, 2567) ปรัชญาการณดังกล่าวจึงเป็นการสะท้อนให้เห็นถึงพลังของการสื่อสารที่สามารถจัดวางกรอบความคิดและกำหนดทิศทาง การรับรู้ของสังคมได้ในระยะเวลาอันสั้น

ในบริบทของการเมืองไทย กระแสการเมืองมักถูกสร้างและขยายผ่านการสื่อสารเชิงสัญลักษณ์ วาทกรรม และการผลิตภาพลักษณ์ของพรรคการเมืองหรือผู้นำทางการเมือง เนื่องจากวาทกรรมทางการเมืองเป็นปัจจัยสำคัญในการกำหนดความคิด ความเชื่อ ค่านิยม และทัศนคติของมนุษย์ โดยวาทกรรมทางการเมืองถือเป็นกิจกรรมทางการเมืองที่ส่งผลต่อทั้งมิติทางความคิดและการปฏิบัติไปพร้อมกันในเวลาเดียวกัน (พระครูเกษมวัชรดิตถ์ (เกษม วิฑิตสมปนโน) และคณะ, 2565) การสื่อสารในลักษณะดังกล่าวจึงมีอิทธิพลต่อการกำหนดกรอบความคิดของผู้มีสิทธิเลือกตั้งอย่างมีนัยสำคัญ ทั้งในเชิงการสร้าง ความศรัทธาและความเชื่อมั่นทางการเมืองในระยะสั้น และในขณะเดียวกันก็อาจนำไปสู่ การตัดสินใจที่ตั้งอยู่บนฐานของอารมณ์และกระแสสังคมมากกว่าการใช้วิจารณญาณเชิงเหตุผลอย่างรอบคอบ การเมืองที่ขับเคลื่อนด้วยกระแสในลักษณะดังกล่าวจึงมีแนวโน้มเพิ่มความผันผวนของพฤติกรรมผู้มีสิทธิเลือกตั้ง และทำให้การตัดสินใจเลือกตั้งสามารถเปลี่ยนแปลงได้ง่ายตามบริบทของการสื่อสารในช่วงเวลานั้น (พระมหาอนันท์ อคคปญโญ และคณะ, 2568) ปรัชญาการณนี้สามารถสังเกตได้อย่างชัดเจนจากบริบทการเลือกตั้งของประเทศไทยในช่วงที่ผ่านมา ซึ่งกระแสทางการเมืองมีบทบาทสำคัญต่อการกำหนดการรับรู้ และการตัดสินใจของผู้มีสิทธิเลือกตั้ง โดยเฉพาะการก่อรูปของกระแสความนิยมต่อพรรคการเมืองหรือผู้นำทางการเมืองผ่านการสื่อสารเชิงภาพลักษณ์และวาทกรรมที่ถูกผลิตซ้ำอย่างต่อเนื่องในพื้นที่สาธารณะ ทั้งผ่านสื่อมวลชนและสื่อออนไลน์

กระแสทางการเมืองเหล่านี้มีผลในการลดทอนความซับซ้อนของประเด็นนโยบายสาธารณะให้เหลือเพียงกรอบความหมายที่เข้าใจง่ายและเข้าถึงอารมณ์ของประชาชน ส่งผลให้ผู้มีสิทธิเลือกตั้งจำนวนหนึ่งตัดสินใจบนฐานของความรู้สึก ความหวัง หรือความไม่พอใจต่อสถานการณ์ทางการเมือง มากกว่าการพิจารณาเชิงเปรียบเทียบนโยบายอย่างรอบด้าน งานศึกษาด้านพฤติกรรมเลือกตั้งของไทยจึงสะท้อนให้เห็นว่า เมื่อกระแสการเมืองมีความเข้มข้นสูง การตัดสินใจเลือกตั้งมักถูกเร่งให้เกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว และมีแนวโน้ม

เปลี่ยนแปลงไปตามบรรยากาศทางการเมืองในช่วงเวลาใกล้วันเลือกตั้ง ซึ่งแสดงให้เห็นถึงอิทธิพลของกระแสการเมืองต่อพฤติกรรมการตัดสินใจของผู้มีสิทธิเลือกตั้งในสังคมประชาธิปไตยร่วมสมัยอย่างชัดเจน (อภิรัตน์ ศิรินาวิน, 2567) นอกจากนี้ กระแสการเมืองยังมีความสัมพันธ์โดยตรงกับประเด็นด้านจริยธรรมและความรับผิดชอบของผู้มีบทบาททางการเมืองและสื่อมวลชน เนื่องจากการสร้างหรือขยายกระแสย่อมส่งผลกระทบต่อ การรับรู้และการตัดสินใจของประชาชนในวงกว้าง การขาดกลไกกำกับทางจริยธรรมในการสื่อสารทางการเมืองอาจนำไปสู่การบิดเบือนข้อมูล การลดทอนความซับซ้อนของประเด็นสาธารณะ และการตอกย้ำความขัดแย้งในสังคม ซึ่งล้วนส่งผลกระทบต่อคุณภาพของการตัดสินใจเลือกตั้งในระบอบประชาธิปไตย (พระชลญาณมุนี (สมโภช ธมฺมโกโช), 2562) ดังนั้น การทำความเข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างกระแสการเมืองกับพฤติกรรมการตัดสินใจของผู้มีสิทธิเลือกตั้งจึงเป็นประเด็นสำคัญในการศึกษาการเมืองร่วมสมัย เนื่องจากช่วยให้เห็นว่า การตัดสินใจเลือกตั้งมิได้เป็นกระบวนการเชิงปัจเจกที่เป็นอิสระโดยสมบูรณ์ หากแต่เป็นผลลัพธ์ของปฏิสัมพันธ์ระหว่างโครงสร้างการสื่อสาร บรรยากาศทางการเมือง และกระบวนการรับรู้ของพลเมืองภายใต้บริบททางสังคมและการเมืองที่เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา

สรุปได้ว่า กระแสการเมืองมีบทบาทอย่างยิ่งต่อพฤติกรรมการตัดสินใจของผู้มีสิทธิเลือกตั้งในสังคมประชาธิปไตยร่วมสมัย โดยทำหน้าที่ทั้งในฐานะกลไกกำหนดการรับรู้กรอบความคิด และบรรยากาศทางการเมืองของสังคม การตัดสินใจเลือกตั้งจึงไม่ได้ตั้งอยู่บนเหตุผลเชิงนโยบายเพียงลำพัง หากแต่เป็นผลลัพธ์ของปฏิสัมพันธ์ระหว่างอารมณ์ ความเชื่อ อัตลักษณ์ทางการเมือง และโครงสร้างการสื่อสารที่เอื้อต่อการขยายกระแสอย่างรวดเร็ว

ปัจจัยเชิงกระแสที่ส่งผลต่อการตัดสินใจเลือกตั้งในสังคมร่วมสมัย

ภายใต้บริบทการเมืองร่วมสมัย ปัจจัยเชิงกระแสได้เข้ามามีบทบาทสำคัญต่อการตัดสินใจเลือกตั้งของผู้มีสิทธิเลือกตั้ง โดยเฉพาะในสภาพแวดล้อมที่การสื่อสารทางการเมืองถูกขับเคลื่อนด้วยความรวดเร็ว ความถี่ และการเข้าถึงของสื่อมวลชนและสื่อดิจิทัล ปัจจัยเชิงกระแสดังกล่าวมิได้เกิดขึ้นอย่างลอยตัว หากแต่ถูกผลิต สะสมและขยายผ่านกระบวนการสื่อสารที่เชื่อมโยงระหว่างพรรคการเมือง นักการเมือง สื่อและประชาชน ซึ่งส่งผลให้บรรยากาศทางการเมืองในช่วงการเลือกตั้งมีลักษณะผันผวนและเปลี่ยนแปลงได้อย่างรวดเร็ว (ชัยพงษ์ สำเนียง, 2564)

หนึ่งในปัจจัยเชิงกระแสที่สำคัญ คือ การสื่อสารทางการเมืองที่เน้นการสร้างภาพลักษณ์และการเล่าเรื่องมากกว่าการนำเสนอนโยบายเชิงลึก การใช้สัญลักษณ์ คำขวัญ และวาทกรรมที่เข้าถึงอารมณ์ของประชาชนมีส่วนช่วยให้สารทางการเมืองถูกจดจำและส่งต่อได้ง่าย

ภาพที่ 1 การใช้สัญลักษณ์ทางการเมืองในการสื่อสารกับประชาชน
ที่มา: พรรคประชาชน (2568)

จากภาพที่ 1 คือ ตัวอย่างหนึ่งของการสื่อสารเชิงภาพและวาทกรรมที่เห็นได้
ในบริบทการเมืองไทย คือ การสื่อสารของพรรคประชาชนที่พยายามชูอุดมการณ์และ
แนวทางของตนเองผ่านบทความ ข้อเขียน และกิจกรรมทางการเมืองบนแพลตฟอร์มต่าง ๆ
โดยเน้นการสร้างการรับรู้ร่วมกันเกี่ยวกับสิทธิ เสรีภาพ และการมีส่วนร่วมของประชาชน
ในการกำหนดทิศทางของสังคมและการเมือง พรรคประชาชนนำเสนอแนวคิดเหล่านี้
ทั้งในเชิงนโยบายและภาพลักษณ์เพื่อดึงดูดความสนใจของผู้มีสิทธิเลือกตั้ง ซึ่งสะท้อน
ให้เห็นว่าการใช้สัญลักษณ์และข้อความที่เข้าถึงอารมณ์และความคาดหวังของประชาชน
มีบทบาทสำคัญในการกำหนดกรอบความคิดและกระแสทางการเมืองในช่วงเวลาแห่ง
การเลือกตั้ง อีกปัจจัยสำคัญที่มีอิทธิพลต่อกระแสการเมืองอย่างมาก คือ บทบาทของ
สื่อดิจิทัลและสื่อสังคมออนไลน์ ซึ่งเป็นพื้นที่หลักในการเผยแพร่ข้อมูล ข่าวสารและ
ความคิดเห็นทางการเมือง สื่อเหล่านี้ช่วยให้เนื้อหาทางการเมืองถูกส่งต่อ ผลิตซ้ำและ
ขยายวงการรับรู้ได้อย่างรวดเร็ว ส่งผลให้กระแสการเมืองสามารถก่อรูปเป็นความนิยม

ทางสังคมในระยะเวลาอันสั้น ผู้มีสิทธิเลือกตั้งจำนวนหนึ่งจึงรับรู้ว่าจะประเด็นหรือฝ่ายทางการเมืองบางฝ่ายกำลังได้รับการสนับสนุนอย่างกว้างขวาง ซึ่งอาจสร้างแรงกดดันทางสังคมและมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจเลือกตั้งให้เป็นไปตามกระแสหรือความคาดหวังที่เกิดขึ้นในสื่อสังคมออนไลน์ และสื่อสังคมออนไลน์ยังได้เปลี่ยนลักษณะของพื้นที่สาธารณะทางการเมืองอย่างมีนัยสำคัญ โดยเปิดโอกาสให้ประชาชนสามารถแสดงความคิดเห็นและสร้างวาทกรรมทางการเมืองได้อย่างหลากหลายมากขึ้น อย่างไรก็ตาม โครงสร้างการทำงานของแพลตฟอร์มดิจิทัล โดยเฉพาะระบบอัลกอริทึมที่คัดเลือกเนื้อหาตามความสนใจของผู้ใช้ อาจทำให้เกิดสภาวะห้องเสียงสะท้อน และฟองสบู่แห่งการกรองข้อมูล ซึ่งส่งผลให้ผู้ใช้ได้รับข้อมูลที่สอดคล้องกับความเชื่อเดิมของตนเองเป็นหลัก ปรากฏการณ์ดังกล่าวมีส่วนเร่งให้เกิดการแบ่งขั้วทางการเมือง และเอื้อให้ข้อมูลบิดเบือนแพร่กระจายได้ง่ายขึ้น ผลกระทบที่ตามมา คือ ผู้มีสิทธิเลือกตั้งอาจรับรู้ข้อมูลทางการเมืองอย่างไม่รอบด้าน เส้นแบ่งระหว่างข้อเท็จจริงกับความคิดเห็นเริ่มไม่ชัดเจน และความเข้าใจร่วมกันในสังคมลดลง ซึ่งล้วนเป็นปัจจัยที่บั่นทอนคุณภาพของกระบวนการตัดสินใจเลือกตั้งและระบอบประชาธิปไตยโดยรวม (พระครูพิสุทธธรรมาภรณ์ (วิสุทธิ วิสุทธาจาโร), 2568)

ปรากฏการณ์ดังกล่าวสามารถสังเกตได้จากบริบทการเลือกตั้งของประเทศไทย ในช่วงที่ผ่านมา ซึ่งกระแสทางการเมืองในสื่อสังคมออนไลน์ได้กลายเป็นพื้นที่สำคัญในการสร้างการรับรู้และกำหนดบรรยากาศทางการเมืองของสังคม เนื้อหาทางการเมืองจำนวนมากถูกนำเสนอในรูปแบบที่กระชับ เข้าถึงอารมณ์ และเอื้อต่อการส่งต่ออย่างรวดเร็ว ส่งผลให้ประเด็นบางประเด็นหรือภาพลักษณ์ของพรรคการเมืองและผู้นำทางการเมืองได้รับความสนใจอย่างกว้างขวางในช่วงเวลาสั้น ๆ กระแสในลักษณะดังกล่าวมีผลต่อการรับรู้ของผู้มีสิทธิเลือกตั้ง โดยทำให้การตัดสินใจเลือกตั้งของประชาชนจำนวนหนึ่งเกิดขึ้นภายใต้แรงกดดันของความนิยมและบรรยากาศทางสังคม มากกว่าการพิจารณาเชิงเปรียบเทียบนโยบายอย่างรอบด้าน ปรากฏการณ์นี้สะท้อนให้เห็นว่า กระแสทางการเมืองมิได้เป็นเพียงผลลัพธ์ของการสื่อสาร หากแต่ทำหน้าที่เป็นปัจจัยกำกับพฤติกรรม การตัดสินใจเลือกตั้งอย่างมีนัยสำคัญในสังคมร่วมสมัย

เมื่อพิจารณาในเชิงเปรียบเทียบ กระแสการเมืองสามารถจำแนกได้เป็นทั้งกระแสที่ขับเคลื่อนด้วยเนื้อหา นโยบาย และกระแสที่ขับเคลื่อนด้วยอารมณ์ทางการเมือง กระแสเชิงนโยบายมักเน้นการสื่อสารข้อมูล ข้อเสนอ และเหตุผลเชิงประโยชน์สาธารณะ ซึ่งเอื้อต่อการตัดสินใจเลือกตั้งบนฐานของการไตร่ตรองและการประเมินทางเลือกอย่างรอบคอบ ในขณะที่กระแสเชิงอารมณ์มักอาศัยการปลุกเร้าความรู้สึก เช่น ความหวัง ความกลัว หรือความไม่พอใจต่อสถานการณ์ทางการเมือง เพื่อเร่งเร้าให้เกิดการตัดสินใจ

อย่างฉับไว ภายใต้เงื่อนไขดังกล่าว ผู้มีสิทธิเลือกตั้งจึงเผชิญกับความท้าทายในการแยกแยะสาระออกจากอารมณ์ และจำเป็นต้องอาศัยกระบวนการคิดอย่างแยกแยะหรือโยนิโสมนสิการในการพิจารณาข้อมูลทางการเมืองอย่างรอบด้าน ก่อนตัดสินใจเลือกตั้งท่ามกลางกระแสที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วในสังคมประชาธิปไตยร่วมสมัย นอกจากนี้ปัจจัยเชิงกระแสนี้เกี่ยวข้องกับอารมณ์ทางการเมืองที่ถูกกระตุ้นผ่านเหตุการณ์ ข่าวสารหรือความขัดแย้งในสังคม การสื่อสารที่เน้นการปลุกเร้าอารมณ์ เช่น ความโกรธ ความกลัว หรือความหวัง สามารถเพิ่มระดับการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนได้ในระยะสั้น แต่ในขณะเดียวกันก็อาจบั่นทอนคุณภาพของการตัดสินใจเลือกตั้ง หากขาดกระบวนการไตร่ตรองและการตรวจสอบข้อมูลอย่างรอบคอบ การเมืองที่ขับเคลื่อนด้วยอารมณ์จึงมีแนวโน้มสร้างความเปราะบางให้กับกระบวนการตัดสินใจในระบอบประชาธิปไตย (พระมหาอนันท์ อกคปญโญ และคณะ, 2568)

สรุปได้ว่า กระแสการเมืองมีบทบาทอย่างยิ่งต่อพฤติกรรมกรรมการตัดสินใจของผู้มีสิทธิเลือกตั้งในสังคมประชาธิปไตยร่วมสมัย โดยทำหน้าที่เป็นกลไกกำกับการรับรู้กรอบความคิด และบรรยากาศทางการเมืองผ่านกระบวนการสื่อสารที่เน้นความรวดเร็ว การเข้าถึงอารมณ์ และการผลิตซ้ำของสัญลักษณ์ วาทกรรม และภาพลักษณ์ทางการเมือง การตัดสินใจเลือกตั้งจึงมิได้ตั้งอยู่บนเหตุผลเชิงนโยบายเพียงลำพัง หากแต่เป็นผลลัพธ์ของปฏิสัมพันธ์ระหว่างอารมณ์ ความเชื่อ อัตลักษณ์ทางการเมือง และโครงสร้างการสื่อสารที่เอื้อต่อการขยายกระแสในระยะเวลาอันสั้น ภายใต้บริบทดังกล่าว ปัจจัยเชิงกระแสสามารถทั้งส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนและในขณะเดียวกันก็ลดทอนกระบวนการไตร่ตรองเชิงเหตุผล หากการตัดสินใจถูกขับเคลื่อนด้วยอารมณ์และความนิยมมากกว่าการพิจารณาเนื้อหา นโยบายอย่างรอบด้าน ความท้าทายสำคัญของสังคมประชาธิปไตยร่วมสมัยจึงอยู่ที่การทำความเข้าใจและกำกับอิทธิพลของกระแสการเมือง เพื่อไม่ให้เกิดการตัดสินใจเลือกตั้งตกอยู่ภายใต้แรงเร้าทางอารมณ์เพียงด้านเดียว

การตัดสินใจของผู้มีสิทธิเลือกตั้งบนกรอบคิดทางพระพุทธศาสนา

ในบริบทการเมืองร่วมสมัยที่กระแสทางการเมืองและอารมณ์สาธารณะมีบทบาทกำกับพฤติกรรมกรรมการตัดสินใจของผู้มีสิทธิเลือกตั้งอย่างเข้มข้น การนำกรอบคิดทางพระพุทธศาสนามาอธิบายกระบวนการตัดสินใจเลือกตั้ง จึงมีคุณค่าในฐานะเครื่องมือเชิงจริยธรรมและเชิงปัญญาที่ช่วยเสริมสร้างการใช้วิจารณญาณของพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย กรอบคิดดังกล่าวมิได้มุ่งหมายให้การตัดสินใจทางการเมืองกลายเป็นการปฏิบัติทางศาสนา หากแต่ทำหน้าที่เป็นแนวทางในการกำกับการรับรู้ การประเมินข้อมูล และการจัดการอารมณ์ของผู้มีสิทธิเลือกตั้งท่ามกลางสภาพแวดล้อมทางการเมือง

ที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและซับซ้อน (พระชลญาณมุนี (สมโภช ธมฺมโกชโช), 2562) หลักธรรมที่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อกระบวนการตัดสินใจทางการเมือง คือ โยนิโสมนสิการ หรือการคิดอย่างแยกแยะ ซึ่งหมายถึงการพิจารณาสิ่งต่าง ๆ โดยอาศัยเหตุและผล ความรอบคอบ และการมองเห็นความเชื่อมโยงของปัจจัยต่าง ๆ อย่างเป็นระบบ โยนิโสมนสิการช่วยให้ผู้มีสิทธิเลือกตั้งสามารถตั้งคำถามต่อข้อมูล ข่าวสาร และวาทกรรมทางการเมืองที่ปรากฏในพื้นที่สาธารณะ โดยไม่ตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของกระแส ความนิยม หรืออารมณ์ทางการเมืองเพียงด้านเดียว การคิดอย่างแยกแยะจึงเอื้อต่อการแยกแยะ ระหว่างสาระเชิงนโยบายกับการสื่อสารเชิงอารมณ์ และช่วยให้การตัดสินใจเลือกตั้งอยู่บนฐานของการไตร่ตรองอย่างรอบด้าน (พระมหาอานนท์ อคฺคปญฺโญ และคณะ, 2568) ควบคู่กับโยนิโสมนสิการ หลักสติและสัมปชัญญะ ยังมีบทบาทสำคัญในการกำกับ กระบวนการตัดสินใจเลือกตั้งในสังคมประชาธิปไตยร่วมสมัย สติช่วยให้ผู้มีสิทธิเลือกตั้ง รู้เท่าทันอารมณ์ทางการเมืองที่ถูกกระตุ้นผ่านข่าวสาร เหตุการณ์ หรือการสื่อสารเชิงวาทกรรม ขณะที่สัมปชัญญะช่วยให้ตระหนักถึงผลของการตัดสินใจเลือกตั้งในฐานะการกระทำ ที่ส่งผลต่อส่วนรวม ไม่ใช่เพียงการแสดงออกเชิงปัจเจก การมีสติและสัมปชัญญะ จึงช่วยลดความเสี่ยงของการตัดสินใจที่ถูกกำกับด้วยอารมณ์ ความกลัว หรือความหวังใน ระยะสั้น และเปิดพื้นที่ให้เกิดการประเมินทางเลือกทางการเมืองอย่างมีความรับผิดชอบ (พระใบฎีกาพงษ์ศักดิ์ ขนติพโล, 2568)

นอกจากนี้ หลักสัมมาทิฐิ หรือความเห็นที่ถูกต้อง ยังสามารถนำมาประยุกต์ ใช้เป็นกรอบคิดในการเสริมสร้างความเข้าใจต่อบริบททางการเมืองอย่างรอบด้าน ผู้มีสิทธิเลือกตั้งที่มีสัมมาทิฐิย่อมตระหนักว่าการเมืองเป็นกระบวนการที่มีความซับซ้อน มิได้มี คำตอบแบบขาว-ดำ และการตัดสินใจเลือกตั้งย่อมเกี่ยวข้องกับผลประโยชน์สาธารณะใน ระยะยาว มากกว่าความพึงพอใจหรืออารมณ์ในช่วงเวลาหนึ่ง การยึดถือสัมมาทิฐิจึงช่วย ลดการตัดสินใจแบบสุดโต่ง และส่งเสริมการอยู่ร่วมกันภายใต้ความเห็นต่างในสังคม ประชาธิปไตย (พระครูเกษมวัชรดิตถ์ (เกษม ฐิตสมฺปนฺโน) และคณะ, 2565)

เมื่อพิจารณาในมิติทางพระพุทธศาสนา กระแสการเมืองสามารถอธิบายได้ในฐานะ กระบวนการปรุงแต่งทางจิต (สังขาร) ที่เกิดจากการรับรู้ข่าวสาร เหตุการณ์ และวาทกรรม ทางการเมืองอย่างต่อเนื่อง กระแสดังกล่าวมีแนวโน้มกระตุ้นอารมณ์พื้นฐาน เช่น ความพอใจ ความไม่พอใจ ความกลัว หรือความหวัง ซึ่งสอดคล้องกับกลไกของตัณหาและ อุปาทานในกระบวนการเกิดทุกข์ตามหลักอริยสัจ การตัดสินใจเลือกตั้งที่ถูกขับเคลื่อนด้วย กระแสจึงมิใช่เพียงการเลือกทางการเมือง หากแต่เป็นผลลัพธ์ของการตอบสนองต่ออารมณ์ และความยึดมั่นที่ถูกกระตุ้นขึ้นในระดับจิตใจในแง่นี้ หลักโยนิโสมนสิการ สติ และ สัมปชัญญะ จึงทำหน้าที่เป็นเครื่องมือในการหยุดการไหลไปกับกระแส เปิดพื้นที่ให้ผู้มีสิทธิ

เลือกตั้งสามารถถอยออกมาพิจารณาอารมณ์ ความคิด และแรงจูงใจของตนเอง ก่อนแปรเปลี่ยนการรับรู้ดังกล่าวไปสู่การตัดสินใจทางการเมือง ในบริบทนี้ สัมมาทิฐิยังสามารถตีความได้ว่าเป็นฐานคิดที่เอื้อต่อการดำรงไว้ซึ่งระบอบประชาธิปไตยที่มีคุณภาพ เนื่องจากช่วยให้ผู้มีสิทธิเลือกตั้งมองเห็นความแตกต่างทางการเมืองในฐานะความหลากหลายของเหตุปัจจัย มากกว่าความขัดแย้งเชิงศีลธรรมระหว่างฝ่ายที่ถูกหรือผิด การตัดสินใจเลือกตั้งภายใต้สัมมาทิฐิจึงเอื้อต่อการลดการแบ่งขั้ว และส่งเสริมการอยู่ร่วมกันทางการเมืองอย่างสันติ

เมื่อพิจารณาโดยรวม กรอบคิดทางพระพุทธศาสนา ได้แก่ โยนิโสมนสิการ สติ สัมปชัญญะ และสัมมาทิฐิ สามารถทำหน้าที่เป็นกลไกเชิงปัญญาและจริยธรรมที่ช่วยยกระดับคุณภาพของการตัดสินใจเลือกตั้งในสังคมร่วมสมัยได้อย่างมีนัยสำคัญ กรอบคิดดังกล่าวมิได้ขัดแย้งกับหลักการประชาธิปไตย หากแต่ช่วยสนับสนุนให้การใช้สิทธิเลือกตั้งตั้งอยู่บนฐานของการไตร่ตรอง ความรับผิดชอบ และการคำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวม ซึ่งเป็นเงื่อนไขสำคัญของการดำรงไว้ซึ่งระบอบประชาธิปไตยที่มีคุณภาพ ดังนั้น การประยุกต์ใช้กรอบคิดทางพระพุทธศาสนาในการตัดสินใจเลือกตั้ง ไม่อาจมองว่าเป็นภาระเชิงศีลธรรมของผู้มีสิทธิเลือกตั้งเพียงฝ่ายเดียว เนื่องจากกระบวนการรับรู้และการตัดสินใจทางการเมืองยังถูกกำกับอย่างเข้มข้นโดยโครงสร้างการสื่อสารของสื่อมวลชนและแพลตฟอร์มดิจิทัล ซึ่งเอื้อต่อการขยายเนื้อหาที่กระตุ้นอารมณ์มากกว่าการไตร่ตรองเชิงเหตุผล ดังนั้น หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาจึงควรถูกมองในฐานะกรอบคิดเสริมที่ช่วยพยุงคุณภาพการตัดสินใจของพลเมือง ภายใต้ข้อจำกัดเชิงโครงสร้างของการเมืองร่วมสมัย มากกว่าการเป็นสูตรสำเร็จในการแก้ไขปัญหาการเมืองทั้งหมด

ภายใต้บริบทของกระแสการเมืองที่ถูกขับเคลื่อนผ่านสื่อดิจิทัลอย่างเข้มข้น การรับรู้ทางการเมืองของผู้มีสิทธิเลือกตั้งจึงมิได้เกิดขึ้นอย่างเป็นกลาง หากแต่ถูกกำกับด้วยกระบวนการกระตุ้นอารมณ์และการปรุงแต่งทางจิตอย่างต่อเนื่อง ข่าวสาร คลิปสั้น วาทกรรม และภาพลักษณ์ทางการเมืองที่ถูกผลิตซ้ำในพื้นที่สื่อออนไลน์ มีแนวโน้มเร่งเร้าอารมณ์พื้นฐาน เช่น ความหวัง ความโกรธ หรือความหวาดกลัว ส่งผลให้การตัดสินใจเลือกตั้งจำนวนไม่น้อยเกิดขึ้นภายใต้แรงผลักดันของกระแสและบรรยากาศทางสังคม มากกว่าการพิจารณาเหตุและผลของนโยบายอย่างรอบด้าน ปรากฏการณ์ดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่าสื่อดิจิทัลมิได้ทำหน้าที่เพียงถ่ายทอดข้อมูล หากแต่เป็นกลไกสำคัญในการจัดวางกรอบความคิดและกำกับอารมณ์สาธารณะ ซึ่งส่งผลโดยตรงต่อพฤติกรรมทางการเมืองของผู้มีสิทธิเลือกตั้งในสังคมประชาธิปไตยร่วมสมัย (อภิรัตน์ ศิรินาวิน, 2567)

ในเงื่อนไขเช่นนี้ การตัดสินใจอย่างมีวิจารณญาณจึงเป็นองค์ประกอบสำคัญของการดำรงไว้ซึ่งประชาธิปไตยที่มีคุณภาพ โดยเฉพาะในสังคมที่การเมืองถูกขับเคลื่อนด้วยกระแสและอารมณ์ กรอบคิดทางพระพุทธศาสนา เช่น หลักโยนิโสมนสิการ สติ และสัมปชัญญะ สามารถทำหน้าที่เป็นกลไกเชิงปัญญาในการช่วยให้ผู้มีสิทธิเลือกตั้งรู้เท่าทันการปรุงแต่งทางจิตจากกระแสการเมือง แยกแยะสาระออกจากการสื่อสารเชิงอารมณ์ และตระหนักถึงผลกระทบของการตัดสินใจเลือกตั้งในฐานะการกระทำที่ส่งผลต่อประโยชน์ส่วนรวม เมื่อการใช้สิทธิเลือกตั้งตั้งอยู่บนฐานของความตระหนักดังกล่าว การเมืองในระบอบประชาธิปไตยจึงไม่ใช่เพียงการแข่งขันเพื่อช่วงชิงคะแนนเสียง หากแต่เป็นกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของสังคมภายใต้ความเห็นต่างอย่างมีสติและความรับผิดชอบ (พระชลญาณมุนี (สมโภช ธมฺมโกชฺโฆ), 2562)

สรุปได้ว่า กระแสการเมืองมีบทบาทอย่างยิ่งต่อกระบวนการรับรู้ การตีความและการตัดสินใจของผู้มีสิทธิเลือกตั้งในสังคมประชาธิปไตยร่วมสมัย โดยกระแสดังกล่าวมิได้ทำหน้าที่เพียงสะท้อนความคิดเห็นหรือความต้องการของสังคม หากแต่เป็นกลไกสำคัญที่กำกับอารมณ์ กรอบความคิด และบรรยากาศทางการเมืองในช่วงเวลาหนึ่ง ๆ ผ่านกระบวนการสื่อสารทางการเมืองของพรรคการเมือง นักการเมือง สื่อมวลชน และสื่อดิจิทัล การตัดสินใจเลือกตั้งของผู้มีสิทธิเลือกตั้งจึงมิได้ตั้งอยู่บนฐานของเหตุผลเชิงนโยบายหรือข้อมูลเชิงวิเคราะห์เพียงลำพัง หากแต่เป็นผลลัพธ์ของปฏิสัมพันธ์ระหว่างสารทางการเมือง อารมณ์สาธารณะ อัตลักษณ์ทางการเมือง และโครงสร้างการสื่อสารที่เอื้อต่อการขยายกระแสอย่างรวดเร็ว ซึ่งส่งผลให้การตัดสินใจเลือกตั้งมีความผันผวนและเปลี่ยนแปลงได้ตามบริบททางการเมืองและสังคมในแต่ละช่วงเวลา

องค์ความรู้ใหม่

จากการสังเคราะห์แนวคิดเกี่ยวกับกระแสการเมือง พฤติกรรมการตัดสินใจของผู้มีสิทธิเลือกตั้ง และหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา งานศึกษานี้สามารถพัฒนาองค์ความรู้ใหม่ในรูปของกรอบการตัดสินใจของผู้มีสิทธิเลือกตั้งภายใต้กระแสการเมืองในมิติทางพระพุทธศาสนา ซึ่งอธิบายความสัมพันธ์ระหว่าง โครงสร้างการสื่อสารทางการเมืองกับกระบวนการรับรู้และการตัดสินใจของพลเมือง โดยมีหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นกลไกกำกับเชิงจริยธรรมและเชิงปัญญา

ภาพที่ 1 กระแสการเมืองกับการตัดสินใจของผู้มีสิทธิเลือกตั้ง
ในมิติทางพระพุทธศาสนา

จากภาพที่ 1 ภาพนี้สะท้อนให้เห็นกระบวนการตัดสินใจของผู้มีสิทธิเลือกตั้งในสังคมประชาธิปไตยร่วมสมัยที่ถูกขับเคลื่อนด้วยกระแสการเมืองและสื่อดิจิทัลเป็นสำคัญ สื่อมวลชนและสื่อสังคมออนไลน์ทำหน้าที่เป็นพื้นที่ผลิตและขยายกระแสทางการเมืองผ่านข่าวสาร วาทกรรม และภาพลักษณ์ของพรรคการเมืองหรือผู้นำทางการเมืองอย่างต่อเนื่อง ส่งผลให้การรับรู้ของผู้มีสิทธิเลือกตั้งมิได้เกิดขึ้นอย่างเป็นกลาง หากแต่ถูกกำกับด้วยความดีความนิยม และบรรยากาศทางสังคมที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ภายใต้เงื่อนไขดังกล่าว การรับรู้ทางการเมืองจึงเชื่อมโยงกับอารมณ์และความรู้สึกอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ และนำไปสู่กระบวนการปรุงแต่งทางจิต ซึ่งในมิติทางพระพุทธศาสนาอธิบายได้ว่าเป็นการตอบสนองต่ออารมณ์ ความหวัง หรือความไม่พอใจที่ถูกกระตุ้นจากกระแสการเมืองมากกว่า การพิจารณาเหตุและผลอย่างรอบด้าน เมื่อกระแสและอารมณ์มีอิทธิพลต่อการรับรู้ การตัดสินใจเลือกตั้งจึงมีความเสี่ยงที่จะถูกกำกับด้วยความรู้สึกและแรงกดดันทางสังคม การตัดสินใจอย่างมีวิจารณญาณจึงมีความสำคัญในฐานะกลไกดวงดุลกระแสดังกล่าว โดยอาศัยการคิดอย่างแยกแยะ การรู้เท่าทันอารมณ์ และการประเมินข้อมูลอย่างรอบคอบ ซึ่งสอดคล้องกับหลักโยนิโสมนสิการ สติ และสัมปชัญญะในพระพุทธศาสนา กระบวนการดังกล่าวช่วยให้ผู้มีสิทธิเลือกตั้งสามารถแยกแยะสาระเชิงนโยบายออกจากการสื่อสารเชิงอารมณ์ และตระหนักถึงผลกระทบของการตัดสินใจเลือกตั้งต่อประโยชน์ส่วนรวมในระยะยาว เมื่อการใช้สิทธิเลือกตั้งตั้งอยู่บนฐานของความตระหนักรู้และความรับผิดชอบ

เช่นนี้ ประชาธิปไตยจึงมิได้เป็นเพียงกลไกการนับคะแนนเสียง หากแต่เป็นระบอบที่มีคุณภาพสะท้อนถึงความเข้มแข็งของพลเมืองและกระบวนการตัดสินใจทางการเมืองในสังคมโดยรวม

สรุป

กระแสการเมืองได้กลายเป็นปัจจัยสำคัญที่กำกับกระบวนการรับรู้และการตัดสินใจของผู้มีสิทธิเลือกตั้งในสังคมประชาธิปไตยร่วมสมัย โดยเฉพาะในบริบทที่การสื่อสารทางการเมืองถูกขับเคลื่อนผ่านสื่อมวลชนและสื่อดิจิทัล ซึ่งเอื้อต่อความรวดเร็ว การเข้าถึงอารมณ์ และการผลิตซ้ำของวาทกรรมและภาพลักษณ์ทางการเมืองอย่างเข้มข้น การตัดสินใจเลือกตั้งจึงมิได้ตั้งอยู่บนฐานของเหตุผลเชิงนโยบายเพียงลำพัง หากแต่เป็นผลลัพธ์ของปฏิสัมพันธ์ระหว่างอารมณ์สาธารณะ ความเชื่อ อัตลักษณ์ทางการเมือง และโครงสร้างการสื่อสารที่ส่งเสริมการขยายตัวของกระแสในช่วงเวลาสั้น ๆ ภายใต้เงื่อนไขดังกล่าว กระแสการเมืองสามารถทำหน้าที่ทั้งในฐานะกลไกส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน และในขณะเดียวกันก็อาจลดทอนกระบวนการไตร่ตรองเชิงเหตุผล หากการตัดสินใจถูกกำกับด้วยความนิยมและแรงร่ำทางอารมณ์มากกว่าการพิจารณาเนื้อหา นโยบายอย่างรอบด้าน และในมิติทางพระพุทธศาสนา หลักธรรม ได้แก่ โยนิโสมนสิการ สติสัมปชัญญะ และสัมมาทิฐิ สามารถทำหน้าที่เป็นกรอบคิดเชิงปัญญาและจริยธรรมที่ช่วยพยุงคุณภาพของการตัดสินใจเลือกตั้งภายใต้กระแสการเมืองได้อย่างมีนัยสำคัญ หลักธรรมดังกล่าวมิได้มุ่งหมายให้การเมืองกลายเป็นพื้นที่ของศีลธรรมเชิงบังคับ หากแต่ช่วยเสริมสร้างความสามารถของผู้มีสิทธิเลือกตั้งในการรู้เท่าทันอารมณ์ แยกแยะสาระออกจากกระแส และตระหนักถึงผลกระทบของการตัดสินใจในฐานะการกระทำที่ส่งผลต่อส่วนรวม การบูรณาการกรอบคิดทางพระพุทธศาสนาเข้ากับการวิเคราะห์ทางรัฐศาสตร์จึงช่วยเปิดมุมมองใหม่ว่า การธำรงไว้ซึ่งระบอบประชาธิปไตยที่มีคุณภาพ มิได้ขึ้นอยู่กับ การลดทอนกระแสการเมือง หากแต่อยู่ที่การเสริมพลังทางปัญญาให้พลเมืองสามารถอยู่กับกระแสอย่างมีสติ มีโยนิโสมนสิการ และมีความรับผิดชอบต่อสังคมในระยะยาว

เอกสารอ้างอิง

- ชัยพงษ์ สำเนียง. (2564). การก่อตัวของกลุ่มทุนการเมืองในกระแสการพัฒนาภาคเหนือ. *วารสารการเมืองการปกครอง*, 11(2), 121-151.
- พรรคประชาชน. (2568). *แชร์สนั่นโซเชียล "4ระชาช6" ไอเดียประชาชน หนุนพรรคประชาชน* 46. สืบค้น 10 มกราคม 2569, จาก <https://shorturl.asia/2gwHl>

- พระครูเกษมวัชรดิตถ์ (เกษม จิตฺตสมฺปนฺโน) และคณะ. (2565). การสื่อสารทางการเมืองกับวาทกรรมทางการเมืองในสังคมไทย. *วารสารรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย*, 2(5), 98-117.
- พระครูพิสุทธธรรมมาภรณ์ (วิสุทธิ์ วิสุทธาจาโร). (2568). สื่อสังคมออนไลน์กับการสร้างวาทกรรมทางการเมือง: ผลกระทบต่อการรับรู้ความจริงของพลเมือง. *วารสารวิชาการจินตาสีทธิ์*, 3(2), 72-80.
- พระชลญาณมุนี (สมโภช ธมฺมโกชฺโฆ). (2562). พระพุทธศาสนากับการเมือง. *วารสารรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา*, 2(1), 40-55.
- พระใบฎีกาพงษ์ศักดิ์ ขนดีพิโล. (2568). การเมืองกับสติปัญญาแห่งการสื่อสาร. *วารสารพุทธนวัตกรรมการจัดการ*, 8(4), 319-332.
- พระมหาอานนท์ อคคปณฺโญ และคณะ. (2568). การสื่อสารทางการเมืองของรัฐบาลในภาวะวิกฤต. *วารสารสหวิทยาการนวัตกรรมการบริหาร*, 8(6), 376-386.
- สัญญา เคนาภูมิ. (2564). การวิเคราะห์การกำหนดนโยบายสาธารณะในมิติทางรัฐศาสตร์. *วารสารการจัดการภาครัฐและภาคเอกชน*, 28(2), 43-68.
- อภิรัตน์ ศิรินาวิน. (2567). การบูรณาการหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาเพื่อส่งเสริมจริยธรรมของผู้บริหารพรรคการเมืองในประเทศไทย. *วารสารพุทธนวัตกรรมการจัดการ*, 7(3), 104-115.

บทบาทของพระสงฆ์กับการพัฒนาสังคมตามแนวพุทธสังคัมสงเคราะห์*

THE ROLE OF MONKS IN SOCIAL DEVELOPMENT ACCORDING TO BUDDHIST SOCIAL WELFARE PRINCIPLES

พระครูธรรมธรรณิชัย อภิไชโย (คงเกษม)¹, พระมหาวิรัตน์ พลทตโต²
Phrakhrudhammadhorn Apichai Apichayo (Kongkasem)¹, Phramaha Virat Palatatto²

¹วัดทองคั้ง ชลบุรี, ²วัดพระธรรมกาย ปทุมธานี

¹Wat Thong Khung, Chonburi, ²Wat Phra Dhammakaya, Pathum Thani

Corresponding Author E-mail: pda.55@hotmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มุ่งศึกษาบทบาทของพระสงฆ์กับการพัฒนาสังคมตามแนวพุทธสังคัมสงเคราะห์จากการศึกษาจากแนวคิด หนังสือ ตำรา และจากการสังเคราะห์พบว่า บทบาทของพระสงฆ์กับการพัฒนาสังคม ในหลายด้าน ประกอบด้วย 1. การที่วัดเป็นศูนย์กลางของชุมชน 2. การส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชน 3. การอนุรักษ์และสืบสานวัฒนธรรมท้องถิ่น 4. การพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในชุมชน และ 5. การสร้างเครือข่ายความร่วมมือระหว่างวัดกับองค์กรต่าง ๆ การพัฒนาพระสงฆ์และบุคลากรของวัดให้มีความรู้และทักษะในการถ่ายทอดหลักธรรมจึงเป็นยุทธศาสตร์สำคัญในการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับพระพุทธศาสนาและชุมชน เมื่อพระสงฆ์มีความรู้ความสามารถที่เหมาะสมกับบริบทสังคมปัจจุบัน ก็จะสามารถทำหน้าที่เป็นผู้นำทางจิตวิญญาณและเป็นที่พึ่งทางปัญญาให้กับประชาชนได้อย่างแท้จริง การพัฒนาบุคลากรของวัดซึ่งรวมถึงไวยาวัจกร กรรมการวัด และจิตอาสาต่าง ๆ ให้มีความรู้ความเข้าใจในหลักธรรมและมีทักษะในการทำงานร่วมกับชุมชน ก็เป็นปัจจัยสนับสนุนที่สำคัญในการขับเคลื่อนกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาให้เข้าถึงประชาชนได้อย่างกว้างขวาง และการสาธารณสงเคราะห์หรืองานสาธารณสงเคราะห์ เป็นการแสดงบทบาทของพระภิกษุในด้านสังคัมสงเคราะห์ ทั้งการสงเคราะห์บุคคล และสาธารณสงเคราะห์ เกี่ยวกับการสงเคราะห์ชุมชนและสังคม โดยมีวัดและพระภิกษุเป็นแกนนำ เป็นการดำเนินกิจการเพื่อให้เป็นสาธารณประโยชน์ของบุคคล คณะบุคคล หรือหน่วยงาน ซึ่งต้องอยู่ในขอบข่ายของการสงเคราะห์ เป็นกิจกรรมที่วัดหรือพระภิกษุสงฆ์ดำเนินกิจการเพื่อให้เป็นสาธารณประโยชน์ในด้านสังคัมสงเคราะห์ ทั้งการ

*Received December 14, 2025; Revised February 1, 2026; Accepted February 5, 2026

สงเคราะห์บุคคล และสาธารณสงเคราะห์ ทั้งทางวัตถุและจิตใจในรูปแบบต่าง ๆ ที่ไม่ขัดต่อพระธรรมวินัย

คำสำคัญ: บทบาท; การพัฒนาสังคม; สังคมสงเคราะห์

Abstract

This academic article aims to examine the role of Buddhist monks in social development based on the principles of Buddhist social welfare, through a study of relevant concepts, books, textbooks, and synthesized literature. The findings indicate that the roles of monks in social development cover various dimensions, including: 1. temples as community centers, 2. promotion of the local economy, 3. preservation and transmission of local culture, 4. improvement of community quality of life, and 5. establishment of collaborative networks between temples and related organizations. The development of monks and temple personnel with appropriate knowledge and skills in conveying Buddhist teachings is therefore a key strategy for strengthening both Buddhism and local communities. When monks possess competencies that correspond to contemporary social contexts, they can effectively serve as spiritual leaders and sources of intellectual support for the public. In addition, the development of temple personnel, including stewards, temple committee members, and volunteers, to enhance their understanding of Buddhist principles and their ability to work collaboratively with communities, constitutes an important supporting factor in expanding the reach of Buddhist activities. This contributes to broader public engagement and participation. Furthermore, public welfare activities or social assistance represent a significant aspect of monks' social roles. These activities include individual assistance and community-based welfare, with temples and monks serving as core leaders. Such activities aim to promote public benefit for individuals, groups, or organizations within the scope of social welfare. They are conducted in accordance with Buddhist discipline and encompass both material and spiritual support in various forms that do not contradict the principles of the Vinaya.

Keywords: Roles; Social Development; Social Work

บทนำ

วัดเป็นศูนย์กลางของชุมชน เป็นหน่วยงานที่เข้าถึงและมีปฏิสัมพันธ์กับประชาชนอย่างใกล้ชิดมากที่สุด เจ้าอาวาสซึ่งเป็นผู้นำองค์กรหรือผู้บริหารสูงสุดของวัด มีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมความสัมพันธ์อันดีภายในวัด เพื่อให้พระสงฆ์ซึ่งเป็นสมาชิกในองค์กรสามารถรักษาพระธรรมวินัย เป็นแบบอย่างที่ดี และร่วมกันปฏิบัติงานให้บรรลุวัตถุประสงค์ตามที่สถาบันพระพุทธศาสนากำหนดไว้ อันเป็นรากฐานสำคัญของการสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชนโดยรอบ

งานสาธารณสงเคราะห์เป็นกิจกรรมที่วัดหรือพระสงฆ์ดำเนินการเพื่อประโยชน์สุขของสังคม ทั้งในรูปแบบของการสาธารณสงเคราะห์และการสงเคราะห์บุคคล ซึ่งสามารถจำแนกออกเป็น 4 ประเภท ได้แก่ 1. การดำเนินกิจการเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูล 2. การช่วยเหลือเกื้อกูลกิจการของผู้อื่นเพื่อสาธารณประโยชน์ 3. การช่วยเหลือเกื้อกูลสถานที่อันเป็นสาธารณสมบัติ และ 4. การช่วยเหลือเกื้อกูลประชาชนทั่วไป (พระสมุห์หวัศิน วิสุทโธ (พงษ์ศักดิ์), 2563) การดำเนินงานด้านสาธารณสงเคราะห์ดังกล่าวจึงถือเป็นรูปแบบหนึ่งของการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ทั้งในลักษณะเชิงรับและเชิงรุก

การเผยแผ่เชิงรับมุ่งเน้นการเทศน์ การสอน และการถ่ายทอดหลักธรรมเป็นสำคัญ ขณะที่การเผยแผ่เชิงรุกเป็นการนำกิจกรรมการสงเคราะห์ในรูปแบบต่าง ๆ มาเป็นเครื่องมือในการเชื่อมโยงประชาชนเข้าสู่หลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนา ในบริบทของสังคมไทยปัจจุบันซึ่งเผชิญกับปัญหาและภัยพิบัติต่าง ๆ เช่น อุทกภัย วาตภัย และอัคคีภัย พระสงฆ์มักมีบทบาทสำคัญในการเข้าไปช่วยเหลือ บรรเทาความเดือดร้อน และเป็นที่พึ่งพิงทางกายและใจแก่ประชาชน ส่งผลให้วัดยังคงเป็นศูนย์รวมจิตใจของชุมชนมาโดยตลอด

นอกจากการทำหน้าที่ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยตรงแล้ว พระสงฆ์ยังมีบทบาทสำคัญในการเผยแผ่ทางอ้อมผ่านงานสังคมสงเคราะห์ ซึ่งช่วยเสริมสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชนทั้งในมิติทางวัตถุและจิตใจ การพัฒนาชุมชนจึงดำเนินไปในสองลักษณะสำคัญ ได้แก่ การสนับสนุนด้านสิ่งของ สถานที่ และการอำนวยความสะดวกต่าง ๆ และการถ่ายทอดหลักธรรมคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เพื่อให้ประชาชนมีหลักยึดเหนี่ยวทางจิตใจ สามารถดำเนินชีวิตได้อย่างมั่นคง ปลอดภัย และมีความสุขบนพื้นฐานของศีลธรรม ด้วยเหตุนี้ บทความนี้จึงมุ่งศึกษาบทบาทของพระสงฆ์กับการพัฒนาสังคมตามแนวพุทธสังคมนสงเคราะห์

บทบาทของพระสงฆ์กับการพัฒนาสังคม

วัดเป็นสถาบันที่มีความสำคัญต่อสังคมไทยมาอย่างยาวนาน นอกจากทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางทางพระพุทธศาสนาแล้ว ยังเป็นกลไกทางสังคมที่สนับสนุนการพัฒนาท้องถิ่น และชุมชนในหลายมิติ เช่น การศึกษา สาธารณสุข สวัสดิการสังคม และการอนุรักษ์ วัฒนธรรมท้องถิ่น แม้บริบทสังคมสมัยใหม่ทำให้บทบาทของวัดบางด้านเปลี่ยนแปลงไป แต่โดยสาระสำคัญ วัดยังคงมีศักยภาพในการเป็นฐานทรัพยากรทางสังคมที่ช่วยขับเคลื่อนการพัฒนาชุมชนให้เกิดความเข้มแข็งและยั่งยืนได้

ประการแรก วัดในฐานะศูนย์กลางของชุมชนยังสามารถเป็นพื้นที่รวมพลังและสร้างการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนได้อย่างเป็นรูปธรรม งานศึกษาของฐิตาภรณ์ ภูบุญบุตร (2566) ชี้ให้เห็นว่า วัดสามารถทำหน้าที่เป็นฐานในการพัฒนาอาชีพเสริมของชุมชน ผ่านการใช้ทรัพยากรและพื้นที่ของวัดเพื่อจัดกิจกรรมที่สอดคล้องกับความต้องการของคนในพื้นที่ โดยเน้นกระบวนการมีส่วนร่วมตั้งแต่การวางแผน ดำเนินงาน และติดตาม ประเมินผล ข้อค้นพบดังกล่าวสะท้อนว่า “วัด-ชุมชน” สามารถหนุนกันให้เกิดการพัฒนา เศรษฐกิจชุมชนและการจัดการทรัพยากรอย่างมีทิศทางร่วมกัน

ประการที่สอง วัดและพระสงฆ์สามารถส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชนในแนวทางที่ยึดหลักคุณธรรมและความพอเพียง เช่น การสนับสนุนกิจกรรมสร้างรายได้ การจัดตลาดชุมชน การส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม หรือการประสานความร่วมมือกับหน่วยงานต่าง ๆ เพื่อให้การพัฒนาเศรษฐกิจเกิดความต่อเนื่องและเป็นระบบ ซึ่งการศึกษาของ อดิษฐ์ ศรีสุข และคณะ (2565) เสนอว่า การพัฒนาพิพิธภัณฑ์วัดและชุมชนร่วมกับเทคโนโลยีสามารถช่วยให้การเผยแพร่วัฒนธรรมมีประสิทธิภาพและเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายได้กว้างขึ้น

ประการที่สาม วัดมีส่วนยกระดับคุณภาพชีวิตของคนในชุมชนทั้งด้านกาย ใจ สังคม และปัญญา ผ่านกิจกรรมด้านสุขภาพ การให้คำปรึกษา การสร้างความสามัคคี และการจัดพื้นที่เรียนรู้หรือฝึกทักษะที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิต งานของกมลทิพย์ คำใจ (2554) มองว่าวัดเป็น “สินทรัพย์ชุมชน” ที่สร้างมูลค่าได้ทั้งทางเศรษฐกิจและสังคม หากมีการประเมินและพัฒนาอย่างเป็นระบบ นอกจากนี้ การพัฒนาชุมชนให้มีประสิทธิภาพยังต้องอาศัยเครือข่ายความร่วมมือระหว่างวัดกับองค์กรต่าง ๆ ซึ่งพระสมุห์มนโธวัฒน์ ธรรมโชโต (แพเพเซอร์) และคณะ (2564) ชี้ให้เห็นแนวทางการพัฒนาวัดโดยใช้ชุมชนรอบวัดเป็นฐาน และเน้นการมีส่วนร่วมภายใต้กรอบ “บวร” (บ้าน วัด โรงเรียน) เพื่อให้การบูรณาการ ทรัพยากรและความร่วมมือเกิดผลเป็นรูปธรรมและยั่งยืน

สรุปได้ว่า วัดในสังคมไทยมิได้ทำหน้าที่เป็นเพียงศูนย์กลางทางศาสนาเท่านั้น หากแต่ยังเป็นกลไกสำคัญในการพัฒนาท้องถิ่นและชุมชนในหลายมิติ ทั้งด้านสังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรม และคุณภาพชีวิต โดยทำหน้าที่เป็นพื้นที่กลางในการมีส่วนร่วมของประชาชน ส่งเสริมการเรียนรู้ การสร้างอาชีพ การอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นและการดูแลกลุ่มเปราะบางในชุมชน ควบคู่กับการประยุกต์ใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา และปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงอย่างเหมาะสม ทั้งนี้ การพัฒนาบทบาทของวัดให้เกิดประสิทธิภาพควรอาศัยความร่วมมือในรูปแบบเครือข่ายภายใต้แนวคิด “บวร” เพื่อเสริมพลังการทำงานร่วมกันอย่างเป็นระบบ พร้อมทั้งรักษาอัตลักษณ์ดั้งเดิมควบคู่กับการปรับตัวให้สอดคล้องกับบริบทสังคมร่วมสมัย เพื่อให้วัดยังคงเป็นศูนย์กลางการพัฒนาที่มีคุณค่าและยั่งยืนต่อชุมชนต่อไป

วัดในฐานะศูนย์การเรียนรู้ทางศีลธรรม

วัดในสังคมไทยมีบทบาทสำคัญในการเป็นแหล่งเรียนรู้ทางศีลธรรมมาตั้งแต่อดีต โดยเป็นสถานที่อบรมสั่งสอนหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา และเป็นที่ยึดเหนี่ยวคุณธรรมจริยธรรมให้แก่ประชาชนทุกเพศทุกวัย ในปัจจุบัน แม้ว่าสังคมไทยจะเผชิญกับความเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วในหลายด้าน แต่บทบาทของวัดในฐานะศูนย์การเรียนรู้ทางศีลธรรมยังคงมีความสำคัญไม่น้อยไปกว่าเดิม หากแต่มีความจำเป็นที่จะต้องปรับเปลี่ยนรูปแบบและวิธีการให้สอดคล้องกับบริบทสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป เพื่อให้สามารถเข้าถึงประชาชนได้ทุกกลุ่ม โดยเฉพาะเยาวชนซึ่งเป็นกำลังสำคัญของชาติในอนาคต การปฏิรูปบทบาทวัดในฐานะศูนย์การเรียนรู้ทางศีลธรรมจึงเป็นประเด็นสำคัญที่ต้องได้รับการพิจารณาอย่างจริงจัง โดยมีหลักการสำคัญ ดังนี้

1. การประยุกต์หลักธรรมให้เข้ากับชีวิตประจำวัน การประยุกต์หลักธรรมให้เข้ากับชีวิตประจำวันเป็นแนวทางสำคัญในการทำให้พระพุทธศาสนามีความหมายและมีคุณค่าในสังคมร่วมสมัย เนื่องจากหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาไม่ได้มีไว้เพียงเพื่อท่องจำหรือศึกษาในเชิงทฤษฎีเท่านั้น แต่มีไว้เพื่อนำไปปฏิบัติและประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิต การที่วัดจะเป็นศูนย์การเรียนรู้ทางศีลธรรมที่มีประสิทธิภาพได้นั้น จำเป็นต้องสามารถชี้ให้เห็นถึงความเชื่อมโยงระหว่างหลักธรรมกับสถานการณ์และปัญหาในชีวิตประจำวัน ที่ผู้คนในสังคมปัจจุบันกำลังเผชิญอยู่ ทั้งในระดับปัจเจกบุคคล ครอบครัว ชุมชน และสังคม การประยุกต์หลักธรรมให้เข้ากับชีวิตประจำวันจึงเป็นการเชื่อมโยงพระพุทธศาสนาเข้ากับวิถีชีวิตของคนในยุคปัจจุบัน ในประเด็นนี้ พระครูปลัดสราวุธ ฐิตปัญโญ (2560) ได้อธิบายไว้ในงานวิจัยเรื่อง การพัฒนาวัดเพื่อเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชนในจังหวัดชลบุรี เห็นว่า วัดในฐานะศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชนต้องมีการจัดการเรียนรู้ทางศีลธรรม

ที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตและความต้องการของคนในชุมชน ได้เสนอว่าควรมีแนวปฏิบัติที่เน้นการนำเสนอหลักธรรมในรูปแบบที่เข้าใจง่ายและสามารถนำไปใช้ได้จริงในชีวิตประจำวัน โดยอาจจัดทำเป็นโครงการหรือกิจกรรมที่สอดแทรกหลักธรรมเข้าไปในการแก้ไขปัญหาหรือพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในชุมชน เช่น การนำหลักอริยสัจ 4 มาใช้ในการวิเคราะห์และแก้ไขปัญหาชุมชน การนำหลักสังคหวัตถุ 4 มาประยุกต์ใช้ในการเสริมสร้างความสามัคคีในชุมชน หรือการนำหลักเศรษฐกิจพอเพียงซึ่งมีพื้นฐานมาจากหลักมัชฌิมาปฏิปทา มาใช้ในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน การประยุกต์หลักธรรมให้เข้ากับชีวิตประจำวันสามารถดำเนินการได้หลายรูปแบบ ไม่ว่าจะเป็นการจัดการเรียนรู้ผ่านกรณีศึกษาที่เกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวัน การฝึกปฏิบัติธรรมที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของคนในปัจจุบัน การจัดเวทีแลกเปลี่ยนประสบการณ์ในการนำหลักธรรมไปใช้ในชีวิตจริง การจัดทำสื่อที่นำเสนอการประยุกต์ใช้หลักธรรมในสถานการณ์ต่าง ๆ หรือการให้คำปรึกษาทางศีลธรรมสำหรับปัญหาในชีวิตประจำวัน สิ่งสำคัญคือการทำให้หลักธรรมมีความเป็นรูปธรรมและสามารถจับต้องได้ในชีวิตประจำวัน ไม่ใช่เป็นเพียงนามธรรมหรือเรื่องไกลตัว นอกจากนี้ การประยุกต์หลักธรรมยังต้องคำนึงถึงความแตกต่างของบริบทและความต้องการของกลุ่มเป้าหมายที่หลากหลาย เช่น เด็กและเยาวชน วัยทำงาน ผู้สูงอายุ หรือกลุ่มคนที่มีปัญหาเฉพาะด้าน โดยนำเสนอหลักธรรมในรูปแบบและเนื้อหาที่เหมาะสมกับแต่ละกลุ่ม ซึ่งจะช่วยให้การประยุกต์หลักธรรมเกิดประโยชน์สูงสุดต่อผู้เรียนและสังคมโดยรวม

2. การใช้สื่อและเทคโนโลยีในการเผยแผ่หลักธรรม ในยุคดิจิทัลที่เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารมีบทบาทสำคัญในชีวิตประจำวันของผู้คน การใช้สื่อและเทคโนโลยีในการเผยแผ่หลักธรรมเป็นแนวทางสำคัญที่จะช่วยให้วัดสามารถเข้าถึงประชาชนได้อย่างกว้างขวางและมีประสิทธิภาพมากขึ้น โดยเฉพาะกลุ่มเยาวชนและคนรุ่นใหม่ที่คุ้นเคยกับการใช้เทคโนโลยีดิจิทัล การประยุกต์ใช้สื่อและเทคโนโลยีอย่างสร้างสรรค์ จะช่วยให้การนำเสนอหลักธรรมมีความน่าสนใจ ทันสมัย และสามารถเข้าถึงผู้คนได้ทุกที่ทุกเวลา ไม่จำกัดอยู่เพียงในเขตวัดหรือในช่วงเวลาพิธีกรรมเท่านั้น นอกจากนี้ สื่อและเทคโนโลยียังช่วยให้การเผยแผ่หลักธรรมสามารถปรับให้เหมาะสมกับความต้องการและรูปแบบการเรียนรู้ที่หลากหลายของผู้คนในสังคมปัจจุบัน การใช้สื่อและเทคโนโลยีในการเผยแผ่หลักธรรมสามารถดำเนินการได้หลายรูปแบบ เช่น การพัฒนาแอปพลิเคชันที่รวบรวมคำสอนและหลักปฏิบัติทางพระพุทธศาสนา การสร้างเพจหรือช่องทางบนสื่อสังคมออนไลน์สำหรับเผยแผ่ธรรมะและตอบคำถามเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา การผลิตสื่อมัลติมีเดียที่น่าสนใจนำเสนอหลักธรรมในรูปแบบที่เข้าใจง่ายและน่าสนใจ เช่น แอนิเมชัน เกม หรือการ์ตูน การจัดระบบการเรียนรู้ออนไลน์ (E-Learning) ด้านพระพุทธศาสนา หรือการใช้เทคโนโลยีความจริงเสมือน (Virtual Reality) และความจริงเสริม (Augmented Reality)

ในการนำเสนอประวัติศาสตร์และคำสอนทางพระพุทธศาสนา อย่างไรก็ตาม การใช้สื่อและเทคโนโลยีในการเผยแพร่หลักธรรมต้องคำนึงถึงความเหมาะสมและความถูกต้องของเนื้อหา โดยต้องยึดหลักพระธรรมวินัยเป็นสำคัญ และต้องระวังไม่ให้รูปแบบหรือวิธีการนำเสนอบิดเบือนหรือลดทอนความสำคัญของหลักธรรม นอกจากนี้ ควรมีการพัฒนาศักยภาพของพระสงฆ์และบุคลากรของวัดให้มีความรู้และทักษะในการใช้สื่อและเทคโนโลยีอย่างมีประสิทธิภาพและเหมาะสม

3. การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่หลากหลายและมีส่วนร่วม การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ในยุคปัจจุบันจำเป็นต้องคำนึงถึงความหลากหลายและการมีส่วนร่วมของผู้เรียนเป็นสำคัญ การเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพไม่ได้จำกัดอยู่เพียงการถ่ายทอดความรู้แบบทางเดียวอีกต่อไป แต่ต้องเป็นกระบวนการที่กระตุ้นให้ผู้เรียนได้คิด วิเคราะห์ และลงมือปฏิบัติด้วยตนเอง การออกแบบกิจกรรมที่หลากหลายจึงเป็นกุญแจสำคัญที่จะช่วยให้ผู้เรียนได้พัฒนาทักษะรอบด้านและเกิดการเรียนรู้อย่างยั่งยืน นอกจากนี้ การเปิดโอกาสให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในกระบวนการเรียนรู้อย่างช่วยสร้างความรู้สึกรับผิดชอบและความผูกพันต่อการเรียนรู้ ซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญของการเรียนรู้ตลอดชีวิต ในประเด็นนี้ พระมหาทองเจริญ สมจิตโต (สุตสี) และคณะ (2567) ได้อธิบายไว้ในงานวิจัยเรื่อง รูปแบบการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชนในจังหวัดอุดรธานี เห็นว่า การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่หลากหลายเป็นองค์ประกอบสำคัญในการพัฒนาวัดให้เป็นแหล่งเรียนรู้ที่มีชีวิตชีวา ท่านได้เสนอว่าควรมีแนวปฏิบัติในการจัดกิจกรรมที่สอดคล้องกับความต้องการของกลุ่มเป้าหมายที่แตกต่างกัน ทั้งเด็ก เยาวชน ผู้ใหญ่ และผู้สูงอายุ การจัดกิจกรรมควรบูรณาการหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเข้ากับศาสตร์สมัยใหม่และภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อให้ผู้เรียนสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้อย่างเป็นรูปธรรม นอกจากนี้ ยังควรส่งเสริมให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการวางแผน ดำเนินการ และประเมินผล กิจกรรมการเรียนรู้ เพื่อให้เกิดความรู้สึกรับผิดชอบและความยั่งยืนในระยะยาว การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่หลากหลายและมีส่วนร่วมจึงเป็นยุทธศาสตร์สำคัญในการยกระดับบทบาทของวัดในฐานะศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชนในสังคมไทยยุคปัจจุบัน การที่วัดสามารถปรับตัวและพัฒนารูปแบบการเรียนรู้ให้สอดคล้องกับความต้องการของสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปจะช่วยให้สถาบันพระพุทธศาสนายังคงมีความสำคัญและเป็นที่ยึดเหนี่ยวทางปัญญาของชุมชนได้อย่างต่อเนื่อง ดังนั้น พระสงฆ์และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการพัฒนาวัดจึงควรให้ความสำคัญกับการออกแบบและจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่มีความหลากหลาย น่าสนใจ และเปิดโอกาสให้ทุกภาคส่วนในชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมอย่างแท้จริง

การพัฒนาพระสงฆ์และบุคลากรของวัดให้มีความรู้และทักษะในการถ่ายทอดหลักธรรม การพัฒนาพระสงฆ์และบุคลากรของวัดให้มีความรู้และทักษะในการถ่ายทอด

หลักธรรมเป็นหัวใจสำคัญของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสังคมปัจจุบัน เนื่องจากโลกมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วทั้งด้านเทคโนโลยี สังคม และวัฒนธรรม การถ่ายทอดหลักธรรมแบบดั้งเดิมอาจไม่สามารถเข้าถึงประชาชนโดยเฉพาะคนรุ่นใหม่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ พระสงฆ์และบุคลากรของวัดจึงจำเป็นต้องได้รับการพัฒนาความรู้และทักษะให้ทันสมัย สามารถอธิบายหลักธรรมให้สอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการของสังคมปัจจุบัน ตลอดจนประยุกต์ใช้เทคโนโลยีและสื่อสมัยใหม่ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาได้อย่างเหมาะสม การพัฒนาพระสงฆ์และบุคลากรของวัดให้มีความรู้และทักษะในการถ่ายทอดหลักธรรมจึงเป็นยุทธศาสตร์สำคัญในการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับพระพุทธศาสนาและชุมชน เมื่อพระสงฆ์มีความรู้ความสามารถที่เหมาะสมกับบริบทสังคมปัจจุบัน ก็จะสามารถทำหน้าที่เป็นผู้นำทางจิตวิญญาณและเป็นที่พึ่งทางปัญญาให้กับประชาชนได้อย่างแท้จริง การพัฒนาบุคลากรของวัดซึ่งรวมถึงวิชาวัด ฆราวาส และจิตอาสาต่าง ๆ ให้มีความรู้ความเข้าใจในหลักธรรมและมีทักษะในการทำงานร่วมกับชุมชนก็เป็นปัจจัยสนับสนุนที่สำคัญในการขับเคลื่อนกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาให้เข้าถึงประชาชนได้อย่างกว้างขวาง ดังที่ พระครูปฐมธรรมวิวัฒน์ (ฐิตธมโม) (2566) ได้ยืนยันจากการศึกษาวิจัยว่า วัดที่มีพระสงฆ์และบุคลากรที่ได้รับการพัฒนาอย่างเหมาะสมจะสามารถเป็นศูนย์กลางของชุมชนในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนบนพื้นฐานของหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาได้อย่างยั่งยืน

การสร้างเครือข่ายความร่วมมือในการจัดการเรียนรู้ทางศีลธรรม เป็นกลยุทธ์สำคัญในการขับเคลื่อนงานด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในยุคปัจจุบัน เนื่องจากการบูรณาการความร่วมมือระหว่างภาคส่วนต่าง ๆ จะช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการจัดการเรียนรู้และขยายขอบเขตการเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายที่หลากหลาย วัดเพียงลำพังไม่สามารถดำเนินงานให้ครอบคลุมทุกมิติได้ จึงจำเป็นต้องประสานความร่วมมือกับหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน สถาบันการศึกษา องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และภาคประชาสังคม เพื่อสร้างพลังในการขับเคลื่อนการเรียนรู้ทางศีลธรรมให้เข้าถึงประชาชนทุกระดับในสังคมในประเด็นนี้ พระมหาประภาส วีระพล (2567) ได้อธิบายไว้ในงานวิจัยเรื่อง ภาวะผู้นำของเจ้าอาวาสกับการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชน ในเขตตำบลหนองจ้อม อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่ เห็นว่า การสร้างเครือข่ายความร่วมมือเป็นบทบาทสำคัญของเจ้าอาวาสในการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชน ท่านได้เสนอว่าควรมีแนวปฏิบัติในการเชื่อมโยงเครือข่ายความร่วมมือระหว่างวัดกับหน่วยงานต่าง ๆ เช่น โรงเรียน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หน่วยงานสาธารณสุข และองค์กรชุมชน เพื่อร่วมกันจัดกิจกรรมการเรียนรู้ทางศีลธรรมที่หลากหลายและตอบสนองความต้องการของประชาชนทุกช่วงวัย โดยเฉพาะการจัดการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงหลักธรรมเข้ากับการแก้ไขปัญหาสังคมและ

การพัฒนาคุณภาพชีวิตการสร้างเครือข่ายความร่วมมือในการจัดการเรียนรู้ทางศีลธรรม จึงไม่เพียงแต่เป็นการระดมทรัพยากรและความเชี่ยวชาญจากหลากหลายภาคส่วนเท่านั้น แต่ยังเป็นการสร้างพื้นที่ในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และพัฒนานวัตกรรมในการเผยแผ่ หลักธรรมที่เหมาะสมกับบริบทของสังคมปัจจุบัน พระมหาประภาสได้ชี้ให้เห็นว่า เจ้าอาวาสที่มีภาวะผู้นำสูงจะสามารถประสานความร่วมมือกับเครือข่ายต่าง ๆ ในการ พัฒนากิจกรรมที่เชื่อมโยงระหว่างวัดกับชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ เช่น การจัดค่าย คุณธรรมร่วมกับโรงเรียน การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นที่บูรณาการหลักธรรมกับภูมิปัญญา ชาวบ้าน และการจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ด้านศีลธรรมสำหรับประชาชนทุกช่วงวัย ความสำเร็จของการสร้างเครือข่ายความร่วมมือจึงขึ้นอยู่กับความสามารถของผู้นำในการ ประสานงาน การสร้างความไว้วางใจ และการกระตุ้นให้ทุกภาคส่วนเห็นคุณค่าและ ความสำคัญของการร่วมมือกันจัดการเรียนรู้ทางศีลธรรมเพื่อสร้างสังคมที่มีคุณภาพ และยั่งยืน

สรุปได้ว่า วัดในฐานะศูนย์การเรียนรู้ทางศีลธรรมมีบทบาทสำคัญในการถ่ายทอด หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเพื่อพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม และปัญญาของประชาชนใน ทุกช่วงวัย โดยทำหน้าที่เป็นพื้นที่กลางในการเรียนรู้เชิงคุณค่าและการประยุกต์ใช้หลักธรรม ในชีวิตประจำวันอย่างเป็นรูปธรรม การพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์การเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ จำเป็นต้องอาศัยสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ หลักสูตรและกิจกรรมที่สอดคล้องกับ บริบทสังคมร่วมสมัย การพัฒนาศักยภาพพระสงฆ์และบุคลากรด้านการสื่อสารและ เทคโนโลยี ตลอดจนการสร้างเครือข่ายความร่วมมือกับภาคส่วนต่าง ๆ อย่างเป็นระบบ ทั้งนี้ การบูรณาการหลักสูตรดั้งเดิมเข้ากับแนวทางการเรียนรู้สมัยใหม่จะช่วยเสริมสร้าง บทบาทของวัดให้เป็นแหล่งบ่มเพาะคุณธรรมและเป็นที่พักทางจิตใจของสังคมไทยได้อย่าง ยั่งยืนท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงในยุคปัจจุบัน

งานสาธารณสงเคราะห์

งานสาธารณสงเคราะห์เป็นงานเกี่ยวกับการสงเคราะห์ชุมชนและสังคม โดยมีวัด และพระภิกษุสามเณรเป็นแกนนำในการพัฒนาชุมชนและสังคม เช่น โครงการอุปสมบท และบรรพชา สามเณรภาคฤดูร้อน ให้ใช้สถานที่จัดประชุม อบรมเยาวชน และประชาชน ด้านอาชีพต่าง ๆ การสร้างถนนเข้าหมู่บ้าน การออมทรัพย์ ให้สถานที่เป็นแหล่งประปา หมู่บ้าน การสนับสนุนทุนการศึกษาแก่ เด็กนักเรียน การช่วยเหลือผู้ป่วย ผู้ยากไร้ เป็นต้น การสาธารณสงเคราะห์ เป็นการแสดงบทบาทของพระภิกษุในด้านสังคมสงเคราะห์ ทั้งการ สงเคราะห์บุคคล และสาธารณสงเคราะห์ โดยการเป็นผู้นำในการบริจาคช่วยเหลือ ผู้ประสบภัยพิบัติต่าง ๆ เนื่องจากพระภิกษุเป็นศูนย์กลางเชื่อมประสานระหว่างคนรวย

กับคนจน เพราะปัจจัยที่ได้รับบริจาคมาพระภิกษุก็นำไปใช้ประโยชน์เป็นสาธารณกุศล ช่วยผู้ขาดแคลนและด้อยโอกาส โดยการสงเคราะห์ในด้านต่าง ๆ แก่ประชาชนทั่วไป ทั้งที่เป็นผู้อุปถัมภ์บำรุงวัด ทายกทายิกาของวัด งานสาธารณสงเคราะห์จึงเป็นหน้าที่ของวัดและเจ้าอาวาสจะต้องดำเนินการ บริหารงานทุกด้านเกี่ยวกับการสงเคราะห์ประชาชนในขอบเขตที่วัดจะสามารถจัดการได้ (คุณ โทษณ์, 2545) การสาธารณสงเคราะห์ เป็นงานเกี่ยวกับการที่พระสงฆ์ให้ความสงเคราะห์ ประชาชนในชุมชนและสังคม โดยมีวัดและพระภิกษุสามเณรเป็นผู้นำที่สำคัญ และเป็นการดำเนินการ ช่วยเหลือสังคมทางวัตถุและจิตใจในรูปแบบต่าง ๆ ได้แก่ ด้านการพัฒนาจิตใจ ด้านการพัฒนาชุมชน และท้องถิ่น ด้านการส่งเสริมอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม เป็นต้น (พระสมุห์วศิน วิสุทโธ (พงษ์ศักดิ์), 2563)

สรุปได้ว่า การสาธารณสงเคราะห์หรืองานสาธารณสงเคราะห์ เป็นการแสดงบทบาทของพระภิกษุในด้านสังคมสงเคราะห์ ทั้งการสงเคราะห์บุคคล และสาธารณสงเคราะห์เกี่ยวกับการสงเคราะห์ชุมชนและสังคม โดยมีวัดและพระภิกษุเป็นแกนนำ เป็นการดำเนินกิจการเพื่อให้เป็นสาธารณประโยชน์ของบุคคล คณะบุคคล หรือหน่วยงานซึ่งต้องอยู่ในขอบข่ายของการสงเคราะห์ เป็นกิจกรรมที่วัดหรือพระภิกษุสงฆ์ดำเนินการเพื่อให้เป็นสาธารณประโยชน์ในด้านสังคมสงเคราะห์ ทั้งการสงเคราะห์บุคคล และสาธารณสงเคราะห์ ทั้งทางวัตถุและจิตใจในรูปแบบต่าง ๆ ที่ไม่ขัดต่อพระธรรมวินัย ได้แก่ โครงการอุปสมบท และบรรพชาพระภิกษุ สามเณรภาคฤดูร้อน โครงการสงเคราะห์พระภิกษุ สามเณรและวัดที่ประสบภัยและขาดแคลน วัดและเจ้าอาวาส พระภิกษุเป็นผู้นำในการพัฒนาชุมชนและสังคม เช่น ให้สถานที่ในการจัดอบรมต่าง ๆ การสร้างถนนเข้าหมู่บ้าน เป็นแหล่งประปาหมู่บ้าน การช่วยเหลือผู้ยากไร้ เป็นต้น

หลักการปฏิบัติงานแบบ 4 ป. คือ ประชาชน ประชาธิปไตย ประสานงาน และประหยัด มาใช้สนับสนุนในการปฏิบัติงานเพื่อพัฒนาประชาชน และพัฒนาชุมชน ดังนี้

1. ประชาชน (People Oriented) ในการปฏิบัติงาน ผู้นำต้องสามารถทำงานร่วมกับทุกคนต้องทำงานกับประชาชนไม่ได้ทำให้ประชาชนพัฒนาทัศนคติของประชาชนทุกเพศ ทุกวัยโดยการเพิ่มพูนทักษะ พิจารณาสถาवการณ์และปัญหาของชุมชนและประชาชนเป็นหลักในเรื่องงาน

2. ประชาธิปไตย (Democracy Oriented) ในการปฏิบัติงาน ผู้นำต้องสามารถทำให้ประชาชนทุกคนมีความสามัคคีกัน ทำงานเป็นกลุ่มหรือเป็นทีม ทำงานในรูปแบบกรรมกร

ซึ่งเป็นตัวแทนของประชาชนในท้องถิ่นในระดับหมู่บ้าน ตำบลสนับสนุนให้ประชาชนรวมกลุ่มกันริเริ่มกิจกรรมเพื่อปรับปรุงท้องถิ่นด้วยตนเองอาศัยหลักการเข้าถึงประชาชนในการทำงานและร่วมงานกับผู้นำท้องถิ่นและประชาชนในรูปกลุ่ม

3. ประสานงาน (Co-Ordination Oriented) ในการปฏิบัติงาน ผู้นำจะต้องร่วมมือประสานงานกับหน่วยงาน องค์กรทั้งของรัฐบาลและเอกชนชักนำบริการของนักวิชาการไปสู่ประชาชนและกระตุ้นให้ประชาชนไปหานักวิชาการเพื่อรับบริการตามความต้องการโดยเหมาะสมพัฒนาการจะเป็นผู้เชื่อมประสานงานระหว่างนักวิชาการกับประชาชน

4. ประหยัด (Economy Oriented) ในการปฏิบัติงาน ผู้นำจะต้องพัฒนาปลูกฝังให้ประชาชนช่วยเหลือตัวเองเป็นหลัก รัฐบาลช่วยเหลือในสิ่งซึ่งเกินความสามารถของประชาชนเท่านั้นในการจัดทำกิจกรรมพัฒนาต่าง ๆ พยายามนำทรัพยากรในชุมชนทั้งในด้านกำลังคนและวัสดุมาใช้ให้เกิดประโยชน์มากที่สุดทุกฝ่ายร่วมกันคิดและวางแผนการปฏิบัติงานตามกิจกรรมไว้ล่วงหน้าจึงจะทำให้ประหยัดแรงงาน เวลา วัสดุอุปกรณ์และค่าใช้จ่ายในการดำเนินงาน

5. ประยุกต์ใช้พุทธธรรมได้อย่างเหมาะสม หมายถึง การนำหลักธรรมมาประยุกต์ใช้เพื่อเสริมหลัก 4 ป. ข้างต้นให้ดำเนินไปตามหลักธรรมาภิบาลเพื่อเป้าหมายหรือผลที่ได้ อย่างยั่งยืน เมื่อประชาชนในท้องถิ่นสามารถร่วมมือประสานใจแนบกันกำลังกันอันก่อให้เกิดความสามัคคีกันแล้ว ขบวนการพัฒนาประชาชนและพัฒนาชุมชนนั้น ย่อมประสบความสำเร็จได้โดยไม่ยาก และชุมชนนั้นก็ได้รับการพัฒนาอย่างมั่นคงแข็งแรงตลอดจนได้ต่อยอดในการพัฒนาจากระดับชุมชนไปสู่ระดับการพัฒนาสังคมและพัฒนาประเทศชาติต่อไป

สรุปได้ว่า วัดเป็นศูนย์กลางของชุมชนและส่งเสริมเศรษฐกิจรวมถึงอนุรักษ์และสืบสานวัฒนธรรมท้องถิ่นพัฒนาคุณภาพชีวิตคนในชุมชนสร้างเครือข่ายต่าง ๆ และวัดจึงเป็นศูนย์การเรียนรู้ศีลธรรมทำให้ประชาชนสามารถประยุกต์หลักธรรมคำสอนทางพุทธศาสนาไปใช้ได้จึงสรุปได้ว่า การเผยแผ่พระพุทธศาสนานั้นสามารถทำโดยผ่านงานสาธารณสงเคราะห์หรือสังคมสงเคราะห์ต่าง ๆ ที่เป็นองค์ความรู้ที่มีอยู่ในพุทธศาสนาอยู่แล้วทำให้พระสงฆ์ มีบทบาทกับสังคมสามารถแก้วิกฤตการณ์ศรัทธาที่เกิดขึ้นในวงการสงฆ์ในปัจจุบันได้ เป็นประโยชน์ทั้งประโยชน์ตนประโยชน์สังคมและประโยชน์ของชาติรวมถึงยังช่วยเยียวยาจิตใจของประชาชนเมื่อเกิดความทุกข์ร้อนใจต่าง ๆ ซึ่งในปัจจุบันนี้มีเหตุการณ์หลาย เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในประเทศไทยวัดและพระสงฆ์จึงเป็นที่พึ่งทางจิตใจทำให้ประชาชน มีความศรัทธาเลื่อมใสและเยียวยาจิตใจได้มาโดยตลอด

องค์ความรู้ใหม่

จากการศึกษาเรื่อง บทบาทของพระสงฆ์กับการพัฒนาสังคมตามแนวพุทธสังคมสงเคราะห์ ผู้เขียนได้นำเสนอโมเดลเชิงแนวคิดที่สะท้อนกระบวนการบูรณาการระหว่างโครงสร้างพื้นฐานของวัด การพัฒนาศักยภาพบุคลากร และกลไกการเผยแผ่ธรรมะในบริบทสังคมร่วมสมัย ดังแสดงในภาพที่ 1 ดังนี้

ภาพที่ 1 โมเดลบทบาทวัดในการพัฒนาชุมชนและการเรียนรู้ทางศีลธรรม

จากภาพที่ 1 สะท้อนให้เห็นบทบาทของวัดในการพัฒนาชุมชนและการเรียนรู้ทางศีลธรรมในลักษณะของระบบบูรณาการที่เชื่อมโยงองค์ประกอบสำคัญหลายด้านเข้าด้วยกัน โดยวัดทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางการพัฒนาแบบพุทธที่ครอบคลุมทั้งมิติทางจิตใจ สังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม ควบคู่กับการพัฒนาศักยภาพพระสงฆ์และบุคลากรวัด ให้มีความรู้ ความสามารถ และทักษะที่เหมาะสมกับบริบทสังคมร่วมสมัย องค์ประกอบทั้งสองด้านนี้ทำงานเชื่อมโยงกันอย่างเป็นระบบผ่านกลไกการเผยแผ่ธรรมะเชิงปฏิบัติด้วยเทคโนโลยีและกิจกรรมร่วมสมัย ซึ่งช่วยให้การถ่ายทอดหลักธรรมสามารถเข้าถึงประชาชนทุกกลุ่มวัยและตอบสนองต่อความเปลี่ยนแปลงของสังคมในยุคดิจิทัลได้อย่างมีประสิทธิภาพ ในขณะเดียวกัน โมเดลดังกล่าวยังแสดงให้เห็นความสัมพันธ์เชิงพลวัตระหว่างโครงสร้างพื้นฐานของวัด กระบวนการเรียนรู้ และการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ โดยมีเป้าหมายสำคัญคือการสร้างชุมชนเข้มแข็งและสังคมคุณธรรมอย่างยั่งยืน วัดจึงมิได้

เป็นเพียงสถานที่ประกอบพิธีกรรมทางศาสนาเท่านั้น หากแต่เป็นพื้นที่กลางในการหล่อหลอมคุณธรรม จริยธรรม และจิตสำนึกสาธารณะของประชาชน ผ่านการบูรณาการหลักธรรมดั้งเดิมเข้ากับศาสตร์สมัยใหม่และการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายต่าง ๆ อย่างเป็นระบบ โมเดลนี้จึงสามารถใช้เป็นกรอบแนวคิดในการพัฒนาวัดให้เป็นแหล่งเรียนรู้และกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนการพัฒนาชุมชนไทยในระยะยาวได้อย่างมีคุณค่าและยั่งยืน

สรุป

พระสงฆ์และวัดมีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาสังคมไทยตามแนวพุทธสังคัม สงเคราะห์ ไม่ได้จำกัดอยู่เพียงการประกอบพิธีกรรมทางศาสนาเท่านั้น หากแต่ยังทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางของชุมชนในการส่งเสริมเศรษฐกิจ การอนุรักษ์วัฒนธรรม การพัฒนาคุณภาพชีวิต และการสร้างเครือข่ายความร่วมมือกับภาคส่วนต่าง ๆ ควบคู่กับการทำงานด้านสาธารณสงเคราะห์และการเผยแพร่หลักธรรมในรูปแบบที่สอดคล้องกับบริบทสังคมร่วมสมัย โดยเฉพาะการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีและกิจกรรมที่เปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วม ทั้งนี้ การพัฒนาศักยภาพพระสงฆ์และบุคลากรวัดให้มีความรู้ ทักษะ และความเข้าใจสังคมปัจจุบัน ถือเป็นปัจจัยสำคัญในการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนและฟื้นฟูศรัทธาทางพระพุทธศาสนา ซึ่งจะนำไปสู่การสร้างสังคมที่มีคุณธรรมและความยั่งยืนในระยะยาว

เอกสารอ้างอิง

- กมลทิพย์ คำใจ. (2554). การวัดมูลค่าเพิ่มของสินทรัพย์ชุมชนเพื่อพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมภาคชนบทและชุมชนเมือง จังหวัดเชียงใหม่. *Community and Social Development Journal*, 12(1), 29–40.
- คุณ โทจันทร์. (2545). *พุทธศาสนากับสังคมและวัฒนธรรมไทย*. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- ฐิตาภรณ์ ภูบุญบุตร. (2558). การจัดการพัฒนาอาชีพเสริมที่มีวัดเป็นศูนย์กลางสู่ชุมชนที่ยั่งยืน: กรณีศึกษาชุมชนบ้านตุม ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น. *วารสารมนุษยศาสตร์สังคมศาสตร์*, 32(2), 169–182.
- ณณีย์ ศรีสุข และคณะ. (2565). การพัฒนาพิพิธภัณฑ์วัดและชุมชนด้วยระบบอิเล็กทรอนิกส์ของชุมชนในล้านนา. *วารสารวิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง*, 11(3), 65–73.
- พระครูปฐมธีรวัฒน์ (ฐิตธมโม). (2566). การพัฒนาหมู่บ้านรักษาศีล 5 ต้นแบบของชุมชนวัดสำโรง อำเภอนครชัยศรี จังหวัดนครปฐม. *วารสาร มจร พุทธปัญญาปริทรรศน์*, 8(6), 77–89.

- พระครูปลัดสราวุธ ชุตินฺธโร. (2560). การพัฒนาวัดเพื่อเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชนในจังหวัดชลบุรี. *วารสาร มจร สังคมศาสตร์ปริทรรศน์*, 6(2-01), 505–522.
- พระมหาทองเจริญ สมจิตโต (สุตสี) และคณะ. (2567). รูปแบบการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชนในจังหวัดอุดรธานี. *Journal of Roi Kaensarn Academi*, 9(11), 553–565.
- พระมหาประภาส วีรพล. (2567). ภาวะผู้นำของเจ้าอาวาสกับการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชน ในเขตตำบลหนองจ้อม อำเภอสนทราย จังหวัดเชียงใหม่. *วารสารพุทธศาสตร์ศึกษา*, 15(2), 143–160.
- พระสมุห์มนโธวัฒน์ ธรรมโชโต (แพเพชร) และคณะ. (2564). แนวทางการพัฒนาวัดโดยใช้ชุมชนรอบวัดเป็นฐาน ศึกษาเฉพาะกรณี วัดโพธารวาส ตำบลตลาด อำเภอเมือง จังหวัดสุราษฎร์ธานี. *วารสารมหาจุฬานาครทรรค*, 8(5), 42–57.
- พระสมุห์วศิน วิสุทฺโธ (พงษ์ศักดิ์). (2563). พระสงฆ์การจัดการงานสาธารณสงเคราะห์: บทบาทและความสำคัญ. *วารสารศิลปศาสตร์ราชมงคลสุวรรณภูมิ*, 2(1), 357–366.

**การจัดการเสนาสนะในวัดเพื่อเป็นสาธารณประโยชน์
ตามแนวทางพระไตรปิฎก***
**MANAGEMENT OF TEMPLE BUILDINGS FOR PUBLIC BENEFIT
ACCORDING TO THE TRIPITAKA**

พระครูสมุห์โกศล พุทธิสโร

Phrakhrusamu Koson Phathasilo

วัดควนศรี สุราษฎร์ธานี

Wat Khuan Sri, Surat Thani

Corresponding Author E-mail: koslmakaphanthu@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มุ่งเน้นศึกษา การจัดการเสนาสนะในวัดเพื่อเป็นสาธารณประโยชน์ตามแนวทางพระไตรปิฎก จากการศึกษาจากแนวคิด หนังสือ ตำรา และจากการสังเคราะห์ วิเคราะห์จากผู้แต่ง พบว่า 1. ในสมัยพุทธกาล เสนาสนะในพุทธสถานหรือวัดวาอารามเกิดขึ้นมากมายเหล่านั้นต่างได้รับแรงศรัทธาจากประชาชนโดยเฉพาะพระเจ้าแผ่นดินเป็นผู้เลื่อมใสศรัทธาต่อพระพุทธศาสนา ทรงให้การคุ้มครองอุปถัมภ์แก่พระพุทธศาสนามีการสร้างวัดถวายมากมาย เช่น วัดเวฬุวัน (ป่าไผ่) ที่พระเจ้าพิมพิสารกษัตริย์แห่งเมืองมคธทรงน้อมถวายแด่พระภิกษุสงฆ์มีพระพุทธเจ้าเป็นประธานเพื่อใช้เป็นที่พักพิงพระภิกษุสงฆ์และประกาศพระสัทธรรมแก่ประชาชนผู้เลื่อมใสศรัทธา 2. วัดโดยทั่วไปนิยมแบ่งเขตพื้นที่ภายในออกเป็น 3 ส่วนใหญ่ ๆ คือ 1. เขตพุทธาวาส 2. เขตสังฆาวาส และ 3. เขตธรณีสงฆ์ ซึ่งในยุคปัจจุบันนี้มีอยู่ 3 เขตดังกล่าวพุทธาวาสเป็นสถานที่ที่มีพระพุทธรูปหรือสิ่งที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธเจ้าเขตสังฆาวาสเกี่ยวกับที่พักของสงฆ์และที่ทำกิจที่เกี่ยวข้องกับพระสงฆ์และเขตธรณีสงฆ์เกี่ยวกับศาลาการเปรียญหรือศาลาเก็บศพต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการใช้สาธารณประโยชน์ของประชาชนทั่วไปได้รับการจัดสรรที่เป็นสัดส่วนเพื่อประโยชน์แก่สังคมภายในตัวด้วย

คำสำคัญ: การจัดการเสนาสนะ; วัด; พระไตรปิฎก

Abstract

This academic article focuses on the management of temple buildings for public benefit according to the Tipitaka. Drawing on concepts, books, texts, and syntheses, the author concludes that: 1. During the Buddha's time, many temples and monasteries were established, and these buildings were greatly revered by the people, especially the king, who was a devout Buddhist. He provided protection and patronage to Buddhism, and built numerous temples, such as Wat Veluvana (Bamboo Forest), which King Bimbisara of Magadha dedicated to the monks, with the Buddha at his head, for them to practice celibacy and preach the Dharma to the faithful. 2. Temples generally divide their internal space into three main areas: 1. the Buddhavasa area, 2. the Sanghavasa area, and 3. the Sangha land area. Currently, there are three of these areas: the Buddhavasa area, which houses Buddha images or objects related to the Buddha; the Sanghavasa area, which encompasses monks' residences and activities related to monks; and the Sangha land area, which encompasses the sermon hall or mortuary hall. These areas, which are used for public benefit, are allocated proportionally for the benefit of society.

Keywords: Management of the Monastery; Temple; Tripitaka

บทนำ

การบริหารหมายถึงการทำงานให้สำเร็จโดยอาศัยผู้อื่น เมื่อว่าตามคำนิยามนี้ การบริหารในพระพุทธศาสนาเริ่มมีขึ้น เป็นรูปธรรมสองเดือน นับจากวันที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงพระธรรมเทศนาเป็นครั้งแรกแก่ปัญจวัคคีย์ซึ่งทำให้เกิดพระสังฆรัตนะขึ้น เมื่อมีพระสังฆรัตนะเป็นสมาชิกใหม่เกิดขึ้น ในพระพุทธศาสนาอย่างนี้พระพุทธเจ้าก็ต้องบริหารคณะสงฆ์วิธีการที่พระพุทธเจ้าทรงใช้ ในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ซึ่งดำรงสืบต่อมาจนถึงปัจจุบันเป็นเวลากว่า 2,500 ปีเป็นเรื่องราวให้ เราได้ศึกษา เรื่องพุทธวิธีบริหารนอกจากนี้ยังมีพุทธพจน์ที่เกี่ยวข้องกับการบริหารกระจายอยู่ใน พระไตรปิฎก การศึกษาพุทธพจน์เหล่านี้ก็จะทำให้ทราบถึงพุทธวิธีบริหาร (พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), 2549)

วัดจะเจริญ วัดจะดี จะมีความเจริญมั่นคงจะต้องประกอบด้วย 1. มีสมภารดี คือ มีเจ้าอาวาสผู้ทรงศีลทรงธรรม มีกุศโลบายในการบริหารงานหรือจัด งานวัดและการปกครอง พระภิกษุสามเณร ลูกวัดให้อยู่ในพระธรรมวินัยได้ดี 2. มีธรรมดี คือ มีการให้การศึกษอบรมกาย อบรมศีล อบรมจิตใจ และอบรมปัญญาด้วย ทั้งภาคปริยัติและภาคปฏิบัติภาวนาธรรม ที่ให้เกิดผลเป็นปฏิเวธที่ดี 3. มีพระดี คือ มีปูชนียวัตถุ ได้แก่ พระบรมสารีริกธาตุและพระพุทธรูปปฏิมาที่น่าเลื่อมใส และ 4. มีการจัดสถานที่วัด คือ มีการจัดระเบียบแผนผังภายในวัดให้เป็นระเบียบเรียบร้อย สงบ ร่มรื่น เป็นที่สัปปายะ คือ เป็นที่เหมาะแก่การศึกษาและปฏิบัติธรรม กล่าวคือเป็นศูนย์รวมของสาธุชน ผู้ใฝ่เรียนรู้ และปฏิบัติพระสัทธรรมหาความสงบทางใจ และเหมาะสมแก่ผู้ต้องการประกอบบุญกุศลเป็นอริยทรัพย์

ผู้เขียนได้ศึกษามาว่า วัดเป็นนิติบุคคลซึ่งมีการบริหารจัดการโดยการปกครองคณะสงฆ์ซึ่งมีเจ้าอาวาสเป็นผู้รับผิดชอบและดูแลสอดส่องตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ซึ่งการจัดการเสนาสนะภายในวัดเพื่อให้เกิดสาธารณประโยชน์มากที่สุดโดยเฉพาะอย่างยิ่งวัดที่เป็นเถรวาทในประเทศไทยมีการจัดสถานที่วัดให้เป็นสาธารณประโยชน์ไม่ว่าจะเป็นศาลาการเปรียญอุโบสถกุฏิที่พักอาศัยหรือสถานที่ต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการทำกิจกรรมพระพุทธศาสนาจำเป็นอย่างยิ่งจะต้องมีการบริหารจัดการภายในที่มีประสิทธิภาพสามารถนำหลักธรรมทางพุทธศาสนาคือหลักสัปปายะ 7 หรือหลักการทั่วไปที่เป็นทฤษฎีตะวันตกไม่ว่าจะเป็นการบริหารจัดการ 4 M มาใช้ให้เกิดประโยชน์มากที่สุด

บทความนี้ผู้เขียนมุ่งเน้นการจัดการเสนาสนะของวัดเพื่อเป็นสาธารณประโยชน์ตามแนวพระไตรปิฎกแต่อาจอ้างอิงถึงหลักการตะวันตกเข้ามาด้วยเพื่อประกอบการจัดการสาธารณะที่เป็นประโยชน์ทำให้วัดเป็นสถานที่ท่องเที่ยวเป็นสถานที่ทำกิจกรรมที่เกิดประโยชน์มากที่สุดโดยเฉพาะอย่างยิ่งสาธารณะประโยชน์ที่ทำให้วัดเป็นสถานที่เป็นศูนย์กลาง ศูนย์รวมจิตใจของประชาชนทำให้ประชาชนมีความศรัทธาเลื่อมใสในพุทธศาสนาและสืบทอดพุทธศาสนาให้มีความเจริญมั่นคงต่อไปได้

ความหมายของเสนาสนะ

เสนาสนะ แปลว่า ที่นอนและที่นั่ง มาจากคำว่า (เสนะ – ที่นอน กับ อาสนะ – ที่นั่ง) เป็นคำเฉพาะที่ใช้เป็นคำวัดเท่านั้น

เสนาสนะ หมายถึง อาคาร สถานที่ซึ่งใช้เป็นที่พำนักอาศัยหรือเป็นที่ทำกิจกรรมของพระสงฆ์ได้ และหมายถึงสิ่งที่ใช้เป็นที่นั่ง ที่พึ่งที่หนุนได้ เช่น อุโบสถ วิหาร ศาลา กุฏิ ที่นอนหมอน พรม ที่ปูนอน ผ้าปูนั่ง เป็นต้น

เสนาสนะ เป็นปัจจัยที่จำเป็นอย่างหนึ่งในจำนวน 4 อย่าง สำหรับพระสงฆ์ คำว่า “เสนาสนะ” เป็นภาษาบาลี มีศัพท์วิเคราะห์ว่า เสนาสนนติ สยนณจ อาสนณจ ยตถ ยตถ ทิ เสติ วิหาเร वा อพฺตฺโยคาทิมหิ वा ตํ ตํ เสนํ ยตถ ยตถ อาสตี นิสีทตี ตํ ตํ อาสนํ ตํ เอกโต กตฺวา เสนาสนนติ วุจจตี แปลว่า บทว่า เสนาสนะ หมายถึงที่นอนและที่นั่ง ก็ภิกษุ นอนในที่ใด ๆ จะเป็นวิหารหรือโรงเรียนต่าง ๆ มีเพิงเป็นต้นก็ตาม ที่นั้น ๆ ชื่อว่า เสนาสนะ ภิกษุย่อมนั่ง คือ ย่อมนั่งพักอยู่ในที่ใด ๆ ที่นั้น ๆ ชื่อว่า อาสนะ รวมสองคำนั้น เข้าด้วยกัน เรียกว่า เสนาสนะ (โรงเรียนพระปริยัติธรรม วัดพระธรรมกาย, 2566)

เสนาสนะมักเป็นคำที่ใช้คู่กันโดยภาพรวมคือเสนาสนะทุกอย่างที่มีมาตั้งแต่อดีต จนถึงปัจจุบันที่สามารถอำนวยความสะดวกให้พระสงฆ์ประพฤติปฏิบัติธรรมดำเนินไป สู่การบรรลุธรรมตามวัตถุประสงค์สูงสุดของพรหมจรรย์คือการดับทุกข์ได้โดยสิ้นเชิง เรียกว่า นิพพาน ทั้งเป็นประโยชน์ต่อการบำเพ็ญกุศลของพุทธศาสนิกชนซึ่งเสนาสนะ ในงานวิจัยนี้ ตามหลักการทางพระพุทธศาสนามีความหมาย 3 นัยดังนี้

ความหมายตามคัมภีร์พระไตรปิฎก เสนาสนะจำพวกแรก หมายถึง โคนไม้ (รุกขมูล) (ม.อ. (ไทย) 14/75/78-79) หรือต้นศรีมหาโพธิ์ซึ่งปัจจุบันตั้งอยู่ในพุทธคยา ที่พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสรู้้อนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณ ณ บริเวณนี้เป็นสถานที่ที่มีความสำคัญต่อการปฏิบัติขึ้นแห่งพระพุทธศาสนาเพราะพระพุทธศาสนาได้เกิดขึ้นท่ามกลาง กระแสที่มีการปฏิเสถลัทธิการอ่อนอ่อน บวงสรวงต่อพระเทพเจ้าใด ๆ ทั้งสิ้น ด้วยเหตุนี้ ทำให้พระองค์ต้องใช้ความเพียรพยายามอย่างมากในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาสู่จิตใจ ของประชาชนในชมพูทวีปหรือชาวโลกอย่างทั่วถึงโดยทรงอาศัยพระกรุณาเปี่ยมล้นต่อ สรรพสัตว์ผู้ได้รับความทุกข์ต่าง ๆ ให้ได้รับผลานิสงส์แห่งกระแสธรรมตลอดระยะเวลา ที่ประทับอยู่ในเสนาสนะนี้ พร้อมกันนั้นทรงมุ่งการประกาศพระสัทธรรมเพื่อประโยชน์ เกื้อกูลต่อสังคม ทั้งตามหัวเมืองและชนบทต่าง ๆ ให้มีความเจริญรุ่งเรืองด้วยศีลธรรม อันถูกต้องดีงาม เป็นการปลุกทัศนคติต่อการดำรงตนใหม่ ไม่ตกอยู่ภายใต้อำนาจใด ๆ ครอบงำ มีเสรีภาพทางความคิด เกิดความมั่นคงต่อจิตวิญญาณที่ตึจนสามารถฝึกฝนพัฒนา บุคคลผู้หลงผิด ให้เกิดความรู้ความเข้าใจตามองค์ความรู้อันถูกต้องเพราะทุกชีวิตที่เกิดมา ต่างรักสุขเกลียดทุกข์ด้วยกันทั้งนั้น

แม้ว่าปัจจุบันพุทธสถานที่ หรือดินแดนที่ พระองค์ทรงใช้ประกาศเผยแผ่ พระสัทธรรมนั้นจะมีการเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัยก็ตาม เมื่อเทียบในปัจจุบัน คือ ป่าช้า (สุสาน) แต่หลักฐานทางประวัติศาสตร์ยังสามารถสืบค้นเชื่อมโยงกับเหตุการณ์ในอดีต ได้อย่างแจ่มแจ้ง ทำให้ได้ข้อตกลงว่าเสนาสนะเหล่านั้นมีอยู่จริงซึ่งต้นศรีมหาโพธิ์นั้นนับเป็น เสนาสนะเป็นอันดับแรกในบรรดาเสนาสนะทั้งหมด

สถานที่ต่อมาคือ ถ้ำ (วิ.มหา. (ไทย) 01/520/653) เช่น ถ้ำตงคสิริ เป็นสถานที่ พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงบำเพ็ญทุกรกิริยาหรือทรงทดลองการปฏิบัติธรรมซึ่งโยคีทั้งหลายนิยมปฏิบัติกันในยุคนั้น มีวิธีการที่มากมายซึ่งเป็นวิธีที่ลำบากแก่บุคคลทั่ว ๆ จะทำได้ก็ตาม ซึ่งถือว่าเป็นการยอมทำตนให้ถึงที่สุดทุกข์จนความจริงปรากฏแก่พระองค์ว่ามีช่องทางที่จะตรัสรู้ธรรมได้เป็นแน่ เพราะเป็นวิธีการที่ทำให้ทรงลำบากพระวรกายและพระหฤทัยอย่างยิ่งยวด จึงทรงหาวิธีการใหม่ ทรงเลือกวิธีการสายกลางหรือสายกลาง คือ มัชฌิมาปฏิปทาอันเป็นแนวทางใหม่ เรียกว่า อริยมรรคมีองค์ 8 นับเป็นวิธีสุดท้ายของการปฏิบัติธรรม คือ ไม่ยิ่งเกินไป ไม่หย่อนเกินไป ในการประพติพรหมจรรย์ของพระองค์ใหม่ในครั้งนั้น นอกจากนี้แม้ถ้าสุภราชดา สถานที่บำเพ็ญเพียรจนได้บรรลุดุธรรมชั้นสูง คือ พระอรหันต์ผลของพระสาวกบุตรเถรธรรมาจารย์ของพระผู้มีพระภาคเจ้าก็นับเข้าในที่นี้

ป่า เป็นที่มีความสำคัญต่อการประพติพรหมจรรย์ของพระสงฆ์ทั้งปวง เช่น เหววัน (ป่าไผ่) (วิ.มหา. (ไทย) 01/295/493) และลัญจิวัน(สวนตาลหนุ่ม)ที่พระเจ้าพิมพิสาร กษัตริย์แห่งเมืองราชคฤห์เป็นผู้จัดถวายกิติ ชิวกัมพวัน(ป่ามะม่วง) ที่หมอชิวโกมารภจจ แพทย์ผู้เชี่ยวชาญด้านการตรวจโรคประจำพระองค์เมืองราชคฤห์เป็นผู้จัดถวายกิติ เสนาสนะป่าเหล่านี้มีบทบาทอย่างมากต่อการประพติพรหมจรรย์เพราะเป็นที่มิธรรมดา ละเอียดเหมาะสำหรับนักบวชที่จะใช้ชีวิตอย่างสมณะมาพิจารณาตนหรือตรวจสอบตน ตามพระวินัยอันเป็นกิจสำคัญในการดำเนินชีวิตของบรรพชิตโดยการทำสมาธิเพียรให้บรรลุ เป้าหมาย ดังพระดำรัสของพระผู้มีพระภาคว่า “ภิกษุทั้งหลาย นั้นโคนไม้ นั้นเรือนว่างเปล่า เธอทั้งหลายจงเพ่งพิณิจ อย่าประมาท อย่าได้เป็นผู้มีความเดือดร้อนในภายหลังนี้ เป็นคำพราสอนของเราแก่เธอทั้งหลาย” ปัจจุบันถ้าจะนับเอาป่าช้าหรือสุสานก็ย่อมเป็น เสนาสนะสำหรับชนผู้ใคร่ต่อการศึกษาพิจารณาตนเองได้เช่นกัน เพราะทุกชีวิตที่เกิดมา จะต้องพบกับความเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอควรไตร่ตรองให้เห็นด้วยปัญญาที่แท้จริงเรียกว่า ไตรลักษณ์ คือ อนิจจัง ไม่เที่ยงแท้ ทุกขัง เป็นทุกข์ทนได้ยาก และอนัตตา ไม่มีสิ่งตัวตนที่น่ายึดมั่น จนสามารถปรับทัศนคติของตนโดยการวางตนได้เหมาะสม มองเห็นคุณค่าของสรรพสิ่งอย่างครบถ้วน

เสนาสนะจำพวกที่สอง หมายถึง กฐิ (วิ.มหา. (ไทย) 01/348/383) หรือพระคันธกุฎิ เสนาสนะที่ประทับของพระผู้มีพระภาคเจ้า ใช้สำหรับทรงพักอาศัยในบางโอกาสเท่านั้น จะเห็นได้ว่า เมื่อจำนวนของพระภิกษุสงฆ์มีเพิ่มมากขึ้นอย่างต่อเนื่อง ประกอบกับเสนาสนะที่มีอยู่ตามธรรมชาตินั้นก็ไม่เพียงพอพวกเขาบ้านเห็นว่า พระสงฆ์เดือดร้อนเรื่องที่อยู่อาศัย ต้องตามทีต่าง ๆ จึงได้ขอร้องให้พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงอนุญาตเสนาสนะเพิ่มเติม ทั้งส่วน กิจกรรมของพระสงฆ์ก็มีอยู่อย่างต่อเนื่องพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงเล็งเห็นความจำเป็นในการใช้สอยเสนาสนะจึงทรงหาแนวทางที่เหมาะสมเรียบง่าย ทรงปรารถนาเห็นสิ่งก่อสร้าง

ซึ่งจะเป็นการทดแทนเสนาสนะที่เป็นธรรมชาติอยู่แล้วอีกแนวทางหนึ่ง จึงเป็นอันว่าทรงอนุญาตให้สร้างให้มีขนาดพอเหมาะกับบุคคลมัยหรือความจำเป็นเท่านั้น ซึ่งจะต้องมีลักษณะเป็นไปตามพระธรรมวินัยที่กำหนดแต่คงรูปแบบง่าย ประหยัด มีประโยชน์มาก คือวัสดุในพื้นที่มาก่อสร้าง เสนาสนะเช่นนี้มีประโยชน์ต่อการใช้สอยในกิจกรรมของพระภิกษุสงฆ์โดยเฉพาะตนเท่านั้น ลดปัญหาการพลุกพล่านด้วยหมู่คณะแม้การใช้สอยพระสงฆ์ต้องมีสติใช้สอยเสนาสนะเหล่านั้นอย่างพินิจพิจารณาทุกครั้ง ทั้งก่อนใช้ ขณะใช้และหลังใช้ จุดสำคัญเพื่อป้องกันมิให้พระสงฆ์เป็นผู้ก่อกิเลสตัณหาเข้าไปยึดติดที่อยู่เหล่านั้น เช่นนั้นเสนาสนะของฉัน นั้นอุบาสกอุบาสิกาของฉันเป็นต้น

ศาลา หมายถึง ที่พักอาศัยชั่วคราวในอดีตและมีการปรับปรุงให้เป็นที่ศึกษาพระปริยัติธรรมของเหล่าภุมมบุตรผู้เข้ามาอุปสมบทเป็นพระภิกษุสามเณรเพื่อฝึกฝนพัฒนาความรู้ทางคัมภีร์หรือพระปริยัติธรรม ซึ่งมีการจัดหลักสูตรการเรียนการสอน แบ่งเป็นแผนกธรรมและแผนกบาลี รวมเรียกว่า คัมภีร์ของพระสงฆ์ที่ทำงานด้านวิชาการทางพระพุทธศาสนา ซึ่งเฉพาะแผนกธรรมเปิดสอนนักธรรมตรี-โท-เอก พร้อมกันนั้นคณะสงฆ์ต้องการให้คฤหัสถ์ฝ่ายครู-อาจารย์ นักเรียน นักศึกษาได้รับการศึกษาหลักสูตรนี้เช่นกันเรียกว่า ธรรมศึกษา เพราะในสมัยก่อนวัดมีพระสงฆ์ผู้เชี่ยวชาญในการปกครองมีความรู้ทั้งทางธรรมทางโลกสามารถเป็นผู้จัดการศึกษาให้แก่ประชาชนในท้องถิ่นและจัดการการเรียนการสอนขึ้นภายในวัด เช่น งานหัตถกรรม มีการเย็บ ปัก ถัก ร้อย จัก สาน เป็นต้น นอกจากนี้ปัจจุบันศาลายังเป็นที่บำเพ็ญสาธารณประโยชน์ของชุมชนอีกด้วย เช่น เป็นที่ประชุมหรือนัดหมายของชุมชนหรือใช้เป็นที่ทำกิจอย่างอื่นร่วมกับหน่วยงานของราชการ เรียกว่าเป็นการใช้ประโยชน์ร่วมกันระหว่างวัดกับชาวบ้านเพื่อพัฒนาท้องถิ่นของตนให้ดีขึ้น (วิ.มหา.อ. (ไทย) 03/496)

ธรรมสภา หมายถึง เสนาสนะที่ประชุมทางวิชาการทางพระพุทธศาสนาหรือการทำกิจกรรมที่จัดขึ้นในโอกาสต่าง ๆ และการแสดงพระธรรมเทศนาแก้ปัญหาของประชาชนในถิ่นนั้น ๆ เพื่อให้เกิดความเข้าใจธรรมชาติของสังคม ระบบการปกครอง ศาสนา และวัฒนธรรมเป็นการสร้างความสัมพันธ์อันดีให้ถูกต้องระหว่างชาววัดกับชาวบ้านให้มีความมั่นคง จนสามารถอยู่ชีวิตที่เป็นจริงเกื้อกูลกันและกัน (ที.ม.อ. (ไทย) 01/253/204) ส่วนปราสาท หมายถึง เรือนยอด เช่น โลหะปราสาท อันเช่นกับเสนาสนะ ที่นางวิสาขา มหาอุบาสิกาขายเครื่องประดับชื่อมหารดาธาณี เป็นเงิน 9 โกลิ สร้างวัดถวายเป็นดี จัดเป็นเสนาสนะที่เป็นที่ปลูกสร้างทั้งนั้น (วิ.จุ. (ไทย) 07/290/84) เมื่อพิจารณาตามลักษณะของเสนาสนะทั้งหมดนั้น ทำให้ทราบเหตุผลความต้องการและวิวัฒนาการของเสนาสนะมาตามลำดับคือเสนาสนะในเบื้องต้นมีลักษณะเป็นสิ่งมีอยู่ตามธรรมชาติไม่มีความใหญ่โตอะไรมากนัก สามารถแสวงหาได้ง่าย เช่น โคนไม้หรือต้นศรีมหาโพธิ์ พระผู้มีพระภาคเจ้า

ทรงใช้เป็นที่ปฏิบัติธรรมโดยไม่ต้องไปคำนึงถึงสิ่งอำนวยความสะดวกอย่างอื่นใดเลย เพราะเป็นเสนาสนะเช่นนี้มีอยู่แล้วในป่าหาได้ง่าย สงบ สงัด ไม่พลุกพล่านด้วยผู้คนรบกวน แม้ถ้าก็เช่นกันก็สามารถนำมาใช้เป็นเสนาสนะสำหรับเจริญจิตภาวนา เพราะเกิดมีอยู่แล้ว ตามภูเขา ไม่ต้องลำบากด้วยการแสวงหาวัสดุใด ๆ มาก่อสร้างเลย นอกจากใช้ประโยชน์ ในการเป็นที่อยู่อาศัยแล้ว สามารถใช้ประโยชน์อย่างอื่นได้ด้วย กล่าวคือ เป็นสถานที่ ประชุมทำสังคายนารวบรวมพระธรรมวินัยไว้เป็นหมวดหมู่ได้ เช่น ในคราวที่พระมหากัสสปะ เถระเป็นประธานฝ่ายสงฆ์และพระเจ้าอชาตศัตรูเป็นประธานฝ่ายฆราวาส ใช้ถ้ำสัตตบรรณคูหา (วิ.จ.อ. (ไทย) 01/07/381) แขวงกรุงราชคฤห์ นัดประชุมพระอรหันต์ 500 รูป เป็นสถานที่ ทำปฐมสังคายนาเพื่อรวบรวมพระธรรมวินัยให้สำเร็จมาแล้วเป็นต้น

สรุปได้ว่า ในสมัยพุทธกาล เสนาสนะในพุทธสถานหรือวัดวาอารามเกิดขึ้นมากมาย เหล่านั้นต่างได้รับแรงศรัทธาจากประชาชนโดยเฉพาะพระเจ้าแผ่นดินหรือพระมหากษัตริย์ เป็นผู้เลื่อมใสศรัทธาต่อพระพุทธศาสนา ทรงให้การคุ้มครองอุปถัมภ์แก่พระพุทธศาสนา มีการสร้างวัดถวายมากมาย เช่น วัดเวฬุวัน (ป่าไผ่) ที่พระเจ้าพิมพิสารกษัตริย์แห่งเมือง มคธทรงน้อมถวายแด่พระภิกษุสงฆ์มีพระพุทธเจ้าเป็นประธานเพื่อใช้เป็นที่พักพิง พุทธจริยและประกาศพระสัทธรรมแก่ประชาชนผู้เลื่อมใสศรัทธา วัดเชตวันมหาวิหาร ที่เศรษฐีอนาถปิณฑิกะในเมืองสาวัตถีร่วมกับเจ้าชายเชตมิจิตศรัทธาสร้างถวาย แด่พระพุทธเจ้า เป็นต้น ก็เป็นเสนาสนะขยายเพิ่มเพื่อกิจกรรมของพระพุทธศาสนาทั้งนั้น เพราะเสนาสนะส่วนใหญ่มีลักษณะของพื้นที่เป็นบริเวณป่าขนาดใหญ่ เงียบสงัด จากเสียงรบกวน การเข้าไปอยู่อาศัยของพระสงฆ์ในครั้งพุทธกาลมักเน้นการรักษาป่า ตามธรรมชาติไว้เป็นหลักโดยไม่มีการทำลายสิ่งแวดล้อมที่มีอยู่ให้ได้รับความเสื่อมโทรม แต่อย่างใด ซึ่งการจัดการเสนาสนะที่เหมาะสมนั้นสามารถทำให้ผู้ที่อยู่ในวัดสามารถ ประกอบพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาและยังเป็นสถานที่ปฏิบัติธรรมอีกด้วย

ความหมายตามคัมภีร์อรรถกถา

เสนาสนะที่พระอรรถกถาจารย์ผู้แต่งคัมภีร์เพื่ออธิบายพุทธพจน์ให้เกิดความเข้าใจ ชัดเจนตรงกันและง่ายแก่ผู้สนใจการศึกษาคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา จำแนก เสนาสนะเป็น 5 ประเภท ดังนี้ (โรงเรียนพระปริยัติธรรม วัดพระธรรมกาย, 2562)

1. วิหาร (วิหาร) ได้แก่ ที่อยู่อันพ้นจากเรือนมุงแถบเดียว
2. เรือนมุงแถบเดียว (อชตโยค) ได้แก่ เรือนที่ไค้ดั่งปีกครุฑ หรือเรียกว่า เฝิง
3. เรือนชั้น (ปราสาท) ได้แก่ ปราสาทยาว
4. เรือนโถง (หามมีย) ได้แก่ ปราสาทแต่มียอดตั้งอยู่บนพื้นอากาศ
5. ถ้ำ (คฺหา) ได้แก่ ถ้ำอิฐ ถ้ำศิลา ถ้ำไม้ ถ้ำดิน

เสนาสนะทั้ง 5 ประเภทนี้ มีความพิเศษออกไปจากพวกข้างต้น คือ เน้นการใช้สอย และความจำเป็นในเสนาสนะของหมู่คณะที่เพิ่มมากขึ้นกว่าเดิม กล่าวคือ วิหาร เรือนมุง แถบเดี่ยว เรือนชั้น และเรือนโถง ซึ่งขนาดใหญ่ขึ้นกว่าพวกแรก โดยสามารถใช้บรรจุ จำนวนผู้คนที่เข้ามาอาศัยได้มากขึ้น เป็นเสนาสนะที่คนทั่วไปใช้ประโยชน์ร่วมกันได้ เป็นอย่างดีแต่จะต้องใช้แรงงานคนสร้างมาก เป็นการร่วมกันสร้างด้วยความศรัทธา ของประชาชนอีกด้วยจึงจะสำเร็จลุล่วงไปได้ ส่วนถ้าก็มีขนาดใหญ่สามารถใช้ประโยชน์ ที่มีเสียง เช่นถ้ำอชันตะ มีลักษณะการสร้างโดยสกัดหินตามหน้าผา เป็นเสาค้ำผนัง เพดาน สถูปหรือพระพุทธรูปใช้เป็นที่พักและจำพรรษาของพระสงฆ์ได้อีกด้วย (ปัญญา เทพสิงห์, 2548)

สรุปได้ว่า แม้ในสมัยหลังพุทธกาลมีการสร้างถ้ำขึ้นในรัชกาลของพระมหากษัตริย์ ที่เป็นพุทธมามกะ เช่น พระเจ้าอชาตศัตรูทรงอนุญาตให้พระภิกษุสงฆ์ จำนวน 500 รูป ใช้ถ้ำสวดบรรณคทาเพื่อทำปฐมสังคายนาในพระพุทธศาสนาขึ้นเป็นครั้งแรก เนื่องด้วยความจำเป็นเนื่องจากพระภิกษุสงฆ์ผู้เข้าร่วมทำสังฆกรรมมีมากเกินกว่าเสนาสนะขนาดอื่น จะรองรับได้ ทั้งนี้เพื่อสนองให้กิจกรรมของคณะสงฆ์มีความเจริญก้าวหน้าต่อไป อีกทั้งเพื่อความมุ่งหมายในการศึกษา เผยแผ่พระสัทธรรมให้กว้างขวางมากและป้องกันเหตุเสื่อมเสียหรือภัยในอนาคตอีกด้วย

ความหมายตามแนวคิดนักปราชญ์ปัจจุบัน

เสนาสนะที่นักปราชญ์ทางพระพุทธศาสนาในปัจจุบันได้ให้ความหมายเอาไว้ 2 นัย คือความหมายที่ 1 หมายถึง รูปธรรมหรือตัวเสนาสนะ ความหมายที่ 2 หมายถึง นามธรรม หรือคุณลักษณะพิเศษที่แฝงอยู่ในเสนาสนะ ดังจะได้อธิบายจากแนวคิดนักปราชญ์ ทั้ง 3 ท่านมาเทียบเคียง ดังนี้

1. พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ) วัดสวนโมกขพลาราม จังหวัดสุราษฎร์ธานี กล่าวถึงเสนาสนะตามแนวทางการปฏิบัติสมณธรรมว่า มี 4 อย่าง คือ 1. พุดภาษา คนธรรมดา คำตอบก็คือ ที่อยู่ หมู่ที่ 6 ตำบลเสม็ด อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี 2. พุดโดยภาษาที่ตึกว่านั่น จริงกว่านั่น คือ ภาษาจิตอธิบายว่า จิตที่เห็นสวนโมกข์ นั่นแหละมีสวนโมกข์ 3. พุดภาษาธรรมะชั้นธรรมดา ๆ อธิบายว่า “โมกข์” แปลว่า เกลี้ยง คือ จิตเกลี้ยงจากกิเลส ฉะนั้น จิตเกลี้ยงจากกิเลส อยู่ที่ไหน ตรงนั้นแหละเป็นสวนโมกข์หรือเป็นที่โมกข์เกลี้ยง และ 4. พุดเป็นภาษาธรรมะชั้นละเอียด อธิบายว่า สวนโมกข์อยู่ในจิตที่เกลี้ยงคือ ภาวะของจิตที่เกลี้ยงจากสิ่งหุ้มห่อ ประดุจ ยึดถือภาวะนั้น (ภาวะที่ไม่มีสิ่งหุ้มห่อ ประดุจ ยึดถือ) อยู่ในจิตหรืออยู่ที่จิต จึงว่า สวนโมกข์เข้าไปอยู่ที่จิต (รัฐจวน อินทรกำแหง, 2531)

ท่านพุทธทาส ได้อธิบายว่า ความหมายเสนาสนะในอย่างนี้ 1 นั้น เป็นการบอกถึงสถานที่ตั้งเสนาสนะโดยตรงหรือภาษาคนที่พูดกันโดยทั่ว ๆ ไปที่ใช้สื่อสารกันอยู่ซึ่งเข้าใจง่าย หมายถึง หมู่ที่ 6 ตำบลเลม็ด อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี อย่างที่ 2-3 เป็นการบอกถึงองค์ประกอบว่ามีหลักการของเหตุปัจจัยอย่างไร จึงทำให้เสนาสนะมีความหมายมากกว่าตัวเสนาสนะบุคคลได้ฝึกฝนตนโดยเน้นไปที่สภาพจิตเพราะจิตที่เกลี้ยง (หมด) จากกิเลสเครื่องมัวหมองนั้นไม่จำเป็นต้องอาศัยสถานที่แต่อย่างใดเลย เพียงอาศัยการฝึกฝนตนอย่างถูกต้องเท่านั้นปฏิบัติได้เท่าไรก็สามารถหาความสุขได้เท่านั้น อย่างที่ 4 เป็นการเชิญชวนว่าใคร ๆ ก็ตามที่สามารถอบรมฝึกฝนจิตของตนให้เกลี้ยงจากกิเลสได้ เพียงเท่านี้จิตของผู้นั้นก็เป็นสวนโมกข์หรืออยู่ในสวนโมกข์ได้อย่างปลอดภัย โดยไม่ต้องคอยใ้แต่อ่านาจิกิเลสของตน จึงไม่ต้องดิ้นรนหาสวนโมกข์อีกต่อไป เพราะสวนโมกข์มีอยู่แล้วที่ตัวเราทั้งหลายนี้เป็นวิธีที่ง่ายกว่าวิธีไหน ๆ ทั้งหมด แต่ก็น้อยคนจะทำได้ซึ่งท่านแนะนำว่ามันเป็นวิธีที่ถูกต้องที่สุดที่มนุษย์ควรใส่ใจให้มาก

2. พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) (2559) วัตถุนิยมเวศกวัน จังหวัดนครปฐม (ปัจจุบันดำรงสมณศักดิ์ที่ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์) กล่าวถึงเสนาสนะตามแนวทางการปฏิบัติธรรม คือเสนาสนะ ในทางพระพุทธศาสนามีความหมายว่า ที่อยู่อาศัย เช่น กุฏิ วิหาร และเครื่องใช้เกี่ยวกับสถานที่ เช่น โต๊ะ เก้าอี้ แม้โคนไม้ เมื่อใช้เป็นที่อยู่อาศัยก็เรียก เสนาสนะ เหมือนกัน

3. พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช) (2548) (ปัจจุบันดำรงสมณศักดิ์ที่ พระพรหมวชิรปัญญาจารย์) วัดราชโอรสาราม กรุงเทพมหานคร ได้ให้ความหมายของเสนาสนะว่า เสนาสนะ หมายถึงอาคาร สถานที่ซึ่งใช้เป็นที่พำนักอาศัยหรือเป็นสถานที่ทำกิจกรรมของพระสงฆ์ได้และหมายถึงสิ่งที่ใช้เป็นที่นั่ง ที่พิง ที่หนุนได้ เช่น อุโบสถ วิหาร ศาลา กุฏิ ที่นอน หมอน พรม ที่ปูนอน ผ้าปูนั่ง เป็นต้น

นักปราชญ์ทั้งสองท่านหลังนี้ ให้ความหมายเสนาสนะที่เป็นสิ่งของสามารถสัมผัสได้ซึ่งสามารถมองเห็นได้ด้วยมังสะจักษุหรือตาเนื้อของมนุษย์ โดยอธิบายว่าทุกสิ่งที่สามารถเข้าไปเกี่ยวข้องสัมพันธ์ในชีวิตของนักบวชอย่างถูกต้องตามพระธรรมวินัยนั้น ถือว่าเป็นเสนาสนะได้ทั้งนั้น นับตั้งแต่กุฏิ อุโบสถ วิหาร ศาลา เตียง เก้าอี้ หมอน เป็นต้น ส่วนการจัดทำกิจกรรมต่าง ๆ ขึ้นในเสนาสนะเหล่านี้ต้องดำเนินอยู่ภายใต้พระวินัยเท่านั้น โดยไม่เป็นการทำล่วงละเมิดหรือทำลายสิกขาบทใด ๆ ให้เสื่อมเสียไปแต่ประการใด เพราะเป็นการศึกษาในด้านการพัฒนาชีวิตให้ถูกต้องและสูงขึ้นตามวิถีทางพระพุทธศาสนา

สรุปได้ว่า แม้สถานศึกษาวิชาการทางพระพุทธศาสนาในระดับอุดมศึกษาหรือมหาวิทยาลัยของพระสงฆ์ที่มีอยู่ในปัจจุบัน กล่าวคือ มหาวิทยาลัยของพระคณะสงฆ์ไทย ทั้ง 2 แห่ง ได้แก่ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และมหาวิทยาลัยมหามกุฏ

ราชวิทยาลัย ก็จัดอยู่ในเสนาสนะชนิดนี้ได้เหมือนกัน ซึ่งสามารถให้บริการการศึกษาในระดับอุดมศึกษาแก่พระภิกษุสามเณรตลอดถึงประชาชนทั่วไป ดังปณิธานที่ว่า “ปัญญาเป็นแสงสว่างในโลก” ซึ่งเป็นการศึกษาพุทธศาสตร์อย่างนี้ ทำให้ชาวพุทธเกิดการเรียนรู้ปฏิบัติได้ถูกทาง ทำให้มีจิตตินของการจัดการศึกษาว่าจะต้องเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์ด้วย 3 ส่วน ประกอบด้วย ปรียัตถธรรม คือ การเล่าเรียนวิชาต่าง ๆ ในตำรา ปฏิบัติธรรม คือ การปฏิบัติฝึกฝนตน พัฒนาตัวบุคคลให้มีจิตใจสูงเหนือสัตวชาติญาณของสัตว์โลกทั่ว ๆ ไป อยู่เสมอ และปฏิเวธธรรม คือ เกิดผลจากการปฏิบัติเพื่อดับความอยากของมนุษย์ได้ครบถ้วน โดยมีการพัฒนาองค์กร และศาสตร์ต่าง ๆ ทั้งงานวิจัย ตำรา แบบเรียน งานวิจัย อีกมากมาย กล่าวคือ เกิดเสนาสนะสำหรับศึกษาพุทธศาสตร์ระดับสูงของพุทธศาสนา

รูปแบบการวางผังบริเวณและพื้นที่ภายในวัด

สำหรับการวางผังบริเวณวัดในประเทศไทยนั้น วัดโดยทั่วไปนิยมแบ่งเขตพื้นที่ภายในออกเป็น 3 ส่วนใหญ่ ๆ คือ 1. เขตพุทธาวาส 2. เขตสังฆาวาส และ 3. เขตธรณีสงฆ์

1. เขตพุทธาวาส เป็นพื้นที่สำหรับใช้ประกอบพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา เป็นเสมือนสัญลักษณ์หรือสถานที่ประทับขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า เพราะคำว่า “พุทธาวาส” มีความหมายว่าเป็นสถานที่ประทับของพระพุทธเจ้า ในเขตพุทธาวาสมักประกอบด้วย สถาปัตยกรรมสำคัญ ๆ ที่เกี่ยวเนื่องกับพระพุทธองค์และพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา

2. เขตสังฆาวาส เป็นบริเวณพื้นที่ส่วนหนึ่งของวัดที่กำหนดไว้ให้เป็นที่อยู่อาศัยของพระภิกษุสงฆ์

3. เขตธรณีสงฆ์และสาธารณสงเคราะห์ หมายถึง เขตพื้นที่ในพระอารามที่วัดกำหนดพื้นที่บางส่วนที่เหลือจากการจัดแบ่งเขตสำคัญ คือ เขตพุทธาวาส และเขตสังฆาวาส ให้เป็นเขตพื้นที่สำหรับเอื้อประโยชน์ใช้สอยในเชิงสาธารณประโยชน์ในลักษณะต่าง ๆ ของวัด เช่น ธรรมศาลา อาคารหรือโรงเทศนาธรรม เป็นต้น

สรุปได้ว่า เขตธรณีสงฆ์ดังกล่าว ใช้เป็นพื้นที่เปิดโล่งเพื่อสร้างความร่มรื่นให้วัด หรือใช้เป็นสถานที่ก่อสร้างอาคารอื่น ๆ เช่น สร้างเมรุสำหรับฌาปนกิจศพชุมชน ศูนย์เรียนรู้ชุมชนหรือการตั้งโรงเรียนเพื่อการศึกษาแก่สังคม โดยเป็นพื้นที่ให้คฤหัสถ์เข้ามาเรียนรู้ พักผ่อน เป็นต้น การแบ่งพื้นที่วัดออกเป็น 3 ส่วนนี้ ในเชิงการออกแบบทางสถาปัตยกรรมมีความหมายส่วนหนึ่ง คือ เขตพุทธาวาส ใช้เป็นพื้นที่กึ่งสาธารณะ (Semi-Public Zone) ส่วนที่สอง คือ เขตสังฆาวาส ใช้เป็นพื้นที่ส่วนตัว (Private Zone) เฉพาะของพระสงฆ์ส่วนที่สาม คือ เขตธรณีสงฆ์ เป็นเสมือนเขตพื้นที่สาธารณะ (Public Zone) สำหรับประชาชนทั่วไป การวางผังบริเวณภายในวัดดังกล่าวมีความจำเป็นต่อ

การพัฒนาวัด การบูรณปฏิสังขรณ์ และการจัดการสิ่งแวดล้อมภายในวัดให้มีความเหมาะสมกับคติความเชื่อทางพระพุทธศาสนา สถาปัตยกรรม ภูมิปัญญาและวิถีวัฒนธรรมของสังคมไทย

หลักการออกแบบผังบริเวณและการปรับปรุงภูมิทัศน์ตามหลักภูมิสถาปัตยกรรม

1. การจัดทำผังแม่บท เป็นการกำหนดพื้นที่ใช้สอยให้เอื้อสำหรับการทำกิจกรรมในวัดผสมผสาน เรื่องประโยชน์ใช้สอยและความงามเข้าด้วยกัน ภายใต้บริบทของสภาพที่ตั้งผู้ใช้และกิจกรรม เพื่อทำให้เกิดสภาวะน่าสบาย น่าอยู่ น่าใช้งาน เป็นการวางแผนการใช้งานพื้นที่อย่างมีประสิทธิภาพ ประหยัด ปลอดภัย เกิดประโยชน์สูงสุดทั้งในปัจจุบันและอนาคต มีสิ่งอำนวยความสะดวกครบถ้วนเพื่อรองรับการใช้งาน มีบรรยากาศที่ส่งเสริมและสนับสนุนกิจกรรม ผังแม่บทจะเป็นเครื่องมือช่วยในการวางแผนและบริหารจัดการกายภาพของวัดให้สามารถใช้สอยพื้นที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ และเป็นระบบ มีทิศทาง ทั้งการก่อสร้างอาคาร การวางระบบสาธารณูปโภค และการออกแบบปรับปรุงภูมิทัศน์ให้อยู่ในตำแหน่งและมีรูปแบบที่เหมาะสม นำไปสู่การจัดทำแผนการพัฒนาตามผังแม่บท โดยแบ่งเป็นช่วงเวลา (Phasing) เพื่อประโยชน์ในการบริหารจัดการ จัดเตรียมพื้นที่ บุคลากร และงบประมาณได้อย่างมีประสิทธิภาพ ตลอดจนการดูแลรักษาและซ่อมบำรุง การวางผังแม่บทจะประกอบด้วยรายละเอียดการพัฒนาสภาพกายภาพในด้านต่าง ๆ ได้แก่ การจัดแบ่งเขตการใช้ที่ดิน (Zoning) การจัดวางอาคารและสิ่งก่อสร้าง (Building) ระบบการสัญจร (Circulation) พื้นที่เปิดโล่ง (Open Space) พื้นที่สีเขียว (Green Area) ระบบสาธารณูปโภค (Utilities & Infrastructures) และการแบ่งระยะการพัฒนา (Phasing)

2. งานภูมิทัศน์ คือ สภาพทางธรรมชาติและสิ่งก่อสร้างที่มนุษย์สร้างขึ้นเฉพาะภายนอกอาคารหรือพื้นที่ใช้สอยภายนอกอาคาร ทั้งสิ่งก่อสร้าง องค์ประกอบภูมิทัศน์และบรรยากาศ เช่น สวน บริเวณพื้นที่เว้นว่างระหว่างอาคาร พื้นที่สีเขียว พืชพันธุ์ ก้อนหิน กรวด สระน้ำ น้ำพุ งานศิลปะกลางแจ้ง ศาลา ผงั่ง ม้านั่ง รั้ว ที่จอดรถ ที่นั่งวิปัสสนา ฯลฯ งานออกแบบภูมิทัศน์ให้ความสำคัญกับการศึกษาทำความเข้าใจเพื่อรักษาสภาพธรรมชาติเดิม พยายามรบกวนหรือเปลี่ยนแปลงให้น้อยที่สุด และตอบสนองต่อการเข้าไปใช้สอยพื้นที่ของมนุษย์ เป็นกระบวนการออกแบบ การวางแผน การจัดการ การสร้างสรรค์การปรับใช้หรือพัฒนาพื้นที่ภายนอกอาคาร เพื่อสนองต่อประโยชน์ใช้สอย มีความงาม กลมกลืนกับสภาพธรรมชาติเดิม รักษาสิ่งแวดล้อมและทรัพยากร องค์ประกอบสำคัญของงานภูมิทัศน์คือพืชพันธุ์ ทั้งไม้ยืนต้น (Tree) ไม้พุ่ม (Shrub) ไม้คลุมดิน (Groundcover) ไม้้ำน้ำ (Aquatic plants) ไม้เลื้อย (Vines or Climbers) ซึ่งมีการเจริญเติบโต ออกดอก ออกผล ผลิตใบ อาจมีความแตกต่างในแต่ละฤดูกาล พืชต้องการการดูแลรักษา จึงทำให้งานภูมิ

ทัศน์เป็นงานที่ไม่หยุดนิ่ง มีการเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา และยังต้องทำความเข้าใจ ปัจจัยที่มีผลต่อพืชพันธุ์ ไม่ว่าจะเป็น สภาพอากาศ สภาพดิน สภาพน้ำ แสงแดด อากาศ ธาตุอาหาร อุณหภูมิ และระบบนิเวศน์ ฯลฯ โดยหลักการออกแบบสถาปัตยกรรม ภูมิสถาปัตยกรรมและการวางผังให้กับวัดนั้นจะคำนึงถึงเรื่องต่อไปนี้

1. ส่งเสริมความเป็น “ศูนย์รวมทางจิตวิญญาณ” ของชุมชนและสังคมพัฒนา ภายภาพวัดให้ส่งเสริมความเป็น “พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์” ที่สงบ สบาย เพื่อเอื้อต่อการเรียนรู้ ทางจิตวิญญาณของชุมชนและสังคมเอื้อต่อการเรียนรู้และพัฒนาทางจิตวิญญาณ ทั้งบุญ กิริยา ทาน ศีล ภาวนา และไตรสิกขา ศีล สมาธิ ปัญญา โดยการออกแบบกายภาพ พื้นที่ กิจกรรมและการบริหารจัดการที่เหมาะสมสร้างความรู้สึกร่วมเป็นเจ้าของวัดร่วมกัน กับชุมชน เพื่อส่งเสริมให้เกิดความสัมพันธ์ที่เข้มแข็ง การเข้ามาใช้ประโยชน์พื้นที่วัดและ การร่วมดูแลรักษาพัฒนาวัดต่อไป โดยให้ความสำคัญกับกระบวนการมีส่วนร่วมในการ ออกแบบและพัฒนาวัด

2. การออกแบบด้วยความสมถะ สมประโยชน์ การนำปัจจัยมาใช้ถึงต้องคำนึง และยึดหลักที่ว่า “ประโยชน์สูง ประหยัดสุด” ประโยชน์สูงสุด โดยการออกแบบกายภาพ วัดให้ตอบสนองการใช้งานและดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ได้โดยสะดวก มีประสิทธิภาพ เป็นสัดส่วนประหยัดโดยการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่แล้ว หรือหามาได้เพื่อนำมาใช้ร่วมกับการออกแบบให้มีประสิทธิผลสูงสุด

3. การออกแบบให้กลมกลืนกับประวัติศาสตร์ สุนทรียภาพของวัด วิถีชีวิตชุมชน ทั้งรูปแบบและการทำงานให้ผู้ใช้งานจริง เช่น คณะกรรมการวัด ญาติโยม ชุมชนหรือ หน่วยงานในพื้นที่ที่ทำงานใกล้ชิดกับวัด มีส่วนร่วมในการกำหนดรูปแบบอาคารและการทำงาน การเลือกวัสดุให้เหมาะสมกับพื้นที่ความเข้าใจในความงามและคุณค่าของแต่ละพื้นที่ มีความต่างกันความงามเกิดจากการใช้งานนำไปสู่รูปแบบที่เหมาะสม สอดคล้องนำหลัก สบายมาใช้ในการออกแบบ เพื่อส่งเสริมบทบาทหลัก คือ การเผยแผ่ธรรมะอาจสอดแทรก ภาพปริศนาธรรมในอาคารเพื่อการเรียนรู้ของเด็กนักเรียน ประชาชนในพื้นที่ (โครงการ วัด ประชา รัฐ สร้างสุข, 2563)

สรุปได้ว่า วัดโดยทั่วไปนิยมแบ่งเขตพื้นที่ภายในออกเป็น 3 ส่วนใหญ่ ๆ คือ 1. เขตพุทธาวาส 1. เขตสังฆาวาส และ 3. เขตธรณีสงฆ์ ซึ่งในยุคปัจจุบันนี้มีอยู่ 3 เขต ดังกล่าวพุทธาวาสเป็นสถานที่ที่พระพุทธรูปหรือสิ่งที่เกี่ยวข้องกับ พระพุทธเจ้าเขตสังฆาวาสเกี่ยวกับที่พักของสงฆ์และที่ทำงานที่เกี่ยวข้องกับพระสงฆ์ และเขตธรณีสงฆ์ที่เกี่ยวกับศาลาการเปรียญหรือศาลาเก็บศพต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับ การใช้สาธารณประโยชน์ของประชาชนทั่วไปได้รับการจัดสรรที่เป็นสัดส่วนเพื่อประโยชน์ แก่สังคมภายในตัววัด ดังนั้น การจะใช้สาธารณประโยชน์ของวัดให้เกิดเป็นประโยชน์

มากที่สุดนั่นจึงเป็นสิ่งที่พระสงฆ์จะต้องรักษาพระธรรมวินัยและรักษาเสนาสนะภายในวัดให้เกิดความพร้อมในการใช้ประโยชน์ซึ่งหลักตามพระไตรปิฎกนั้นเน้นย้ำในเรื่องของพระธรรมวินัยที่เกี่ยวข้องกับเสนาสนะให้พระภิกษุสามารถที่จะเก็บน้าหรือรักษาทำวินัยได้เป็นอย่างดีและไม่ยึดติดในสิ่งที่เป็นภายนอกเสียดยอาสากภายในคือสิ่งที่จะปฏิบัติภายในใจให้เกิดมรรคผลนิพพานในอนาคตได้ การจะสร้างสถานที่อยู่จึงเป็นสถานที่ที่มีความสำคัญต่อการปฏิบัติธรรมโดยเฉพาะอย่างยิ่งเสนาสนะป่า การสร้างวัดเป็นป่าเพื่อให้พุทธศาสนิกชนและสามารถปฏิบัติธรรมเป็นสาธารณประโยชน์ในปัจจุบันได้

กรณีขออนุญาตใช้ที่ดินในที่ดินสาธารณประโยชน์

การใช้ที่ดินสาธารณประโยชน์เพื่อตั้งวัดหรือสร้างวัดและมีการก่อสร้างอาคารหรือสิ่งปลูกสร้างที่มีสภาพเป็นถาวรวัตถุเพื่อใช้ประกอบศาสนกิจ มิใช่เป็นการใช้เพื่อประโยชน์ราชการไม่อาจดำเนินการถอนสภาพที่ดินตามมาตรา 8 วรรคสอง (1) แห่งประมวลกฎหมายที่ดินได้ ดังนั้น การจะขอตั้งวัดหรือสร้างวัดในที่ดินอันเป็นสาธารณสมบัติของแผ่นดินสำหรับพลเมืองใช้ร่วมกันจะต้องเป็นไปตามหลักเกณฑ์ที่กฎหมายกำหนดไว้เท่านั้น ซึ่งปัจจุบันยังไม่มีกรณีแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายในกรณีดังกล่าวแต่อย่างใด

การขออนุญาตเข้าใช้ประโยชน์ในที่ดินของรัฐเป็นการชั่วคราวตามมาตรา 9 แห่งประมวลกฎหมายที่ดิน ผู้ขออนุญาตต้องปฏิบัติตามระเบียบกระทรวงมหาดไทยว่าด้วยหลักเกณฑ์และวิธีการเกี่ยวกับการอนุญาตตามมาตรา 9 แห่งประมวลกฎหมายที่ดิน พ.ศ. 2543 พนักงานเจ้าหน้าที่จะอนุญาตให้ใช้ประโยชน์ในที่ดินของรัฐเป็นการชั่วคราวกำหนดระยะเวลาคราวละไม่เกิน 5 ปี นับแต่วันออกใบอนุญาต โดยผู้ขออนุญาตต้องเสียค่าตอบแทนให้แก่รัฐตามมาตรา 9/1 แห่งประมวลกฎหมายที่ดิน ที่ดินที่ได้รับอนุญาตจะยังคงมีสถานะเป็นที่สาธารณสมบัติของแผ่นดินสำหรับพลเมืองใช้ร่วมกันอยู่และการอนุญาตให้เข้าใช้ประโยชน์ในที่ดินของรัฐเป็นการชั่วคราว ลักษณะของการใช้ประโยชน์ในที่ดินจะต้องเป็นการก่อสร้างอาคารหรือสิ่งปลูกสร้างที่มีลักษณะไม่มั่นคงถาวรซึ่งอาจรื้อถอนได้เมื่อสิ้นสุดระยะเวลาการอนุญาต กรณีการสร้างวัดนั้นเป็นการก่อสร้างอาคารหรือสิ่งปลูกสร้างถาวร จึงไม่สามารถขออนุญาตใช้ประโยชน์ในที่ดินของรัฐตามมาตรา 9 แห่งประมวลกฎหมายที่ดินได้เช่นกัน

กองพุทธศาสนสถาน สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ได้รวบรวมข้อมูลวัดในประเทศไทย โดยปัจจุบันพบว่ามีจำนวนรวมทั้งสิ้น 43,305 วัด โดยจังหวัดที่มีวัดมากที่สุด คือ จังหวัดนครราชสีมา มีจำนวน 2,204 วัด ทั้งนี้ “วัด” ถือเป็นสถานที่ที่สำคัญต่อวิถีชีวิตของชาวพุทธ เป็นสถานที่ยึดเหนี่ยวจิตใจใช้ประกอบงานพิธีกรรมต่าง ๆ ตามวัฒนธรรม ประเพณี การบวช การทำบุญในวาระต่าง ๆ ตลอดจนพิธีกรรมเกี่ยวกับ

ความตาย วัดจึงอยู่คู่กับคนไทยตั้งแต่เกิดจนตาย แต่วัดก็มีปัญหาเรื่องที่ดินของจำนวนมากเช่นกัน ทั้งที่ปรากฏเป็นข่าวตามสื่อต่าง ๆ และไม่เป็นข่าว วัดมีฐานะเป็นนิติบุคคลและให้เจ้าอาวาสเป็นผู้แทนของวัดในกิจการทั่วไป ที่วัดและที่ซึ่งขึ้นต่อวัดแบ่งเป็น 3 ประเภท ได้แก่ 1. ที่วัด คือ ที่ตั้งวัดตลอดจนเขตของวัดนั้น เป็นที่ดินซึ่งเป็นที่ตั้งของวัดใดวัดหนึ่งโดยเฉพาะ 2. ที่ธรณีสงฆ์ คือ ที่ซึ่งเป็นสมบัติของวัด แต่ไม่ใช่ที่ดินซึ่งเป็นที่ตั้งวัด เช่น ที่ดินที่มีผู้อุทิศยกให้แก่วัด และ 3. ที่กัลปนา คือ ที่ดินที่เจ้าของอุทิศเพียงผลประโยชน์จากที่ดินนั้นให้วัดหรือพระศาสนาเท่านั้น ไม่ใช่ทรัพย์สินของวัดส่วนกรณีวัดร้างที่ไม่มีพระภิกษุอาศัยในระหว่างที่ยังไม่มีการยุบเลิกวัด สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ จะมีหน้าที่ปกครองดูแลรักษาวัด ที่วัด ที่ธรณีสงฆ์ และทรัพย์สินของวัดนั้น ส่วนวัดที่ถูกยุบเลิก ทรัพย์สินของวัดที่ถูกยุบเลิกจะตกเป็นศาสนสมบัติกลาง การสร้างวัดในที่ดินของรัฐจะต้องดำเนินการขออนุญาตใช้ที่ดินของรัฐต่อหน่วยงานที่ดูแลรักษาที่ดินนั้น ๆ ก่อน เมื่อได้รับอนุญาตแล้วจึงจะสามารถดำเนินการสร้างวัดต่อไปได้ โดยจะรวบรวมหลักเกณฑ์ของการได้มาซึ่งที่ดินของวัดตามประมวลกฎหมายที่ดิน และกรณีที่ดินของวัดขออนุญาตใช้ประโยชน์ในที่ดินของรัฐในพื้นที่ต่าง ๆ (พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505, 2505)

สรุปได้ว่า การจัดการเสนาสนะในวัดตามพระไตรปิฎกและอรรถกถา เน้นการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรอย่างคุ้มค่าและประหยัด เพื่อให้เกิดคุณค่าสูงสุด ทั้งในฐานะที่พักอาศัย สถานที่ปฏิบัติธรรม และพื้นที่สาธารณประโยชน์ของประชาชน ซึ่งสอดคล้องกับบริบทสังคมในอดีตที่ทรัพยากรมีจำกัด หลักธรรมดังกล่าวจึงมุ่งส่งเสริมความรับผิดชอบของพระสงฆ์ในการดูแลรักษาเสนาสนะให้เหมาะสม สะอาด และพร้อมใช้งาน นอกจากนี้ การบริหารจัดการพื้นที่ภายในวัดให้เป็นระเบียบตามเขตพุทธาวาส ธรรมาวาส และสังฆาวาส รวมถึงการบูรณะปฏิสังขรณ์อย่างสม่ำเสมอ เป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยเพิ่มคุณค่าและประสิทธิภาพในการใช้ประโยชน์ สอดคล้องกับแนวคิดวัดในฐานะองค์กรเพื่อสาธารณประโยชน์ และเอื้อต่อการพัฒนาทักษะของพระภิกษุสามเณรและพุทธศาสนิกชนในการสืบทอดพระพุทธศาสนาอย่างยั่งยืน

สรุป

การจัดการเสนาสนะตามหลักพุทธศาสนาเน้นความคุ้มค่า ความเป็นระเบียบ ความสะอาด และความเหมาะสมต่อการปฏิบัติธรรมควบคู่กับการเป็นพื้นที่สาธารณะสำหรับประชาชน วัดจึงควรบริหารจัดการทรัพยากรอย่างมีระบบ มีการวางแผนผังพื้นที่ให้สอดคล้องกับภารกิจทางศาสนาและความต้องการของชุมชน พร้อมทั้งดำเนินการบูรณปฏิสังขรณ์อย่างต่อเนื่องเพื่อรักษาความพร้อมในการใช้งาน นอกจากนี้ ยังควรให้ความสำคัญกับการพัฒนาบุคลากรทั้งพระภิกษุสามเณรและพุทธศาสนิกชนให้มีจิตสำนึกด้านการดูแลรักษาเสนาสนะอย่างถูกต้องตามพระธรรมวินัยและหลักธรรมทาง

พระพุทธศาสนา เพื่อเสริมสร้างประสิทธิภาพในการบริหารจัดการและลดปัญหาการใช้ทรัพยากรอย่างสิ้นเปลือง อันจะนำไปสู่การดำรงบทบาทของวัดในฐานะศูนย์กลางทางจิตใจ ศูนย์กลางการเรียนรู้ และศูนย์กลางกิจกรรมของสังคมอย่างมั่นคงและยั่งยืนในระยะยาว

เอกสารอ้างอิง

- โครงการ วัด ประชา รัฐ สร้างสุข. (2563). *รูปแบบการวางผังบริเวณและพื้นที่ภายในวัด*. สืบค้น 22 พฤศจิกายน 2568, จาก <https://shorturl.asia/uqlbh>
- ปัญญา เทพสิงห์. (2548). *ศิลปะเอเชีย*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช). (2548). *คำวัด : พจนานุกรมเพื่อการศึกษาศาสนา* (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: ช่อระกา.
- พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). (2549). *พุทธวิธีบริหาร*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). (2559). *พจนานุกรมพุทธศาสนา ฉบับประมวลศัพท์* (พิมพ์ครั้งที่ 27.) กรุงเทพฯ: มูลนิธิการศึกษาเพื่อสันติภาพ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต).
- พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 (2505, 31 ธันวาคม). *ราชกิจจานุเบกษา*. เล่ม 79 ตอนที่ 115 ฉบับพิเศษ หน้า 29-44.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- รัฐจวน อินทรกำแหง. (2531). *สวนโมกข์ทำไม?ทำไมสวนโมกข์?*. กรุงเทพฯ: มติชน.
- โรงเรียนพระปริยัติธรรม วัดพระธรรมกาย. (2562). *จุดดถสมันตปาสาทิกา อรรถกถาพระวินัย จลฺววรรค วรรณา*. สืบค้น 2 มีนาคม 2568, จาก <https://shorturl.asia/2VYUD>
- โรงเรียนพระปริยัติธรรม วัดพระธรรมกาย. (2566). *วิสุทธิมคฺคสุต นาม ปกรณวิเสสสุต (ปฐม ภาค)*. สืบค้น 2 มีนาคม 2568, จาก <https://shorturl.asia/LrIP9>

DATA-DRIVEN ITEM ANALYSIS: การประเมินคุณภาพข้อสอบ
แบบเลือกตอบด้วยโปรแกรม CITAS*
DATA-DRIVEN ITEM ANALYSIS: EVALUATING THE QUALITY OF
MULTIPLE CHOICE QUESTIONS USING THE CITAS PROGRAM

ปฐิมปรัชญ์ คณินพศุตย์

Purimpratch Khaninphasut

สำนักทะเบียนและวัดผล มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช

Office of Registration, Records and Evaluation, Sukhothai Thammathirat Open University

Corresponding Author E-mail: purim.orestou@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่ออธิบายวิธีการวิเคราะห์คุณภาพข้อสอบแบบเลือกตอบตามทฤษฎีการทดสอบแบบดั้งเดิม โดยใช้โปรแกรม CITAS เป็นเครื่องมือในการวิเคราะห์ข้อมูล พร้อมทั้งนำเสนอแนวทางการแปลความหมายของค่าสถิติที่ได้จากการวิเคราะห์ การวิเคราะห์ครอบคลุมทั้งระดับรายข้อ ได้แก่ ค่าความยาก ค่าอำนาจจำแนก และประสิทธิภาพของตัวลอง รวมถึงรายฉบับ ได้แก่ ค่าความเที่ยง และความคลาดเคลื่อนมาตรฐานของการวัด ซึ่งเป็นดัชนีสำคัญที่สะท้อนคุณภาพของแบบทดสอบโดยรวม โปรแกรม CITAS (Classical Item and Test Analysis Spreadsheet) เป็นเครื่องมือที่ใช้งานผ่านโปรแกรม Microsoft Excel ช่วยให้การคำนวณค่าสถิติเป็นไปอย่างรวดเร็ว ลดความคลาดเคลื่อนจากการคำนวณด้วยมือ และเหมาะสมกับการใช้งานในบริบทการประเมินระดับชั้นเรียนหรือการทดลองใช้เครื่องมือที่มีกลุ่มตัวอย่างขนาดเล็ก อย่างไรก็ตาม การใช้โปรแกรมวิเคราะห์เป็นเพียงเครื่องมือสนับสนุนการตัดสินใจ ผู้สอนและนักวิจัยจำเป็นต้องมีความเข้าใจหลักการของการวิเคราะห์ข้อสอบและการแปลความหมายของค่าสถิติอย่างถูกต้อง เพื่อให้สามารถพิจารณาปรับปรุง ตัดทิ้ง หรือคงข้อสอบแต่ละข้อได้อย่างเหมาะสม อันจะนำไปสู่การพัฒนาแบบทดสอบที่มีคุณภาพบนพื้นฐานของหลักฐานเชิงประจักษ์อย่างมีประสิทธิภาพ

คำสำคัญ: ข้อสอบแบบเลือกตอบ; การวิเคราะห์ข้อสอบ; คุณภาพข้อสอบ; โปรแกรม CITAS

Abstract

This article aims to explain how to analyze the quality of multiple-choice questions based on classical test theory, using the CITAS program, while providing guidelines for interpreting the statistical values obtained from the analysis. The analysis encompasses both item-level indices, including difficulty index, discrimination index, and distractor efficiency, as well as test-level indices, including reliability and standard error of measurement, which are key indicators reflecting the overall quality of the test. CITAS is a tool that operates through Microsoft Excel, facilitating rapid statistical computation, reducing errors from human calculation, and proving suitable for use in classroom assessment or tryouts with small samples. However, the use of analytical software serves merely as a decision-support tool. Teachers and researchers must possess a sound understanding of the principles of item analysis and the proper interpretation of statistical values in order to make appropriate decisions regarding the revision, elimination, or retention of test items. This will lead to the development of high-quality tests grounded in empirical evidence of effectiveness.

Keywords: Multiple Choice Questions; Item Analysis; Item Quality; CITAS Program

บทนำ

การประเมินผลการเรียนรู้ถือเป็นส่วนสำคัญของกระบวนการจัดการเรียนการสอน โดยข้อสอบแบบเลือกตอบ (Multiple Choice Questions: MCQs) เป็นเครื่องมือที่ได้รับความนิยมอย่างแพร่หลายในทุกๆระดับการศึกษา เนื่องจากสามารถวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนได้อย่างรวดเร็ว ครอบคลุมเนื้อหา และมีความเป็นปรนัยในการตรวจให้คะแนน (Haladyna, 2004; Coughlin & Featherstone, 2017) ข้อสอบที่มีคุณภาพจะต้องผ่านกระบวนการวิเคราะห์และปรับปรุงอย่างเป็นระบบ เพื่อให้มั่นใจว่าสามารถวัดความสามารถของผู้เรียนได้อย่างแท้จริง การวิเคราะห์คุณภาพข้อสอบจึงมีประโยชน์ต่อครูผู้สอนในการปรับปรุงการเรียนการสอนและข้อสอบให้มีประสิทธิภาพมากขึ้นต่อนักวิจัยในการพัฒนาเครื่องมือวัดที่มีคุณภาพ และต่อผู้สร้างแบบทดสอบในการผลิตข้อสอบที่สามารถจำแนกความสามารถของผู้สอบได้อย่างเหมาะสม (Crocker & Algina, 2008)

ด้วยทฤษฎีการทดสอบแบบดั้งเดิม (Classical Test Theory: CTT) ได้รับความนิยม และใช้กันอย่างแพร่หลาย โดยเฉพาะในบริบทของการประเมินในชั้นเรียน (Classroom Assessment) (Hambleton & Jones, 1993) แม้ว่า ทฤษฎีการตอบสนองข้อสอบ (Item Response Theory: IRT) จะมีข้อได้เปรียบในเชิงทฤษฎีและให้ข้อมูลที่ละเอียดมากกว่า ทฤษฎีการทดสอบแบบดั้งเดิม แต่เมื่อนำมาใช้วิเคราะห์ในระดับชั้นเรียนมักประสบปัญหา ในทางปฏิบัติ เนื่องจากต้องการตัวอย่างขนาดใหญ่ มีความซับซ้อนในการคำนวณ และต้องมีความเชี่ยวชาญเฉพาะทางในการแปลผลการวิเคราะห์ข้อมูล (Fan, 1998; Thompson, 2016) ในขณะที่ทฤษฎีการทดสอบแบบดั้งเดิมสามารถนำไปใช้ได้กับกลุ่ม ตัวอย่างขนาดเล็ก คำนวณง่าย และให้ข้อมูลที่เพียงพอสำหรับการปรับปรุงข้อสอบทำให้ เหมาะสมกับครูผู้สอนและนักวิจัยที่ทำงานในบริบทการศึกษาทั่วไป

การวิเคราะห์คุณภาพข้อสอบตามทฤษฎีการทดสอบแบบดั้งเดิม ประกอบด้วย ดัชนีสำคัญหลายตัว ได้แก่ ค่าความยากง่ายของข้อสอบ (Item Difficulty) ค่าอำนาจ จำแนก (Item Discrimination) ประสิทธิภาพของตัวเลือกลวง (Distractor Analysis) ค่าความเที่ยง (Reliability) (Nitko & Brookhart, 2011; Allen & Yen, 1979) การคำนวณ ดัชนีเหล่านี้สามารถทำได้ทั้งแบบคำนวณด้วยมือ และการใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์ ในยุคปัจจุบันที่เทคโนโลยีมีบทบาทสำคัญต่อการศึกษา การใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์ ช่วยให้การวิเคราะห์มีความรวดเร็ว แม่นยำ และลดข้อผิดพลาดจากการคำนวณด้วยมือ โปรแกรม CITAS (Classical Item and Test Analysis Software) เป็นหนึ่งในเครื่องมือ ที่ออกแบบมาเพื่อการวิเคราะห์คุณภาพข้อสอบตามทฤษฎีการทดสอบแบบดั้งเดิมโดยเฉพาะ (Thompson, 2016) โปรแกรมนี้มีจุดเด่นในการใช้งานที่ไม่ซับซ้อน เหมาะสมกับครูผู้สอน ที่ต้องการวิเคราะห์ข้อสอบในชั้นเรียน และนำเสนอค่าสถิติที่เกี่ยวข้องกับการวิเคราะห์ ข้อสอบอย่างครอบคลุม รวมถึงการแสดงผลในรูปแบบกราฟที่ช่วยให้เข้าใจภาพรวมของ ข้อสอบได้ง่าย

บทความวิชาการนี้จึงมีจุดมุ่งหมายเพื่ออธิบายการวิเคราะห์คุณภาพข้อสอบแบบ เลือกตอบโดยใช้โปรแกรม CITAS ควบคู่กับการนำเสนอหลักการและสูตรคำนวณทางสถิติ ที่อยู่เบื้องหลังค่าดัชนีต่าง ๆ เพื่อให้ผู้อ่านเข้าใจที่มาและความหมายของตัวเลขมากกว่าการ รายงานค่าที่ได้จากโปรแกรมเพียงอย่างเดียว นอกจากนี้ ยังมุ่งเสนอแนวทางการแปลผล และการนำเสนอผลการวิเคราะห์ในรายงานผลการทดลองใช้เครื่องมือและการประเมิน คุณภาพข้อสอบในการประเมินระดับชั้นเรียน เพื่อสนับสนุนการประกันคุณภาพการวัดและ ประเมินผลทางการศึกษาอย่างมีหลักฐานเชิงประจักษ์และนำไปใช้ได้จริงในทางปฏิบัติ

การวิเคราะห์คุณภาพข้อสอบด้วยโปรแกรม CITAS

โปรแกรม Classical Item and Test Analysis Spreadsheet (CITAS) เป็นโปรแกรมวิเคราะห์คุณภาพข้อสอบแบบเลือกตอบหรือข้อสอบที่ตรวจให้คะแนนแบบ 2 ค่า คือ 0 (ตอบผิด) กับ 1 (ตอบถูก) ที่วิเคราะห์ผ่าน Microsoft Excel® spreadsheet พัฒนาโดยบริษัท Assessment Systems เป็นโปรแกรมที่ไม่เสียค่าใช้จ่าย สามารถดาวน์โหลดได้ที่ลิงก์ <https://assess.com/citas/> โปรแกรมนี้นำเสนอค่าดัชนีที่แสดงคุณภาพข้อสอบตามทฤษฎีการทดสอบแบบดั้งเดิม (Classical Test Theory)

ดัชนีคุณภาพข้อสอบที่โปรแกรมนำเสนอมีทั้งผลการวิเคราะห์คุณภาพข้อสอบรายข้อ (Item) และรายฉบับ (Test) ก่อนที่จะไปศึกษาตัวอย่างการใช้โปรแกรม CITAS และการแปลผลการวิเคราะห์คุณภาพข้อสอบ ผู้เขียนขอแนะนำที่มาของสูตรสถิติที่โปรแกรมนี้นำมาเป็นพื้นฐานในการคำนวณเพื่อให้ผู้อ่านเข้าใจชัดเจนยิ่งขึ้น

1. การวิเคราะห์คุณภาพข้อสอบรายข้อ

การวิเคราะห์คุณภาพข้อสอบรายข้อ มีเป้าหมายหลักเพื่อนำค่าสถิติมาใช้พิจารณาข้อบกพร่องที่อาจเกิดขึ้นกับข้อสอบแต่ละข้อ เพื่อนำไปสู่การตัดสินใจว่า ควรจะปรับปรุง (Revise) เปลี่ยนใหม่ (Replace) หรือตัดทิ้ง (Retire) เช่น ตัวลวงไม่มีประสิทธิภาพ เนื่องจากดึงดูดผู้สอบกลุ่มเก่งให้เลือกตอบ หรือข้อสอบมีความยากเกินระดับการเรียนรู้ของนักเรียน สำหรับดัชนีแสดงคุณภาพข้อสอบรายข้อ คือ ค่าความยาก (Item Difficulty) ค่าอำนาจจำแนก (Item Discrimination) และประสิทธิภาพตัวลวง (Distractor Efficiency)

1.1 ความยาก

ค่าความยากของข้อสอบ (Item Difficulty) หมายถึง สัดส่วนของนักเรียนที่ตอบข้อสอบข้อนั้นถูก เรียกว่า ค่า P (P-value) เช่น ถ้าค่า $P = 0.95$ หมายความว่า ถ้านักเรียน 95% ตอบถูก แสดงว่า ข้อสอบนั้นง่ายมาก เพราะมีนักเรียนถึง 95% ที่ทำข้อสอบข้อนั้นได้ถูกต้อง แต่ถ้าค่า $P = 0.30$ หมายความว่า นักเรียนเพียง 30% เท่านั้นที่ตอบถูก แสดงว่า ข้อสอบยากมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อพิจารณาว่าข้อสอบแบบเลือกตอบ 4 ตัวเลือก ผู้สอบมีโอกาสเดาคำตอบที่ถูกต้องได้ถึง 25% ดังนั้น การที่นักเรียนตอบถูก 30% เมื่อหักโอกาสที่จะเดาถูก 25% ออก จะเหลือผู้สอบที่รู้จักจริงแค่ 5% เท่านั้น ข้อสอบที่มีค่า P น้อยกว่า 0.50 จึงถูกมองว่ายากมาก เพราะว่าเมื่อหักโอกาสที่จะเดาถูกออกจะเหลือผู้ที่รู้จักจริงไม่เกิน 25% (Thompson, 2016)

โดยทั่วไปมักพบค่า P อยู่ในช่วง 0.70 ถึง 0.80 ซึ่งสูงกว่าการเดามาก แสดงว่า ข้อสอบมีความยากพอเหมาะ ไม่ง่ายจนเกินไป ทำให้นักเรียนที่มีความรู้จริงจะตอบถูก (Thompson, 2016) ทั้งนี้ แบบทดสอบบางชนิดอาจให้ค่า P อยู่ในช่วงที่แตกต่างออกไป

ซึ่งอาจจำเป็นต้องปรับเกณฑ์การพิจารณาให้เหมาะสมกับบริบทของการนำแบบทดสอบไปใช้สำหรับประเทศไทยนิยมใช้เกณฑ์ค่า P อยู่ในช่วง 0.2 ถึง 0.8 (ศิริชัย กาญจนวาสี, 2556)

1.2 อำนาจจำแนก

ค่าอำนาจจำแนก (Item Discrimination) หมายถึง ความสามารถของข้อสอบในการแยกระหว่างผู้สอบที่มีระดับความรู้หรือความสามารถสูงออกจากผู้สอบที่มีระดับความรู้หรือความสามารถต่ำ โปรแกรมนี้จะหาค่าอำนาจจำแนกโดยใช้สูตรสหสัมพันธ์พอยต์-ไบซีเรียล (Point-biserial Correlation หรือ r_{pbis}) ซึ่งเป็นการหาความสัมพันธ์ระหว่างคะแนนรายข้อ(ที่ให้คะแนน 0 หรือ 1) กับคะแนนรวมของแบบทดสอบ เรียกว่า Item-total Correlation ค่าสถิตินี้ทำหน้าที่บ่งชี้ว่า นักเรียนที่ตอบข้อนั้นถูก มีแนวโน้มได้คะแนนรวมสูงหรือไม่ ซึ่งถือเป็นลักษณะสำคัญของข้อสอบที่มีคุณภาพดี โดยคำนวณจากสูตร (Crocker & Algina, 1986)

$$r_{pbis} = \frac{\bar{X}_i - \bar{X}_t}{S_t} \sqrt{\frac{p_i}{1 - p_i}}$$

โดยที่ \bar{X}_i แทน ค่าเฉลี่ยของคะแนนรวมของนักเรียนที่ตอบข้อสอบข้อที่ i ถูก
 \bar{X}_t แทน ค่าเฉลี่ยของคะแนนรวมของนักเรียนทั้งหมด
 S_t แทน ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของคะแนนรวมของนักเรียนทั้งหมด
 p_i แทน ค่าความยากของข้อสอบข้อที่ i

ค่าอำนาจจำแนกอยู่ในช่วง -1.0 ถึง 1.0 ข้อสอบที่ดีควรสามารถแยกผู้สอบที่มีความสามารถสูงออกจากผู้ที่มีความสามารถต่ำได้ และควรมีค่าพอยต์ไบซีเรียล (Point-Biserial) ค่อนข้างสูง อยู่ในช่วง $0.50 - 0.60$ ค่าพอยต์ไบซีเรียลติดลบ หมายถึง ข้อสอบข้อนั้นมีค่าอำนาจจำแนกไม่ดีมาก ๆ เพราะผู้สอบที่มีความสามารถสูงกลับตอบผิด ในขณะที่ผู้สอบที่มีความสามารถต่ำกลับตอบถูก ซึ่งเป็นสถานการณ์ที่ผิดปกตಿಯ่างยิ่ง ซึ่งอาจเกิดจากการเฉลยข้อสอบผิด คำถามมีความกำกวม สับสน หรือวัดคนละทักษะกับที่ต้องการวัด เกิดปัญหาในการให้คะแนนหรือการบันทึกข้อมูล ดังนั้น ข้อสอบข้อนั้นควรปรับปรุงแก้ไขหรือตัดทิ้งไป ส่วนค่าพอยต์ไบซีเรียลเท่ากับ 0.00 หมายถึง ข้อสอบไม่สามารถแยกระหว่างผู้สอบที่ได้คะแนนต่ำกับผู้สอบที่ได้คะแนนสูง ผู้สอบทั้งสองกลุ่มตอบถูกพอ ๆ กัน โดยทั่วไปค่าอำนาจจำแนก หรือ r_{pbis} ที่ใช้ได้ควรมีค่าเป็นบวกตั้งแต่ 0.2 ขึ้นไป (Thompson, 2016; ศิริชัย กาญจนวาสี, 2556)

1.3 ประสิทธิภาพตัวลวง

การประเมินว่า ตัวลวง (distractors) ทำหน้าที่ได้ดีหรือไม่นั้น หลักการ คือ ตัวลวงต้องลวงคนที่มีความสามารถต่ำมาตอบมากกว่าคนที่มีความสามารถสูง แต่ถ้ากลับทิศกัน แสดงว่า ข้อสอบนั้นมีปัญหาเกิดขึ้น ซึ่งอาจเกิดจากเฉลยผิด หรือตัวลวงนั้น อาจจะเป็นคำตอบที่ถูกอีกหนึ่งคำตอบ สำหรับการพิจารณาประสิทธิภาพของตัวลวง จะพิจารณาจากค่า r_{pbis} เช่นกัน โดยค่า r_{pbis} ของตัวลวงควรมีค่าเป็นลบ ขณะที่ค่า r_{pbis} ของตัวถูก ควรเป็นค่าเป็นบวก

หาก r_{pbis} ของตัวลวงเป็นบวก แสดงว่า ผู้สอบที่มีความสามารถสูงเลือกตัวลวงนั้น ทั้งที่โดยหลักการแล้ว เราต้องการให้ผู้สอบที่มีความสามารถต่ำเป็นผู้เลือกคำตอบที่ไม่ถูกต้อง นอกจากนี้ ในการพิจารณา ค่า P ของคำตอบถูก (key) ควรสูงกว่าค่า P ของตัวลวง (distractors) ทุกตัว กล่าวคือ เราไม่ต้องการให้มีผู้สอบเลือกตัวลวงใดมากกว่าคำตอบที่ถูกต้องแต่ในบางกรณี อาจเกิดจากตัวลวงนั้นเป็นตัวถูกอีกตัวหนึ่ง หรือคำตอบที่เฉลยไว้ อาจไม่ถูกต้องจริง ๆ (Thompson, 2016)

2. การวิเคราะห์คุณภาพข้อสอบรายฉบับ

ดัชนีที่สำคัญในการบอกคุณภาพของแบบทดสอบรายฉบับ คือ ค่าความเที่ยง (Reliability) และความคลาดเคลื่อนมาตรฐานของการวัด (Standard Error of Measurement: SEM) โปรแกรม CITAS ได้นำเสนอสองค่านี้ โดยค่าความเที่ยงโปรแกรมใช้สูตร KR-20 เนื่องจากข้อสอบมีการให้คะแนนแบบ 2 ค่า คือ 0 กับ 1

ค่าความเที่ยง เป็นการแสดงถึงความคงเส้นคงวา (Consistency) หรือ ความสามารถในการวัดซ้ำ (Repeatability) ของแบบทดสอบ หากแบบทดสอบนั้นให้คะแนนคงที่หรือสม่ำเสมอ แสดงว่า แบบทดสอบนั้นมีความเที่ยง คำว่า “ความคงเส้นคงวา” หมายถึง หากนักเรียนคนหนึ่งมีคะแนนที่แท้จริง (True Score) อยู่ที่ 45 คะแนน จากคะแนนเต็ม 100 คะแนน ถ้านักเรียนคนนี้ทำแบบทดสอบฉบับเดิมซ้ำหลายครั้ง แล้วได้คะแนนเป็น 44 หรือ 43 ถือว่า แบบทดสอบมีความคงเส้นคงวา เพราะมีค่าใกล้เคียงกับคะแนนที่แท้จริง แต่ถ้าคะแนนที่ได้เป็น 34 แล้วครั้งต่อมาได้ 47 และครั้งถัดไปได้ 39 ถือว่า แบบทดสอบไม่มีความเที่ยง ค่าความเที่ยงจะอยู่ในช่วง 0 ถึง 1 เกณฑ์ในการระบุว่าแบบทดสอบฉบับนั้นมีความเที่ยงที่ยอมรับได้ คือ KR-20 ต้องมีค่า 0.7 ขึ้นไป (Salkind, 2010; Thompson, 2016)

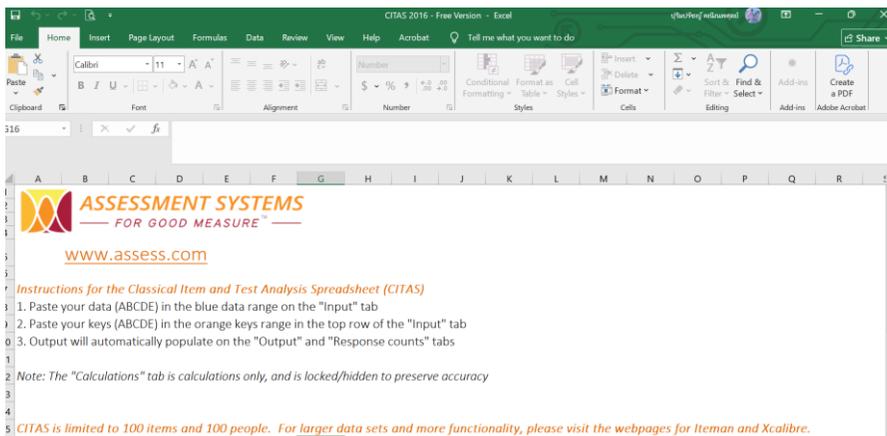
ค่าความเที่ยงมีความสัมพันธ์กับความคลาดเคลื่อนมาตรฐานของการวัด (SEM) เพราะเป็นการนำแนวคิดเรื่องความคงเส้นคงวาของการวัดมาประยุกต์ใช้กับคะแนนของผู้สอบแต่ละคน SEM เป็นค่าที่แสดงว่า การวัดมีความแม่นยำหรือไม่ กล่าวคือ คะแนนที่ผู้สอบสอบได้ใกล้เคียงกับความรู้จริงหรือคะแนนจริง (True Score) มากน้อยแค่ไหน โดยการคำนวณค่า SEM เราจะนำค่าความเที่ยงแทนค่าไปในสูตร

$$SEM = S_X \sqrt{1 - r_{XX}}$$

โดยที่ S_X แทน ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของคะแนนรวมทั้งฉบับ
 r_{XX} แทน ค่าความเที่ยงของแบบทดสอบ ในที่นี้ คือ KR-20
การแปลความหมายของค่า SEM คือ ถ้าค่า SEM น้อย หมายถึง KR-20 หรือ r_{XX}
ในสูตร มีค่าเข้าใกล้ 1 มาก จะทำให้ได้ค่าที่มาจาก การถอดรากที่สองน้อยมาก แสดงว่า
ผลการวัดมีความแม่นยำสูง คะแนนที่สอบได้ใกล้เคียงกับความรู้จริง แต่ถ้าค่า SEM มาก
แสดงว่า ผลการวัดขาดความแม่นยำ คะแนนที่สอบได้แตกต่างจากความรู้จริง

3. การใช้โปรแกรม CITAS

โปรแกรม CITAS เป็นโปรแกรมที่ใช้งานง่าย เพราะวิเคราะห์ผ่านโปรแกรม Microsoft Excel ที่ครูผู้สอนหรือนักวิจัยคุ้นเคย และไม่ต้องตรวจข้อสอบรายข้อให้มีค่า เป็น 0 กับ 1 ก่อนนำไปวิเคราะห์ ข้อจำกัดของโปรแกรมนี้นี้ คือ สามารถวิเคราะห์ข้อสอบได้ 100 ข้อ และจำนวนผู้สอบไม่เกิน 100 คนเท่านั้น แต่สำหรับการสอนในระดับชั้นเรียน หรือการทดลองใช้เครื่องมือ (tryout) ที่ใช้กลุ่มตัวอย่างไม่มาก ครูผู้สอนหรือนักวิจัย สามารถใช้วิเคราะห์ได้สะดวกและประหยัดเวลา เพราะโปรแกรมนี้นี้จะนำเสนอค่าสถิติให้กับ ครูผู้สอนหรือนักวิจัยนำไปเขียนรายงานได้โดยตรง สำหรับตัวอย่างข้อมูลและการรายงาน ผลวิเคราะห์คุณภาพข้อสอบ ผู้เขียนขอใช้ตัวอย่างข้อมูลที่อยู่ในโปรแกรม (Thomson, 2016) เพื่อให้สอดคล้องกับคู่มือภาษาอังกฤษ หากผู้อ่านต้องการศึกษาเพิ่มเติม

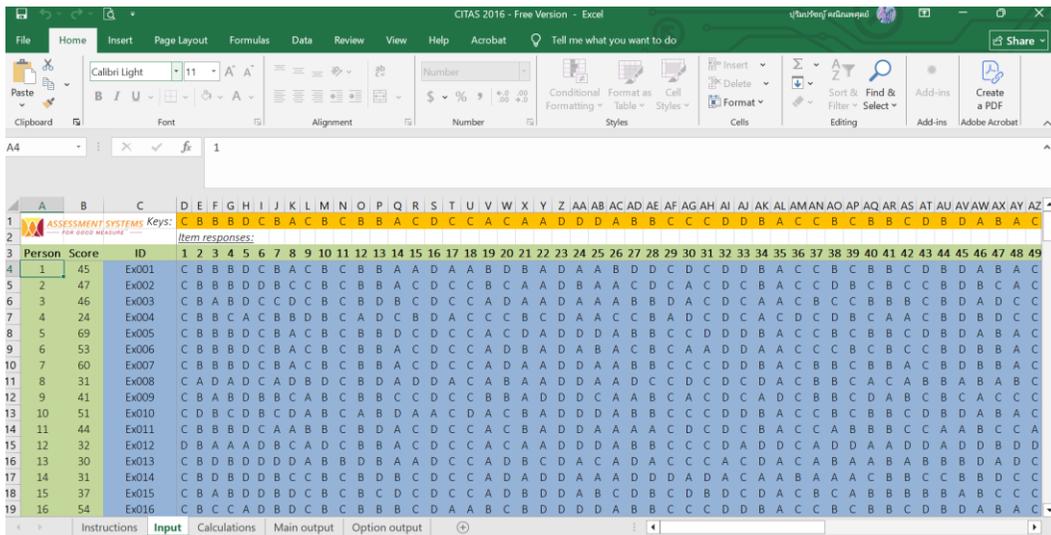

ภาพที่ 1 หน้าจอและคำชี้แจงของโปรแกรม CITAS

ที่มา: Thompson (2019), CITAS software

การวิเคราะห์ข้อมูล เริ่มจากพิมพ์หรือ Copy ข้อมูลผลการตอบข้อสอบแต่ละข้อของนักเรียน โดยกรอกเป็นตัวเลือกที่นักเรียนเลือกตอบ และกรอกเฉลยคำตอบ (Keys) ลงในแท็บ “Input” ดังภาพที่ 2

ภาพที่ 2 ตัวอย่างการกรอกข้อมูลในโปรแกรม CITAS
ที่มา: Thompson, (2019), CITAS software

การรายงานค่าสถิติต่าง ๆ ในโปรแกรม CITAS จะรายงานทั้งค่าคุณภาพข้อสอบรายข้อและรายฉบับ กำหนด NC (Number-Correct) คือ จำนวนข้อที่ตอบถูก ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 ความหมายของค่าสถิติต่าง ๆ ในโปรแกรม CITAS

ค่าสถิติรายฉบับ (Test-level statistics)	ค่าสถิติรายข้อ (Item Statistics)
Number of examinees (จำนวนผู้สอบ)	P (ค่าความยากของข้อสอบแต่ละข้อ)
Number of items (จำนวนข้อสอบ)	r_{pbis} (ค่าอำนาจจำแนกของข้อสอบแต่ละข้อ)
NC score mean (ค่าเฉลี่ยของคะแนนของจำนวนข้อที่ตอบถูก)	Number correct (จำนวนข้อที่ตอบถูก)
NC score standard deviation (ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของคะแนนของจำนวนข้อที่ตอบถูก)	Number incorrect (จำนวนข้อที่ตอบผิด)
NC score variance (ความแปรปรวนของคะแนนของจำนวนข้อที่ตอบถูก)	Mean score correct (ค่าเฉลี่ยของคะแนนคนที่ตอบถูก)
Minimum NC score (ค่าต่ำสุดของคะแนนของจำนวนข้อที่ตอบถูก)	Mean score incorrect (ค่าเฉลี่ยของคะแนนคนที่ตอบผิด)

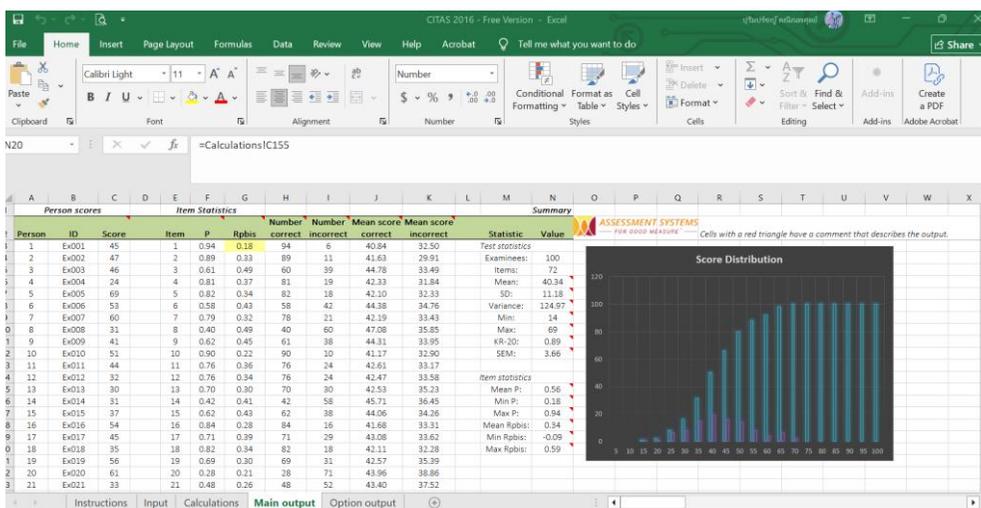
ตารางที่ 1 ความหมายของค่าสถิติต่าง ๆ ในโปรแกรม CITAS (ต่อ)

ค่าสถิติรายฉบับ (Test-level statistics)	ค่าสถิติรายข้อ (Item Statistics)
Maximum NC score (ค่าสูงสุดของคะแนนของจำนวนข้อที่ตอบถูก)	Mean P (ค่าเฉลี่ยของความยากทั้งฉบับ)
KR-20 (alpha) reliability (ความเที่ยง)	Minimum P (ค่าต่ำสุดของความยาก)
Standard error of measurement (SEM) (ความคลาดเคลื่อนมาตรฐานของการวัด)	Maximum P (ค่าสูงสุดของความยาก)
	Mean r_{pbis} (ค่าเฉลี่ยของค่าอำนาจจำแนกทั้งฉบับ)
	Minimum r_{pbis} (ค่าต่ำสุดของค่าอำนาจจำแนก)
	Maximum r_{pbis} (ค่าสูงสุดของค่าอำนาจจำแนก)

หมายเหตุ ในพื้นที่ที่ค่าความเที่ยง KR-20 (alpha) หมายถึง กรณีที่ข้อสอบเป็นคะแนนแบบ 2 ค่า คือ (0, 1) ค่าความเที่ยงสูตร KR-20 จะมีค่าเท่ากับ Cronbach's alpha

4. การแปลผลข้อมูลการวิเคราะห์ด้วยโปรแกรม CITAS

ข้อมูลตัวอย่างที่ปรากฏในโปรแกรม ประกอบด้วย ข้อสอบ จำนวน 72 ข้อ ผู้สอบจำนวน 100 คน แบบทดสอบมีลักษณะแบบเลือกตอบ 5 ตัวเลือก โดยดูผลการวิเคราะห์ได้ที่แท็บ “Main Output” ดังภาพที่ 3

ภาพที่ 3 ผลการวิเคราะห์คุณภาพข้อสอบในแท็บ “Main Output”

ที่มา: Thompson, (2019), CITAS software

Statistic	Value
<i>Test statistics</i>	
Examinees:	100
Items:	72
Mean:	40.34
SD:	11.18
Variance:	124.97
Min:	14
Max:	69
KR-20:	0.89
SEM:	3.66
<i>Item statistics</i>	
Mean P:	0.56
Min P:	0.18
Max P:	0.94
Mean Rpbis:	0.34
Min Rpbis:	-0.09
Max Rpbis:	0.59

Statistic	Value
<i>Test statistics</i>	
Examinees:	100
Items:	72
Mean:	40.34
SD:	11.18
Variance:	124.97
Min:	14
Max:	69
KR-20:	0.89
SEM:	3.66
<i>Item statistics</i>	
Mean P:	0.56
Min P:	0.18
Max P:	0.94
Mean Rpbis:	0.34
Min Rpbis:	-0.09
Max Rpbis:	0.59

การแปลความหมาย Test Statistics

แบบทดสอบฉบับนี้มีจำนวน 72 ข้อ มีนักเรียนเข้าสอบทั้งหมด 100 คน แบบทดสอบมีคะแนนเฉลี่ย เท่ากับ 40.32 คะแนน จากคะแนนเต็ม 72 คะแนน คะแนนมีการกระจายค่อนข้างมาก โดยมีส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (SD) เท่ากับ 11.01 และมีช่วงคะแนนตั้งแต่ 14 ถึง 69 คะแนน แบบทดสอบฉบับนี้ยังมีความเที่ยงที่เหมาะสม โดยมีค่า KR-20 เท่ากับ 0.89 และค่าความคลาดเคลื่อนมาตรฐานของการวัด (SEM) เท่ากับ 3.66

การแปลความหมาย Item Statistics

ค่าความยาก (P) : ค่าความยากเฉลี่ยของแบบทดสอบทั้งฉบับเท่ากับ 0.56 หมายถึง โดยเฉลี่ยมีคนตอบถูกประมาณ 56% ซึ่งถือว่าเป็นข้อสอบที่อยู่ในระดับปานกลางค่อนข้างไปทางยาก ข้อสอบยากที่สุดมีคนตอบถูกเพียง 18% และข้อสอบง่ายที่สุด มีคนตอบถูกถึง 94%

ค่าอำนาจจำแนก (Rpbis) : ค่าอำนาจจำแนกเฉลี่ยเท่ากับ 0.34 ถือว่าอยู่นำไปใช้ได้ (ผ่านเกณฑ์มากกว่า 0.20) แสดงว่า ข้อสอบส่วนใหญ่ทำหน้าที่แยกคนเก่งกับคนอ่อนออกจากกันได้เหมาะสม ข้อสอบที่มีค่าอำนาจจำแนกต่ำสุด และติดลบ (-0.09) หมายความว่า คนเก่งตอบผิด แต่คนอ่อนกลับตอบถูก ข้อนี้ควรตัดทิ้งหรือปรับปรุง ส่วนข้อสอบข้อที่มีอำนาจจำแนกสูงสุด (0.59) ถือว่าเป็นข้อสอบที่ดีมากในการจำแนกคนเก่งออกจากคนอ่อน

จากการแปลผลการวิเคราะห์ดังกล่าว เป็นการแปลผลในภาพรวมของแบบทดสอบ เพื่อให้ผู้สอนหรือนักวิจัยเห็นภาพรวมทั้งหมด อย่างไรก็ตาม ในการพิจารณาคูณภาพของการวิเคราะห์ข้อสอบ เรามุ่งเน้นไปที่การพิจารณารายข้อเป็นหลัก เพื่อนำไปตัดสินใจว่า ข้อสอบข้อใดที่ผ่านเกณฑ์นำไปใช้ได้ และข้อสอบข้อใดที่ไม่ผ่านเกณฑ์ ต้องมีการปรับปรุงข้อสอบก่อนนำไปใช้จริง ตัวอย่างต่อไปเป็นการแปลผลการวิเคราะห์คุณภาพข้อสอบรายข้อ ดังภาพที่ 4 และ 5

Person scores			Item Statistics				Number correct	Number incorrect	Mean score correct	Mean score incorrect
Person	ID	Score	Item	P	Rpbis					
1	Ex001	45	1	0.94	0.18	94	6	40.84	32.50	
2	Ex002	47	2	0.89	0.33	89	11	41.63	29.91	
3	Ex003	46	3	0.61	0.49	60	39	44.78	33.49	
4	Ex004	24	4	0.81	0.37	81	19	42.33	31.84	
5	Ex005	69	5	0.82	0.34	82	18	42.10	32.33	
6	Ex006	53	6	0.58	0.43	58	42	44.38	34.76	
7	Ex007	60	7	0.79	0.32	78	21	42.19	33.43	
8	Ex008	31	8	0.40	0.49	40	60	47.08	35.85	
9	Ex009	41	9	0.62	0.45	61	38	44.31	33.95	
10	Ex010	51	10	0.90	0.22	90	10	41.17	32.90	

ภาพที่ 4 ผลการวิเคราะห์คุณภาพข้อสอบรายข้อ ข้อที่ 1-10
ที่มา: Thompson (2019), CITAS software

จากภาพที่ 4 ข้อที่ 1 (item 1) เป็นข้อสอบที่ง่ายมาก เพราะมีค่า P เท่ากับ 0.94 และมีค่าอำนาจจำแนก (Rpbis) เท่ากับ 0.18 แต่อำนาจจำแนกที่เป็นบวกนี้ก็สะท้อนให้เห็นได้จากคะแนนเฉลี่ย โดยคะแนนเฉลี่ยของผู้สอบที่ตอบถูก (40.84) สูงกว่าคะแนนเฉลี่ยของผู้สอบที่ตอบผิด (32.50) แต่ก็ยังถือว่าเป็นข้อที่ควรปรับปรุง เพราะมีค่าความยากเกินเกณฑ์ที่กำหนด (ค่าความยากอยู่ระหว่าง 0.2 – 0.8) และมีค่าอำนาจจำแนกต่ำกว่าเกณฑ์ (ต่ำกว่า 0.2)

ข้อที่ 2 (item 2) เป็นข้อสอบที่ง่ายเช่นกัน แต่มีอำนาจจำแนกสูง (Rpbis) เท่ากับ 0.33 และมีความแตกต่างของคะแนนเฉลี่ยระหว่างผู้ที่ตอบถูก (41.63) กับตอบผิด (29.91) ค่อนข้างมาก แต่ข้อนี้ก็ยังคงต้องพิจารณาปรับปรุงข้อสอบ แม้ว่าค่าอำนาจจำแนกจะผ่านเกณฑ์ก็ตาม เพราะค่าความยากเกินเกณฑ์ที่กำหนด คือค่าความยากที่เหมาะสมควรอยู่ระหว่าง 0.2 – 0.8

ข้อที่ 3 (item 3) เป็นข้อสอบที่ใช้ได้ เพราะมีค่าความยากและค่าอำนาจจำแนกผ่านเกณฑ์ทั้งคู่ กล่าวคือ ค่าความยากค่อนข้างง่าย ($P = 0.61$) และค่าอำนาจจำแนก (Rpbis) เท่ากับ 0.49 และมีความแตกต่างของคะแนนเฉลี่ยของผู้ที่ตอบถูก (44.78) กับตอบผิด (33.49) ค่อนข้างมาก ดังนั้น ข้อนี้สามารถนำไปเก็บข้อมูลจริงได้

Person scores			Item Statistics				Number	Number	Mean score	Mean score
Person	ID	Score	Item	P	Rpbis	correct	incorrect	correct	incorrect	
55	Ex055	41	55	0.54	0.41	54	46	44.57	35.37	
56	Ex056	25	56	0.33	0.33	33	66	45.67	37.80	
57	Ex057	56	57	0.69	0.47	69	31	43.86	32.52	
58	Ex058	28	58	0.43	0.25	43	57	43.56	37.91	
59	Ex059	31	59	0.20	0.13	20	80	43.15	39.64	
60	Ex060	31	60	0.58	-0.09	57	42	39.33	41.33	
61	Ex061	37	61	0.56	0.27	56	44	42.96	37.00	
62	Ex062	61	62	0.48	0.23	48	52	43.04	37.85	
63	Ex063	53	63	0.58	0.30	58	42	43.21	36.38	

ภาพที่ 5 ผลการวิเคราะห์คุณภาพข้อสอบรายข้อ ข้อที่ 59-60
ที่มา: Thompson (2019), CITAS software

จากภาพที่ 5 ข้อที่ 59 (item 59) เป็นข้อสอบที่ยาก ($P = 0.20$) แต่ก็ยังผ่านเกณฑ์ขั้นต่ำของข้อสอบที่ใช้ได้ (ค่า P อยู่ระหว่าง 0.2-0.8) เมื่อพิจารณาค่าอำนาจจำแนก (Rpbis) เท่ากับ 0.13 ซึ่งยังคงมีค่าเป็นบวก แต่มีค่าต่ำกว่าเกณฑ์ 0.2 แสดงว่า ข้อนี้ยังจำแนกได้น้อย สังเกตได้จากคะแนนเฉลี่ยของผู้สอบที่ตอบถูก (43.15) สูงกว่าคะแนนเฉลี่ยของผู้สอบที่ตอบผิด (39.64) ดังนั้น ข้อนี้ควรปรับปรุง ก่อนนำไปใช้จริง

ข้อที่ 60 (item 60) เป็นข้อสอบที่มีความยากอยู่ในระดับปานกลางค่อนข้างไปทางง่าย ($P = 0.58$) และผ่านเกณฑ์ของข้อสอบที่ใช้ได้ (ค่า P อยู่ระหว่าง 0.2-0.8) แต่เมื่อพิจารณาค่าอำนาจจำแนก (Rpbis) เท่ากับ -0.09 ซึ่งมีค่าเป็นลบ ข้อนี้ควรปรับปรุงและปรับปรุงด่วน เพราะอาจมีตัวเลือกใดตัวเลือกหนึ่งที่เป็นตัวลวงที่ดึงดูดผู้สอบมากเกินไป ซึ่งอาจจะเป็นตัวถูกอีกตัวหนึ่ง หรือมีการเฉลยผิด สังเกตได้จากคะแนนเฉลี่ยของผู้สอบที่ตอบผิด (41.33) สูงกว่าคะแนนเฉลี่ยของผู้สอบที่ตอบผิด (39.33) ข้อนี้ควรปรับปรุง ก่อนนำไปใช้จริง

จากผลการวิเคราะห์ในโปรแกรม CITAS สังเกตว่า ผู้ออกแบบโปรแกรมใช้สีแดง และสีเหลือง แทน ค่าที่ยังไม่ผ่านเกณฑ์ โดย สีเหลือง แทน ค่าที่อำนาจจำแนกยังเป็นบวก แต่ไม่ผ่านเกณฑ์ (มากกว่า 0.2) และสีแดงแทนค่าที่อำนาจจำแนกที่ติดลบ บ่งบอกว่า ต้องปรับปรุงด่วน

เมื่อพิจารณาคุณภาพข้อสอบรายข้อแล้ว ลำดับต่อมา คือ การพิจารณาการทำหน้าที่ของตัวลวง ว่าลวงคนอ่อนมาตอบได้หรือไม่ หรือมีผู้สอบเลือกตัวลวงนั้นหรือไม่ โดยดูผลการวิเคราะห์ได้ที่แท็บ “Option Output” ดังภาพที่ 6

ภาพที่ 6 ผลการวิเคราะห์คุณภาพตัวลงในแท็บ “Option Output”
ที่มา: Thompson (2019), CITAS software

จากภาพที่ 6 เป็นหน้าต่างที่แสดงการวิเคราะห์ประสิทธิภาพตัวลง โดยโปรแกรมนี้
นำเสนอ 3 ค่า คือ จำนวนผู้สอบที่เลือกตัวเลือกแต่ละตัว ค่าสัดส่วนของจำนวนผู้สอบ
ที่เลือกตัวเลือกแต่ละตัว (P) และค่าอำนาจจำแนก (Rpbis) ของตัวเลือกแต่ละตัว
การพิจารณาว่า ตัวลงนั้นทำหน้าที่ได้ดีหรือไม่ ค่า Rpbis จะต้องติดลบ จึงจะถือว่า
ตัวลงตัวนั้นใช้ได้ แต่ถ้ามีค่าเป็นบวก แสดงว่า ตัวลงนี้ไปดึงดูดผู้สอบที่เก่งบางคน
ให้มาเลือกตอบ ดังนั้น ควรปรับปรุง ดังภาพที่ 7

A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	
Item	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	
Key	C	B	B	B	D	C	B	A	C	B	
Option P	A	0.03	0.03	0.16	0.07	0.12	0.07	0.04	0.40	0.14	0.03
B	0.01	0.89	0.60	0.81	0.00	0.08	0.78	0.05	0.10	0.90	0.00
C	0.94	0.05	0.09	0.06	0.06	0.58	0.10	0.18	0.61	0.02	0.76
D	0.02	0.03	0.14	0.06	0.82	0.27	0.07	0.37	0.14	0.05	0.08
E	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
Option Rpbis	A	0.02	-0.13	-0.33	-0.30	-0.21	-0.18	-0.17	0.49	-0.26	-0.04
B	-0.19	0.33	0.49	0.37	#####	-0.19	0.32	-0.26	-0.24	0.22	
C	0.18	-0.24	-0.20	-0.05	-0.25	0.43	-0.17	-0.19	0.45	-0.06	
D	-0.18	-0.16	-0.18	-0.23	0.34	-0.25	-0.18	-0.23	-0.16	-0.24	
E	#####	#####	#####	#####	#####	#####	#####	#####	#####	#####	

ภาพที่ 7 ผลการวิเคราะห์คุณภาพตัวลงในหัวข้อ Option Rpbis
ที่มา: Thompson (2019), CITAS software

จากภาพที่ 7 ข้อที่ 1 ตัวลงที่ควรปรับปรุงคือ ตัวเลือก A เพราะมีค่า Rpbis
เป็นบวก (0.02) แต่ถือว่ามีค่าน้อยมาก เนื่องจากมีผู้สอบเพียง 3 คนเท่านั้นที่เลือก A แม้ว่า

จะมีจำนวนผู้เลือก (N) น้อยก็ตาม ตัวลวงนี้อาจบังเอิญไปดึงดูดผู้สอบที่เก่งบางคนให้มาเลือกตอบ ซึ่งควรพิจารณาปรับปรุง แต่ในทางปฏิบัติหากพิจารณาแล้ว พบว่า ตัวลวงสอดคล้องกับข้อสอบและมาจากสิ่งที่นักเรียนเข้าใจผิด ก็อาจถือว่า ยังใช้ตัวลวงนี้ได้

ข้อ 21 ตัวลวงที่ควรปรับปรุง คือ ตัวเลือก C และ D เพราะมีค่า Rpbis เป็นบวก คือ 0.08 และ 0.02 ตามลำดับ

สรุป

การใช้โปรแกรมวิเคราะห์คุณภาพข้อสอบเป็นเพียงเครื่องมือที่ช่วยให้ครูผู้สอนหรือนักวิจัยทำงานสะดวกขึ้น และลดความคลาดเคลื่อนจากการคำนวณด้วยมือ อย่างไรก็ตาม ครูผู้สอนหรือนักวิจัยก็ควรมีความเข้าใจหลักการของการพิจารณาคุณภาพข้อสอบแบบเลือกตอบรวมทั้งการแปลความหมายของค่าสถิติต่าง ๆ ได้เป็นอย่างดี เพราะการที่ค่าบางค่าผิดแปลกไป จะทำให้เข้าใจธรรมชาติของตัวเลขมากขึ้น นำไปสู่การตัดสินใจที่จะปรับปรุง หรือคงข้อสอบข้อนั้นไว้ โดยทั่วไปเราจะเริ่มจากการพิจารณาค่าความยากและค่าอำนาจจำแนกของข้อสอบแต่ละข้อ โดยพิจารณาที่ตัวเฉลย ต่อมาเป็นการพิจารณาประสิทธิภาพตัวลวง โดยพิจารณาที่ค่าอำนาจจำแนกของตัวลวงเป็นหลัก และจำนวนคนตอบตัวลวงแต่ละตัวไม่ควรต่ำกว่า 5% จากนั้นก็พิจารณาคุณภาพของแบบทดสอบทั้งฉบับ คือ ค่าความเที่ยง ซึ่งค่าสถิติทุกค่าต้องเป็นไปตามเกณฑ์ที่กำหนด จึงจะถือว่า แบบทดสอบมีคุณภาพ สามารถนำไปใช้ได้

เอกสารอ้างอิง

- ศิริชัย กาญจนวาสี. (2556). *ทฤษฎีการทดสอบแบบดั้งเดิม* (พิมพ์ครั้งที่ 7). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- Allen, M. J. & Yen, W. M. (1979). *Introduction to Measurement Theory*. Monterey, CA: Brooks/Cole Publishing Company.
- Coughlin, P. A. & Featherstone, C. R. (2017). How to Write a High Quality Multiple Choice Question (MCQ): A Guide for Clinicians. *European journal of vascular and endovascular surgery: the official journal of the European Society for Vascular Surgery*, 54(5), 654–658.
- Crocker, L. & Algina, J. (1986). *Introduction to classical and modern test theory*. New York: Holt, Rinehart and Winston.

- Fan, X. (1998). Item response theory and classical test theory: An empirical comparison of their item/person statistics. *Educational and Psychological Measurement*, 58(3), 357–381.
- Haladyna, T. M. (2004). *Developing and validating multiple-choice test items* (3rd ed.). Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates Publishers.
- Hambleton, R. K. & Jones, R. W. (1993). Comparison of classical test theory and item response theory and their applications to test development. *Educational Measurement: Issues and Practice*, 12(3), 38–47.
- Kr-20. (2010). In N. J. Salkind (Ed.), *Encyclopedia of research design*. (pp. 668-668). Thousand Oaks, CA: SAGE Publications, Inc.
- Nitko, A. J. & Brookhart, S. M. (2011). *Educational assessment of students* (6th ed.). Boston: Pearson Education.
- Thompson, N. A. (2016). *Classical item and test analysis using CITAS*. St. Paul, MN: Assessment Systems Corporation.
- _____. (2019). *CITAS* [Computer software]. St. Paul, MN: Assessment Systems Corporation.

พระคิลานุปัฏฐาก : พระสงฆ์ไทยกับการดูแลสุขภาพของคร่อม*

SICK CARE: THAI MONKS AND HOLISTIC HEALTH CARE

พระครูธรรมธรรอภิชัย อภิชาโย (คกงเขม)

Phrakhrudhammadhorn Apichai Apichayo (Kongkasem)

วัดทองคั้ง ชลบุรี

Wat Thong Khung, Chonburi

Corresponding Author E-mail: pda.55@hotmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มุ่งเน้นศึกษา พระคิลานุปัฏฐาก: พระสงฆ์ไทยกับการดูแลสุขภาพของคร่อม จากการศึกษาจากแนวคิด หนังสือ ตำรา และจากการสังเคราะห์วิเคราะห์จากผู้แต่งพบว่า 1. พระคิลานุปัฏฐาก คือ พระสงฆ์ที่ทำหน้าที่ดูแลพระภิกษุอาพาธภายในวัดเป็นการช่วยเหลือเกื้อกันในหมู่สงฆ์ ซึ่งได้รับการพิจารณายอมรับจากหน่วยงานภาครัฐให้มีการตรวจสุขภาพพระสงฆ์และรณรงค์ในเรื่องของการทานอาหาร รวมถึงการใช้สิทธิ์ในการรักษาโรคต่าง ๆ เป็นแนวโน้มที่ดีที่จะทำให้คณะสงฆ์มีทักษะและการดูแลสุขภาพในวงการพระสงฆ์ได้อย่างดีการทำงานร่วมกับหน่วยงานภาครัฐนั้นจะทำให้พระภิกษุผู้ได้รับมอบหมายได้มีทัศนคติที่เป็นเชิงบวกในการทำงาน 2. พระภิกษุอาพาธในอดีตได้รับการดูแลโดยพระสงฆ์ตนเอง มีแพทย์ที่ใช้ความสามารถ ช่วยดูแล และถ่ายทอดความรู้ในการรักษาพยาบาลให้ตนเองทั้งในอาการเบื้องต้น จนถึงอาการหนักในระยะสุดท้าย การรักษาใช้ทั้งองค์ความรู้ที่สั่งสมกันมา การใช้ยาสมุนไพร เพื่อรักษาตามอาการ การดูแล ตนเองตามพระธรรมวินัยเป็นสิ่งที่พระสงฆ์ต้องปฏิบัติตาม ปัจจุบันภาครัฐและคณะสงฆ์ ให้การดูแล พระภิกษุที่อาพาธโดยการจัดตั้งโรงพยาบาลสงฆ์เพื่อรองรับการรักษา ส่วนภูมิภาคอาจประสบปัญหาการ เข้าถึงสิทธิการรักษา ประสบปัญหาค่าใช้จ่ายทุนทรัพย์ ค่าคนดูแล การเดินทางขาดที่พึ่งพา พระสงฆ์จึงควร ใส่ใจดูแลกันตามพระธรรมวินัยที่พระพุทธองค์บัญญัติไว้ดีแล้ว และเป็นการบำรุงดูแลพระพุทธศาสนาต่อไป

คำสำคัญ: พระคิลานุปัฏฐาก; พระสงฆ์ไทย; สุขภาพของคร่อม

Abstract

This academic article focuses on the study of the Sick Monk: Thai Monks and Holistic Health Care. Drawing on concepts, books, and textbooks, and synthesizing and analyzing the author's findings, the authors conclude that: 1. The Sick Monk Care is a monk responsible for caring for sick monks within the temple. This practice is a form of assistance and support for the Sangha. Government agencies have recognized the importance of health screenings and campaigns regarding dietary guidelines, as well as the use of medical treatment rights. This initiative is a positive trend, fostering the Sangha's skills and ability to effectively care for the Sangha. Collaborating with government agencies fosters positive attitudes toward the work of assigned monks. 2. In the past, sick monks were cared for by their own monks. Competent physicians provided assistance and knowledge on treatment, ranging from initial symptoms to terminal illnesses. Treatment utilized accumulated knowledge, herbal remedies, and mutual care in accordance with Buddhist discipline, which monks are required to adhere to. Currently, the government and the Sangha provide care for sick monks by establishing Sangha hospitals to provide treatment. Access to medical treatment rights may be difficult in regions. Sangha faces financial problems, such as the cost of caretakers and the lack of a place to rely on for travel. Therefore, monks should take care of each other according to the Dharma and Vinaya laid down by the Lord Buddha, and this will continue to support and care for Buddhism.

Keywords: Sick Caregivers; Thai Monks; Holistic Well-Being

บทนำ

ในบริบทสังคมร่วมสมัย สุขภาพของพระสงฆ์กลายเป็นประเด็นที่ต้องให้ความสำคัญมากขึ้น เนื่องจากพระสงฆ์จำนวนมากไม่น้อยเผชิญโรคไม่ติดต่อเรื้อรังจากข้อจำกัดด้านกิจวัตร การออกกำลังกาย และการฉันอาหารตามที่ได้รับถวาย ซึ่งทำให้การดูแลเชิงป้องกันทำได้ยาก และเมื่อเจ็บป่วยย่อมกระทบต่อการปฏิบัติศาสนกิจและบทบาทการเป็นที่พึ่งทางใจของสังคม โดยข้อมูลการสำรวจสุขภาพพระสงฆ์ของโรงพยาบาลสงฆ์ ปี 2565

สะท้อนความชุกของโรคสำคัญ เช่น ความดันโลหิตสูง เบาหวาน ไขมันในเลือดสูง และโรคไตวายเรื้อรังในสัดส่วนที่น่ากังวล

จากสถานการณ์ดังกล่าว ภาครัฐจึงผลักดันการสร้างกลไกพระคิลานุปัฏฐากเพื่อเสริมกำลังการดูแลสุขภาพพระสงฆ์ในระดับวัดให้มีความรู้และทักษะพื้นฐานด้านการปฐมพยาบาลและการดูแลภิกษุอาพาธ อันเป็นการยกระดับการดูแลจากการพึ่งพาพยาบาลวิชาชีพเพียงอย่างเดียวไปสู่การดูแลเชิงรุกที่เกิดขึ้นในพื้นที่จริง โดยการขับเคลื่อนเชิงระบบยังสะท้อนผ่านการอบรมพระคิลานุปัฏฐากจำนวนมากในระดับประเทศเพื่อทำหน้าที่ดูแลพระสงฆ์อาพาธภายในวัดอย่างเป็นรูปธรรม (ไทย พีบีเอส, 2566)

อย่างไรก็ตาม การดูแลพระสงฆ์ในระบบบริการสุขภาพจำเป็นต้องคำนึงถึงข้อกำหนดพระธรรมวินัยและข้อจำกัดเชิงปฏิบัติการ เช่น แนวปฏิบัติเรื่องเวลาในการฉันอาหารซึ่งอาจไม่สอดคล้องกับแนวทางการดูแลผู้ป่วยทั่วไปที่เน้นการรับประทานครบมื้อ ส่งผลให้บางกรณีพระสงฆ์รู้สึกไม่สบายใจและหลีกเลี่ยงการรักษา ดังนั้น การออกแบบการดูแลสุขภาพพระสงฆ์จึงต้องอาศัยความเข้าใจเฉพาะทางที่ละเอียดอ่อน (จินตนา อาจสันทียะ และพรทรัพย์ เดชะกุลเจริญ, 2562)

ดังนั้น โรงพยาบาลสงฆ์จึงเป็นกลไกสำคัญที่เข้ามารองรับการดูแลพระภิกษุอาพาธให้เหมาะสมกับสมณเพศและพระธรรมวินัย โดยจัดตั้งขึ้นเพื่อให้การรักษาเฉพาะกลุ่มและลดความไม่เหมาะสมจากการปะปนกับฆราวาส อย่างไรก็ตาม บทความชี้ให้เห็นข้อจำกัดเชิงโครงสร้างด้านการเข้าถึงบริการ เพราะการให้บริการยังมีลักษณะกระจุกตัว และพื้นที่ภูมิภาคยังมีช่องว่างด้านการดูแลที่ควรพัฒนา (โรงพยาบาลสงฆ์, ม.ป.ป.)

โรงพยาบาลสงฆ์เพิ่มทักษะ “พระคิลานุปัฏฐาก” ให้เป็นผู้นำสุขภาพ

โรงพยาบาลสงฆ์มีบทบาทหน้าที่ในการบำบัดรักษา ส่งเสริม พื้นฟูสุขภาพของพระภิกษุสามเณรอาพาธและตระหนักถึงความสำคัญในการอุปฐากภิกษุไข้เป็นการเฉพาะ เนื่องจากเมื่อเจ็บป่วยก็ไม่มีผู้ดูแลเหมือนกับฆราวาสทั่วไปและเพื่อเอื้อเพื่อต่อพระธรรมวินัย จึงได้จัดให้มีการอบรมถวายความรู้การดูแลสุขภาพเบื้องต้น เพื่อส่งเสริมให้ท่านมีทักษะ มีความสามารถดูแลสุขภาพตนเองและภิกษุร่วมวัดที่เป็นอุปัชฌาย์หรือศิษย์ผู้ร่วมสำนักได้พร้อมทั้งส่งเสริมให้มีบทบาทในการเป็นผู้นำด้านสุขภาพของชุมชนและสังคม ซึ่งเดิมพระสงฆ์เองก็มีบทบาทการเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณของชุมชนสอนกุลบุตรธิดาอยู่แล้ว ส่วนพระคิลานุปัฏฐาก หรือพระอาสาสมัครส่งเสริมสุขภาพประจำวัด (อสว.) ก็จะมีหน้าที่เพิ่มเติมคือทำให้ความช่วยเหลืออุปัฏฐากภิกษุไข้ภายในวัด เช่น การวัดไข้ วัดความดัน วัดออกซิเจนในกระแสเลือด ช่วยสร้งน้ำ เช็ดตัว ป้อนยาป้อนอาหาร รวมถึงเป็นผู้คอยประสานงานระหว่างภิกษุไข้กับสถานพยาบาลต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง

นายแพทย์ณัฐพงศ์ วงศ์วิวัฒน์ รองอธิบดีกรมการแพทย์ กล่าวว่า พระสงฆ์เป็นผู้มีความสำคัญในการสืบทอดพระธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนาและเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณของชุมชน เป็นผู้นำและอบรมสั่งสอนการพัฒนาการเรียนรู้ในด้านคุณธรรมจริยธรรม รวมถึงการเข้าสู่หนทางธรรมแห่งการบรรลุมรรคผลนิพพาน อีกทั้งยังเป็นผู้นำทางด้านสุขภาวะสังคม ในทางกลับกันเมื่อพระสงฆ์มีปัญหาทางด้านสุขภาพ โดยเฉพาะเจ็บป่วยเป็นโรคไม่ติดต่อเรื้อรัง อาจจะต้องเข้ารับการรักษาและฉันทยาตลอดชีวิต รวมถึงการต้องเป็นผู้ป่วยติดเตียง ซึ่งเป็นโรคที่ไม่ได้เกิดกับประชาชนทั่วไปเท่านั้น แต่ยังเกิดกับภิกษุอาพาธอีกมากมาย จากข้อมูลการสำรวจสุขภาพพระสงฆ์ของโรงพยาบาลสงฆ์ ในปี 2565 พบว่า พระสงฆ์ที่อาพาธด้วยโรคความดันโลหิตสูงร้อยละ 45.23 โรคเบาหวานร้อยละ 44.23 โรคไขมันในเลือดสูง ร้อยละ 42.25 และโรคไตวายเรื้อรัง ร้อยละ 29.81 เนื่องจากวัตรปฏิบัติของท่านมีข้อจำกัดทางด้านการออกกำลังกาย ทางด้านอาหารขบฉันที่ไม่สามารถเลือกฉันได้ รับแต่อาหารที่ได้รับจากการบิณฑบาตเป็นหลัก จึงเป็นสาเหตุสำคัญของการเกิดโรคต่าง ๆ และอีกส่วนหนึ่งคือการเข้ารับบริการด้านสุขภาพที่แตกต่างจากประชาชนทั่วไป เริ่มตั้งแต่การเดินทาง การนำส่ง การติดต่อกับหน่วยบริการด้านสุขภาพ ตลอดจนขั้นตอนการเข้ารับบริการทางการแพทย์ที่ต้องปะปนกับประชาชนทั่วไป ซึ่งไม่สอดคล้องกับสมณเพศที่ต้องรักษาศีลข้อวัตรปฏิบัติต่าง ๆ ทางพระธรรมวินัย ด้วยเหตุนี้จึงทำให้พระสงฆ์ส่วนใหญ่ปฏิเสธการเข้ารับการรักษาพยาบาลในโรงพยาบาลอยู่เนือง ๆ จึงเป็นสาเหตุสำคัญให้ต้องมีพระผู้ทำหน้าที่ดูแลอุปัฏฐากภิกษุอาพาธดังกล่าว

นายแพทย์อภิชัย สิริกุลจิรา ผู้อำนวยการโรงพยาบาลสงฆ์ กล่าวว่า โรงพยาบาลสงฆ์ให้ความสำคัญในการดูแลภิกษุไข้ให้เหมาะสมตามพระธรรมวินัย จึงได้จัดโครงการพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพพระคิลานุปัฏฐาก หลักสูตรพระคิลานุปัฏฐาก (พระอาสาสมัครส่งเสริมสุขภาพประจำวัด - อสว.) เพื่อให้มีความรู้ความสามารถมีทักษะในการประเมินความเจ็บไข้ และสามารถใช้อุปกรณ์ทางการแพทย์เบื้องต้นได้ เช่น การวัดไข้ วัดความดันโลหิต การจับชีพจร การช่วยฟื้นคืนชีพ และเจาะเลือดปลายนิ้วเพื่อตรวจหาค่าน้ำตาล โดยมีพระสงฆ์สามเณร เข้าร่วมโครงการดังกล่าว จำนวน 200 รูป ซึ่งมีรายละเอียดหัวข้อการบรรยายที่น่าสนใจ อาทิ พฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ด้วยกระบวนการสร้างความรอบรู้สุขภาพสำหรับพระสงฆ์ เบาหวานระยะสงบ ยาในชุดสังฆทานปลอดภัยจริงหรือไม่และรู้ได้อย่างไรว่า เราชิมแล้ว พร้อมฝึกปฏิบัติตามฐานการเรียนรู้การวัดสัญญาณชีพต่าง ๆ ส่วนข้อมูลของสำนักพุทธศาสนาแห่งชาติระบุว่า เมื่อ 4 ปีที่แล้ว ไทยมีพระสงฆ์ สามเณรทั่วประเทศ 288,956 รูป ขณะที่พระสงฆ์ส่วนใหญ่เป็นผู้สูงอายุ ร่างกายเสื่อมถอยมีการเจ็บป่วยด้วยโรคเรื้อรังต่าง ๆ เช่น โรคเบาหวาน โรคความดันโลหิตสูง จึงต้องการความเอาใจใส่ดูแล

รายงานการตรวจสุขภาพพระภิกษุ-สามเณรในกรุงเทพฯ ปี 2566 จำนวน 1,518 รูป พบมีไขมันในเลือดผิดปกติ 55.4% มีภาวะอ้วน 44.3% ความดันโลหิตสูง 18.5% ภาวะเสี่ยงอ้วน 17.3% และระดับน้ำตาลในเลือดสูง 15.6% ในขณะที่รายงานของโรงพยาบาลสงฆ์ ปีงบประมาณ 2566 พบ พระสงฆ์อาพาธเข้ารับการรักษาที่แผนกผู้ป่วยนอกด้วยโรคไตเรื้อรัง เบาหวาน ความดันโลหิตสูง ต่อมลูกหมากโต และเข้าเสื่อม ส่วนผู้ป่วยใน คือ ความดันโลหิตสูง การสูญเสียการเห็นปานกลาง-ข้างเดียว เบาหวานชนิดที่ 2 ต้อกระจกในผู้สูงอายุ และต่อมลูกหมากโต แม้ที่ผ่านมากกระทรวงสาธารณสุขจะจัดโครงการพระคิลานุปัฏฐาก ทำหน้าที่ปฏิบัติดูแลพระสงฆ์อาพาธ และส่งเสริมสุขภาพ การป้องกันโรค การควบคุมโรคและการจัดการปัจจัยที่คุกคามสุขภาพพระสงฆ์ ตามธรรมนูญสุขภาพพระสงฆ์ พ.ศ. 2560 แต่ในแต่ละปียังมีพระสงฆ์อาพาธจำนวนไม่น้อย

นายแพทย์ชลน่าน ชลแก้ว รมว.สาธารณสุข ระบุว่า การฟื้นฟูสภาพร่างกาย โดยเฉพาะกลุ่มพระสงฆ์ต้องมุ่งส่งเสริมให้มีความรู้ความเข้าใจ และมีทักษะในการดูแลสุขภาพอนามัยตามหลักพระธรรมวินัย เนื่องจากสาเหตุที่พระสงฆ์มีอาการอาพาธมาจากพฤติกรรม การฉ้ออาหารที่ได้รับถวายจากญาติโยม มีรสชาติ หวานมันเค็มสูง ขาดผักและผลไม้ ฉ้นเครื่องดื่มที่มีน้ำตาลสูง ในปี 2566 กระทรวงสาธารณสุขจึงปักหมุดต่อย่ออีกครั้งกับโครงการวัดส่งเสริมสุขภาพ 18,171 แห่งทั่วประเทศ โดยมีกรอบพระคิลานุปัฏฐาก จำนวน 13,114 รูป ทำหน้าที่ดูแลปฐมพยาบาลพระสงฆ์อาพาธภายในวัด ถือเป็น การช่วยเหลือเกื้อกูลกันในหมู่สงฆ์ (ไทย พีบีเอส, 2566)

สรุปได้ว่า พระคิลานุปัฏฐาก คือ พระสงฆ์ที่ทำหน้าที่ดูแลพระภิกษุอาพาธภายใน วัดเป็นการช่วยเหลือเกื้อกูลกันในหมู่สงฆ์ ซึ่งได้รับการพิจารณายอมรับจากหน่วยงานภาครัฐ ให้มีการตรวจสุขภาพพระสงฆ์และรณรงค์ในเรื่องของการทานอาหาร รวมถึงการใช้สิทธิ์ในการรักษาโรคต่าง ๆ เป็นแนวโน้มที่ดีที่จะทำให้คณะสงฆ์มีทักษะและการดูแลในวงกร พระสงฆ์ได้อย่างดีการทำงานร่วมกับหน่วยงานภาครัฐนั้นจะทำให้พระภิกษุผู้ได้รับ มอบหมายได้มีทัศนคติที่เป็นเชิงบวกในการทำงานและเน้นในเรื่องของทางกลุ่มสงเคราะห์ ทำให้มีการพัฒนาและสามารถที่จะสร้างองค์ความรู้เพื่อถ่ายทอดให้แก่พระภิกษุที่อยู่ในวัด ของตนให้ได้มีสุขภาพพลานามัยที่สมบูรณ์แข็งแรงรู้จักรักษาสุขภาพองค์รวมให้เกิด ประโยชน์มากที่สุด

แนวโน้มปัญหาเกี่ยวกับสุขภาพของพระสงฆ์เพิ่มมากขึ้น

พระภิกษุสงฆ์ในปัจจุบันมีแนวโน้มปัญหาเกี่ยวกับสุขภาพเพิ่มมากขึ้น การดูแล รักษาพระภิกษุในพระพุทธศาสนา พระพุทธเจ้าทรงให้พระภิกษุช่วยดูแลรักษาตนเอง การดูแลรักษาแต่เดิมใช้สมุนไพรต่าง ๆ ที่มีภูมิธรรมความรู้นั้น ๆ มาใช้ในการรักษาแต่ใน

ปัจจุบันการรักษาพยาบาลก้าวหน้าไปมาก ประสิทธิภาพของยาที่ใช้รักษาโรคมียิ่งเพิ่มมากขึ้น จึงทำให้มีค่าใช้จ่ายในการดูแลรักษาตามมา ในครั้งพุทธกาลพระพุทธองค์ทรงวางแนวทางการดูแลรักษาพระภิกษุสงฆ์อาพาธ โดยมีคำสอนเกี่ยวกับคิลานเภสัช เช่น ทรงอนุญาตให้ฉันยาตองน้ำมูตร เพื่อรักษาโรคผอมเหลือง สมอเพื่อใช้ในการระบาย แก้ปัญหาท้องผูก (วิ.ม. (ไทย) 5/269/62-80) หรือการขบฉันยาตองเพื่อรักษาโรค ในกรณีของพระที่เป็นโรคลม จึงฉันยาตองโลณโสวีระกะ ประกอบด้วย มะขามป้อมสด สมอพิเภก สมุนไพรร่างต่าง ๆ เพื่อบรรเทาอาการโรคลม พระสารีบุตรผู้เป็นอัครสาวกเบื้องขวา เมื่อคราวอาพาธร้อนในกาย เมื่อจาริกตามพระพุทธเจ้าไปกรุงสาวัตถี ได้ใช้เหง้าบัวและรากบัวเพื่อดับร้อนในกาย โรคครีตสีดวง ซึ่งยากต่อการรักษาในครั้งพุทธกาล ในพระไตรปิฎกก็ยังมีการกล่าวถึงวิธีการรักษา แก่ภิกษุผู้อาพาธ โดยนายแพทย์อากาศโคตร ได้รักษาด้วยวิธีผ่าตัดด้วยศัสตรา หรือมีด แต่เนื่องด้วยในครั้งพุทธกาลการรักษาด้วยวิธีดังกล่าวยังไม่เป็นที่ได้รับการยอมรับมากนัก จึงทำให้พระพุทธองค์ทรงไม่อนุญาตให้กระทำการผ่าตัดในที่แคบ จึงทรงบัญญัติไว้ว่า ภิกษุรูปใดให้ผ่าตัดในที่แคบ ต้องอาบัติถุลลัจจัย เป็นต้น

หมอชีวกโกมารภักจ หมอผู้ถวายการดูแลรักษาพระพุทธเจ้าที่ปรากฏในพระไตรปิฎก ได้มีการกล่าวถึงวิธีการรักษาโรคแก่คนทั่วไป จนถึงพระราชอาคันตุกต่าง ๆ รวมถึงการรักษาพระพุทธเจ้า เมื่อทรงอาพาธด้วยมีพระวรกายหมักหมมด้วยสิ่งอันเป็นโทษ โดยมีความคิดในการรักษาตั้งนี้ว่า การที่เราจะทูลถวายโอสถถ่ายชนิดหยาบแก่พระผู้มีพระภาคนั้น ไม่สมควรเลย อย่างกระนั้นเลย เราพึงอบก้านอุบล 3 ก้านด้วยยาต่าง ๆ แล้วน้อมเข้าไปถวายพระตถาคต แล้วได้ออบก้านอุบล 3 ก้านด้วยยาต่าง ๆ แล้วเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ครั้นถึงแล้วได้น้อมถวายก้านอุบลก้านหนึ่งแด่พระผู้มีพระภาค กราบทูลว่า พระองค์ผู้เจริญขอพระผู้มีพระภาคจงทรงสอดก้านอุบลก้านที่ 1 นี้ วิธีนี้จะทำให้พระผู้มีพระภาคทรงถ่ายถึง 10 ครั้ง โดยหมอชีวกได้ทำให้พระองค์ จำนวน 3 ก้าน เพื่อให้พระองค์ถ่าย 30 ครั้ง (วิ.ม. (ไทย) 8/209/195)

การดูแลพระภิกษุอาพาธในยุคปัจจุบันบุคลากรทางการแพทย์ควรทำความเข้าใจในการ รักษาว่าสิ่งใดที่สมควรทำได้และสิ่งใดที่ทำแล้วขัดต่อพระธรรมวินัยที่พระพุทธองค์ทรงบัญญัติไว้ เช่น 1. ภิกษุมิอาจกำหนดจับต้องกายเพศตรงข้ามต้องอาบัติสังฆาติเสส ซึ่งปัจจุบันพยาบาล ผู้ดูแลคนป่วยเป็นสตรีเพศส่วนมาก โรงพยาบาล หรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจึงควรจัดพยาบาลชายเพื่อ ช่วยอนุเคราะห์ดูแลพระสงฆ์ เป็นการป้องกันอาบัติแก่พระภิกษุอาพาธซึ่งไม่อาจดูแลรักษาตนเองได้ 2. สถานที่พักหาก ลับหู ลับตา เมื่อมีพยาบาลผู้หญิง หรือญาติโยมผู้หญิงมาเยี่ยมก็ทำให้ อาบัติได้ 3. ในสภาพปัจจุบันเมื่อพระภิกษุอาพาธเข้ารับการรักษาที่โรงพยาบาล ทางหน่วยงานจะ ไม่มีชุดสำหรับพระภิกษุ มอบให้ แต่จะใช้ชุดที่เป็นของทางหน่วยงานจัดมาให้ จึงทำให้เกิดความไม่ เหมาะสมกับ

สมณเพศ และ 4. การขบฉันภัตตาหาร ของพระภิกษุ โดยปกติจะไม่ฉันหลังเที่ยงวัน เป็นต้นไปจนถึง เช้า อีก วัน แต่การรักษาปัจจุบัน เน้นให้ผู้ป่วยรับประทานอาหารให้ครบ 3 มื้อ จึงทำให้พระภิกษุที่ท่าน ตั้งใจปฏิบัติเกิดความไม่สบายใจ จนมีหลายครั้งไม่ยอมรับการรักษาที่โรงพยาบาลอีก (จินตนา อาจสันเทียะ และพรทรัพย์ เดชะกุลเจริญ, 2562)

โรงพยาบาลสงฆ์ ในประเทศไทยจัดตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2493 เพื่อให้การดูแลพระภิกษุอาพาธ โดยเฉพาะ ไม่คิดค่าใช้จ่าย และอนุเคราะห์การดูแลรักษาที่ไม่เหมาะสมกับพระธรรมวินัย ป้องกันไม่ให้พระต้องเข้าร่วมการตรวจรักษากับฆราวาส เพื่อให้เหมาะสมกับพระธรรมวินัย แต่ว่าการให้บริการมีเพียง แห่งเดียวในกรุงเทพมหานคร ส่วนภูมิภาค ยังไม่มีการให้บริการ พระภิกษุอาพาธที่อยู่พื้นที่ห่างไกลจึงยัง ไม่ได้รับการดูแลเท่าที่ควร (โรงพยาบาลสงฆ์, ม.ป.ป.) พระภิกษุสามเณรมีพื้นฐานและวิถีชีวิตที่มีความแตกต่างหลากหลายกันมาก บุคลากรที่ให้การ ดูแลรักษาภิกษุอาพาธแบบประคับประคองควรต้องปรับท่าทีและวิธีการเข้าหาพระอาพาธแต่ละรูป ให้ เหมาะกับความต้องการของท่าน อย่างไรก็ตามแนวทางพื้นฐานเกณฑ์ในการปฏิบัติต่อพระอาพาธควร ปฏิบัติให้เอื้อเพื่อต่อพระวินัยมากที่สุดก่อน การให้การดูแลที่เอื้อเพื่อต่อพระธรรมวินัยเป็นพื้นฐานยังช่วยฟื้นฟูพระพุทธศาสนาให้มั่นคงขึ้นได้ทางอ้อมด้วย

การดูแลผู้ป่วยแบบประคับประคองถือเป็นเรื่องที่ค่อนข้างใหม่สำหรับทางโรงพยาบาล ที่ บุคลากรกำลังอยู่ระหว่างการพัฒนาศักยภาพและเก็บเกี่ยวประสบการณ์ ยิ่งเมื่อผู้ป่วยระยะท้ายนั้นเป็น พระภิกษุด้วยแล้วอาจทำให้บุคลากรทำงานยากขึ้น เพราะความไม่คุ้นเคยกับวิถีชีวิตพระทำให้ไม่ทราบว่า ควรจะปฏิบัติอย่างไรจึงจะเหมาะสม เทคนิคที่เคยใช้ช่วยเหลือดูแลผู้ป่วยทั่วไปก็อาจไม่เหมาะสมที่จะใช้กับพระ สงฆ์ นอกจากนี้ พระยังถูกคาดหวังว่า ได้ศึกษาปฏิบัติธรรมพัฒนามิติทางปัญญามากกว่าฆราวาส จึงทำให้บุคลากรไม่มั่นใจว่าจะให้การช่วยเหลือมิติทางจิตใจและปัญญาต่อท่านอย่างไรจึงจะเหมาะสม ด้วยเหตุนี้ การช่วยเหลือดูแลในแบบประคับประคองจึงแตกต่างกันไปตามลักษณะเฉพาะของแต่ละรูป แนวทางเพื่อ การดูแลภิกษุอาพาธระยะท้าย โดยเฉพาะในส่วนที่ต้องปฏิบัติต่อพระอาพาธโรงพยาบาลน่าจะช่วยเหลือท่านได้มากขึ้น

การประเมินสภาพต้องศึกษาว่า ภิกษุอาพาธให้ความสนใจในด้านการศึกษ การปฏิบัติธรรม มากน้อยเพียงใด เพราะแต่ละท่านได้รับการอบรมฝึกฝนที่แตกต่างกันมา หากท่านสนใจเคร่งครัดข้อวัตรปฏิบัติ ท่านมักวางภาระทางโลกได้ การยอมรับการป่วยและความตายได้ หากผู้ที่ไม่ค่อยสนใจศึกษาฝึกซึ่งมากนัก อาจใช้เทคนิคการช่วยเหลือผู้ป่วยระยะท้ายที่ปรับเปลี่ยนใช้ตามความเหมาะสม โดยอาจสอบถามท่าน หรือผู้ใกล้ชิดว่าต้องการรับการดูแลอย่างไร ข้อควรพิจารณา คือ 1. ด้านสถานที่ ควรจัดให้เป็นสัดส่วน ไม่ปะปนกับคฤหัสถ์ อาจใช้ หลักธรรมสัปปายะ 7 มาร่วมในการจัดสถานที่ให้เหมาะสม 2. เครื่องนุ่งห่ม

ที่ควรจัดเตรียมให้เหมาะสมกับสมณสาธูป ซึ่งกรณีนี้ได้รับการติชมจากภายนอกเป็นอย่างมาก โรงพยาบาลหรือสถานพยาบาลจึงควรจัดให้เหมาะสม 3. การประเมิน สำหรับเครื่องมือสามารถใช้เหมือนฆราวาสได้ แต่การสื่อสารควรใช้คำที่เหมาะสม 4. การใช้ยามอร์ฟินควรใช้อย่างเหมาะสม 5. โภชนาการสำหรับพระภิกษุและระยะเวลาที่เหมาะสมควรศึกษาข้อห้ามเกี่ยวกับการขบ ฉันทของพระว่ามาสิ่งใดควรและไม่ควร และ 6. การจัดสรีระสังขารหลังจากมรณภาพ (ในโรงพยาบาล) ควรจัดทำให้เหมาะสมกับ สมณสาธูป เมื่อทำการชำระสรีระควรจัดนุ่งห่มด้วยผ้าไตรครองของท่าน หรือชุดใหม่ที่ได้รับการถวายจนถึงการส่งสรีระสู่วัดเพื่อทำการจาปนกิจต่อไป (กรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก, 2561)

สรุปได้ว่า พระภิกษุอาพาธ ในอดีตได้รับการดูแลโดยพระสงฆ์กันเอง มีแพทย์ที่ใช้ความสามารถช่วยดูแล และถ่ายทอดความรู้ในการรักษาพยาบาลให้ตนเองทั้งในอาการเบื้องต้นจนถึงอาการหนักในระยยะสุดท้าย การรักษาใช้ทั้งองค์ความรู้ที่สั่งสมกันมาการใช้ยาสมุนไพรเพื่อรักษาตามอาการ การดูแลกันเองตามพระธรรมวินัยเป็นสิ่งที่พระสงฆ์ต้องปฏิบัติตาม ปัจจุบันภาครัฐและคณะสงฆ์ให้การดูแลพระภิกษุที่อาพาธโดยการจัดตั้งโรงพยาบาลสงฆ์เพื่อรองรับการรักษา ส่วนภูมิภาคอาจประสบปัญหาการเข้าถึงสิทธิการรักษา ประสบปัญหาค่าใช้จ่ายทุนทรัพย์ค่าคนดูแล การเดินทางขาดที่พึ่งพา พระสงฆ์จึงควรใส่ใจดูแลกันตามพระธรรมวินัยที่พระพุทธองค์บัญญัติไว้ดีแล้ว และเป็นการบำรุงดูแลพระพุทธานุภาพต่อไป ในสมัยพุทธกาลนอกจากมีการรักษาโดยใช้ยาสมุนไพรไม่ว่าจะเป็นการดองยาด้วยน้ำมูตรเน่า (น้ำดองปัสสาวะ) หรือที่สุดแล้วเมื่อรักษาไม่ได้ก็จะมีหมอที่เป็นหมอที่เป็นพราหมณ์หมอชีวกโกมารภัจจ์คอยดูแลรักษาพระภิกษุในยุคนั้นแต่ว่าจะใช้สิทธิ์ก็อาจจะน้อยเพราะส่วนใหญ่จะเป็นในการรักษาโดยการบำบัดด้วยตนเองฝึกจิตได้มีการบำบัดโดยใช้สมุนไพรต่าง ๆ ในปัจจุบันนี้มีโรงพยาบาลสงฆ์ที่ช่วยเข้ามาดูแลพระภิกษุที่อาพาธโดยเฉพาะซึ่งมีปริมาณมากพอสมควร การณรงคืให้มีพระคิลานุปัฏฐากจึงเป็นการช่วยโรงพยาบาลสงฆ์และโรงพยาบาลอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องทำให้พระสงฆ์มีองค์ความรู้ในการที่จะขับเคลื่อนสุขภาพภายในวัดมีสุขภาพแข็งแรงสมบูรณ์และจะพัฒนาการขับเคลื่อนกิจการพุทธศาสนาให้สามารถอยู่และดำเนินกิจการคณะสงฆ์ได้อย่างมีประสิทธิภาพต่อไปต้องอาศัยสุขภาพที่มีความแข็งแรงสมบูรณ์พร้อมที่จะทำงาน พัฒนากาย พัฒนาจิต และพัฒนาปัญญา เป็นการเพิ่มพลังจิตเพื่อเผยแผ่พุทธศาสนาให้แก่ประชาชนได้

การส่งเสริมสุขภาพ

ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2521 เป็นต้นมาประเทศไทย ภายใต้การชูธงสุขภาพดีถ้วนหน้า ภายในปี 2543 ขององค์การอนามัยโลก ประเทศไทยได้ดำเนินกลยุทธ์การสาธารณสุขมูลฐานและดำเนินกิจกรรมสาธารณสุขมูลฐานในขอบเขตทั่วประเทศ โดยมีการพัฒนาเครือข่ายบริการสาธารณสุขในระดับอำเภอและตำบลให้เข้มแข็งและจัดตั้งกองทัพอาสาสมัครสาธารณสุขในระดับหมู่บ้าน เป็นกำลังสำคัญในการดำเนิน โครงการสาธารณสุขมูลฐานในหมู่บ้าน การสร้างเสริมสุขภาพในช่วงนี้ มีลักษณะดังนี้

1. ขยายขอบข่ายปัญหาสาธารณสุขจากปัญหาโรคติดต่อพื้นฐาน การวางแผนครอบครัว การอนามัยมารดาและเด็ก การสร้างเสริมภูมิคุ้มกันโรค การโภชนาการและการสุขภาพจิต ไปสู่ปัญหา สุขภาพจิต และพฤติกรรมสุขภาพ เช่น อุบัติเหตุ การสูบบุหรี่ การออกกำลังกาย การคลายเครียด การกิน ปลาดิบ การใช้ยาไม่เหมาะสม การติดยาเสพติด การดูแลสุขภาพตนเอง เป็นต้น รวมทั้งการป้องกันโรคเอดส์ซึ่งเกิดขึ้นในช่วง 10 กว่าปีที่ผ่านมา

2. แม้ว่าจะมีการใช้กลยุทธ์ความร่วมมือระหว่างภาค ตามแนวคิดการสาธารณสุขมูลฐาน แต่ในความเป็นจริงผู้ที่เป็นแกนหลักในการดำเนินกิจกรรมสาธารณสุขมูลฐาน ก็ยังจำกัดอยู่เฉพาะกระทรวง สาธารณสุขโดยใช้เครือข่ายบริการสาธารณสุขในส่วนภูมิภาคเป็นฐานใน การดำเนินการ และประสานความร่วมมือ กับหน่วยงานต่าง ๆ เช่น หน่วยงานของกระทรวงศึกษาธิการใน รูปของการอนามัยโรงเรียนและหลักสูตรสุขภาพศึกษาในโรงเรียน เป็นต้น

3. ในการประยุกต์กลยุทธ์การมีส่วนร่วมของชุมชนตามแนวคิดการสาธารณสุขมูลฐาน กระทรวงสาธารณสุขได้ดำเนินการจัดตั้งอาสาสมัครสาธารณสุขขึ้น ตลอดจนผลักดันให้เกิดกองทุน ชุมชน เช่น กองทุน เวชภัณฑ์ กองทุนโภชนาการ และศูนย์สาธารณสุขมูลฐานชุมชนตามหมู่บ้าน แต่เนื่องจากในการปฏิบัติจริง ระบบงานสาธารณสุขมูลฐานยังมีลักษณะรวมศูนย์ และใช้วิธีสั่งงานจากส่วนกลางโดยใช้รูปแบบเดียวกันทั่วประเทศ อาสาสมัครสาธารณสุขที่มีอยู่กว่า 600,000 คน จึงทำหน้าที่เป็นแขนขาของรัฐและทำงานให้รัฐ แทนที่จะเป็นตัวแทนของชุมชนในการแก้ปัญหาให้สอดคล้องกับสภาพปัญหาชุมชนของตนเอง ด้วยเหตุนี้ กิจกรรมต่าง ๆ จึงขาดคุณภาพประสิทธิภาพและความยั่งยืนในเขตเมือง ศูนย์บริการสาธารณสุขของเทศบาลก็ได้ดำเนินการจัดตั้งอาสาสมัครสาธารณสุขขึ้นในชุมชนซึ่งก็มีลักษณะการทำงานและผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นเหมือน ๆ กัน

4. การรณรงค์ปัญหาสาธารณสุข ใช้กลยุทธ์การให้สุขศึกษาผ่านสื่อมวลชนซึ่งในระยะ 10-20 ปีมานี้ได้มีสื่อมวลชนทั้งวิทยุ โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ นิตยสาร เปิดเวทีสื่อสารข้อมูลด้านสุขภาพขึ้น มากมาย โดยยังเน้นที่การให้ความรู้และการปรับพฤติกรรมส่วนบุคคลมากกว่าการผลักดันในเชิงนโยบายและโครงสร้าง

ผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นก็คือ ประชาชนสามารถเข้าถึงบริการสาธารณสุขได้ดีขึ้น มีอัตราการครอบคลุมในเรื่อง การวางแผนครอบครัว การสร้างเสริมภูมิคุ้มกันโรคและการสุขภาพ เช่น ส้วม น้ำสะอาด ทำให้ลดอัตราเพิ่มประชากร ลดอัตราการป่วยและตายจากโรคที่ป้องกันได้ด้วยวัคซีนต่าง ๆ เช่น ไอกรน คอตีบ บาดทะยัก โปลิโอ หัด ตับอักเสบบางชนิด และโรคติดเชื้อของระบบทางเดินอาหาร เช่น อหิวา ไช้รากสาदनน้อย ทำให้บทบาทขององค์กรพัฒนาเอกชนเหล่านี้มีส่วนในการสร้างเสริมสุขภาพอนามัยของประชาชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกลุ่มประชาชน ในเขตเมือง ซึ่งครอบคลุมตั้งแต่เรื่องของแนวคิดใหม่เกี่ยวกับการพัฒนา สุขภาพ การปฏิรูประบบสุขภาพ การดูแลสุขภาพตนเอง เช่น การออกกำลังกาย การไม่สูบบุหรี่ การคลาย เครียด การกินอาหารเพื่อ สุขภาพ การรักษาตนเอง และการใช้ยาที่เหมาะสม รวมทั้งการใช้ประโยชน์จากภูมิปัญญาไทยและการแพทย์ทางเลือก เป็นต้น การผลักดันนโยบายสาธารณสุข การคุ้มครองผู้บริโภค การรวมตัวในรูปของกลุ่มเพื่อนช่วยเพื่อน เช่น ชมรมออกกำลังกาย ชมรมผู้ป่วยเอดส์ ชมรมเยาวชนปลอดสสาร เป็นต้น (สุรเกียรติ์ อาชานานุภาพ, 2541)

คำว่า สุขภาพ (Health) ในดั้งเดิมให้ความหมายสุขภาพ หมายถึง สภาวะที่ปราศจากโรคและสามารถใช้พลังกำลังของตนเองได้เต็มความสามารถ สุขภาพ ตามพจนานุกรมเฉลิมพระเกียรติ พุทธศักราช 2530 ให้ความหมาย ไว้ว่า ความสุข ปราศจากโรค ความสบาย ความมีอนามัยดี (จันทร์เพ็ญ สันตวาจา และคณะ, 2548) คำว่า สุขภาพ องค์การอนามัยโลก ปี 2491 ให้ความหมายว่า สุขภาพที่สมบูรณ์ทั้งทางด้านร่างกาย สังคม และจิตใจ ประกอบกันโดยไม่หมายเฉพาะแต่เพียงการปราศจากโรคภัย ไข้เจ็บหรือพิการเท่านั้น ความหมายที่ว่า สุขภาพแบบองค์รวม ปัจจุบันมีการขยายความคำว่า สุขภาพ คือ ความ สมบูรณ์พร้อมทั้งร่างกาย จิตใจ สังคม ครอบคลุมถึงสิ่งที่ภาษาอังกฤษ ใช้คำว่า Spiritual Well-Being แปลว่า จิตวิญญาณด้วย ซึ่งต่อมาได้ข้อยุติว่า ครอบคลุมถึงสุขภาพด้านปัญญา องค์การอนามัยโลก ส่งเสริมให้ถือว่า สุขภาพมีลักษณะเป็นองค์รวม เป็นเรื่องของชีวิตอีกทั้งองค์รวมหรือ Holistic มาจากราก ศัพท์ในภาษากรีก Holloes ซึ่งหมายถึง ความเป็นจริงหรือความสมบูรณ์ทั้งหมดของสรรพสิ่ง มี เอกลักษณะและเอกภาพที่มีอาจแบ่งแยกเป็นส่วนย่อย คำนี้ถูกนำไปใช้ในสถานการณ์ต่าง ๆ และในศาสตร์สาขาต่าง ๆ โดยมุ่งหวังให้เกิดการมองเป้าหมายที่กว้างขวางรอบด้าน สำหรับระบบสุขภาพการทำความเข้าใจความหมายขององค์รวม ย่อมแตกต่างกันไปตามพื้นฐานความรู้ความเข้าใจ ทัศนคติ ตลอดจนประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับองค์รวมจากการศึกษาเอกสารต่าง ๆ ที่อธิบายความหมายของคำนี้ พบว่า สาระหลักหรือแนวคิดหลักขององค์รวมที่มีจุดร่วมกัน คือ

1. องค์รวมเกิดจากความเข้าใจความหมายของคำว่า สุขภาพ อย่างองค์รวม ที่หมายถึง สุข ภาวะที่สมดุลของกาย จิตใจ อารมณ์ สังคม และจิตวิญญาณ

2. องค์รวมเกิดจากพิจารณาปัจจัยองค์ประกอบที่กระทบต่อสุขภาพอย่างรอบด้าน ได้แก่ ความเชื่อ ศาสนา วัฒนธรรม เศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม

3. องค์รวมในมุมมองที่เชื่อมโยงการดูแลสุขภาพทั้งด้านการรักษาโรค การส่งเสริมสุขภาพ การป้องกันโรค และการฟื้นฟูสภาพ

4. องค์รวมในลักษณะที่เชื่อมความสัมพันธ์ของบริการในแต่ละระดับและเชื่อมกับระบบอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องในระบบบริการสุขภาพ เช่น การประสานกันระหว่างระบบบริการปฐมภูมิ ทุติยภูมิ และตติยภูมิ การเชื่อมต่อการแพทย์ทางเลือก การเชื่อมต่อการบริการสังคมสงเคราะห์ และบริการสังคมอื่น ๆ ทั้งนี้อาจกล่าวได้ว่า มิติหรือนัยสำคัญในความหมายขององค์รวม ประกอบด้วย 1. สุขภาวะ (Well-Being) คือ การมีสุขภาพดี มีความรู้สึกเป็นสุข ความสมดุล ความเป็นองค์รวมของ 4 มิติ คือ กาย จิต สังคม ปัญญาหรือจิตวิญญาณ ที่บูรณาการอยู่ในการพัฒนามนุษย์และสังคม เพื่อ สร้างความอยู่เย็นเป็นสุข 2. สุขภาวะทางจิตใจ (Mental Health) หมายถึง จิตใจที่มีความสุข รื่นเริง คล่องแคล่ว ไม่มีความเครียด มีสติสัมปชัญญะและความคิดอ่านตามควรแก่อายุหรือกล่าวได้ว่า จิตใจเป็นตัวเชื่อมระหว่างภายในและภายนอก เช่น การทำสมาธิ เทคนิคการ Deep Relaxations เพื่อเป็นการเพิ่มสมาธิ และช่วยให้สามารถแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ได้ การทำสมาธิและการใช้น้ำมันสมุนไพร Mass Therapy และการกดจุด ซึ่งเป็นการทำให้มีการเคลื่อนไหวของพลังงานภายใน 3. สุขภาวะที่สมบูรณ์ทางร่างกาย (Physical Health) หมายถึง ร่างกายสมบูรณ์แข็งแรง คล่องแคล่ว มีกำลัง ไม่เป็นโรค ไม่พิการ มีสิ่งแวดล้อมที่ส่งเสริมสุขภาพ โดยในการแพทย์แบบองค์รวมจะเน้นไปที่การคลายความตึงของกล้ามเนื้อ โดยการถ่ายทอดพลังงานผ่านทางารนวด ได้แก่ วารีบำบัด การพอกหน้าด้วยผักและโคลนพอก การบำบัดโดยการสัมผัส (Touch Therapy) 4. สุขภาวะที่สมบูรณ์ทางสังคม (Social Health) หมายถึง ความสามารถในการอยู่ร่วมกันในสังคม มีความสุข สันติภาพ มีระบบการบริการที่ดี และ 5. สุขภาวะที่สมบูรณ์ทางจิตวิญญาณ (Spiritual Health) เป็นความสุขที่เกิดจากการเข้าใจ ธรรมชาติ เข้าใจความจริงแห่งชีวิตและสรรพสิ่งจนเกิดความรอบรู้ สมาคม การแพทย์แบบองค์รวมของสหรัฐอเมริกาได้ให้คำจำกัดความของสุขภาพแบบองค์รวม 2 แบบ ดังนี้

1. สุขภาวะทางกาย สภาพทางร่างกายและพฤติกรรมของมนุษย์เป็นเครื่องชี้วัดที่เห็นได้ชัดเจนและง่ายกว่าสุขภาพในมิติอื่น ๆ การประเมินสุขภาพของคนในสังคมจึงมักจะเริ่มต้น จากการประเมินสุขภาพ ร่างกายและพฤติกรรมคนในอดีตมองนัยสำคัญของสุขภาพกายในรูปของ การมีชีวิตยาวนานจนแก่เฒ่า ปลอดภัยจากโรคภัยไข้เจ็บมีครอบครัวอบอุ่นและสามารถสืบต่อลูกหลานขยายวงศ์ตระกูลออกไป การประเมินภาวะสุขภาพ

ที่แสดงทั้งภาวะสุขภาพเชิงบวกและเชิงลบจึงปรากฏอยู่ในความคาดหวังของสังคมมายาวนานแล้ว

2. สุขภาวะทางจิต สุขภาพที่ดี มีความหมายครอบคลุมถึงสมรรถนะที่จะมีสัมพันธภาพและรักษา สัมพันธภาพกับผู้อื่นได้ราบรื่น สมรรถนะที่จะปรับตนให้เข้ากับภาวะสิ่งแวดล้อมทั้งทางสังคมและการดำรงชีพได้อย่างเหมาะสม ตลอดจนปราศจากอาการของโรคทางจิต การแสดงภาพทางจิตของคนใน สังคม จึงจำต้องครอบคลุมหลายด้าน ด้านปัญญา ความคิด ความเข้าใจ ด้านประสบการณ์ทางอารมณ์ คือ สามารถเผชิญกับความตึงเครียดและภาวะกดดันได้ด้านความสัมพันธ์ทางสังคม คือ สามารถเข้ากับ ผู้อื่นได้ ไม่เก็บตัวอยู่คนเดียว ด้านการทำงานสามารถทำงานได้เต็มที่ตามความสามารถ เลือกอาชีพได้ตรงกับความถนัดรวมถึงการรู้จักตนเองภาคภูมิใจในสิ่งดี ๆ ที่ตนมีอยู่ เห็นได้ว่า สุขภาพจิตเป็นส่วนสำคัญที่เชื่อมต่อระหว่างภายใน คือ จิตวิญญาณของบุคคลกับสุขภาพกาย สังคมสิ่งแวดล้อมภายนอก และเป็นกลไกหลักที่ทำหน้าที่ควบคุมดุลยภาพของสุขภาวะ

3. สุขภาวะทางสังคม กลไกทางสังคมและการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจสังคมของมนุษย์ เป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลกระทบต่อสิ่งมีชีวิต วิถีชีวิตและคุณภาพชีวิตของคนในสังคมอย่างรุนแรง ภาวะสังคม และสิ่งแวดล้อมที่แปรเปลี่ยนไปทั้งในด้านสภาพภูมิอากาศ ความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติ มลภาวะในอากาศ น้ำ ดิน และสภาพของสังคมครอบครัว อันเป็นผลกระทบมาจากการเพิ่มของ ประชากร การขยายตัวของเมืองและพื้นที่สำหรับอุตสาหกรรมอย่างรวดเร็ว จึงก่อให้เกิดปัญหามลภาวะ และทำให้เกิดการโยกย้ายคนจากสังคมชนบทกลายเป็นผู้ขายแรงงานและขายบริการ การเปลี่ยนสังคม จากเกษตรยังชีพไปสู่เกษตรพาณิชย์ การค้าแรงงาน การท่องเที่ยว จึงส่งผลกระทบต่อ การเปลี่ยนแปลง ทางสังคมสิ่งแวดล้อมอย่างรุนแรงและรวดเร็ว เนื่องจากกิจกรรมทางเศรษฐกิจเหล่านี้ จำเป็นต้องใช้พลังงานจากน้ำมันเชื้อเพลิงในปริมาณมากจึงก่อให้เกิดผลกระทบต่อสภาพแวดล้อม เกิดเป็นมลพิษสะสม อยู่ในอากาศ ดิน น้ำ และก่อให้เกิดปัญหาสุขภาพในที่สุด

4. สุขภาวะทางจิตวิญญาณ ความรู้ความศรัทธาในศานตกับจิตวิญญาณของผู้คน อันนำมาซึ่งความ สมานฉันท์ ความเสมอภาค การให้อภัยและสันติภาพในมวลมนุษย์เป็นที่เข้าใจและตระหนักในหมู่มนุษย์ชาติมายาวนาน แนวคิดดังกล่าวเกิดจากวิวัฒนาการทางจิตวิญญาณที่สืบทอดผ่าน คำสอนและพิธีกรรม ทางศาสนาจนถึงคนรุ่นปัจจุบัน ต่อมาเป็นวิทยาศาสตร์ชีวภาพพัฒนาตัวขึ้น บดบังความเชื่อ ความเข้าใจในสุขสันต์อันเกิดจากส่วนลึกแห่งจิตวิญญาณให้กลายเป็นเพียงตำนานทางศีลธรรมที่ไม่สามารถชั่งตวง วัดได้ และไม่สามารถนำมาใช้เป็นมาตรการปรับแก้ปัญหาสุขภาพได้ สุขภาวะทางจิตวิญญาณแยกออกเป็น สองระดับ ได้แก่ ระดับปัจเจกชน อันเป็นสถานการณ์สุขภาวะทางจิตวิญญาณใน

ระดับบุคคลและระดับ นโยบายสาธารณะ อันเป็นสภาวะขององค์กรตั้งแต่ระดับประเทศ จังหวัด ท้องถิ่น จนถึงชุมชน ซึ่งบ่งชี้ คุณธรรมของผู้กำหนดนโยบาย ว่ามีความตระหนักถึงความเสมอภาคและความสมานฉันท์ อันจะก่อให้เกิดสันติภาพในสังคม

สรุปได้ว่า สภาวะที่สมบูรณ์และเชื่อมโยงกันเป็นองค์รวมอย่างสมดุลทั้ง ทางกาย ทางจิต ทางสังคม และทางจิตวิญญาณ ที่สามารถการจัดบริการอย่างเป็นองค์รวม จึงมีความหมายเป็นเพียงส่วนหนึ่งของแนวคิดองค์รวมที่หมายถึง การดูแลแบบเชื่อมมิติของความเป็นคนในทุกด้านที่เกี่ยวข้อง ซึ่งสามารถนำไปประยุกต์ใช้เพื่อการดูแลสภาวะในหลาย ๆ ด้าน เช่น การประยุกต์ในด้านคลินิก และการประยุกต์ใช้เพื่อการปฏิบัติตามบทบาทการประยุกต์ใช้ในทางด้านการปรับตัว

องค์ความรู้ใหม่

จากการศึกษาเรื่อง พระคิลานุปัฏฐาก: พระสงฆ์ไทยกับการดูแลสภาวะองค์รวม ผู้เขียนได้นำเสนอโมเดลเชิงแนวคิดที่สะท้อนการดูแลสภาวะองค์รวมของพระสงฆ์ ดังแสดงในภาพที่ 1 ดังนี้

ภาพที่ 1 การดูแลสภาวะองค์รวมของพระสงฆ์

จากภาพที่ 1 การดูแลสภาวะองค์รวมของพระสงฆ์สะท้อนแนวคิดการดูแลสภาวะองค์รวมของพระสงฆ์ผ่านบทบาทพระคิลานุปัฏฐาก โดยมีพระภิกษุประทับอยู่บนดอกบัวเป็นศูนย์กลาง แสดงถึงความบริสุทธิ์ ความสงบ และการพัฒนาจิตใจตามหลักพระพุทธศาสนา รอบด้านประกอบด้วยสัญลักษณ์ที่สื่อถึงมิติของสภาวะทั้งสิ้น ได้แก่ ด้านกาย จิต สังคม และจิตวิญญาณ ซึ่งเชื่อมโยงกันอย่างสมดุล ภาพแสดงให้เห็นว่า

การดูแลสุขภาพของพระสงฆ์ได้จำกัดอยู่เพียงการรักษาโรคทางกายเท่านั้น แต่ครอบคลุมถึงการเสริมสร้างพลังใจ ความสัมพันธ์ทางสังคม และการพัฒนาปัญญาภายในควบคู่กันไป เพื่อให้เกิดความสมบูรณ์พร้อมในทุกมิติของชีวิตสมณเพศ ขณะเดียวกัน ภาพยังสะท้อนกลไกการขับเคลื่อนเชิงระบบผ่านการเชื่อมโยงระหว่างวัด หน่วยงานด้านสาธารณสุข และชุมชน โดยแสดงให้เห็นความร่วมมือระหว่างภาคศาสนาและภาคสาธารณสุขในการดูแลสุขภาพพระภิกษุอาพาธอย่างเป็นระบบและเหมาะสมกับพระธรรมวินัย โครงสร้างเครือข่ายที่ปรากฏในภาพสื่อถึงการบูรณาการทรัพยากร ความรู้ และการสนับสนุนจากหลายภาคส่วน เพื่อเสริมสร้างศักยภาพของพระคิลานุปัฏฐากให้สามารถทำหน้าที่เป็นผู้นำด้านสุขภาวะภายในวัดและสังคมได้อย่างยั่งยืน ภาพดังกล่าวจึงเป็นตัวแทนของแนวคิดการพัฒนากระบวนการดูแลสุขภาพพระสงฆ์ที่ผสมผสานหลักธรรมเข้ากับศาสตร์ทางการแพทย์สมัยใหม่อย่างกลมกลืน

สรุป

โครงการพระคิลานุปัฏฐาก เป็นโครงการที่ฝึกอบรมให้พระภิกษุมีความรู้และทักษะด้านดูแลสุขภาพผู้ป่วยโดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ป่วยที่เป็นพระภิกษุที่อยู่ภายในวัดให้เกิดมีและเจริญขึ้น เพื่อพัฒนาการสาธารณสุขสงเคราะห์พระสงฆ์ให้สามารถปฏิบัติกิจทางพระพุทธศาสนา เป็นการประยุกต์หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา คือ การดูแลสุขภาพพระภิกษุที่อาพาธรวมถึงการประยุกต์ดูแลสุขภาพของครุฑที่องค์การอนามัยโลกได้กล่าวขึ้นคือ การดูแลสุขภาพกาย สุขภาพจิตสุขภาพทางสังคมถ้าเป็นลักษณะการกล่าวถึงหลักธรรม คือ เรื่องภavana 4 ประกอบด้วย กาย ศีล จิต และปัญญา เป็นการประยุกต์หลักธรรมและหลักการที่เกี่ยวข้องกับการดูแลสุขภาพเบื้องต้นพระสงฆ์จะต้องดูแลสุขภาพของตนเองให้ดีเสียก่อนแล้วจึงจะสามารถดูแลสุขภาพบ้างของผู้อื่นได้ การรู้จักโรคภัยไข้เจ็บและสามารถที่จะหายารักษาโรคได้ถูกต้องตามอาการนั้นจึงเป็นส่วนที่มีความสำคัญได้และที่ยิ่งไปกว่านั้นก็คือการป้องกันเริ่มจากการรับประทานอาหารที่เป็นประโยชน์ไม่เกิดโรคและการออกกำลังกายตามความเหมาะสมจะเป็นการส่งเสริมสุขภาพได้เป็นอย่างดี ซึ่งในปัจจุบันมีแพทย์คอยดูแลสุขภาพอาหารมีการปฐมพยาบาลเบื้องต้น หากอาการผู้อาพาธไม่ดีขึ้นหรือไม่บรรเทา ก็ส่งโรงพยาบาล หรือ มีการจัดตั้งศูนย์เพื่อดูแลสุขภาพพระภิกษุสุขภาพและให้เป็นไปตามพระธรรมวินัยจะเป็นการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาให้ยั่งยืนต่อไปสร้างศาสนทายาทเพื่อเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้มีผู้ขับเคลื่อนกิจการเพื่อพระพุทธศาสนาต่อไป

เอกสารอ้างอิง

- กรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก. (2561). *คู่มือการดูแลผู้ป่วยระยะสุดท้ายแบบประคับประคอง (Palliative Care) แบบบูรณาการ*. กรุงเทพฯ: บริษัทเบสท์ สเต็ป แอ็ดเวอร์ทีซิง จำกัด.
- จันทร์เพ็ญ สันตวาจา และคณะ. (2548). *แนวคิดพื้นฐาน ทฤษฎี และกระบวนการพยาบาล (พิมพ์ครั้งที่ 2)*. กรุงเทพฯ: โครงการสวัสดิการวิชาการ สถาบันบรมราชชนก.
- จินตนา อาจสันเทียะ และพรทรัพย์ เตชะกุลเจริญ. (2562). การพยาบาลพระสงฆ์อาพาธภายใต้พระธรรมวินัย. *วารสารพยาบาลทหารบก*, 20(3), 27-33.
- ไทย พีบีเอส. (2566). "คิลานุปัฏฐาก" โครงการพระ อสม. ดูแลสงฆ์ชราอาพาธประจำวัด. สืบค้น 23 พฤศจิกายน 2568, จาก <https://shorturl.asia/lpfmj>
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- โรงพยาบาลสงฆ์. (ม.ป.ป.). *ประวัติโรงพยาบาลสงฆ์*. สืบค้น 23 พฤศจิกายน 2568, จาก <https://www.priest-hospital.go.th/About/History>
- สุรเกียรติ์ อาชานานุภาพ. (2541). *วิวัฒนาการการส่งเสริมสุขภาพพระคัมภีร์นานาชาติ*. สืบค้น 23 พฤศจิกายน 2568, จาก <https://shorturl.asia/q43si>

การบริหารภาครัฐเชิงจริยธรรม: กลไกป้องกันการทุจริตอย่างยั่งยืน*
ETHICAL PUBLIC ADMINISTRATION: A SUSTAINABLE MECHANISM
FOR CORRUPTION PREVENTION

อุบลรัตน์ แสงวงผล¹, สุรพล จิตต์ดี¹, สัมศักดิ์ พรพันธ์²

Ubonrat Sawangephol¹, Suraphon Jetdee¹, Somsak Pornpant²

¹เทศบาลตำบลม่วงเตี้ย อ่างทอง, ²นักวิชาการอิสระ

¹Muangtia Municipality, Ang Thong, ²Independent Scholar

Corresponding Author E-mail: jitdee210907@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความนี้มุ่งศึกษาแนวคิดการบริหารภาครัฐเชิงจริยธรรมในฐานะกลไกเชิงป้องกันการทุจริตอย่างยั่งยืน โดยชี้ให้เห็นว่า ปัญหาการทุจริตในภาครัฐมิได้เป็นเพียงพฤติกรรมของบุคคล แต่มีความเชื่อมโยงกับโครงสร้างอำนาจ ระบบการบริหารและวัฒนธรรมองค์กร การพึ่งพามาตรการปราบปรามเชิงกฎหมายเพียงอย่างเดียวจึงไม่เพียงพอ จำเป็นต้องเสริมด้วยการกำกับใช้อำนาจจากภายในผ่านจริยธรรมและคุณค่าทางศีลธรรม ผ่านกลไกเชิงป้องกันที่ช่วยลดโอกาสและเงื่อนไขของการทุจริต ผ่านการสร้างค่านิยมและวัฒนธรรมองค์กรที่ไม่ยอมรับการทุจริต ความเป็นผู้นำเชิงจริยธรรมของผู้บริหาร ระบบความรับผิดชอบต่อสังคมและความโปร่งใสในการตัดสินใจและการมีส่วนร่วมของประชาชนในการตรวจสอบภาครัฐ จากนั้นบูรณาการจริยธรรมสู่การบริหารภาครัฐในระดับนโยบาย ระดับองค์กร และระดับบุคคล โดยมีเงื่อนไขความสำเร็จคือ ความมุ่งมั่นทางการเมือง ภาวะผู้นำเชิงจริยธรรม ระบบบริหารที่โปร่งใส และการพัฒนาจิตสำนึกสาธารณะ ตลอดจนข้อจำกัดและอุปสรรคสำคัญ อาทิ ความไม่ต่อเนื่องของนโยบาย วัฒนธรรมอุปถัมภ์ และระบบแรงจูงใจที่บิดเบือน ในภาพรวม การบริหารภาครัฐเชิงจริยธรรมจะมีประสิทธิผลและยั่งยืนได้ ต้องอาศัยการบูรณาการอย่างครบวงจรระหว่างโครงสร้าง ระบบ และบุคลากร เพื่อเสริมสร้างความโปร่งใส ความรับผิดชอบต่อสังคม และความชอบธรรมของการใช้อำนาจรัฐ อันนำไปสู่การป้องกันการทุจริตและการบริหารราชการแผ่นดินที่ยั่งยืนในระยะยาว

คำสำคัญ: การบริหารภาครัฐเชิงจริยธรรม; การทุจริต; ธรรมาภิบาล; ความรับผิดชอบต่อสังคม; ความโปร่งใส

Abstract

This article examined the concept of ethical public administration as a preventive mechanism for sustainable anti-corruption efforts. It argued that corruption in the public sector was not merely an individual behavioral problem, but was closely connected to power structures, administrative systems, and organizational culture. Reliance on legal enforcement alone was insufficient; therefore, it was necessary to complement external controls with internal governance through ethics and moral values. The study presented preventive mechanisms that reduced opportunities and conditions for corruption, including the creation of organizational values and cultures that did not tolerate corruption, ethical leadership among public executives, accountability and transparency in decision-making, and public participation in monitoring government operations. The article then integrated ethics into Thai public administration at three levels: policy, organizational, and individual. Conditions for success included political commitment, ethical leadership, transparent administrative systems, and the development of public consciousness. At the same time, key limitations and obstacles were identified, such as policy discontinuity, patronage culture, and distorted incentive systems. Overall, the study concluded that ethical public administration could be effective and sustainable only through comprehensive integration across structures, systems, and personnel. Such integration enhanced transparency, accountability, and the legitimacy of the exercise of public power, thereby contributing to the prevention of corruption and to sustainable public governance in the long term.

Keywords: Ethical Public Administration; Corruption; Good Governance; Accountability; Transparency

บทนำ

ปัญหาการทุจริตและการใช้อำนาจโดยมิชอบในภาครัฐเป็นประเด็นสำคัญที่ส่งผลกระทบต่ออย่างรุนแรงต่อประสิทธิภาพการบริหารราชการ ความเชื่อมั่นของประชาชน และความชอบธรรมของรัฐในระบอบประชาธิปไตย แม้รัฐจะมีการกำหนดกฎหมาย มาตรการควบคุม และกลไกปราบปรามการทุจริตอย่างต่อเนื่อง แต่ประสบการณ์ที่ผ่านมา

แสดงให้เห็นว่า การพึ่งพามาตรการเชิงกฎหมายเพียงอย่างเดียวไม่อาจแก้ไขปัญหาได้อย่างยั่งยืน เนื่องจากการทุจริตมิได้เป็นเพียงพฤติกรรมของบุคคล หากแต่มีความเชื่อมโยงกับโครงสร้างอำนาจ ระบบการบริหาร และวัฒนธรรมองค์กรของภาครัฐอย่างลึกซึ้ง (Rose-Ackerman, 1999) การทุจริตเกิดจากการผสมผสานของอำนาจผูกขาด การใช้ดุลพินิจอย่างกว้างขวาง และการขาดความรับผิดชอบ ซึ่งสะท้อนถึงปัญหาเชิงโครงสร้างของระบบการบริหาร มากกว่าความบกพร่องของบุคคลเพียงรายเดียว (Klitgaard, 1988) ปัญหาการทุจริตในภาครัฐมีความเชื่อมโยงกับโครงสร้างอำนาจ ระบบอุปถัมภ์ และวัฒนธรรมองค์กรที่ยอมรับการใช้อำนาจเพื่อผลประโยชน์เฉพาะกลุ่ม ทำให้มาตรการทางกฎหมายเพียงอย่างเดียวไม่สามารถแก้ไขปัญหาได้อย่างยั่งยืน (โกวิทย์ พวงงาม, 2550)

สถานการณ์ปัจจุบันในประเทศไทยประสบกับปัญหาการทุจริตอย่างต่อเนื่อง หากพิจารณาดัชนีการรับรู้การทุจริต (Corruption Perceptions Index) ปี 2567 จะพบว่าประเทศไทยได้รับคะแนนเพียง 34/100 และอยู่ในอันดับที่ 107 จาก 180 ประเทศ ซึ่งเป็นระดับต่ำที่สุดในรอบ 12 ปี จะเห็นได้ว่าปัญหาการทุจริตยังคงรุนแรงอย่างต่อเนื่อง (สำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ, 2568) ภายใต้บริบทดังกล่าว แนวคิดเรื่อง การบริหารภาครัฐเชิงจริยธรรม จึงได้รับความสนใจอย่างกว้างขวาง ในทางรัฐประศาสนศาสตร์ร่วมสมัย ในฐานะกลไกเชิงป้องกันที่มุ่งกำกับการใช้อำนาจรัฐจากภายใน ผ่านการปลูกฝังคุณธรรม ความซื่อสัตย์ ความรับผิดชอบ และจิตสำนึกสาธารณะให้แก่ผู้บริหารและเจ้าหน้าที่ของรัฐ การบริหารภาครัฐเชิงจริยธรรมมิได้มุ่งเน้นเพียงผลสัมฤทธิ์เชิงประสิทธิภาพ หากแต่ให้ความสำคัญกับความถูกต้องชอบธรรม ความโปร่งใส และการตอบสนองต่อประโยชน์ส่วนรวมเป็นสำคัญ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่ออธิบายแนวคิดการบริหารภาครัฐเชิงจริยธรรม วิเคราะห์บทบาทของจริยธรรมในฐานะกลไกป้องกันการทุจริต และเสนอแนวทางการบูรณาการจริยธรรมสู่การบริหารภาครัฐไทยในเชิงระบบ โดยพิจารณาครอบคลุมทั้งระดับนโยบาย ระดับองค์กร และระดับบุคคล ทั้งนี้ จากการทบทวนวรรณกรรมที่ผ่านมา พบว่างานศึกษาจำนวนมากมักมุ่งเน้นการอธิบายการทุจริตในมิติของกฎหมาย มาตรการปราบปราม หรือกลไกเชิงสถาบันเป็นรายประเด็น ขณะที่งานที่อธิบายบทบาทของจริยธรรมในฐานะ “กลไกเชิงป้องกัน” ที่เชื่อมโยงอย่างเป็นระบบระหว่างโครงสร้างการบริหาร วัฒนธรรมองค์กร และพฤติกรรมของผู้ดำรงตำแหน่งภาครัฐยังมีอยู่อย่างจำกัด ดังนั้น บทความนี้จะมุ่งเติมเต็มช่องว่างเชิงแนวคิด (Conceptual Gap) ด้วยการสังเคราะห์องค์ความรู้ทางรัฐประศาสนศาสตร์ จริยธรรม และธรรมาภิบาล เพื่อนำเสนอกรอบการบริหารภาครัฐเชิงจริยธรรมในฐานะกลไกป้องกันการทุจริตอย่างเป็นระบบและยั่งยืน ซึ่งแตกต่างจากงานเดิมที่มักพิจารณาจริยธรรมแยกขาดจากกระบวนการบริหารโดยรวม

อันจะนำไปสู่การเสริมสร้างการบริหารราชการแผ่นดินที่โปร่งใส มีความรับผิดชอบและมีความชอบธรรมในระยะยาว

ความหมายของการบริหารภาครัฐเชิงจริยธรรม

การบริหารภาครัฐเชิงจริยธรรมเป็นแนวคิดสำคัญที่ได้รับการให้ความสนใจอย่างกว้างขวางในทางรัฐประศาสนศาสตร์ร่วมสมัย เนื่องจากเป็นฐานคิดที่มุ่งเน้นการกำกับพฤติกรรมของผู้บริหารและเจ้าหน้าที่ของรัฐให้ดำเนินการตามหลักคุณธรรม ความถูกต้อง และความรับผิดชอบต่อสังคม อันเป็นรากฐานของการป้องกันปัญหาการทุจริตและการใช้อำนาจโดยมิชอบในระบบราชการ

การบริหารภาครัฐเชิงจริยธรรม หมายถึง การบริหารภาครัฐด้วยหลักคุณค่าและบรรทัดฐานทางความประพฤติที่ใช้เป็นแนวทางในการตัดสินใจและการกระทำของบุคคล เป็นกรอบคุณค่าภายในที่ใช้กำกับการใช้อำนาจของเจ้าหน้าที่รัฐให้เป็นไปเพื่อประโยชน์สาธารณะ มิใช่ประโยชน์ส่วนบุคคลหรือกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง ซึ่งผู้ดำรงตำแหน่งภาครัฐ ต้องปฏิบัติหน้าที่ด้วยความซื่อสัตย์ สุจริต และรับผิดชอบต่อประชาชน (Rosenbloom, 1983) เป็นหลักจริยธรรมของผู้ดำรงตำแหน่งสาธารณะตั้งอยู่บนหลักความรับผิดชอบต่อสาธารณะ และความเป็นธรรม โดยผู้ใช้อำนาจรัฐต้องสามารถอธิบายเหตุผลของการตัดสินใจต่อสังคมได้ และต้องหลีกเลี่ยงการกระทำที่ก่อให้เกิดผลประโยชน์ทับซ้อนหรือการเลือกปฏิบัติ (Thompson, 1987) ซึ่งจริยธรรมของผู้ดำรงตำแหน่งภาครัฐเป็นหัวใจของการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี เนื่องจากเป็นกลไกที่ควบคุมพฤติกรรมจากภายใน ทำให้เจ้าหน้าที่รัฐตระหนักถึงบทบาทของตนในฐานะผู้รับใช้ประชาชนและใช้อำนาจด้วยความสุจริต เป็นธรรม และเคารพศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ (อเนก เหล่าธรรมทัศน์ และวลัยพร รัตนเศรษฐ, 2557)

สรุปได้ว่า การบริหารภาครัฐเชิงจริยธรรม เป็นกรอบแนวคิดเชิงคุณค่าที่ทำหน้าที่กำกับการใช้อำนาจของผู้บริหารและเจ้าหน้าที่รัฐจากภายใน โดยมุ่งให้การตัดสินใจและการปฏิบัติงานตั้งอยู่บนหลักคุณธรรม ความถูกต้อง ความเป็นธรรม ความโปร่งใส และความรับผิดชอบต่อสาธารณะ จริยธรรมจึงมิได้เป็นเพียงข้อกำหนดเชิงอุดมคติ หากแต่เป็นกลไกสำคัญในการป้องกันการทุจริตและการใช้อำนาจโดยมิชอบ เนื่องจากช่วยสร้างจิตสำนึกให้ผู้ดำรงตำแหน่งภาครัฐตระหนักถึงบทบาทของตนในฐานะผู้รับใช้ประชาชนใช้อำนาจเพื่อประโยชน์ส่วนรวม และเคารพศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของประชาชนทุกคน อันนำไปสู่การบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดีและความยั่งยืนของระบบราชการในระยะยาว

บริบทและปัญหาการทุจริตในภาครัฐ

การทุจริตในภาครัฐเป็นปัญหาสำคัญที่ส่งผลกระทบต่อความมั่นคงของระบบการบริหารราชการแผ่นดิน ประสิทธิภาพการให้บริการสาธารณะ ตลอดจนความเชื่อมั่นของประชาชนต่อรัฐ ปัญหาดังกล่าวมิได้เกิดขึ้นเฉพาะในระดับบุคคลเท่านั้น หากแต่มีความเชื่อมโยงกับโครงสร้างการใช้อำนาจ ระบบการบริหาร และวัฒนธรรมองค์กรของภาครัฐอย่างลึกซึ้ง การทำความเข้าใจลักษณะ ปัจจัย และข้อจำกัดของมาตรการที่ใช้ในการแก้ไขปัญหาก็เป็นพื้นฐานสำคัญในการกำหนดแนวทางป้องกันการทุจริตอย่างยั่งยืน ปัญหาการทุจริตในภาครัฐ สามารถมองได้ใน 3 บริบท คือ

1. ลักษณะและรูปแบบของการทุจริตในภาครัฐ การทุจริตในภาครัฐมักเกิดขึ้นในหลายระดับ ตั้งแต่ระดับนโยบายจนถึงระดับปฏิบัติการ และมีลักษณะเป็นเครือข่ายความสัมพันธ์ระหว่างเจ้าหน้าที่รัฐ นักการเมือง และภาคธุรกิจ ส่งผลให้การทุจริตไม่ใช่การกระทำเฉพาะบุคคล แต่เป็นกระบวนการที่มีการสมยอมร่วมกันของหลายฝ่าย ทำให้ยากต่อการตรวจสอบและเอาผิดในทางกฎหมาย (Rose-Ackerman, 1999) การทุจริตในภาครัฐมิได้จำกัดอยู่เพียงการรับสินบนรายบุคคล แต่ยังรวมถึงการทุจริตเชิงระบบ เช่น การใช้อำนาจดุลพินิจโดยขาดการตรวจสอบ การเอื้อประโยชน์แก่พวกพ้อง และการทุจริตในกระบวนการจัดซื้อจัดจ้าง ซึ่งมักแฝงตัวอยู่ในกระบวนการบริหารปกติของรัฐ ทำให้ตรวจสอบได้ยากและกลายเป็นปัญหาเชิงโครงสร้าง (Klitgaard, 1988) การทุจริตในภาครัฐสามารถพัฒนาไปสู่สภาพการทุจริตเชิงระบบ ซึ่งพฤติกรรมทุจริตถูกทำให้เป็นเรื่องปกติในบางบริบททางสถาบัน ส่งผลให้การบังคับใช้กฎหมายเพียงอย่างเดียวไม่สามารถแก้ไขปัญหาได้อย่างมีประสิทธิภาพ (Johnston, 2005) ในระบบราชการไทยอาจมีความเกี่ยวข้องกับโครงสร้างอำนาจ ระบบอุปถัมภ์ และวัฒนธรรมองค์กรที่ยอมรับการใช้อำนาจเพื่อผลประโยชน์เฉพาะกลุ่ม ทำให้การทุจริตฝังรากลึกและยากต่อการแก้ไขในเชิงกฎหมาย (โกวิทย์ พวงงาม, 2550)

2. ปัจจัยเชิงโครงสร้างและเชิงพฤติกรรมที่เอื้อต่อการทุจริต ปัจจัยเชิงโครงสร้างที่เอื้อต่อการทุจริต ได้แก่ การผูกขาดอำนาจ การใช้ดุลพินิจอย่างกว้างขวาง และขาดความรับผิดชอบหรือการตรวจสอบถ่วงดุล ซึ่งสะท้อนถึงปัจจัยเชิงโครงสร้าง เช่น ระบบรวมศูนย์อำนาจ กฎระเบียบที่ไม่โปร่งใส และกลไกกำกับติดตามที่อ่อนแอ อันเปิดโอกาสให้เจ้าหน้าที่รัฐใช้อำนาจโดยมิชอบได้โดยไม่ถูกตรวจพบ (Klitgaard, 1988) โครงสร้างสถาบันของรัฐที่ซับซ้อน ขาดความโปร่งใส และมีแรงจูงใจที่บิดเบือน จะเอื้อต่อการทุจริตในทุกระดับ (Rose-Ackerman, 1999) เมื่อปัจจัยเชิงโครงสร้างและเชิงพฤติกรรมผลานกันอย่างต่อเนื่อง การทุจริตจะพัฒนาไปสู่ลักษณะเชิงระบบ ซึ่งพฤติกรรมทุจริตถูกทำให้เป็น “บรรทัดฐาน” หรือ “วัฒนธรรมองค์กร” ส่งผลให้การทุจริตไม่ใช่เพียงการฝ่าฝืนกฎหมาย

รายบุคคล แต่เป็นพฤติกรรมที่ถูกถ่ายทอดและสืบทอดในสถาบันของรัฐ (Johnston, 2005) ดังนั้น จะเห็นได้ว่า โครงสร้างอำนาจ ระบบอุปถัมภ์ และวัฒนธรรมองค์กร เป็นปัจจัยสำคัญที่เอื้อต่อการทุจริต โดยเฉพาะเมื่อผนวกกับความอ่อนแอด้ำนจริยธรรมและจิตสำนึกสาธารณะของผู้ปฏิบัติงาน ทำให้การทุจริตถูกยอมรับและดำรงอยู่ได้อย่างยาวนาน (โกวิทย์ พวงงาม, 2550)

3. ข้อจำกัดของมาตรการปราบปราม ในบริบทที่การทุจริตพัฒนาไปสู่ลักษณะเชิงระบบ การบังคับใช้กฎหมายเพียงอย่างเดียวมักไม่เพียงพอ เนื่องจากสถาบันที่มีหน้าที่บังคับใช้กฎหมายเองอาจได้รับอิทธิพลจากโครงสร้างอำนาจหรือระบบอุปถัมภ์ ส่งผลให้กฎหมายไม่สามารถทำงานได้อย่างเป็นอิสระและมีประสิทธิผล (Johnston, 2005) ข้อจำกัดก็คือ กฎหมายมักทำงานในลักษณะการแก้ไขปัญหาภายหลัง เมื่อความเสียหายได้เกิดขึ้นแล้ว และการบังคับใช้กฎหมายอาจเผชิญกับอุปสรรคจากกระบวนการพิสูจน์ข้อเท็จจริง ความล่าช้า และการแทรกแซงจากอิทธิพลทางการเมืองหรือระบบอุปถัมภ์ (Rose-Ackerman, 1999) แม้กฎหมายและบทลงโทษจะมีความจำเป็น แต่หากรัฐยังคงมีการผูกขาดอำนาจ การใช้ดุลพินิจอย่างกว้างขวาง และขาดความรับผิดชอบ การบังคับใช้กฎหมายก็ไม่อาจยับยั้งการทุจริตได้อย่างแท้จริง เนื่องจากผู้กระทำผิดสามารถหลีกเลี่ยงการตรวจสอบหรือใช้ช่องว่างของระบบกฎหมายได้ (Klitgaard, 1988) ที่สำคัญ คือ การแทรกแซงทางการเมือง ความล่าช้าในกระบวนการยุติธรรม และวัฒนธรรมองค์กรที่เอื้อต่อระบบอุปถัมภ์ ทำให้กฎหมายไม่สามารถทำหน้าที่เป็นกลไกป้องปรามได้อย่างเต็มที่ (โกวิทย์ พวงงาม, 2550)

สรุปได้ว่า การทุจริตในภาครัฐเป็นปัญหาเชิงโครงสร้างและเชิงระบบที่มีความซับซ้อน โดยมีได้เกิดจากพฤติกรรมของปัจเจกบุคคลเท่านั้น หากแต่เชื่อมโยงกันในหลายระดับ ปัจจัยเชิงโครงสร้างและเชิงพฤติกรรมที่เอื้อต่อการใช้อำนาจโดยมิชอบ ตลอดจนข้อจำกัดของมาตรการปราบปรามเชิงกฎหมายที่มักทำงานในลักษณะแก้ไขภายหลังและเผชิญกับอุปสรรคจากโครงสร้างอำนาจ ระบบอุปถัมภ์ และวัฒนธรรมองค์กร เมื่อปัจจัยเหล่านี้ผสมผสานกันอย่างต่อเนื่อง การทุจริตจึงอาจถูกทำให้เป็นเรื่องปกติและฝังรากลึกในระบอบราชการ ส่งผลให้การแก้ไขปัญหาโดยอาศัยกฎหมายเพียงอย่างเดียวไม่สามารถนำไปสู่ผลลัพธ์ที่ยั่งยืนได้ ดังนั้น การป้องกันการทุจริตในภาครัฐจึงจำเป็นต้องพิจารณาอย่างรอบด้าน ทั้งในมิติของโครงสร้างการบริหาร พฤติกรรมของผู้ปฏิบัติงานและการเสริมสร้างกลไกเชิงคุณค่าและจริยธรรมควบคู่กับมาตรการทางกฎหมายอย่างเป็นระบบ

การบริหารภาครัฐเชิงจริยธรรมและกลไกป้องกันการทุจริต

การบริหารภาครัฐเชิงจริยธรรมสามารถทำหน้าที่เป็น กลไกเชิงป้องกัน ที่สำคัญในการลดโอกาสและเงื่อนไขของการทุจริต โดยมุ่งเน้นการกำกับพฤติกรรมของผู้บริหารและเจ้าหน้าที่รัฐจากภายใน ควบคู่กับการควบคุมจากภายนอก ผ่านกฎหมายและมาตรการตรวจสอบ จริยธรรมในบริบทนี้มิได้ทำหน้าที่เพียงเป็นกรอบอุดมคติ หากแต่เป็นเครื่องมือเชิงคุณค่าที่ช่วยสร้างวัฒนธรรมองค์กร ระบบการบริหาร และพฤติกรรมการตัดสินใจที่ไม่เอื้อต่อการใช้อำนาจโดยมิชอบ ซึ่งสามารถอธิบายได้ใน 4 ประเด็นสำคัญ ดังนี้

1. การสร้างค่านิยมและวัฒนธรรมองค์กรที่ไม่ยอมรับการทุจริต วัฒนธรรมองค์กรเป็นชุดของค่านิยม ความเชื่อ และบรรทัดฐานที่กำหนดพฤติกรรมของสมาชิกในองค์กร เมื่อองค์กรปลูกฝังค่านิยมด้านความซื่อสัตย์สุจริตและความรับผิดชอบอย่างต่อเนื่อง พฤติกรรมที่ขัดต่อจริยธรรมจะถูกมองว่า เป็นสิ่งที่ไม่เหมาะสมและไม่เป็นที่ยอมรับ (Schein, 2010) เมื่อจริยธรรมกลายเป็นค่านิยมร่วม พฤติกรรมที่ขัดต่อความซื่อสัตย์และความเป็นธรรมจะถูกควบคุมจากแรงกดดันทางศีลธรรมขององค์กรเอง ซึ่งทำหน้าที่เป็นกลไกป้องกันการทุจริตเชิงป้องกันมากกว่าการลงโทษภายหลัง (Thompson, 1987) วัฒนธรรมความซื่อสัตย์ ในภาครัฐจึงเป็นหัวใจของการป้องกันการทุจริตอย่างยั่งยืน โดยเน้นการปลูกฝังค่านิยมด้านจริยธรรม ความโปร่งใส และความรับผิดชอบต่อเป็นส่วนหนึ่งของการทำงานประจำวัน มากกว่าการพึ่งพามาตรการทางกฎหมายเพียงอย่างเดียว (Organization for Economic Co-operation and Development, 2009) ดังนั้น วัฒนธรรมองค์กรที่ยึดมั่นในคุณธรรมและจริยธรรมจึงสามารถควบคุมพฤติกรรมของเจ้าหน้าที่รัฐจากภายใน ทำให้การใช้อำนาจโดยมิชอบไม่ถูกยอมรับในเชิงสังคมองค์กร และเป็นฐานสำคัญของการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี (อเนก เหล่าธรรมทัศน์ และวลัยพร รัตนเศรษฐ, 2557)

2. ความเป็นผู้นำเชิงจริยธรรมของผู้บริหารภาครัฐ ที่แสดงพฤติกรรมด้านความซื่อสัตย์ ความยุติธรรม และความรับผิดชอบต่อสม่าเสมอ ทั้งผ่านการตัดสินใจและการเป็นแบบอย่าง เมื่อผู้นำปฏิบัติตนอย่างมีจริยธรรม จะส่งผลโดยตรงต่อทัศนคติและพฤติกรรมของผู้ใต้บังคับบัญชา สามารถลดการยอมรับพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมหรือการทุจริตภายในองค์กร (Brown et al., 2005) ความเป็นผู้นำเชิงจริยธรรมในภาครัฐเป็นหัวใจของการป้องกันการใช้อำนาจโดยมิชอบ เนื่องจากผู้บริหรเป็นผู้นำกำหนดบรรทัดฐานทางศีลธรรมขององค์กร หากผู้นำแสดงความรับผิดชอบต่อสม่าเสมอ และสามารถอธิบายเหตุผลของการตัดสินใจต่อสาธารณชนได้ (Thompson, 1987) โดยผู้นำที่ยึดมั่นในคุณค่าทางศีลธรรมจะสามารถยกระดับมาตรฐานจริยธรรมขององค์กรและผู้ตามได้

ในบริบทภาครัฐ ผู้นำเชิงจริยธรรมจึงมีบทบาทสำคัญในการป้องกันไม่ให้เกิดการใช้อำนาจเบี่ยงเบนไปสู่การทุจริต (Burns, 1978)

3. ระบบความรับผิดชอบและความโปร่งใสในการตัดสินใจ ถือเป็นหัวใจของการบริหารภาครัฐในระบอบประชาธิปไตย ซึ่งเกี่ยวเนื่องกับการใช้อำนาจของเจ้าหน้าที่รัฐสามารถอธิบาย ตรวจสอบ และตอบคำถามต่อสาธารณะได้ (Rosenbloom, 2015) ซึ่งการบริหารภาครัฐที่มีความโปร่งใสและตรวจสอบได้ สามารถควบคุมการใช้อำนาจจากภายใน ทำให้เจ้าหน้าที่รัฐต้องตระหนักถึงความรับผิดชอบต่อประชาชน และลดโอกาสของการใช้อำนาจโดยมิชอบ (อเนก เหล่าธรรมทัศน์ และวลัยพร รัตนเศรษฐ์, 2557) ถือเป็นกระบวนการที่ผู้ใช้อำนาจต้องชี้แจงเหตุผลของการตัดสินใจต่อสาธารณะและต้องยอมรับผลของการกระทำของตน การมีระบบความรับผิดชอบที่ชัดเจนจะช่วยจำกัดอำนาจดุลพินิจและลดโอกาสของการทุจริต (Bovens, 2007)

4. การมีส่วนร่วมและการตรวจสอบจากภาคประชาชน เป็นการเสริมสร้างความไว้วางใจและความรับผิดชอบในระบบการบริหารภาครัฐ เมื่อประชาชนมีบทบาทในการติดตามและตรวจสอบ การใช้อำนาจของรัฐจะถูกจำกัดให้อยู่ภายใต้กรอบความโปร่งใสและความชอบธรรม (Putnam, 1993) ซึ่งการเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้าถึงข้อมูลและมีส่วนร่วมในการตรวจสอบการดำเนินงานของรัฐ เป็นกลไกสำคัญในการลดช่องว่างของการทุจริต (Rose-Ackerman, 1999) ดังนั้น การมีส่วนร่วมของประชาชนและการตรวจสอบจากภาคประชาสังคมเป็นองค์ประกอบสำคัญของธรรมาภิบาล เนื่องจากช่วยเพิ่มความโปร่งใส ความรับผิดชอบ และความชอบธรรมของภาครัฐ ซึ่งเป็นเงื่อนไขสำคัญในการป้องกันการทุจริตอย่างยั่งยืน (World Bank, 1994)

สรุปวิเคราะห์ จริยธรรมทำหน้าที่เป็นกลไกเชิงป้องกันการทุจริตที่สำคัญ โดยกำกับการใช้อำนาจรัฐจากภายในควบคู่กับการควบคุมจากภายนอก กล่าวคือ จริยธรรมเป็นบรรทัดฐานที่ทำให้การใช้อำนาจโดยมิชอบไม่เป็นที่ยอมรับทั้งในระดับบุคคลและระดับองค์กร ผ่านการปลูกฝังค่านิยมและวัฒนธรรมองค์กรที่ยึดมั่นในความซื่อสัตย์ ความรับผิดชอบ และความโปร่งใส เสริมด้วยความเป็นผู้นำเชิงจริยธรรมที่ทำหน้าที่เป็นแบบอย่างและกำหนดบรรทัดฐานทางศีลธรรมขององค์กร ตลอดจนระบบความรับผิดชอบและความโปร่งใสที่ทำให้การตัดสินใจสามารถตรวจสอบและอธิบายต่อสาธารณะได้ จริยธรรมจึงเป็นเครื่องมือเชิงโครงสร้างที่สำคัญที่สามารถลดโอกาสของการทุจริตตั้งแต่ต้นทาง และเสริมสร้างความยั่งยืนของการบริหารภาครัฐ

กลไกการขับเคลื่อนการบริหารภาครัฐเชิงจริยธรรมอย่างยั่งยืน

การบริหารภาครัฐเชิงจริยธรรมจะสามารถดำรงอยู่อย่างยั่งยืนได้ จำเป็นต้องอาศัยกลไกการขับเคลื่อนที่เป็นระบบ ครอบคลุมทั้งในมิติของกฎเกณฑ์ บุคลากร กระบวนการบริหาร และกรอบกำกับเชิงสถาบัน กลไกเหล่านี้ทำหน้าที่เสริมสร้างจริยธรรมให้ฝังอยู่ในโครงสร้างและการปฏิบัติงานของภาครัฐ มิใช่เป็นเพียงแนวคิดเชิงนามธรรม โดยสามารถอธิบายได้ใน 4 ประเด็นสำคัญ ดังนี้

1. การกำหนดจรรยาบรรณและมาตรฐานจริยธรรมของเจ้าหน้าที่รัฐ จรรยาบรรณของเจ้าหน้าที่รัฐ เป็นกรอบบรรทัดฐานที่ช่วยกำหนดพฤติกรรมที่พึงประสงค์ในการใช้อำนาจสาธารณะ โดยช่วยลดความคลุมเครือในการตัดสินใจ และเสริมสร้างความรับผิดชอบต่อสาธารณะ ทั้งนี้ ประสิทธิภาพของจรรยาบรรณขึ้นอยู่กับความบังคับใช้อย่างจริงจัง และความเป็นแบบอย่างของผู้บริหารระดับสูง (Rosenbloom, 2015) เมื่อจรรยาบรรณได้รับการยอมรับเป็นบรรทัดฐานร่วม จะเกิดการควบคุมพฤติกรรมของเจ้าหน้าที่รัฐทั้งในเชิงป้องกันและเชิงควบคุม และลดความเสี่ยงของการใช้อำนาจโดยมิชอบ (Thompson, 1987) จรรยาบรรณของเจ้าหน้าที่รัฐจึงเป็นฐานสำคัญของการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี เนื่องจากช่วยควบคุมพฤติกรรมจากภายใน และทำให้การใช้อำนาจที่ขัดต่อคุณธรรมไม่เป็นที่ยอมรับในสังคมองค์กร (อเนก เหล่าธรรมทัศน์ และวัลย์พร รัตนเศรษฐ์, 2557)

2. การพัฒนาบุคลากรด้านคุณธรรม จริยธรรม และจิตสำนึกสาธารณะถือเป็นการขับเคลื่อนจริยธรรมในภาครัฐของผู้ดำรงตำแหน่งภาครัฐ จำเป็นต้องอาศัยการเรียนรู้ การปลูกฝัง และการพัฒนาจิตสำนึกทางศีลธรรมอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้เจ้าหน้าที่รัฐตระหนักถึงความรับผิดชอบต่อสาธารณะและผลกระทบของการตัดสินใจต่อประชาชนและสังคม (Thompson, 1987) ดังนั้น การพัฒนาบุคลากรภาครัฐจึงควรมุ่งเสริมสร้างทั้งสมรรถนะในการทำงานและจริยธรรมในการใช้อำนาจสาธารณะควบคู่กัน เนื่องจากประสิทธิภาพที่ปราศจากจริยธรรมอาจนำไปสู่การใช้อำนาจโดยมิชอบและบ่อนทำลายความเชื่อมั่นของประชาชน (Rosenbloom, 2015)

3. การบูรณาการจริยธรรมเข้ากับระบบบริหารงาน การบริหารภาครัฐที่มีประสิทธิผลต้องบูรณาการคุณค่าทางจริยธรรมเข้ากับกระบวนการบริหาร การเมืองและกฎหมายอย่างเป็นระบบ หากจริยธรรมถูกแยกออกจากกระบวนการบริหารหลัก การใช้อำนาจย่อมเสี่ยงต่อการเบี่ยงเบนและขาดความชอบธรรม (Rosenbloom, 2015) เมื่อจริยธรรมถูกผนวกเข้าไปในกระบวนการตัดสินใจเชิงนโยบายและการปฏิบัติงานประจำ จะสามารถมองเห็นจริยธรรมได้อย่างเป็นรูปธรรมขึ้น (Thompson, 1987) การบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดีจึงจำเป็นต้องผสมผสานคุณธรรมและจริยธรรมเข้ากับระบบบริหารราชการ

อย่างเป็นรูปธรรม หากจริยธรรมไม่ถูกฝังอยู่ในกระบวนการทำงานจริง ย่อมไม่สามารถควบคุมการใช้อำนาจจากภายในได้อย่างมีประสิทธิภาพ (อเนก เหล่าธรรมทัศน์ และวลัยพรรัตน์เศรษฐ, 2557)

4. การใช้หลักธรรมาภิบาลเป็นกรอบกำกับการบริหาร ธรรมาภิบาลเป็นกรอบการบริหารที่เน้นความโปร่งใส ความรับผิดชอบ การมีส่วนร่วม และหลักนิติธรรม ซึ่งเป็นเงื่อนไขสำคัญในการป้องกันการใช้อำนาจโดยมิชอบและการทุจริต โดยธรรมาภิบาลทำหน้าที่เป็นกลไกเชิงสถาบันที่สนับสนุนการปฏิบัติตามจริยธรรมของภาครัฐ (United Nations Development Programme, 1997) หลักธรรมาภิบาลถือเป็นกรอบกำกับการใช้อำนาจรัฐ ที่เป็นเครื่องมือในการตรวจสอบถ่วงดุลจากทั้งภายในและภายนอกองค์กรรัฐ ซึ่งจะช่วยลดช่องว่างของการทุจริต และเสริมสร้างความเชื่อมั่นของประชาชนต่อการบริหารราชการแผ่นดิน (World Bank, 1994) หลักธรรมาภิบาลเป็นกรอบแนวคิดสำคัญในการกำกับการบริหารภาครัฐให้เป็นไปอย่างโปร่งใส รับผิดชอบ มีส่วนร่วม โดยเปิดโอกาสให้เกิดการตรวจสอบถ่วงดุลจากทั้งภายในและภายนอกองค์กรรัฐ เมื่อจริยธรรมและธรรมาภิบาลทำงานร่วมกันอย่างเป็นระบบ ย่อมลดช่องว่างของการทุจริต และเสริมสร้างความยั่งยืนของการบริหารราชการแผ่นดินในระยะยาว

สรุปได้ว่า กลไกการขับเคลื่อนการบริหารภาครัฐเชิงจริยธรรมอย่างยั่งยืนจำเป็นต้องดำเนินการอย่างเป็นระบบและรอบด้าน โดยครอบคลุมทั้งการกำหนดจรรยาบรรณและมาตรฐานจริยธรรม การพัฒนาบุคลากรด้านคุณธรรมและจิตสำนึกสาธารณะ การบูรณาการจริยธรรมเข้ากับระบบบริหารงาน และการใช้หลักธรรมาภิบาลเป็นกรอบกำกับการใช้อำนาจรัฐ เมื่อกลไกเหล่านี้ถูกนำมาใช้ร่วมกันอย่างจริงจังและต่อเนื่อง จะช่วยฝังรากจริยธรรมให้เป็นส่วนหนึ่งของโครงสร้างและการปฏิบัติงานของภาครัฐ ลดการใช้อำนาจโดยมิชอบ เสริมสร้างความโปร่งใส ความรับผิดชอบและความเชื่อมั่นของประชาชน อันนำไปสู่การป้องกันการทุจริตและการบริหารราชการแผ่นดินอย่างยั่งยืนในระยะยาว

การบูรณาการจริยธรรมสู่การบริหารภาครัฐไทย

การบูรณาการจริยธรรมสู่การบริหารภาครัฐไทยจำเป็นต้องมองเป็น “กระบวนการเชิงระบบ” ที่เชื่อมโยงตั้งแต่ระดับนโยบายลงสู่ระดับองค์กรและระดับบุคคล เพื่อให้จริยธรรมมิได้เป็นเพียงคำประกาศเชิงอุดมคติ หากแต่แปลงเป็นแนวปฏิบัติที่กำกับการใช้อำนาจรัฐได้จริง ทั้งนี้ การวิเคราะห์สามารถจำแนกเป็น 3 ระดับสำคัญ พร้อมเงื่อนไขความสำเร็จและอุปสรรคที่ต้องคำนึงถึง ดังนี้

1. ระดับนโยบาย การส่งเสริมจริยธรรมภาครัฐในระดับนโยบายต้องอาศัยกรอบนโยบายด้านความซื่อสัตย์ ที่ครอบคลุมการกำหนดมาตรฐานจริยธรรม การจัดการผลประโยชน์ทับซ้อน การเปิดเผยข้อมูล และกลไกกำกับติดตามที่เป็นอิสระ ทั้งนี้ ความต่อเนื่องของนโยบายและการสนับสนุนทางการเมืองเป็นเงื่อนไขสำคัญของความสำเร็จ ขณะที่ความไม่ชัดเจนของกฎระเบียบและแรงต้านจากกลุ่มผลประโยชน์เป็นอุปสรรคสำคัญ (Organization for Economic Co-operation and Development, 2009) นโยบายต่อต้านการทุจริตที่มีประสิทธิผลต้องผสมผสานมาตรการเชิงป้องกันและเชิงกำกับเข้าด้วยกัน โดยเฉพาะการออกแบบกติกาที่ลดแรงจูงใจในการทุจริต เพิ่มความโปร่งใส และเสริมความเป็นอิสระของกลไกกำกับ อย่างไรก็ตาม ความไม่ต่อเนื่องทางการเมืองและอิทธิพลของกลุ่มผลประโยชน์มักเป็นอุปสรรคต่อการบังคับใช้นโยบายอย่างแท้จริง (Rose-Ackerman, 1999)

2. ระดับองค์กร ในระดับองค์กรจริยธรรมเป็นบรรทัดฐานที่กำหนดพฤติกรรมของสมาชิก หากองค์กรสามารถปลูกฝังค่านิยมด้านความซื่อสัตย์และความรับผิดชอบ ให้เป็นส่วนหนึ่งของการทำงานประจำวัน พฤติกรรมที่ไม่โปร่งใสจะถูกมองว่าไม่เหมาะสมและไม่เป็นที่ยอมรับ ซึ่งทำให้จริยธรรมทำงานในระดับโครงสร้าง (Schein, 2010) อุปสรรคสำคัญของการขับเคลื่อนจริยธรรมในระดับองค์กรภาครัฐไทย คือ วัฒนธรรมองค์กรที่ยอมรับระบบอุปถัมภ์และการปกป้องพวกพ้อง ทำให้จริยธรรมถูกมองเป็นเรื่องเอกสารหรือพิธีกรรม มากกว่าหลักปฏิบัติที่กำกับพฤติกรรมจริง (โกวิทย์ พวงงาม, 2550) ดังนั้น จริยธรรมในองค์กรจะมีประสิทธิผลก็ต่อเมื่อถูกผนวกเข้ากับระบบการบริหารทรัพยากรมนุษย์ เช่น การประเมินผล การให้รางวัล และการลงโทษทางวินัย โดยมีผู้นำทำหน้าที่เป็นแบบอย่าง หากจริยธรรมไม่เชื่อมโยงกับระบบแรงจูงใจ ย่อมถูกมองเป็นเพียงภาระเชิงเอกสาร (Brown et al., 2005)

3. ระดับบุคคล ในระดับบุคคลจริยธรรมของบุคคลในองค์กรไม่ได้ขึ้นอยู่กับคุณธรรมส่วนตัวเพียงอย่างเดียว แต่ขึ้นอยู่กับสภาพแวดล้อมทางสังคมในที่ทำงาน ระบบแรงจูงใจ และบรรทัดฐานที่องค์กรส่งสัญญาณออกมา หากองค์กรให้รางวัลเฉพาะผลงานเชิงปริมาณ โดยละเลยคุณค่าทางจริยธรรม บุคคลย่อมเผชิญแรงกดดันให้ยอมรับพฤติกรรมที่ไม่ถูกต้อง (Treviño, 1986) จริยธรรมของบุคคลเกิดจากการพัฒนาทางศีลธรรม ซึ่งสามารถเสริมสร้างได้ผ่านการเรียนรู้ การฝึกอบรม และการเผชิญสถานการณ์ทางจริยธรรมอย่างเป็นระบบ (Rest, 1986) การพัฒนาจิตสำนึกสาธารณะของเจ้าหน้าที่รัฐจึงเป็นหัวใจของการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี ส่งเสริมบุคลากรให้ตระหนักว่าตนเป็นผู้รับใช้ประชาชน มิใช่ผู้ใช้อำนาจเพื่อประโยชน์ส่วนตน (อเนก เหล่าธรรมทัศน์ และวัลย์พร รัตนเศรษฐ์, 2557)

สรุปได้ว่า การบูรณาการจริยธรรมสู่การบริหารภาครัฐไทยต้องดำเนินการอย่างเป็นระบบและครบวงจรในทั้งสามระดับ ได้แก่ ระดับนโยบาย ระดับองค์กร และระดับบุคคล โดยระดับนโยบายต้องมีกรอบความซื่อสัตย์ที่ชัดเจน ต่อเนื่อง และมีกลไกกำกับอิสระ ระดับองค์กรต้องฝังจริยธรรมไว้ในวัฒนธรรม โครงสร้าง และระบบแรงจูงใจ ขณะที่ระดับบุคคลต้องมุ่งพัฒนาจิตสำนึกสาธารณะและความสามารถในการตัดสินใจเชิงจริยธรรม ทั้งนี้ ความสำเร็จของการบูรณาการขึ้นอยู่กับความมุ่งมั่นทางการเมือง ภาวะผู้นำเชิงจริยธรรม ระบบบริหารที่โปร่งใส และสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อความถูกต้อง

องค์ความรู้ใหม่

เพื่อให้เห็นภาพรวมของแนวคิด การบริหารภาครัฐเชิงจริยธรรมในฐานะกลไกป้องกันการทุจริตอย่างยั่งยืน อย่างเป็นระบบ จึงได้สังเคราะห์องค์ความรู้จากกรอบแนวคิดทางรัฐประศาสนศาสตร์และธรรมาภิบาลมานำเสนอในรูปแบบแผนภาพ โดยภาพดังกล่าวทำหน้าที่อธิบายความเชื่อมโยงระหว่างระดับนโยบาย ระดับองค์กร และระดับบุคคล ตลอดจนกลไกเชิงจริยธรรมที่กำกับการใช้อำนาจรัฐ เพื่อให้เข้าใจโครงสร้าง แนวทางและกระบวนการขับเคลื่อนจริยธรรมภาครัฐได้อย่างชัดเจนและเป็นรูปธรรม ดังต่อไปนี้

ภาพที่ 1 หลักการบริหารภาครัฐเชิงจริยธรรมและกลไกป้องกันการทุจริต

จากภาพที่ 1 แสดงให้เห็นว่า การบริหารภาครัฐเชิงจริยธรรมเป็นกระบวนการเชิงระบบที่บูรณาการจริยธรรมเข้ากับการบริหารราชการในทุกระดับ ตั้งแต่ระดับนโยบายระดับองค์กร และระดับบุคคล เพื่อกำกับการใช้อำนาจรัฐให้เป็นไปเพื่อประโยชน์สาธารณะ โดยจริยธรรมทำหน้าที่เป็นกลไกเชิงป้องกันการทุจริต ผ่านการสร้างค่านิยมไม่ยอมรับการทุจริต การเสริมสร้างความโปร่งใส ความรับผิดชอบ และการมีส่วนร่วมของประชาชน ซึ่งช่วยลดโอกาสและเงื่อนไขของการใช้อำนาจโดยมิชอบ แตกต่างจากมาตรการเชิงกฎหมายที่มุ่งแก้ไขภายหลัง เมื่อจริยธรรมถูกฝังอยู่ในโครงสร้าง ระบบ และพฤติกรรมของผู้บริหารและเจ้าหน้าที่รัฐอย่างครบถ้วน จะนำไปสู่การบริหารราชการแผ่นดินที่โปร่งใส มีความชอบธรรม และยั่งยืน

สรุป

การทุจริตและการใช้อำนาจโดยมิชอบในภาครัฐเป็นปัญหาเชิงโครงสร้างที่ไม่อาจแก้ไขได้อย่างยั่งยืนด้วยมาตรการเชิงกฎหมายเพียงอย่างเดียว เนื่องจากมีความเชื่อมโยงกับระบบการบริหาร โครงสร้างอำนาจ และวัฒนธรรมองค์กรของรัฐอย่างลึกซึ้ง การบริหารภาครัฐเชิงจริยธรรมจึงมีบทบาทสำคัญในฐานะกลไกเชิงป้องกันที่กำกับการใช้อำนาจจากภายใน ผ่านการปลูกฝังค่านิยมความซื่อสัตย์ ความรับผิดชอบ และจิตสำนึกสาธารณะให้ฝังอยู่ในโครงสร้าง ระบบ และพฤติกรรมของผู้บริหารและเจ้าหน้าที่รัฐ การขับเคลื่อนจริยธรรมให้เกิดผลอย่างเป็นรูปธรรมจำเป็นต้องบูรณาการอย่างครบวงจรในทุกระดับ ตั้งแต่ระดับนโยบายที่มีกรอบจริยธรรมชัดเจนและต่อเนื่อง ระดับองค์กรที่ฝังจริยธรรมไว้ในวัฒนธรรมและระบบบริหารงาน ไปจนถึงระดับบุคคลที่มุ่งพัฒนาความสามารถในการตัดสินใจเชิงจริยธรรมและความกล้ายืนหยัดในความถูกต้อง เมื่อจริยธรรมและธรรมาภิบาลทำงานร่วมกันอย่างเป็นระบบ ย่อมช่วยลดช่องว่างของการทุจริต เสริมสร้างความโปร่งใส ความรับผิดชอบ และความชอบธรรมของการใช้อำนาจรัฐ อันนำไปสู่การบริหารราชการแผ่นดินที่มีประสิทธิภาพ เป็นธรรม และยั่งยืนในระยะยาว

เอกสารอ้างอิง

- โกวิทย์ พวงงาม. (2550). *การปกครองท้องถิ่นไทย: หลักการและมติใหม่ในอนาคต* (พิมพ์ครั้งที่ 6). กรุงเทพฯ: วิญญูชน.
- สำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ. (2568). *ป.ป.ช. เผยบทวิเคราะห์ CPI 2567*. สืบค้น 12 ธันวาคม 2568, จาก <https://url.in.th/eTiqX>

- อเนก เหล่าธรรมทัศน์ และวัลย์พร รัตนเศรษฐ. (2557). *รัฐประศาสนศาสตร์พลเมือง*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต.
- Bovens, M. (2007). Analysing and assessing accountability: A conceptual framework. *European Law Journal*, 13(4), 447–468.
- Brown, M. E. et al. (2005). Ethical leadership: A social learning perspective for construct development and testing. *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, 97(2), 117–134.
- Burns, J. M. (1978). *Leadership*. New York: Harper and Row.
- Johnston, M. (2005). *Syndromes of corruption: Wealth, power, and democracy*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Klitgaard, R. (1988). *Controlling corruption*. Berkeley, CA: University of California Press.
- Organization for Economic Co-operation and Development. (2009). *Towards a sound integrity framework: Instruments, processes, structures and conditions for implementation*. Paris: OECD Publishing.
- Putnam, R. D. (1993). *Making democracy work: Civic traditions in modern Italy*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Rest, J. R. (1986). *Moral development: Advances in research and theory*. New York: Praeger.
- Rose-Ackerman, S. (1999). *Corruption and government: Causes, consequences, and reform*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Rosenbloom, D. H. (1983). Public administrative theory and the separation of powers. *Public Administration Review*, 43(3), 219–227.
- _____. (2015). *Public administration: Understanding management, politics, and law in the public sector* (8th ed.). New York: McGraw-Hill Education.
- Schein, E. H. (2010). *Organizational culture and leadership* (4th ed.). San Francisco, CA: Jossey-Bass.
- Thompson, D. F. (1987). *Political ethics and public office*. Cambridge, MA: Harvard University Press.

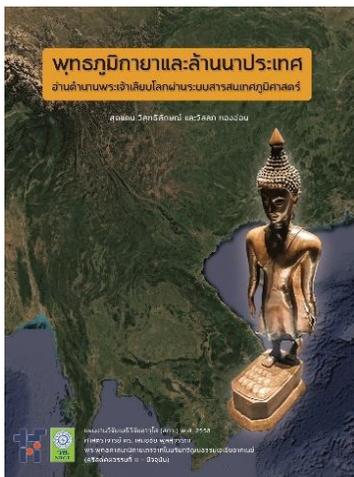

- Treviño, L. K. (1986). Ethical decision making in organizations: A person–situation interactionist model. *Academy of Management Review*, 11(3), 601–617.
- United Nations Development Programme. (1997). *Governance for sustainable human development*. New York: UNDP.
- World Bank. (1994). *Governance: The World Bank’s experience*. Washington, DC: World Bank.

**พุทธภูมิกายาและล้านนาประเทศ: อ่านตำนานพระเจ้าเลียบโลก
ผ่านระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์***
BUDDHA'S GEO-BODY AND LANNA LAND: READING TAMNAN PHRA CHAO
LIAB LOKE (THE LEGEND OF THE BUDDHA'S TRAVELS AROUND
THE WORLD) THROUGH GEOGRAPHIC INFORMATION SYSTEM (GIS)

พระครูสุตคุณาลงกรณ์ (ชาญณรงค์ กตคุโณ), พระมหาประทีป อภิวฑฒโน
Phrakhrusutakunalongkorn (Channarong Katakuno), Phramaha Prateep Abhivaddhano
คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
Faculty of Buddhist Studies, Mahachulalongkornrajavidyalaya University
Corresponding Author E-mail: channarong252518@gmail.com

ชื่อหนังสือ : พุทธภูมิกายาและล้านนาประเทศ:
อ่านตำนานพระเจ้าเลียบโลก ผ่านระบบ
สารสนเทศภูมิศาสตร์
ISBN: 978-616-417-183-1
ผู้เขียน : สุดแดน วิสุทธิลักษณ์ และวัลลภ ทองอ่อน
สำนักพิมพ์ : แผนงานวิจัยเมธีอาวูโส (สกว.)
ปีที่พิมพ์ : พ.ศ. 2564/จำนวนหน้า: 214

บทคัดย่อ

หนังสือ พุทธภูมิกายาและล้านนาประเทศ: อ่านตำนานพระเจ้าเลียบโลกผ่านระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์ของสุดแดน วิสุทธิลักษณ์ และวัลลภ ทองอ่อน (2564) นำเสนอมิติใหม่ในการศึกษาตำนานพระเจ้าเลียบโลก อันเป็นวรรณกรรมพุทธศาสนาที่แพร่หลายในล้านนา สิบสองปันนา เชียงตุง และบางส่วนของประเทศลาว จุดเด่นของหนังสือ คือ การไม่เพียงปริวรรตและวิเคราะห์เชิงวรรณกรรม แต่ยังบูรณาการระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์ (GIS) และการสำรวจภาคสนาม เพื่อทำความเข้าใจเครือข่ายพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์

*Received September 16, 2025; Revised October 22, 2025; Accepted October 24, 2025

ในตำนานที่สัมพันธ์กับภูมิศาสตร์จริงของเอเชียอาคเนย์ โดยมีล้านนาเป็นศูนย์กลางของพุทธศาสนาเถรวาทในภูมิภาค หนังสือวิชาการเล่มนี้จึงชี้ให้เห็นกระบวนการสร้างความหมายของพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ผ่านการประดิษฐ์นรอยพระพุทธรูป พระเกศาธาตุ และพระบรมสารีริกธาตุ ซึ่งสะท้อนโครงสร้างการรับรู้ระหว่างศูนย์กลางกับชายขอบ กล่าวได้ว่าหนังสือเล่มนี้ถือเป็นผลงานที่มีคุณูปการต่อการศึกษาวัฒนธรรมพุทธศาสนา เนื่องจากเปิดพื้นที่ให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างตำนานกับภูมิศาสตร์การเมือง วัฒนธรรม และศาสนาในเอเชียอาคเนย์ ผ่านมุมมองใหม่ที่ผสานศาสตร์สมัยใหม่กับการศึกษาท้องถิ่นได้อย่างมีพลัง อย่างไรก็ตาม ผู้วิจารณ์เห็นว่า ประเด็นการตีความรอยพระบาทว่าเป็นสัญลักษณ์ของดินแดนชนบทหรือพื้นที่ชายแดน และการใช้แนวคิด “พุทธภูมิกายา” ยังเป็นข้อถกเถียงที่ควรได้รับการพิจารณาเพิ่มเติมจากกรอบคิดสาขาอื่น เพื่อให้เข้าใจทั้งมิติทางประวัติศาสตร์และมิติทางสังคมวัฒนธรรมของผู้คนท้องถิ่นได้รอบด้านยิ่งขึ้น

คำสำคัญ: ตำนานพระเจ้าเลียบโลก; พุทธภูมิกายา; ล้านนาประเทศ; ระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์

Abstract

The book *Buddha-bhumikaya and Lanna Land: Reading Tamnan Phra Chao Liab Loke (The Legend of The Buddha's Travels Around the World) through Geographic Information System (GIS)* written by Suddan Wisutthilak and Wallop Thong-on (2021) offers a new dimension in the study of the legend of Phra Chao Liab Lok, a Buddhist literary work prevalent in Lanna, Sipsongpanna, Kengtung, and parts of Laos. The book's highlight is not only its literary interpretation and analysis, but also its integration of geographic information systems (GIS) and field surveys to understand the network of sacred spaces in the legend in relation to the real geography of Southeast Asia, with Lanna as the center of Theravada Buddhism in the region. This academic book thus illuminates the process of meaning-making of sacred spaces through the enshrining of the Buddha's footprints, hair relics, and sacred relics, reflecting the structure of perception between the center and the periphery. It can be said that this book is a contribution to the study of Buddhist literature because it opens up a space to examine the relationship between legend and political geography, culture, and religion in Southeast Asia through a new perspective that powerfully integrates modern science

and local studies. However, critics have criticized the interpretation of the footprints as symbols of rural or border lands, and the use of the concept The concept of “Buddha-bhumikaya” remains a controversial issue that deserves further consideration from other conceptual frameworks to gain a more comprehensive understanding of both the historical and socio-cultural dimensions of the local people.

Keywords: Tamnan Phra Chao Liab Loke; Buddha’s Geo-Body; Lanna Land; Geographic information System (GIS)

บทนำ

ตำนานพระเจ้าเลียบโลก เป็นวรรณกรรมทางศาสนา หรือวรรณคดีศาสนา เนื่องจากมีการกล่าวถึงการเสด็จมาโปรดสัตว์และเผยแผ่พระศาสนาของพระพุทธเจ้าในบริเวณเอเชียอาคเนย์ ดังที่ประสิทธิ์ ศรีสมุทร (2546) อธิบายความหมายของวรรณคดีศาสนาว่าเป็นงานเขียนที่อาศัยเนื้อหาสาระหรือหลักธรรมของศาสนา ตลอดจนเรื่องราวของบุคคลต่าง ๆ ในศาสนา การศึกษาเกี่ยวกับวรรณกรรม ได้แก่ พระศาสนา สาวก และผู้เกี่ยวข้องมาเป็นแก่นเรื่องหรือโครงเรื่อง รวมทั้งเรื่องราวที่ผูกขึ้นใหม่ให้เป็นอย่างเรื่องในศาสนา เรื่องราวต่าง ๆ ที่แต่งขึ้นใหม่ดังกล่าวแล้วนี้ ปรากฏเป็นหลายรูปแบบ มีทั้งที่เป็นคัมภีร์ทางศาสนา มีทั้งที่ปรากฏในรูปของชีวประวัติ ตำนาน นิทาน รวมถึงในรูปแบบของนิยาย

ตำนานพระเจ้าเลียบโลกไม่ได้กล่าวถึงเพียงการเสด็จมาโปรดสัตว์และเผยแผ่ศาสนาของพระพุทธเจ้าในบริเวณดินแดนเอเชียอาคเนย์เท่านั้น แต่ยังมีกล่าวถึงการประทานพระเกศา ทำนายสถานที่ประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุ การประทับรอยพระพุทธบาท หรือมีพุทธทำนายต่อผู้คนและสถานที่เหล่านั้นด้วย ด้วยเหตุนี้จึงได้รับความนิยอย่างกว้างขวางทั้งในพื้นที่ทางภาคเหนือของประเทศไทย บริเวณมณฑลยูนนาน สาธารณรัฐประชาชนจีน บริเวณเมืองเชียงตุงในสาธารณรัฐสหภาพเมียนมา ตลอดจนในเขตเมืองพงสาลีของสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าตำนานพระเจ้าเลียบโลกเป็นวรรณกรรมที่ได้รับความสนใจในการศึกษามาเป็นระยะเวลาานาน ซึ่งส่วนใหญ่มุ่งให้ความสนใจศึกษาอยู่ 3 ประเด็น คือ การศึกษาในแง่ของงานวรรณกรรมที่มุ่งปริวรรต วิเคราะห์สาระเนื้อ อักขรวิธี ภาษา และการประพันธ์ อีกประเด็นหนึ่ง คือ ศึกษาความหมายของตำนานที่เชื่อมโยงกับบริบททางสังคม วัฒนธรรม การเมืองและสิ่งแวดล้อม และประเด็นสุดท้ายสนใจศึกษาด้านานๆ ในฐานะเรื่องเล่าที่มีบทบาทของการเล่าซ้ำ จัดวางโครงเรื่อง และมีร่องรอยข้อเท็จจริงและ

เรื่องแต่งปะปนกันอยู่ (สุดแดน วิสุทธิลักษณ์ และวัลลภ ทองอ่อน, 2564) โดยตำนานฯ ที่มีคนใช้ศึกษามากที่สุด คือ ฉบับวัดกุคำ ตำบลวัดเกต อำเภอเมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่ เนื่องจากมีความสมบูรณ์และมีจำนวนผู้มากที่สุด คือ 12 ผู้ มีความยาว 470 หน้าลาน (สุดแดน วิสุทธิลักษณ์ และวัลลภ ทองอ่อน, 2564) แต่กระนั้นงานศึกษาเกี่ยวกับการสังเคราะห์เนื้อหาของตำนานฯ กลับยังไม่ได้รับการศึกษามากนัก

หนังสือวิชาการ เรื่อง “พุทธภูมิกายาและล้านนาประเทศ: อ่านตำนานพระเจ้าเลียบโลก ผ่านระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์” ของสุดแดน วิสุทธิลักษณ์ และวัลลภ ทองอ่อน (2564) จึงให้ความสนใจศึกษาตำนานพระเจ้าเลียบโลกผ่านการสังเคราะห์พร้อมๆ กับเปรียบเทียบปริวรรตฉบับวัดกุคำและฉบับวัดพระเกิด ตำบลในเวียง อำเภอเมืองน่าน จังหวัดน่าน นอกจากนี้ยังได้ศึกษารูปแบบทางพื้นที่ของตำนานพระเจ้าเลียบโลก ผ่านการวิเคราะห์ด้วยระบบสารสนเทศทางภูมิศาสตร์ (Geographic Information System: GIS) ร่วมกับการสำรวจและเก็บข้อมูลภาคสนาม ทั้งนี้หนังสือเล่มนี้ถือเป็นที่ปรับปรุงมาจากรายงานการวิจัยของสุดแดน วิสุทธิลักษณ์ อาจารย์คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และวัลลภ ทองอ่อน อาจารย์วิทยาลัยการ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัยภายใต้โครงการเมธีวิจัยอาวุโส (สกว.) ศาสตราจารย์ ดร.เสมอชัย พูลสุวรรณ “พระพุทธานิกายเถรวาทในบริบทวัฒนธรรมเอเชียอาคเนย์ (คริสต์ศตวรรษที่ 11 – ปัจจุบัน)”

เนื้อหาของหนังสือเล่มนี้ ผู้เขียนแบ่งออกทั้งหมด 6 บท ได้แก่ บทที่ 1 ตำนานพระเจ้าเลียบโลก: การศึกษาผ่านเอกสารและระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์ เป็นเสมือนบทนำ บทที่ 2 พุทธอาณาบริเวณ: รูปแบบทางพื้นที่ของตำนานพระเจ้าเลียบโลก บทที่ 3 สิบบองปันนา เมืองพระบาท ล้านนาเมืองพระธาตุ บทที่ 4 พุทธภูมิกายาและโครงข่ายของพุทธอาณาบริเวณ บทที่ 5 คนเมืองและเส้นทางการค้าในพุทธอาณาบริเวณ และบทที่ 6 บทสรุป

เมื่อพิจารณาเนื้อหาโดยรวมแล้ว สามารถแบ่งการนำเสนอได้ 2 ส่วน คือ ส่วนแรกกล่าวถึงเนื้อหาตำนานพระเจ้าเลียบโลกที่มีการศึกษาในอดีตที่ผ่านมา ถือเป็น การอธิบายที่มาและความสำคัญของตำนานที่มีอิทธิพลต่อผู้คนในพื้นที่เอเชียอาคเนย์ โดยมุ่งแสดงให้เห็นถึงช่วงเวลาที่ยุทธศาสนาเผยแผ่ให้สัมพันธ์กับสมัยพุทธกาล รวมถึงการระบุพื้นที่สำคัญของตำนานที่สอดคล้องกับพื้นที่ทางภูมิศาสตร์ที่มีอยู่จริง และส่วนที่สองเป็นการสังเคราะห์ตำนานฯ โดยเสนอประเด็นสำคัญ 2 ประเด็น ได้แก่ 1. พุทธอาณาบริเวณและการกำหนดพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ของตำนานฯ ประเด็นนี้ปรากฏอยู่ในส่วนของบทที่ 2-3 ซึ่งเป็นการพยายามแสดงให้เห็นถึงการกล่าวถึงสถานที่ตามตำนานที่ปรากฏอยู่ในตำแหน่งภูมิศาสตร์จริง ซึ่งสะท้อนถึงการจัดวางตำแหน่งพร้อมกับให้ความหมายและหน้าที่ของพื้นที่

ศักดิ์ โดยมีล้านนาเป็นศูนย์กลางศักดิ์สิทธิ์สูงสุดในฐานะเมืองพระธาตุ และชายขอบหรือชายแดนของพุทธอาณาจักรบริเวณอยู่ที่สิบสองปันนาซึ่งเป็นเมืองพระบาท และ 2. โครงข่ายของพุทธอาณาจักรในฐานะ “พุทธภูมิกายา” ที่สัมพันธ์กับสถานที่ตั้งของเมือง บ้านเรือน และผู้คน บนเส้นทางการค้า-การเดินทางภาคพื้นของอุษาคเนย์ ประเด็นนี้ผู้เขียนพยายามชี้ให้เห็นตำนานพระเจ้าเลียบโลกสถาปนาความศักดิ์สิทธิ์ผ่านการผลิตซ้ำและสร้างสำนึกให้กับผู้คนด้วย “คำโยงพระเจ้า” หรือ “คำไหว้พระเจ้าทั้งโลก” ที่ยึดโยงชุมชนน้อยใหญ่ให้อยู่ภายใต้พุทธอาณาจักรเดียวกัน อีกทั้งยังสัมพันธ์และซ้อนทับการเส้นทางการค้าในช่วงพุทธศตวรรษที่ 24 และก่อนหน้านั้นด้วย

ผู้วิจารณ์ มองว่า หนังสือเล่มนี้ ถือเป็นหนังสือวิชาการที่เปิดพื้นที่สำหรับการศึกษาดำเนินการประเพณีวัฒนธรรมพุทธศาสนาที่ไม่ได้เป็นเพียงการปริวรรตและแปลความเท่านั้น หรือเป็นเพียงการตีความและสะท้อนถึงนัยยะสำคัญของตำนาน แต่เป็นการบูรณาการเข้ากับศาสตร์อื่น ๆ โดยเฉพาะการใช้ระบบสารสนเทศทางภูมิศาสตร์มาช่วยทำความเข้าใจและเชื่อมโยงเครือข่ายสถานที่ต่าง ๆ ที่ปรากฏในตำนานฯ เข้าด้วยกันเป็นภาพที่ชัดเจนมากยิ่งขึ้น อย่างไรก็ตามหนังสือเล่มนี้ให้ความสนใจเกี่ยวกับพื้นที่ที่เรียกว่า “พุทธอาณาจักร” เพื่อกำหนดพื้นที่ศักดิ์ และอธิบายโครงข่ายเส้นทางการค้าผ่านภายใต้ “พุทธภูมิกายา” ด้วยเหตุนี้ทั้งสองประเด็นจึงถือเป็นประเด็นสำคัญของหนังสือเล่มนี้

พุทธอาณาจักรและการกำหนดพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ของตำนานพระเจ้าเลียบโลก

ตำนานพระเจ้าเลียบโลก กล่าวถึงการเสด็จมาของพระพุทธเจ้าในภูมิภาคเอเชียอาคเนย์หรือพื้นที่ภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ซึ่งตำนานหรือวรรณกรรมลักษณะดังกล่าวมีปรากฏให้เห็นผ่านคัมภีร์ทางพุทธศาสนาอยู่แล้ว โดยเฉพาะคัมภีร์พุทธศาสนาของศรีลังกาและกลุ่มเมือง-ประเทศที่ได้รับอิทธิพลมาจากพุทธศาสนิกายลัทธิวัชรยาน ได้แก่ คัมภีร์ทีปวงค์ และคัมภีร์มหาวงศ์ ซึ่งทั้งสองคัมภีร์กล่าวถึงพระพุทธเจ้าเสด็จมายังศรีลังกา 3 ครั้ง นอกจากนี้ยังกล่าวถึง “โสฬสมหาสถาน” หมายถึงสถานที่ที่พระพุทธเจ้าเคยประทับเทศนาสั่งสอนธรรมหรือบำเพ็ญสมาบัติ รวมทั้งหมด 16 แห่ง สถานที่เหล่านี้ต่อมากลายเป็นเจดีย์สถานศักดิ์สิทธิ์ เป็นที่ตั้งของสถูป ต้นพระศรีมหาโพธิ์ และพระพุทธบาท เป็นต้น ซึ่งปรากฏอยู่ในคัมภีร์ทีปวงค์ คัมภีร์มหาวงศ์ คัมภีร์ทวารวดี และคัมภีร์สมันตปาสาทิกา (รุ่งโรจน์ ธรรมรุ่งเรือง, 2563)

เมื่อพุทธศาสนาแบบลัทธิวัชรยานเข้ามาในดินแดนเอเชียอาคเนย์ อิทธิพลคติความเชื่อในเรื่องการกราบไหว้บูชาเจดีย์สถานศักดิ์สิทธิ์ในพุทธศาสนาแบบลัทธิวัชรยาน จึงส่งผลต่อการสร้างคัมภีร์ทางศาสนาในดินแดนแถบนี้ด้วย เช่น กรณีของดินแดนล้านนามีการเขียนคัมภีร์ตำนานมูลศาสนา และคัมภีร์ชินกาลมาลีปกรณ์ (รุ่งโรจน์ ธรรมรุ่งเรือง, 2563) ซึ่งการศึกษา

ของชินนทร์ ผ่องสวัสดิ์ (2560) พบว่า ตำนานพระเจ้าเลียบโลกของล้านนาได้รับอิทธิพลจากวรรณกรรมพุทธศาสนาในอินเดียและลังกา 5 เรื่อง ได้แก่ 1. พระไตรปิฎก 2. อรรถกถา 3. ทาสธาตวงศ์ 4. ทีปวงศ์ และ 5. มหาวงศ์ และวรรณกรรมพุทธศาสนาในพื้นที่ล้านนาซึ่งแต่งขึ้นก่อนตำนานฯ และมีแนวโน้มส่งอิทธิพลต่อการเขียนตำนานฯ ได้แก่ ตำนานจามเทวีวงศ์ และตำนานมูลศาสนา

ขณะเดียวกันตำนานพระเจ้าเลียบโลก ยังปรากฏขึ้นในยุคที่พุทธศาสนารุ่งเรืองและยังเป็นยุคทองของวรรณกรรมทางพุทธศาสนาในล้านนา ราวปลายพุทธศตวรรษที่ 20 ถึงราวต้นพุทธศตวรรษที่ 21 ช่วงเวลาดังกล่าวยังมีการสังคายนาพระไตรปิฎกที่วัดมหาโพธาราม ใน พ.ศ. 2020 นับเป็นการสังคายนาพระไตรปิฎกครั้งแรกในล้านนาและดินแดนแถบนี้ ตลอดจนการแต่งตั้งพระเถระคณะสงฆ์ลังกาใหม่เป็นสังฆราชา พร้อมกับสร้างวัดบุปผารามขึ้น ในสมัยพระเมืองแก้ว เมื่อ พ.ศ. 2038 (เถียรชาย อักษรดิษฐ์, 2552) คติความเชื่อและตำนานแบบลังกาจึงมีอิทธิพลในดินแดนล้านนาและบริเวณใกล้เคียง สอดคล้องกับความนิยมตำนานพระเจ้าเลียบโลกที่ครอบคลุมอาณาบริเวณอาณาจักรล้านนา เชียงตุง สิบสองปันนา และพื้นที่เกี่ยวเนื่อง โดยมีเหนือสุดอยู่ที่เมืองวิเทหะ (ต้าหลี่) จุดใต้สุดและตะวันตกสุดอยู่ที่พระธาตุดะเค็ง เมืองร่างกุ้ง และตะวันออกสุด คือเมืองอุไต ซึ่งในปัจจุบันครอบคลุมพื้นที่ของสี่ประเทศ ได้แก่ ประเทศไทย เขตพระโค-หงสาวดี และแม่น้ำสาละวิน สาธารณรัฐแห่งสหภาพพม่า เขตสิบสองปันนาในมณฑลยูนนาน สาธารณรัฐประชาชนจีน และภูมิภาคตอนบนของสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

ผู้วิจารณ์ มองว่า ประเด็นเกี่ยวกับอิทธิพลการแพร่กระจายของตำนานฯ เป็นประเด็นหนึ่งที่ทำให้เห็นถึงประวัติศาสตร์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในท้องถิ่นต่าง ๆ ของภูมิภาคเอเชียอาคเนย์ และสัมพันธ์กับอิทธิพลของคัมภีร์และวรรณกรรมทางศาสนา เรื่องอื่น ๆ ซึ่งอาจทำให้เห็นภาพของพุทธศาสนาเถรวาทในดินแดนตอนในภูมิภาคเอเชียอาคเนย์ชัดเจนยิ่ง อย่างไรก็ตามปฏิเสธไม่ได้ว่า ประเด็นดังกล่าวอยู่นอกเหนือประเด็นในการศึกษาของหนังสือวิชาการเล่มนี้

ประเด็นพุทธอาณาบริเวณและการกำหนดพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ผ่านตำนานฯ เป็นประเด็นสำคัญที่หนังสือเล่มนี้พยายามนำเสนอ โดยสุดแดน วิสุทธีลักษณ์ และวัลลภทองอ่อน (2564) เสนอว่าพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ในดินแดนต่าง ๆ ที่ปรากฏในตำนานมีการกำหนดความศักดิ์สิทธิ์และลำดับศักดิ์ ผ่านการประทานรอยพระบาท พระเกศาธาตุ และพระธาตุ โดยพื้นที่ที่มีการประทับรอยพระบาทมีความสัมพันธ์กับพื้นที่ทางธรรมชาติและห่างไกลจากชุมชน ซึ่งมักตั้งอยู่บริเวณที่เป็นชายขอบของอาณาบริเวณหรือรอยต่อของชุมชนหรือหมู่บ้าน ลำดับที่สูงขึ้นมา คือ สถานที่ที่มีพระเกศาธาตุประดิษฐานอยู่และยังมีผู้คนจำนวนมากพอที่จะดูแลรักษา ซึ่งพื้นที่เกศาธาตุนี้มักปรากฏร่วมกับพื้นที่พระธาตุ โดยพระองค์ทรง

มีพุทธทำนายว่าต่อไปภายหน้าพื้นที่แห่งนี้จะมีความสำคัญและมีพระธาตุมาประดิษฐานร่วมด้วย พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์สูงสุด คือ สถานที่ที่ประดิษฐานพระธาตุ ซึ่งส่วนใหญ่จะตั้งอยู่ในชุมชนหรือเมืองขนาดใหญ่ สัมพันธ์กับความ เป็นเมือง ความเจริญและการมีจำนวนประชากรหนาแน่น

นอกจากนี้ เมื่อมีการนำระบบสารสนเทศทางภูมิศาสตร์มาช่วยในการกำหนดตำแหน่งที่ตั้งของสถานที่ต่าง ๆ ในตำนานฯ ลงบนภูมิศาสตร์จริง พบว่าเส้นทางการเสด็จของพระพุทธเจ้าตามตำนานฯ เป็นการเดินทางอย่างมีทิศทางโดยมุ่งขึ้นไปในทิศเหนือผ่านดินแดนทางเชียงตุงไปสู่ดินแดนภายในที่ไกลที่สุด คือ เมืองต้าหลี่ และยังพบว่าพื้นที่ที่ประดิษฐานพระธาตุมากสุดอยู่ในอาณาจักรล้านนา ขณะที่ดินแดนที่เป็นชายแดนหรือดินแดนที่ห่างไกล ส่วนมากประดิษฐานรอยพระบาท (สุดแดน วิสุทธิลักษณะ และวัลลกทองอ่อน, 2564) กล่าวได้ว่า ล้านนาเมืองพระธาตุ สิบสองปันนาเมืองพระบาทโดยมีล้านนาเป็นศูนย์กลางของตำนานพระเจ้าเลียบโลก สัมพันธ์กับการให้ความหมายของดินแดนที่มีความเป็นเมือง มีประชากรหนาแน่น มีความเจริญสูงสุดลดหลั่นลงไปยังดินแดนห่างไกลความเป็นเมืองชายแดนและทิวกันดารประเทศ

ความเป็นเมืองพระธาตุของล้านนาที่สัมพันธ์กับการให้ความหมายของความเป็นเมืองที่เจริญและมีประชากรหนาแน่น คงไม่ผิดแผกไปจากสภาพความเป็นจริงในทางประวัติศาสตร์เท่าใดนัก แต่สำหรับข้อเสนอที่ว่าดินแดนสิบสองปันนาเป็นเมืองพระบาทที่สัมพันธ์กับการให้ความหมายของความเป็นชนบทประเทศ ความเป็นเมืองชายแดน-ดินแดนชายขอบ โดยสุดแดน วิสุทธิลักษณะ และวัลลกทองอ่อน (2564) อธิบายว่า ในตำนานฯ ผู้ที่ 2 และผู้ที่ 3 ฉบับวัดพระเกิด มีเนื้อความที่ระบุชัดเจน โดยมองพื้นที่ของการเดินทางในเส้นทางนั้นว่าเป็นชนบทจาริก หรือการเดินทางไปในเขตชนบทหรือดินแดนที่พ้นไปจากเมืองหลวงออกไป ดังความว่า

“นโมตสส เอกิ สมยิ ธรรมานชนปถจาริกิ ชรมาโน (ผู้ที่ 2 ฉบับวัดพระเกิด)”

“นโมตสส เอกิ สมยิ สตถา ชนปทจาริกญจรมาโน สาธโว (ผู้ที่ 3 ฉบับวัดพระเกิด)”

ขณะเดียวกันยังเป็นพื้นที่ที่มีการประดิษฐานพระบาทยังสัมพันธ์กับสภาพภูมิประเทศที่เป็นป่าเขา ซึ่งปรากฏภูมินามที่เป็นป่า ผา ดอย ห้วย อยู่เสมอ นอกจากนี้ยังมีบางพื้นที่ที่รอยพระบาทประดิษฐานอยู่ระหว่างรอยต่อระหว่างเมือง เช่น ประทานรอยพระบาทบริเวณเมืองชายแดนของเมืองห่อและเมืองลี้ต่อกัน หรือกรณีของพระบาทเพยลงที่เป็นเครื่องหมายแบ่งเขตระหว่างบ้านหลวงเหนือกับบ้านหลวงใต้ เป็นต้น

ผู้วิจารณ์ มองว่า หากพิจารณาตามเนื้อความในตำนานฯ แสดงให้เห็นว่าพื้นที่ของสิบสองปันนาเป็นเมืองพระบาท แต่เมื่อนำข้อเสนอและคำอธิบายของผู้เขียนมาใช้เป็นกรอบแล้วนั้น เห็นได้ว่า เป็นการพยายามกำหนดให้พื้นที่สิบสองปันนามีความเป็นชายขอบ

หรือชายแดนในบริบทพลหรืออาณาบริเวณที่มีล้านนาเป็นศูนย์กลาง แม้ว่าผู้เขียนพยายามให้ความหมายของรอยพระบาทในตำนานฯ เทียบกับการจำลองรอยพระพุทธรูปของอาณาจักรสุโขทัยที่มีการสร้างและนำไปประดิษฐานไว้ตามหัวเมืองสำคัญ เพื่อแสดงอาณาเขตของอาณาจักร (สุดแดน วิสุทธิลักษณ์ และวัลลภ ทองอ่อน, 2564) แต่การจำลองพระพุทธรูปของอาณาจักรสุโขทัยนั้น อาจเป็นเพียงการสร้างจำลองความศักดิ์สิทธิ์ของโสฬสมหาสถานตามคติที่ความเชื่อพระพุทธศาสนาแบบลังกาวงศ์ที่ชาวสุโขทัยรู้จักและได้รับอิทธิพลจากคัมภีร์ที่แต่งขึ้นในศรีลังกาที่ (รุ่งโรจน์ ธรรมรุ่งเรือง, 2563) ไม่ได้มีคิดเกี่ยวกับการอธิบายถึงดินแดนที่เป็นชายแดนหรือชายขอบของอาณาจักร

โครงข่ายของพุทธอาณาบริเวณในฐานะ “พุทธภูมิกายา”

พุทธภูมิกายาจากโครงข่ายของพุทธอาณาบริเวณแบบตำนานพระเจ้าเลียบโลกของหนังสือเล่มนี้ ถือเป็นประเด็นหนึ่งที่คุณเขียนพยายามอธิบายและนำเสนอผ่านตำนานฯ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการพยายามอธิบายให้เห็นว่า ตำนานพระเจ้าเลียบโลกเป็นเรื่องเล่าที่ประกอบสร้าง “พุทธภูมิกายา” ขึ้นมาผ่านการจัดวางหรือประดิษฐานชิ้นส่วนร่างกายของพุทธองค์ ได้แก่ พระบาท พระเศียร และพระธาตุ ที่เชื่อมโยงสัมพันธ์กันเป็นโครงข่ายอันศักดิ์สิทธิ์ที่ซ้อนทับกับเส้นทางการเดินทาง การค้า และการแสวงบุญในโลกทัศน์ของล้านนาที่มีเชียงใหม่เป็นศูนย์กลาง (สุดแดน วิสุทธิลักษณ์ และวัลลภ ทองอ่อน, 2564)

การสถาปนาพุทธภูมิกายาผ่านเครือข่ายความสัมพันธ์ในพุทธอาณาบริเวณตามตำนานพระเจ้าเลียบโลก โดยสุดแดน วิสุทธิลักษณ์ และวัลลภ ทองอ่อน (2564) อธิบายว่าการประดิษฐานรอยพระบาทในตำนานพระเจ้าเลียบโลก เป็นหมุดหมายของอาณาจักรล้านนาสองลักษณะ คือ ความเป็นชายแดน (Borderlands) และการสร้างรูปร่างรัฐ (Shaping) ของอาณาจักรล้านนาทั้งทางพื้นที่และการรับรู้ของประชากร ขณะที่การประดิษฐานพระเศียรและพระธาตุเป็นหมุดหมายของศูนย์กลางอาณาจักรที่อยู่ในเชียงใหม่เป็นสำคัญ ด้วยเรื่องเล่าของตำนานจึงทำให้ล้านนาสามารถกำหนดขอบเขตของอาณาจักรและศูนย์กลางของอาณาจักรได้อย่างชัดเจน พิกัดภูมิศาสตร์โบราณของพื้นที่พระบาทที่ทำหน้าที่ในมิติของชายแดนที่ปฏิบัติการให้คนมีจินตนาการสร้างรูปร่างรัฐขึ้น อาณาเขตของรัฐสามารถจินตนาการถึงรูปร่างได้ และยังจินตนาการถึงลำดับความสำคัญของพื้นที่ที่ห่างรัฐออกไปได้ชัดเจนยิ่งขึ้น

ความเป็นศูนย์กลางของอาณาจักร ด้วยการกำหนดเอาเชียงใหม่หรือล้านนาเป็นเมืองแห่งพระธาตุในฐานะศูนย์กลางพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์นั้น กำหนดขึ้นจากการซ้อนทับสรีระของพระพุทธเจ้าลงในพื้นที่ผ่านการกำหนดตำแหน่งของพระธาตุส่วนต่าง ๆ เป็นการสถาปนา

ให้เป็น “พุทธภูมิกายา” การประดิษฐ์ฐานชิ้นส่วนร่างกายของพระพุทธรูปเจ้าผ่านตำนานเป็นการสถาปนา พื้นที่ทางพุทธศาสนา (Buddhist Space) และ “ภูมิศาสตร์แบบพุทธวิทยา (Buddhological Geography)” ให้กับลัทธิและเชื่อมโยงเข้าเป็นหนึ่งเดียวกับ “จักรวาลวิทยาของพุทธศาสนา (Buddhist Cosmology)” ที่มีลัทธิทวิปและชมพูทวีปเป็นแหล่งอ้างอิงสำคัญ นอกจากความเป็น “พุทธภูมิกายา” ยังได้เปิดพื้นที่ให้ผู้คนที่ต้องดิ้นรน พุทธอาณาบริเวณสามารถเชื่อมโยงชุมชนของตนเองเข้าเป็นส่วนหนึ่งได้ ด้วยสร้างตำนานย่อยของท้องถิ่นเชื่อมโยงกับตำนานพระเจ้าเลียบโลก โดยไม่จำเป็นต้องอ้างอิงถึงเนื้อหาในตำนานพระเจ้าเลียบโลกก็ได้ (สุดแดน วิสุทธิลักษณ์ และวัลลภ ทองอ่อน, 2564)

ผู้วิจารณ์ มองว่า การนำกรอบคิดเกี่ยวกับตำแหน่งที่ตั้งทางภูมิศาสตร์จริงมาช่วยอธิบายให้เห็นเครือข่ายหรือโครงข่ายความสัมพันธ์ของผู้คนและสถานที่ที่ถูกกล่าวถึงผ่านเส้นทางการเสด็จของพระพุทธรูปเจ้าในตำนานช่วยทำให้เห็นเครือข่ายการค้าของผู้คนในภูมิภาคเอเชียอาคเนย์ได้อย่างยิ่ง นอกจากนี้ยังเห็นอาณาบริเวณของกลุ่มคนที่นับถือพระพุทธศาสนาเถรวาทนิกายลังกาวงศ์ในดินแดนตอนใน ซึ่งเป็นพื้นที่ทางพุทธศาสนาหรือภูมิศาสตร์แบบพุทธวิทยา ที่ถูกนำเสนอผ่านเรื่องเล่าตำนานทั้งในพุทธประวัติ ชาดก และเรื่องราวของพุทธสาวกตามแบบท้องถิ่น อย่างไรก็ตามสำหรับการข้อเสนอและคำอธิบายเกี่ยวกับ “พุทธภูมิกายา” ผู้วิจารณ์มีความเห็นที่แตกต่างออกไป

ผู้วิจารณ์ มองว่า ผู้เขียนเลือกใช้คำว่า “พุทธภูมิกายา” เพื่ออธิบายพุทธอาณาบริเวณตามตำนานพระเจ้าเลียบโลกที่มีการนำพระบรมสารีริกธาตุขึ้นส่วนต่าง ๆ ของพระพุทธรูปเจ้ามาประดิษฐ์ฐานยังพื้นที่ต่าง ๆ จนสามารถกำหนดจุดซ้อนทับกลายเป็นสรีระของพระพุทธรูปเจ้าได้ อีกทั้งยังให้ความหมายถึงการประกอบสร้างพื้นที่หรือพุทธอาณาบริเวณโดยมีลัทธิหรือเมืองเชิงใหม่เป็นศูนย์กลาง เป็นการก่อรูปรัฐของอาณาจักรลัทธิในทางหนึ่ง อย่างไรก็ตามคำว่า “ภูมิกายา” ที่ผู้เขียนใช้ เป็นคำที่สร้างขึ้นใหม่โดยตรงชัย วินิจจะกุล (2556) ที่อธิบายการก่อรูปร่างของรัฐชาติที่มาพร้อมกับความเป็นจริงและในเชิงสัญลักษณ์ ด้วยการกำหนดเอาพื้นที่ทางภูมิศาสตร์มากำหนดเส้นเขตแดนให้มีอาณาเขตชัดเจน ขณะเดียวกันเขตแดนและพื้นที่ต้องประกอบเข้าด้วยกันอยู่ภายใต้มโนภาพและความสำนึกต่อผู้คนที่อยู่ในดินแดนนั้นด้วย โดยรวมเรียกสิ่งเหล่านี้ว่าเป็น “Geo-Body” หรือ “ภูมิกายา”

แต่จากที่ผู้เขียนนำเสนอมา คำว่า พุทธภูมิกายา ไม่ได้ให้ความหมายของพื้นที่ในลักษณะเช่นนั้น แต่เป็นการสร้างโลกทัศน์ของกลุ่มคนในลัทธิและความเชื่อเกี่ยวกับการบูชาพระบาท พระเกศาธาตุ และพระธาตุ ผ่านการกำหนดตำแหน่งชิ้นส่วนสรีระของพระพุทธรูปเจ้าให้มาประดิษฐ์ฐานในดินแดนลัทธิเพื่อให้เป็นดินแดนศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งหากผู้เขียนต้องการใช้คำเรียกน่าจะใช้คำว่า “ภูมิพุทธกายา” คือ ดินแดนที่ประดิษฐ์ฐานพระธาตุ

สร้อยต่าง ๆ ของพระพุทธเจ้า ในทำนองเช่นนี้เป็นต้น นอกจากนี้ประเด็นเกี่ยวกับสำนักหรือจินตนาการเกี่ยวกับรูปร่างของรัฐของผู้คนในล้านนาหรือในอาณาบริเวณที่ถูกกล่าวถึงในตำนาน ผู้เขียนยังไม่ได้ทำการพิสูจน์หรือแสดงหลักฐานให้เห็นเกี่ยวกับนโมภาพรูปร่างของรัฐที่เลย มีเพียงแค่การกล่าวถึงความเชื่อมโยงพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ในท้องถิ่นผูกโยงเข้ากับตำนานจนเกิดเป็นโครงข่ายความสัมพันธ์เท่านั้น

สรุป

หนังสือ พุทธภูมิกายาและล้านนาประเทศ: อ่านตำนานพระเจ้าเลียบโลกผ่านระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์ ของสุดแดน วิสุทธิลักษณ์ และวัลลภ ทองอ่อน จึงเป็นหนังสือวิชาการที่ไม่เพียงแต่การศึกษาวรรณกรรมทางพุทธศาสนาเท่านั้น แต่ยังแสดงให้เห็นถึงความสำคัญและนัยของตำนานที่สอดคล้องกับการขยายอิทธิพลพุทธศาสนาของล้านนา ผ่านการวิเคราะห์สังเคราะห์และใช้ระบบสารสนเทศทางภูมิศาสตร์ (GIS) เพื่อตีความความเป็น “พุทธอาณาบริเวณ” ที่มีโครงข่ายสัมพันธ์กันจนกลายเป็น “พุทธภูมิกายา” ด้านหนึ่งผู้เขียนต้องการนำเสนอให้เห็นถึงการก่อรูปร่างรัฐล้านนาผ่านโลกทัศน์ทางศาสนาที่มีเมืองเชียงใหม่หรือล้านนาเป็นศูนย์กลางและมีความศักดิ์สิทธิ์สูงสุด แต่อย่างไรก็ตามผู้วิจารณ์เห็นว่ากรอบคิดและคำอธิบายเกี่ยวกับการประดิษฐานรอยพระบาทว่าเป็นดินแดนชนบทประเทศหรือเมืองชายแดน และกรอบคิดเกี่ยวกับคำว่า “พุทธภูมิกายา” ควรได้รับการพิจารณาและถกเถียงอีกครั้ง พร้อมกับใช้หลักฐานและวิธีวิทยาของสาขาวิชาอื่น ๆ มาประกอบในการศึกษาเพิ่มเติม เพื่อให้เข้าใจสังคมวัฒนธรรมและทัศนคติของผู้คนท้องถิ่นมากยิ่งขึ้น

เอกสารอ้างอิง

- ชนินทร์ ผ่องสวัสดิ์. (2560). อิทธิพลของวรรณคดีพุทธศาสนาอินเดีย-ลังกาและวรรณคดีพุทธศาสนาล้านนาที่มีต่อการประพันธ์พระเจ้าเลียบโลก. *วารสารศิลปศาสตร์มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี*, 13(2), 35-63.
- ธงชัย วินิจจะกุล. (2556). *กำเนิดสยามจากแผนที่: ประวัติศาสตร์ภูมิกายาของชาติ*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์อ่าน.
- เจียรชาย อักษรดิษฐ์. (2552). *ตำนานพระเจ้าเลียบโลก: การศึกษาพื้นที่ทางสังคมและวัฒนธรรมล้านนา ภูมินาม ตำนาน ผู้คน*. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).
- ประสิทธิ์ ศรีสมุทร. (2546). *วรรณคดีเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา*. กรุงเทพฯ: ดวงแก้ว.

- รุ่งโรจน์ ธรรมรุ่งเรือง. (2563). *พุทธศิลป์ไทยสายสัมพันธ์กับศรีลังกา*. กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน).
- สุดแดน วิสุทธิลักษณ์ และวัลลภ ทองอ่อน. (2564). *พุทธภูมิกายาและล้านประเทศ: อ่านตำนานพระเจ้าเลียบโลก ผ่านระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์*. กรุงเทพฯ: แผนงานวิจัยเมธีอาวุโส (สกว.).

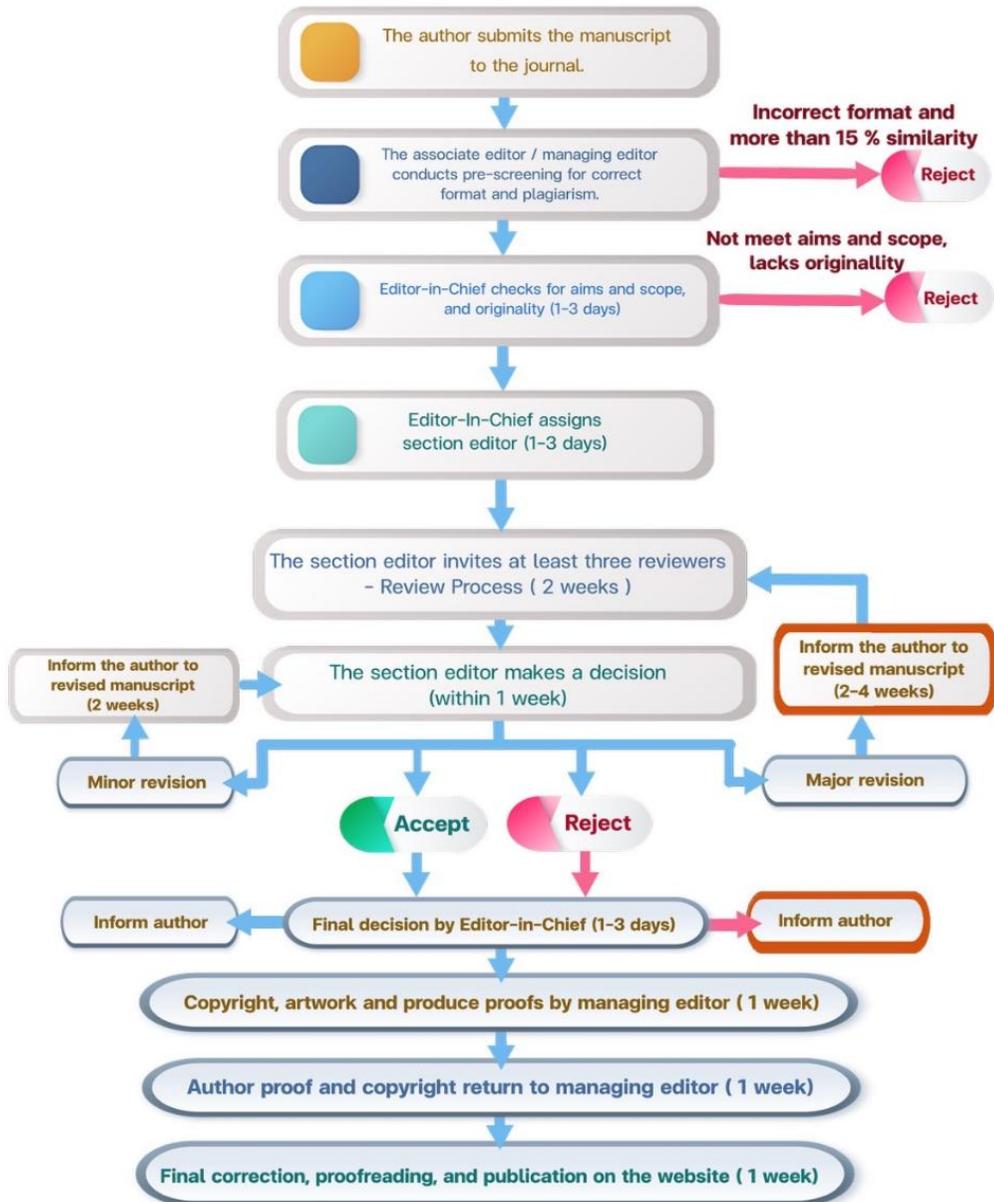

ภาคผนวก

Peer Review Process

คำแนะนำสำหรับผู้เขียน รูปแบบเอกสารอ้างอิงวารสารพุทธนวัตกรรมและการจัดการ

เอกสารที่นำมาใช้ในการอ้างอิงบทความ ควรมีที่มาจากแหล่งตีพิมพ์ที่ชัดเจน และมีความน่าเชื่อถือสามารถสืบค้นได้ เช่น หนังสือ วารสาร หรืองานวิจัย เป็นต้น ผู้เขียนบทความจะต้องตรวจสอบความถูกต้องของรายการอ้างอิง เพื่อป้องกันความล่าช้าในการตีพิมพ์บทความ เนื่องจากบทความที่มีการอ้างอิงไม่ถูกต้อง จะไม่ได้รับการส่งต่อให้ผู้ทรงคุณวุฒิพิจารณาจนกว่าการอ้างอิงเอกสารจะได้รับการแก้ไขให้สมบูรณ์

รูปแบบการอ้างอิงในเนื้อเรื่องใช้วิธีการอ้างอิงระบบนาม-ปี ตามรูปแบบของ American Psychological Association (APA) โดยแบ่งออกเป็น 2 ประเภทคือ

1. การอ้างอิงในเนื้อหาบทความ

1.1 การอ้างอิงต้นเนื้อความ ให้ใช้ระบบตัวอักษรโดยระบุชื่อ-นามสกุล ตามด้วย วงเล็บเปิด แล้วระบุปีที่ตีพิมพ์ วงเล็บปิด เช่น

1.1.1 กฤษณา แซ่หลี่ (2562) กล่าวว่า...

1.1.2 ...สอดคล้องกับงานวิจัยของกฤษณา แซ่หลี่ (2562) ผลการวิจัยพบว่า...

1.1.3 Krisada Saelee (2019) explains to...

1.1.4 ... consistent with the research of Krisada Saelee (2019) the research results found...

1.2 การอ้างอิงท้ายเนื้อความ ให้ใช้ระบบตัวอักษรโดยใช้ วงเล็บเปิด แล้วระบุชื่อ-นามสกุลของผู้เขียน เครื่องหมายจุลภาค และปีที่ตีพิมพ์ วงเล็บปิด กำกับท้ายเนื้อความที่ได้อ้างอิง ดังนี้

1.2.1 อ้างอิงจากเอกสารภาษาไทย

1.2.1.1 พระไตรปิฎกและอรรถกถา วงเล็บเปิด ชื่อคัมภีร์/เล่มที่/ข้อที่/เลขหน้า วงเล็บปิด แล้วตามด้วย วงเล็บเปิด มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จุลภาค ปีที่พิมพ์ วงเล็บปิด ตัวอย่างเช่น “ตุมกริกษุทั้งหลาย จักร 4 ประการนี้ เป็นเรื่องเป็นไปแก่นุชย์และเทวดาผู้ประกอบเป็นเครื่องที่มนุชย์และเทวดาประกอบแล้ว ย่อมถึงความเป็นผู้ใหญ่และความไพบูลย์ในโอกาสทั้งหลายต่อกาลไม่นานนัก” (อง.จตุกก. 21/31/37) (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) เป็นต้น

1.2.1.2 ผู้แต่งหนึ่งราย ให้อ้างชื่อผู้แต่งแล้วตามด้วยเครื่องหมายจุลภาค (,) และตามด้วยปีที่พิมพ์ เช่น (เกียรติศักดิ์ สุขเหลืออง, 2560)

1.2.1.3 ผู้แต่งสองราย ให้อ้างชื่อของผู้แต่งทั้งสองรายโดยใช้คำว่า “และ” ในการเชื่อมผู้เขียนทั้งสองแล้วตามด้วยเครื่องหมายจุลภาค (,) และปีที่พิมพ์ เช่น (พระมหาสุพันธ์์ สุนนโท และเกียรติศักดิ์ สุขเหลือง, 2560)

1.2.1.4 ถ้ามีผู้แต่งมากกว่า 2 รายให้อ้างชื่อของผู้แต่งรายแรกแล้วเพิ่มคำว่า “และคณะ” แล้วตามด้วยเครื่องหมายจุลภาค (,) และตามด้วยปีที่พิมพ์ เช่น (ธิดาฤทธิ หมั่นมีและคณะ, 2560)

1.2.1.5 กรณีที่เนื้อความเป็นเรื่องเดียวกันหรือผลการวิจัยเหมือนกัน แต่มีผู้อ้างอิงหลายคนให้ใช้รายการอ้างอิงที่ใกล้เคียงปีปัจจุบันมากที่สุด

1.2.2 อ้างอิงจากเอกสารภาษาอังกฤษ

2.2.1 ถ้ามีผู้แต่งหนึ่งรายให้อ้างนามสกุลของผู้แต่ง ตามด้วยเครื่องหมายจุลภาค (,) และปีที่พิมพ์ เช่น (Keown, 2010)

2.2.2 ถ้ามีผู้แต่งสองรายให้อ้างนามสกุลของผู้แต่งทั้งสองราย โดยใช้เครื่องหมายแอมป์ (&) คั่นกลางระหว่างนามสกุลของผู้แต่งทั้งสอง แล้วตามด้วยเครื่องหมายจุลภาค (,) และปีที่พิมพ์ เช่น (Hersey & Blanchard, 2010)

2.2.3 ถ้ามีผู้แต่งมากกว่า 2 รายให้อ้างนามสกุลของผู้แต่งรายแรกตามด้วย et al. ตามด้วยเครื่องหมายจุลภาค (,) และปีที่พิมพ์ (Kaiser et al., 2010)

เอกสารอ้างอิงที่ใช้อ้างอิงในเนื้อหาบทความ จะต้องปรากฏในเอกสารอ้างอิงท้ายบทความทุกรายการ

2. เอกสารอ้างอิงท้ายเล่ม (ภาษาไทย)

2.1 พระไตรปิฎก อรรถกถา ทุกเล่มให้อ้างอิงท้ายเล่มด้วยรูปแบบเดียวกันดังนี้ ผู้แต่ง./ (ปีที่พิมพ์)./ชื่อพระไตรปิฎก อรรถกถา./สถานที่พิมพ์:/สำนักพิมพ์หรือโรงพิมพ์. มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

_____. (2539). พระไตรปิฎกฉบับภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

2.2 หนังสือ

ผู้แต่ง./ (ปีที่พิมพ์)./ชื่อหนังสือ./ (ครั้งที่พิมพ์)./สถานที่พิมพ์:/สำนักพิมพ์หรือโรงพิมพ์. พระมหาสุทิตย์ อากาศโร. (2548). เครือข่าย : ธรรมชาติ ความรู้ และการจัดการ (พิมพ์ครั้งที่

2). กรุงเทพฯ: พิสิษฐ์ ไทย ออฟเซต.

2.3 บทความในหนังสือ

ผู้แต่ง./ (ปีที่พิมพ์)./ ชื่อบทความ./ ใน ชื่อบรรณาธิการ (บรรณาธิการ)./ ชื่อเรื่อง./ (เลขหน้าที่อ้างอิง)./
สถานที่พิมพ์./ สำนักพิมพ์หรือโรงพิมพ์.

พระสุกิจจ สุจิณโณ. (2559). การสร้างความคิดนามธรรมในวัฒนธรรมไทย. ใน ปวีตร ว่องวีระ,
ทฤษฎีและวิธีวิทยาของการวิจัยวัฒนธรรม. (น. 112). กรุงเทพฯ: อัมรินทร์.

2.4 บทความในวารสาร

ผู้แต่ง./ (ปีที่พิมพ์)./ ชื่อบทความ./ ชื่อวารสาร./ ปีที่ (ฉบับที่)./ เลขหน้าแรกที่ตีพิมพ์-เลขหน้าสุดท้าย
ที่ตีพิมพ์.

ธิดิวุฒิ หมั่นมี. (2557). การวางแผนและการติดต่อประสานงานเชิงพุทธ. *วารสาร มจร
สังคมศาสตร์ปริทรรศน์*, 3(1), 25-31.

2.5 บทความในสารานุกรม

ผู้แต่ง./ (ปีที่พิมพ์)./ ชื่อบทความ./ ใน/ ชื่อสารานุกรม./ (เล่มที่อ้างอิง, หน้า เลขหน้าที่อ้างอิง).

วุฒิชัย มูลศิลป์. (2549). กฎหมายตราสามดวง. ใน *สารานุกรมประวัติศาสตร์ไทย* (เล่ม 1, อักษร
ก, น. 12-16).

2.6 หนังสือพิมพ์

ผู้แต่ง./ (ปีที่พิมพ์./ วันที่/ เดือน)./ ชื่อบทความ./ ชื่อหนังสือพิมพ์./ เลขหน้า.

สุชาติ เผือกสกนธ์. (2549, 9 มิถุนายน). ประชาชนธุรกิจพอเพียง. *ผู้จัดการรายวัน*, น. 13.

2.7 สารนิพนธ์, วิทยานิพนธ์, ดุษฎีนิพนธ์

ผู้แต่ง./ (ปีที่พิมพ์)./ ชื่อวิทยานิพนธ์./ (ระดับวิทยานิพนธ์ สาขาวิชา)./ สถานที่พิมพ์./ สำนักพิมพ์.

พระครูพิศิษฐ์ประชาณาถ. (2562). *การพัฒนาการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน
ตามแนววิถีพุทธในจังหวัดสมุทรสงคราม* (ดุษฎีนิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ). พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย.

2.8 รายงานการวิจัย

ผู้แต่ง./ (ปีที่พิมพ์)./ ชื่อเรื่อง./ (รายงานผลการวิจัย)./ สถานที่พิมพ์: สำนักพิมพ์.

พระมหากฤษฎา กิตติโสภโณ. (2562). *รูปแบบการปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมสำหรับวัยรุ่น
ไทยยุคใหม่ตามหลักพุทธธรรม ผ่านกลไกการขับเคลื่อนโครงการคลินิกคุณธรรมของ
พระธรรมวิทยากร* (รายงานผลการวิจัย). พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลง
กรณราชวิทยาลัย.

2.9 สัมภาษณ์

ชื่อผู้ที่ได้รับการสัมภาษณ์./ (ปีที่สัมภาษณ์, วัน เดือน)./ ตำแหน่ง./ [บทสัมภาษณ์].

พระอุดมสิทธินายก. (2563, 5 กุมภาพันธ์). ผู้อำนวยการหลักสูตรหลักสูตรบัณฑิตศึกษา
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ [บทสัมภาษณ์].

2.10 สื่ออิเล็กทรอนิกส์

ผู้แต่ง./ (ปีที่เผยแพร่) ./ ชื่อเรื่อง./ สืบค้น วัน เดือน ปี./ จาก/แหล่งที่มาของข้อมูล.

ธรรมะไทย. (2563). พระพุทธศาสนาในประเทศไทย. สืบค้น 20 มีนาคม 2563, จาก
<http://www.dhammathai.org/thailand/thailand.php>

2.11 ราชกิจจานุเบกษา

ชื่อเรื่อง./ (พ.ศ., วันที่ เดือนที่ประกาศ) ./ ราชกิจจานุเบกษา./ เล่ม ตอน./ หน้า.

ข้อกำหนดกรมตำรวจ เรื่อง กำหนดชื่อและประเภทของวัตถุที่ออกฤทธิ์ต่อจิตและประสาทและ
ประเภทของรถที่ใช้เจ้าพนักงานมีอำนาจตรวจสอบผู้ขับขี่. (2537, 13 กรกฎาคม). ราช
กิจจานุเบกษา. เล่ม 111 ตอนพิเศษ 30 ง. หน้า 31.

2.12 หนังสือพิมพ์

ผู้แต่ง./ (ปีพิมพ์, วัน เดือน) ./ ชื่อบทความ./ ชื่อหนังสือพิมพ์./ น. หรือ p. หรือ pp. เลขหน้า.
ไทยรัฐ. (2548, 19 เมษายน). เขียร์พระสอนศีลธรรม. ไทยรัฐ. น. 3.

3. เอกสารอ้างอิงท้ายเล่ม (ภาษาอังกฤษ)

3.1 Tripitaka Commentary

The name of the institution of the scriptures./ (Year) ./ Title of Tripitaka./

Location:/Publisher.

Mahachulalongkornrajavidyalaya University. (1996). *Thai Tripitaka*. Bangkok: MCU Press.

3.2 Books

Author./ (Year) ./ Title of the book./ (Edition ed.) ./ Location:/Publisher.

Hunt, E. K. & Lautzenheiser, M. (2015). *History of Economic Thought* (3rd ed.).
New York: M. E. Sharpe.

3.3 Book Articles

Author./ (Year) ./ Title of the chapter./ In Editor/(Eds.) ./ Title of the book/(xth
ed.) ./ (pp-pp) ./ Publisher.

Sparks, D. L. (2003). Environmental Soil Chemistry: An Overview. In Sparks, D. L.
(Eds.), *Environmental Soil Chemistry* (2nd Ed.). (pp. 1-42). Academic Press.

3.4 Encyclopaedia articles

Author./ (Year) ./ Title of Article./ In Title of Encyclopaedia./ (Pages) ./ Publisher.

Wasinsarakorn, W. (2004). Psychology and Developmental Psychology. In
Encyclopedia of Education. Collected edition of specific issues, 4th rank
(pp. 99-117). Thanat Printing Co., Ltd.

3.5 Journal Articles

Author./ (Year)./ Title of Article./ Title of Journal, / Volume (Issue), Pages- Pages.

Limprasert, P. (2022). The Research of Punishment Suspension of Buddhist Monk and Secular of The Criminal Justice in Thailand. *Journal of Social Science and Buddhistic Anthropology*, 7(11), 37-53.

3.6 Newspaper

Author./ (YY, MM DD)./ Colum Name./ Title of Newspaper./ Pages.

Nanuam, W. (2023, January 4). Plans proceeding for joint petroleum production with Cambodia. *Bangkok Post*. p. 22.

3.7 Thesis and Dissertations

Author./ (Year)./ Title/ (Doctoral or Master's thesis or dissertation)./
Location:/ Publisher.

Pittayawattanachai, P. (2019). *An Analysis of Buddhism Propagation by using Buddhist Arts and Landscape of Cetiya-phum Monastery, Namphong District, Khonkaen* (Doctoral dissertation). Ayutthaya: Mahachulalongkornrajavidyalaya University.

3.8 Interview

Key Informant./ (YY, DD MM)./ Position./ (Interview).

Anuchid. P. (2022, 5 November). Director of the Research Institute. (Interview).

3.9 Website

Author./ (Year)./ Title/ Retrieved MM DD, Year, / from URL address.

Buddhism Meditation Triratna Find us Community. (2020). *Who Was The Buddha?*. Retrieved March 20, 2020, from <https://thebuddhistcentre.com/text/who-was-buddha>.

ตัวอย่างการเตรียมต้นฉบับบทความวิจัย (8-15 หน้า)

ชื่อบทความ (ไทย) (18 pt)

ชื่อบทความ (อังกฤษ) (16 pt) (ตัวพิมพ์ใหญ่ทั้งหมด)

ชื่อ-นามสกุลผู้เขียนหลัก (ไทย) (14 pt), ชื่อ-นามสกุลผู้เขียนร่วม (ไทย) (14 pt)

ชื่อ-นามสกุลผู้เขียนหลัก (อังกฤษ) (14 pt), ชื่อ-นามสกุลผู้เขียนร่วม (อังกฤษ) (14 pt)

หน่วยงานต้นสังกัดผู้เขียน (ไทย) (14 pt)

หน่วยงานต้นสังกัดผู้เขียน (อังกฤษ) (14 pt)

Corresponding Author E-mail: ...

บทคัดย่อ (18 pt) (ไม่เกิน 350 คำ)

(16 pt) บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ.....
ประเภทของการวิจัย ประชากรกลุ่มตัวอย่าง เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย การเก็บรวบรวมข้อมูล การ
วิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล
ผลการวิจัยพบว่า.....

คำสำคัญ: 3-5 คำ (16 pt) เช่น พระพุทธศาสนา; การบริหารจัดการเชิงพุทธ; นวัตกรรม

Abstract (18 pt) (แปลตามภาษาไทย)

(16 pt) ให้ตรงตามบทคัดย่อภาษาไทย.....

Keywords: 3-5 words (16 pt) such as: Buddhism; Buddhist Management;
Innovation

บทนำ (18 pt) (ไม่ควรเกิน 4 ย่อหน้า และเขียนให้ครอบคลุมทุกประเด็น)

(16 pt) กล่าวถึงความเป็นมาของเรื่องที่ทำกรวิจัยครั้งนี้ ว่ามีความเป็นมาอย่างไรบ้าง พร้อมทั้งอ้างอิงที่มาของข้อมูลนั้นอย่างถูกต้อง

(16 pt) กล่าวถึงปัญหาที่นำมาสู่การวิจัย ให้ตรงประเด็นกับเรื่องที่วิจัยและเชื่อมโยงกับพื้นที่วิจัย ปัญหานั้นเป็นปัญหาที่เป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปและต้องการได้รับการแก้ไข นำเสนอผลงานวิจัยที่ผู้อื่นได้เคยศึกษาไว้แล้ว พร้อมทั้งอ้างอิงแหล่งที่มาของข้อมูล

(16 pt) ทบทวนแนวคิดและทฤษฎีที่นำมาใช้ในการวิจัยในครั้งนี้และหรือทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย พร้อมทั้งอ้างอิงแหล่งที่มาของข้อมูล

(16 pt) สรุปเพื่อเชื่อมโยงไปสู่คำถามและวัตถุประสงค์การวิจัย

วัตถุประสงค์การวิจัย (18 pt)

1. (16 pt)

2. (16 pt)

3. (16 pt)

วิธีดำเนินการวิจัย (18 pt)

(16 pt) เขียนให้ครอบคลุม 5 หัวข้อ ได้แก่ 1. รูปแบบของการวิจัย 2. ประชากร กลุ่มตัวอย่าง และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ 3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย (ทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ) 4. การเก็บรวบรวมข้อมูล (ทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ) 5. การวิเคราะห์ข้อมูล (ทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ) และสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

ผลการวิจัย (18 pt) (เขียนให้ครบตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้)

(16 pt) ผลการวิจัยตอบวัตถุประสงค์ทุกข้อ

ภาพที่ 1 (ชื่อภาพ)

ที่มา: ... (ถ้ามี)

คำอธิบายภาพ

ตารางที่ 1 (ชื่อตาราง) (ถ้ามี)

..... คำอธิบายตาราง

.....

อภิปรายผลการวิจัย (18 pt)

(16 pt) อภิปรายผลการวิจัยที่พบตามวัตถุประสงค์ (ค้นพบอะไร สะท้อนให้เห็นถึงอะไร สอดคล้องหรือไม่สอดคล้องกับงานวิจัยของใคร พร้อมทั้งอ้างอิงแหล่งที่มาของข้อมูล.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

องค์ความรู้จากการวิจัย (18 pt)

(16 pt) ระบุองค์ความรู้ที่ค้นพบจากการวิจัยหรือสังเคราะห์ออกมาในรูปแบบโมเดล พร้อมคำอธิบายรูปแบบ/โครงสร้างของโมเดล และโมเดลมีที่มาจากฐานคิดของแนวคิดหรือทฤษฎีใดอย่างกระชับ เข้าใจง่าย.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

ข้อเสนอแนะ (18 pt)

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย (16 pt) (ถ้ามี)

.....

ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ (16 pt) (ถ้ามี)

.....

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป (16 pt) (ถ้ามี)

.....

กิตติกรรมประกาศ (18 pt) (ให้ใส่เฉพาะกรณีที่ได้รับทุนสนับสนุนการวิจัย หรือกรณีซื้อบทความมีชื่อเรื่องไม่ตรงกับงานวิจัยหรือวิทยานิพนธ์) (ถ้ามี)

(16 pt) ขอขอบคุณแหล่งทุน และควรระบุเลขที่สัญญาทุนวิจัย ตัวอย่าง เช่น ขอขอบคุณ ทุนสนับสนุนวิจัยจากสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ ปีงบประมาณ 2563 และข้อมูลจาก โครงการวิจัยย่อย เรื่องการพัฒนาศูนย์ประสานงานเครือข่ายความเข้มแข็งทางจิตปัญญาของผู้สูงอายุตามหลักพุทธธรรม

เอกสารอ้างอิง (18 pt)

(16 pt) รูปแบบการอ้างอิงท้ายเรื่องใช้วิธีการอ้างอิงระบบนาม-ปี ตามรูปแบบ American Psychological Association (APA) จำนวนการอ้างอิงในเนื้อหาและท้ายเรื่องต้องตรงกัน

ธรรมะไทย. (2563). พระพุทธศาสนาในประเทศไทย. สืบค้น 20 มีนาคม 2563, จาก

<http://www.dhammathai.org/thailand/thailand.php>.

ธิติวุฒิ หมั่นมี. (2557). การวางแผนและการติดต่อประสานงานเชิงพุทธ. วารสาร มจร สังคมศาสตร์ปริทรรศน์, 3(1), 25-31.

พระครูพิศิษฐ์ประชาชนถ. (2562). การพัฒนาการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชนตามแนววิถีพุทธในจังหวัดสมุทรสงคราม (ดุษฎีนิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ). พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

- พระมหาภุชญา กิตติโสภโณ. (2562). รูปแบบการปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมสำหรับวัยรุ่น
ไทยยุคใหม่ตามหลักพุทธธรรม ผ่านกลไกการขับเคลื่อนโครงการคลินิกคุณธรรมของ
พระธรรมวิทยากร (รายงานการวิจัย). พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลง
กรณราชวิทยาลัย.
- พระมหาสุทนต์ อากาศโร. (2548). *เครือข่าย: ธรรมชาติ ความรู้ และการจัดการ* (พิมพ์ครั้งที่ 2).
กรุงเทพฯ: พิสิษฐ์ ไทย ออฟเซต.
- พระอุดมสิทธินายก. (2563, 5 กุมภาพันธ์). ผู้อำนวยการหลักสูตรหลักสูตรบัณฑิตศึกษา
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ [บทสัมภาษณ์].
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- วุฒิชัย มูลศิลป์. (2549). กฎหมายตราสามดวง. ใน *สารานุกรมประวัติศาสตร์ไทย* (เล่ม 1,
อักษร ก, น. 12-16).
- สุชาติ เผือกสกนธ์. (2549, 9 มิถุนายน). ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง. *ผู้จัดการรายวัน*, น. 13.
- Buddhism Meditation Triratna Find us Community. (2020). *Who Was The Buddha?*.
Retrieved March 20, 2020, from <https://thebuddhistcentre.com/text/who-was-buddha>.
- James, C. (2013). *Office markets & public policy*. Chichester, West Sussex: Wiley.

Sample of Original Research Article Preparation

NAME OF RESEARCH ARTICLE (ENGLISH) (18 pt)

Name of Research Article (Thai) (16 pt)

Name and Last name of main author, co-authors (English) (14 pt)

Name and Last name of main author, co-authors (Thai) (14 pt)

Affiliation of the main author (English) (14 pt)

Affiliation of the main author (Thai) (14 pt)

Corresponding Author E-mail:..

Abstract (18 pt) (Not more than 350 words)

(16 pt) Objectives of this research were: 1.

2. and 3. Populations and sample, research tools, Data collection, Data analysis, Statistics used for data analysis.

Findings were as follows: (present only the most interesting research findings)

.....
.....
.....
.....
.....

Keywords: 3-5 words (16 pt) such as Buddhism; Buddhist Management; Innovation

Abstract (Thai) (18 pt) (Not more than 350 words)

(16 pt) consistent with Thai abstract

.....
.....
.....
.....
.....

Keywords: (Thai)

Introduction (18 pt) (should not be more than 4 paragraphs)

(16 pt) mention background of the research topic with brief history as how the topic develops with correct references.

.....
.....
.....

(16 pt) mention problems leading to research directly to the point of the research and relate the matter to locations in which research is conducted on the common problems generally accepted and want them to be solved.

.....
.....
.....

(16 pt) Review related at least 2 concepts and theories to be used as guideline for the research and/or theories related to the research topic with correct references of data sources

.....
.....
.....
.....

(16 pt) Conclude to connect the matters to research questions and objectives of the research

.....
.....
.....
.....

Research Objectives (18 pt)

1. (16 pt)
2. (16 pt)
3. (16 pt)

Figure 1: (Name of the figure)

Source: mention the name of the source (if any)

Figure captions.....

.....

.....

.....

.....

.....

Table 1 (Name of table (if any))

Table explanation.....

.....

.....

.....

.....

Discussion (18 pt)

(16 pt) Discuss the research findings according to the research objectives (what is discovered? what is reflected? Is it related to at least two topics of the reviewed research works in chapter 2. Discuss them all with references of data sources

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Body of knowledge (18 pt)

(16 pt) Point out the body of knowledge or achievement from the research work. Synthesize the knowledge in form of a model/ Model structure that is concise and easy to understand

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Recommendations (18 pt)

Policy Recommendations (16 pt) (if any)

.....

Operational Recommendations (16 pt) (if any)

.....

Recommendations for Next Research (16 pt) (if any)

.....

ตัวอย่างการเตรียมต้นฉบับบทความวิชาการ (8-15 หน้า)

ชื่อบทความ (ไทย) (18 pt)

ชื่อบทความ (อังกฤษ) (16 pt) (ตัวพิมพ์ใหญ่ทั้งหมด)

ชื่อ-นามสกุลผู้เขียนหลัก (ไทย) (14 pt), ชื่อ-นามสกุลผู้เขียนร่วม (ไทย) (14 pt)

ชื่อ-นามสกุลผู้เขียนหลัก (อังกฤษ) (14 pt), ชื่อ-นามสกุลผู้เขียนร่วม (อังกฤษ) (14 pt)

หน่วยงานต้นสังกัดผู้เขียนหลัก (ไทย) (14 pt)

หน่วยงานต้นสังกัดผู้เขียนหลัก (อังกฤษ) (14 pt)

Corresponding Author E-mail: ...

บทคัดย่อ (18 pt) (ไม่เกิน 350 คำ)

(16.pt).....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

คำสำคัญ: 3-5 คำ (16 pt) เช่น พระพุทธศาสนา; การบริหารจัดการเชิงพุทธ; นวัตกรรม

Abstract (18 pt) (แปลตามภาษาไทย)

(16.pt) ให้ตรงตามบทคัดย่อภาษาไทย.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Keywords: 3-5 words (16 pt) such as: Buddhism; Buddhist Management; Innovation

เนื้อหา (18 pt)

(16.pt)

.....

.....

.....

.....

ภาพที่ 1 (ชื่อภาพ)
 ที่มา: ... (ถ้ามี)

คำอธิบายภาพ

.....

.....

.....

.....

ตารางที่ 1 (ชื่อตาราง) (ถ้ามี)

คำอธิบายตาราง

.....

.....

สรุป (18 pt)

(16 pt)

เอกสารอ้างอิง (18 pt)

(16 pt) รูปแบบการอ้างอิงท้ายเรื่องใช้วิธีการอ้างอิงระบบนาม-ปี ตามรูปแบบ American Psychological Association (APA) จำนวนการอ้างอิงในเนื้อหาและท้ายเรื่องต้องตรงกัน

Sample of Original Academic Article Preparation

NAME OF ACADEMIC ARTICLE (ENGLISH) (18 pt)

Name of Academic Article (Thai) (16 pt)

Name and Last name of main author, co-authors (English) (14 pt)

Name and Last name of main author, co-authors (Thai) (14 pt)

Affiliation of the main author (English) (14 pt)

Affiliation of the main author (Thai) (14 pt)

Corresponding Author E-mail: ...

Abstract (18 pt) (Not more than 350 words)

(16 pt)

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Keywords: 3-5 words (16 pt) such as Buddhism, Buddhist Management, Innovation

Abstract (Thai) (18 pt) (Not more than 350 words)

(16 pt) consistent with Thai abstract

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Keywords: (Thai)

Content (18 pt)

(16 pt)

.....

.....

.....

.....

.....

Figure 1: (Name of the figure)

Source: mention the name of the source (if any)

Figure captions

.....

.....

Table 1 (Name of table) (if any)

Table explanation

.....

.....

